

WOLFRAM EBERHARD

ÇİN

SİMGELERİ SÖZLÜĞÜ

KABALCI

WOLFRAM EBERHARD

ÇİN SİMGELERİ SÖZLÜĞÜ

KABALCI YAYINEVİ: 161

BAŞVURU.DİZİSİ: 7

Wolfram Eberhard

Lexikon chinesischer Symbole

Die Bildsprache der Chinesen

© Eugen Diederichs Verlag, München, 1983

Çin Simgeleri Sözlüğü © Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000 [Akçalı]

Birinci Basım: Haziran 2000

Yayına Hazırlayanlar: Sabri Gürses - Zeliha Güler

Kapak Düzeni: Serdar Bal

Baskı: Yaylacık Matbaası

Mücellit: Yedigün Mücellithanesi

KABALCI YAYINEVİ

Himaye-i Etfal Sok. 8-B Cağaloğlu 34410 İSTANBUL

Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05

kabalciy@mailcity.com

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Cataloging - in - Publication Data (CIP)

Eberhard, Wolfram

Çin Simgeleri Sözlüğü

Çin Hayatı ve Düşüncesinde Gizli Simgeler

ISBN 975-8240-28-9

WOLFRAM EBERHARD

ÇİN SİMGELERİ SÖZLÜĞÜ

Çin Hayatı ve Düşüncesinde Gizli Simgeler

Çevirenler:
Prof. Dr. Aykut Kazancıgil – Ayşe Bereket

Önsöz ve Kaynakça:
Prof. Dr. Aykut Kazancıgil

Ek: Türk-Çin Sanatı İlişkileri
Yrd. Doç. Dr. Yaşar Çoruhlu

KABALCI YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Türkçe Çevirinin Önsözü 7

Çinlilerin Simgesel Dillerine Giriş 15

Çin Simgeleri Sözlüğü 27

Kaynakça 349

Ek: Türk-Çin Sanatı İlişkileri 355

Wolfram Eberhard'ın Yayınları 389

Maddeler Dizini 423

Türkçe Çevirinin Önsözü

Çin Simgeleri Sözlüğü, Çin sembolizmi konusunda eşsiz bir başvuru kitabıdır. Bitkiler, tanrılar, bulutlar, hayvanlar ve sayılar vd. gibi dört yüzü aşkın önemli simge tasvir edilmiş, çözümlenmesi güç anlamlar ve aralarındaki bağlantılar açıklanmıştır. Bu simgelerin değerlendirilmesi Çin edebiyatı, gelenekleri ve Çinlilerin hayata bakış açılarındaki gelişimi açık ve titiz bir biçimde izleyebilmeyi sağlamaktadır.

Sözlüğün içerdiği kavramlar arasında astroloji, doğanın güçleri, evlilik, vücut dili, tıp, kader, cinsel sembolizm, ruhlara inanmak, kehanetler, ruh, *yin* ve *yang*, Ölümsüzler gibi başlıklar ele alınmıştır. Böylece eski bayramlar ve kutlamalar, batıl inançlar ve gelenekler ve bunların yıllar içerisinde uğradığı değişimler, doğanın en ince ayrıntısı üzerine kurulmuş olan kozmoloji ve sayıların gizeminin o toplumdaki olağanüstü önemini öğrenmiş oluyoruz.

Açık bir dille yazılmış ve rahat okunan bu kitap, Orta Asya Türk Tarihi ve Çin dünyasının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, Doğu sanatındaki resimlerin anlaşılması için de bir anahtardır. Klasik Çin resimleriyle (269 adet) resimlendirilmiş sözlük, konuyla ilgilenenlere Çin sanatının ve dolaylı olarak düşüncesinin çözümünü sunmaktadır. *Sözlüğün* ilk baskısının yapıldığı 1983 yılından günümüze kadar Almanca altı, Fransızca iki, İngilizcede dokuz yani toplam 17 baskısının yapılmış olması bu alandaki büyük bir boşluğu doldurduğunu gösterir.

* * *

Sözlüğün yazarı Wolfram Eberhard ülkemize yabancı değildir. Yaklaşık on bir yıl öğretim üyesi olarak Ankara'da görev yapmıştır. Kısaca yaşamı şöyle özetlenebilir: Wolfram Eberhard 17.03.1909'da Potsdam'da doğdu. Sağlam bir antropoloji ve sinoloji eğitiminden sonra Ferdinand Lessing'in öğrencisi oldu (Lessing daha 1930'larda Çin sembolleri üzerine incelemeler yayınlamış ve çevresini etkilemişti). 1934-1935 yılında Pekin Üniversitesi kadrosunda yardımcı öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. 1936 yılına kadar Çin'de araştırmalar yaptı. 1937 başlarında Leipzig'deki Halk Sanatları Müzesi, Uzak Doğu Bölümü Müdürlüğü'ne atandı. Aynı yıl içinde Türkiye'de görev yapması için kendisine yapılan teklifi kabul ederek Ankara'ya geldi ve DTCF'inde çalışmaya başladı.

Burada kısa bir hatırlatma yapmak gerekiyor. Bilindiği gibi o yıllarda İstanbul

Üniversitesi Reformu (1933) gerçeklemiş ve Hitler Almanya'sını terk etmeye zorlanan pekçok bilim adamı Türk üniversitelerinde görev almışlardı. Bu arada Ankara'da aynı atılımla Ziraat Enstitüsü (1933), Devlet Konservatuarı (1936) ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuştu (1936). Bu fakültede yer alan Sinoloji Enstitüsü direktörlüğüne önce A. von Gabain getirilmişse de daha çok Orta Asya tarihiyle ilgilenen Gabain bu görevden ayrılmak istemiştir. İşte bu ortamda Almanya'daki ünlü sinologların tavsiyesiyle Eberhard Sinoloji Enstitüsü başına atandı, ancak mülteci statüsünde değildi. Onunla birlikte DTCF kadrosuna üç mülteci Alman öğretim üyesi daha atandı. Bunlar Landsberger (Asuroloji), Güterbock (Hititoloji) ve Ruben'di (Hint dilbilimcisi).[1]

* * *

Eberhard insan ilişkilerinde çok nazik bir kişiydi. Ankara'da olduğu kadar İstanbul'da da F. Köprülü, Z. V. Togan, Ş. Günaltay ve Orta Asya Türk tarihiyle ilgili uzmanlarla ilişkiye girdi. İki oğlu ve nazik eşi ile Ankara'da mutlu bir hayat sürüyor ve çalışıyordu. Yurt içinde ve dışında arka arkaya yayınlar yapan bu genç bilim adamına belirli bir çevre ilgi duymaya başladı. Yine bu yıllarda büyük bir çeviri atılımı gerçekleşmekteydi. Eberhard MEB Çeviri Çin Klasikleri bölümünü kurdu ve ilk eserleri çevirerek yayınladı. Büyük aşamalar gerçekleşiyor, kısaca Türkiye'de Sinoloji'nin atılım dönemi yaşanıyordu.[2]

Türkiye'de 1946 yılında gerçekleşen büyük değişimler doğrultusunda, yine aynı yıl yeni üniversite yasası çıktı (ünlü 4936 sayılı özerklik yasası). Bu ortamda Ankara Üniversitesi kadrosundan bazı öğretim üyelerinin çıkarılması isteniyordu. Uzun tartışmalardan sonra en pratik yol olarak bu kişilerin bütçe kanunundaki kadrolarının kaldırılması yöntemi uygulandı.[3] Bu arada bazı kıskançlıklar ve çağ dışı çekememezlikler sonucu Eberhard ve yukarıda adı geçen 3 öğretim üyesi de açığa alındı. Hepsi birlikte –ne gariptir ki– derhal ABD'deki çeşitli üniversitelere gittiler. Eberhard da 30 yıl sürekli öğretim üyeliği yapacağı Berkeley Üniversitesi'ne yerleş-

---

[1] H. Widmann: *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çev. A. Kazancıgil - S. Bozkurt, İstanbul 1981; 2. Basım, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.

[2] M. Nabi Özerdim: "Sinolojinin Türkiye'deki Yeri ve Önemi," *DTCF Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara, 1974, s. 267-277. T. Çakmak: "Wolfram Eberhard ve Türkiye'deki çalışmaları ," *Tarih ve Toplum*, Cilt 2, Sayı 190 (1999).

[3] Bu dönemle ilgili bilgi için bkz. M. Çelik: *Üniversitede Cadı Kazanı: 1948 DTCF Tasfiyesi, Petrev Naili Boratav'ın savunması*, İstanbul 1998. Ayrıca bkz. N. Berkes: *Unutulan Yıllar*, İstanbul 1997.

ti. Orada sürdürdüğü parlak bir meslek hayatı sonucunda 1978 yılında emekli oldu ve 15.08.1989'da vefat etti.

Yukarıda hayat hikâyesini kısaca verdiğimiz Profesör Eberhard'ın Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki çalışmalara 1937-1948 yılları arasındaki katkılarını iki bölümde ele alabiliriz. Bunlardan birincisi 1935 yılında "Sinoloji Enstitüsü" adıyla kurulan bölümün başına geçtiği 1937 yılından itibaren gerçekleştirdiği eğitimdir. İkincisi yayınlarıdır.

Eberhard büyük bir enerjiyle o zamana kadar Türkiye'de hiç okutulmamış olan Çin dili, edebiyatı ve tarihiyle ilgili eğitimi başlatmıştır. Aşağıda künyesini vereceğimiz *Sinoloji'ye Giriş* (1946) adlı kitabın girişinde ve Türkiye'ye gelişinin onuncu yılında bu daldaki eğitim programını özet olarak açıklamaktadır. Yazarın metodolojisini, geniş kapsamlı çalışma alanını göstermesi bakımından, dün olduğu gibi bugün de, yarın da geçerli olan bu yazı bir bakıma, *Türkiye'de Sinoloji'nin Manifestosu* sayılabilecek niteliktedir. Bu ilginç önsözü olduğu gibi aktarıyoruz:

Türkiye'de Sinolojinin Vazifeleri

"Modern ülkelerin birçoğu Sinoloji ile, yani Çin'in tetkiki ile meşguldur. İlk sinologlar Fransızdı. İngilizlerle Almanlar ve Amerikalılar, daha sonra Japonlar bu ilmi benimsemiş bulunuyor. Sinoloji ile meşgul ülkelere bakarsak, bunların kısmen Çin'e hakim olmuş veya hâlâ olmakta bulunmuş ülkeler olduğunu görürüz. Japonya, Fransa, Almanya, İngiltere veya Rusya misal olarak verilebilir. Bunların Çini iyi anlayabilmek için malumat elde etmek istediği tabiidir. Böylece Çinle olan münasebetleri de gelişebilirdi. Diğer taraftan Hollanda ve Amerika gibi, sömürgelerinde veya ülkelerinde çok miktarda Çinli bulunan devletler de bunlarla meşgul olmakta ve Sinolojiye çok önem vermektedir.

Fakat Türkiye için bu sebepler bahis konusu değildir. Çünkü Çinle ne hem hudut tur ne de orası hakimiyetimiz altındadır. Buna rağmen Türkiye'de bir Sinoloji kürsünün kurulmuş olması, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini kuran ve kürsüyü açanların belirli bir hedef gözettiklerini gösterir. Kendi kendimize bu hedef nedir? diye sorabiliriz.

Bu soru ile alakadar diğer bir soru sorulabilir ki o da Türkiye'de Sinoloji'nin kendine has bir şekli olmalı mıdır?

Bu hedefin açıklanmasını temin eden cevap Türk tarihi okutan bir müessesede Sinoloji'nin de okutulmasının lüzumu tespit edilerek verilebilir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine Türk Tarihini tetkik vazifesi verilmiştir. Buna Sinoloji de yardım etmelidir. Çin Türkiye'den bu kadar uzak olduğu için bu biraz garip gelecektir, fakat aşağıdaki noktalar gözönünde tutulunca konu daha iyi anlaşılacaktır.

Yunanca ve Latince Avrupa tarihi için mühim olduğu gibi Sinoloji de Türkler için

mühimdir. En eski Türklerde hayat şartları yazıya lüzum göstermiyordu. Sonra şartlar değişti ve yazı yazamayan Türk kavimleri olduğu gibi yazı yazmasını bilenler de meydana gelir. Bunların yarattığı eserlerin çoğu tamamen veya kısmen kaybolmuştur. Eski Fransa tarihinin Fransızlar tarafından değil Romalılar tarafından meydana getirilmiş olması gibi eski Türk tarihi de Türkler tarafından yazılmayıp, Çinliler tarafından yazılmıştır. Tabii bu, Türklerin Orta Asya'da yaşadığı zamanlar ve Orta Asya'da hâlâ yaşayan Türkler için geçerlidir. Daha sonraki Türk kavimleri hakkında muhtelif kaynaklardan malumat elde edebiliriz. Fakat Hsiung-nu'lar (Hunlar) gibi zaman zaman bütün Orta Asya'ya hakim olan bir devletin tarihi hakkında Çin kaynakları dışında hemen hiçbir yazılı malumat yoktur. Avrupalı araştırıcılar, Hun tarihi, Hunların kendi tarihlerinde rol oynadıkları müddetçe alakadar etmiştir. Fakat biz Hun tarihini tetkik etmekle, Türk tarihinin ve kültür tarihinin parlak bir kısmını menşeinde tetkik etmiş oluyoruz.

Hsiung-nu'lar hakkında elde ettiğimiz malumat milattan evvel 250'de başlar. Kendi kendimize, bundan evvel ne vardı diye sormak icabeder. Çinliler "Türk" kavramını bilmezler ve her Türk kabilesini kendi adıyla anarlardı. Yine Çin kaynaklarında Türklere mensup olduklarını zan ettiğimiz bin küsur kabile ve klan ismi bulduk. Bu suretle Türk tarihinde Hsiung-nulardan evvel rol oynamış olan kavimleri de öğrenmiş oluyoruz ve milattan evvel 800'e kadar Türk kavimlerini takip edebiliyoruz. Bu tarihlerden önceki zamanlar için Çin kaynaklarında kat'i tarihler bulunmadığından, o kaynaklar da kıymetlerini kaybeder. O zaman hususi bir metod ile bu tarihler tespit edilemezse de, Neolitik çağına kadar Türk tarihi değil Türk kültürü takip edilebiliyor. Bütün bu meseleleri halledecek malzeme Çin kaynaklarında bulunmaktadır. Mesela Hsiung-nu'lar Uygurlar, Tu-kiu'lar gibi çeşitli Türk kavimlerinden bahseden kısımlar bu kaynaklarda bolca bulunur. Bunlar kısmen Avrupa dillerine tercüme edilmişse de, muhtelif eserlerde dağınık bir şekilde bulunan bir kısım malzeme Avrupa dillerine tercüme edilmemiştir ve belki de edilmeyeceklerdir; bundan maada Avrupalıların bu tercümeleri hiç olmazsa kısmen modern tetkikler için kafi derecede hatasız ve izahlı değildir: Türk Sinolojisinin ilk vazifesi, bu zengin Çin malzemesini Türkçeye çevirmek, memleketi için kullanılabilecek bir hale koymaktadır. Bu malzemeyi kullanırken dikkat edilecek şey, Çinlilerin daima Türklere düşman olduğunu unutmamaktır.

Kaynaklar Tarafsız Değildir

Eski Yunanlıların İranlılar hakkında verdiği bilgileri nasıl ihtiyatla gözden geçirmeye başlamışsak, bu Çin kaynaklarının verdiği bilgileri de tenkit ederek tetkik etmeliyiz. Sonraki devirler için bu tetkikat nispeten kolaydır, çünkü bu devirler hakkında yazılanları başka kaynaklarda da bulabileceğimizden bunları karşılaştırmak suretiyle doğruyu tespit edebiliriz. Fakat bu metodu ilk zamanlar için tatbik edemeyiz. Bundan dolayı kendimize göre en iyi usul, Çinli tarihçilerin psikolojisini anlamaya çalışmaktır. Bu sahada yapılacak tetkiklere başlanmıştır. Bunları devam etmek ve geliştirmek Türk

sinolojisinin ikinci vazifesidir.

Fakat Sinoloji meselesinde en mühim olan, Türklerin sadece tarihini tetkik etmek değildir. Kültür tarihi de aynı derecede ve hatta bir bakıma daha fazla eheminiyetlidir. Avrupa edebiyatında Türklerin yüksek kültürlerinin, hatta sadece kültürlerinin bile inkâr edildiği düşünülürse, bu tetkike verilen önemin haklı olduğu kolayca anlaşılır. Tacitus'un "Germania" adlı eseri nasıl hâlâ Alman kültür tarihinin en mühim kaynağı ise, Çin kaynakları da Türk kültür tarihinin en mühim menbalarını ihtiva eder. Çin kaynaklarının Türk kültürü hakkındaki ifadeleri eleştiriyle bir tetkike tabi tutulursa eski Türk kültürünü çok bariz bir şekilde meydana çıkarabiliriz. Bu sahada Türkiye'de çalışmalar başlamıştır, fakat çoğu henüz bitmemiştir.

Çinlilerin Türklere olan düşmanlığından dolayı vesika ve nakillerinde tarafsız olmamaları bize müşkülat çıkarıyorsa da bunun bazı iyi tarafları da vardır. Bu dünyada her milletin umumi tarih için başarması icap eden bir vazifesi olduğunu zannediyorum. Aynı zamanda, muvaffak olabilmesi için de belirli kabiliyetleri bulunması lazımdır kanaatindeyim. Bir fert gibi bir milletin de kendi kabiliyetlerini görmesi pek güçtür. Halbuki düşman bunu daha iyi görür. Çinliler Türklerin düşmanı olduğu için, Türk karakterini çok iyi anlamişlardır. Çin hizmetinde veyahut Çine karşı çalışmış olan yüzlerce Türkün biyografyası vardır. Bunların içinde daima bu adamların hususi kabiliyetleri tebarüz ettirilir. Mesela birçok defalar Çinliler, kendi arzuları dışında Türklerin büyük devletler kurmaktaki kabiliyetinden bahsederler. Demek, Çin kaynakları bize Türk karakteri, Türklerin kabiliyetleri hakkında malumat verirler.

Eski Türk kültürünü öğrendikten sonra bu kültüre ait eşyayı komşu devletlerinde, ve bilhassa Çin'de aramaya başlar ve eski Türk kültürünün nerede yerleşmiş olduğunu tetkik ederiz. Fazla ayrıntıya girişmeden şunu söylemeliyiz ki Çin kültürü çeşitli kültürlerin birleşmesinden vücuda gelmiştir ve bu kültürlerin arasında Türk kültürü en mühimlerinden biridir. Bu suretle Sinoloji araştırmaları sonunda, yalnız Çin kültürünün kuruluşunu değil, aynı zamanda en eski Türk kültürünü de tetkik ediyor, milattan önce 2000'e kadar takip ediyoruz. Bu sayede ise malumatımızı Prehistorya'nın eşiğine kadar ilerletmek imkanını kazanmış oluyoruz.

Türkler için Sinoloji klasik bir ilimdir

Yani Türkler için Sinoloji, Fransızlarla İngilizler için Latince ve Yunanca kadar milli, klasik bir ilimdir. Sinoloji zor bir ilimdir: 3000 senelik bir edebiyata maliktir. Bir Sinolog muayyen bir sahada muvaffakiyetle çalışmak isterse büyük bir edebiyatı gözden geçirmesi lazımdır. Bunu kolaylaştırmak, öğrencileri ilerde çalışacağı sahaya yönlenmelerinin yolunu göstermekle kabildir. Sinolojide muvaffakiyetle çalışabilmek için Çin'in komşusu olan devletler hakkında da malumat sahibi olmak icabeder. Bu bilgi, diğer sahalardaki mütehassıslarla elele çalışabilecek kadar derin olmalıdır. Bunların hepsi Avrupa'dakiler için de geçerlidir, fakat tarzları başkadır. Bizde Sinolojiye başlandığı zaman, yalnız Türkleri alakadar eden kısımlarla Sinolojinin diğer sahaları

değil, aynı zamanda Türkoloji ve Türk tarih tetkikatı ve daha başka ilimlerle de meşgul olunur. Bu suretle Avrupalı meslektaşların elde edemediği şeyler de öğrenilir ve ancak bu tarzda Sinoloji memleketimize göreceği hizmeti yerine getirecek bir hale gelir.

Sinoloji Enstitüsünde tertip edilen seminerler ve pratik çalışmalar bütün tarih bölümü öğrencilerinin dikkatini çekmekteydi.

Eberhard'ın metodolojiyle ilgili çalışmaları özellikle Orta Çağ Türk Tarihi ile ilgili gençleri etkilemiş, ayrıca kendisi bu süre içinde birkaç kişiye doktora yaptırmayı da başarmıştır. Etkilenen kişilerden biri olan ünlü tarihçi Bahaeddin Ögel[4] bu etkileşimi şöyle dile getirmektedir:

> Gençlik yıllarımız, hocam Profesör Wolfram Eberhard'ın en önemli eserlerinin arka arkaya yayınlandığı yıllara rastlamıştı. Hocam W. Eberhard, Çin'in kültür gelişmesini aydınlığa çıkarabilmek için, önce sınır kavimlerinden başlamıştı. Yahut yayın sırasını böyle seçmişlerdir. Hocam, Çin kaynaklarının hepsini taramış ve istatistik bir metodla Çin'in sınır kavimlerinin kültür özelliklerini aydınlığa kavuşturmuştu. Fişler halinde toplanan bilgiler, çağ, bölge ve kavimlere göre sıralanıyor ve böylece gerçek bir tablo ortaya çıkıyordu. Prof. Eberhard'ın, "*Çin'in sınır kavimlerinin kültür ve yerleşmeleri*" adlı bu değerli eserinin kuzey kavimleri ile ilgili bölümü, Türk Tarih Kurumu tarafından, "*Çin'in Şimal komşuları, Ankara 1942*," adıyla ve Türkçe olarak yayınlanmıştır. Türk kültür tarihinin en mükemmel bir kaynak kitabıdır. Prof. Eberhard, bundan sonra, "*Lokal Kulturen im alten China*", yani "*Eski Çinde, mevzii kültürler*" adlı ünlü eserini yayınlamıştır. Hocam bu eserinde ise, Çin'in eski kültürlerini çağlara göre, bölgelere ayırmış ve bu kültür çevrelerindeki karşılıklı kültür girişimlerini incelemişti. Bu arada birinci kitabında söz konusu edilen sınır kavimlerinin, Çin'e ne gibi tesirlerde bulunduklarını da, "*Kültür sızmaları*" *(Kultur diffusion)* haritalarıyla göstermeye çalışmıştı. "*Çin Sülâlesi çağında moda*" adlı bir eseriyle de, "*Giyim*" tarihi bakımından yepyeni bir metod ile, başka bir eser yayınlamıştı.
>
> Bu yepyeni ve modern metodlar Türk kültür tarihi için de kullanılamaz mıydı? 1940-1945 yıllarında, bizi hep bu mesele meşgul etmişti. Bunun için de kaynakların hepsi, Prof. Eberhard'ın metoduyla taranıp işlenmeliydi....
>
> "*Kültür çevreleri*," yani *(Kulturkreis)* görüşü, yukarıda adlarını andığımız Prof. Eberhard'ın kitaplarında başarıyla uygulanmıştı. Ancak Çin tarihinde kültür çevreleri, belirli bir bölge içine sıkışmıştı. Türk tarihinin kültür çevreleri ise, durmadan yer değiştiriyor

[4] Prof. Dr. Bahaeddin Ögel (1924-1989): *Sino-Turcica* (Tai-Peh, 1964), *Türk Mitolojisi* (1971), *Hun Tarihi* (1981) gibi önemli eserleri ve çeşitli incelemeleri olan Ögel, DTCF "Genel Türk Tarihi" öğretim üyesi idi. Doktora çalışmalarının büyük bir kısmını Eberhard ile yapmıştı. Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "Bahaeddin Ögel'e Armağan": *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 65 (Nisan 1990).

ve çok geniş bölgeler içinde yayılıyordu....[5]

Bu kitabın sonunda "Ek" olarak Profesör Eberhard'ın 1978 yılına kadarki yayınlarının kaynakçasını takdim ediyoruz. Bu derleme, emekli olduğu tarihte mesai arkadaşları Sarah Allan ve Alvin P. Cohen tarafından hazırlanan hatıra kitabına dayanarak gerçekleştirilmiştir,[6] ve yayınların toplam sayısı 635 adettir. Ancak bu tarihten sonra da Eberhard çalışmaya devam etmiştir; elimizdeki *Sözlük* 1983 tarihlidir. Internet'te yapılacak bir tarama bu tarihten sonraki yayınların varlığını da ortaya koymaktadır. Bu sonuca bakarsak Üniversite Reformu'yla 1933'den sonra Türkiye'ye gelen yabancı hocalar içinde hem idari hem bilimsel olarak bu düzeyde başarılı olan çok az kişi vardır. Eberhard'ın güçlü bilimsel kişiliğini, vefatının ardından, önce öğrencisi sonra meslektaşı ve yakın arkadaşı olan Profesör Alvin P. Cohen etraflı bir şekilde ilim alemine duyurmuştur.[7]

* * *

Çin Simgeleri Sözlüğü'nün yazarı hakkında verdiğimiz bilgiler bu özgün araştırmaya yönelimin çok eskilere, 1930'lara dek uzanan ve elli yıla yayılmış bir birikim sonucu ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Gündelik deyişler, sanat eserleri ve resimlerdeki simgeler büyük oranda Çin toplumunun yaşama ve kendini ifade şeklini temsil etmektedir.

Böyle bir yaklaşımla, Eberhard'ın simgeler geleneğini inceleyerek bugünkü Çin toplumunu anlamaya yönelmesi onu bir sosyolog olarak değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. Bu *Sözlük*'ten yıllarca önce Türkiye'de, Çin toplum yapısıyla ilgili yayınları, yönettiği ve bizzat yaptığı alan çalışmaları (masallar, halk hikâyeleri vd...), etnolojiyle ilgili yayınları onun bu yönünü ortaya koymaktadır. Yine bu sözlük dolayısıyla çeşitli ülkelerdeki tanıtım yayınlarında bu özellik ısrarla vurgulanmaktadır. Bu konuda dikkat çeken diğer bir husus olan Eberhard'ın 1948 yılında Berkley'de Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi yardımcısı olarak ders vermeye başla-

---

[5] Ögel'in *Türk Kültür Tarihine Giriş* (9 cilt, 1978-1987) adlı büyük eserinin birinci cildinin Önsöz'ü. Ögel, Orta Asya Türk tarihi araştırmalarında izlenecek metodolojiyle ilgili diğer bazı yazılarında da aynı konuyu işlemiştir.

[6] Sarah Allan - Alvin P. Cohen (Edit.): *Legend, Lore and Religion in China (Essays in Honor of Wolfram Eberhard on His Seventieth Birthday)*, Chinese Materials Center Inc., San Francisco, 1979.

[7] Cohen, Alvin P.: "In memorian Wolfram Eberhard 1909-1989," *Central Asistic Journal*, cilt 34, No: 3-4, 177-186 (1990).

masi[8] ve "Sosyoloji Profesörü" olarak emekli olması, onun bu yanının orada da dikkat çekmiş olduğunu göstermektedir.

Bu satırları bitirirken, her şeyden önce uzun yıllar ülkemizde başarıyla çalışan, mevcut olmayan bir bilim dalını kuran ve geliştiren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sinoloji Ensitütüsü Direktörü Prof. Dr. Wolfram Eberhard'ın hatırasını saygıyla anmak isteriz.

Eberhard'ın sözlüğü üzerinde çalışırken yazarın kaynaklarına erişmek için onunla uzun yıllar beraber çalışmış olan Profesör Alvin P. Cohen'le temasa geçtik. Kendisi bize elinden gelen her türlü yardımı sevecenlikle yapmıştır. Bunun yanında konuya anlamlı bir "Ek"le yaklaşmamızı, Sayın Yrd. Doç. Dr. Yaşar Çoruhlu gerçekleştirmiştir. Her iki bilim adamına değerli katkıları dolayısıyla çok şey borçlu olduğumuzu teşekkürlerimizle birlikte ifade etmek isteriz.

Bu önemli eserin çevirisini basmaya karar veren Kabalcı Yayınevi'ne; kitabın özenle yayınlanmasını sağlayan Sayın Mustafa Küpüşoğlu'na; çeviri sırasında çeşitli kaynakları tarayan ve Eberhard'ın yayınlarına erişmemizi sağlayan Sayın Ayşe Döler ve Sayın Fuat Domaniç'e; ayrıca dizgiyi gerçekleştiren Bayan Arzu Vergili'ye biz çevirenler, A. Kazancıgil ve A. Bereket candan teşekkürlerimizi sunarız.

Etiler, 10 Mart 2000 — Prof. Dr. Aykut KAZANCIGİL

[8] H. Widmann: *a.g.e.* (biyografiler bölümü, 'Eberhard' maddesi); A. P. Cohen, *a.g.e.*, T. Çakmak, *a.g.e.*

Çinlilerin Simgesel Dillerine Giriş

I

Avrupalıların Çinliler hakkındaki düşünceleri zamanla pekçok değişime uğramıştır. Antik Çağ'da Çin, hakkında çok bilgili olmadığımız gizemli bir ülkeydi. Ortaçağ'da ve 18. yy. sonuna kadar, kusursuz bir biçimde örgütlenmiş yönetimi ve ince gelenekleriyle herkesin hayranlık duyduğu uçsuz bucaksız büyük bir ülkeydi. Leibniz, "Avrupa'da ancak soylularda görülebilecek mesafeli davranışlarıyla Çinli köylüler bile çok seçkindirler; asla duygularının kendilerini alıp götürmesine izin vermezler," diye yazmıştır

Sonra Çin'in, güçsüz ordusuyla, sömürgeci ülkelerin başlıca hedefi olduğu dönemler gelir – bu tarihten sonra ülke, sert ve kokuşmuş bir yönetimin eline kalır ve katı, acımasız yasalarla yönetilir. Ancak bu yüzyılın başlarında, çoğunluğun dışında kalan bazı Avrupalılar, Çin'i anlamanın yolunun, Çince'yi sökmekten ve özellikle de şiiri, düzyazısı ve öğretici metinleriyle gelişiminin doruğundaki Çin edebiyatını tanımaktan geçtiğini anladılar. Bunlardan Kiao-Tcheou'daki Alman Kolonisinde papaz ve misyoner olarak mesleğe başlayan Richard Wilhelm, tam 20 yıl boyunca yaptığı çevirilerle ve kişisel yayınlarıyla, Alman halkının düşüncelerinde Çin imgesini tamamıyla değiştiren kişi olmuştur. Wilhelm, Batı için, Uzakdoğu'nun yaşam anlayışını ve bilgeliğini kavramanın mutlak bir gereksinim olduğuna inanmış ve kendisini uygarlıklar arasında bir arabulucu olarak görmüştür. Bugün, Wilhelm'ın ölümünden 50 yıl sonra bile "Çinlilerin düşünce yapısı bizden farklı mıdır?" sorusuna cevap aramaktayız. Pek çok araştırmacıya göre bu sorunun cevabı "evet"tir ve hepsi de bu cevaba Çince'den yola çıkarak varmışlardır. Çin dilinde bizim anladığımız anlamda ad ve eylem çekimi yoktur. Her sözcük değişmez bir heceden oluşur. Ancak bir araya geldiklerinde yeni kavramlar oluşturan dört yüzden biraz fazla temel hece vardır. Ve Kuzey Çin'de, sesleri dört farklı perdeden söyleme alışkanlığıyla, her sözcük ancak duyularak ayırt edilen dört farklı anlam taşır, ama buna karşın sesteşlerin sayısı yine de çok fazladır. Bir kıyaslama yaparsak biz Batılıların dil konusunda daha savurgan olduğumuz ortaya çıkar: "üç" [alm. *drei*, ing. *three*'–y.n.] sayısı zaten çoğulu ifade ettiğine göre neden "üç adam" [alm. *drei Menschen*, ing. *three men* –y.n.] deme gereğini duyarız? "Dün tiyatroya gittim" derken "dün" ifadesi geçmişi belirttiğine göre, neden bir kez daha eylemi geçmiş zamana

koyarız? Bağlamdan çok açık bir biçimde anladığımız halde neden dişi-erkek ayrımı yaparız?[▽]

Elbette bu dilbilgisel tutumluluğun farklı sonuçları vardır. Eğer bağlamı bilmiyorsak, Çince bir metni tam olarak anlamak çok zordur. Buna karşın, bir aşk şiirini güzel kılan da şiirdeki erkeğin bir kadına mı yoksa başka bir erkeğe mi seslendiğini anlamamıza olanak vermemesidir.

Devam edersek: Bizde olduğu gibi, Çince'de bir sözcüğü hecelemek olanaksızdır. Bir Çinli söylediğini, karşısındakinin tam olarak anlamadığını fark edince, söylediklerini avuç içine parmağıyla çizer. Bütün çizimli-anlatımlar imgelerden oluşur ve göze hitap ederler. Buna karşın, Batılılar sözsel olana Çinlilerden daha yatkındırlar. Her imge, genel olarak, iki kısma ayrılabilir: (bir erkeği, bir kadını, bir ağacı ya da bir balığı temsil eden) resimsel kısım ve karakterin nasıl okunacağına dair bir şeyler söyleyen fonetik kısım. Bu fonetik öğe telaffuzu iyi bilinen ve karakter birleşik karakterde tamamıyla fonetik bir rol oynuyorsa kendi iç anlamı ihmal edilebilecek bir karakterle sunulur. Çince'de iki şey anlayabilirim: öncelikle, resimsel öğeden (kök) kakarterin bir ağaç, bir insan ya da başka bir şey değil de, bir tür bitkiyi ima ettiğini görürüm; ardından, fonetik kısımdan telaffuza ilişkin bir şeyler çıkarabilirim.

Fakat Çinçe'de yapılan son yazı devrimi bu ilkeyi büyük ölçüde değiştirdi. karakterlerin değiştirilmesiyle artık birçok alışılmış resimsel öğe –'ideogramlar'– tanınamıyor ve eskisinden çok karakteri ezberlemek gerekiyor. Resimsel anlatım düşüncesinden hareket ederek, Çinliler daha çok görme duyularını kullanırlar diyebiliriz, fakat Çince'de bu resimlerin her biri bir simgedir, bizde olduğu gibi sesi taşıyan işaretler değildir. Çince'de "simge" sözcüğünün karşılığı çok yakın bir zamana kadar yoktu; sadece "imge, *xiang*" karşılığı kullanılıyordu. Simge nedir? Geniş kavramsal tartışmalara saplanıp kalmadan C. C. Jung'un çok basit tanımlamasına kulak verelim: "Bir sözcük ya da bir imge, ilk bakışta anlaşıldığından daha fazla anlam taşıyorsa bir simgedir." (*Man and His Symbols*, Londra, 1964). Biz de bu kitapta, resimli anlatımlara değil, imgelerden ve çeşitli sözcük kuruluşlarından oluşan simgelere yer vereceğiz. Simgeler, gerçek nesneye az ya da çok benzeyen bir hayal aracılığıyla, bir cümleyle de pekâlâ anlaşılabilecek olan ama sözcükler aracılığıyla söylenmek istenmeyeni dolaylı yoldan ifade ederler.

Ferdinand Lessing, Çince'nin Çince yapılan bütün iletişimi ikinci bir dil biçimi

---

[▽] Bunlar, eylemin zaman çekimi dışında, Türkçe'de bulunmayan özelliklerdir –y.n.

olarak Çince'nin 'simgesel dili'nden; yani her şeye nüfuz eden böylece insanlar arasında ikinci bir iletişim türü olarak da kabul edilebilecek, basit dil yetisinden daha seçkin, daha değişken ve çeşitli ve daha ince bir dil yetisinden söz edeli 50 yıl oluyor. Bu kitabın aydınlatmayı denediği işte bu ikinci iletişim türüdür.

Ayrıca kitabımız, bir başka açıdan Uzakdoğu Asya sanatının en güzel koleksiyonlarından birini hazırlanmış olan Emil Preetorius'un izinden gitmektedir. Emile Preetorius, sanat anlayışıyla ilgili olarak kısaca: "Doğu resim sanatı simgelerle dile gelir ve karakteristik temaları olan kayalar, sular, bulutlar, hayvanlar, ağaçlar, otlar sadece oldukları şeyler değildirler, daha derinliklidirler: bir *anlam* taşırlar. Doğanın bütününde, Doğulu sanatçının, o ya da bu şekilde sunulabildiği ya da yorumlanabildiği sürece simgesel anlamla içiçe geçmiş olarak görmediği canlı cansız hiçbir şey, hiçbir yapma şey yoktur," der ve ekler: "resim ve yazı biçim ve içerik yönünden birbiriyle öylesine uyum gösterir ki kaynaşırlar." (*Preetorius Koleksiyonu Kataloğu*, Münih, 1958)

II

Preetorius'a inanırsak, her ne kadar Çin'de resim eğitimi yazı sanatıyla yakın akraba olsa da, bu ikisi arasında iletişim araçları olarak belirgin bir fark olduğu unutulmamalıdır. Yazı, okuyucunun kavradığı ya da en azından kavramaya çalıştığı bir "mesajı" iletmelidir. Eğitimli bir Çinli, karşısındakine vereceği bilgiyi, yazılı imge ya da işaretle doğrudan iletmez; genellikle mesajını eski edebiyattan gelen özdeyişlerle süsler, o kadar ki ancak bu özdeyişi bilen biri mesajı algılayabilir. Buradaki imge ve bundan ayrı simge, iki farklı biçimde "okunabilir" ya da iyi dilek mesajı olarak alınabilir, sözgelimi bir uzun ömür dileği olarak algılanabilir. Bir bütün olarak imge ve bu imgenin ayrıntısında yerleşik ama bu imgeden ayrı simge karşıdaki kişiye yöneliktir: bu kişi bir yandan estetik bir görünümle mutlu edilmek istenir, öte yandan, bu kişiye örtülü bir biçimde belli bir dilek iletilir.

Mesajın bu biçimde örtülmesi, Çinlilerin beden ve seks karşısındaki tutumlarıyla bağlantılıdır. Çinliler, cinsel yaşamla ilgili bütün konularda son derece muhafazakârdırlar. Kısa bir süre önce MÖ 200 yıllarına ait metinler bulunduğu ve bu metinlerde, cinsel davranışların basit sözcüklerle ama çok açık bir biçimde anlatıldığı da doğrudur; ama daha sonraki dönemlere ait metinlerde, cinsellikle ilgili her şey uzun uzun dolaylı yollardan imgeler ya da sözcük oyunlarıyla açıklanır olmuştur ve günümüze kadar bütün Çin hükümetleri pornografi olarak adlandırılan ne varsa sansürlemeye ve yok etmeye çalışmışlardır. Bilge Konfüçyüs, her ne kadar sadece

evli çiftler arasında ve yatak odası mahremiyetinde kabul etse de, sekse tam olarak evet der. Ama daha sonra Konfüçyüsçüler bazı yazılı talimatlarda, eşlere, eşleriyle olabildiğince her tür fiziksel temastan kaçınmasını salık verecek kadar ileri giderler. Bu kurallara herkesin uyup uymadığına gelince bu konuda haklı kuşkular vardır. Ama geleneklere göre toplum içinde sevgi ya da seks gösterileri yasaktır. Ve edebiyat da öteki sanatlar gibi, erotizm konusunda dolaylı kimi zaman çok ince imalarla yetinir: simge örtülü bir biçimde ikinci bir anlam taşır ve mesajın alıcısı bunu algılar ama dile getirmez. Mesajı veren kişi, mesajı alanın gizli manayı anlayıp anlamadığını merak etmekten her zaman özel bir zevk alır.

Erotik simge oyunlarına bir tür sözcük oyunları eşlik eder – Çince'de çok sayıda eşsesli olduğu göz önüne alınırsa, kolayca yapılan bir şeydir bu. Örneğin *yo yu* cümlesi "bereket sahibi" (örneğin zenginlik) anlamına da gelir, "balıklar var" anlamına da. Balık imgesi kuşkusuz bir sözcük oyunudur, çünkü mesajın alıcısı hemen göndericinin kendisine "zenginlik dilediğini" anlar ve bunun nedeni balıkların çok yumurtlamaları ya da topluluklar halinde görülmeleri değildir. Sözcük oyunları Çinlilerin kulağına seslenir, ama kuşkusuz genellikle gözlerine de seslenir. "Mandarin" dilinden (yani memurların ya da yüksek kesimin dili) olmayıp belli bir şiveden gelen sözcük oyunlarını anlamak çoğunlukla zordur. Bu nedenle Çin'de sözcük oyunları imgeyle birleşik simgelerden daha azdır.

Çin ve Batı arasındaki büyük farklılıkla açıklanamayacak olan önemli bir olgu da, Çin'de portre sanatının gelişmemiş olmasıdır. Bunun nedeni eski bir gelenektir, eskiden üst düzey kişiler öldüğünde bir ressam çağrılırdı. Ressam elinde hazır olan resmi giyimli bir memur ya da şık giyimli bir kadın portresi getirirdi ve yüz çizgilerini bu imgeyle bütünleştirmek gibi de bir kaygısı da olmazdı. Böylece imparatorları, düşünürleri ve din görevlilerini saymazsak yaşayan kişilerin portreleri yapılmazdı. Önemli kişiler için yapılan portrelerde de, ölülerin portrelerinde olduğu gibi, her tür erotizm çağrışımından kaçınılırdı, kadınlar ve erkekler her zaman giyinik resmedilirlerdi. Dinsel ikonografide bile çıplak kadın ve erkek figürlerinin, hatta annesini emen bebek figürlerinin sık sık kullanıldığı Batı'nın tam aksine bir anlatım şekli gerçekleşirdi.

Çıplaklık Çinliler için uygar olmayan insan imgesidir; pornografik olması istenen sahnelerde bile –Japon erotik sanatıyla tam karşıtlık içinde– neredeyse sübyan denilebilecek çocuksu anlatımlar kullanılır. Günümüzde de utanç, Konfüçyüs döneminde olduğu gibi, önemli bir erdemdir. Cinsellikle ilgili her şey simgelerle anlatılır.

III

Bu ketumluğu nasıl açıklayabiliriz? Söylenmek ya da yapılmak istenen neden doğrudan söylenmez ya da yapılmaz? Sanıyorum çok belirli bir olgu, bunda çok önemli rol oynamaktadır.: Konfüçyüs döneminden beri (yaklaşık MÖ 500) insanlar küçücük kasabalarda daracık evlerde üst üste yaşarlardı. Kasabalarda, evler birbirine neredeyse bitişikti, bunun nedeni de ekim alanını olabildiğince büyük tutmaktı. Şehirlerde, evler belli bir sırada birbirine bitişik yapılırdı. Ortaçağ Avrupa kentlerinde olduğu gibi, savunma için yapılan kaleler dar bir daire çizgisi içinde tutulurdu; kalelerin duvarları ne kadar kısa olursa, savunmak o kadar kolay olurdu.

Yoksulların kulübeleri dal ve samanlardan yapılırdı, daha üst sınıfların evleri kiremit çatılarıyla kilden yapılırdı. Yakın bir zamana kadar, pencereler duvarlarda açılan basit açıklıklardan ibaretti ve en iyi durumda olanlar kâğıtla kaplananlardı. Evler genelde kâğıttan yapılma ince duvarlarla bölmelere ayrılırdı. Bir odada söylenen evin her yerinden rahatça duyulabilirdi. Aile üyelerinin ayrı odaları olmadığından aile üyeleri birbirinden bir şey saklayamazlardı. Hatta yandaki evde oturan komşular da konuşulan her şeyi duyabilirlerdi.

Bu konuyu daha çok açmak gerekirse, yüzyıllar boyu, yakın çevrede işlenen suçlarla ilgili olarak en az beş aile sorgulanmıştır ve herkes her şeyi söylemek zorunda olmuştur: *görmediklerini söyleyemezlerdi.* Bu nedenle kural çok az konuşmak ve gerek aile arasında olsun gerek komşular arasında olsun kavgayla sonuçlanacak her şeyden kaçınmaktı. Aynı şekilde, sanatta da erotik olanın açıkça ifade edilmesinden kaçınılırdı; başkasına zarar vermemek ya da kırmamak için her şey dolaylı yollardan ifade edilirdi. Sonuç olarak, manzara resimleri portrelere ya da toplumsal resimlere yeğlenmiştir; simgelerin ardında, tamamen "toplumsal" düşünceler verilebilir ve alıcı bu mesajı sessiz bir gülümsemeyle kabul edip etmemekte serbest olurdu. Manzara, bir düzen ve harmoni evreni olarak betimlenirdi; suyu konu alan bir resimde su olmalıdır, saygı duyulmasını gerektiren bir resim saygın olmalıdır. XVI. ve XVIII. yüzyılda gezginlerin ve misyonerlerin, Çinlileri "yaşlı," soğukkanlı, bilge ama *cansız* bir halk olarak betimlemeleri şaşırtıcı değildir.

Oysa Çinliler çoğunlukla hayat dolu insanlardır ve genelde çekingen duruyorlarsa bunun nedeni, yaşamlarında çeşitli yargıları gözetmek zorunda oluşlarıdır. Çin toplumu, bireyi, simgesel biçem ve kuruluşlarla ve çeşitli tören ve geleneklerle uygar ve düzenli bir toplumun üyesi yapmaya ve bunu ona kabul ettirmeye çalışır.

Yeniçağ'a kadar, Çince'de ne felsefi ne de siyasal anlamda "özgürlük" kavramını karşılayan bir sözcük olmaması çok ilginçtir; eskiden olduğu gibi bugün de kulla-

nılan sözcüğün olumsuz bir çağrışımı vardır ve daha çok "salıverilmiş, azat edilmiş, dizginlerinden kurtulmuş" anlamında kullanılır. Ayrıca Çince'de ne "bireyselcilik" ne de "eşit haklar" kavramlarını karşılayan sözcükler vardır. Çinlilere göre kimse kimseye eşit değildir; biri öbüründen daha yaşlıdır, ya da erkektir ve böylece kadına göre daha yüksek bir konumdadır ya da resmi sınıflamada daha yüksek bir konumdadır. Hıristiyanlıktan bu yana Batı'da önemli bir ilke olan "Kardeşlik" Çin halkına bir şey ifade etmez, çünkü birey burada ailenin bir parçasıdır ve ailesinden olmayan kişilere karşı hiçbir zorunluluğu, görevi yoktur. Konfüçyüs akımının temel toplumsal öğretisi, insanların haklarından çok birbirine karşı görevlerini düzenler. Görgü kurallarını yakından izleyen davranış (*li*): her zaman olduğu gibi eğitimdir.

Toplumun da bireyin de yaşamı döngülerle tamamlanır. Doğumundan ölümüne insanın yaşamı, sekiz senelik (erkek için) ya da yedi senelik (kadın için) döngülerle düzenlenir. Bir yıl dört –kimi zaman beş– dönemden oluşur. "Bir yıl, bayramlara göre dönemlendirilir, deneyimleri düzenleyen de geleneklerdir" (Richard Wilhelm, *Die Seele Chinas*); mevsim bayramları, insanlar ve doğa arasındaki anlaşmayı yenilmek amacını güder.

Bir yıl, altışar aydan oluşan iki dönemi ya da yirmi dört dönemiyle, düzeni yaratan ya da düzeni simgeleyen döngülerin bir parçasıdır, tıpkı yedişer günlük dört dönemiyle bir ayın olduğu gibi; beş gündoğumu da (beşincisi ortada yer alır) döngülerin bir parçasıdır, evrenin beş gezegeni ya da üç derecesi gibi: gök, yer ve ortalarında insan vardır. Tanrılar da bu dünya düzeninin bir parçasıdır: eskiden insan olan tanrılar, iyi davranışları sayesinde en yüksek mertebeye ulaşmışlardır. Onların altında sıradan ölümlüler yer alır: en altta kötü şeytanlara dönüşen ve günahlarının bedelini ödeyene kadar Araf'da kızaran ölüler vardır. Bu üç dünya birbirine benzer, aralarında sadece derece farklılıkları vardır. .

IV

Simge olarak kullanılan nesneleri gruplar halinde sınıflandırdığımızda, ilginç sonuçlara varırız. İnsan, fiziksel olarak da toplumsal bir varlık olarak da, en önemli nesnedir; tabii onunla birlikte insan elinden çıkan her şey de önemlidir. Bu görüş, Çinlilerin dünya kavramının temel bir özelliğiyle örtüşür: insan dünya düzeninde ilk sıradadır. Hayvanlar, bitkiler, gök ve yer ona bağlıdır (bu anlayışa İncil'deki Tekvin bölümünde de rastlarız).

Canlı doğada, hayvanlar bitkilerden daha önemlidir. Ama evcil hayvanlar vahşi

hayvanlar kadar sık simge olarak kullanılmazlar. Aynı olguya Çinlilerin rüyaları incelendiğinde de rastlarız; Çinliler rüyalarında, dana, domuz ve tavuğu çok az görürler. Bitkiler için durum tam tersidir: hemen hemen bütün ağaçların ya da çalıların günlük yaşamda ayrı bir önemi vardır: bunlar kimi zaman meyve olarak, parfüm hammaddesi olarak ya da inşaat malzemesi olarak kullanılırlar.

Bulutlar, yağmur, günbatımı, şimşek gibi doğa olayları da insan için çok önemlidir. Hayvanların insan için anlamları çift yönlüdür: insanlar için tehlikeli oldukları durumlar az değildir, ama kimi nitelikleriyle de insanları etkilerler ve hayranlıklarını kazanırlar.

Örneğin, pek çok yan anlamıyla *dao* kavramı, "anlam" ya da "ilke" olarak çevrilebilir ve bu sözcükten Lao-zi'den (Lao-tse) beri yürürlükte olan taoculuk türetilmiştir. Bu çok önemli kavram, bir doğa olayından esinlenilerek üretilmiştir. Şöyle ki, Kuzey Çin'de, uzun ve yoğun yağışlardan sonra, kil ve lösten oluşan toprak bataklığa döner; ülkeye düzen ancak yolun (*dao*) açılmasıyla gelir. Çinlilerin simgelerinin çoğu gözle görülebilen nesnelerden oluşur; bunlara *biçimsel simgeler* denilebilir. Simge ve bununla temsil edilen düşünce genelde birbiriyle sesteştir (örneğin *fu*, mutluluk demektir ve *fu*, yarasadır, ayrıca yarasa da mutluluğun simgesidir); bunlara *sessel simgeler* diyebiliriz.

Ayrıca koku ve tatla ilgili simgeler de vardır. Araştırmacılar son zamanlarda pek çok Çinli için dokunmanın belli bir önemi olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Bir nesneye dokununca ne hissediyorsun? Yeşimtaşı gibi soğuk ve sert mi; düz, sert ya da esnek mi? Son olarak *niteliksel simgeleri* sayabiliriz; kimi nesnelere belirli nitelikler atfedilir; bu özellikle hayvanlara yöneliktir (örneğin kartal ileri bir yaşa kadar güç simgesidir).

V

Yaklaşık dört yüz simgeyi açıklayan kitabımıza şöyle bir göz atığımızda, gözümüze ilk çarpan, az sayıda konunun çok sayıda simgeyle ifade edildiğidir. Bunlar da Çinlilerin günlük yaşamda en çok değer verdikleri konulardır – uzun ve sağlıklı ömür, toplumda yükselme isteği ve çocuk sahibi olma dileği (tabii ki erkek çocuklar).

Bununla birlikte öbür dünya ile, yeniden doğuşla, tanrıların iyi dilekleriyle, günahtan kaçınmakla ilgili dileklerin azlığı da dikkatimizi çeker. Eski zamanlarda Çinlilerin yüzlerce tanrısı vardı. Bunların hemen hemen hepsi, öldükten sonra tanrılar katına ulaşan insanlardı. Oldukları gibiydiler ve –Çin imparatoru dışında– in-

sanlardan güçlüydüler ama yüksek konumlardaki insanlar gibi onlar da yönlendirilebilir ve kötü yola düşürülebilirlerdi. İnsanın Tanrı'yla ilişkisi Çin dünyasında, İslam'da ya da Hıristiyanlık'ta olduğundan çok farklıdır.

Eskiden Çinlilerin erkek çocuk sahibi olmak istemelerinin bir nedeni vardı. Babanın ölümünden sonra, erkek çocuk, annesi, küçük erkek ve kız kardeşleriyle ilgilenirdi ve "aç bir ruh" olmaması için babasına çeşitli adaklar götürürdü. Erkek çocuk sahibi olamamak bir Çinli için en büyük dertlerden biriydi. Bu nedenle –1928 yılına kadar– çok yaygın olmasa da çokeşlilik kurumu yasaldı; ama sadece zenginler çokeşli olabiliyorlardı. Bir oğlan çocuğunu örneğin yeğenini evlat edinmek daha kolaydı. Bir çiftin çocuğu olmamasının nedenlerinin fiziksel olabileceği biliniyordu. Karı koca arasında cinsel ilişkinin ne zaman ve nasıl olacağıyla ilgili bu kadar çok sayıda kural olması ve simgelerdeki cinsellikle ilgili anlamların çoğunlukla çocuk sahibi olma isteğine bağlı olması rastlantı değildir.

Çinlilerin simgeleriyle ilgili araştırmalar hakkındaki eski çalışmalar incelendiğinde, örneğin Williams ve Yetts'in kitaplarında, bileşik cinsellik simgelerinin olmadığı göze çarpar. Buradan benim çıkarabildiğim sonuç, bu çalışmaların özellikle klasik Çin edebiyatı ve şiiri üzerine odaklandıkları ya da yazarların çalışmalarını Çinli düşünürlerin ve bilginlerin öğütleri ve yardımlarıyla oluşturduklarıdır.

Oysa, halk romanlarının ve folklorün cinsellik simgeleri bakımından şaşırtıcı bir biçimde çok zengin olduğu görülmektedir ve bu derlemede bu alanın önemli bazı ayrıntılarını toplamaya çalıştım. Bu simgelerden çoğunun "zararsız" anlamları olduğunu ve eski derlemelerde de yer aldıklarını görüyoruz; ama bu anlamları dışında, başka bir anlamları daha var, günümüz kitaplarında yer almayan ama pek çok Çinlinin bildiği, göründüğünden çok daha az dingin ve serinkanlı bir anlam. Aslında Çin'de sadece klasik edebiyat ve felsefe dingin ve serinkanlıdır. Buna karşın şiir, cinsellik çağrışımları açısından oldukça zengindir ama bunlar olabildiğince örtülüdür. Bununla birlikte, başka bir açıdan yaklaşırsak, Çin simgelerinin incelenmesi öğreticidir. Bunlar aracılığıyla Çin düşünce yapısını, Çinlilerin anlayışlarını gerçek anlamda kavramamız açısından çok önemli, hâlâ bakir olan bu toprağı keşfetmemize olanak verecek şekilde birkaç düşünce kategorisi keşfedilebilir. Örneğin zıt sözcüklerden oluşan ikiliyi *chao ye*'yi ele alalım; *chao* imparator sarayı demektir, *ye* ise vahşi doğa. *Chao*, saray ve onu çevreleyen başkenttir. *Ye*, ekilmiş ya da ekilmemiş bütün topraklar, bütün öteki şehirlerdir: ama *ye*, yabani hayvan, yabani tapınç yani imparatorun tanımadığı bir tanrı anlamına da gelir. Bizdeyse bunlar için "şehir ve taşra" [alm. *Stadt und Land* –yn.] deyimi kullanılır, ki bu tamamen farklı anlamda-

dır. Yine, *shan-hai*, tam olarak "dağlar ve deniz" demektir, fakat deyim aslında dağlar ve denizle çevrili olan şeye, yani tüm ülkeye gönderme yapar. Buna karşılık "dağ hortlakları" ve "deniz ruhları" (*shan-jing, hai-gui*) tehlikeli ya da tehlikesiz tüm ruhlar anlamına gelir. *Shan-shui*, dağlar ve su, "akar su ve büyük dağlar" anlamına da gelebilir, ama bütün deyim beraberce "manzara resmi" anlamındadır. Çünkü bu tablolarda esas olarak dağ manzarası ve bununla birlikte nehir ya da ırmak manzaraları resmedilir.

Deprem de şu deyimle anlatılır "dağlar sarsılır, yer kayar" (*shan yao, di dong*). Kavramsal zıtlıkları temel alan tüm bu birleşimlerde – bunlardan çok sayıda vardır, arı/kirli, yüksek/alçak vb.–, ilk sözcük eril, ikinci dişildir. Bu anlam alanlarıyla ilgili çalışmalar henüz yolun başındadırlar.

Bu nedenle kitabımızda simgeler sadece "oldukları gibi" ele alınmamış, simgesel anlam – haleleriyle çağrışımları yapılan nesneleri ifade eden halleriyle de, örneğin göz'de olduğu gibi, ele alınmışlardır. Göz tek başına simge olarak kullanılmaz, pek çok ülkede olduğu gibi, göz resmi çizmekle "nazar değdi" anlamı veremezsiniz. Ama Çinliler gözü simgelerle ya da uzun uzun açıklamalarla tarif etmeyi yeğleriz. Buna karşın, kaş, simgesel bağlamda, bunu anlayabilecek biri için, belirli bir kişinin çok açık bir karakter özelliğine işaret edebilir.

VI

Avrupa düşünce ve uygarlık tarihinden alışık olduğumuz simgelerle tam bir karşıtlık içinde, Çinlilerin kullandığı simgeler arasında dinsel anlam taşıyanlar çok az sayıdadır: bu simgeler çoğunlukla toplumsal ilişkilerde kullanılırlar. Birini ziyarete gittiğinizde ona bir hediye götürmek gerekir, bu para da olabilir, bunda bir sakınca görülmez. Ayrıca Batı'da olduğu gibi, bir arkadaşa, bir aile büyüğüne, öğretmene çiçek de götürülebilir – vazo, desenli bir tabak ya da işlemeli bir çanta da götürülebilir: bunların hepsi simgelerle bezenmiştir.

Bu simgeler, daha önce de söylediğimiz gibi, hediyeyi alana pekâlâ sözcüklerle ifade edilecek olanı betimlerle açıklarlar; bu durumlar, sözcüklerin gereksiz hatta basit karşılandığı durumlardır. Simgelerle ifade kuşkusuz çok daha ince bir üsluptur. Hediyeyi alan kişi, bunu iyice incelemeli ve her ayrıntıya dikkat etmelidir; kendisine bu hediyeyi veren kişinin onun için ne dilediğini ortaya koyacak iki üç ayrıntı hemen gözüne çarpacaktır. Paket kâğıdı kullanılmışsa, incelemeye paket kâğıdından başlanır: bir doğum günü ya da bir evlilik armağanıysa kırmızı olmalıdır, ama bir taziye ziyaretine gidiliyorsa kesinlikle kırmızı kullanılmaz. Genelde, paket

kâğıtları düz kırmızı ya da yeşil değildir; Avrupalıların pek dikkat etmediği küçük desenlerle bezenmiştir ki her biri bir dileği dile getirir, uzun bir ömür, evlilikte mutluluk gibi. Hatta kullanılan temel fon renkleri bile bir simgedir.

Çin'de simgesel davranış biçimlerine de çok rastlanır. Hitap ettiğin kişinin yaşlı ya da genç olması önemli değildir, sanki senden daha yüksek bir konumdaymış gibi konuşursun; ancak son zamanlarda bu konuşma biçimine daha az rastlanır olmuştur – tıpkı bizde de "canım efendim" ya da "en içten saygılarımla" türünden mektup hitaplarının başına geldiği gibi.

Birine utanması gerektiğini söylemek doğru değildir. Ama yanağın aşağısına getirilen işaret parmağının bir hareketi üçüncü kişilere sezdirmeden ilgili kişinin durumu anlaması için yeterli olur. Hareketi yapan, 'onu toplum içinde utandırmamış olurum, ben de sadece biraz kaşınmış olurum' diye düşünmektedir.

Simgeler günlük hayatta kullanıldığında her zaman için bir gerilim yaşanır: acaba karşımdaki kullandığım simgenin anlamını çözecek kadar akıllı mı, yoksa sadece bir bölümünü mü anladı?

VII

Bu kitabı yazmamdaki en önemli neden hocam Ferdinand Lessing'in *Sinica* dergisinde 1934-1935 yıllarında yayınladığı incelemelerdi; bunlar sayesinde Çin'de günlük hayatta kullanılan çağdaş dili iyice kavradım. Sözcük dağarcığıyla ilgili ilk çalışmalarda, anlaşılır ve açıklanabilir oldukları ölçüde, uzmanlık alanlarına yönelik Batı ve Japon yayınlarından yararlandım. Ama en çok Çin edebiyatından, romanlarından ve tiyatrolarından ve kısmen de erotik şiirlerinden yararlandım. Tablolar, freskler, halk inancı ve sanatından da bilgi edindim. Her defasında kaynakça bildirerek kitabı çok ağırlaştıracağıma inandım; özellikle bunların çoğunun sadece konunun uzmanı sinologlar tarafından anlaşılıp okunabileceğini düşündüm.

Kitaba bazı sınırlamalar getirdim. Asıl amacımız, günümüzde hâlâ kullanılan ya da en azından anlaşılan simgeleri açıklamaktır. Eski Çin, özellikle de 1800'lere varan dönemlerde günümüzdekinden farklı bir simgesellik anlayışına sahiptir; bunları çözmek için elinizin altında size yardım edecek kaynaklar yoksa, simgelerin anlamlarını keşfetmek oldukça zor olmaktadır. Bu yönde bazı girişimler olmadı değil; bunların arasında Carl Hentze ve Anneliese Bulling'in çalışmalarını sayabilirim. Bu incelemelerde sık sık kendi sentez tekniğinizle ve içgüdülerinizle baş başa kalıyorsunuz, başvurduğunuz Çinli uzmanlar da varsayımlarda bulunmaktan öteye gitmiyorlar. Örneğin, İlkçağ' da çok sık kullanılan bir simge olan "Tao-tie" gibi; yakla-

şık iki bin yıldır bu simgeye uygun hiçbir açıklama getirilememiştir.

Ayrıca, kitapta sadece bütün Çinlilerin eskiden beri bildiği, tanıdığı simgelere yer verdik. Taoculuğa ve Budizme özgü simgeler sadece yeri geldiğince ele alınmıştır. Böyle çok sayıda simge vardır ama sadece belli bir uzman ve inanan kişiler çevresinde tanınırlar. Bu simgelerle ilgili Erwin Rousselle'in bugünkü incelemelere temel olan çalışması kadar uzmanlaşabilecek bir eser her tür övgüye layık olacaktır.

Marangozların, duvarcı ustalarının ve demircilerin kendi mesleklerinde geliştirdikleri simgelerle pek ilgilenmedik. Kuşkusuz bu eser bir başlangıçtır ve Çin simgeler hazinesini bütünüyle gün ışığına çıkarmak için daha çok yol kat edilmesi gereklidir.

Burada bu çalışmaya emeği geçen herkese teşekkürlerimi ve minnettarlıklarımı sunmak istiyorum, yayıncım M. Ulf Diederichs sadece üslubumu düzeltmekle kalmadı, Almanca'ya çevrilen kaynaklardan ya da sinolojiyle ilgili yayınlardan edindiği pek çok ayrıntıyla da çalışmamı zenginleştirdi. Arkadaşım ve meslektaşım Profesör Alvin Cohen ve simgelerle bezeli Çin kenar süsleri için Madame Dade Singapuri'ye teşekkür ederim. Her başlık için ayrı ayrı Çince yazıları çizen Madame Hwei-Lee Zang'a ve resimlerin oluşturulmasındaki katkılarından dolayı Köln Uzakdoğu Müzesine de teşekkürlerimi sunarım.

Wolfram Eberhard

Açelya 杜鵑花

du-juan-hua / du-cüan-hua

Bir diğer adı da 'guguk çiçeği' olan açelya çoğu zaman güzel bir kadına benzetilir. Çin guguk kuşunun (*du-juan*) Sişuan folklorunda önemli bir yeri vardır. Guguk kuşunun gece boyunca, boğazı kanayana kadar öttüğüne ve sabah onu ilk duyan kişinin sevdiğinden ayrılacağına inanılır. Sişuan'da çok yaygın olan açelyanın Çince adını, guguk kuşunun boğazındaki kırmızı renkten aldığını varsayabiliriz.

Açmak 開

kai / kay

Çince'de 'Açmak' ve 'Gizlemek' kavramları arasında bir bağlantı vardır. Ahlak kurallarına aykırı her şey 'gizlenmelidir.' *Chi* = utanç (aslında bunun birincil anlamı 'gözünü dikip bakmaktır'), Konfüçyüs etiğinin ana kavramlarından biridir.

Cinsellik, seks↑ toplum içinde sergilenmez veya açık bir dille ifade edilmez. Cinsellik, *nei-bu*'dur = 'iç dünyaya aittir.' Ancak, resimler ve mecazlar dilin örtmeye çalıştığını açığa vururlar. 'Mühür açmak' bekaret bozmak anlamında kullanılır; bir fahişeyle beraber olmak 'kalbini açmak'tır; 'hazza açılmak' orgazm anlamına gelir. Aynı gece içerisinde iki kez sevişildiğinde 'erik ağacı ikinci kere çiçek açtı' denir. 'Üç kere açmak' çok özel üç sevişme yöntemini belirtir.

Ad Vermek 命名

mingming / mingming

Çince'de şahıs adları iki bölümden oluşurlar. Tüm Çinliler, önde gelen ve hemen hemen her zaman tek bir ideografiden yani tek bir heceden oluşan bir soyadı ya da aile adı (*xing*) taşır. Soyadlarının sayısı dörtyüzden fazla değildir ve bu nedenle Çin'de milyonlarca 'Wang' ve 'Li' vardır. 1911 Devrimi, ne kadar aynı soyadını taşıyan insanların birbiriyle evlenmesine izin yoktu ve bu yasa bazı istisnai durumlar dışında (örneğin söz konusu soylar 2000 yıldır ayrı soylar olarak süregelmişse) çok az ihlal edilmiştir. Ailelerin kimi zaman tarih öncesi çağlara uzanan soyağaçları vardır; genellikle insanlar MS 1200'lü yıllardan başlayan güvenilir nitelikli soyağaçlarıyla gerçekten gurur duyarlar.

Devrimden önce, bir kadın evlendiği zaman aile adını tamamen kaybetmez, genellikle yeni ailesinin, yani kocasınınkiyle birlikte onu da taşırdı (bu gelenek Tayvan'da sürmektedir). Çinli çocuğa doğduğunda bir bebek adı veri-

lir, örneğin 'küçük aslan,' 'küçük tombul' gibi; bebek büyüdükçe ona genelde iki sözcükten oluşan bir ad verilir. Bu ad (*ming*) soyağacına yazılır ve onun resmi adı sayılır. Sadece aile bu adı bilir; üçüncü şahıslarla ilişkilerde bu ad kullanılmaz. Ailelerin kendi içlerinde 'şifreleri,' yani her sözcüğünün bir bölümünün kişinin adının bir bölümünü yansıttığı şiirleri vardır. Aynı soyadını taşıyan iki Çinli karşılığında, biri diğerine *Ming* adını gerekirse şiiri söyler, böylece öteki karşısındakinin akrabası olup olmadığını, aynı kuşaktan olup olmadıklarını, ya da ondan daha yaşlı mı yoksa daha genç mi olduğunu hemen anlar. Böylece karşısındakiyle konuşurken hangi üslubun seçileceğine karar verilmiş olunur. Ayrıca bir sahtekârın kendini akraba olarak tanıtmasının önüne geçilir.

Çocuk ikinci adını on yaşında hatta daha da sonra alır. Baba, çocuğuna, ona uygun, yani onun karakterine uyan ya da çocuğunun geleceğiyle ilgili kendi isteğine uygun bir ya da iki heceden oluşan bir ad koyar. Bir özel ad (*zi*) simgeseldir. Yabancılara ve arkadaşlara bu ad söylenir. Daha sonra, olgunluğa ulaşanlar bu adlarına başka adlar da ekleyebilirler.

Aile içinde, bir erkek ya da kızkardeşten söz edilmek istenildiğinde, aile üyelerini belirleyici ifadeler kullanılır örneğin 'ortanca ağabeyim,' 'en küçük üçüncü kızkardeşim' (yani söz eden kişiye göre büyük ya da küçük) gibi. Aile içinde, bir erkek kardeşe seslenirken sadece 'ortanca ağabeyim' ya da teyzeden söz edilirken 'iki numaralı teyzem,' 'ortancı teyzem' vb. denildiği de olur.

Sanatçılar tablolarını hitap ettikleri kişiye göre, istedikleri adlarıyla imzalarlar. Ressamların kullandıkları değişik adları veren özel başvuru kitapları bulunmaktadır. Çince'de şahıs adları onları taşıyanların kişilikleri hakkında Avrupa'daki şahıs adlarından çok daha fazla bilgi verir ve özellikle standart adlardan oluşmaz.

Adalar 島

dao / dav

Ölümsüzlerin mutlu bir hayat sürdükleri 'Kutsanmış Kulların Adaları,' yani Çin cenneti, çoğu zaman Güney Doğu Sahilinin kayalık adaları olarak tasvir edilir. Efsaneye göre bunlar, Çin'in doğu sahili açıklarında üç adadır: Fang-zhang, Peng-lai ve Ying-zhou. Bazı araştırmacılar, bu adaların Tayvan yakınlarındaki Peng-hu adaları olduğunu düşünmektedir. Öte yandan, bu adaların bir zamanlar Qingdao ve Şangay arasında bulunduğuna ve sonradan anakaraya bağlanarak Jiangsu vilayetinin bir parçası haline geldikleri yönünde de bazı bulgular vardır.

Uzun ömürlülük↑ simgesi, çam ağaçları↑ ve uçan turnalarla↑ güçlendirilir. Geçmiş zamanda, ölen kişilerin kefenlerinin üzerine bu 'adalar'ın resimleri konur ve böylece onların o andan itibaren sonsuz mutluluğa erişeceklerini hissedecekleri düşünülürdü.

Âdet Görmek 月經

yue-jing / yüe-cing

Âdet gören bir Çinli kadının tapınağa gitmesi, kutsal ziyarette bulunması veya cinsel ilişkiye girmesi yasaktır. Çin hesaplarına göre normal olarak âdet görmeye 14 yaşında başlanır (Batı hesaplarına göre bu 13 yaş demektir). *Yue-jing* = 'adet görmek' terimi yerine çoğu zaman 'küçük kırmızı kardeş geldi,' 'kırmızı haber,' 'aylık havadis,' 'ilk gelgit,' 'kırmızı general kapı kulpunu kavrıyor,' 'ata binmek' gibi mecazlar kullanılır. Âdet sırasında kullanılan bezler, 'pis bez,' 'aylık bez' bir siyah köpeğin kanı, bir beyaz atın penisi ve çok miktarda kirli suyla birlikte kötü kişilerin yaptıkları büyüye karşı kullanılabilir. Bakirelerin âdet kanı cinsel sorunları tedavi etmek amacıyla kullanılır.

Âdet bezi evin kapısının altına gömüldüğünde, evin kadını her zaman evde kalır ve asla kaçmaz. Bunu sağlamanın bir diğer yolu ise, Çin takviminin yedinci ayının yedinci gününde adet bezini yakmak ve küllerini kapı çerçevesine serpiştirmektir. Genelde Çin'de cinsel eğitime hiç önem verilmemiştir; genç kızlar âdet görmeye başladıklarında bile yardım istemeye veya bilgi edinmeye cesaret edemezlerdi.

Ağaç 樹

shu / şu

Eski Çin kozmolojisinde, *fu-sang* 'içi oyuk dut ağacı' ve karşılığı olan *kong-tong* 'içi oyuk Pavlonya ağacı' vardır; her ikisi de aynı anda hem bir oyuk ağacı hem de bir dağı temsil ediyorlardı; ayrıca her ikisi de güneşlerin↑ saklanabileceği bir yer ve hükümdarlar için bir barınak olarak kullanılıyordu.

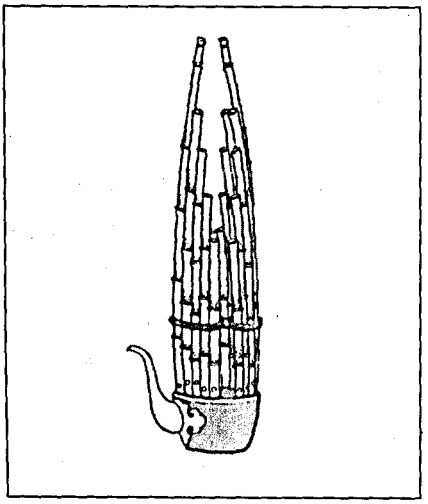
Han dönemi sanatında sık sık, eski efsanelerdeki *fu-sang* ağacı olduğu sanılan bir ağaca atını bağlayan bir kahramanın tasvirine rastlanır. *Fu-sang* ağacı, güneşin doğduğu yerde yetişirdi. Bu ağacın içinde güneşleri temsil eden birçok kuş olurdu. Bir öyküye göre, bu on güneşin yaydığı yüksek ısı insanoğlunun varlığını tehdit ettiği için, Kahraman Hou Yi (diğer adı Shen Yi, tanrı Yi) biri hariç hepsini vurur. Tasvirinden anladığımız kadarıyla bu *fu-sang* dut ağacına benzeyen bir ağaçtır. *Fu-sang* aynı zamanda, dişi geyik sütü elde etmek için inek yerine geyik besleyenlerin ülkelerine verilen isimdir.

Çin ağaçları ve simgesel anlamları için şu başlıklara bkz. Bambu, Şimşir, Kestane, Tarçın, Servi, Akçaağaç, Zeytin, Japon Hurması, Çam, Erik, Söğüt, Tung Yağı Ağacı (Pavlonya), Wu-tong.

Ağız 口

kou / koğ

Beş iç organ[↑] ve yedi (veya dokuz) vücut açıklığı hakkındaki kadim öğreti, bir mikrokozmos olan insanın evrenin bir kopyası olarak yaratıldığını ispat etmek için kullanılırdı. İnsan mikrokozmosu içerisinde ciğerler[↑] gözlerle,[↑] karaciğer kulaklarla bağlantılıdır; ağızysa dalakla bağlantılıdır. Dalağın özelliğiyse güvenilir olmasıydı: doktor ve psikologlar için spekülasyona ne kadar açık zengin bir alan.

Ağız orgu

Kou'nun ideogramıyla görünümü, 'açıklığı' (ağızı) temsil eder. Bunun içindir ki ağız, kadın cinsel organını da hatırlatabilir ve bir kadının alt ve üst olmak üzere 'iki ağzından' bahsedilir. İki kere tekrarlanmış olan bu işaret (bir 'ağız' diğerinin üzerinde) *lu* diye okunur ve Çin müziğinde[↑] bir notadır.

Ağız Orgu 笙

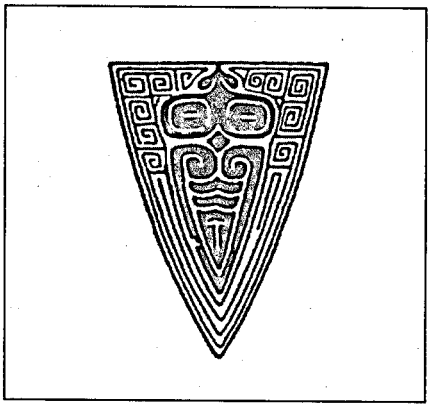
sheng / şıng

Çin ağız orgu, birçok bambu[↑] kamışından oluşan nefesli bir çalgıdır. Eski metinlerde adı geçmektedir. Günümüzde, daha çok Güney Çin'de yaşayan Han ırkından olmayan azınlıklar tarafından çalınır. *Sheng* sözcüğü 'terfi etme' sözcüğüyle eşseslidir ve terfi etmeyi simgeler. Bunu ifade etmenin bir diğer şekli ise, elinde lotus tohumu (*lian*) tutan küçük bir çocuğun tasviridir. Bu, kişinin her zaman ilerlemesini (*lian*) ve sürekli terfi etmesini simgeler. Veya özellikle çocuk üzerinde duruluyorsa, 'Dünyaya (*sheng*), yüksek rütbeye erişecek oğullar getirmeye devam edesiniz (*lian*)' anlamına gelir.

Ağustos Böceği 蟬蜩蟈

guo-guo; shan / guo-guo; şan

Eski zamanlarda, ağustos böceği ölümsüzlüğü[↑] veya ölümden sonraki hayatı

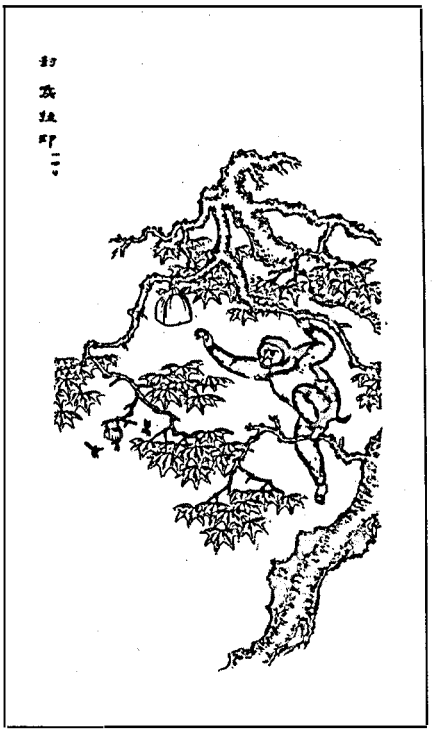
Ağustos böceği süsü

simgelerdi. Yeşim taşından[↑] yapılmış bir ağustos böceği ölen kişinin ağzına konurdu. Daha sonraları, bu törenlerde ağustos böceği yerine balık kullanılmıştır. Bir efsaneye göre, Doğu Çin'in Qi derebeyliğinin kraliçesi ölümünden sonra bir ağustos böceğine dönüşür ve bunun için ağustos böceğine 'Qi'nin genç kızı' da denilirmiş. Bir başlığın üzerinde bir ağustos böceği resmi, prensip sahibi, dürüst bir adamı simgeler.

Akçaağaç 楓

feng / fung

Çince 'akçaağaç' sözcüğü (*feng*) atanma sözcüğüyle eşseslidir (örneğin bir tımara veya yurtluğa atanma). Birçok resimde akçaağaca çıkmış bir maymun[↑] görülür. Altında bir arı kovanı (aynı şekilde *feng*) vardır. Maymun ağaca takılı ve beze sarılmış bir paketi yakalamaya çalışır. Paketin içinde bir resmi mühür vardır ve bu resmi hediye olarak alan kişinin beklediği atanmayı simgeler.

Akçaağaca çıkmış bir maymun resmi, maymun elini mühüre uzatmaktadır: "Taşıdığımız mühür bir soylununki olsun"

Aksırma 噴嚏

Pen-ti / pin-ti

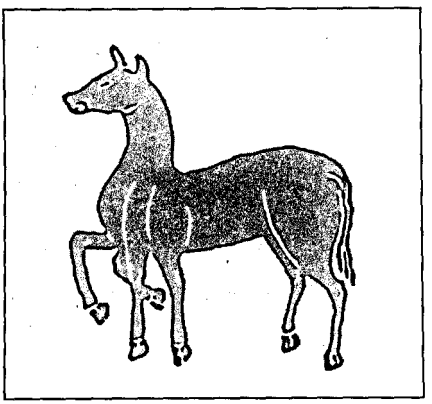
Çin'de bir çocuk aksırdığında 'Bin yıl (yaşa)' denir. Han dönemlerinde aksırma ve kulak uğuldamasının anlamını açıklayan bir kitapçıktan bahsolunur, ancak ne yazık ki bu eser günümüze

kadar ulaşamamıştır. Bir Çinli durmadan aksırırsa, adet olduğu üzere 'biri hakkımda kötü şeyler söylüyor' der. Kişi, hemen arkasından yere tükürmeli ve 'İyi insanlar beni sever: kötü insanlar hakkımda dedikodu yapıyorlarsa, dişleri dökülsün!' demelidir. Bunun aksi de vardır, 'birisini düşünüyorsan, bu kişi aksırır' da denir.

Altı 六

Liu / lyu

Çin mistisizminde altı sayısına çok önem verilmemektedir. Vücut 'altı kısımdan' oluşur: kollar, bacaklar, baş ve gövde. Altı yön vardır: kuzey, güney, doğu ve batı ile 'yukarısı' ve 'aşağısı.' Lü Bu-wei'nin eski *Çin Ansiklopedisi*'nde 'altı nehir' ve 'altı büyük kral'dan bahsedilir. Eski zamanlarda, kozmologlar beş 'göksel' ve altı 'dünyasal' unsuru eşleştirmeye çalışmışlardır; böylece beş ana erdemin karşısına altı kusur: kızgınlık ve neşe, acı ve zevk, sevgi ve nefret konulmuştur.

Altı ayaklı at

İlk İmparator[↑] Shi Huang-di'nin yönetimini altı sayısı üzerine dayandırdığı söylenir (36 vilayet); buna karşın efsanevi Fuxi'nin[↑] sekizi ve Shi Huang-di'den sonra gelen Han'ların dokuzu tercih ettiği ifade edilir.

Altmış 六十

Liu-shi / lyu-şı

On[↑] ve oniki[↑] sayılarının matematiksel dizileri üzerine kurulmuş olan eski Çin takviminin[↑] ortak birimi, bu serilerin ortak sayısı olan 60'tır: 60 günün veya 60 yılın sonunda yeni bir döngü başlardı. Bu matematiksel veriden yola çıkarak, insan hayatının bu 60 yıllık dönemden oluşması gerektiği sonucuna varılmıştı. 60 yaşına erişmiş kişilerin canlı gömülmesi gerektiğine dair bir efsane, modern çağa dek varlığını korudu. Bu âdet, yaşlıları duvarlarına gömdükleri mağaraları görebildiğimiz Kuzey Çin'in Lös bölgesinde özellikle yaygındı. Bununla bağlantılı bir efsane de vardır: ne İmparatorun[↑] ne de bakanının yanıtlayamadığı karmaşık bir bilmeceye bir genç adam cevap verir ve herkesi şaşırtır. Soruyu nasıl yanıtladığı sorulduğunda, babasını kanunun buyurduğu şekilde canlı gömdüğünü ancak onu besleyebilmek için mağara-

nın duvarında bir aralık bıraktığını ve bilmecenin cevabını babasının verdiğini itiraf eder. Bunun üzerine İmparator, yaşlıları canlı gömme âdetini hemen kaldırır.

'Üç Krallıklar' (220-265) zamanında ve sonrasında, halk ayaklanmaları için büyük bir özenle 60 yıllık yeni bir dönemin başlangıcı olan yıllar seçilirdi. Ama en azından bilinen bir örnekte Yeni Yıl, isyancı Zhang-jiong için her zaman olduğu gibi yeni bir başlangıç değil, yeni bir son olmuştur.

Amber Çiçeği 芙蓉

fu-rong / fu-rung

Batı'da da revaçta olan bu bitki, ün (*rong*) ve serveti (*fu*) simgeler; veya buna bağlı olarak ün ve görkemi. Amber çiçeğinin kokusu bir genç kızın[↑] cazibesine benzetilir. Bir şiirde ifade edildiği gibi: 'Üzerine yağmur damlaları düştüğünde, amber çiçeği gecenin beşinci nöbetinde açar (şafaktan biraz önce).' Bu, yıldızların da yardımıyla sevdalı bir erkeğin sevdiğine kavuşacağı anlamına gelir. Bu mecaz, sevdalı erkeği bahçeden amber çiçeği toplarken tasvir eden başka bir şiirde daha açıkça ifade edilmiştir.

'Su amberi çiçeği,' banyo yapan genç bir kızı çağrıştırır. Genelevden 'amber çiçeğinden perde' diye söz edilebilir. Çok güzel bir kadın için 'amber çiçeği yüzlü' denilebilir. Aslında güzel, genç bir kadınla amber çiçeğinin karşılaştırılması oldukça açıktır.

Anka Kuşu 鳳凰

feng-huang / fing-huang

Çin *feng-huang*'ıyla, Eski Mısır ve Klasik Antik Çağ Anka'sı arasında, ikisinin de mitolojik olması dışında hiçbir benzerlik yoktur. İçinde *Feng-huang*'ın adı geçen yazılı metinlere MÖ ikinci binyılın sonlarından itibaren rastlanır. MÖ 4. yüzyılda yazılmış *İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları*'nın bir tefsirinde, erkek Anka'nın dişi tekboynuzun[↑] ve beş sihirli varlığın – beyaz kaplan, ka-

Erkek ve dişi Anka kuşu

Anka ve dokuz yavrusu

ra kaplumbağası, yeşil ejderha, kırmızı kuş ve kara savaşçı görülmesinin halkın adil bir kral tarafından yönetildiğine dair bir işaret sayıldığı yazılıdır. Anka'nın gözükmemesinden yakınan ve buna hükümetin çok kötü oluşu ve gelecekte hiçbir düzelme olanağı görünmemesini neden gösteren Konfüçyüs de, gökteki bu işaretlerden (*fu-rui*) söz etmekteydi.

Feng-huang, dört mucizevi yaratığın ikincisi ve tüylü hayvanların hükümdarıdır. Bir ejderhayla[↑] beraber tasvir edildiğinde, İmparatoriçe'yi temsil eder (ejderhaysa imparatoru temsil etmektedir). Dişi bir simge olarak kullanımı nispeten yakın tarihlere rastlamaktadır.

Çin bilginleri, *feng-huang* sözcüğünün 'rüzgâr' (*feng*) sözcüğünden türetildiğini ve dolayısıyla *feng-huang*'ın, büyük bir olasılıkla ilk başta, rüzgâr tanrısı[↑] olduğunu düşünüyorlar. Bazıları ise, kuşun adındaki *feng* sözcüğünün

erkek Anka'yı, *huang*'ın da dişi Anka'yı ifade ettiğini ve bu iki kelimenin birleşiminin cinsel beraberliği simgelediğini düşünüyorlar. Diğerleri de, kuşu bir *yang*↑ (yani erkeği temsil eden) varlığı ve dolayısıyla Güneyle bağıntılı olarak görüyor. Vücudu beş↑ insani vasfı simgeler: başı erdemi (*de*); kanatları sorumluluğu; sırtı dini ayinler sırasında doğru davranışı; göğsü merhameti; midesi güvenilirliği. Kuşun tüyleriyse, bu niteliklere göre beş renkten oluşuyor.

Bazı yazılı metinlerde, Güney Kutbunda zincifre bir mağarada doğmuş olduğu sanılan zincifre kırmızısı bir Anka'dan söz ediliyor. Bu yaratık 'Zincifre Dağı'nın Ankası' olarak bilinir. Zincifre kırmızı renktedir –Güneyin rengi– ve Taocu simyanın temel maddesidir. Çin felsefesinde simya faaliyetleri ve cinsel faaliyetler arasında bir benzetme yapmak normal sayıldığından ve buna terminolojide bile rastlandığından, 'Zincifre Dağı'nın Ankası' kadın cinsel organını da ifade edebilir.

'Çiçeği delen iki Anka' evli çiftler arasındaki cinsel ilişkiyi anlatır; 'sahte erkek Anka ve içi boş dişi Anka' da eşcinselliğe gönderme yapar. Günümüzde Çin'in kuzeybatısında, Anka erkek sevdalıyı, şakayıksa↑ kadın sevdalıyı temsil eder. Bu, anlatım sırtına çocuklar binmiş üç Anka ile tasvir edilebilir: çocukların ellerinde şakayık ve çeşitli çiçeklerle dolu vazolar vardır. Sol tarafında bir ejderha ve sağ tarafında bir Anka bulunan resim karı kocayı simgeler. Gelinliği üzerinde Anka resmi olan bir kadın 'bir günlüğüne İmparatoriçe' sayılır. Gözleri çok güzel olan bir kadına 'Anka gözlü' denir. 'İkili danslar yapan Ankalar' otuz cinsel ilişki pozisyonundan birine göndermedir.

Meru Dağı'nın arkasındaki cennet olan Uttarakuru Krallığı'nın bir tasvirinde, Ölümsüzleri şarkıları ve danslarıyla eğlendiren *Feng* ve 'beyaz *luan*'ı görmekteyiz. Bu *luan*'ın dişi Anka olması gerekmektedir ancak, bir istisna dışında, tarifi erkek Anka'nınkiyle aynıdır. Bu farklılık şudur: Bir '*luan*-adam' (*luan-sheng*) ruhlara tahta bir cetvel kullanarak soru soran kişidir. Yanıt, verildiği zaman çoğunlukla şiir şeklinde olurdu. Bir Tayvan köyünde, bir *luang-sheng*'in üç ay içerisinde –belirli bir iş için hangi gün daha uygundur, hangi ilaç alınmalı, hangi muska↑ taşınmalı gibi–, çoğu günlük hayatı ilgilendiren 1717 soru sorduğu kayıtlara geçmiştir. Burada mitolojik yaratıkları ve okültizmi↑ bir arada görmekteyiz.

Ao 鰲

ao / av

Ao devasa bir deniz kaplumbağası veya diğer bir geleneğe göre devasa bir ba-

lıktır. Çok eski tarihlerde, *Nü-gua*↑ tanrıçasının, kaplumbağanın bir bacağını kullanarak dünyayı taşıyan dört sütundan birini tamir ettiği söylenir. Başka bir inanışa göre, bu devasa kaplumbağa dünyayı sırtında taşır. Çinliler, taştan↑ kaplumbağalar↑ yaparak bunların sırtlarına ağır levhalar korlar ve böylece bastıkları toprağı daha sağlamlaştırdıklarına (örneğin, depremlere karşı) uzun süre inanmışlardır. Böylece, gök ve yeryüzü birbirine sıkı sıkıya bağlanmış olurdu.

Ao-shan (Ao dağı), Doğu Okyanusu'nda bulunan 'Kutsanmış Kulların Adaları,' yani cennet adalarındadır↑. Yeni yılı↑ kutlamak için fener ve maketlerden Ao dağını temsil eden büyük yapılar inşa etme geleneği 12. yüzyıldan beri devam etmektedir.

Edebi bir sınavın son aşamasında birinci gelene 'Ao-kafalı' denirdi. Bir konuda mükemmeliyete ulaşmak isteği, bir elinde şeftali↑ tutan değnekli bir kadın tarafından temsil edilir: ayakları arasındaki çocuk bir *Ao*'ya ulaşmaya çalışır. Bu tasvir devlet sınavında çok başarılı olma isteğini gösterir.

Bazen de Ao ateş↑ yiyen bir hayvan olarak tasvir edilir. Bundan dolayı Ao'ya çoğu zaman çatıların kenarında, ateşe karşı koyan bir çatı süsü olarak rastlarız.

Arek Cevizi Ağacı 檳榔

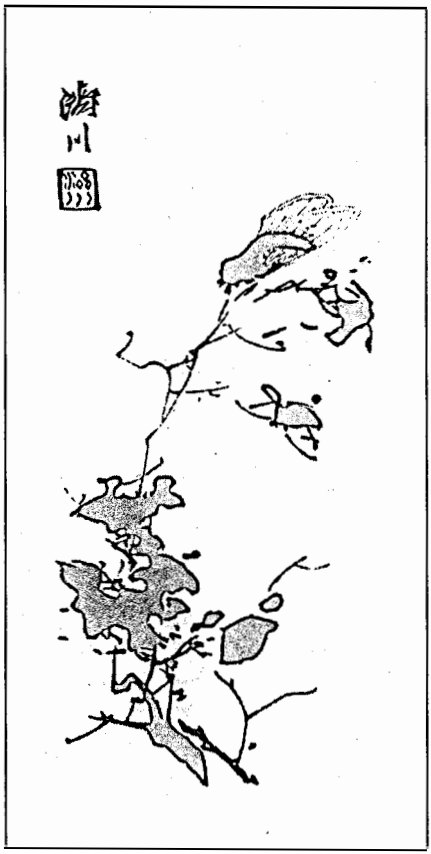
bin-lang / bin-lang

Arek cevizi ağacı, Güney-Doğu Asya'nın dışında sadece Çin ve Japonya'da bulunur. Çekirdeği öğütülür, ham kalkerle karıştırılır, top şekline sokulur ve çiğnenir. Uzun süre çiğnenmesi dişlerin kararmasına yol açar. Tükürülen suyu kırmızıdır ve kana benzer. Çin yazılı metinlerinde ifade edildiğine göre arek cevizi çiğnemek kulakları ısıtır ve yüzü kızartır, gözler kayar ve sarhoşluğa benzeyen bir baş dönmesi yaşanır. Arek cevizinin sıtmayı iyileştirdiği zannedilir. Güney Çin'in azınlık halkları arasında arek cevizi bir evlilik hediyesidir. Bu amaç için özellikle yapılmış gümüş ya da teneke kutular vardır. Bunların üç gözü vardır: biri kireç, diğeri yapraklar, sonuncusuysa arek cevizi içindir.

Arı 蜜蜂

mi-feng / mi-fng

Güney Çin kabileleri, eski ağaçlarda arı kovanları arar ve bal elde etmek için bunları tütsülermiş. Aslında arıcılığa pek sık rastlanmamaktadır. Arı, genel olarak Çin sembolizminde önemli bir yer tutmaz. Ancak, arı sözcüğü (*feng*) ile 'asiller sınıfına yükselmek' (*feng*) fonetik açıdan eşseslidir. Bir

Çiçekler ve arı: genç bir erkekle beraber genç kızlar gibi

maymun↑ (*hou*) ve bir arıyı bir arada gösteren bir resim, 'unvan sahibi olma' anlamında alınabilir. Arının batıda olduğu gibi çalışkanlık ve tutumun simgesi olduğuna da rastlanır. Arılar da kelebekler↑ gibi, sevdalı genç bir erkeği; üzerine kondukları veya etrafında uçuştukları şakayıksa↑ sevdiği kızı temsil eder. 'Arıyı çağırmak ve kelebeği kendine çekmek' evlilik dışı bir ilişki anlamına gelir; 'arı etrafta dolaşıyor, kelebek topluyor' sözleriyse bu girişimin başarıyla sonuçlandığını anlatmak için kullanılır.

Japonya'da da bilinen bir Güney Çin efsanesinde, bir arı genç bir erkeğe birçok güzel kız arasından kendisi için doğru gelini seçmesine yardım eder.

Arı/Murdar 素葷

su / hun

'Arı' (*su*) ve 'murdar' (*hun*), birçok değişik anlamda kullanılan karşıt bir ikilidir. En yaygın anlamlardan biri, bitkisel olan (*su*) ve bitkisel olmayandır (*hun*): Aslında bu, Budist olan ve Budist olmayanların yiyecekleri arasındaki farktır. Rahipler,↑ *su* yani sade yiyecekler yemelidir. *Su*, aynı zamanda yas tutulurken giyilen, kaba ve boyanmamış kumaştan yapılan giysiler için de kullanılır. *Hun* sözcüğü özellikle, içinde herhangi bir et bulunan yiyecekler için kullanılır. Budizmle ilgili konular dışında, bu ikili 'berrak' (*qing*) ve 'bulanık' anlamlarını alır.

1949 yılından önce, bir koca alçakgönüllülük göstermek için, karısından söz ederken onu kötüleyen ifadeler kullanırdı; sahip olduğu her şeyi küçük görmesi ve konuştuğu kişiye ait her şeyi yüceltmesi gerekirdi. Bu nedenle, bir erkeğin karısından *hun-jia*, 'bulanık olan' = 'aklı karışık, şaşkın' diye söz etmesinde kötü bir niyet aranmazdı.

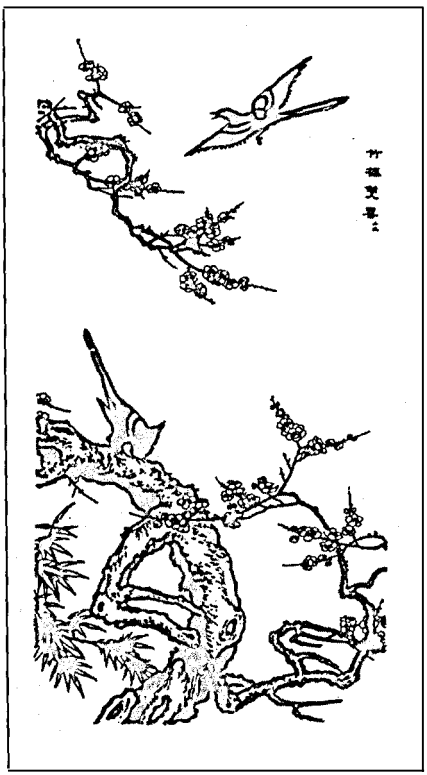
Arkadaş, Üç 三友

san you / san yoğ

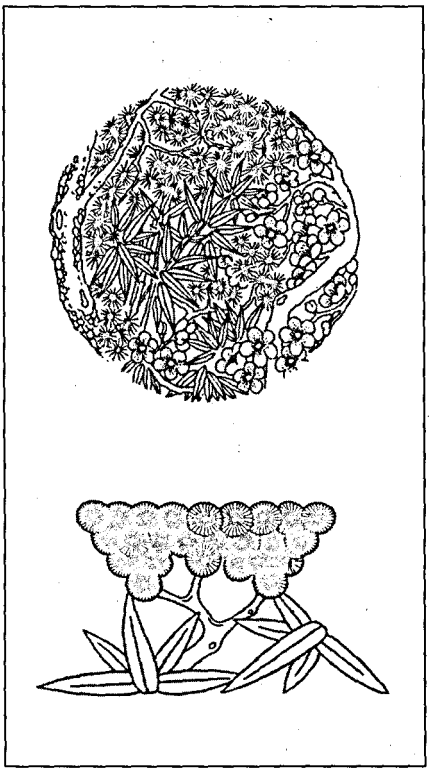
Çam ağacı,[↑] bambu ağacı[↑] ve erik[↑] veya bambu ağacı, bir taş[↑] ve erik ağacı içeren resimler, 'kışın üç arkadaş' motifinin değişik versiyonlarıdır. Bu ağaçlar ölmezler, değişmezler ve bahar gelmeden çiçek açarlar. Bu motif, yalnız veya yoksul kişileri selamlamak için de kullanılır.

Konuşmalar'da (*Lun yu*), Konfüçyüs de bu 'üç arkadaş'tan söz eder: 'Üç tane yararlı, üç tane de zararlı arkadaşlık vardır. Samimi, sadık, deneyimli arkadaş: bu yararlı olanıdır. Sahte, ikiyüzlü, dalkavuk olan zararlıdır.' (R. Wilhelm çevirisinde 16. Kitap, 4. böl.)

Su Dong-po (1036-1101), çam ve bambudan yararlı (*sic*) üç arkadaş diye söz ettiği bir şiirinde, Konfüçyüs'ün bu sözlerine açıkça gönderme yapmıştır: Onbirinci yüzyılda 'üç arkadaş' o denli biliniyor olmalıydı ki, şiirin vezin yapısı için üçüncü arkadaştan vazgeçilebiliyordu.

Saksağanlar bambular ve erik çiçekleri: dostluk işaretleri ve mutluluk habercileri

Yukarıda: Bambular, çam ağaçları ve erik ağaçları. Aşağıda: Çam ağaçları ve bambular

Armut 梨

li / li

Armut ağacı, çok uzun yaşadığı için uzun ömür↑ simgesi olarak geçer. Bir Çin operasında, bir meyve satıcısı armutlarının mutlu bir evlilik sağlayacağını iddia eder; ancak sevgililer armudu hiçbir zaman kesmemeli veya parçalara ayırmamalılar, çünkü armut (*li*) sözcüğü ayrılık (*li*) sözcüğüyle eşseslidir. Aynı nedenle, akrabalar veya arkadaşlar aralarında armut bölüşmemelidir.

Özellikle de 7. ayın 15. gününde, hiç kimseye armut hediye edilmemelidir, çünkü bunlar ölülerin ruhlarının yeryüzüne indiği günlerdir ve armut sevdiklerimizi kaybetmekten dolayı duyduğumuz acıyı artırır.

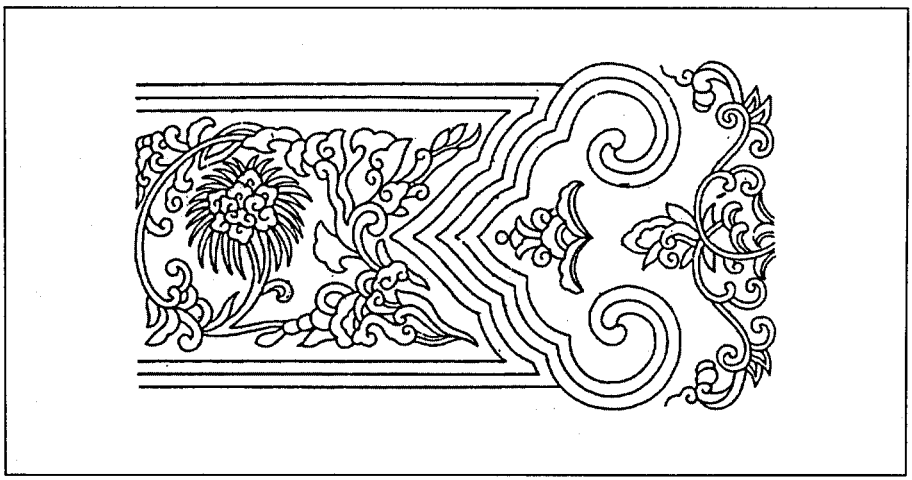
Dindarlığıyla tanınan, Konfüçyüs'ün en sevdiği öğrencisi Zheng-zi, karısını ev yemeklerinde armudu yeterince pişirmediği için suçlamıştır. 'Armut ağacının çiçekleriyle yağmur damlaları güzel, eşsiz bir manzara meydana getirirler,' cümlesi güzel bir kadını tarif etmek için kullanılır.

Asa 如意

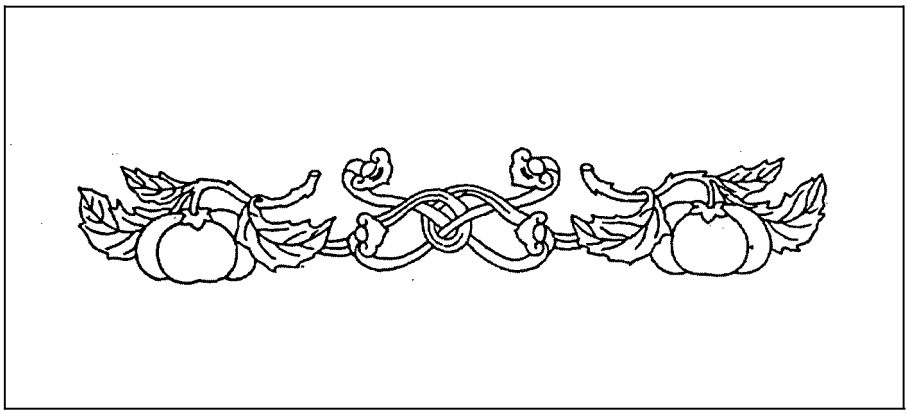
ru-yi / ru-i

Çin asasının imparatorluk simgesiyle↑ ilgisi yoktur. 'Dilediği gibi' veya 'istenilen' (*ru-yi*) anlamını taşır ve genellikle yaşlı erkeklere 'her şey dilediğince olsun' anlamında hediye edilir. *Ru-yi*, ağaçtan veya yeşimden↑ zarif şekilde oyulmuş, kavisli bir şekli ve bir tür başı olan bir asadır.

Budist çizim sanatında dilekleri yerine getiren asaya sıkça rastlanır. Buna diğer çizim sanatlarında da rastlanabi-

Asanın başı: "Dilediğiniz gibi"

Asa ve Japon hurması: "Her şey dilediğiniz gibi olsun!"

lir. Asa, Bilgini[↑] veya memuru[↑] simgeleyen yazı fırçası[↑] ve gümüş ayakkabı, şeklindeki para çantasıyla[↑] birlikte tasvir edildiği bir resmin hediye edilmesi, hediyeyi alana iş ve sosyal yaşamında başarı ve ilerleme dilemek anlamında yorumlanabilir.

Tang Hanedanlığının tanınmış imparatoriçesi Wu'nun aşığına, ün yapmış cinsel yeteneklerine gönderme yapılarak Ru-yi Jun = 'İstediğini Alan Efendi' adı verilmişti. Eski düğünlerde, damadın gelinin ailesine bir asa hediye etmesi mutlu bir evlilik (evlilikte mutluluk[↑]) dileğini gösteren bir âdetti.

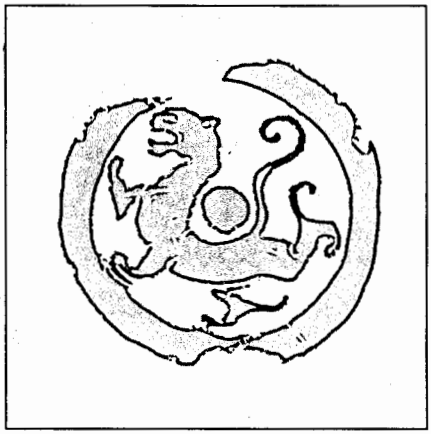
Asalara, birçok Çin resminde rastlamak mümkündür: Bunlar file[↑] binmiş bir çocuğun elinde; He-he'nin[↑] elinde (bunlar özellikle yaşlı Luo-han[↑] şekline girdiklerinde); Japon hurması,[↑] şeftali ağacı[↑] ve erik ağacıyla[↑] beraber ya da bir helezon motifinin önünde olabilirler.

Aslan 獅子

shi-zi / şı-dzı

Çince aslan sözcüğü, Farsça *şir* sözcüğünden gelmektedir. Çinliler, aslanı Batı Asya'dan gelen elçilik heyetleri sayesinde tanımışlardır. Bunların getirdikleri çeşitli armağanlar arasında imparatorluk hayvanat bahçelerine konulan aslanlar da vardı. Daha sonraları, Tang döneminde (618-906), Çin orduları Orta Asya'nın içlerine doğru girdiklerinde Çinlilerin bu hayvanları doğada da görmüş oldukları düşünülebilir.

Çin resim ve heykellerinde gördüğümüz ve Çin folklorunda önemli rol oynayan 'aslan' gerçek aslana pek benzemez. Song edebiyatında aslana Batı'da olduğu gibi, 'Hayvanların Kralı' adı verilmiştir; 17. yüzyıla ait bir öykü kitabında aslandan 'kutsal yaratık' diye söz edilir. Aslan, aynı zamanda, Bilgelik

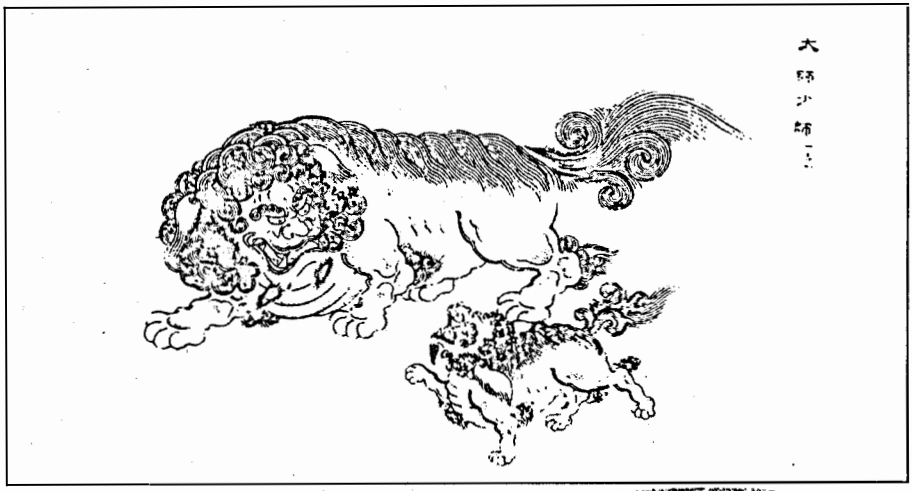

Aslan ve top (taş baskı)

Bodhisattva'sı Manjusri'nin (Wen-shu) bindiği hayvandır.

Aynen ejderhalarla↑ olduğu gibi, taştan yapılmış bir çift aslan heykeline, resmi bina ve tapınak koruyucusu olarak sıkça rastlamak mümkündür. Sağdaki aslan erkek, soldakiyse dişidir. Erkek aslanın sol ayağının altında işlemeli bir top↑ vardır; dişi aslanın sağ ayağı altındaysa bir yavru aslan vardır. Aslanların başındaki yumru sayısı, binasını korudukları memurun rütbesine bağlıdır. Sol taraftaki aslan, imparatorluğun en kıdemli görevlilerinden Tai shi'yi (Yüce Efendi); sağdaki aslansa daha az önem taşıyan ancak yine de Çin imparatorluğunda önemli bir rütbe sahibi Sha-bao'yu simgeleyebilir. Bu bekçi aslanlara MS üçüncü yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. Bir geleneğe göre, yavru aslan aynen bir yumurta içinde gibi, erkek aslanın ayağının altındaki işlemeli topun içinde bulunmaktadır, ancak bir diğer gelenek bunun bir top değil, aslanın sinirlerini yatıştırmak için oynadığı iri bir inci olduğunu ileri sürer. Ayrıca 'Aslan işlemeli topu atıyor' cinsel ilişki anlamında bir mecazdır.

En tanınmış danslardan biri olan 'Aslan dansı,' ay takvimin 1. ayının 15. gününde kutlanan Fener↑ Bayramı ile

Bir aslan ve yavrusu

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

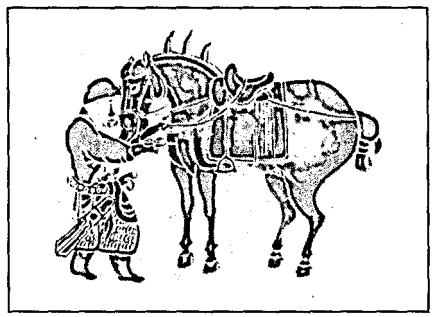
bağlantılıdır. Bu dansın Çin'e, Tang Hanedanlığı sırasında, Batı Asya'dan geldiği sanılır. Bu dans için cambazlar ahşap aslan maskeleri ve ipten kuyruklar takarlardı. Bunların gözleri altın, dişleri gümüştendi. Müzik eşliğinde dans edilirdi. Günümüzde, sadece sokaklarda dans eden, etraftaki dükkânları tehdit eden ve kendisine bozuk para atılarak sakinleştirilebilen bir aslan tipini görmekteyiz. 'He-dong'da aslan kükremesi' kılıbık bir koca için kullanılan bir deyimdir (*He-dong* bir bölgenin adıdır).

Aslan üstüne binmiş erkek tasvir eden resimler, klasik öykü kitabı *Feng-shen yan-yi*'ye (Tanrıların Metamorfozu) gönderme yapmaktadırlar.

Asma 蔓

man / man

Çinliler için *man* = asma, sarmaşıkla *wan* = on bin arasında önemli bir fonetik benzerlik olduğundan asma, on bin sayısının simgesi olarak kullanılır. Böylece, asma ve kök (*dai*) resmi hediye edilmesi, hediyeyi alana 'on bin nesil' (*wan dai*) yaşaması dileğinde bulunmak anlamına gelir.

Bir savaşçı efendisinin yaralı atının göğsünden bir ok çıkarıyor

At 馬

ma / ma

At, Çin Burçlar Kuşağı'nın↑ yedinci hayvanıdır. Eski Çince'de, değişik renk ve büyüklükte atlar için çok sayıda kelime kullanılırdı. Bu kelimelerin günümüzde kullanılmamasına bakarak atın yakın tarihte önemini kaybettiğini çıkarabiliriz.

Çin'de atlar her zaman pahalı hayvanlardı. En güçlüleri Moğolistan'dan, daha küçük ancak dayanıklı ve güvenilir olanları Tibet'ten gelirdi. Ancak, çoğu zaman en iyi atlar Batı Asya'dan getirtilirdi: bunlar 'kan terledikleri' söylenilen Arap atlarıydılar. Antik Çağ'da, kendisine kurban adanan bir tür tanrı olan bir 'ecdat atı' kültü vardı. *Yi-jing*'de,↑ ejderha↑ (erkek) ve at (dişi) iki cinsiyeti temsil etmek için seçilmiş hayvanlardır; ama daha sonra ki dönemde mitolojide, at eril ilkeyi (*yang*↑) temsil ederken, dişil ilke (*yin*↑) inek tarafından temsil edilir.

Sekiz atlı bir sürü, MÖ X. yüzyılda yaşamış olduğu varsayılan Kral Mu'nun ünlü atlarını ifade eder. Önemli bir Ming öykü kitabı olan *'Batı'ya Yolculuk*'ta, (*xi-you ji*) hırçınlık ve kararsızlık anlamında kullanılan *yi ma* = 'irade atı' deyimine rastlıyoruz. Dörtnala giden bir yağız at, General Guan Yu'nun (gelecekte Guan-Yi↑ adını almıştır.) 'Kırmızı tavşan-at' adındaki atına gönderme yapar. Budist metinlerinde sıkça rastlanılan beyaz at, saflık ve sadakati simgelemektedir.

Sırtında değerli eşyalar taşıyan bir at ve bir erkek resmi, devlet memurluğu ve bunun sağlayacağı rahat hayat dileğini simgeler. Ata binen bir maymun↑ resmi hediye etmek, hediyeyi alanın hemen (*ma shang* kelimesi kelimesine 'at sırtında') asalet unvanıyla (hou) ödüllendirilmesini dilemektir.

Günümüzde Tayvan'da, 'at' 'kız arkadaş' yerine kullanılan bir deyimdir; ancak bir genç kızdan kabaca söz etmek için kullanılan 'at' sözcüğü çok eskilere dayanır. XVI. yüzyıldan itibaren, Yangzhou şehrinde 'sıska atlar'ın (*ou-ma*) satıldığı bir pazardan söz edilir. Aslında bu pazarda müşteriler, yüzden fazla hayat kadını satın alabilir ve kadınlarla bir aracı tarafından rahatsız edilmeden, doğrudan pazarlık edebilirlerdi.

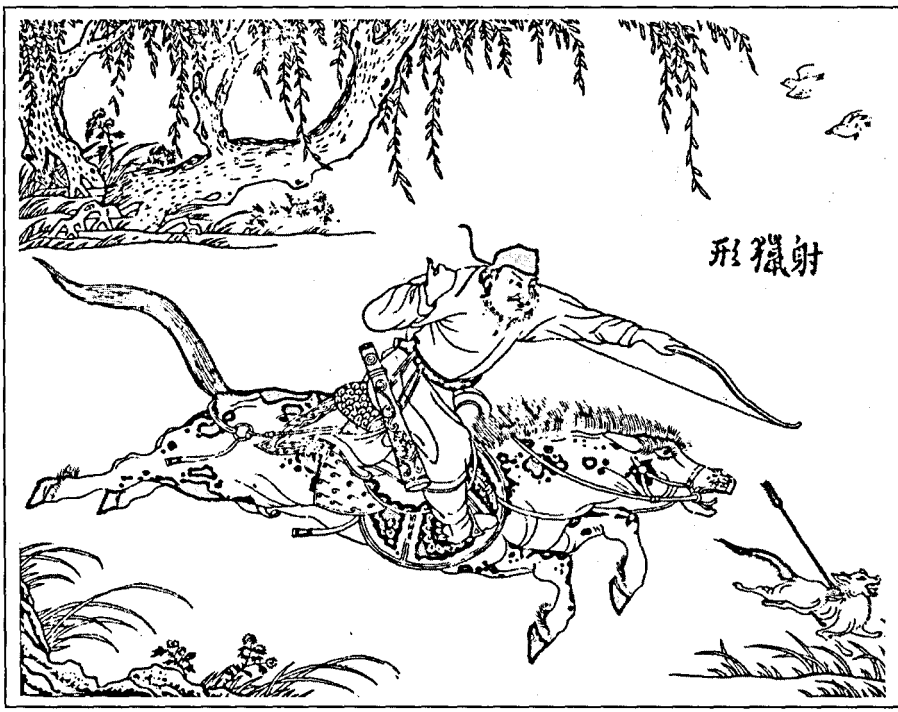
'Attan inmek,' kendisini ziyaret etmeleri için tanrıları çağıran bir şamana gönderme yapar. Hayat kadınları arasında 'ata binmek' âdet görmek;↑ bir 'at kovası' (*ma-tung*) evlilik↑ törenlerinde bebekleri simgeleyen bir tuvalet kovasıdır. 'At gözü,' penisin deliğini simgeler ve 'at toynaklarını, nallarını sallıyor' otuz cinsel ilişki pozisyonundan biridir.

Ata Binmek 騎馬

qi-ma / çi-ma

Çinlilerin ata binmeyi kuzeydeki komşularından öğrendikleri sanılmaktadır. Ata binmenin ortaya çıkmasıyla beraber öncelerikullanılan (ve çok uzun süre devlet memurları tarafından giyilmeye devam edilen) bol giysilerden vazgeçildi ve pantolon giyilmeye başlandı. *Qi* fiilinin kullanımı da sonradan oluşmuştur; önceleri 'ata tırmanmak' denirdi.

Çevresinde sekiz kişi olan ve başının üzerinde bir sayvan↑ tutan bir adam eşliğinde tasvir edilen at üzerindeki memur↑ resmi, en zor memuriyet sınavını 84 yaşında kazanan Liang Hao'ya (913-1004) gönderme yapar. Atın sırtına ters binmek, Avrupa'da olduğu gibi, bir ceza veya bir yaramazlık olarak görülmezdi: Çin'in en ünlü şairi Li Tai-bo, sadece en fakirlerin bindiği eşeğe,↑ ters binerdi. 'Ata binmek,' Avrupa ve Japonya'da cinsel ilişki anlamında kullanılır, ancak bu kullanım şekli Çinliler arasında yaygın değildir.

Ming döneminde avlanmak

Ateş 火

huo / huo

Ateş, beş elementten[↑] veya 'dönüşme hali'nden biridir. Ateş, güney yönü, kırmızı renk,[↑] acı, keskin tat, 'yanık' kokusu, evcil hayvan olarak tavukla[↑] ve 'tüylü hayvanlar' sınıfıyla bağlantılıdır.

Tibet Tantrizmi'nde, ateş eril bir simge, ocaksa dişil bir simgedir. 'Ateş üzerinde yürümek' yani yanan kömürlerin üzerinde yürümek, 1. ayın 15. gününde yapılan bir ilkbahar[↑] ritüelidir. Bu geleneğe günümüzde, Şaman uygulamalarında ve diğer arındırma törenlerinde hâlâ rastlanmaktadır. Eskiden Çin'de kış gün dönümünden 105 gün sonra, yani Batı takvimine göre 4 Nisanda, ateş yakmak yasaktı. Bu bir tür Yeni Yıl[↑] kutlamasıydı: eski ateş söndürülür ve ateş çubuğuyla yeni ateş yakılırdı. Bu eskiden yeniye geçiş gününde, hiçbir evde ateş yakılmasına izin verilmezdi. Bunun için, bu bayrama 'Soğuk Yemek Bayramı' denirdi.

Yeni Yılın birinci ve onbeşinci günleri arasındaki kutlamalarda, havai fişek kullanılır ve bunların çıkardığı seslerin, kötü ruhları, şeytanları korkutup kovduğuna inanılırdı. Aynı inanışa bağlı olarak, diğer kutlamalarda

da havai fişekler atılırdı. Havai fişekler kutlama (*bao*) olduğunu ilan eder (*bao*).

'Büyük ateş,' Akrep takımyıldızlarından kırmızı yıldız Antares'tir. Eski Çin'de, Antares yıldızının hareketleri, yükselişi ve alçalışı, köylüler tarafından bir tarım takvimi olarak kullanılırdı. Taocu rahipler evlendiklerinde 'ateşten aileler' (*huo jia*) kurarlardı. 'Ateşten çukur' genelev yerine sıkça kullanılan bir deyimdir. Ateş (*huo*) ve yaşam (*huo*) kelimelerinin eşsesli olmalarından dolayı, Çinliler Yeni Yıl günü büyük ateşler yakar ve zenginlik tanrısından[↑] kendilerine yalnız zenginlik değil, ayrıca güzel, bir hayat vermesini dilerlerdi.

Elinde yelpaze olan ateş tanrısı

Ateşböceği 螢火虫

ying-huo-chong / yıng-huo-çung

Ateşböceği, güzellik[↑] ve sebat simgesidir: bu değerlendirmenin nedeni hiç kuşkusuz, bilgin[↑] Jiu-Yin'in yoksul bir çocukken geceleri ateşböceklerinin ışığıyla ders çalışması ve buna rağmen sınavı başarıyla vermesidir.

Avlu 廳

ting / tiŋ

Avlu, aile fertlerinin vakitlerinin çoğunu geçirdikleri ve aile ikametgâhıyla iki yan bina ve ana giriş arasında kalan açık alandır. *Ting* sözcüğü, kutlamalar gibi özel durumlarda kullanılan (bkz. Salon[↑]) daha geniş bir oda için de kullanılabilir. Çoğu zaman aile ikametgâhının arkasındaki avluda, ev sahibinin ebeveynlerinin oturduğu bir başka ev olurdu. 'Arka Avlu' anüs anlamında ve 'Arka Avlunun Çiçeği' ise genellikle anal ilişki anlamında kullanılır.

Ay 月

yue / yüe

Ay, dişil ilkeyle (*yin*[↑]) bağlantılı olduğu için ay tanrısı da (Chang-e[↑]) dişidir ve batıdan doğar: yeni ay ilk önce batıda görünür. Batı da, sonbahar da dişi-

"Ay havası"

dir ve Çin inanışına göre sonbahar ayın en güzel göründüğü mevsimdir. Bunun için de Ay Bayramı 8. ayın 15. gününde kutlanırdı (Eski Çin takviminde↑ her ay, yeni ayın doğduğu gün başlar ve böylece dolunay ayın 15'ine rastlardı). Ancak, sonbahar doğadaki her şeyin öldüğü ve infazların gerçekleştirildiği mevsimdir. Bunun için de ay ile canilerin infazı arasında bir bağlantı kurulurken, güneş↑ dürüst insanları simgeler. Ayrıca, güneş İmparatorun simgesi olduğundan ay da İmparatoriçeyi simgeler.

Çinliler ayın yüzeyinde, kaplumbağa↑ veya tavşan↑ gördükleri gibi, her kesildiğinde hemen yeniden büyüyen bir tarçın ağacını kesen bir adam da görürler. Tang Hanedanı'ndan İmparator Xuan-Cong'un bir sihirbaz tarafından aya götürüldüğü ve oradaki sarayları ve içlerinde yaşayan güzel perileri↑ gördüğü söylenir. İmparatorun onlardan doğaüstü bir melodi öğrenmesi birçok öykü ve tiyatro oyununa konu olmuştur.

Guang-han↑ aydaki sarayın adıdır (Beyaz soğukluk). 'Ay çiçeği' veya 'Ay incisi' zaman zaman yeryüzüne düşer ve bunu yutan kadın hamile kalır. Eski zamanlarda kadınların kaşları gibi küçüklükten beri sarılarak büyümeleri engellenen ayakları çok beğenilir ve yeni ayın güzelliğiyle karşılaştırılırdı. Dolunay ise, güzel bir kadının kalçası için kullanılırdı; ancak 'dolunaya hayranlıkla bakmak' derken bir eşcinselin arkası kastedilirdi.

'Ay ışığı altındaki yaşlı adam,' tüm erkek ve kadınların belgelerini elinde tutan ve buna dayanarak hangi erkeğin hangi kadınla evleneceği söyleyen kişidir: evliliği↑ kader↑ belirler; bu temaya birçok Çin romanında rastlarız. Eski ay takviminin yapısından dolayı birkaç sayının; yedi,↑ oniki,↑ onüç↑ ve yirmisekiz'in simgesel değeri vardır (bkz. Sayı Mistisizmi↑).

Ay bayramının yıllar içerisinde uğradığı değişimi iki Alman görgü tanığından öğrenebiliriz. Bunların birincisi 1926 yılında Richard Wilhelm'e aittir:

"Aya sungu 8. ayın 15. gününde,

açık havada yapılır. Sunulan tüm meyvelerin simgesel bir anlamı vardır: kabak,↑ ailenin her zaman bir arada olması; nar,↑ çok çocuk sahibi olmak; ve elma,↑ barış dileğini anlatır. Kurabiyeler, dolunay şeklinde, yuvarlaktır."

İkinci tanıklık, 1982 yılında Erwin Wickert'inkidir:

"Aşçımız Lao Huo bize tatlı olarak, çok şekerli yuvarlak kurabiyeler sunmuştu. Bugün, eski takvime göre 8. ayın 15. günü yani bir zamanlar uygulanan ve kutlanan ay bayramı olduğu için Çinliler çok duygulanmıştı. Bu, bir zamanlar ellerinde Çin fenerleriyle geçit töreni yaparak kutladıkları Çin Bayramlarının en sevileniydi. Academia Sinica'nın Başkan yardımcısı, bu bayrama bir zamanlar verdikleri önemi şöyle anlattı: 'Köyümüzde bir ay kurabiyesi derneği vardı. Her ay, fakir aileler fırıncının yönettiği bir fona yaklaşık on fenik yatırırlardı. Fırıncı, yıl boyunca bu parayı dilediği gibi kullanabilirdi, ancak ay bayramı günü herkese ay kurabiyesi sağlamak zorundaydı.' Bunun, günümüzde hâlâ uygulanıp uygulanmadığını sordum. Misafirimizin cevabı: 'Hayır. Ama hâlâ ay kurabiyesi bulabilirsiniz,' oldu."

Ay Konumları 宿

su / su

Su sözcüğünün gerçek anlamı 'geceyi geçirmek'tir (bizdeki 'biriyle yatmak' anlamında). Ancak, genelde ayın 28 konumu için kullanılır: Bunlar, Çin burçlar kuşağının ayın dünyanın çevresinde döndüğü 28 güne bölünmüş 28 bölümüdür. Bu takımyıldızlar, MÖ V. yüzyıldan itibaren biliniyordu. Sonraki bir geleneğe göre bunlar, 'Son Han Hanedanı'nın (MS birinci yüzyıl) ilk İmparatoru tarafından katledilen generallerin ruhlarıdır.↑ Bu konumların her biri, Çin burçlar kuşağının↑ 12 burcu için olduğu gibi, bir hayvanla özdeşleşmiştir. Ayın konumları, neredeyse tüm toprak falı↑ bakanların pusulalarında gösterilir ve eski astrolojide (yıldız falı↑) önemli bir yer tutardı. Her burç (veya burç grubu) eski dönemlerdeki bir Çin derebeyliğine karşılık gelirdi ve bir burçtaki herhangi bir anormallik karşılık geldiği yörede olağan dışı ve beklenmeyen bir olay olacağına işaret ederdi.

Ayı 熊

xiong / şyung

Ayı erkeği,↑ yılansa↑ kadını simgeler. Ayı, güç ve cesareti temsil eder. Rüyada ayı görmek, bir oğul↑ sahibi olma-

ya alamettir. Babasının durduramadığı seli durduran mitolojik kahraman 'Büyük Yu' ve babası da birer ayıydı.

Büyük Ayı takımyıldızı (*bei dou*) çok önemli bir anlam taşır. *Bei dou*'nun kelimesi kelimesine çevirisi 'Kuzey Maşrapası'dır. Ancak *dou* = maşrapa, dini ayinlerde kullanılan sunak kabına da verilen addır. Kulpu, bizdeki Sabanın sapıdır. Büyük Ayı takımyıldızının bu kısmına 'Bulut Maşrapası' da denir ve evlilik töreninde penisi simgeler. Çin astronomisinde bu takımyıldız yedi yıldızdan oluşur ve 'Yedi Yıldız Grubu' adını almıştır.

Bu takımyıldız, Çin popüler inancının en ulu tanrısı olan *Shang-di*'nin oturduğu yer olarak kabul edilir. Gemi amblemi olarak, gemicileri koruyan Gök Tanrıçası Tian-Hou'yu simgeler. Üzerinde 'mutluluk' işareti olan kare bir kiremit parçası Kuzey Maşrapası'nı (Büyük Ayı) simgeler ve genelde evin iç duvarına asılır.

Bambu ağacı üzerinde bir panda

Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik çekişmede, Rus ayı saldırganı simgeler. Mao Zedong Sovyetlerden 'kutup ayısı' diye bahsetmiştir. *Kırmızı Şapkalı Kız* masalının Çin versiyonunda, kurdun yerini ayı almıştır.

Ayakkabılar 鞋

xie / şye

Ayakkabı uyum (*xie*) ve dengeyi simgeler. Ancak Güney Çin'de, yukarda yazılı olan bu Çin harfleri *hai* olarak telaffuz edilir ve böylece ayakkabı, bir oğul (*hai*) sahibi olma dileğini simgeler. 'Lotus Ayakkabılar,' ayakları sarılı kadınların giydikleri ayakkabılardır, ayrıca 'ardı ardına erkek evlat sahibi olasınız' dileği anlamına da gelir. Orta Çin'deki evlilik törenlerinde,[↑] gelin ve damat birbirlerine ayakkabı vererek – ikisinin (*xie*)– bir yastıkta kocamalarını dilerler. Aynı dileği ifade etmek için bir ayakkabı (*xie*) resmi ve bir bakır (*tong*) ayna[↑] da kullanılır: bu, gelin ve damadın (*togn* + *xie*) beraberce yaşlanmaları anlamına gelir. Batı Asya mitolojisindeki 'demir ayakkabılar'a Çin efsanelerinde de rastlamaktayız: 'Yolculuğu o denli uzun sürmüştü ki, demir ayakkabıları delinmişti.' Bir tür boks tekniği *Shao-lin* ustası üstat Mou, beş

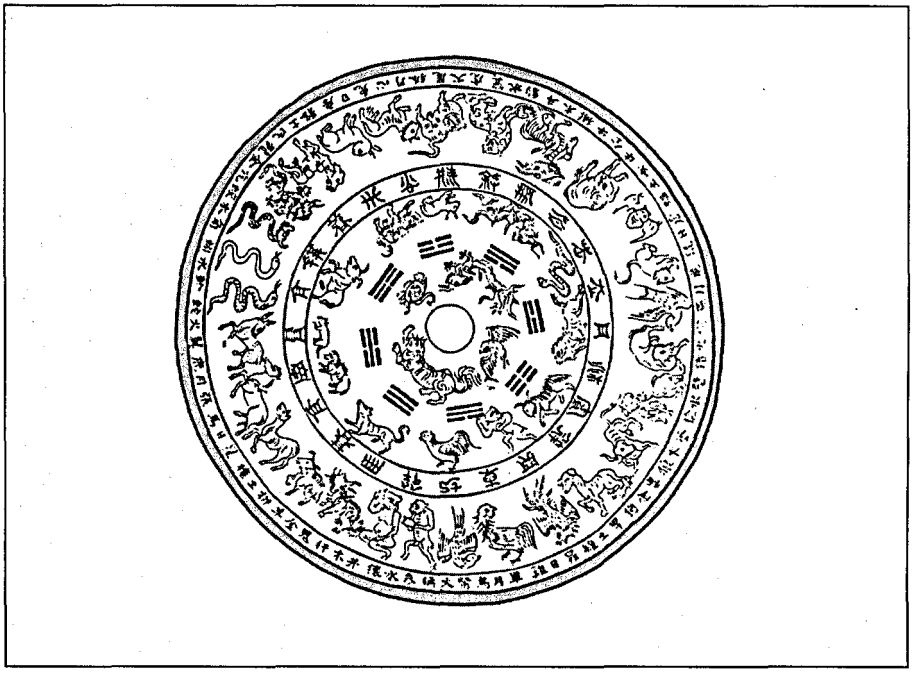
yıl boyunca demir ayakkabı giymiş ve garip bir yürüyüş tarzı edinmiştir.

Ayna 鏡

jing / cinğ

Çin'de, MÖ birinci binyılın başından itibaren bronz ayna kullanılıyordu. Ancak günümüzde bile, Çinliler şu öyküyü anlatmayı çok severler: Bir köylü kadın şehre giden kocasından bir tarak ister ve unutmaması için yükselen yeni aya benzeyen bir şey alacağını hatırlamasını söyler. Ancak dalgın koca bir şey alması gerektiği hatırladığında dolunay olmuştur ve bir ayna alır. Aynayı alan karısı kızar ve 'Ne cesaretle eve bir kuma getirirsin! Hem de bu kadar çirkinini!' der.

Halk arasında aynanın ruhları↑ görünür hale getirdiğine inanılırdı. Günümüzde bile, yine belirli bir şekilde tutulduğunda sırtında değişik motifler görülebilen 'sihirli aynalar' vardır. Eski bir metne göre bunlara güneş ışığı vurduğunda çiçekler, ay ışığı vurduğunda tavşan↑ görünür. En iyi sihirli aynaların bir zamanlar Orta Çin'in Yang-zhou şehrinde ve özellikle de 5. ayın 5. gününde (bayram günleri↑) yapılan aynalar olduğu söylenilirdi. Budist rahipler bu aynaları inananlara yeniden doğduklarında alacakları görünümü göstermek için kullanırlardı. Bir

Tang Hanedanı dönemine ait bir ayna

kişinin sihirli aynaya bakıp, kendi yüzünü tanıyamaması ölümünün yakın olduğuna alamettir. Rüyada koyu renkli bir ayna görmek uğursuzluktur; ancak parlak bir ayna görmek iyiye alamettir. Bir erkek ayna bulursa, yakında iyi bir eş bulacağına işarettir.

Kendisine ayna hediye edilen bir erkeğin, yüksek devlet kademesine erişecek bir oğlu olacak demektir. Bir bronz ayna (*tong jing*) ve ayakkabı (*xie*) resmi çok uygun bir evlilik hediyesidir: çiftin, beraber (*tong*) ve uyum (*xie*) içinde bir hayat geçirecekleri anlamını taşır.

Birçok öyküde rastlandığı gibi, evinden uzun süre ayrı kalmak zorunda olan erkek aynayı ikiye kırar; eşler birer parçasını saklar. Böylece, ayrılıkları ne kadar uzun süreli olursa olsun, her zaman birbirlerini tanıyabileceklerdir. Eşlerden biri ihanet ederse, aynanın bir parçası bir saksağana[1] dönüşüp uçarak uzaklaşır 'Kırık ayna yeniden yuvarlak olduğunda,' eşler birbirlerine kavuşmuş demektir.

Metal aynalar zamanla kararırdı ve aynayı parlatması için usta çağrılırdı. Ancak halk arasında, 'aynayı parlatmak' kadın cinsel organlarını ellemek anlamına gelir, ayrıca aynı deyim lezbiyen ilişkilere de bir gönderme olabilir.

Baba 父

fu / fu

Babayla oğul[↑] ilişkisi beş[↑] insan ilişkisinden biridir. Çin edebiyatında bu ikili arasında bir zıtlık görünmektedir. Baba 'sert,' buna karşılık anne 'sevgi dolu ve şefkatli'dir. Eski toplum yapısındaki ataerkil sosyal düzen içerisinde, baba hükmeden oğul ise hükmedilendir. En büyük oğul ise, Yeni Yılda[↑] aile mezarlığı ziyareti ve ataları davet törenlerinde babasına eşlik eder.

Babayla oğlu saray giysileriyle tasvir eden resimlere sıkça rastlanır. Baba memur[↑] başlığı takmıştır ve oğlun başında en yüksek devlet sınavında birinci olduğunu belirten bir başlık vardır: bu tür bir resmi hediye etmek, 'Oğlunuzun sizi saraya götürmesi dileğiyle' anlamına gelir.

Baba ve oğul: "Genç erkek sizinki kadar yüksek bir makama erişsin!"

Bakır 銅

tong / tung

Çince *tong* sözcüğü hem bakır hem de pirinç için kullanılır. Ortasında kare bir delik olan madeni para bakırdan yapılırdı. Bin tanesi yan yana sıralandıkları bir 'ip' oluştururdu. Bu madeni paraların değeri zamanla değiştiğinden bazen bunlar eritilip mutfak gereçleri veya silah yapılır, bazen de bu gereçleri eriterek madeni para yapmak daha kârlı olurdu. Bu tür uygulamalara, sonraları en küçük birim olarak gümüş külçeler bakır paraların yerini aldıkları zaman da rastlanmıştır.

Kuzey Çin'de zifaf yatağına bakır kase ve ayakkabılar koymak âdeti vardı: çünkü *tong* = bakır ile *tong* = beraber olma, eşseslidir ve ayakkabılar (*xie*) her zaman çifttir. Böylece sembolik olarak çiftin beraber yaşlanması dileği ifade edilirdi.

Sekizinci cehennemde,[↑] (daha doğrusu Araf'da) başkalarına zarar vererek para kazanmış günahkârlar eritilmiş bakır içmek zorundadır. Altıncı cehen-

nemdeyse, şehvetli günahkârlar dans etmek için bir eş bulduklarını zanneder ve ona sarılırlar; ancak sarıldıkları kızgın bir bakır sütundur. Shang Hanedanlığı'nın (MÖ 1050 yılında sona ermiştir) son İmparatorunun, muhaliflerini bakır sütunlara bağlayıp sonra da bunları kızdırıncaya kadar ısıtan bir sadist olduğu söylenir. Tunç sütunların, Güney Çin sınır bölgelerinde sınır işareti olarak önemli bir işlevi vardı.

Tunç eşyalar için bkz. Çanlar↑ ve Davul.↑

Bal 蜜

mi / mi

Yaban arısı↑ balı en çok Güney Çin'de toplanırdı. Rüyada bal yemek, mutluluğa işarettir.

Mi sözcüğü 'tatlı' anlamına da gelir ve cinsel zevklerden *mi* diye söz edilir.

Balık 魚

yu / yü

Çince 'balık' (*yu*) 'bolluk' (*yu*) sözcüğüyle eşseslidir ve zenginlik simgesidir. Bir çocuk ve balığı birlikte tasvir eden bir resim, 'Yüksek makamlara erişecek oğullarınız bol olsun' anlamını taşır. Bir diğer sevilen grup resmi, bir evin avlusundaki havuzda (*tang*) kırmızı bir balığı (*jin-yu*) tasvir eder: havuz kenarında varlıklı bir kadın, iki çocuğu ve yardımcısı vardır. Bu resmin simgesel açıklaması 'Evinizin salonu (*tang*) altın (*jin*) bolluğuyla (*yu*) dolsun.' Balık lotusla (*lian*)↑ tasvir edildiğinde, 'Yıllarca (*lian nian*) bolluk (*yu*) içinde yaşayın' dileğini ifade eder.

En eski Çin edebi eserlerinde bile, balık bolluğunun iyi bir hasat mevsiminin işareti sayıldığını görüyoruz. Balıkların nehirde sürü halinde akıntıya karşı yüzmeleri, sosyal düzene karşı bir başkaldırı ve halk arasında bir huzursuzluk olarak yorumlanırdı.

Balıklar sıkça kurban edilirdi. Balık kafaları (*yu tou*) Orta Çin'de uzun bir süre, zenginliğin (*yu*) başlangıcını (*tou*) simgelediğinden zenginlik↑ tanrısına

"Her zaman arta kalan bir şeylerin olması dileğiyle"

Fanusta kırmızı balıklar: "Altın ve mücevherler evinizden dolup taşsın"

sungu olarak sunulmuştur. Balık Yeni Yıl[↑] yemeğinde sıkça yenilen bir yemektir ve 'yıllarca bolluk' dileğini simgeler. Gökte Balık Takımyıldızı göründüğünde 'bulut ve yağmur[↑]' zamanı, yani İmparatorun cinsel ilişkiye girmesinin uğursuz sayıldığı dönem sona ermiş demektir.

'Balık ve suyun birleşmesi' cinsel ilişki yerine kullanılan bir mecazdır. Mutlu evliliği olan bir çiften bahsederken 'suda yüzen balığın duyduğu zevki' duyuyorlar denir. Bunun için uyumluluğu, karşılıklı cinsel zevki ve kişiliğin gelişmesini simgeleyen bir çift balık yaygın bir evlilik hediyesiydi.

Eski Çin'de balığın ikincil anlamı 'penis'ti, ancak günümüzde balık yerine yılanbalığı[↑] deyimi kullanılmaktadır.

Eski bir hikâyeye göre sarhoşlar balık haline dönüşebilirler. Bazen bu balık şeytanlar insan haline dönüşerek bir kadınla evlenirler. Ancak bunların her gün yıkanmaları gerektiğinden eninde sonunda şeytan oldukları ortaya çıkardı. Diğer öyküler kuşa dönüşen balığı anlatır ve MÖ birinci yüzyıla ait bir öykü de gemi yutan devasa bir balıktan söz eder. Balık sekiz Budist simgeden biridir.

Balık Kapanı 罣

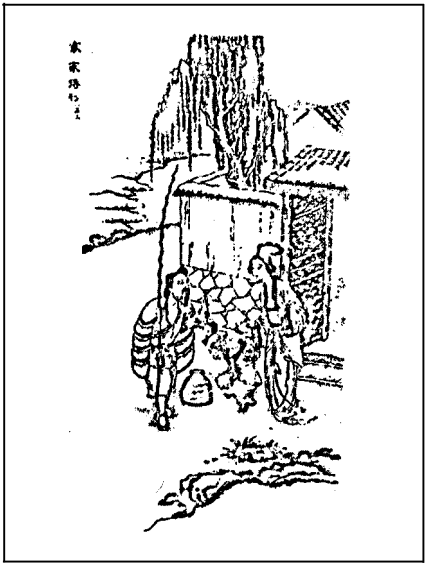
gu / gu

Balık kapanını efsanevi İmparator Fuxi'nin icat ettiği söylenir. Bu kapan, örülmüş bambu kamışlardan bir tür kafestir. Ön tarafında geniş, arka tarafındaysa dar bir aralık vardır ve balığın içeriye girebilmesi ancak dışarıya çıkamaması için tasarlanmıştır. Gu, aynı zamanda cevabı vajina olan bir resimli bilmece ve vajina anlamında bir mecazdır (fonetik olarak da *ku* yani delik ve yarık'a yakındır).

Balıkçı 漁夫

da yu di / da yü di

Balıkçı, oduncu, köylü ve bilginle birlikte dört temel meslek grubunu oluşturur. Memur[↑] ve tüccarlar sonradan, bu dört temel mesleğin oluşturduğu

Sazan balığı satan bir balıkçı: iyi bir gelir ve toplumda ilerlemeyi umut ediyor

politik ve sosyal sistem içerisinde ortaya çıkmışlardır.

Efsanevi Fu-xi'nin[1] Çinlilere balık tutmayı, yemeyi ve balık ağı örmeyi öğreten ilk kişi olduğu söylenir. Han sülalesinin hüküm sürdüğü sırada balık tutmak devlet kontrolü altındaydı. Pirinçten sonraki diğer temel besin maddesi olan balığı sağlayan bu mesleğe verilen değeri Shao Yong'un ünlü eseri *Balıkçılar ve Oduncular Hakkında Konuşmalar*'da (MS 1050'ye doğru) görmek mümkündür. Bu sahne tapınak resimlerinde tasvir edilmiştir.

Mao, partizanların liderini ağını uzaklara açan ancak iki ucunu iki eliyle sıkıca tutan bir balıkçıya benzetirdi – politik amaçlı zekice bir benzetme.

Balıkçıl 鷺

lu / lu

Göl ve nehir kıyısında yaşayan balıkçıla, aşağıda Wang Wei'nin şiirinde olduğu gibi, büyük Tang doğa şairlerinin eserlerinde sıkça rastlamaktayız.

> Geniş bataklıklar üzerinde bir balıkçıl sarı kanatlarını açar
> Ve sarı asma kuşları yeşermiş yaz ağaçlarında öter.

Lu = balıkçıl ve *lu* = yol eşseslidir. Bunun için de bir balıkçıl ve lotusu beraber tasvir eden bir resim, 'Yolunuz (*lu*) her zaman (*lian*, lotus = *lian* ile eşsesli) yukarı doğru olsun,' yani yükselsin anlamına gelir.

Balıkçıl kuşu ve lotus

Balina 鯨魚

jing-yu / cing-yü

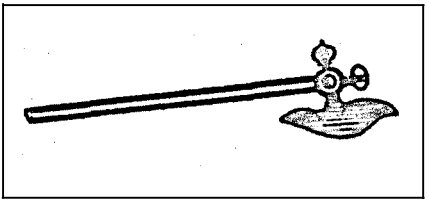
Balina, sadece Çin'in güney kıyı bölgelerinin folklor ve simgesel anlatımlarında yer edinmiştir. Tayvan'da halk arasında darı↑ tohumunu insanlara getirenin balina olduğuna inanılır ve bunun için de şerefine bir bayram düzenlenirdi. Eski Japonya'da da bir balina kültü vardı.

Coxinga Mançulara teslim olmak istemeyip Tayvan'a kaçtığında (sonradan Tayvan'dan Hollandalıları kovar), Tainan şehri yakınlarında bir balina görüldüğü söylenir. Coxinga Hanedanlığı çöktüğünde balina da bir daha dönmemek üzere ortadan kaybolmuştur.

Balta 斧

fu / fu

Balta oniki↑ imparatorluk simgesinden biridir. Aynı zamanda marangozların koruyucu azizi Lu Ban'ı, köy simsarını ve erkek veya kadın arabulucuyu simgeler.

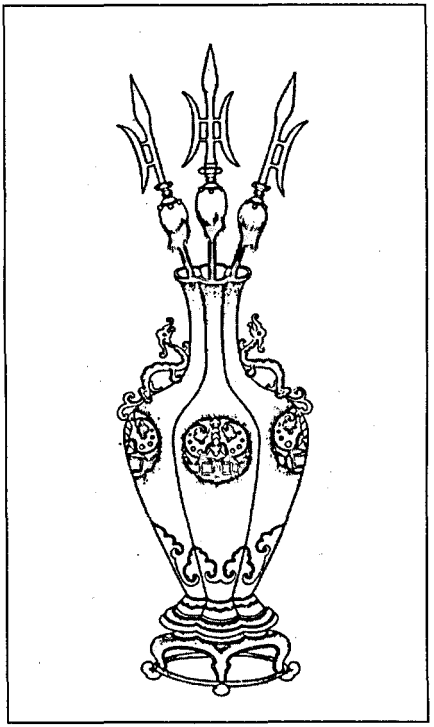
Budist baltası

Baltalı Kargı 戟

ji / ci

Baltalı kargı, süs ve dekoratif sanatlarda motif olarak sıkça rastlanılan bir eski Çin silahıdır. Şans ve mutluluğu (= *ji*, baltalı kargı = *ji* ile eşsesli) simgeler veya sınavlarda iyi şanslar anlamında hediye edilir (*ji* = rütbe, seviye).

İçinde üç baltalı kargı bulunan bir vazo↑ ve bir müzik taşı↑ sıkça rastlanan bir gruptur: baltalı kargıların üzerlerinde balıklar↑ asılıdır ve yanlarında bir balta↑ vardır.

Bir vazo içerisinde üç tane baltalı kargı

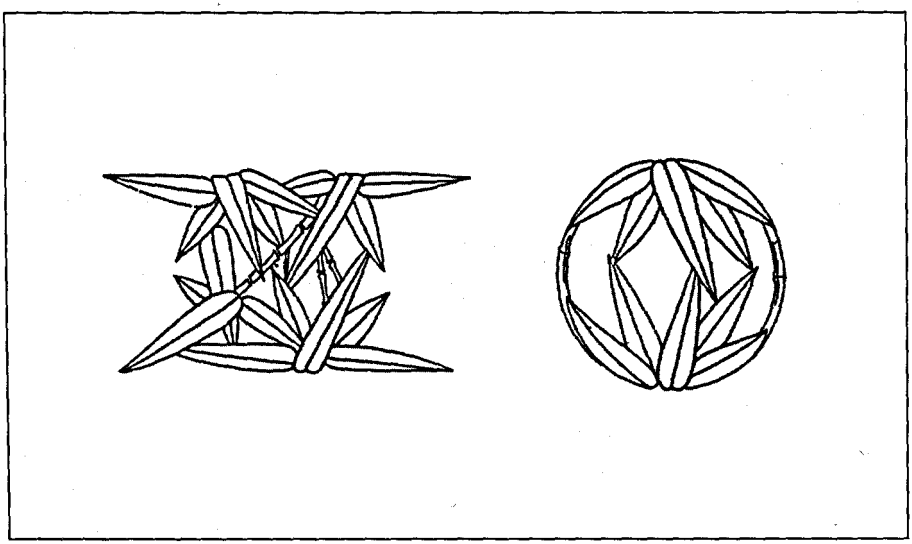
Bambu

zhu / cu

Bambu, Çin'in en önemli doğal ürünlerinden biridir. Ev ve yapı iskeleleri için malzeme, kâğıt için hammadde sağlar. Bir deyiş vardır: 'Adı, bambu ve ipek üzerine yazılsın.' Bu, hattatın fırçası ve bambudan yapılan kahverengimsi kâğıda bir göndermedir. Bambu filizi lezzetli bir gıdadır, şarap[1] bambu yapraklarıyla tatlandırılır. Bambu plakalar bazen para yerine geçerdi. Çin'de oyuncak atlar bambudan (*zhu ma*) yapılır ve gençliğin simgesidir. Bambu, pratik kullanımı dışında, Çin şiirinde çok sık işlenen bir motiftir. Su Dongpo şöyle yazar: 'Et yemeden yaşanır; ancak bambusuz yaşanmaz' ve Bo Ju-yi, 'Kuraklık zamanında herkesin bir endişesi vardır: ben ise, çam ağaçları ve bambular için endişe duyarım' der.

Bambu yaprağının sarkık olması, içinin (kalbinin) boş olmasındandır. Ancak boş bir kalp alçakgönüllülük demektir ve böylece bambu bu erdemi simgeler. Öte yandan bambu, her zaman yeşil ve değişmezdir ve bunun için de yaşlılığın bir simgesidir; cılız ve kurudur ve yaşlı bir adama benzer. Rüzgâr estiğinde bambu 'gülerek' eğilir; Çince bambu harfleri, 'gülmek' harflerinin bir kısaltmasına benzer. Sıcak havalarda serinlemek için, yatakta bacakların altına konulan bambudan bir örtüye 'bambu kadın' (*zhu-fu-ren*) denir.

Eskiden patlarken çok yüksek ses çıkaran havai fişekler bambudan yapılırdı. Bunlar, cinleri kovmak amacıyla

Stilize bambu yaprakları: kışın ölmeyen bir şey

Yeni Yıl↑ ve diğer kutlamalarda kullanılırdı. Cinlerin gitmesiyle huzur ve barışın geldiği düşünülürdü. Çince, 'bambu' ile 'dilemek, dua etmek' ve 'patlamak' ile 'ilan etmek'in (*bao*) eşsesli olmaları da bu inanışla uyumludur. Bambudan yapılmış fişekleri patlatan çocukları tasvir eden bir resim, hediye edilen kişiye 'Barış olmasını diliyoruz' anlamında verilir. Bu dileği daha açık ifade etmek için bir vazo↑ eklenebilir; çünkü vazo (*ping*) barış ve huzurun (*ping-an*) simgesidir. Bambu ve erik ağacı↑ birlikte, karı kocayı temsil eder: resimde ebeveynlerin varlığı evlilikte mutluluk↑ dileğinin ifadesidir. Bambu, erik ve çam ağaçları, 'Kışın Üç Arkadaş'tır↑. Bambu dalı, beyazlar giymiş merhamet tanrıçası Guan-yin'in↑ simgesidir.

Kuşkonmaz gibi sarımsı ve uçları sivri bambu filizleri, Çinli kadınların 'küçük ayaklarına' ve ince endamlarına benzetilirdi. Bitki resimlerinde geleneksel 'Dört Asil Bitki' –erik ağacı çiçeği, krizantem, orkide ve bambu ağacı– önemli bir rol oynar. Ünlü bir deyişe göre, sanatçının bambu resmi çizmeye başlamadan önce bir bambuya dönüşmesi gerekmektedir. Roger Goepper'in dediği gibi, 'Bambu, hattatlık üzerine kurulmuş Doğu resim sanatının hem modeli hem temel unsurudur.'

Bambu ağacı: Çin güzel yazısı, modeli ve şablonu

Banyo 洗澡

xi-zao / şi-dzav

Güney Çinliler temizliğe aşırı düşkündür ve her gün yıkanır veya azından üstlerine su dökerler. Nehirlerde ve denizde de sık sık banyo yaparlar. Kadın ve erkeklerin bir arada banyo yapması Güney Çinliler arasında normal karşılanır; ancak eski zamanlardan itibaren Kuzey Çin metinlerinde bu 'güney âdeti'nin eleştirildiğini görürüz. Eski zamandan beri varlıklı ailelerin kendi hamamları olmuştur; halka açık hamamlar MS 11. yüzyıl başlarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır.

Banyo kişiyi sembolik olarak 'arın-

dırır.' Kadınlar rahibe okuluna girmeden önce yıkanırlardı. Kutsal ziyarette bulunmadan önce yıkanmak âdettir;[↑] ve hem gelin hem damat evlenmeden önceki gecelerinde banyo yaparlar. Ortaçağda, tapınaklardaki Buda heykelleri Prens Gautama'nın Buda olduğu gün olarak kabul edilen 12. ayın 8. gününde yıkanırdı; aynı gün manastırın banyoları halka açılırdı. Bu, aynı zamanda şehri şeytandan arındırmak için her yıl yapılan şeytan defetme ayinin bir önceki gününe rast gelirdi.

Hayatının dönüm noktalarında banyo yapmanın kişi için simgesel anlamları vardır. Banyo yapmak verimlilikle bağlantılıdır; ve Çin efsanelerindeki Amazonlar ilkbaharda yıkanırlarsa gebe kalabilirlerdi.

Bao 報

bao / bav

Bu kelimenin birçok anlamı vardır. Üç alma anlamında 'misilleme' de bunlardan biridir. Ancak, çoğu zaman 'devlet (yani devletin başı) tarafından gösterilen bir lütufa karşılık vermek' gibi bir deyimle karşılaşıyoruz. Bunun arkasındaki fikir, devlet sınavları, atamalar, vb. gibi cömertliklerden yararlanan her vatandaşın karşılığını, gerekirse ölümüyle vermek zorunda olmasıdır. Böyle bir durumda, devlete 'karşılığını ödeyen' adamın 'sadık kalbi' övülür.

Bir gazetede, piyango biletleri satarak oğlunu okula yollayan kör ve dul bir kadının öyküsü anlatılmıştı. Bitir-

Hamamdan sahneler (18. yüzyıl sonları)

me sınavını veren oğul, annesinin deniz kadar derin cömertliğinin ve iyiliğinin karşılığını ödeyemeyeceğini söyler ve okumaya devam etmez. Bir diğer gazetede, evlilik dışı ilişkiler yaşayan orta yaşlı bir erkek ve kadından 'yukarıda sıcak buhar yükseliyordu; olup biten sadece tazmindi,' diye söz edilmiştir.

Başlık 冠

guan / guan

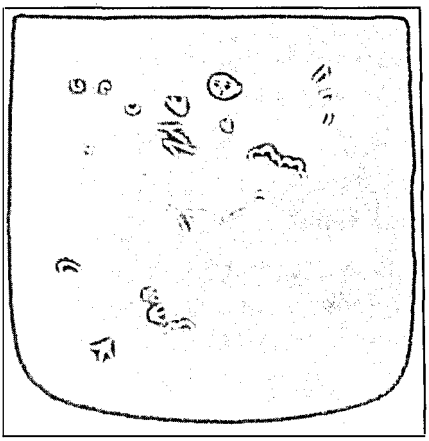
Çince 'başlık' ve 'memur' kelimeleri eşseslidir (*guan*) ve böylece başlık memurun↑ simgesidir.

Bazen bir resimde baba ve oğul tören giysileri içinde tasvir edilir: babanın başında devlet başlığı, elinde bir asa↑ vardır, oğulsa sınavlarını (*zhuangyuan*) birincilikle kazandığını gösteren bir başlık takmıştır. Bu resmin anlamı 'Oğlunuz sizinle beraber imparatorun huzuruna çıkabilsin' veya 'Baba-oğul imparatorluktaki en yüksek rütbeyle ödüllendirilin'dir.

Baykuş 鴞

xiao / şyav

Baykuş, eski Mısırlılar ve Hintliler için ölüm kuşudur. Yunanlılar için bilgelik simgesi, Romalılar için de uğursuz bir kuştu. Çinliler de Romalılarla

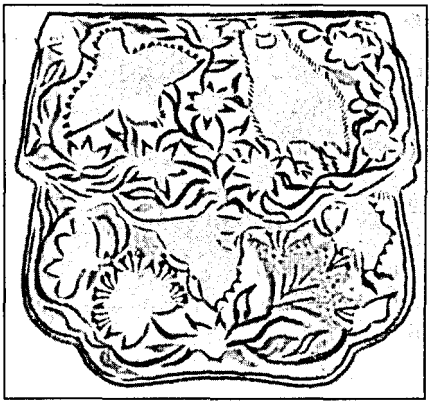

İşlemeli el çantası: aşağıda, ejderha sırtında şapkalı bir erkek çocuk. "Memurluğa atanarak ödüllendirilin!"

aynı fikirdeler; baykuş görmek felakete alamettir ve mutluluk ve servet habercisi Anka'nın↑ karşıtıdır.

Baykuşların kötü ünü, gençken annelerinin gözlerini oymadan uçmayı öğrenemedikleri inancından kaynaklanmaktadır – bu da aile bağlarına çok düşkün olan Çinliler için hiç de çekici olmayan bir özellikti!

Birçok bilgin, baykuşu, başlarından

Baykuş işlenmiş el çantası (sağ üstte)

birini bir köpek koparana dek on tane başı olan, 'şeytanların savaş arabası' adlı bir varlığa benzetmektedir. Canavarın yarası o günden beri kanamaktadır ve güneşte kurumaya bırakılan çocuk giysilerine büyü yapabilir.

Büyük ve delici bakışlı gözler genelde şeytani bulunurdu ve baykuşun gözleri de hiç kuşkusuz bu tanıma uymaktadır. Ancak antik Çin'de, çok sayıda baykuş şeklinde bronz kap ve 'yıldırım ve ateş'ten koruduğuna inanılan baykuş şeklinde çatı süsleri olması, bu kuşun sevilmeyen bir yaratıktan başka bir anlam da taşıdığını düşündürmektedir.

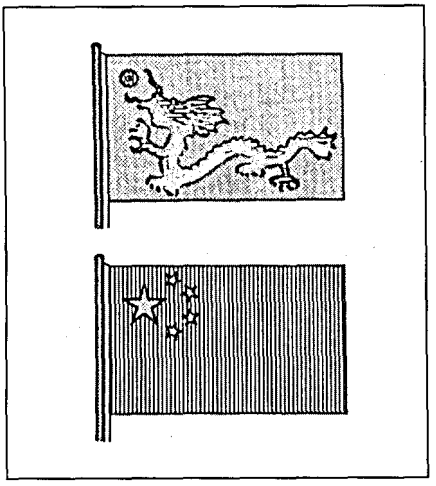
Bayrak 旗

qi / çi

Bayrak, savaşlarda çok eski zamandan beri kullanılırdı. Cengiz Han 1205'ten itibaren daha sonraları üstüne siyah bir ay eklenen beyaz bir bayrak kullanırdı. Bir başka yazılı metne göreyse devletin askeri birliklerinin bayrakları beyazdı.

Ming Hanedanlığı (1368-1644) kurucusu Zhu Hong-wu'nun önderliğindeki orduların kırmızı bayrakları vardı; Zhu İmparator ilan edildiğinde bu bayrakların yerini sarı bayraklar aldı. Bundan sonra sarı İmparatoru[↑] simgeleyen renk oldu.

Çin tiyatrosunda, generaller sırtlarında bayrak taşır. Bu süslü bayrakla-

Yukarıda İmparatorluk bayrağı (1912'ye kadar) altta Çin Halk Cumhuriyeti'nin bayrağı

rın üzerindeki sayılar emirlerindeki orduların büyüklüğünü gösterir.

Çin İmparatorluğunun bayrağı, beş pençeli bir ejderha[↑] ve bir kırmızı güneş veya sarı bir fon üzerine bir inci tanesiydi. 1949'dan sonra, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bayrağı kırmızı fon üzerine büyük bir sarı yıldız ve yanında dört tane daha küçük yıldızdan oluşuyordu. Bu dört küçük yıldız dört sınıfı gösteriyordu: işçiler, köylüler, küçük burjuvazi ve 'yurtsever kapitalistler.'

Bayramlar ve Tatiller 節季

jie-ji / cye-ci

Çin'de önemli bayramların çoğu eski ay takvimine[↑] göre kutlanır. Bu takvim, Gregoryan takvimin resmi tak-

vim olarak kullanılmaya başlanmasına rağmen, 20. yüzyılda bile geçerliliğini korudu. Eski hesaplara göre yeni yıl, kış gündönümünden (21 Aralık) sonraki ikinci yeni ayla başlardı. Yeni Yıl tarihinin bir ay atabilmesi ve ondokuz yıllık bir süre içerisinde yedi tane ek ayın takvime konulmasına ihtiyaç duyulması tarımsal açıdan elverişsizdi.

İlk senelik bayram Yeni Yıldı ve 1. ayın 15. gününde (dolunay) kutlanan Fenerler Bayramı'yla son bulurdu. İlkbaharın gelişinin kutlandığı bayram bir ayin niteliğinde kutlanırdı (İmparator↑). Bunun arkasından 'Bahar Saflık Bayramı' (*Qing-ming*) gelirdi. Bu, güneş takvimine göre kutlanan tek bayramdı ve Hıristiyan Paskalyasına karşılık gelir. Bir gün önceden oruç tutulur, ateş yakılması yasaklanır ve bayram gününde yumurtalar haşlanır, boyanır ve yenirdi. Bu, aynı zamanda ölenlerin anıldığı yeniden canlanma bayramıydı. Aile mezarlıklarındaki yabani otlar temizlenir, mezarlar tamir edilir ve mezarlara sunak kapları bırakılırdı. 1911 Devrimi'nden sonra, bu bayram tüm okullarda toplu halde fidan ekilerek kutlanan bir ağaç bayramına dönüştü.

Yaz gündönümü günü –5. ayın 5. günü– *Duan-wu* olarak bilinen bayram günüydü. Bu günden itibaren güneşin gücü azalır ve karanlık ruhlar↑ pusuya yatar. Halk kendisini, kapı ve pencerelere sihirli iksir şişesi↑ gibi muskalar asarak korumaya çalışırdı. Bu güneş takvimi bayramı, günümüzde Güney Çin'de Ejderha-Teknesi Bayramı↑ adı altında kutlanmaktadır. Salıncak Bayramı olarak da bilinir.

Genç Kızlar Bayramı↑ 7. ayın 7. gününde yarım-ayın ışığı altında kutlanırdı: İplikçi Kız ve Çoban↑ masalı anlatılırdı. Gerçek Ay Bayramı, 5 hafta sonra yani 8. ayın 15. gününde dolunayda kutlanırdı: insanlar toplar atar ve hâlâ yaygın olan 'ay-kurabiyeleri'ni pişirirdi. Bu bir sonbahar ortası bayramıydı: sıcak günler sona ermiş ve geceleri soğuk çiy düşmeye başlamıştır. Bir sonraki bayram, 9. ayın 9. gününde kutlanan Çift *yang*↑ Bayramıydı.

9. ay krizantem↑ ayıdır, ancak büyük çiçek sergileriyle kutlanan gerçek bir çiçek bayramına sadece Japonya'da rastlamaktayız. Yıl sona ermekte ve soğuk kış yaklaşmaktayken yeni yılın gücü gizlice oluşmaktadır.

İmparatorluğun sona erdiği 1911 yılına dek, Konfüçyüs'ün↑ şerefine yılda iki kere görkemli törenler düzenlenirdi: ilki, ilkbahardaki Atalar Bayramı'nda ve ikincisi bilgenin doğum günü olan 23 Ağustos'ta.

1979 yılında Konfüçyüs'ün doğum günü, öldüğü şehir *Qu-fu*'da kutlandı. Bu kutlamanın 'eski geleneğe uygun olarak ve eski şarkılar ve danslar eşliğinde' yapıldığı söylenmektedir (Erwin Wickert).

Beş 五

wu / vu

Beş, Çin sayı mistisizminin en önemli sayılarındandır. Tek sayı olduğundan 'eril' bir sayıdır. Beş Yön (Kuzey, Güney, Doğu, Batı ve Merkez), beş koku ve beş tatla bağlantılıdır. Lao-zi[↑] şöyle yazar: 'Beş renk insanın gözlerini kör eder; beş ses kulaklarını sağır eder; beş tat insanın damağını hissizleştirir' (1. Kitap, XII. bölüm, çev. W. Gondert).

Bir büyük Çin sözlüğünde *wu* = beş sözcüğü için oniki anlam ve bu kelimeyi içeren 1,148 birleşik kelime verilmektedir. Bunların yaklaşık bin tanesi elementlerle[↑] doğrudan bağlantılıdır: beş gelenek (örneğin, bayram gelenekleri, gömme gelenekleri, ağırlama gelenekleri, askeri gelenekler, iyi dileklerle bağlantılı gelenekler); beş zararlı yaratık;[↑] beş cins hayvan:

"Kürklü hayvanların aslı *qi-lin*'dir (tekboynuz[↑]); tüylü hayvanların aslı Anka'dır;[↑] kabuklu hayvanların aslı kara kaplumbağasıdır;[↑] pullu hayvanların aslı ejderhadır;[↑] çıplak hayvanların aslı insandır.[↑]"

'Törenler Kitabı'nda böyle yazmaktadır. Aynı kitapta insanlar arasındaki beş ilişkiden de söz edilir: hükmeden ve hükmedilen, baba ve oğul, karı ve koca, ağabey ve kardeş, arkadaş ve arkadaş. Konfüçyüs doktrininde tüm bu ilişkiler çok sıkı bir hiyerarşik düzenleme içerisindedir: iki arkadaş arasında bile, yaşça büyük olanı her zaman genç olandan 'üstündür.'

Geleneksel Çin tıbbının[↑] temeli, beşli gruplara ayrılmış birçok ilişki ve nesne üzerine kuruludur; bu tür bileşimler Çin yıldız falı[↑] ve toprak falının[↑] da esasını oluşturur.

Bu bileşimlerden birkaç tanesi çok

Beş uğurlu simge ve beş erkek

Konfüçyüs doğarken evinin üzerinde görünen temel ruhlar ("Beş Yaşlı"). Solda, doğadaki eril, üretken güçleri simgeleyen iki ejderha

önemlidir: 'beş işaret' (*wu zheng*) kadın şehvetinin işaretleridir. Budistlere göre 'beş yasak' (*wu jie*) vardır. Bunlar şöyledir:

'Öldürme; çalma; arzu etme; şarap içme; et yeme.'

'Beş saf nesne' (*wu qing*) ay, su, çam ağacı, bambu ağacı ve erik ağacıdır. 'Beş klasik' (*wu jing*) aşağıda sıralanmıştır:

'Belgeler Kitabı' (*Shu-jing*)

'Şiirler Kitabı' (*Shi-jing*)

'Dönüşümler Kitabı' (*Yi-jing*)

'Ritüeller Kitabı' (*Li-ji*)

'Törenler Kitabı' (*Yi-li*)

'Beş Hanedan' (*wu-dai*) Tang ve Song Hanedanları arasındaki dönemdir (MS 907-960).

'Beş Ahlaksal Nitelik' (*wu-chang*): iyilik, sorumluluk, bilgelik, güvenilirlilik ve törensel davranıştan oluşur. 'Beş Kısmet' zenginlik, uzun ömür, barış ve huzur, erdem ve hastalıksız hayattır. "Varlığın Beş Hali" (*wu-xing*): tahta, ateş, toprak, maden ve sudur.

'Beşinci Gece Vardiyasının Şarkıları' (*wu-geng ge*) yani gecenin beşinci çift saatinin şarkıları, Avrupa'daki 'şafak şarkıları'na karşılık gelen aşk şarkılarıdır. 'Beş Şimşek' bir Taocu büyüdür. 'Beş Ölçek Pirinç' (*wu-dou-mi*) ilk Taocu mezheplerden biridir (MS 3. yüzyıl). Kurucusu Zhang Lu kişileri kötü ruhlardan her arındırıp iyileştirdiğinde, kendisine bu şekilde ödeme yapılmasını isterdi.

Beyaz 白

bai / bay

Beyaz renk simgesel olarak Batı'yla bağlantılıdır; böylece 'beyaz kaplan' bir Batı hayvanıdır ve mavi ejderhaysa bir Doğu yaratığıdır. Beyaz, Shang Hanedanı'nın (MÖ 1050 yıllarına doğru sona ermiştir) simgesel rengi olduğundan o dönemde beyaz giysiler giyildiği söylenir.

VII. yüzyılda tayinleri henüz çıkmamış bilginler beyaz giyerlerdi. Toprak Tanrısı ve Guan Ping beyaz yüzlü yaşlı bir adam olarak tasvir edilir. (Guan Ping'in babası Guan Yu sonraları Savaş Tanrısı Guan Di↑ olmuştur).

Beyaz, aynı zamanda yaşlılığın simgesi sonbaharın rengidir. Çin tiyatrosunda beyaz yüzlü oyuncular tam olarak kötü olmasa da kurnaz ve hilekar adam rollerini oynarlar. Bunun bir diğer adı 'doufu– yüz'dür, çünkü *doufu* adlı [soya fasulyesinden yapılan, –çn.] bu yemeğin rengi beyazla sarı arası bir renktir.

Bir tanrıça için düzenlenen bir geçit töreni sırasında, erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar geçit törenine eşlik eden kişinin taşıdığı vazodan bir beyaz çiçek alırlar. Ancak 1. ayın 15. gününde kutlanılan Fenerler Bayramında,↑ beyaz çiçek kız çocuğu isteyenler tarafından alınır, erkek çocuk isteyenlerse sarı çiçek alırlar.

Saça herhangi beyaz bir şey takmak uğursuzluk getirir. Beyazın Çin'de matem rengi olduğu sıklıkla ileri sürülür. Aslında bu tam olarak doğru değildir: burada söz konusu olan su'dur. Bu bir tür beyazlatılmamış çuval bezidir ve bu malzemeden yapılan matem giysileri beyazdan çok kahverengimsidir.

'Saf beyaz' (*qing-bai*) bekareti tanımlayan bir deyimdir. Âdet dönemi sırasında ve doğumdan sonra kadınlar cinsel açıdan 'kirli' sayılırlar. Erkekler kendilerini hadım ettirdiklerinde, 'kendilerini yıkayarak ve keserek arındırdıkları' söylenir.

'Beyaz Lotus,' 12. yüzyılın başlarında ortaya çıkan güçlü bir gizli örgüttü; Ming sülalesinin kurucusu bu örgütün bir üyesiydi. 'Beyaz Lotus' adı daha iyi, daha saf başka bir dünyayı çağrıştırır.

Bıldırcın 鵪鳥

an; chun / an; çun

Çin'in kırsal kesimlerinde horoz ve bıldırcın dövüşleri sevilen eğlenceler olduğundan, bıldırcın cesaret simgesidir. Bıldırcının bütün yaz öttüğüne, kışın başında büyük bir tarla faresine dönüştüğüne ve baharda tekrar bıldırcın olduğuna inanılırdı (kırlangıç↑). Derin politik anlamlar çıkarmak için sıkça kullanılan *Shi-jing*'de (Şiirler Kitabı) ünlü bir mısrada, 'bıldırcınlar çift, saksağanlar ikişer ikişer uçar' yazar.

Dokuz bıldırcın ve bir krizantem

'Dokuz bıldırcın bir arada' deyimi 'dokuz kuşak barış (*an*) içinde yaşasın' anlamındadır. Bu cümlede 'yaşamak' (*ju*) fiili krizantem (*ju*) tarafından simgelenir ve bu gerçekleşmesi zor bir dilektir.

Hayat kadınlarından bazen 'tüylerini (yani tenlerini) satan bıldırcınlar' diye söz edilir.

Bi 璧

Dış çapı, merkezindeki yuvarlak deliğin genişliğinin iki misli olan yeşim[↑] taşından yapılmış diske *bi* adı verilir ve gökyüzünün[↑] sade bir simgesi olarak görülür. *Bi*, eskiden toprak kültlerinin törenlerinde kullanılan bir aletti. Bazı sinologlara göre, bir astronomik kullanımı da vardı.

'Kusursuz halka,' (*wan bi*) *inter alia*, bekaret için kullanılan bir mecazdır.

Bilgin 士

shi / şı

Bilgin, dört meslekten[↑] biridir. Simgesi sekiz[↑] değerli nesnedir. Edebiyat tanrısı, Kuixing bir bilgindi. Mavi bir yüzle tasvir edilir. Mavi[↑] (*qing*) için kullanılan eski kelime soğuktan[↑] eli yüzü morarmış, 'mavi lamba'nın veya daha da ekonomik olan ateşböceğinin ışığı altında çalışan bilgini simgeler.

Han döneminde doksan yaşında olmasına rağmen eski metinleri yenileyen, Konfüçyüsçü bilgin Fu-sheng

Konfüçyüs'ten↑ beri Çin'i, aydınlar, filozoflar ve devlet görevindeki bilginler yönetmiş ve kendi sınıflarının çıkarlarını da göz ardı etmemişlerdir. Bir kere sınavlarını verince fakir bilginler bile toplum tarafından saygı görürlerdi. 'Bazıları bir memuriyete tayin edildiklerinde, zengin tüccarlar tarafından rüşvete alıştırılırlar, ama hiçbir zaman kendi sınıflarının ayrıcalıklarından vazgeçmezlerdi; bu ayrıcalıklar geri de alınamazdı. Bilginler birbirine kenetlenmiş ve eğitimleri, kültürleri ve tekellerini nesilden nesile aktaran bir topluluk oluşturuyorlardı. İdeolojileri Konfüçyüsçülük ve öğrenim kitapları Konfüçyüs Klasikleriydi' (Erwin Wickert).

1942 yılındaki bir söylevinde, Mao kendisini şöyle eleştirir: 'Aydınların giysilerini giyebilirdim çünkü onların temiz olacaklarını varsaymıştım. Ancak, işçi, köylü ve askerlerin giysilerinin temiz olmadıklarını düşündüğümden onları giymek istemiyordum.' On altı yıl sonra Çin Komünist Partisinin VII. Kongresinde, Mao ilk İmparatoru↑ överken, Lian Biao sözünü keser ve bu imparatorun kitapları↑ yakıp bilginleri diri diri gömdüğünü hatırlatır. Mao'nun cevabıysa şöyledir: 'Ne olmuş yani? O 460 tanesini gömdü, biz 46,000 tanesini gömdük.' Çin 'Kültür Devrimi'nin ilginç bir özeti.

Bkz. *Bo-shi*,↑ *Tilki*,↑ *Xiu-cai*↑

Bir 葱

yi / i

Bir Çin sözlüğü *yi* sayısı için 67 anlam ve içinde bu kelimeyi bulunduran 3,417 bileşik kelime verir. Bir diğeri, bu kelime için 923 çift sayfa ayırmıştır ve sonunda yayıncı çok geniş olacağı kaygısıyla bir sayılar sözlüğü yazılmasından vazgeçer.

Çin felsefesine göre, ilk başta 'En Büyük ve En Yüksek' (*tai-ji*↑) vardı ve bundan 'En Büyük Bir' (*tai-yi*) doğdu ve büyüdü; bu sonraları, iki ilke olan *yin*↑ ve *yang*'a↑ bölündü ve bunlardan da beş element↑ (tahta, ateş, toprak, maden, su) doğdu; bu beş elementten 'on bin nesne'↑ (*wan wu*) gelişti.

Konfüçyüsçü düşünürler ve Lao-zi↑ 'Bir'in bir Bütün ve Mükemmel Varlık olduğunu kendi tarzlarında ifade etmişlerdir. 'Yaratıcı Faaliyetin asli gücü büyüktür, tüm yaradılış bunun sayesindedir. Ve bu güç tüm göğe yayılmıştır' (*Yi-jing*, 'Yaratıcı Bir'in ilk altılığının açıklaması).

Ve Lao-zi der ki:

Bir şey var tam ve mükemmel
Gök ve topraktan önce o vardı.
Ne kadar sessiz ve boş tek başına
Tek başına ve değişmeyen
Yuvarlaklar çizerek dolaşın, tehlikeye atılmaz.
Evrenin annesi olabilir
Adını bilmiyorum

Ona, 'yol' adını veriyorum
(R. Wilhelm derlemiştir.)

Bodi Ağacı 菩提

pu-ti / pu-ti

Buda, Bodi ağacı[↑] (*ficus religiosa*) altında aydınlandığını kendisi söylememektedir. Ancak, MÖ 528 yılında bir gece, Siddharta Gautama'nın günümüzde Bodh-Gaya'daki Mahabodhi Tapınağı'na yakın bir yerde, kıvrık, uzun, kalp şeklindeki yapraklarından Bodi ağacı olarak tanımlanabilen bir ağacın altında otururken Buda olduğu yönünde çok sayıda neden vardır. Çin'de, dua ederken aydınlanmaya yol açabilecekleri düşünülen inciden tespih tanelerine[↑] *pu-ti-zi* adı verilir. '*Pu-ti* suyu,' meni yerine geçen bir mecazdır.

Bohça 布袋

bu-dai / bu-day

Eski Çin'de günlük hayatta, deriden bohçaların önemli bir yeri vardı. İçlerine, antik Yunan-Roma dönemlerinde olduğu gibi, şarap konurdu. Suçlular, özellikle de politik suç işlemiş olanlar, deriden bohçalara konarak ya suya atılır ya da ölünceye kadar dövülürlerdi.

Gökteki dağda yaşayan 'Bohça Tanrısı' Di-jiang'ın yüzü ve gözleri yoktu, altı ayağı ve dört kanadı vardı. Dans eder, şarkı söylerdi ve şekilsiz bir kitle olarak tarif edilen İlk Yaratık'a veya şekilsiz olduğu hayal edilen İlk Kaos'a benzerdi. Bunun içindir ki, bohçanın halk arasındaki adı kaos = *hun-dun*'dur. Günümüzde suda kaynatılan, yufkayla kaplı köftelere de *hun-dun* (Kanton lehçesiyle *wan-dan* olarak telaffuz edilir) denilmektedir.

Halk sanatında bohça taşıyan rahip önemli bir motiftir. Bu rahibin, Zhejiang Eyaletinin Yue-lin manastırında 917 yılının 3. ayının 3. gününde öldüğü söylenir; ancak ölümünden sonra çok kişi tarafından görülmüş ve Maitreya'nın (*Mi-lo*) yeniden hayata gelişi olarak kabul edilmiştir. Bohçası çok ağır olsa da onu ancak bir çocuk taşıyabilirdi. Bir keresinde rahiplerden biri onu banyo yaparken görmüş ve sırtında bir gözü olduğunu fark etmiştir. Sırrının ortaya çıkmasından utanan rahip, bohçasını ona vermiş.

Bo-Shi 博士

bo-şi

Günümüzde *bo-shi* 'Profesör,' 'Doktor,' 'Akademisyen' anlamında kullanılıyor. Eski dildeyse *bo-shi* devlet sınavını geçmiş, klasikleri inceleyen bilgindi.[↑] Ortaçağda mısır değirmenlerinde çalışan işçilere 'değirmen profesörleri' denirmiş. Aynı şekilde meyhanede çalışanlara da 'çay profesörü' denirdi.

Boşanma 離婚

li hun / li hun

Tang döneminden itibaren varolan bir yasaya göre bir koca karısını aşağıda belirtilen yedi nedenden dolayı boşayabilirdi: ona erkek çocuk verememişse, zina yapmışsa, fazla konuşkansa (örneğin, komşulara aile meselelerinden söz ediyorsa), hırsızlık veya aşırı kıskançlık yapıyorsa, 'hastaysa' (bununla herhalde zührevi hastalık kastediliyor) veya ağır bir hastalığı varsa. Bu nedenler dışındaki bir nedenden dolayı kocanın karısını (nikahlı eşini, ancak kumayı değil) reddetmesi cezası bulunan bir suçtu. Bir kadın kocasını, atalarına hakaret etmiş veya ailesinden birini (geniş anlamıyla) öldürmüşse boşayabilirdi. Boşanma nedenlerini açıklayan bir belge hazırlanırdı.

Günümüzde bile –ve özellikle de tutucu köylüler arasında– boşanma, dayanılmaz bir duruma son vermek için başvurulan son çaredir. Şiddetli geçimsizlik durumunda kadın eşyalarını toplayıp baba evine dönmeyi tercih eder. Boşanmış bir kadın toplum tarafından iyi görülmez.

Günümüzde, boşanmalar da evlilikler gibi kaydedilir. Çocukları olmayan bir çift ortak bir kararla boşanmak isteyebilirler. Tek yapmaları gereken kayıt bürosuna gidip boşanma niyetlerini açıklamaktır. Çiftin çocukları[↑] varsa tarafların isteklerinden vazgeçmelerine çalışılır. Ancak eşlerden biri boşanmak istemiyorsa, diğerinin boşanma isteği kesinlikle kabul edilmez.

Buğday 麥

mai / may

Buğday genelde Çin'in kuzey ve batısında, pirincin kolay yetişmediği yerlerde yetiştirilir. Eski benzerlikler doktrinine göre buğday tahta elementiyle,[↑] ilkbaharla, yeşil rengiyle ve evcil hayvanlardan kuzuyla bağlantılıdır. Buna uygun olarak baharda buğdaylı yemekler ve kuzu eti yenirdi. Kadim 'Şiirler Kitabı'nda (*Shi-jing*) 'Buğday tanesinde hayat vardır' denmektedir. Başak klitorisi simgeler, bunun için kullanılan bir diğer deyimse 'buğdayın azı dişi'dir.

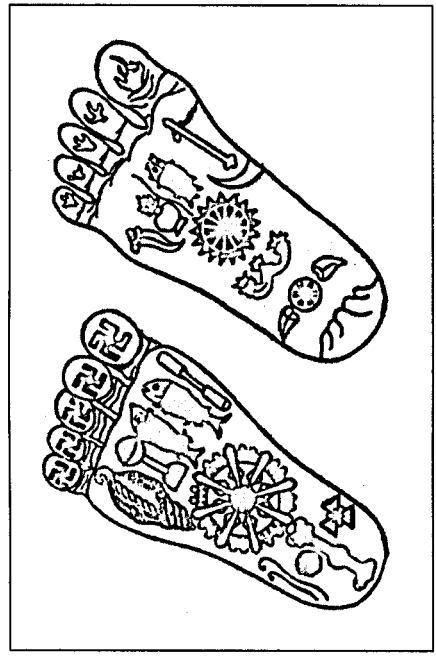
Buğdayın dokuz kulağı

Buda 佛

fo / fo

Geleneğe göre, Buda MÖ 621 yılında doğmuş ve MÖ 543 yılında Nirvana'ya ermiştir. Ancak yeni araştırmalar Buda'nın daha sonraları, MÖ 543-483 yılları arasında yaşadığını ortaya koymaktadır. Öğretilerinin Çin'e ulaşmasının MS 1. yüzyıla denk geldiği varsayılır ancak, Budist düşüncenin Çin'e bu tarihten yüzyıllar öncesinden, İpek Yolu'ndan gelen Hint ve Orta Asya kökenli tacirler tarafından yayıldığı düşünülmektedir. Gerçekten de, MÖ 2. yüzyıldan itibaren Çin'de Budist toplumlara rastlanmaktadır. Bilginler bu dine karşı çıkıyorlardı; birinci neden bu dinin onlara zındık gelmesiydi – Buda ailesini terk etmiş ve onun izindeki rahiplerden de aynısı beklenilmekteydi; ikinci nedense sade, geleneksel giysiler içinde ve bir omuzu açıkta olan Buda'yı 'barbar' saymalarıydı. Çok sonraları, Hıristiyanlıkta da olduğu gibi, burada da bir teolojik tartışma söz konusu oldu: İmparator Buda'nın resmi önünde eğilmeli miydi? Yoksa Budist rahipler mi İmparatorun önünde eğilmeliydi?

Sonraları, Çinli olmayan misyonerler Çinlilerin de yardımıyla Pali kurallar kitabının başlıca yazılı metinlerini Çince'ye çevirdiler. Daha sonraları Çinlilerin rahip olmalarına izin verildi ve Budist yazılı metinleri Praskrit'ten

Buda'nın taş üzerindeki ayak izleri, Budizm'in simgeleriyle birlikte

Çince'ye çevirmeye başladılar. Bunun sonucunda, 'tarikat' olarak yanlış tanımlanan birçok okul ortaya çıkmıştır. Bu okullar arasındaki fark, hocaların bazılarını özellikle tercih ettikleri yazılı metinlere dayalıydı. Öğrenciler, hocaların en sevdiği yazılı metinleri ezberleyip kendi öğrencilerine de öğretmeliydi. Bu 'okullar' MS ilk beş yüzyılda oluşmuştur.

Bugünkü yaygın inanca göre Budizm, ölümü anlamanın ve bununla başa çıkmanın bir yoludur; bu da, genelde sadece yaşlıların ilgilendiği bir din olduğu anlamındadır. Rahipler ölenler için cenaze törenini yönetir ve tabutlar yıllarca Budist tapınaklarda muhafaza

edilir; aynı durum genç yaşta ölen kişilerin soy levhaları için de geçerlidir. Kimliği belirsiz ve yabancı kişilerin iskeletleri de tapınağa yakın özel bir odada saklanır. İnananların cenazeleri yakılırdı. Bugünkü Çin rejiminin cenazelerin yakılması taraftarı olmasının Budizm ile bir bağlantısı yoktur.

Çin'de Buda'nın doğum günü, eski takvimin 2. ayının 8. gününde, günümüz takviminin 4. ayının 8. gününde kutlanır. Çoğu yazılı metinde bu tarih onun cenin olarak rahme düşmesi olarak geçer.

Sekiz↑ Budist simge (*ba-ji-xiang*), çok eski Hint kraliyet töreni geleneklerinden gelir: midye kabukları vaaza daveti simgeler, tekerlek doğrudan vaazı simgeler; sayvan↑ tüm yaşayan varlıkları korur, şemsiye↑ tüm şifalı otları korur, lotus↑ saflığın simgesidir, vazo↑ mükemmel bilgeliğin simgesidir; kırmızı balık↑ kurtarılmayı ve düğüm↑ ebedi hayatı simgeler. Budist sanatta, Buda bazen çevresinde oyun oynayan çocuklarla↑ tasvir edilir: bu 'gökten gelen talih' düşüncesidir. Buda'nın sudaki bir lotus çiçeği üstünde, yanında bir balığa binmiş kırmızı giysili bir kadınla tasviri 'Beyaz Yılan' (*Bai-she-zuan*) tiyatro oyununa bir göndermedir.

Ayrıca bkz. Bodi Ağacı, Göbekli Buda ve Buda Eli Meyvesi.

"Çok mutluluk, uzun ömür ve birçok oğul!"

Buda Eli Meyvesi 佛手

fo-shou / fo-şu

Bu meyve bir elin parmaklarına benzer çıkıntıları olan, garip şekilli bir turunçgildir: Çince adı 'Buda eli'dir (*fo-shou*). Güzel koktuğundan odalara konur ancak yenilmez. Erotik edebiyatta erkek cinsel organına benzetilir; genellikle başka simgesel bitki ve hayvanlarla beraber tasvir edilir. Dev bir şeftali,↑ bir nar↑ ve Buda eli meyvesi getiren bir çocuk resmi 'Uzun bir ömrünüz, birçok erkek evladınız olsun ve tüm mutluluklar sizin olsun' dileğini simgeler. Burada, 'Buda eli' (*fo-shou*) 'mutlu hayat'ı (*fu-shou*) simgeler; el (*shou*) 'uzun ömür' simgesidir. Bir kelebek↑ (*die*) eşliğinde tasvir edilen Buda

eli meyvesi, 'uzun ömür' veya '80 (*die*) yaşına kadar ömür' anlamına gelir.

Bulutlar 雲

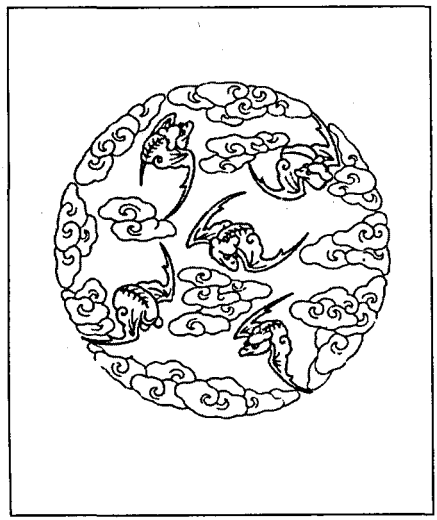
yun / yün

Bulutlar, özellikle de birden fazla renklileri, şans ve mutluluk simgesidir; ve beş renkli bulutlar (*wu-se-yun*) beş misli bir mutluluğun simgesidir. Bu mutluluk bulutları aynı zamanda barışa alamettir. Bulutlar, Batı'yla bağlantılıdır. İki temel ilke olan *yin* ve *yang*'ın bileşiminden doğarlar. Süs olarak, helezon gibi bir dalga şeklinde 'birbirine geçmiş bulutlar bantı' olarak stilize edilmiş bulutlara sıkça rastlandığı gibi, daha gerçekçi bulut tasvirlerine de rastlamak mümkündür. 'Bulut dağlar,' yani uzaktaki dağlar ayrılık ve özlemi simgeler. Büyük şair ve ressam Wang Wei'nin (Tang Hanedanı dönemi) şarkısında dediği gibi:

> Su, yolumu engelleyene kadar yürürüm,
> Sonra oturur ve yükselen bulutlara bakarım.

'Bulut ana' (*yun-mu*) mika anlamında; 'hoş kokulu bulutlar' bir kadın güzel saçlarını açık bıraktığında kullanılır. 'Bulut sisi' (*yun-wu*) çok güzel, dolu bir sütyendir.

Ancak içinde bulut geçen, en sık rastladığımız deyim *yun yu* = 'bulutlar ve yağmur'dur. Bu cinsel ilişkiyi simgeler; bulutlar erkekle kadının birleşmesini ve yağmur birleşmenin doruk noktasını temsil eder. Eski bir masalda 'bulut ve yağmur' oyununda söz edilir: bir Güney Çin'deki bir kral, bir gece, Yangtse nehrinin akıntısına yakın 'sihirli dağda,' rüyasında bir periyle[↑] seviştiğini görür. Burada, bir kez daha bir doğa olayı (bulutun yağmura dönüşüp dağa yağması) simgesel olarak yorumlanmaktadır.

Bulutlarda beş yarasa: iyi talih habercileri

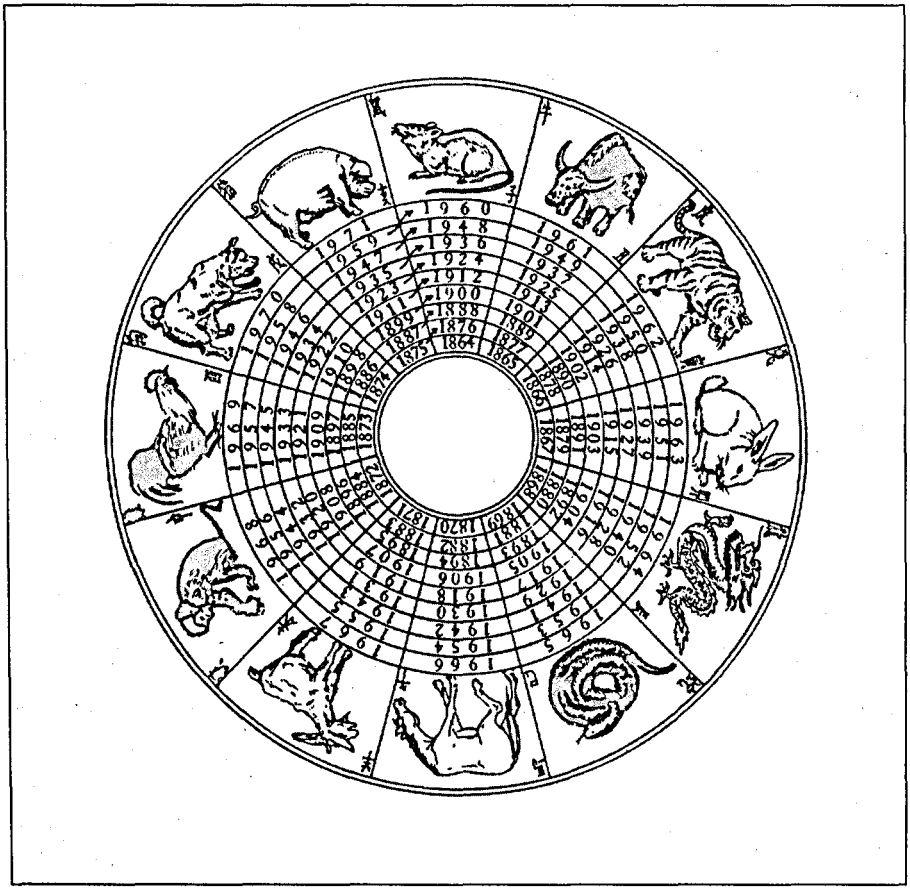
Burçlar Kuşağı 黄道

Huang-dao / Huang-dav

'Çin yılının oniki[↑] işaretten oluşan ve oniki adet iki saatlik dönemlere denk düşen bir döngüsü vardır. Her işaret – ve dolayısıyla her iki saatlik dönem– bir burçla bağlantılıdır. Böylece gece

yarısı ve yıllık döngünün başlangıcı sıçanla[↑] bağdaştırılır. Sıçanı sırasıyla, öküz,[↑] kaplan,[↑] tavşan,[↑] ejderha,[↑] yılan,[↑] at,[↑] koyun,[↑] maymun,[↑] horoz,[↑] köpek[↑] ve domuz[↑] izler (başlıklara bkz.). Bu döngüsel simgeler Batı astronomisinde kullanılan burç simgeleriyle karıştırılmamalıdır' (Richard Wilhelm). Özellikle astronomi ve astroloji (yıldız falı[↑]) metinlerinde, hayvanların adları kullanılmaz, yerlerine anlaşılmaz simgeler kullanılır. Eski zamanda yıllar on ikilik döngüyle karşılaştırılır ve her işaret kendisine karşılık gelen hayvanın karakteriyle tanımlandığından, nişanlıların burçları karşılaştırılırdı; gelin ve damat adayının burçlarının uyumlu olup olmadığı saptandıktan sonra uyumsuzluk olduğu takdirde, tasarlanan evlilik iptal edilebilirdi.

Burçlar Kuşağı hakkında çok sayıda efsane vardır –örneğin, sıçanın neden öküzün yerine birinci sırada olduğu, neden kedinin eksik olduğu–; Orta-

Burçlar Kuşağı (Zodyak) ve bir yüzyılın yıllık döngüleri

çağ'da Çinliler Batı astronomisinin burçlar kuşağıyla tanışmışlar ancak Çin'de bu değerler tutulmamıştır.

Uygun mekânları, örneğin yaşamak ve mezarlıklar için uğurlu yerleri tayin eden Toprak Falı[↑] pusulaları, en azından bir kere ve çoğu zaman üç kere, Oniki Dal döngüsü, On Göksel Gövde döngüsü ve çoğu zaman 28 ay işareti (*xiu*) döngüsünü gösterir.

Burun 鼻子

bi-ze / bi-ze

Eski Çin doktrinine göre burun, vücudun ciğerlerle bağlantılı olan açık ucudur: yüzde bir çıkıntı olmasından dolayı, penise de benzetilmiştir. 'İnsanın ortası' (*ren zhong*) burunla ağzı birleştiren çizgidir: bu deyim cinsel zevkleri simgeler. Erkekte büyük burun, uzun buruna tercih edilir. Genelevlerdeki kadınların çoğu kısa burunluydu ve bunun yüksek cinsel istek işareti olduğu düşünülürdü. Türkiye'de olduğu gibi birinin burnunu ısırarak koparmak, aşırı kıskançlığın göstergesidir.

Buz 冰

bing / bing

Bir kış günü buzun üzerinde oturmuş bir çocuk resmi, çocuğun kendisini ana-babasına adamışlığının (*xiao*[↑]) 24 örneğinden biri olan Wang Xiang'a gönderme yapar. Çocuğun hasta annesi, kışın sazan balığı yemek istediğini söyleyince, çocuk buz tutmuş nehre gitmiş ve buzun üzerinde onu eritene kadar oturmuştur: buz erir erimez suyun içinden büyük bir sazan balığı fırlamış.

'Çatlamış buz' yaşlılıkta duyulan evlilik zevkleri için kullanılan bir deyimdir. Bir 'buz adam' (*bing-ren*), genellikle kadın olan, çöpçatandır. Bu deyimin semantiği önemlidir: bir adam rüyasında buzun üzerinde duran birinin buzun altındaki bir kişiyle konuştuğunu görür. Bu rüya şöyle yorumlanmıştı: 'Buzun üzerinde eril ilke (*yang*), buzun altındaysa dişil ilke (*yin*) vardır. İkisinin arasını yapmalısın.' Yani, erkek ve kadının arasında buz vardır ve bu buz çiftler tarafından değil, sadece 'buzkıran,' çöpçatan tarafından kırılabilir.

Cao Guo-jiu kastanyetlerle

Cao Guo-jiu 曹國舅

Tsav Guo-jiu

Sekiz Ölümsüzden biridir. Her zaman saray giysileri içinde tasvir edilir, çoğu zaman elinde bir resmi asa veya kastanyet tutar. Adındaki *guo-jiu*, eki 'İmparatorun dayısı' olduğunu gösterir. Efsaneye göre: 'çocukluğundan itibaren gizemi (*dao*) sevmiştir. Onun için zenginlik ve ün, tozla aynı değerdeydi.' (Richard Wilhelm çevirisi)

Cao Guo-jiu, aktör ve aktrislerin koruyucu azizidir.

Lanetlenmişlerin altıncı cehennemdeki işkenceleri: dine sövenler, iki levha arasına sıkıştırılıp, testere ile kesiliyorlar

Cehennem 地獄

di yu / di yü

Çin cehennemleri aslında bir tür Araf'dır. *Di yu*'nun tam çevirisi 'dünya hapishanesi'dir: günahkâr, bir cehennem hakimi tarafından cezalandırılmış ve burada belirli bir süre kalmaya mahkum edilmiştir. On tane Çin cehennemi vardır: ilki, kararın verildiği mahkeme salonu, sonuncuysa günahkârların cezalarını çektikten sonra, hak ettikleri şekilde, insan veya hayvan olarak yeniden doğdukları yerdir. Her cehennemin kendi içerisinde, değişik cezaları çektirmek üzere donatılmış, 16 tane alt-cehennem vardır. Bazı yazılı metinlerde bunlar 18 tane diye geçer. Ancak tarih boyunca, günahkârların

durmaksızın yeni günah yaratıcısı olmaları yani yeni günahların işlenmesi yüzünden cehennem sayısı artmıştır. Böylece 19. yüzyılda, günahı dans etmek olan erkek ve kadınlar için özel bir alt-cehennem ayrılmıştır: erkekler, kızgın bir dans pistinde iskelete dönüşen bir kadına sarılırlardı.

Her cehennemin, sıkı bürokratik kurallara göre düzenlenmiş, bir hakimi ve bir gardiyan kadrosu vardır. Bu cehennemlerdeki hayat, trans halindeyken oraları ziyaret etmiş kişiler tarafından anlatılmıştır. Bu hayatı tasvir eden resimlere tapınak duvarlarında da rastlamak mümkündür (en azından Tayvan'da).

Bir efsaneye göre, yaşayan devlet memurları↑ zor davalara yardım etmeleri için bazen cehenneme çağrılabilirlermiş. Eve döndüklerinde geceyle gündüz arasında bir fark olmayan, her zaman karanlık bir yer olduğunu anlatmışlardır. Ancak başka kaynaklara göre, cehennemde gece ve gündüz vardır.

Bu cehennem ve cezalandırma fikrinin Budizm'le beraber Hindistan'dan geldiği sanılmaktadır. Hindistan'da eşit sayıda 'soğuk' ve 'sıcak' cehennem varken, Çin'de günahkârların soğukta yaşamak üzere cezalandırıldıkları sadece bir tane cehennem vardır. Çok yeni araştırmalar Çinlilerin, Budizm'in Çin'e gelmesinde önce de cehennemi (ve cenneti↑) bildiklerini ortaya koymaktadır. Ancak buralarda ne tür cezaların verildiği bilinmemektedir.

Sekizinci cehennemdeki hakim. Tainan'daki (Tayvan) Dong-yue Tapınağı'nda bulunan duvar resmi

Cennet; Gök 天

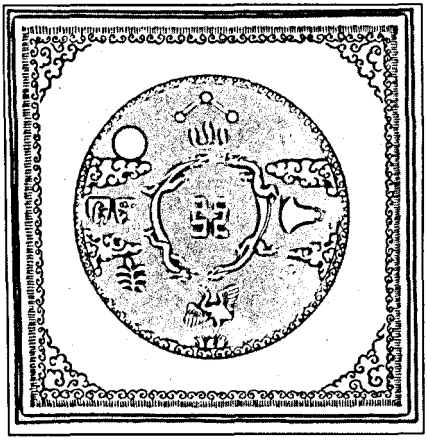
tian / tyen

Cennet ya da gök erildir ve yeryüzüyle↑ bir çift oluşturur. Ilk Çin ansiklopedisi *Lü-shi chun-qiu*'nun (Lü Bu-

wei'yin İlkbahar ve Yaz Kayıtları) 'Başlangıç Hakkında Düşünceler' adlı bölümünde, 'Gök görünmez ve yaratıcıdır, yeryüzü görünür ve şekil vericidir' yazar. Bu, göğü ve yeryüzünü, sonu gelmez bir cinsel birleşme içerisindeki evli bir çift olarak kabul eden, en eski yaradılış mitlerinden biriyle bağlantılıdır.

Ancak bu birleşmeden o kadar çok çocuk doğdu ki, yaşayacakları yer kalmadı; onlar da gökyüzünü daha yukarı kaldırarak, anne ve babaları arasında yaşayacakları bir alan yarattılar. Başka efsanelerde, gök insan hayatını yöneten kişisel bir tanrıdır. Eskiden kapıların üzerinde 'Şans cennetten gelir' ibaresi asılırdı. Çince'de, göğün bize davranışlarımızın sonucunda hakkettiğimiz iyi ve kötü şansı yollaması hakkında çok sayıda atasözü vardır.

Tian sözcüğü 'kader' anlamında da kullanılır. Çocuğunu kaybeden bir anne, gök onu aldı anlamında, '*tian*' der. Hristiyan misyonerlerinin Hristiyan 'Tanrı'sını Çin'ceye çevirmeye çalışırlarken kullandıkları sözcük *tian-zhu* = Gök Tanrısı'dır.

Ortasında yuvarlak siyah bir bölge (gökyüzü) bulunan dört köşe halı (yeryüzü)

Gökte başka tanrılar da yaşamaktadır ve sonraki mitoloji bunları, İmparator[↑] ve yeryüzündeki hiyerarşik yönetimden esinlenerek, sınıflandırmıştır. Bazı tanrılar görevleri yeryüzünde olduğundan burada yaşarlar; yeni yıldan[↑] birkaç gün önce 'Gökteki İmparatora' (*Shang-di*) resmi bir ziyarette bulunurlar ve insanların yıl boyunca sergilediği davranışları bildirirler –örneğin, ocak tanrısı–. En tanınmış romanlardan birinde bir yağmur-tanrısı en yüksek tanrının ona verdiği buyruğa karşı çıkmaya cüret eder ve bunun için çok ağır bir şekilde cezanlandırılır. *Qu-yuan*'in (MÖ 4. yy.) bir eserinde yer alan 'gök, insanoğlunun anne babasıdır' cümlesinden, gökyüzüne bir zamanlar gösterilen saygıyı görmek mümkündür: böylece, hasta ve üzgün olanların ailelerinden yardım alması gerektiği gibi, keder ve büyük sıkıntı içinde olanlar da gökyüzünden yardım istemelidirler.

'Gökyüzünün altında olan' (*tian-xia*), hem Çin İmparatorluğu hem de medeni dünya anlamında kullanılan, dile çok eskiden beri yerleşmiş olan bir deyimdir.

Ceviz

胡桃

hu tao / hu tav

Hu tao'nun tam çevirisi 'Hun şeftali'sidir. Burada 'Hun' sözcüğü, Merkez Krallığın↑ kuzey ve batısında yaşayan tüm halkları kapsamaktadır. Bazı kaynaklara göre ceviz, Çin'e MS 4. yüzyıla kadar gelmemiştir, Japonya'ya ise daha önceleri ulaşmıştır.

Hu tao aynı zamanda 'Bay *Qin-hu* kendi karısıyla flört (*tao*) ediyor' cümlesinin kısaltmasıdır. Bu, tiyatro oyunlarına hâlâ konu olan eski bir öyküye gönderme yapmaktadır: yıllar sonra evine dönen bir adam, evinin yakınında ipek böcekleri için dut yaprağı toplayan genç bir kadın görür; onunla flört etmeye başlar. Eve girdiklerinde birbirleriyle evli olduklarını anlarlar. Öykünün bazı yorumlarında, kadın utançtan intihar eder. Böylece, ceviz 'flört etmek' simgesi olmuştur.

Chang-e

嫦娥

Çang-ığı

Ay Tanrıçası *Chang-e*'nin, *Xi-wang-mu*'dan↑ ölümsüzlük↑ otunu hediye alan okçu *Hou Yi*'nin karısı olduğu zannedilmektedir. Hou Yi'nin olmadığı bir gün, karısı bu otu yer, ölümsüz olur, aya↑ yükselir ve o günden beri 'Engin Soğuk Sarayı'nda (*guang han gong*) yaşamaktadır. Hou Yi karısının arkasından gitmeye çalışmış, başarılı olamamış ve sonraları güneşe↑ taşınmıştır.

Ay Tanrıçası Chang-e, sevgilisiyle beraber Ay Sarayına dönmekte

Ay Tanrıçası çoğu zaman, bir hizmetçi kendisine çay getirir ve bir diğeri ona ayna tutarken aynaya bakan zarif bir kadın olarak tasvir edilir. Yanında, bir tavşana↑ bakan iki çocuk vardır: bu, 'aydaki tavşandır.' Bu hayvan, penis şeklinde bir havan tokmağıyla ölümsüzlük sağlayan tarçın↑ ağacının kabuğunu havanda döver.

Cinsel Salgı (dişi) 淫水

yinshui / yinşuiy

Erotik öykülerde cinsel birleşmeden önce veya cinsel birleşme olmadan sadece sevişen diğer bir kadına bakarak, ıslanan, cinsel salgı salgılayan kadınlardan övgüyle söz edilir. Cinsel salgıya 'Bahar suyu,' Yeşim suyu,' 'dalgaların suyu,' 'köpüren pınar' veya 'erotik nehir geçidi' denir ve erkekler bunu bir afrodizyak olarak değerlendirirler.

Cüceler 侏儒

zhuru / curu

Eski metinlerde cücelerin yaşadığı topraklardan söz edilmektedir. Bu topraklar, Çinlilerin görüş alanının dışında, ya en güneyde veya en kuzeydedir. Ancak Çin'in kendi içerisinde, birçok cücenin yaşadığı bir bölge (günümüz Hunan'ında Tao-chao bölgesi) olduğu söylenirdi; ve saray soytarıları buradan gelirdi. Çin ve Batı kaynaklarında bir kazın yutabileceği kadar küçük cücelerden söz edilir. Birçok metinde bunları turna kuşları yutar. Tayvan'ın asıl yerlilerinin cüceler olduğu varsayılır ve onlar hakkındaki efsaneler hâlâ anlatılmaktadır.

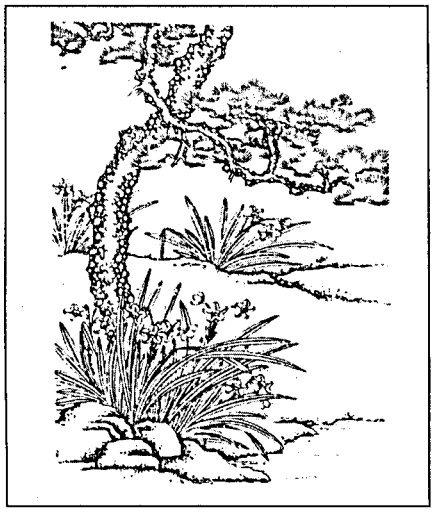
Cücelerin, iki yılda bir onurlarına kurban adanılan törenler düzenleyen Saisiat kabilesinin hasat bayramı şarkılarında önemli yerleri vardır. 1970 yılında, bu 13 Kasım'da kutlanmıştır ve 28 Kasım 1974'te üç günlük bir festival başlamıştır. Tayvan kabilelerinin mitlerinde cücelere çok sayıda gönderme vardır ve Çinli antropologlar bu mitlerin Filipinler'de yaşayan ve koyu tenli olan yarı-zenci halkla ilgili olmadığını düşünüyorlar. Güney Çin'de yaşayan ve Han ırkından olmayan bir azınlık olan Mia veya Hmonglar, cücelerin yeraltında yaşayan canlılar olduğuna inanırlardı. Bu cüceler için düzenlenen festivaller, günümüzde nüfusu sadece Han kökenli Çinliler olan Xinzhu ve Miao-li'de de kutlanır.

Çam

松

song / sung

Çam, Çin ressamlarının en sevdiği ağaçtır: Çin sanatında hiçbir ağacın resmine bu kadar sık rastlanmaz. Soğuğa dayanıklı olduğu ve iğneleri dökülmediği için çam uzun ömürlülüğü[↑] ve metaneti simgeler. Çam ve sedir ağacı diğer ağaçlardan daha önemlidir ve öz disiplini simgeler. Çam, bambu[↑] ve erik ağacı,[↑] her ne kadar erik bahara kadar çiçek açmasa da 'Kışın Üç Arkadaş'tır.[↑] Çam ve turna kuşu uzun bir ömrün son günlerini temsil ederler. Bunun kuşkusuz, eski bir gelenek olan mezara çam ağacı dikilmesiyle bir bağlantısı vardır.

Çam ağacı ile kayalar ve nergisler

Çam ağacı, Çin şiirinde önemli bir motiftir. *Song-lai* = 'çam iğnelerinin müziği' ve *song-tao* = 'çamların fısıltısı' şiirde sıkça kullanılan bileşik sözcüklerdir. *Konfüçyüs'ün Konuşmaları*'nda[↑]

Çam ağacı: tüm ağaçlara örnek teşkil eden ağaç

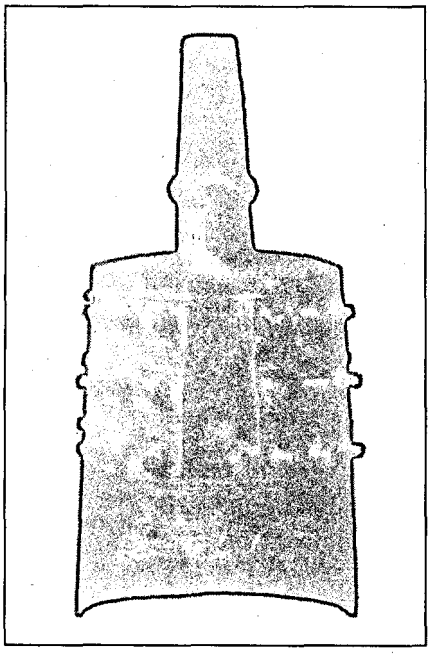
(*Lun yu*), çam ağacına çok sayıda gönderme vardır: 'sessizliğiyle insanın ömrünü uzatıyor' ve yine: 'Kış geldiğinde, yapraklarını son dökenlerin çam ve servi ağaçları olduğunu görürüz,' der Konfüçyüs (Kitap 9, Bölüm 27). Tang Hanedanı dönemindeki doğa şairleri de aynı konuyu işlemişlerdir, örneğin *Bo Ju-yi*'nin (772-846) '*Avludaki Çamlar*' şiirinde olduğu gibi: 'Hayatlarını paylaştığımdan beri bana ne iyilik yaptılar? Sadece kalbimin zincirlerini biraz gevşettiler. Ancak onlar benim 'yararlı dostlarım' ve 'bilgelerle konuşma' dileğimi yerine getiriyorlar.'

Yaşlı çam ağaçlarına çok saygı duyulur. İlk İmparator,[↑] Tai-shan dağının eteklerindeki bir eski ağacı beşinci sınıf mandarin ilan etmişti. Çam çift iğneli bir ağaç olduğundan aynı zamanda evlilikte mutluluk[↑] simgesidir.

Çanlar 鐘

zhong / cung

Çin'de çok eski tarihlerden kalma tunç çanlar bulunmuştur. Bunların müzik aleti olarak kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Daha sonraları ve günümüzdeyse bunlara Budist tapınaklarında rastlanılmaktadır. Eskiden bu çanlar kurban edilmiş bir hayvanın kanıyla kutsanır, ardından da üzerlerine tahta bir sopayla vurularak çalınırdı. Çanların, ayaklanmaları önlemek için el konulan veya toplatılan silahları eriterek yapıldığına dair birçok belge bulunmaktadır. Gece yarısında ve bir yüksek memur[↑] öldüğünde çan çalmak bir Budist geleneğidir. Hiçbir çanın sesi diğerininkine benzemez: bazıları iyiye, bazılarıysa kötüye alamettir.

Zhou Hanedanı dönemine ait tunçtan bir çan

Çanlarla ilgili birçok efsane vardır. Bazıları havada uçarak asılacakları yere giderler; kutsal adamlar sıcak çanların altında yatarak kötülükten korunurlar; kötü kalpli rahipler açlıktan ölmesi için bir kişiyi çanın altına hapsederler, vb. Çanın sesi, bir genç kız sıvı metal karıştırılırken içine atlamış veya itilmişse daha güzel olur.

Eski Çin'de törenler sırasında kullanılan at arabaları küçük çanlarla süs-

lenirdi; uçarken çıkardıkları güzel sesleri dinlemek için kuşlara küçük çanlar takılırdı. 'Burma çanları' (*mian ling*), cinsel tahrik amacıyla vajina veya sünnetsiz erkeklerde penisin ucundaki deri içine sokulan, içinde altın veya kum tanecikleri bulunan minik gümüş çanlardır.

Aynı şekilde, *zhong* olarak telaffuz edilen bir diğer Çince sözcük 'başarmak,' 'bir sınavı başarıyla vermek' anlamındadır ve bir çan resmi çizilmesi bu dilekleri bir kelime oyunuyla ifade eder.

Çay

茶

cha / ça

Çay günümüzde Çin ve Japonya'nın geleneksel içeceğidir. Batı Avrupa dillerinin çay anlamındaki *tea*, *tee*, *thé*, vb. sözcükleri Fuji lehçesinde *ti* telaffuz edilen sözcükten gelmektedir. Türkçe'deki *çay* sözcüğü ise, Kuzey Çin telaffuzundan gelmektedir. Çayın Çin'e, MÖ 3. yüzyıldan önce Budizm'le beraber, büyük olasılıkla Assam rahipleri tarafından getirildiği zannedilmektedir. Çay kısa bir sürede, başlıca iki bölgede yetiştirilmeye başlandı: Bunlar Batı Çin'de Şişuan ve Yangse'nin güneyinde kalan Orta Çin eyaletlerindedir. Ticari değeri ve önemi o denli arttı ki, VIII. yüzyıldan itibaren devlet çayı tekel altına aldı ve Moğolistan'dan gelen iyi atlar çay karşılığında satın alınıyordu. İlk başlarda sadece 'yeşil' çay içiliyordu ve bu, kurutulmuş yapraklara herhangi bir işlem yapılmadan elde ediliyordu. Daha sonraları, günümüzde de olduğu gibi, bu yaprakları sarmaya başladılar. Yüzyıllar boyunca çay, top veya dilim halinde sıkıştırılmış ve un katılarak satılmıştır. Bu gelenek günümüzde Tibet'te ve Moğolistan'ın bazı bölgelerinde devam etmektedir; çaya unla beraber zencefil, soğan, tuz ve hayvan kanı da katılırdı; bu, çorba olarak içilir ve bir yemek olarak kabul

Yabani çay ve kuş: "Baharın ışıltısı altında uzun ömür"

edilirdi. XI. yüzyıla kadar Çin'de çay, hayvan kanı hariç, bu şekilde hazırlanırdı. Çayın başka bir madde katılmadan içilmesine XV. yüzyıldan itibaren, büyük bir olasılıkla Budizm ve meditasyonun etkisiyle başlanılmıştır.

'Kırmızı çay' adı verilen çay, Avrupa'da kara çay olarak bilinen çaydır. Efsaneye göre bu çay, bebekken suda bulunmuş ve keşişler tarafından yetiştirilmiştir veya diğer bazı efsanelere göre bir kuş yumurtasından çıkan Lu Yu tarafından, Tang Hanedanı döneminde (618-906) icat edilmiştir. Çoğu çay satıcısı, on kavanoz çay aldığınızda bu çay tanrısının bir toprak heykelciğini hediye eder. Ancak, genelde Çin'de en çok yeşil çay içilmektedir.

Çekirge 蟋蟀

xi-shuo / şi-şuo

Çekirge bir yaz böceğidir. Cesareti ve mücadeleciliği simgeler; çocuklar çekirgeleri ağaç dallarını sallayarak toplar ve çekirge dövüşleri için yetiştirir. Bu dövüşler sonbaharda pazar kurulduğu günlerde yapılır ve galip çekirge sahibi bir öküz[↑] kazanırdı. Metinlerde, çekirge dövüşlerine VIII. yüzyıldan itibaren rastlamaktayız. Günümüzde bu dövüşlere nadir de olsa sadece Orta ve Güney Çin'in bazı yörelerinde rastlamaktayız. Ancak çocukların çekirgeleri ağaçtan toplayıp kavanoz içinde sakladıklarına sık sık rastladım.

Çıplaklık 裸

luo / luo

Çinlilerin olayların üstlerini örtmek gibi bir âdetleri vardır ve genel olarak çıplaklığı sevmemeleri, karşı olmaları ve bunun sadece vahşilere uygun olduğunu düşünmeleri hiç de şaşırtıcı değildir.

Çok eski zamanlarda, bazı törenlerde –yağmur yağdırma ve 'kendini teslim etme' törenlerinde– çıplaklık uygulanırdı. Genelde Çin'de insanlar giyinik yatarlar: zifaf yatağında bile eşler giysilerinin bir kısmını çıkarmazlar. Yelpazesini suya düşüren bir genç kız hakkında tanınmış bir hikâye vardır: kız, yelpazesini sudan çıkarmak için soyunur ve bir adam tarafından izlenir. Çıplak bir kadını sadece kocası görebileceğinden, kız adamdan hemen onunla evlenmesini ister.

Bir şehrin kuşatılmasını anlatan başka bir hikâye vardır. Şehri bir türlü zaptetmeyi başaramayan tarafın aklına belden aşağısı çıplak bir alay kadını önden yollamak fikri gelir. Şehirlerini koruyan askerler ateş etmeyi keserler; ancak buna karşılık şehir surlarına bir alay çıplak rahip çıkarırlar ve böylece saldırganlar da ateşi keser. Yağmur yağdırma töreni sırasında, biri çıplak erkeklerden diğeri çıplak kadınlardan

oluşan iki takım birbirleriyle güreşir.

Ortaçağda zina yapan kadınlar çıplak kaba etlerine vurularak cezalandırılırdı; özellikle kötü durumlarda kadın dövülmeden önce çırılçıplak soyulurdu. Yakın bir geçmişe kadar Taipei'deki çıplak kadın dansçıları cezalandırırlardı. Elbette her devirde çıplak gezen çılgınlar olmuştur, ancak bunlara hiç önem verilmezdi.

Çıplaklık üç anlama gelebilir: vahşiliğin göstergesi olabilir; bir suç veya bu suça verilen cezanın bir parçası olabilir; veya yağmur yağdırma törenindeki gibi bir tören geleneği olabilir (ayrıca bir kandırmaca da olabilir).

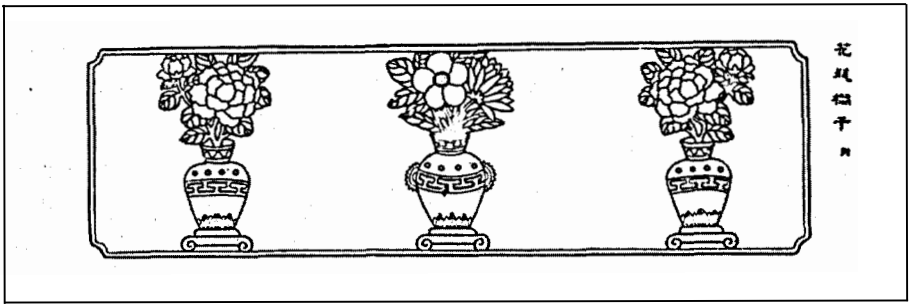
Çiçekler 花

hua / hua

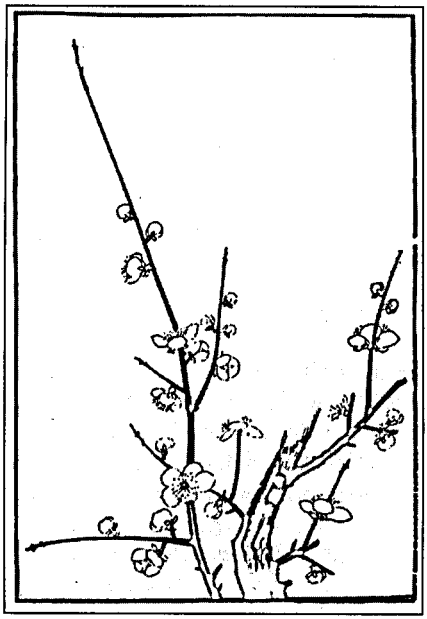
'Dört Mevsimin Çiçekleri,' bahar için iris veya manolya;↑ yaz için şakayık↑ ve lotus;↑ sonbahar için krizantem;↑ ve kış için erik↑ ve bambudur.↑ Birçok 'oniki ayın çiçekleri listesi' de vardır. Bu listeler birbirlerinden oldukça farklı olmalarına rağmen, birkaç ortak noktaları vardır: tüm listelerde ikinci ayda (yaklaşık bizdeki Mart ayı sonu) kayısı,↑ üçüncü ayda şeftali↑ ağacı çiçeği, altıncı ayda lotus,↑ sekizinci ayda tarçın↑ ağacı çiçeği ve dokuzuncu ayda krizantem↑ vardır. Bir orkide (*yu-lan*), bir yaban elma (*hai-tang*), bir şakayık (*mu-dan*) ve tarçın çiçeği (*gui-hua*) resmi, 'Yeşim salonunda (*tang*) zenginlik (*ʃu* – şakayık için başka bir sözcük) ve onur (*gui*) hüküm sürer' demenin simgesel bir biçimidir. Bu bir arkadaşa iyi dileklerde bulunmaktır.

Mao döneminde ünlenen 'Yüz çiçek açsın,' sloganı çok eski Çin kaynaklarına dayanmaktadır. Shi-jung 'Şiirler Kitabı'nda bir gelin odasının hazırlanışı aşağıda verilmiştir:

"Damını lotus çiçekleri ile, duvarları glayöl ve dağ orkideleriyle kapladım. Biber bitkileri avluda güzel kokar, kirişler tarçın ağacından, duvarlarda midye kabukları, giriş kapısı manolyadan, şakayıklar çatı kenarlarında,

Bahçe duvarlarında süs olarak çiçek vazoları

Bir erik çiçeği dalı – ilkbaharın habercisi

birçok renkten salkımlar birbirlerini sarmış, perde olmuşlar. Yeri fesleğen bir halı kaplıyor, saçaklarını beyaz yeşim taşlarıyla ağırlaştırıyorum. Dağ orkidesi kokusunu yayıyor, fındık ağacı iris ve muhteşem leylaklar birbirine karışmış, lotuslar arasında kıvrılıyor: bahçede yüz çiçek açıyor."

'Çiçeklerin Dört Arkadaşı' kırlangıç, sarı asma kuşu, arı ve kelebektir.

Güzel bir kadının dış görünümünden 'çiçek gibi' diye söz edilir ve bu kadın yeniden doğmuş bir çiçektir. Bir 19. yüzyıl yazarı, kadın ve çiçeğin aynı şey olduğunu söyler.

2. ayın 15. günü, Yüz Çiçek Tanrıçası Bai Hua Shen'in bayramıdır. Bu bayram sırasında genç kızlar Yeşim İmparatoru'nun (Yu-huang-di) önünde hürmetle eğilirler. Bu bayramı tasvir eden resimlerde muz yapraklarından gemilerle veya bulutlar[↑] üstünde gelen ve çiçek sunan diğer tanrılar tasvir edilir.

Bakire bir genç kızdan söz ederken 'bir sarı çiçek gibi' (*huang hua mu*) denir; bir hayat kadını, ömrü genelevlerde duman gibi ziyan olduğu için, bir 'duman çiçeği'dir. Bir 'çiçek listesi' (*hua bang*) fahişelerin fiyat ve güzelliklerine göre sıralandığı listedir ve 'çiçek gemileri' fahişelerin şarkı söyleyip, müzik çalarak davetlileri eğlendirdikleri Hong Kong bölgesi ve Orta Çin kıyısındaki sal üstündeki genelevlerdir. 'Çiçekleri sevmek ve ayla oynamak,' 'çiçekleri aramak ve söğüt ağacını araştırmak,' 'çiçekler arasında uyumak ve söğütler altında yatmak,' 'çiçek aramak ve çimi kışkırtmak' deyimlerinin hepsi hayat kadınlarınla çok sık beraber olan erkekler için kullanılır.

5. ayın 5. gününde, Güney Çin köylerinde bir 'çiçek savaşı' düzenlenir. Bu gün, eril gücün (*yang*) doruk noktasında olduğu ve dişil etkinin (*yin*) yeni yükselişe geçtiği yaz gündönümü gününe çok yakın olduğundan, bu simgesel savaş bir tür doğurganlık ritüeldir. 'Çiçekten kalp' vajinaya verilen bir addır. Bir genç kızın taşıdığı bir sepet çiçek, sekiz Ölümsüzden[↑] bir olan Lan Cai-he'nin[↑] bir simgesidir.

Çin Fırçası / Yazı Fırçası 筆

bi / bi

Çince geleneksel olarak fırçayla yazılır: ve bunun için de fırça, bilginin aleti olarak görülür. Çince 'kesinlikle' *bi* diye telaffuz edilir ve bunun için bir resimde fırça, 'kesinlik' anlamını taşıyabilir, özellikle de bir tekerleğin ortasında tasvir edilmişse: bu, 'hedefi tam vuracak' yani kesinlikle devlet sınavını verecek anlamını taşır. Bu tekerlek, Budistlerin 'Yasa Tekerleği'ni de simgeleyebilir. Yazı fırçası, para külçesi (*ding*)↑ ve asa (*ru-yi*)↑ ile birlikte olduklarında 'Her istediğini (*tu-yi*) kesinlikle (*bi ding*) elde etmen dileğiyle' anlamında bir bulmacadır. Fırça penisin de simgesi olabilir.

Çivi 釘

ding / ding

Eşyalara çivi çakmak onları korumak, onlara sahip çıkmak ya da onlardan kötü ruhları uzak tutmak için yapılırdı. Eskiden Çin evlerinin giriş kapılarının üstüne başları Meduza'ya benzeyen çivilerin çakıldığı görülürdü: bunlar, hastalıkları uzak tutar veya erkek evlat sahibi olma olasılığını artırırdı. Buradaki sembolik ilişki belki de *ding* = erkek ve *ding* = çivi arasındaki fonetik benzerlikten kaynaklanmaktadır.

Çiy 露

lu / lu

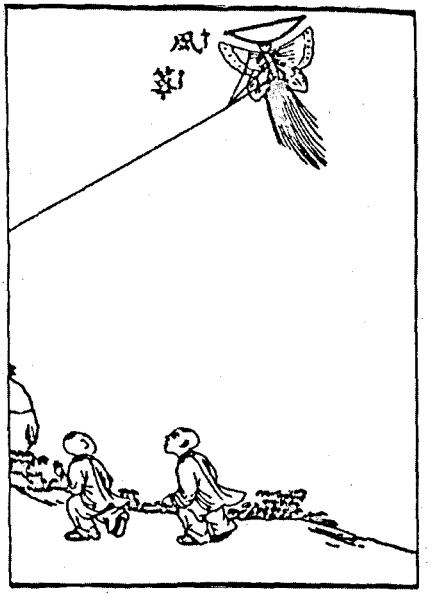
Çiy, İmparatordan↑ halkın üstüne 'çiy gibi yağan' merhamet ve cömertliğin simgesi olabilir. Öte yandan, sabah çiyi kadar kısa ömürlü bir aşkı da simgeleyebilir. Song İmparatorlarından biri yeni bir gözdeye tutulduğunda, terk edilen İmparatoriçe 'Merhametli yağmur ve cömert çiy artık üstüme yağmıyor' diye yakınır. 'Tatlı Çiy Tapınağı' (*gan lu si*) 'Üç Krallığın Romanı'na göre Wu adındaki güney eyaletinde bir binaydı: bu 'Üç Krallık'lardan (MS 3. yüzyıl) en güneyindeki Wu'nun hükümdarı en batıdaki Shu krallığın hükümdarıyla kızını evlendirmek ister ve onu davet eder. Ancak Wu hükümdarı beklemekte olan Shu hükümdarının yanına, fiziksel görünümünü incelemeleri için ilk önce annesini ve iki kadın yardımcısını yollar. Ancak Shu hükümdarı bu oyunun farkına varır ve orayı hemen terk eder. Bu sahneyi tasvir eden resimlere tapınaklarda sık sık rastlanılır.

Çocuklar 孩子

haiz / hayz

Cinsiyeti açıklanmadığı zaman Çince'de 'çocuklar,' 'oğullar'↑ anlamındadır. 1949 yılından önce, sadece bir oğul ai-

Ejderha şeklinde uçurtmaları uçuran çocuklar

le mirasına sahip olabilir ve babası ve ataları için atalarına kurban adayabilirdi. Erkeğin üstün konumu doğum günlerinden[↑] ve ad verme[↑] törenlerinden itibaren görünmektedir. Bir erkeğin ne kadar oğlu olursa o kadar iyidir; ve en mükemmel örneği Çin tarihi boyunca, Zhou Hanedanı'nın (yaklaşık MÖ 1050'ye doğru) kurucusu Wen-wang gibi, yüz oğlu olduğunu ileri süren erkeklerdir.

Erkeklerin lehinde olan bu ayrımcı davranış 'Şiirler Kitabı'nın (Shi-jing) çok tanınmış bir bölümünden (No. 189) ortaya çıkmaktadır. 'Büyük Adam' bir rüya tabiri için çağrılır: 'Siyah ayılar ve boz ayılar oğullara işarettir; yılanlar kız çocuklarına işarettir. Oğullarınız olur; onları yatağa yatırır, elbiseler giydirir, yeşim taşından oyuncaklar (*jang*) verir, yüksek sesle ağlarlar. Kızlarınız olur; onları yere yatırır, etrafına bez sararlar, onlara parlak oyuncaklar verilir....' (Karlgren)

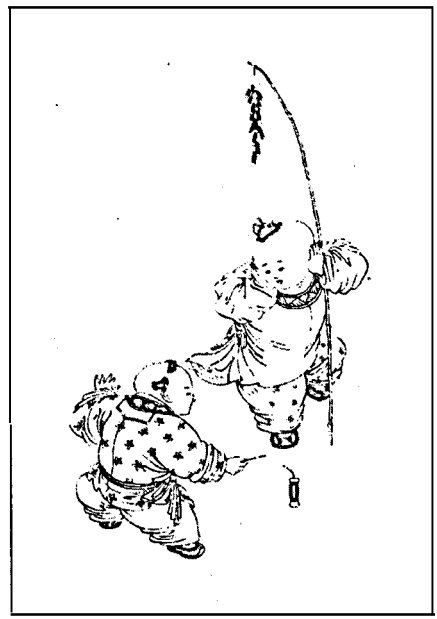
Kadının özgürleşmesi ve erkeklerle birçok alanda eşit olması sonucunda günümüzde bu âdetler ortadan kalkmıştır. Ailelerin oğullarının eğitimine gösterdikleri olağanüstü ilgi daha uzun süreli olmuştur. En azından ilk eyalet sınavı! Daha sonra, daha üst düzey sınavlar ve son olarak başkentteki son sınav! İki bin yıl boyunca ailelerin hedefi bu olmuştur. Sınavlar, yüksek devlet memurluğuna, başarıya, akranlardan saygı görmeye ve çoğu zaman zenginliğe doğru tırmanan basamaklardı. Bu basamaklardan çıkarak herhangi

biri, köylü ve zanaatçı sınıfından, tüccar sınıfından bile, ülkedeki en yüksek sosyal sınıfa yani memur veya bilgin sınıfına ulaşabilirdi.

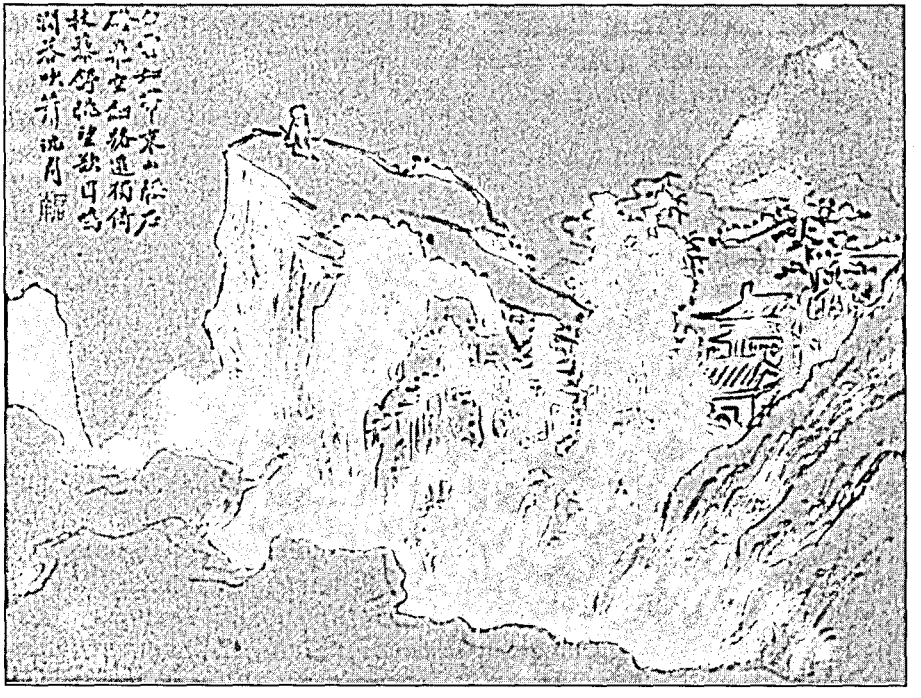
Basılı bir halk resmi, bir gölcükte lotus çiçekleriyle↑ oynayan yüz çocuk tasvir eder. Basılı resimde, 'Wen-wang lotus severdi' (*lien* = lotus *lian* = sevgi, aşk simgesidir) yazısı vardır. Birinin elinde lotus, diğerinin küçük bir kutu tutan, yetişkin giysileri içinde iki çocuğun resmi Cennet İkizleri He-he'nin↑ (*he* = lotus veya antlaşma; *he* = küçük kutu veya antlaşma) tasviridir: He-he'ler evlilik tanrılarıdır. Birbirine gülümseyerek karşılıklı duran iki çocuk evli çiftler arasında cinsel ilişki anlamında 'birbirinizi zevk içinde bulun' dileğidir. Üzerinde 'Beş oğlunuz sınavı versin' yazısı olan bir pankartı taşıyan beş çocuk da tasvir edilebilir. Çoğu zaman ikiye bölünmüş bir resme rastlarız: her bölümde bir kadın ve oğlu vardır, oğullardan biri elinde lotus tutar, diğeriyse bir tekboynuza↑ binmiştir. Bu resim, 'Gökteki güçler size bir oğul yollasın' veya 'Tekboynuz size bir oğul getirsin' dileklerini ifade eder.' 'İyi şans, uzun ömür ve çocuklar, hepsi sizde bol olsun' dileği, nar↑ ve şeftali↑ eşliğinde oniki çocuk tasvir eden bir resimle ifade edilir. Kendisinden de yaşlı bir çiftin önünde, çocuk giysileri içerisinde yerde oyun oynayan yaşlı bir adam resmi, çocuğun kendisini anne-babasına adamışlığının (*xiao*↑) 24 örneğinden biri olan Lao Lai-zi'ye bir göndermedir; o, ailesini genç olduklarına ikna etmek için bir çocuk gibi yerde oyun oynardı!

Taocu edebiyatta çocuk, her gördüğü şeyi kavrayarak, kutsal bilgenin mükemmel saflığına örnek teşkil eder. Babası öldüğünde ona borcu olan bir oğlun kendisinin de, o borç miktarına mal olacak kötü bir oğlu olacaktır; babası oğluna borçluyken ölürse, oğlun kendisine çok bağlı bir oğlu olacaktır.

Eski zamanda, çocukların sokakta oyun oynarken söyledikleri şarkıların doğaüstü olduğuna inanılırdı. Bunlar bir yere yazılır, incelenir ve bunlardan çıkarılan sonuçlar doğrultusunda politik kararlar verilebilirdi.

"Biz barış habercileriyiz"

Dağlardaki şair

Dağ 山

shan / şan

Eski Çin'de son derece belirgin bir dağ kültü vardı; Çin kozmolojisinde dağların, İmparatorun toplumdaki konuma benzer bir konumları vardı: kozmik düzen ve kalıcılık sağlarlardı. 'Beş dağ' (*wu yue*) kültü modern çağa kadar var olmuştur. Çok eski tarihlerden beri bu beş dağ, kurban adanan yerler olmuştur. Aynı zamanda beş yönü de temsil ederler: Tai-shan Doğu'da, Shan dong'dadır; Heng-shan Güney'de, Hunan'dadır; Song-shan Merkez'de Henan'dadır; Hua-shan Batı'da, Shanxi'dedir ve son olarak Heng-shan Kuzey'de Shanxi'dedir. (Bu Heng-shan'daki *Heng* sözcüğü, güneyde, Hunan'da Heng-shan yazılırken kullanılan karakterden değişik bir karakterle yazılır). Bu dağların beşi de ağaçla kaplıdır ve bu Çin'de çok nadirdir. Her birinin tepesinde çok sayıda Taocu tapınak vardır. Bu beş dağla birlikte, Budistler için kutsal olan, özellikle Sişuan'ın Batı eyaletinde olan O-mi dağı olmak üzere, birkaç dağ vardır.

Eski zamanda Batı bir dağlar alemi olarak görülürdü. Esrarlı Kuzeybatı'da, Hint efsanesindeki dünya dağı Sumeru ile karşılaştırabileceğimiz Kunlun dağı vardı: her ikisinin de dokuz katı vardı.

Bu efsanevi Kunlun'da saraylar, asma bahçeler ve hayat suyunun aktığı pınarlar vardı. Kunlun'a tırmanan tüm basamakları çıkmayı başaran kişi ölümsüzlüğe kavuşurdu. 'En Büyük Bir'↑ (*tai ji*) Kunlun'da yaşardı. Kunlun'da konuk ağırlayan tek tanrı, Batı'nın Ana Kraliçesiydi (*Xi-wang-mu*↑). Bu, büyük olasılıkla dağların –özellikle de Kunlun'un– 'on bin nesne'nin kaynağı ve *yin*↑ ve *yang*'ın↑ nöbetleşe sonsuza kadar yer değiştikleri mekân olduğunu ileri süren çok eski bir inanışa bağlıdır.

Çin kozmogonisinin Hint kozmogonisinden farkı, Kunlun'un dünyanın merkezinde değil de Batı'da, Sarı Nehrin kaynağında bulunmasıdır. Budizm Çin'e gelmesiyle –en geç MS 1. yüzyıl– Hint ve Çin kozmolojik kavramları birbirlerine karışmaya başlamıştır. Sumeru artık kuzey, güney, doğu ve batıya akan dört nehrin kaynağı olarak kabul ediliyordu; ve Sarı Nehir elbette doğuya doğru akanıydı.

Her dağın, o dağda yaşayan, kendi tanrısı vardı. Antik çağın sonlarında ölülerin ruhlarının dağlarda yaşadığına inanılırdı, dolayısıyla dağlara özel sunaklar adanırdı. Belgelerden gördüğümüz üzere, daha sonraları hükümetler dağ ruhları kültünü ortadan kaldırmak için birçok girişimde bulunmuştur. Bunun bir sebebi bu kültlerin erotik yapılarıydı: örneğin, genç kızlar dağla 'evlendirilirdi.' Orta Çin'deki Wu-shan

Dağlarda keşif

dağının ünü, bu dağda bir gün bir tanrıçanın önemli bir prense görünmesi ve onunla 'bulutlar ve yağmur oyunu' oynamasındadır.

Çinlilere göre, bulutlar↑ ve yağmurun↑ kaynağı dağlardı. Resimlerde tepesi bulutla kaplı dağlar yeryüzünü, dalgalarsa denizi simgeler. 'Dağlar ve denizler' (*shan hai*) deyimi tüm Çin'i ifade eder ve aynı zamanda en eski coğrafya kitabının adıdır. İçilen en önemli antlardan biri, 'dağ ve deniz üzerine ant içmek'tir (*shan men hai shi*). 'Merkez dağ' (*zhong yue*) deyimi, insan burnuna↑ gönderme yapabilir. Dağlarda bir toprak kayması, hükmeden hanedanın günlerinin sayılı olduğuna dair bir işaret sayılırdı: dağ ve İmparator↑ birbi-

riyle bağdaştırılır ve birbirlerini yansıtırdı.

Çok eskilere dayanan 'Yaşlı Budala' (*Yu-gong*) öyküsü Mao döneminde çok ünlenmiştir. Bu öykü, en yakın köye ulaşmak için bir sıra dağın etrafından dolaşmaktan bıkan bir adamı anlatır. Doksan yaşlarında olmasına rağmen, tepelerin arasından bir yol kazmaya başlar. Bir bilgin ona bu iş için çok yaşlı olduğunu söyler; yaşlı adam ise, kendisine çocuklarının yardım ettiklerini, torunları ve torunlarının çocuklarının da bu işi bitireceklerinden emin olduğunu söyler. Mao'nun bu öyküyü neden iyi bir ahlaki propaganda olarak gördüğü aşikârdır, ancak Lie-zi'nin yorumundaki sondan söz etmez: burada, dağların ve denizin tanrıları bu yaşlı budalaya acırlar, bu durumdan en ulu tanrı Shang-di'yi haberdar ederler ve Shang-di hizmetindeki tanrılardan bu kayalar arasından geçen yolu açmalarını ister.

Dağ ruhları konusunda, bkz. *Shang-xiao.*

Dağ Şarkıları 山歌

shan ge / şan gğı

Bu şarkılar aslında Güney ve Batı Çin'de dağlık yerlerde yaşayan, Çinli olmayan halkların aşk şarkılarıdır. Bir Dağdaki bir genç erkek diğer bir dağdaki bir genç kıza şarkı söyler; kız ona cevap verir ve bunun sonucunda oldukça uzun aşk şarkıları ortaya çıkar. Daha sonraları, buna benzer diyalog şeklindeki şarkılara sadece Çinlilerin yaşadığı bölgelerde de rastlanmaktadır. Hayat kadınlarının Su zhou yakınlarındaki gemilerde söyledikleri aşk şarkılarına da bazen 'dağ şarkıları' denmektedir.

Dalgalar 浪

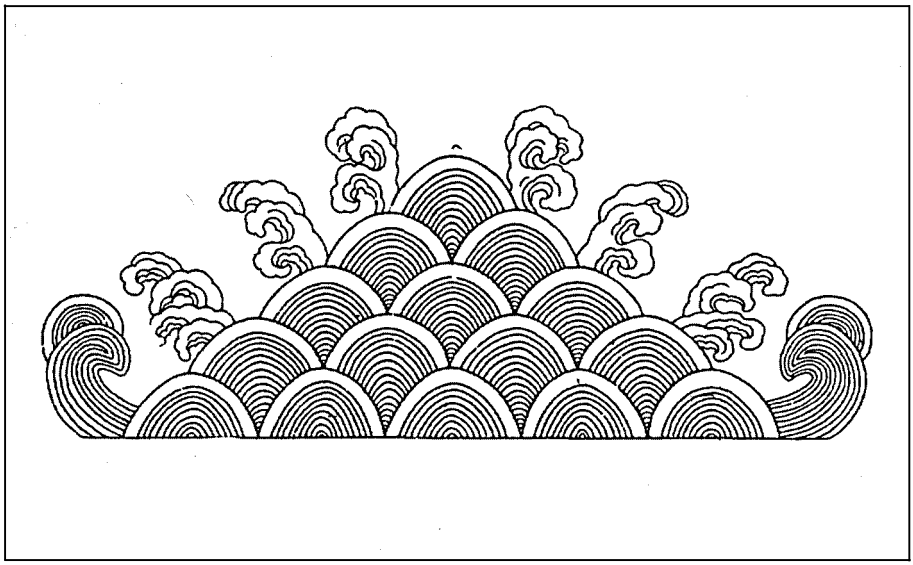
lang / langğ

Dalgalı çizgiler süs sanatında suyu↑ belirtmek için kullanılır; bunlar genelde paralel sıralar şeklinde dörtte bir, yarım veya dörtte üç dairelerdir. Bir saray giysisinin eteğindeki bu motif denizi temsil eder; aynı motif içerisindeki dağlarsa manzarayı↑ temsil eder. Dalga motifi çoğu zaman gelgiti (*chao*) temsil ettiğinden, dalganın eşseslisi *chao* = 'huzura kabulü'de (örneğin Saraya) simgeleyebilir. Böylece bu motifi içeren bir resmi hediye etmek, hediyeyi alanın sarayda önemli bir memur olmasını dilemektir.

Darı 粟

su / su

Darı, özellikle Kuzey Çin'de çok miktarda yetiştirilir. Yanıltıcılığın, aldatıcı onurların ve kibirliliğin bir alegorisi

Dalgalar ve köpüklü dalgalar

olan 'Sarı Darı Rüyası' çok ünlüdür. Yoksul bir adam mütevazı bir handa dertlerini düşünmektedir. Yan odada bulunan Aziz Lü şikayetlerini duyar, ona bir yastık verir ve adam bu yastığın üzerinde uyuya kalır. Bu sırada, hancı ateşte bir darı yemeği pişirmektedir. Yoksul adam rüyasında iyi bir evlilik, şanlı bir iş hayatı ve birçok unvanın sevincini yaşar ve 80 yaşında öldüğünü görerek uyanır. Sarı darı yemeğinin bile daha hazır olmadığını görür. Bunun üzerine bilge ona hayatın bir hayal, kısa bir rüyadan başka bir şey olmadığını söyler. Bu öykü ve buna benzeyen diğer bir öykü 'Güney Dalının Rüyası' (*Nan-ke meng*), yani 'Darı Rüyası' birçok operanın konusu olmuştur.

Davul 鼓

gu / gu

Davul sekiz[↑] müzik aletinden biridir; törenlerde çok sık kullanılırdı. Eski zamanlarda, davul saldırı işaretini verir ve çıkardığı ses gök gürlemesine[↑] benzetilirdi. Birçok kutlamada davul çalınırdı – örneğin, 'Büyük Barış Davulu' Pekin'de Yeni Yıl[↑] kutlamalarında çalınırdı. Gece şehre giriş kapıları kapatılmadan ve bir pazar toplanmadan önce de davul çalınırdı. Mahkeme binasının önünde dava açmak isteyen herhangi birinin çalması için bir 'şikayet davulu' bulunurdu. Taocu tapınaklarda her gece büyük davul çalınır ve çanla[↑] ona cevap verilirdi.

Çin'in kuzeybatısında ve Güney

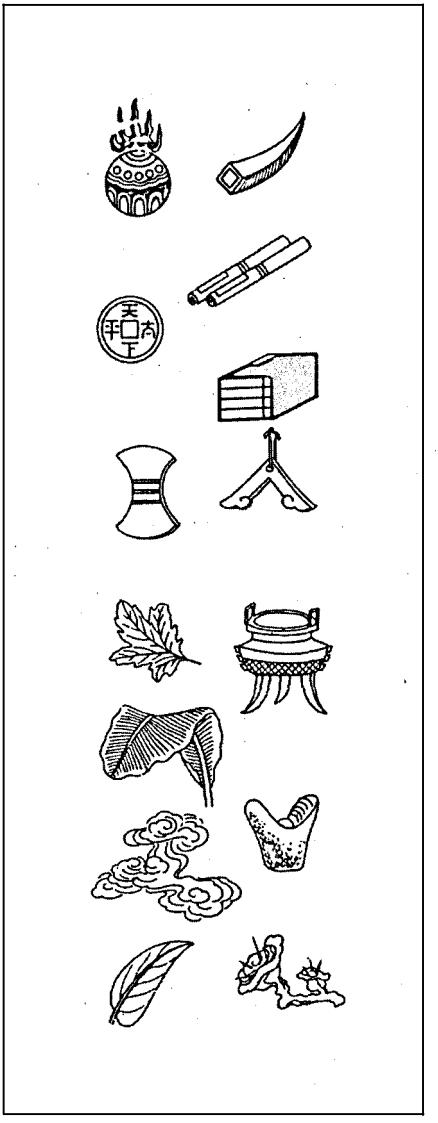
Çin'in bazı kesimlerinde, davullara topraktan yapılmış, lakeyle canlı renklere boyanmış, yankı yapan parçalar takılırdı. Güneyde yaşayan Han ırkından olmayan azınlıkların büyük davulları çok ünlüydü. Bu aletlerin üzerlerinde bulunan resimler yorumlanmaya çalışılmıştır: kenarında oturan kurbağalar, gemilerde yolculuk eden veya geçit töreninde yürüyen erkek figürleri. Bu resimlerden sadece birkaçının anlamı çözülebilmiştir. Bu büyük davullar iki bin yıldan daha uzun bir süredir kullanılmaktadır ve bu kabilelerin en değerli varlıklarındandır.

Değerli Nesne, Sekiz 八寶

ba-bao / ba-bav

Budizm'in sekiz↑ simgesi ve bilginin sekiz amblemi, mücevher veya değerli nesne olarak adlandırılmaktadır. Değerli Budist nesnelerine çoğunlukla işlemelerde (sunak perdeleri veya örtüleri) süs olarak rastlanmaktadır. Bilgin kişinin değerli nesneleri, yazı yazmak için kullandığı ve değer verdiği nesnelerden oluşur ve bunlar bazen genelleştirilerek Konfüçyüsçülüğün değerli nesneleri arasına dahil edilirler. Bu nesneler ondört adet olabilir: dilek incileri, müzik taşı,↑ mutluluk bulutları, eşkenar dörtgen,↑ gergedan↑ boynuzundan kupa, kitaplar, resimler, akçaağaç,↑ yavşan otu,↑ muz yaprağı,↑ üç ayaklı kap,↑ ölümsüzlük otu,↑ para ve gümüş ayakkabı.↑

'Değerli nesne dolu bir kase' (*ju bao pen*) sıkça rastlanılan bir resimdir: arka planda kabul odasında koltuğuna kurulmuş bir zengin adam ve iki veya

Ondört değerli nesne

üç çocuk tasviri olabilir: bu, uzun ömür,↑ zenginlik ve oğulları simgeler. Bu resmi hediye etmek, hediyeyi alana bu dünyanın zenginliklerine kavuşmasını dilemektir: ancak arka plandaki adam buradaki anlama hiç uymamaktadır, çünkü o *Shi Chong* adında bir Ortaçağ hükümdarıdır ve bir zamanlar çok zengin olmasına rağmen, korktuğu başına gelmiş ve sefalet içinde ölmüştür.

Dilek kasesine, MÖ 1400 yıllarında yaşamış olan *Chen Wan-san*'ın efsanesinde rastlanmaktadır. Bu kişi gerçek bir hayvanseverdi ve her zaman tuttuğu balıkları oltadan kurtarıp salardı. Bunun için kendisine, içine her para attığında ağzına kadar para dolan bir kase verilmişti. Bu kase fikrinin bir benzeri de 'para ağacı'dır (*yao quian shu*).

Demir 鐵

tie / t'ye

Çin'de demirin MÖ ikinci binyıldan itibaren kullanıldığını bilmekteyiz. Ancak, saban demiri ve silah yapımı için yaygın kullanımı MÖ 400 yıllarında başlamıştır.

Demir, kuvvet ve adaletin simgesidir. Kötü deniz-ejderhaları (*jiao*) demirden korktukları için, nehir ve bentlerde su altına demirden yapılmış figürler daldırılırdı. Çin'in güneyinde sadece 60 yılda bir çiçek açan sözde bir 'demir ağaç' vardır. Bu, altmış↑ döngüsünü ve bu döngü de bir erkeğin ortalama yaşam süresini gösterdiğinden, uzun ömrü simgeler.

Yakın Doğu'nun birçok efsanesindeki ünlü 'demir ayakkabılara,' 'Tanrıların Dönüşümleri' (*Feng-shen yan-yi*) adlı klasik romanda rastlamaktayız (24. Bölüm).

Deve 駱駝

luo-tuo / luo-tuo

Çift hörgüçlü deve, yani 'gerçek' deve, Çin'e Orta Asya'dan gelmiş ve modern çağlara kadar ağır yük, özellikle de tuz taşımak için kullanılmıştır. 1920'li yıllarda Gobi Çölü'nü geçen Sven Hedin'in keşif gezisi gibi gezilerdeyse vazgeçilmez bir yardımcı olmuştur.

Çinlilere göre, deve tembel ancak çok dayanıklı bir hayvandır. Tang Hanedanı (618-906) dönemi sanatı, bazıları insanlarla beraber, bazılarıysa tek başına olan, deve tasvirleri açısından çok zengindir. En tanınmış resimlerden biri (MS 750 yılında, Wu Dao-zi tarafından ipek üzerine yapılmış bir resim) sala ağaçlarının altında ölmekte olan Buda Sakyamuni'yi tasvir eder; çevresindeki deve, manda,↑ fil,↑ kaplan↑ ve diğer hayvanlar onun için ağlamaktadırlar.

Dışkı 大便

fen; da-bian / fui da-byen

Dışkı kötü ruhları kovar, uzaklaştırır. Eskiden bir kişide kötü ruhlar olduğuna inanıldığı zaman, üzerine dışkı ve idrar dökülürdü.

Buna karşın rüyada dışkı görmek talih ve zenginlik işaretiydi. Yeni bulunan eski bir Çin tıp kitabında ilaçlar arasında tavuk ve domuz dışkısından yapılan bu bileşim tedavide kullanılmıştır.

Çinliler, Avrupalılardan çok daha önceleri dışkıdan sonra temizlik için tuvalet kâğıdı kullanmaktaydılar. Ancak Budist rahiplerin aynı iş için, sağ ellerinin orta ve yüzük parmaklarını kullanmaları beklenirdi.

Diş 牙齒

ya; chi / ya; çı

Uttakaru Krallığı'ndaki Ölümsüzlerin[↑] dişleri, 'aralarında boşluk ve eğrilik olmadan, kusursuzca sıralanmış, beyaz yeşim taşını andıran parlak beyaz renktedir'; böyle dişler kadın güzelliğinin[↑] simgesidir.

Güney Çin'in Han olmayan azınlıkları arasında bir genç kadının ön dişlerinden birini kırmak âdetti; diğer azınlıklardaysa ön dişlerini –arek cevizi çiğnemekten de kaynaklanan– karartma geleneği vardı. Rüyada ön dişlerden birini kaybetmeyi görmek, rüyayı gören kişinin anne veya babasının yakında öleceğine işaret sayılırdı. Dişler genelde sadece sabahları temizlenirdi. Sadece bir yazılı metinde dişlerin gece de temizlenmesi gerektiğinden söz edilmektedir ve bunun da cinsel temizlikle ilgili olduğu sanılmaktadır. Dişleri gıcırdatmak hayaletleri uzak tutmanın bir yoludur. Dişler, tapınağa girerken özellikle gıcırdatılırdı.

Dil 舌頭

shetou / şgıtoğ

Yakın zamanda gerçekleştirilmiş kazılarda dillerini çıkartmış erkek figürlerine rastlanmıştır; ve bir yazılı metinde dili yere kadar uzanan bir hayaletten söz edilmektedir. Han devrinden kalan bir duvar kabartmasında dilini çıkarmış bir erkek görülmektedir. Dilini çıkartmanın anlamı tam olarak belli değildir. Bir yazılı metindeki bazı yorumlarına göre, dil çıkarmanın birinin başına gelenlerle alay etmek anlamında yapıldığına işaret edilmektedir.

Bir genç kızın dilinden 'güzel kokulu dil' olarak söz edilebilir.

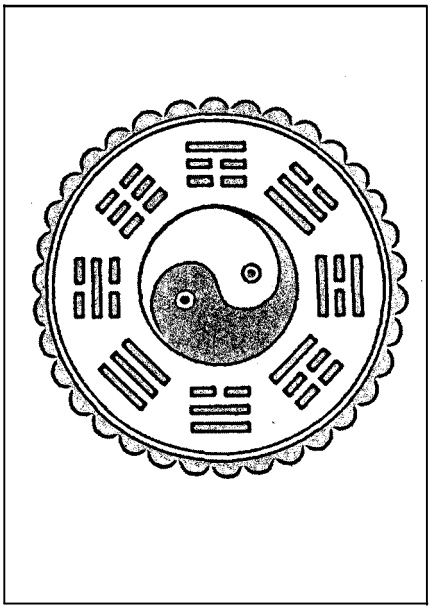
Diyagram 卦

gua / gua

'Değişimler Kitabı'nın temelini sekiz diyagram oluşturur. Bu diyagramları oluşturan çizgiler kesintisiz (eril) veya kesintili (dişil) çizgilerdir. Her diyagram üç eril veya dişil çizgiden oluşmaktadır (trigram) ve düzenlenişine göre diyagram cennet/gök, yeryüzü, ateş, nem, rüzgâr, gök gürlemesi veya dağları simgeler. Bu trigramlar üst üste olabilir ve böylece 8 x 8 = 64 heksogram oluşur. Bu 64 heksogram kehanet kitabının↑ (*Yi-jing*) temel yazılı metnini oluşturur; kitabın geri kalan kısımları yorum, konuların ayrıntılı işlenmeleri ve efsanelerden oluşmaktadır. Marcel Granet bunu 'kapsül şeklindeki kozmos' olarak tanımlamıştır. Bu 64 heksogram tüm insanlık hallerini kapsar ve bunları dünyayı yorumlamak için kullanılabilen üstün bir formül olarak görebiliriz.

Efsaneye göre, bu üçlü ve altılı diyagram sistemi Zhou Hanedanı'nın (MÖ 1050'den itibaren) ilk İmparatorunun bir akrabası ve en önemli siyasi danışmanı Zhou-gong tarafından geliştirilmişti. Zhou Hanedanı'ndan bir önceki Shan Hanedanı'nda buna benzer bir sisteme rastlanmamıştır.

Karmaşık bir mantık, bu sekiz üçlü diyagramı, beş element↑ (*wu xing*) ve beş yönle bağdaştırmaktadır. Bu diyag-

Ortasında yin-yang simgesi olan sekiz diyagram

ramlara, ilk Zhou İmparatorları'nın askeri danışmanı ve en önemli Taocu tarikatın lideri ve 'Göksel Öğretmen' (*tian-shi*) Jiang-Ze-ya gibi ünlülerin giysilerinde sıkça rastlanır. Bunlara, kapların üzerinde sadece süs olarak da rastlanmaktadır.

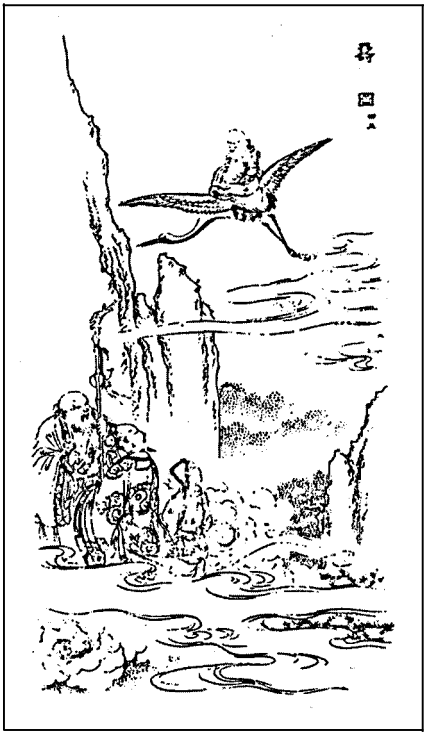
Doğum Günü 生日

sheng-ri / şıng-rı

Zenginler ve devlet memurları doğum günlerini, en azından oğullarınınkileri (oğul↑) V. yüzyıldan itibaren kutlamışlardır. Yeni doğan çocuğa doğduğu gün bir kırmızı gömlek verilirdi ve annenin ailesine torunlarının müjdesi do-

Kadınlar için doğum günü

Erkekler için doğum günü resmi

kuz kırmızı yumurta gönderilirdi. Çocuk erkekse, atalarına haberi baba verirdi; bu, zengin ailelerde 'Atalar Salonu'nda [ecdat salonu], diğer evlerde sunak masasında (ecdat levhası↑) gerçekleştirilirdi. 'Ataların ruhları evlenip↑ ailelerini terk edecekleri için kız çocuklarla daha az ilgilenirdi' (Richard Wilhelm).

Âdetler çocuğun cinsiyetine göre değişirdi. Çocuk erkekse, evin kapısına dut ağacının dallarından bir yay ve hünnap ağacından dört ok asılırdı. Doğumdan yüz gün sonra her taraftan hediyeler yağardı: 'bilezik, çanlar, kopçalarında çocuğun hayatla tanışmasında iyi şans dilekleri yazılı kolyelerle beraber diğer hediyeler verilir. Bunlar Batı'da vaftiz anası ve babasının hediye vermelerini andırır. Erkek çocuk, üzerinde kitaplar, kılıçlar, devlet memurluğu rütbe işaretleri ve para bulunan bir masaya yatırılırdı: eline aldığı ilk eşya gelecekteki mesleğine işaret sayılırdı. Kız çocukların önüne makas, mezura, pudra ve ruj, mücevher ve para konurdu' (Richard Wilhelm). Bunun haricinde erkek çocuğa bir kara kaplumbağası↑ ve yazı fırçası ve kız çocuğa bir bıçak sunulabilirdi.

Çocuklara adları↑ genellikle ilk doğum günlerinde verilirdi. Bu tören ve

seçilen adlar kötü ruhların dikkatini çekmemek için mütevazı olurdu. Bir erkek çocuk bebekliği sırasında ölürse sonradan doğan erkek çocuğa kız adı verilirdi: bu, çocuk güçlü olana ve kötü ruhlardan kendini koruyabilene dek ruhları oyalamak için yapılırdı.

Düğünler ve anne babanın 'önemli' doğum günleri –altmışıncı, yetmişinci ve sekseninci– evin başlıca odası 'Atalar Salonunda' veya kabul odasında kutlanırdı. Doğum gününe 'Bin Sonbaharın Bayramı' denirdi ve bu '(Doğum gününü kutladığımız kişi) bin yıl yaşasın' anlamına gelirdi.

VIII. yüzyıldan itibaren imparatorların doğum günü kutlamalarını anlatan birçok öyküye rastlamaktayız. 907 yılından itibaren de doğum günleri imparatorun doğum gününün bir gün önce veya sonrasına rastlayan devlet memurlarına o günlerde izin verilmeye başlandı.

Doğum Lekesi 痣

zhi (chi) / cı (çı)

Çinlilerin her şeye simgesel bir anlam verme alışkanlıklarını düşünürsek, doğum lekelerine verilen öneme şaşırmamız gerekir. Doğum lekesi ayağın tabanında, siyah ve bir kara kaplumbağası kabuğuna benziyorsa bu, kişinin yüksek rütbelere erişeceği anlamına gelir.

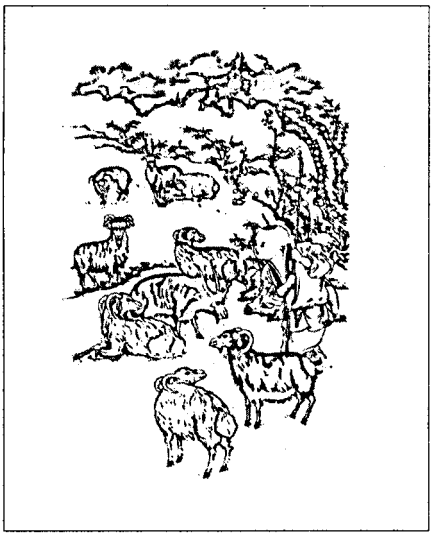
Bir kadının dudaklarında veya yüzünde doğum lekesi varsa, bunu görenler aynı doğum lekesinden cinsel organında da olduğunu da düşünürler. Aynı şekilde, yanaktaki bir doğum lekesi göğüste de aynısı vardır demektir.

Dokuz 九

jiu / cyu

Üçün[↑] karesi çok kuvvetli bir eril sayıdır ve *Yi-jing*'de (Değişimler Kitabı) önemli bir rolü vardır. İlk altılı diyagrama bakıldığında: 'Sadece dokuzlar göründüğünde bu, başsız bir sürü ejderha[↑] görünür ... tüm *qian* (= yaratıcı güç) işareti harekete geçer ve *kun* (= alıcı güç) işaretine dönüşür demektir' (Richard Wilhelm).

Eski 'Ritüeller Kitabı' (*Li-ji*) dokuz ayin sıralar: Erkek çocuğun erkekliğe

Üçlü yang işareti altında dokuz koyun (veya keçi)

ilk adımı, evlilik, kabuller, sefaretler, defin, kurban, misafirperverlik, törensel içki içmek, askeri gelenekler. Bu dokuz ayinin beş elementi[↑] simgelediği de eklenmektedir.

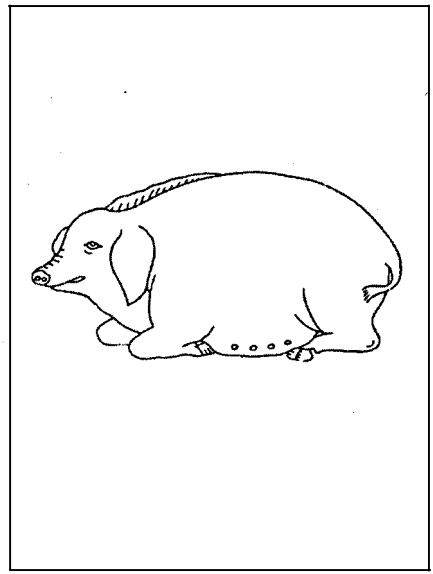
Dünyanın başlangıcından söz eden ilk Çin ansiklopedisi 'Lü Bu-Wei'yin Bahar ve Sonbaharı' der ki: 'Göğün[↑] beş tarlası, yeryüzünün[↑] dokuz bölgesi, ülkenin dokuz dağı,[↑] dağların dokuz geçiti ve denizlerin dokuz adası vardır.' Efsanevi İmparator Yu'nun[↑] dokuz büyük nehri dokuz başlı ejderha[↑] olarak ehlileştirdiği söylenir:. dokuz vilayeti gezmiş ve onları ölçmüş, yani önce yeryüzünü dokuz kare[↑] tarlaya bölmüş ve bunları da küçük dokuz tarlaya daha bölmüştür.

Han döneminde bu dokuz vilayete gönderme yapılmış ve ölülerin mekânı (cehennem[↑]) anlamında 'Dokuz Kuyu' kavramı ortaya çıkmıştır. 9. ayın 9. gününde 'çift *yang*' bayramı kutlanırdı: erkekler dağa çıkar ve krizantem[↑] çiçeklerinden şarap içerlerdi. Astrologlara danışılarak kurulmuş eski Pekin'in ortasında, azizlerin azizi denilen bir meydan ve buraya çıkan sekiz yol vardır ve bu yüzden şehir dokuz kısımdan oluşur.

Domuz 豬

zhu / cu

Domuz, Çin burçlar kuşağının[↑] son hayvanıdır: yiğitliliği, erkekliği simgeler. Çin domuzu siyah[1] veya beyaz[↑] olabilir. Mançurya'dan gelen 916 ile 1122 yılları arası Kuzey Çin'in birçok bölgesine hükmeden, Çin ırkından olmayan Kitanların kurucusunun domuz başlı olduğu[▽] ve bunun için de Kitanların domuz yemedikleri söylenir. Çinli Müslümanlar[↑] da İslam kurallarına uyarak domuz yemezler. Tanrı *Xuantan* Müslüman olduğundan ona domuz kurban edilmemelidir. Genç kızlar[↑]

Domuz sınavın başarılı geçeceğine işarettir

[▽] Büyük oranda bir Moğol kabileleri birliği olan Kitanlar, Çin'i yaklaşık 200 yıl yönetmişlerdir (Liao Hanedanı). Devlet yıkıldıktan sonra Batı'ya çekilmişler ve Kara-Hıtay devletini kurmuşlardır. (Bkz. W. Eberhard: *Çin Tarihi*, TTK, Ankara 1947 ve 1987, s. 241-244.) Domuz başı efsanesi hakkında bkz. B. Ögel: *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971 (Kitanların Türeyiş Efsaneleri, s. 556 vd.). –çn.

domuz parmağı yememelidirler, çünkü bu onların hamile olduklarını gösterir. Ancak bu yemek hem anne hem de doğmamış bebek için çok besleyici sayıldığından hamile kadınlara verilir. 'Kızarmış domuz yemek' cinsel ilişki anlamında bir mecazdır.

'Domuz nehri' (*he zhu*) bir tür deniz midyesidir ve bazen çok zehirli olabilmesine rağmen Çinliler tarafından bol miktarda yenilmektedir.

Dört

si / sı

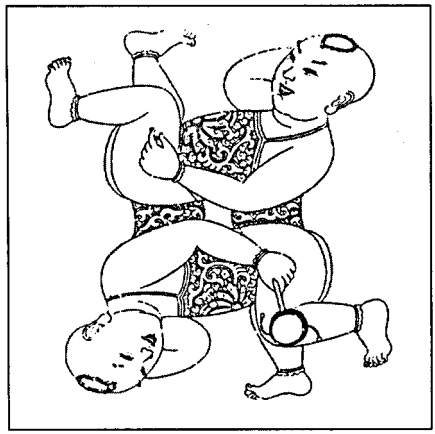
Bir *yin*↑ sayı olan dört, Batı'yı ve eski görüşlere göre dört kenarlı ve kendi içerisinde dörtgenlere (*fang*↑) bölünmüş olduğu düşünülen yeryüzünü de simgeleyebilir. Eskiden Merkez Krallığın↑ Dört Denizin ortasında olduğuna ve çevresinde dört barbar halkın yaşadığına inanılırdı. 'Dört Dağ' unvanı, İmparatorun konutunun 'Dört Kapısı'nı açarak kabul ettiği ve 'Dört Yön'de barışı sağlamalarıyla görevlendirdiği liderlere verilen unvandı' (Marcel Granet, İmparatorun denetim gezilerine ilişkin eski efsaneler üzerine).

Karenin veya herhangi bir dörtkenarın geometrik özelliklerini yansıtan dört, her ne kadar geniş bir simgesel alanda kullanılsa bile, beş↑ sayısından daha az kullanılmaktaydı: bunun nedeniyse beşin, Çinliler için çok önemli olan merkezi de beşinci yön olarak kapsamasıydı.

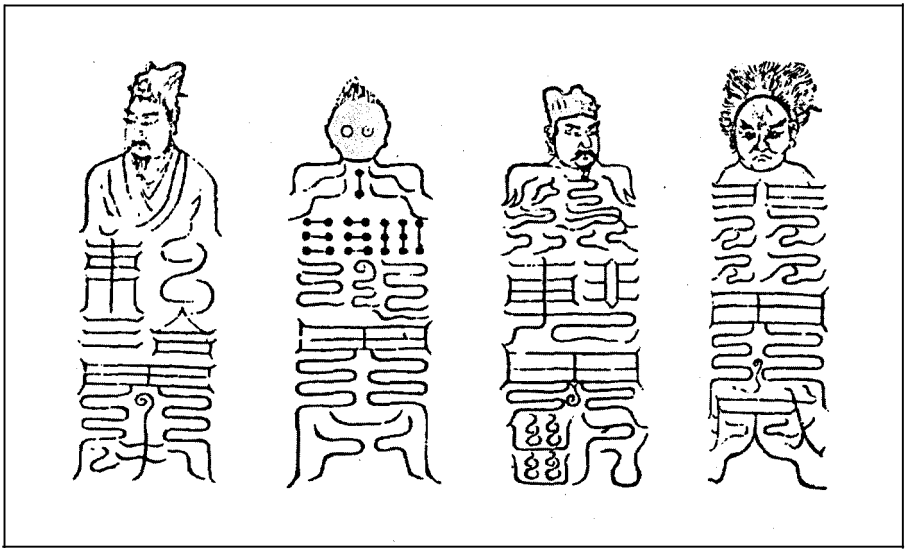
Dört mevsimin↑ başında, 15 günlük 'dört dönem' (*jue*) vardır – gündönümleri. Her dönemin ilk gününe 'dört ayrılık' adı verilir ve bu günlerde cinsel ilişki yasaklanırdı.

'Dört kapı' (*si men*), genç Siddharta Gautama'yı prenslik yaşamından vazgeçip Buda↑ olması gerektiğine ikna eden dört yolculuğuna yapılan bir göndermedir. 'Dört büyük kral' (*si da wang*) Ma, Zhao, Wen ve Li'dir; yeşim hükümdarını dünyanın dört bölgesinde koruyan onlardır.

Bilginin↑ (bilgin, dört meslekten↑ birine aittir) 'dört sanatı' gitar,↑ satranç tahtası,↑ kitap↑ ve resimle simgelenir. Her biri bu dalda usta olan bir kişi tarafından simgelenmektedir: Yu Bo-ya (MÖ 500'e doğru) müzikte, Zhao Yen (3. yy) satrançta, Wang Xi-zhi (3. yy'dan sonra) kaligrafide ve Wang Wei

Dört misli mutluluk

Dört Yönün Efendileri: kötü ruhları defetmek için bir muska

(Tang Hanedanı) resimde ustadır.

'Bilginin çalışma odasındaki dört hazine' mürekkep, kâğıt, yazı fırçası [Çin fırçası↑] ve mürekkep taşı (Çin mürekkebi katı ve silindir şeklinde satın alınır ve kullanılması için nemli bir taşa sürtülür). 'Dört renkli oyun taşları' (*si se pai*) eski tarz, dar ve dörtgen oyun kâğıtlarıdır (oyun↑). Tayvan'da kullanımları yasaklanmıştır.

'Dört Kitap' (*si shu*) 'Konfüçyüs'ün Konuşmaları' (*Lun-yu*), 'Meng-zhi'nin Kitabı,' 'Büyük Öğreti' (*Da Xue*) ve 'Merkezin Öğretisi'dir (*Zhong Yong*). Song Hanedanı sırasında devlet dininin Yeni Konfüçyüsçülük olmasıyla bu kitaplar neredeyse 'Beş Klasik'ten daha çok popüler olmuştur. 'Dört bağ' (*si wei*) öğretisinde –dört başlıca erdem: görgü kuralları, sorumluluk hissi, dürüstlük ve alçakgönüllülük– Konfüçyüs'ün etkisi büyüktür.

Çin komünizmi, feodal dönemin ideolojisini 'dört eski nesne' olarak görmüştür –eski kültür, eski âdetler, eski alışkanlıklar ve eski düşünce tarzları– ve bunların her birine savaş açmıştır.

Si = dört sözcüğü *si* = ölüm sözcüğüyle eşsesli olduğundan, dört sayısı birçok Çinli için bir tabudur.

Duman 煙

yan / yen

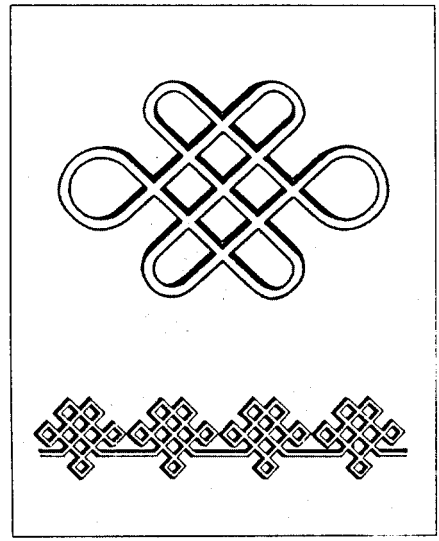
Duman, geçiciliğin simgesidir: hızla yükselir ve aynı hızla kaybolur. Tang dönemi doğa şairlerinin en sevdikleri konulardan biridir: örneğin, Wang

Wei:

Güneş, hâlâ nehir geçidinin üzerinde batmakta
Köyden bir ateşin dumanı tek başına yükselmekte.

Uzaklarda, gökte dumanla harfler çiziliyor: bunlar gizli şifreyle yazılmış sözcükler.

Çinliler, genelevler (Duman ve Çiçek Örtüsü, *yan hua zhai*) ve fahişeler (Duman Çiçekleri, *yan-hua*) için kullanılan bazı mecazlarda, kısa ve geçici zevkleri dile getiren unutulmaz simgeler yaratmışlardır.

Sonsuz süreli düğüm ve "uğurlu düğüm" süsleri

Düğüm, Sonsuz 盤長

pan-zhang / pan-cang

Sonsuz düğümün kendi kuyruğunu yuttuğu söylenebilir: *pan-zhang* 'uzun sarma' veya 'uzun burgu' demektir. Sekiz[↑] Budist simgeden biridir ve uzun ömrün devamlılığını simgeler. 'Şanslı düğüm' adı da verilir.

Hinduizm'de, sonsuz düğümün Vişnu'nun göğsündeki iz olduğuna inanılır. Bir diğer geleneğe göre sonsuz düğüm, yenilen düşmanın bağırsaklarını simgeler. *Zhang* ve *zang* = bağırsak arasındaki fonetik benzerlik burada önemli rol oynar.

Çin'de sonsuz düğüm çok sık kullanılan bir süs motifidir ve sonsuz denecek kadar değişik şekli vardır.

Dünyanın Yaratıcısı 盤古

Pan-gu / Pan-gu

Çinli filozoflar ve özellikle de XI. ve XII. yüzyıl Yeni Konfüçyüsçülük akımı düşünürleri tarafından ileri sürülen yaratılış kuramında hiçbir tanrı yer almamıştır. Ancak, halk her zaman daha kişisel bir yaratıcı olan Pan-gu'yu tercih etmiştir. Pan-gu mitinin, Güney Çin'de Han ırkından olmayan azınlıklar arasında ortaya çıktığı ve Çinlilerin bunu alıp değiştirdikleri düşünülmektedir. İlk başlarda Pan-gu, öldüğünde uzuvları hayvan, bitki ve doğanın tüm diğer varlıklarına dönüşen kozmik bir varlıktı. Ancak, bazen resimlerde dünyayı taştan oyarak yarattığı tasvir edilir.

Pan-gu ve kozmik yumurta

Çok yaygın bir mit, insanoğlunun tanrıça Nü-gua[↑] tarafından balçık veya kilden yoğrularak ve kurutularak yaratıldığını anlatır. Bu mitin modern bir yorumu kilden heykelcikleri bir fırında pişirdiğini anlatır. Bazıları fazla pişer ve siyahlaşırlar; bazılarıysa yeterince pişmez ve fırından beyaz çıkarlar. Sadece üçüncü fırınlama işlemi başarılı olur: heykelcikler güzel bir sarı renktedir ve bunlar Çinlilerdir. Buna benzeyen bir mit heykelciklerin kuruma aşamasında yağmur yağmaya başladığını anlatır – dünyada özürlü kişilerin olmasının nedeni budur.

Tamamıyla değişik bir mite göre, yeryüzü bir Ao[↑] veya bir kara kaplumbağasının[↑] sırtına yaslıdır ve kaplumbağa yerinden oynadığında deprem olur.

Çok uzun bir süre gökyüzünün yuvarlak ve yeryüzünün kare olduğu, böylece yeryüzünün bazı kısımlarının göğün sayvanının altında olmadığı düşünüldü. Bu bölgelerde sonsuz karanlık hüküm sürerdi ve orada alt-insanlar yaşardı.

Ecdat Levhası 祖

zu / dzu

Ecdat levhası, tahtadan yapılmış çoğu zaman üstü lake, küçük bir levhadır; 10-20 cm eninde ve en azından iki misli uzunluğundadır. Bu levhanın üzerinde ölenin adı, çoğu zaman unvanı yazılıdır; bazen geleneğin ona tayin ettiği yeri ve diğer özellikleri de kaydolunur. Bir halk inancına göre ölenin ruhunun, özellikle de kurban adanırken horoz kanıyla 'canlandırıldığında,' levhanın üzerinde bulunduğuna inanılır. Varlıklı ailelerde ecdat levhası, klanın tüm üyelerinin bir arada bulunduğu, ecdada adanmış özel bir tapınağa konur. Yoksul ailelerde ise, oturma odasının kuzey duvarına dayalı, etrafı tütsü ve başka eşyalarla çevrili bir masanın üzerine konur. Levhalar aile içindeki hiyerarşiye göre dizilirdi; bir erkeğin levhasının yanında genellikle en önemli eşinin levhası bulunurdu. Ecdada yılın bazı günlerinde saygı gösterilir; onlardan yardım ve öneri istenebilir. Levha sayısı ne kadar çok olursa, aile ecdadından o denli gurur duyuyor demektir.

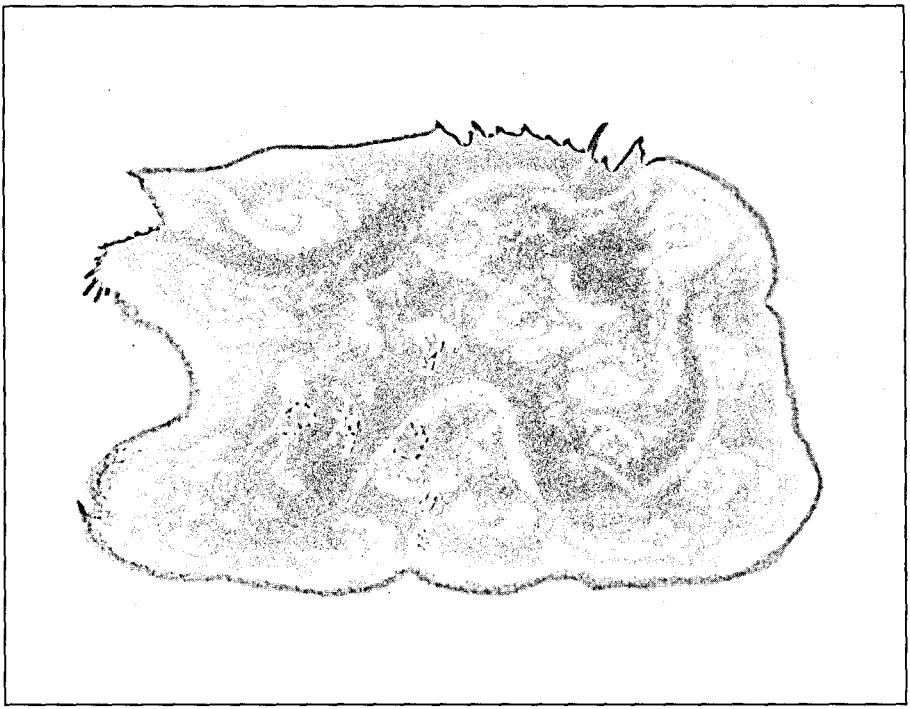
Evli[↑] bir kızın levhası, ondan önce ölmüşse kocasının levhasının yanına konur. Ancak evlenmemiş bir kızın levhası ailesininkilerle birlikte konulamaz. Bu durumda bir 'sözde evlilik' (*ming hun*) yapılabilir. İki seçenek vardır: Ya aileden, evlenmeden ölen oğullarının kendi ölen kızlarıyla evlendirilmesi istenebilir, ya da yaşayan bir erkekten aynı istekte bulunulabilir. Bu durumda, bu erkek dul sayılır ve ailenin diğer bir kızıyla evlenebilir.

Üçüncü seçenekse ecdat levhasını, yüksek bir para karşılığı, bir Budist tapınağının bunlara ayrılmış özel bir bölümüne koymaktır. Çin Halk Cumhuriyeti tapınaklardaki ecdat kültünü yasaklamıştır ve evlerde de yapılmasını istememektedir. Aslında bu, insanların devlete olan bağlarının aile bağlarından daha güçlü olmasını sağlamayı amaçlayan bir politikadır.

Efendi/Bay 先生

xian-sheng / şyen-şıng

Xian-sheng genelde iyi tanımadığınız veya akrabanız olmayan bir erkeğe hitap ederken kullandığınız hitap şeklidir. Ancak bir Taocuya veya toprak falına bakan falcıya bu şekilde hitap edilebilir: bu aynı zamanda, kişi öğretmenine kibarca hitap ederken kullanılır. Ancak bu sözcük, VIII. yüzyıldan itibaren bir fahişeye kibarca hitap etmek için kullanılmaya başlandı ve günümüzde de bu kullanımı geçerliliğini korumaktadır.

Bir inci tanesiyle oynayan iki ejderha

Ejderha 龍

long / lung

Birçok değişik mitolojik ve kozmolojik kavramı bünyesinde birleştiren ejderha, Çin'in en karmaşık simgelerinden biridir. Gerçekten de *long* sözcüğü, birbirinden çok farklı canlıları kapsamaktadır. Batıdaki ejderha kavramının tam aksine, Çin ejderhası iyi huylu ve zararsız bir yaratıktır: doğal eril gücün ve verimliliğinin (*yang*) bir simgesidir. Han Hanedanı'ndan (MÖ 206 - MS 220) itibaren, ejderha Göğün Oğlu İmparatorun[↑] da simgesi olmuştur. '360 Pullu Hayvanın' birincisi (bkz. beş hayvan türü[↑]) ve Çin burçlar kuşağının beşinci hayvanıdır.[↑] Yönlerin dört yaratığından biri olan ejderha, güneşin doğduğu yer ve verimlilik, bahar yağmurları ve genel olarak yağmur bölgesi olan Doğu'yla bağdaştırılır. Ona 'mavi-yeşil ejderha' (*qing-long*) adı verilir ve karşıtı, Batı'nın ve ölümün hükümdarı 'beyaz kaplan'dır[↑] (*bo-hu*).

Bu çerçeve içinde ejderhanın, kışı yeryüzünün altında geçirdiği hayal edilirdi; 2. ayın 2. gününde yeryüzünden göğe çıkar ve böylece ilk bahar gök gürlemesi ve yağmuruna neden olurdu. Kuzey Çin'de bu, tarlalarda çalışmaya başlanmasına işaret sayılırdı. Günü-

müzde bile Marysville'de (California) yaşayan Çinliler, bu günü büyük bir ejderha bayramıyla kutluyorlar: ejderhayı temsil eden fişekler patlatılıyor ve bunların bir parçasını bulanın şanslı bir yıl geçireceğine inanılıyor.

Sihirli bir yaratık olan ejderha bir solucan kadar küçülebiliyor ve gökle yeryüzü arasındaki mesafeyi doldurabilecek kadar da büyüyebiliyor. İstediğinde görünmez veya görünür olabiliyor. Göğe çıktığı gün, üstüne bindiği yağmur bulutlarının arkasında gizlendiği için görünmezdir. Resimler, çoğu zaman iki ejderhayı bulutlarda bir top veya bir inci (= gök gürlemesi) taneyle oynarken tasvir eder: bu oyun yağmur yağmasına neden olur.

Ejderha ve Anka kuşu – koca ve karı

Küçük ve büyük ejderhalar: "Çocuklarınızın parlak bir geleceği olsun!"

Eski zamanın kozmolojik kurgularına göre dört tür ejderha vardır: ilk önce göğün yeniden hayat veren gücünü simgeleyen gök-ejderhaları (*tian-long*) vardır; arkasından yağmurun yağmasına neden olan ruh-ejderhalar (*shen-long*) gelir; üçüncü olarak nehir ve derelere hükmeden yeryüzü-ejderhaları (*di-long*) vardır; ve son olarak da hazineleri koruyan ejderhalar (*fu-cang-long*) vardır ve bunlardan her biri dünyanın etrafını kuşatan dört denizin hükümdarıdır.

Bu 'deniz-ejderhaları'nın halk arası

geleneklerde çok önemli bir rolü vardır. Deniz-ejderhası kralının, en güzel ve en değerli nesnelerle dolu bir sarayda yaşadığına inanılırdı. Şanslı olanlar onu denizin dibinde ziyaret edebilir – onun kızlarından biriyle evlenmek gibi bir ödül de alabilirlerdi.

Yeni Yılda[↑] Kuzey Çin'de erkekler ejderha dansı yaparlar, buna benzer bir dans da düğünlerde yeni evli çift törenden ayrılıp zifaf odasına giderken yapılır. Burada, dans edenler evlilik öpücüğünü canlandırırlar.

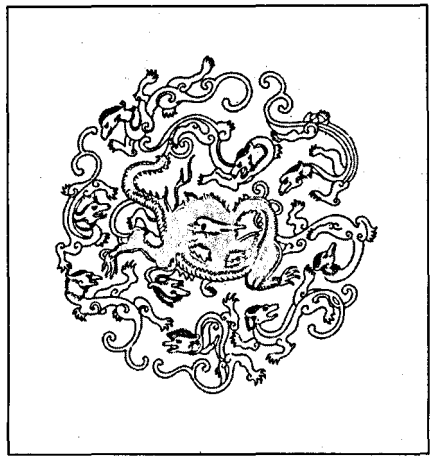
Bir kadının bir veya birkaç ejderha doğurabileceği inancı çok yaygındı. Long sözcüğüne birçok mekân adında rastlanır ve 'ejderha-anne,' 'ejderha-göl,' vb. bileşik sözcükler çok yaygındır. Kowloon şehri 'dokuz ejderha şehri'dir (Mandarin dilinde *jiu long*).

Dokuz sayısı erkekliği (3 x 3) simgelediğinden çoğu zaman ejderhayla bağdaştırılır ve *yi long jiu zi, ge zi bie* = 'ejderhanın dokuz oğlu var, her biri birbirinden değişik' deyimi sık sık genç çiftlere iyi şanslar dilemek için kullanılır. Ejderhalar birçok değişik büyüklük ve şekilde olurlar. Ejderha genellikle, yılanımsı bir vücut artı ayak ve pençeyle tasvir edilir; derisi pulludur ve geyik boynuzuna[↑] benzer boynuzları fakat öküz[↑] kulağına benzer kulakları vardır.

Ejderha-gemileri, ejderha motifleriyle süslenmiş, uzun ve ince gemilerdir.[↑] Bunlar, Güney Çin'de 5. ayın 5. gününde kutlanan bayramda yarış gemisi olarak kullanılırlar. Gemiden biri düşer ve boğulursa (eski zamanda pek az Çinli yüzmeyi bilirdi) bu, ejderhatanrıya bir kurban olarak görülür ve bunun neticesinde tanrının bereketi artıracağı düşünülürdü.

'Ejderha-pençeleri': üst sınıflara ait kişilerin giysileri üzerindeki ejderha pençesi sayısı, kişinin rütbesini gösterirdi. İmparatorun elbisesindeki ejderhanın beş pençesi vardı; dört pençe bir prensi, üç veya daha azı bir memuru gösterirdi. Ejderha ve Anka,[↑] eril ve dişil ilkeyi temsil eder ve dolayısıyla evliliği simgeler.

'Ejderha-salyası,' Arabistan'dan ge-

Ejderha ve her birine değişik yetenekler bahşedilmiş dokuz oğlu: ilki ağır şeyleri taşıyabilir, ikincisi yangınları söndürebilir, üçüncüsü çan gibi ses çıkartabilir, dördüncüsü kaplan kadar güçlüdür, beşincisi yemek sever, altıncısı su sever, yedincisi cesur bir dövüşçüdür, sekizincisi aslan gibi kuvvetlidir, dokuzuncusu keskin bir gözlemcidir

tirilen çok pahalı bir parfüm olan amberdi. 'Ejderha-gözler' (*long-yan*), İngilizce 'longan' denilen küçük tatlı meyvelerdir.

Çin tiyatrosunun popüler bir piyesinde, Tang Hanedanı'nın sarı giysiler içindeki İmparatoru Tai-zong, bakanı Wei Zhen ile satranç↑ oynamaktadır. Bakan uyur ve ağzından nefesinin çıktığı görülür. Nefesi uzaklardaki bir ejderhayı öldürür – bu ejderha Wei Zhen ile, yüce tanrı ona yağmur yağdırma emri verdiğinde yağdırmayacağına bahse girmiştir. Böylece, itaat etmeyen ejderhaların cezalandırıldıkları görmekteyiz. Bu öykü ünlü 'Batı'ya Yolculuk' (*Xi you ji*) romanında anlatılmıştır.

Element, Beş 五行

wu-xing / vu-şing

Çin düşüncesinde belirtilen beş↑ elementle, Antik Yunan filozoflarının dört elementi veya İranlılarla Hintliler tarafından kabul edilen elementler arasında çok az bir benzerlik vardır. Gerçekten de, sinolojistler *xing* sözcüğünün en doğru çevirisi konusunda birleşememektedirler: temel fikir 'değişken varoluş durumları'dır. Kendileriyle bağdaşlaştırılan renkler ve yönlerle birlikte beş element: tahta↑ Doğu, mavi; ateş↑ Güney, kırmızı; metal↑ Batı, beyaz; su↑ Kuzey, siyah; yeryüzü↑ Merkez, sarı.

Bu beş dönüşüm veya varoluş durumu bir bütünü oluşturur: *Belgeler Kitabı*'nın '*Hong fan*' bölümünde şöyle yazar: 'Suyun ıslattığı ve aşağı doğru aktığı; ateşin parladığı ve yukarı doğru çıktığı; tahtanın büküldüğü veya düz olduğu; metalin baş eğdiği ve kendisine verilen şekli kabul ettiği; yeryüzünün tohum alıp ekin verdiği söylenir.'

Beş elementle birçok paralel dizi bağdaştırılmıştır: örneğin, yılın dört mevsimi↑ (burada, 'yeryüzü' ya hiçbir mevsimle bağdaştırılmamış veya her dört mevsimin birkaç günüyle bağdaştırılmıştır); beş hayvan↑ (kıllı, tüylü, pullu, zırhlı, çıplak); beş tat (tuzlu, acı, ekşi, keskin, tatlı) vb. Bütün olarak bu sistem, Çin astronomisi, yıldız falı↑, toprak falı↑ (*Feng-shui*) ve eski Çin tıbbının↑ bir bölümüyle bağlantılıdır.

Eski zamanlarda tören giysileri mevsime göre değişirdi. Beş element adaletin uygulanmasında bile etkiliydi: suçlular sadece sonbaharda, her şeyin öldüğü mevsimde idam edilebilirdi. İnsan davranışlarının hepsi doğayla uyum içinde olmalıdır.

Elma 蘋果

ping-guo / ping-guo

Çin elmaları çok lezzetli olmadığından, en iyi elmalar Japonya ve Kore'den ge-

tirtilirdi. Elma, günümüzde bile oldukça pahalı bir meyvedir. Elma (*ping*) özellikle 'barış' (*ping*) simgesi olduğundan, güzel bir hediyedir. Ancak, Çince 'hastalık' (*bing*) sözcüğü elma sözcüğüyle hemen eşsesli olduğundan hastalara elma verilmemelidir. Elma ağacının çiçekleri bir kadının güzelliğini[↑] simgeler.

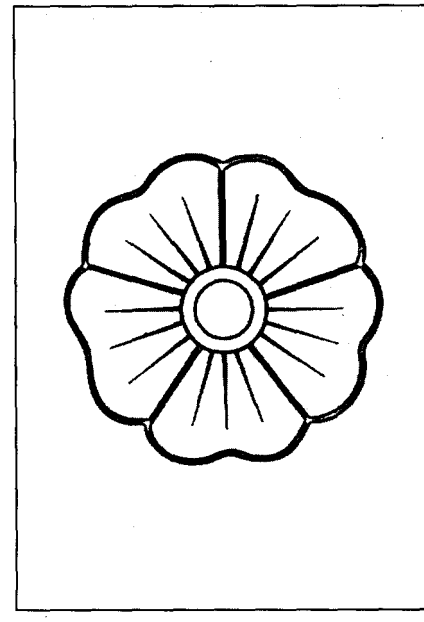
Kuzey Çin'de yabani elma ağacı baharda[↑] çiçek açar ve bu mevsimi simgeler. Yabani elma (*hai-tang*), evin salonunu[↑] (*tang*) simgeleyebilir: içinde yabani elma çiçekleri ve manolya[↑] (yulan) bulunan bir salonu gösteren bir resim 'Evin (*yu*), zengin ve saygın bir ev olsun' anlamına gelebilir.

Güzelliğiyle ün salmış, Tang imparatorlarından birinin cariyesi olan Yang Gui-fei'nin bir diğer adı da 'Cennet Elması Kızı'ydı (*hai-tang nü*).

Erik Ağacı 梅

mei; li / mey; li

Erik ağacı, yaprakları oluşmadan bile önce çiçek açar ve baharda çiçek açan ilk ağaçtır. Kuzey Çin'in soğuk ikliminde erik ağacının eski takvimin 'bahar ayı'nda (bizim Ocak/Şubat'ımız) çiçek açmasını isteyen Çinliler, onu serada saksıda yetiştirirler. Erik ağacı 'buz tenli' ve 'yeşim kemikli' olarak tasvir edilir ve henüz masum fakat serpilmekte olan bir genç kıza benzetilir. Kı-

Erik çiçeği

şı ve bekareti simgeler.

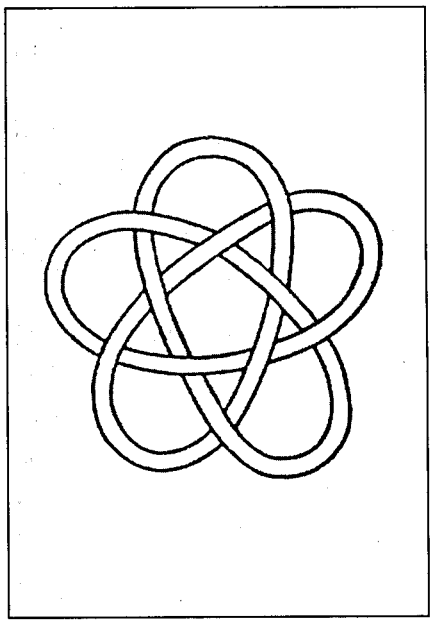
'Duvarın kenarında bazı erik ağacı dalları. Dona karşı gelerek, sessizce kendileri için çiçek açıyorlar. Uzaktan bile kar olmadığını görebilirsiniz. Ve bir yerden yavaşça tatlı bir koku gelir' (Wang An-shi'nin, XI. yüzyıl şiiri, Ferdinand Lessing'in çevirisinden).

Çiçeğin beş yaprağı, talihin beş tanrısını simgeler. 'Erik çiçeği' (*mei-hua*) eski zamanlardaki nedime ve hizmetçiler için kullanılan bir deyimdi: zifaf yatağının örtüsüne verilen 'Erik çiçeği Örtüsü' adından da anlaşıldığı üzere, bu erik çiçeği deyiminin arkasında cinsel zevk çağrışımı yapılmaktadır. Ancak tamamıyla değişik bir çerçevede ele alındığında 'erik çiçeği,' filozof Shao Yung (1011-1077) tarafından ge-

liştirildiğine inanılan, insan kaderini↑ önceden görme biçimine de gönderme yapar. Kitaplarla kaplı masasında çalışan bir bilgine iki dal erik çiçeği getiren bir erkek çocuğunun tasviri, bu konudaki şiirleri (örneğin, Dağ Bahçemdeki Küçük Erik Ağacı,' *Shan-yuan xiao-mei*) ile bu konuya dair şiirleri ünlü olan şair Lin Bu'ya (967-1028) bir göndermedir.

Erik ağacı, çam ağacı↑ ve bambu ağacı↑ soğuk mevsimin üç↑ arkadaşıdır. Bambu, erik ağacı, oyun oynayan çocuklar, yanında iki kadın ve bir nedime bulunan yaşlı bir adamı tasvir eden bir resim şunu simgeler:

'Erik ağacı birçok çekirdek yapar (= çocuklar), yeşil bambu (*xun*) birçok torun (*sun*) getirir' (*sun* ile *xun* fonetik açıdan birbirlerine yakındır).

Erik çiçeği düğümü

'Mavi erik ağacı ve bambu at' evlenmeden önce birbirlerine bağlı olan genç bir çift için kullanılır. 'Kayısı ve erik' (*tao-li*) öğrencilere denir. Erik kaşı↑ simgeleyebilir – Çince bu iki sözcük eşseslidir.

'Erik ağaçları ikinci defa çiçek açtı' ikinci bir evlilik (bir kumayla olabilir) veya aynı gece içerisinde ikinci defa cinsel ilişkide bulunmak anlamındadır.

'Kır eriği hastalığı' (*yang-mei bing*), sifilis yaralarını erik çiçeklerine benzettikleri için Çinlilerin bu hastalığa verdikleri addır.

Erkek 男

nan / nan

Birçok Çin resmi, bir erkek veya birçok erkeği tasvir eder, bunun simgesel anlamlarını sadece o kişinin kim olduğunu bilirsek anlayabiliriz. Elinde ipe dizilmiş madeni paralar sallayan ve önünde bir kara kurbağası↑ bulunan ve dans eden bir genç adam Liu-Hai'dır. Eğer erkeğin elinde bir kılıç varsa, vahşi görünüyor ve çevresinde kötü ruhlar ve vahşi yaratıklar varsa, bu Zhong-kui'dir.↑ Ateşten bir tekerleğin üzerinde düşmanlarıyla savaşıyorsa, bu adam Nuo-zha'dır.

Kel başlarından ötürü rahip olduk-

ları sanılan iki yaşlı erkek Han-shan ve Shi-de'dir (He-he,↑ süpürge↑)

İyi dilekler sunmanın dolaylı bir yolu, sırtında bir çocuk taşıyan yaşlı bir adamın resmini hediye etmektir: çocuğun bir müzik taşı↑ vardır, yaşlı adamın üzerinde iki portakal↑ ve muz yaprağından bir yelpazenin↑ asılı olduğu bir değneği vardır: yakınlarında bir çocuk daha vardır ve etraflarında bir yarasa↑ uçmaktadır. Bu mesajı bir telgraf olarak düşünecek olursak şu sonuç ifade edilmektedir: iyi dilekler-kader-iyilik-bol şans. Bu, özellikle yaşlı bir erkek için çok uygun bir doğum günü hediyesidir.

Erkek doğal olarak eril ilke *yang*↑ ile, kadınsa dişil ilke *yin*↑ ile tanımlanır. 'Eril' ve 'dişil' birçok değişik şekil alan zıt bir ikili oluştururlar: Bunlar düz ve köşeli, yuvarlak ve kıvrık, cennet/gökyüzü↑ ve yeryüzü,↑ dış ve iç, yüksek ve alçak olabilir. Çin edebiyatında tasvir edildiği üzere, erkek iki türe indirgenmiştir: asker, sert ve cesur ve devlet memuru, yumuşak ve zararsız. Memur kaderini belirlemez, ona şekil vermez. Mütevazı bir hayat yaşar, ailesine düşkündür ve genelde pasiftir. Bunun için de kolayca baştan çıkarılır, kötü yola itilir ve başına işler açılır.

XVII. yüzyıla ait önemli bir belge olan (belki de daha eski: tarihi tam olarak belirlenememiştir) popüler roman *Ping yao zhuan*'da (Kötü Ruhların Yenilgisi) kadın ve erkeğin cinsel dürtülerinin eşit olduğu yazılıdır. Bir erkeğin birden çok kadın almasına izin veriliyorsa, bir kadın aynısını yaptığında neden cezalandırılmaktadır? Yang doğasına sadık kalan erkek 'dışa yönelik' şeyler yapar: evin 'dışında' çalışır ve kadın hem kendisine hem de ona bakmasını erkekten bekler. Bunun için, kadın erkekler tarafından yapılmış yasalara uymak zorundadır: bunun için, bir erkeğe bağlı kalmalı ve asla onu aldatmamalıdır. Ancak erkekleri birçok konuda geçen becerikli kadınlar bu kurallara uymamaktadırlar ve bunlara uymaları da sağlanamaz.

Bir erkeğe kaba davranmak istersenız ona, *nan-nü* = erkek-kadın diye hitap edebilirsiniz. Ünlü bir deyiş özellikle erkeklerin görüşünü açıklar: 'On erkeği kontrol etmek bir kadını kontrol etmekten daha kolaydır: ve on kadını kontrol etmek bir çocuğu kontrol etmekten daha kolaydır.'

Çok ahlaklı olmayan bir kadın için kullanılan ve aşağılayıcı bir deyim olan 'köpek-erkek-kadın' deyimine romanlarda sık sık rastlanmaktadır.

Bekar erkeklerin grup halinde yaşadıkları 'Erkek Evleri' veya 'Genç Evleri'ne Çin'in güney bölgelerinde azınlıklar arasında rastlanırdı. Bu tür evler, Kanton Çinlileri arasında, Ryukyu Adaları ve Kore'de ve kuşkusuz eski Çin'de, iki bin yıldan daha uzun bir za-

mandır varolmuşlardır. Genç erkekler seks[↑] yapmakta serbestiler. Çok yakın bir geçmişe kadar Güney Çin'de cinsel özgürlüklerini yaşayan bekar kızlar için benzer evler vardı. Bazı erkekler ve azizler gömleksiz tasvir edilirler. Resimlerde tasvir edilen kadınlardan her zaman daha iri göğüsleri vardır.

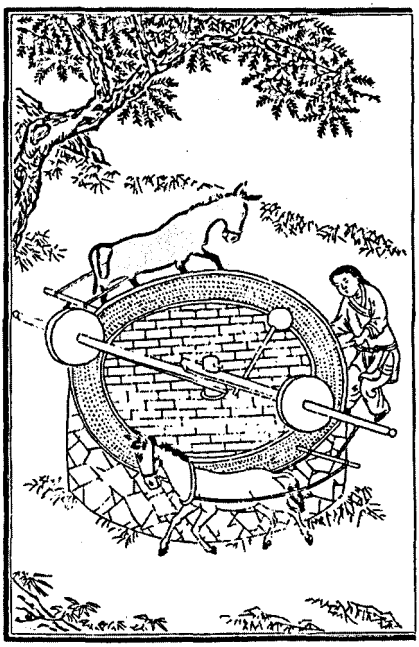
Eşek 驢

lü / lü

Çinlilere göre eşek aptal bir hayvandır. Eski zamanlarda, eşeğe fakirler ve küçük memurlar binerdi. Eşeğe binen birkaç aziz de vardı. Sekiz[↑] Ölümsüzden biri olan Zhang Guo-lao,[↑] katlayarak bir bambu baston içine koyabildiği bir eşeğe (veya bir katıra) binerdi.

Bir zamanlar Pekin'de, *dong-yue miao*'da, yani Doğu Dağı Tapınağı'nda tunçtan yapılmış bir eşek dururdu. Yeni yılın ilk günü, hasta kişiler bu heykeli ziyaret eder ve heykelin kendi hastalıklarına uyan yerlerine dokunurlardı. Günümüzde, eşeğin genital bölgesi tamamıyla aşınmıştır ancak işin ilginci hiçbir hastanın heykelin o bölgesine dokunduğu da görülmemiştir.

Klasik romanlardan birinde yazılana inanırsak, İmparatoriçe Wu'nun (Tang Hanedanı) aşıklarından biri olan Ru-yi Jun (asa[↑]), insan şeklinde yeniden doğmuş bir eşektir. Ölümünden sonra, Tang Hanedanı'na karşı savaşmış olan 'Eşek Kafası Ruhu'na dönüşmüştür.

"Eşek Değirmeni.". Ming döneminin Çin'de hayat ve çalışmanın tüm yönlerini tasvir eden Ti-an-gong kai-wu *teknoloji ansiklopedisinden (1637)*

Budist rahiplerle çoğu zaman 'kel kafalı eşekler' olarak alay edilir ve kel[↑] kafalı rahip halk arasında çoğu zaman penise benzetilir.

Eşkenar Dörtgen 菱形

ling-xing / ling-şing

Eşkenar dörtgen, sekiz[↑] uğurlu simgeden biridir. Ülkenin ve hükümetin iyi durumda olduğunu simgelediği söylenir ancak bazı kaynaklara göre bir zafer simgesidir.

Avrupa'da olduğu gibi iki adet eşkenar dörtgen (*fang-zheng*) kötü ruhları ve cinleri uzak tutan bir sihirdir. Bu şekle duvarlarda sıkça rastlanır.

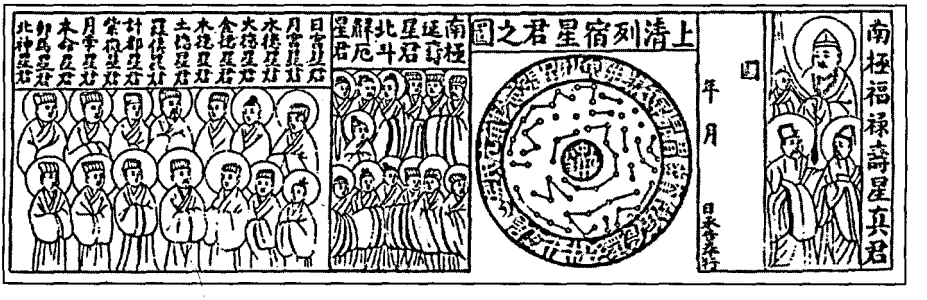
Evlilik 結婚

jie-hun / cye-hun

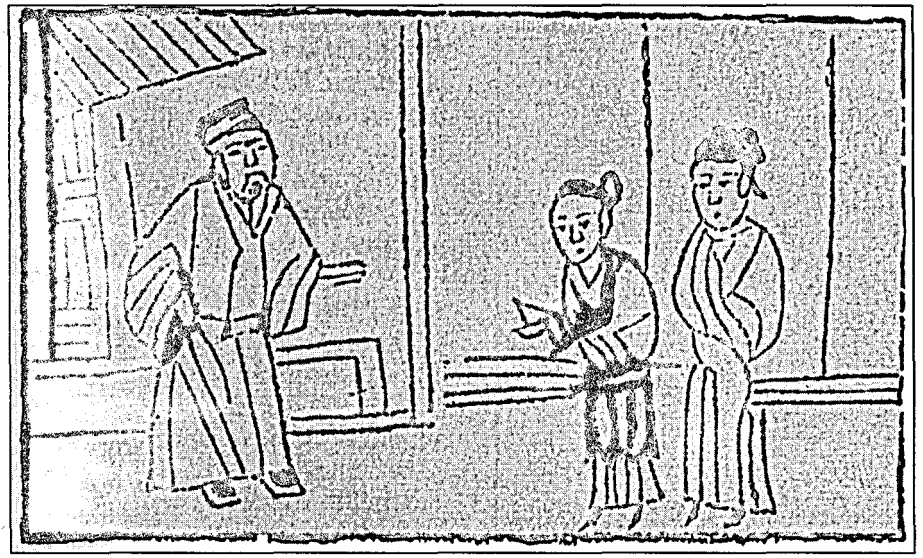
Öyküye göre, akşamları aydaki[↑] gizemli yaşlı adam yeni doğmuş kız ve erkek çocukların bacaklarına sihirli ve görünmez bir kırmızı iplik bağlar. Çocuklar büyüdüklerinde, hiç farkında olmadıkları çok güçlü bir bağla birbirlerini çekerler. Karşılaştıklarındaysa evlilik kaçınılmazdır.

1949 öncesi Çin'de evlilik, gençlerin kendi serbest iradelerine bağlı değildi Evlilik daha çok iki aile arasındaki bir 'siyasi' birleşmeydi ve deneyimsizlerin kaprislerine bırakılabilecek bir mesele değildi. Çok yakın bir geçmişe kadar, Güney Çin'de yaşayan azınlıklar arasındaki 'aşk evlilikleri' Han çoğunluğu tarafından şiddetle karşı çıkılan bir konuydu.

İş anlaşmalarında da olduğu gibi, evlilik anlaşmasının ilk adımlarını iki aileden biri değil, bir üçüncü şahıs, yani çöpçatan (genellikle kadın olmasına rağmen bazen erkek de olabilir) atardı. Evlilik çağında bir çocuğu olan aile, çöpçatanla bağlantı kurar ve az veya çok ayrıntılı talimatlar verirdi. Çöpçatan diğer aileyi ziyaret eder ve bu aile bu evliliği isteseler bile itibarlarını korumak için hemen kabul etmez ve böylece pazarlık çok uzun sürerdi. Anlaşmaya varıldıktan sonraki aşama, çöpçatanın 'sekiz işareti' –doğum yılı, günü ve saati– diğer tarafa kendilerinkiyle karşılaştırılması için getirmesiydi. Bu, istenilen birleşmenin hiçbir astrolojik [yıldız falı[↑]] engel taşımadığının herkes tarafından görülmesi için gerekliydi. İşler bu kadar ilerlemişken bile her şey iptal edilebilirdi; veya, olumsuz işaretlere rağmen taraflar bu düğünün gerçekleşmesini isterse bazı değişiklikler yapılırdı. Hediyeler alınıp verilirdi; bir çeyizde anlaşılır, gümüş, altın ve mücevher verilir ancak asla toprak verilmezdi.

Astrolojik verilere dayanarak evlilik için hazırlanmış bir yıldız falı

Heyecanlı bir gelin kocasının ebeveyni ile tanışırken

Düğün günü, damat arkadaşlarıyla birlikte gelinin evine gelir ve geleneklere uygun olarak kapıdaki korumalara para verene kadar girmesi engellenir. Gelin, bütün gün gelinliğiyle zifaf yatağında oturur ve odadan çıkması yasaktır. Gece olduğunda, damat genellikle içkili olarak odaya girer ve gelinin duvağını kaldırır: bu, gelinin kocasını ilk görüşüdür. İkisi baş başa bırakılır ancak çoğu zaman diğerleri kâğıt pencerelere delik açıp, içerisini gözetleyerek eğlenirler. Çok yakın bir geçmişe kadar Çin'in bazı bölgelerinde zifaf çarşafını ertesi sabah gösterme âdeti vardı (Avrupa'nın bazı yerlerinde eskiden âdet olduğu gibi). Bakire olmayan bir gelin hemen evine geri yollanabilirdi.

Bir gelin seçerken bazı şeylere dikkat etmek gerekliydi. Örneğin, aynı soyadı taşıyan aileler arasında evlilik yasaktı. Çok istisnai durumlarda, İmparator böyle bir evliliğe izin verebilirdi ama bu ancak aileler, atalarının Çin'in tamamıyla değişik kesimlerinden geldiklerini kanıtlayabilirse gerçekleşebilirdi.

Bir erkek sadece bir kadınla evlenebilirdi ve bu kadının bazı belirli hakları vardı. Ancak, tabi ki karısından daha düşük bir konumdan bir veya birden fazla kuma alabilir ve kadın da kocasına sormadan onları evden atabilirdi. Kumalar ev ve benzeri işler için kadının hizmetinde olurlardı. Bu kumalar genellikle fakir sınıflardan olur ve evdeki konumlarının hiçbir garantisi yoktur: kuma, ancak yasal karısı ona sadece kız çocuk veren bir adama erkek

çocuk verirse konumunu sağlamlaştırabilirdi.

Her kadının, kocasını ağırladığı kendi evi (genellikle asıl evden ayrı küçük bir ev) vardı. Her erkeğin evlenmesi ve çocuk sahibi olması beklenirdi; yaşlı erkekler ve rahipler tarafından yaşanan eşcinsel ilişkiler evliliği reddetmek için neden sayılmazdı. 1928'den beri tekeşlilik yasallaştırılmıştır; çokeşlilik yasaktır, ancak bundan vazgeçilmesi uzun sürmüştür.

Günümüz Çin'inde evliliğe bakış açısı çok değişmiştir. En büyük fark meslek olarak çöpçatanlığın ortadan kaybolması ve onun yerini düğün hediyelerinin miktarı ve kalitesiyle ilgilenen amatör bir arabulucunun veya bir aile ferdinin almasıdır. Bu sadece kırsal kesimlerdedir; şehirlerde, artık kişiler kendi eşlerini seçmekte oldukça serbesttirler. Üniversiteler, fabrikalar ve işyerlerinde eş seçimi, köyden daha kolaydır ancak buna rağmen aile ve arkadaşların öğütleri saygıyla dinlenmektedir.

Evlilik tanrıları iki He-he

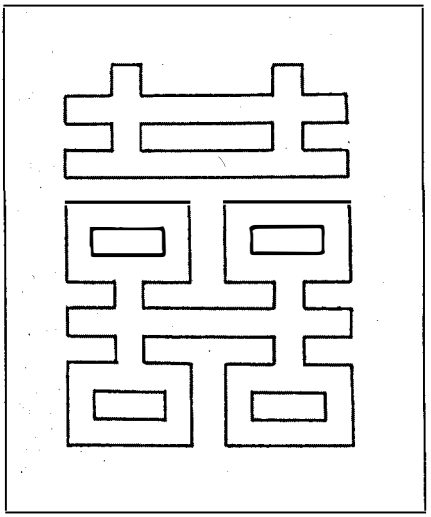
Evlilikte Mutluluk 婚配

hunpei / hunpey

Kemik üzerine yazılmış ve muhafaza edilmiş en eski kehanetler, siyasi sorunlar ve insan birlikteliğinde bulunabilecek mutluluk hakkındadır. Karı koca arasındaki ilişki 'herkesin uygulayabileceği beş[↑] yoldur' (*Li-ji*, 'Ritüeller Kitabı').

Çin felsefesi ve toplumunda evlilik ve ailenin (orta ve üst sınıflarda kumalar da dahil olmak üzere), hiçbir diğer kültürde eşine rastlanmayan bir konumu olmuştur. Aile içerisindeki düzen ve uyumun, devlet içerisindeki düzen ve barışa kadar uzantıları vardır; ve Konfüçyüsçü aile ahlak değerleri üzerine kurulmuş klan sistemi, Çin'e dünyadaki en büyük nüfus yoğunluğunu kazandırmıştır.

Çekilen acı ve elde edilebilecek mutluluk hakkındaki Konfüçyüsçü ve Budist fikirler, Kang You-mei'nin toplumun yeniden düzenlenmesi konusundaki görüşlerini geliştirmesini sağla-

Evlilik hayatının neşeleri

mıştır. 'Büyük Eşitlik Kitabı' (*Da tong shu*, 1902) adlı eserinde, bu büyük eşitliği elde etmek için yıkılması gereken beş engelden bahsediyor. Dördüncü bölümün adı 'Cinsler arasındaki engeller nasıl kaldırılır ve kadınlara nasıl eşitlik sağlanır'; beşinci bölümün konusu 'Ailenin teşkil ettiği engeller nasıl kaldırılır ve İnsanlık Göğün İnsanları'na nasıl dönüştürülür.' *Kang*'ın kitabının hem ılımlı reformcular hem de daha sonraki kültürel devrimci fikirler üzerinde etkisi olmuştur.

Eski ve yeni folklorik sanat, evlilikte mutluluk simgeleri açısından zengindir. Bunlardan bazıları için bkz. Kaz, Yalıçapkını, Lotus, Saksağan, Mandarin Ördeği, Nergis, Orkide, Anka. Ayrıca Kader, Hisler, Uçmak, Hehe, Buz, Evlilik, Yağmur, *Ren*, Kırmızı, Bahar, Tung Yağı Ağacı.

Eyer 鞍

an / an

An = eyer, *an* = barışla eşseslidir; ve çoğunlukla sakinlik, sessizlik (*ping*) ile eşsesli olan vazo (*ping*) ile tasvir edilir. Böyle bir resim hediye etmek, hediyeyi alana barış ve huzur dilemek anlamındadır. Bin yıldan uzun bir süredir Çin'de gelin ve damat içeri girmeden önce, aile evinin ana kapısına bir eyer koymak âdeti vardır. Gelin eyere basmadan üzerinden geçer ve eve sadece uyum ve barış getirdiğini gösterirdi. Bu âdetin, Ortaçağ'da Çin'in kuzeyindeki komşuları arasında da yaygınlaştığı zannedilmektedir.

Fang-zhang 方丈

fang-cang

Geleneğe göre ilk Çin İmparatoru[↑] Shi Huang-di, bir bilge olan Xu Fu'yu, araştırma yapması için Doğu Okyanusu'ndaki üç gizemli adaya yollamıştır.

Bu üç adanın adları sırasıyla: *Fang-zang* = 'Bir Kulaç (eninde) Kare'; *Peng-lai* = 'Yabani Ot Bolluğu'; *Ying-zhou* = 'Okyanus Kıtası' (Masal Diyarı). Bu adaların, ölümsüzlerin hiç bitmeyen mutlu bir yaşam sürdükleri cennet adaları olduğu düşünülürdü. İmparator yaklaşan ölümden korkmaktadır ve Xu Fu'nun bir görevi de ölümsüzlük[↑] (yabani) otunu Çin'e getirmektir.

Fang'ın kare anlamı ve yeryüzüyle[↑] bağlantısı haricinde, reçete veya tarif anlamı da vardır. Bu sözcük aynı zamanda, Budist rahiplerin sık sık konuklarını ağırladıkları hücrelerine verilen addır.

Fang'ın tam anlamı –'bir kulaç (eninde) kare'– bu odanın küçük ve mütevazi olduğunu varsaymamıza neden olmaktadır, ancak bu adla tanımlanan alan her zaman o denli küçük olmamıştır.

Fasulye 豆

Dou / dog

Protein içeriğinden dolayı, soya fasulyesi Çin yemeğinin en önemli maddelerinden biridir. Soyanın kendisinden 'fasulye peyniri' (*dou-fu*) ve suyundan da kahvaltıda içilen süte benzer ve sevilen bir içecek yapılır. 'Fasulye peyniri' yemek, cinsel ilişkiye girmek anlamına gelir. Tayvan'daki düğünlerde, kayınvalide yeni gelinine kurutulmuş fasulye peynirinden (*dou-gan*) bir pasta verir: bu, oğullarının bir gün yüksek dereceli memur[↑] (*da-guan*) olması dileğini gösterir. (Tayvan şivesinde, *dou-gan* ve *da-guan* eşseslidir).

Fener 燈

deng / dng

Çin kültüründe değişik maddelerden yapılan fener ve lambaların çok eskiden beri varoldukları bilmekteyiz. Bunlar çok değişik şekillerde olabiliyorlar: silindir, küp, yuvarlak, vb. Vietnam'da bir mezar kazısında, diz çökmüş bir adam ve ağaç şeklinde lambalar bulunmuştur. Bunların her ikisi de yaklaşık iki bin yıl öncesine aittiler.

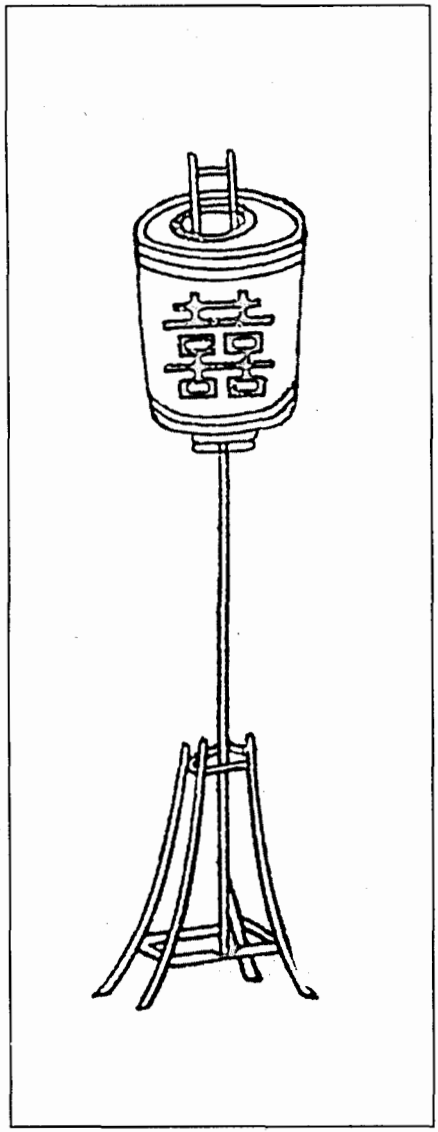
Günümüzde lambalar verimlilik simgesidir. Yunnan eyaletinde zifaf yatağının altına bir lamba konurdu: Bu lambanın adı 'Evlat ve Torun Lambası'ydı. 'Tüm gece boyunca lambaları' adındaki diğer lambalar, biri damat biri gelin için olmak üzere yatağın yanına konurdu. Bu lambaların hepsinin aynı anda sönmesi, uzun bir evlilik ha-

yatına alamet sayılırdı. Başka bölgelerde hamile bir kadının yatağının altına bir fener asılırdı. Budizmde ışık, aydınlanma ve bilgi anlamındadır.

Fenerler, misafirler ve ölülerin ruhlarına yön gösteren işaretlerdir. Fenerler, Çin takviminin 15. ayının 15. gününde kutlanan 'Fenerler Bayramı'nda önemli bir rol oynarlardı. Bu, aynı zamanda Yeni Yıl kutlamalarının sonuna rastlar ve kutlamaya gelen ataların ruhlarına, öbür dünyaya geri dönmeleri için yön gösterilmesi gerekiyordu. Bunun için her yere kâğıt ve örülmüş kumaşlardan fenerler asılırdı.

Birçok bölgede, örneğin Yunnan'da, 7. ayın 7. gününde ikinci bir Fenerler Bayramı kutlanırdı. Yolların kenarlarına lotus şeklinde fenerler asılır ve nehirlerde küçük lambalar yüzdürülürdü. Bunun arkasındaki fikir şudur: 7. ayın ilk 15 günü boyunca akrabaları olmayan kişilerin veya ailesinden uzakta ölenlerin ruhları dünyaya geri gelebilir. Kendilerine kurban adayacak akrabaları olmadığından çok açtırlar; onun için de diğer sunaklara göz koymuşlardır. Bundan dolayı onlara, 'halk' tarafından özel sunular verilir ve dolunay günü fener ışığının yardımıyla öbür dünyaya geri gönderilirlerdi.

Ilk Fenerler Bayramı, ailelerin fener süslemelerinde birbirleriyle yarıştıkları bir gündü. Bunlar çoğunlukla o denli güzel yapılmış olurlardı ki, dans eden çocuklar veya küçük atlar şeklinde olurlar ve ışığın ısısıyla, dönerlerdi. Bilginler 'fener şiir'lerini fenerlerin üzerlerine yazar ve yoldan geçenlerin bunları anlamasını umarlardı. Bu Fenerler Bayramı ile, Yeni Yıl kutlamaları

Düğün için bir fener

doruğa çıkar ve ardından hayat normale dönerdi.

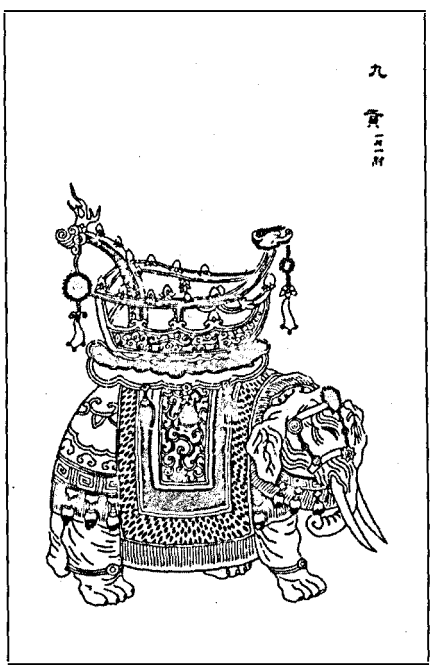
Kadınların, daha doğurgan olacaklarına inandıkları için, fenerlerin altında yürümeyi sevdikleri söylenirdi (*deng* = fener ile *ding* = 'askerlik çağında erkek evlat'ın bağdaştırılması). *Dian deng* = 'feneri yakmak' sözüyle *dian ding* = '(varolanların arasına) bir oğul↑ daha ekle' birbirlerine fonetik olarak yakındırlar.

Fil 象

xiang / şyang

Eski zamanlarda filler tüm Çin'de, en kuzey bölgelerinde bile, serbestçe gezer ve çoğu zaman üst sınıfa ait kişiler tarafından avlanırlardı. Yakın bir geçmişe kadar da Çin'in güneyinde yaşamaktaydılar. MÖ III. yüzyıldan itibaren yazılı metinlerde ehlileştirilmiş fillerden söz edilir ve popüler masallarda kahraman çoğu kez bir file biner. Bir fille tarla süren bir adamın resimleri efsanevi imparator Shun'a gönderme yapar: İmparator Shun, çok başarılı ve kendisini ailesine adamış (*xiao*↑) bir yönetici olarak yüz yıl yaşamıştır.

Filleri öldüren bir canavarı öldüren bir kahramanın ve bir filin onu 300 tane fildişi bulunan bir yere götürmesine dair efsane en geç X. yüzyıla aittir. Bunun bir benzerine, *Binbir Gece Masalla-*

Değerli nesneler taşıyan bir fil

Fil sırtında, elinde asa tutan bir çocuk: "Hayırlı kehanetler = (istediğinize) kavuşacaksınız"

n'nda Sinbad'ın yedinci yolculuğunda rastlamaktayız.

Fil çok yüksek ahlak değerleri olan bir hayvan olarak görülmektedir. Fillerin, aynı insanlar gibi mahremiyetlerine düşkün olduklarından, sadece suda çiftleştikleri söylenir. Minnettarlık duyar; az önce gördüğümüz gibi kendisine yardım edenleri fildişiyle ödüllendirebilir. Buna ek olarak, güç ve kurnazlığı simgeler ve bu bağlamda çoğu kez aslan,↑ leopar ve kaplanla↑ beraber tasvir edilir. File binmek (*qi-xiang*), mutluluğu (*ji-xiang*) simgeler: file binen çoğu kez elinde bir asa↑ (*ru-yi*) taşıyan bir çocuktur. Filin örtüsü, mutluluk ve iyi talihi simgeleyen motiflerle süslüdür – örneğin, bulutlarda yüzen bir inci ve altında denizden yükselen bir kaya. File binmiş bir tanrı Pu-xiau'dur (Sanskritçe: Samantabhadra).

Ölümsüz Han-Xiang bir flüt ile

Flüt 笛; 簫

di; xiao / di; şyav

Çin'de birçok değişik tarzda, hem yatay hem de yandan çalınan, flütler vardır. Pan-flütler ve ağız mızıkaları da kullanılır. *Di* olarak bilinen türün Tibet'ten çıktığı ve Çin'e yaklaşık iki bin yıl önce geldiği düşünülmektedir. Çinlilere göre *di*'nin melankolik bir sesi vardır.

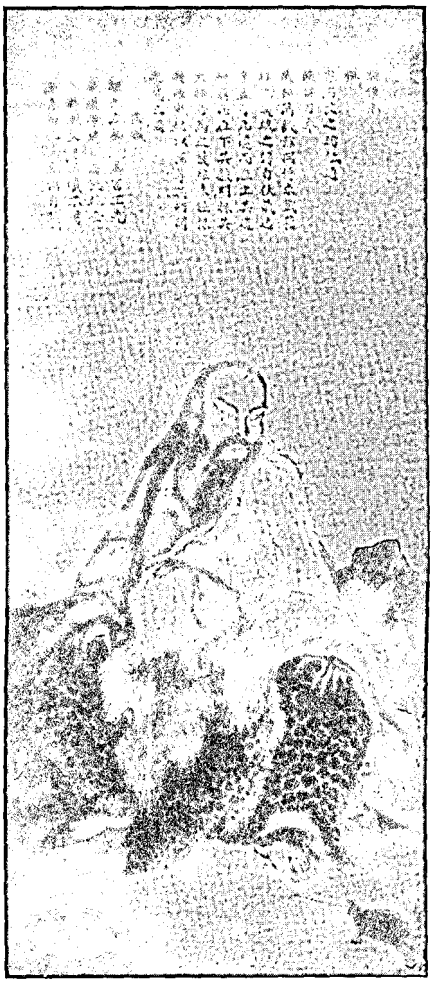
Öte yandan yatay flüt (*xiao*) çoğunlukla kadınlar tarafından çalınan gerçek bir Çin müzik aletidir. Yukarı kısmında beş, alt kısmındaysa bir deliği vardır; bir ucu açık, diğeri kapalıdır. Flüt, Ölümsüz Lan Cai-he'nin↑ bir simgesidir (başka yorumlara göre Han Xiang-zi'nin↑ simgesidir). Bir erkeğe flüt çalan bir kadının resminde cinsellik fikri vardır; ve 'yeşim taşıyla↑ oynamak ve flütü çalmak' cinselliğe, özellikle de oral sekse gönderme yapar. Kore'de, Avrupa'da olduğu gibi, flüt penisi simgeleyebilir.

Fu-xi 伏羲

fu-şi

Fu-xi, Çin medeniyetini kurduğu varsayılan üç Çin kültür kahramanından ilkidir. Kimi araştırıcılara göre MÖ 3000 yılından çok önce yaşamıştır. Her ne kadar 'Dönüşümler Kitabı'nın yazarının çok daha sonraları yaşamış olan Zhou Dükü, *Zhou-gong* olduğu düşünülse bile, yine de *Fu-xi*'nin *Yi-jing*'in sekiz diyagramını[↑] 'icat' ettiği zannedilmektedir. *Fu-xi*'nin evliliği kurumsallaştırdığı ve balık ağlarıyla balık kapanını[↑] icat ettiği sanılmaktadır. Daha sonraları uygulanan geleneksel Çin ahlak değerlerinin hepsine karşı olmasına rağmen kızkardeşi Nü-gua[↑] ile evlenir. Han dönemine ait duvar kabartmaları onları birbirlerine dolanmış yılanlar kadar sıkıca birbirlerine sarılmış ve *Fu-xi*'nin elinde mimarlığın simgesi olan gönyeyle tasvir eder. Gönye, doğanın sihirli ve iyileştirici güçlerini de simgelemektedir.

Fu-xi, çoğu kez bir dana başı ve ejderhanın[↑] pullu gövdesiyle tasvir edilir.

Fu-xi

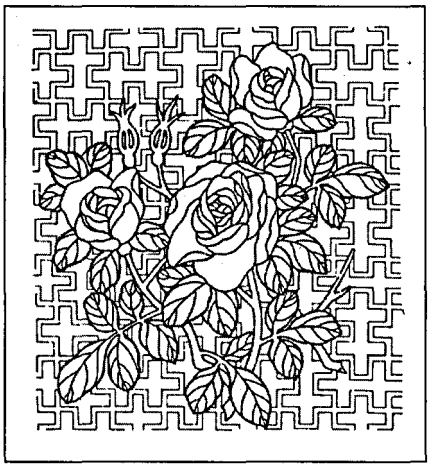
Gamalı Haç 卐字

wan-zi / van-dzı

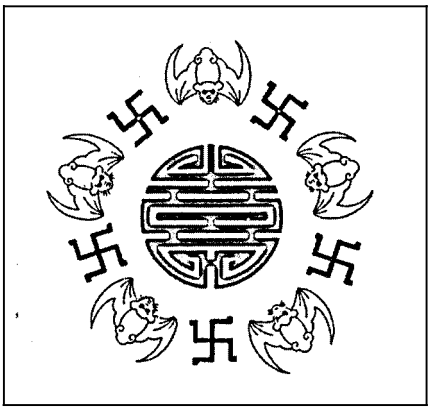
Gamalı haç, Çin ve Hindistan'ın en eski simgelerinden biridir. Mohenjo-Daro'daki İndus Kültürü'nde (MÖ 2500-1500) çoğunlukla bir iyi şans simgesi olarak kullanılırdı; Çin'deyse daha çok bir ölümsüzlük simgesiydi.

Gamalı hacın kolları sağa veya sola dönük olabilir, ancak sağa dönük olduğunda 'Buda'nın kalbinin mühürü'dür ve çoğu kez heykellerde Buda'nın göğsünde görülür.

Çin'de, dünyanın dört bölgesi anlamındaki yazı karakteri *fang*'ın çok eski bir biçimidir. MS 700'den itibaren on bin (*wan*)↑ anlamında yani sonsuzluğu simgelemek için kullanılmıştır. Dokunmuş kumaşlardaki gamalı haçlı süs motifleri –bunlar esas şeklinden değişik birçok şekilde de olabilmektedir– sonsuzluk anlamını taşır.

Süslemede gamalı haç motifi: on bin yıl boyunca talih

Beş gamalı haç, beş yarasa ve "uzun ömürlülük" anlamındaki yazı karakteri. Bu, beş misli talih, mutluluk ve uzun bir ömür anlamındadır

Geçiş Belgesi 虎符

Hu-fu / hu-fu

Eski zamanlarda, savaşa giden veya başkentten uzakta bir yere atanmış herhangi bir memura↑ İmparator↑ tarafından, bronz bir kaplanın↑ yarısından oluşan bir geçiş izni verilirdi. İmparator tarafından bu memura yollanan biri, kendini tanıtmak için, kaplanın diğer yarısını taşırdı. Bu ikiye ayrılmış heykelcik her zaman için bir kaplan olmazdı: bazen de bir balık olurdu. Daha sonraki tarihlerde, belgeler mühürlenir ve ardından da ikiye kesilirdi ve iki parça bir araya getirildiğinde belge geçerli olurdu. Özel belgeler sadece mühürlenmekle kalmaz, imzalanır

ve parmak iziyle işaretlenirdi. Çin mühürleri tahta, fildişi ve yeşimden yapılır ve üzerleri ince bezemelerle süslenirdi. Bir mührü kaybetmek birçok soruna yol açabilirdi; örneğin, biri bankadan para çekmek isterse imza yeterli sayılmaz, doğru mühür de istenilirdi.

Çok yakın bir geçmişe kadar her Çin evinde, orada yaşayan aile bireylerinin adlarını gösteren bir levha vardı. Daha eskiden bu levhalarda tüm aile bireylerinin adları, cinsiyetleri ve yaşlarını belirtirdi.

Yolculuğa çıkan bir vatandaş yetkililerden, üzerinde gideceği yer ve yolculuk nedenini belirten, bir izin kâğıdı almak zorundaydı.

Geçit 關

guan / guan

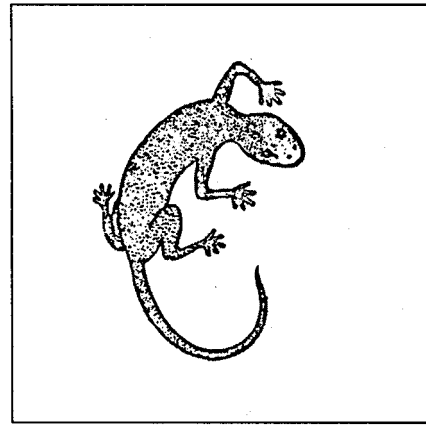
Dağlardaki sınır geçitlerinde takviyeli gümrük kapıları inşa edilirdi ve Çin romanlarında buralarda geçen şiddetli çarpışma sahneleri anlatılırdı. Tayvan'da 'beş geçitten geçme' diye bir çocuk oyunu vardır. Yine Tayvan'da, on iki yaşına gelen bir çocuğun birçok geçitten geçmesi gerektiğine inanılır. Her geçitten geçerken bir 'tanrı-general' ona oklar atar. Çocukların bu geçitlerden geçebilmeleri için yedi sekiz yaşından itibaren Budizm dersleri verilir. Böylece yolların kenarlarında üzerinde yazılar olan taşlar olur ve buna rağmen bir general ok atsa bile, oku taşlardan sekerdi.

Resimlerde çok tanınmış bir motif vardır: Hang-gu geçitinde Lao-zi[↑] sınır koruyucusuna *Dao de jing*'i anlatmasını tasvir eder. Bu öykü, Bertolt Brecht'in *Lao-zi'nin Sürgüne Gitmesinin* ve *Dao de Jing'in Oluşmasının Hikâyesi* (1939) adlı kitabının ana temasını oluşturmaktadır.

Geko Kertenkelesi 壁虎

bi-hu / bi-hu

Geko kertenkeleye benzer bir hayvandır ve Çinliler onu haşereleri yediği için evlerinde beslerler. Geko'ya, duvar ve tavanlara tırmandığı ve oralarda gezdiği için, 'duvar kaplanı' (*bi-hu*) adı verilir. Bir kırkayak,[↑] bir yılan,[↑] bir akrep,[↑] bir kurbağa[↑] ve bir gekoyu bir yıl boyunca aynı kapta saklayarak, Gü-

Beş zararlı yaratıktan biri olan geko kertenkelesi

ney Çin'e has büyülü bir zehir elde edilirdi: bu hayvanlar birbirlerini yerler ve kapta bulunan leşin beşinin de zehrini taşıdığı söylenirdi. Bu leş, bir rakibin öldürmek gibi, birçok büyü için kullanılırdı. Geko'ya verilen diğer bir ad da *shou-gong*, yani 'saray muhafızı'dır. Eski metinler, 5. ayın 5. gününde bir gekonun bir kaba konulup bir yıl boyunca zincifre tozuyla beslendiğini anlatır. Yılın sonunda hayvan ezilerek öğütülürdü. Bundan elde edilen merhem, saraya alınacak bir kızın koluna sürülürdü: bu iz, ilk kez cinsel ilişkiye girdiğinde silinirdi.

Bir öyküde onbeş yaşında ve fahişe olduğundan kuşkulanan bir kızın kendisini suçlayanlara altı yaşında sürülen merhemin izini hâlâ taşıdığını göstediğini anlatır.

Uzun bir yolculuğa çıkacak olan erkekler bu izi eşlerinin vücutların alt kısmına sürerlerdi. Bir metne göre bu, kadınların çocuk sahibi olmaması garantilerdi; başka metinlere göre kadın cinsel ilişkiye girerse, iz kaybolurdu.

Genç Kız 女孩

nü hai / nü hay

Çin toplumunda genç kızların –ve genelde tüm kadınların– geleneksel rollerinin doğum,↑ ad verme↑ ve her yıl kutlanılan *qi-qiao* bayramıyla alakalı geleneklerden ibaret olduğu çok açıktır.

İlkbaharda bir genç kız

Gerçekten de, erkek ve kız çocuklara↑ doğumdan itibaren çok farklı davranılırdı. *Qi-qiao* bayramı 7. ayın 7. gününde kutlanırdı (İplikçi Kız Bayramı↑): kızlar dolunay ışığı altında iğnelerine iplik geçirmeye çalışırlar ve başarırlarsa bu, tanrıçayı memnun ettikleri ve tüm elişlerinde becerikli olacaklarına işaret sayılırdı.

Kızlar çoğu zaman çiçeklere↑ benzetilir: nar çiçeği,↑ sukabağı çiçeği,↑ orkide,↑ şakayık,↑ şeftali ağacı çiçeği↑ ve erik ağacı çiçeği↑ en sevilen simgelerdir.

Hayvanlardan kurbağa,↑ papağan↑ ve at↑ en sevilen simgelerdir, kırmızı↑ ve yeşilse↑ bir genç kızın oluşmakta olan güzelliğini↑ simgeler.

Eskiden genç kızlara kendini ana-

babaya adamışlığın (*xiao*↑) örneği olarak, genç kahraman *Mu-lan*↑ gösterilirdi. Kahraman savaşçı kız örneği olan *Mu-lan*,↑ modern Pekin Operası dönemine kadar varlığını korumuştur ve popüler çizgi romanlarda ve savaş filmlerinde de yer almaktadır. (Bkz. Salıncak).

Gergedan 犀牛

xi-niu / şi-nyu

Eskiden Çin'de gergedanlar vardı. Ancak bunların soyu tükendi. Boynuzu bilginle↑ bağdaştırılan ve şans getiren simgelerden biridir. Iyi bir bilginin sahip olması gereken 'sağlam karakter'in de simgesidir. Halk arasında gergedanın boynuzunun bir sıvı içerisinde zehir olup olmadığını belirtebildiğine inanılmaktaydı. Gergedan derisinden yapma bir kemer su geçirmez. Efsaneye göre bu tür bir kemer, sekiz Ölümsüzden↑ biri olan Cao Guo-jiu tarafından, su altında yaşayan ejderha krallarla karşılaştığında kullanılmıştır.

Geyik 鹿

lu / lu

Lu = geyik ile *lu* = 'iyi (bir) gelir' eşsesli oldukları için, geyik zenginliği↑ simgeler. Ancak, geyik daha çok uzun ömrün↑ simgesi olarak kullanılır. Geyiğin, Kuzey ve Orta Asya'nın ve Hindistan'ın folklorik efsanelerinde önemli yer tutmasına karşın Çin mitolojisinde önemli bir yeri yoktur. Bir kız çocuk doğuran bir geyik öyküsü vardır. Kız çocuğunu bir adam bulup büyütür, kız öldüğünde vücudu yok olur.

Ancak, Zhou Yan-zi'nin hikâyesi Çin'de çok ünlüdür. Kör ana babası tedavi için geyik sütü istediklerinde, üstüne geyik derisi giyer ve bundan dolayı resimlerde her zaman bu şekilde tasvir edilir. Bu hile işe yarar ve gerekli sütü elde eder. Ana babaya kendini adamışlığın (*xiao*↑) 24 örneğinden en ün-

Memur ve geyik. "Ün ve zenginlikler size doğru gelsin!"

lüsüdür ve günümüzde bile tüm Çinli çocuklar onu tanır. Tayvan'da, resmi pul olarak bile basılmıştır.

Geyik başı, eşek kuyruğu, deve sırtı ve inek kulakları olan 'David'in Geyiği' (*mi-lu, Elaphorus davidianus*) halk arasında 'Dört Benzemez' olarak bilinir. *Tanrıların Dönüşümü* adlı popüler kitapta bu geyik, kahraman Jiang Ziya'nın en sevdiği binek hayvanı olarak karşımıza çıkar. Hamile bir kadın bir *mi-lu* görürse, çocuğu dört gözlü olur.

Gezegenler 星

xing / şing

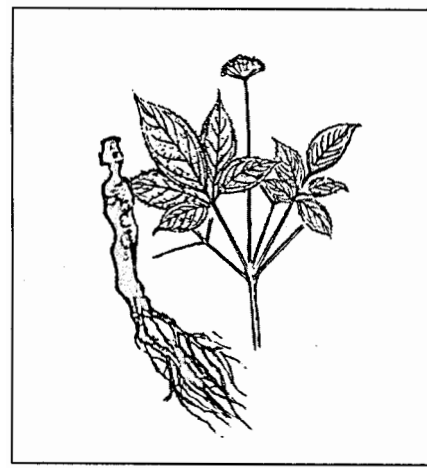
Takımyıldızların↑ aksine gezegenler, Çin mitolojisinde önemli bir rol oynamazlar. Eski Çin astronomları beş gezegen bilirlerdi ve bunları beş sayısı↑ üzerine kurulmuş karşılıklı dizilerle eşleştirebildiler. Böylece, her gezegen beş yönden biri ve onun rengiyle bağdaştırılmıştı. Sadece iki örnekte renk seçimi doğru yapılmıştır: Mars kırmızı ve Venüs beyazdır. Beyaz, ölüm, Batı ve sonbaharın –doğanın ölmeye başladığı mevsim– rengi olduğundan ve bu gezegen en iyi Batı'dan görüldüğünden, Venüs Batı'nın yıldızıdır. Venüs, 'Büyük Beyaz' (*tai bai*) olarak adlandırılır ve eril ilkeyle bağdaştırılır. Mars, ateş↑ ve Güney ile bağdaştırılır. Diğer adları 'Ateş yıldızı' ve 'Göğün Cezası'dır. Gökte görülmesi savaşa alamettir. Jüpiter,↑ Doğu ve tahta elementiyle↑ bağdaştırılır. Merkür, Kuzey ve suya↑ aittir ve simgesel rengi siyahtır.↑ Merkür, İmparatoriçe'nin bir simgesidir. Son olarak, Satürn Merkez'dedir↑ ve rengi yeryüzünün↑ rengi sarıdır.↑

Ginseng 人參

yan / yen

Günümüzde ginseng, birçok değişik tedavi edici özellik taşıdığı söylenilen ve çok kullanılan kuvvet verici bir ilaçtır. Eski zamanlarda, bu bitki sadece, günümüzde Shanxi eyaleti olan Kuzey Çin'in dağlık bölgelerinde üretilirdi; daha sonraları ise, *Shadang* (Shanxi'dedir) ginsengi ile ünlü olmuştur.

Ginseng bitkisinin kökleri oldukça uzundur ve küçük bir çocuğa benzer. Ginsengin sadece bir çocuğa benzemekle kalmayıp, bir çocuk gibi ağlayabil-

Ginseng otu ve kökü

diği de söylenir.

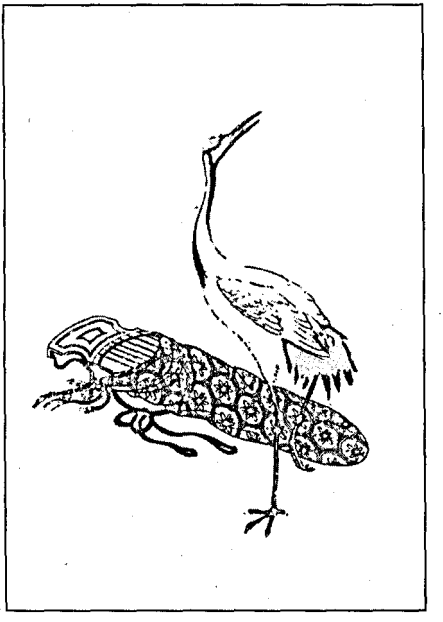
Bugün, en çok Mançurya ve Kore'de ginseng üretilmektedir. Efsaneye göre, Mançurya'ya bir kırmızı çocuğu (yani, ginseng'i) getiren kınkanatlı bir böcektir. Yemesi için kendisine ginseng ikram edilen bir adam hakkında çok ünlü bir folklorik öykü vardır; ginseng'i kaynatılmış bir çocuk zannettiğinden, yemek istemez. Jilin eyaletinin günümüz halk öykülerinde ginseng önemli bir rol oynar. Bir tanesi öğrencisine kötü davranan bir Budist rahip hakkındadır. Rahip her dışarı çıktığında, çocukla oynamak için bir kırmızı kemerli çocuk gelir. Rahip bunu öğrenince, öğrencisine misafirin giysisine bir iplik bağlamasını söyler. Öğrencisi bunu yapar ve rahip ipliği bir ginseng bitkisine bağlı bulur; bitkinin kökünü çıkarır ve kaynatır. Kök kaynarken rahibin dışarı çıkması gerekir; öğrenci tencerenin kapağını açar ve içindekileri yer. Çorbayı da köpeğine verir. Rahip geri döndüğünde, köpek onu parçalar.

Ginsengle ilgili birçok hoş öyküde, baş kahramanlardan biri her zaman bir çocuktur.

Gitar (Lavta) 琴

Qin / çin

Eski metinlerde Çin gitarı (veya lavtası) 'kozmolojik bir müzik aleti' olarak tanımlanır. Güney Çin'de yetişen Wutong ağacından[↑] imal edilmeli, yıla uygun düşmesi için 3 feet 6.6. inç uzunluğunda (Çin ölçüleri), 1.8 inç kalınlığında (= 3 x 6) ve altı onda bir eninde olmalıydı: bu iki ölçü altı skala ya da notaya karşılık gelir. Üst tarafı, gökyüzü[↑] gibi yuvarlak ve kubbeli; alt tarafı, yeryüzü[↑] gibi düz ve dört köşeli olmalıydı. Üst tarafı, bilginler ve aydınları simgelemek için geniş olmalı; sade halkı simgeleyen alt tarafı dar olmalıydı. İlk başlarda *qin* beş telliydi[↑] ancak daha sonraları bu yedi veya dokuza çıkmıştır (bu sayıların tümünün eril sayılar olması dikkat çekicidir). Lei (= 'gök gürlemesi') ailesi tarafından yapılan utların en iyileri olduğu söylenir. 'Musevi Harpı' bir tür ağız orgudur.[↑] 'Ud Telleri,' kadın cinsel organının dış tarafı (*labia majora*) anlamında bir mecazdır.

Gitar ve turna kuşu: "İyi bir memur olmanız dileğiyle"

Göbek Deliği 臍

ji / ci

Göbek kordonu bıçakla kesilmemelidir; annenin bunu dişleriyle koparması daha uygundur. Ancak Orta Çin'de, bazen sıcak maşalar kullanılarak, yakılır. Güzel bir göbek deliği bir fasulyeye[↑] bezemelidir. Bir kadının geniş, derin bir göbek deliği varsa, bu onun gücü ve güzelliğinin bir işaretidir. Dışarı çıkık bir göbek deliği çirkin sayılır ve bir hastalığa işaret olarak görülür.

Eski bir metinde, Shandong eyaletinden 'dünyanın göbek deliği' olarak söz edilir.

Göbekli Buda 彌勒佛

mi-le fo / mi-lği fo

Çin'de ve Hindistan'da tarihsel olmayan çok sayıda Buda vardır ve hepsinin kendi ayrıntılı simgesel özellikleri vardır: örneğin, Amitabha Buda 'Sonsuz Işık Buda'sı, 'Batı Cenneti'nde yaşar ve çevresinde sayısız Bodhisattva'lar vardır. Tusita Göğü'nde yaşayan, 'gelecek olan,' Maitreya Buda da vardır; Asil ve münzevi bir görünüşü vardır ve dünyanın kurtarıldığı (bu, tarihte adı geçen asıl Buda'nın asla söz vermediği bir konudur) sonsuz geleceğe, derinliği kavranılamayan bir bakışla bakar. Birinci binyılın sonlarına doğru 'gelecek olan Buda' yani Maitreya Buda, gülen 'göbekli Buda' olarak karşımıza çıkar. Song Hanedanı döneminde (960-1280) Doğu Asya'nın en popüler tanrılarından biri olur.

Göbekli Buda, oturmuş, elinde bir çuval olan, şişman ve her zaman gülen bir adam olarak tasvir edilir. Çoğu kez çevresinde, kendisini balık ağlarıyla yakalayıp ardından serbest bırakan çocuklar vardır. Saf güler yüzlülüğün simgesidir. Maitreya kültü, devrimci yapısından dolayı, eski hükümdarlar tarafından kan dökülerek bastırılmıştır; Göbekli Buda buna 'dünyadaki her mutsuzluk ve bedbahtlığın bir hayal; koskocaman bir saçmalık' olduğuna inanarak aldırmamıştır (Wolfgang Bauer) ve bu hiç kuşkusuz 'gelecek olan Buda'nın geleceğini güvenli kılmıştır.

'Zevk Buda'sı (*huan xi fo*) ile Göbekli Buda arasında bir benzerlik yoktur; bu, cinsel ilişki anlamında bir mecazdır.

Göğüs 胸

xiong / şyuŋ

Halk sanatında kadın göğsü değil erkek göğsü üstünde durulur. Eski Çinliler, gelişmiş göğüslerin iyi talihe işaret olduğuna inanırlardı. Gerçekten de, Zhou Hanedanı'nın kurucusunun dört göğsü vardı ve bunun bir mutluluk

işareti olduğuna inanılırdı. Eski zamanlarda, kadınlar göğüslerini gizlemek için önlerine bir çuval takarlardı. Günümüzde, kadın göğsülerine 'yeşim dağı' veya 'iki dağ' denmektedir. *Man tou* = dumpling veya buharda pişmiş ekmek de denir.

Göğüs ucu, bir üzüme veya lotus tohumuna[↑] benzetilir. Alt sınıflara ait kadınların hurma büyüklüğünde kırmızı göğüs uçları olduğu söylenir. Küçük göğüs uçları olan bir kadının toplumda yükselecek çocukları olacak demektir; öte yandan, büyük göğüs uçları olan bir kadının çocuklarının toplumun alt sınıfında kalmaya devam edeceklerine veya o sınıfa düşeceklerine inanılır.

Iki göğüs arası, iki dağ arasındaki geçite benzetilir.

Gök Gürlemesi 雷

Lei / ley

Gök gürlemesi ve yıldırımdan çok eski metinlerde söz edilir: 'Gök gürlemesi, ateşin sesi[↑] ve gökyüzünün gülmesidir' (Huang-di Nei-jing). Başka metinlere göreyse gök gürlemesi gökyüzü tanrısının öfkesidir: gök gürlediğinde kişi giyinik olmalı, başında şapka olmalı ve kimseyle şakalaşmamalıdır.

Gök gürlemesi tanrısı

Gök gürlemesi kimi zaman, birçok davulu olan bir davulcu olarak temsil edilirdi. Davullarını Çin yılının 2. ayında (ejderha[↑]) çalmaya başlar ve sonbaharın 2. ayında bir kenara kaldırırdı.

Daha sonraki metinlerde gök gürlemesi, domuz veya maymun başlı, boynuzlu, elleri ayakları pençeli, tüyler yerine deriden büyük kanatları olan bir yaratık olarak tasvir edilirdi. Kırmızı saçları vardı. Bu yaratık hamile bir kadınla temasta bulunursa (örneğin, kadını yıldırım çarparsa), yeniden göğe yükselemez ve toprağın içine girer. Böylece onun gerçekten neye benzediğini görürüz. Bir lazımlıkla teması da aynı ölçüde tehlikelidir.

Gök gürlemesi, ölülerin ruhları[↑] tarafından çekilen bir savaş arabasında yolculuk eder. Bir öykü, teyzesine karşı saygıda kusur göstermiş bir kadını yıldırım çarpmasını anlatır. Ancak kadın başına kanlı bir külot geçirir ve yaratık gücünü kaybedip yeryüzüne düşer. Bir kartala benziyordur. Domuz ve balığı bir arada yiyen insanları yıldırım çarpması daha olasıdır.

Gölge 影

ying / yinğ

Bir insanın gölgesi ruhuna↑ benzer; ve gölgesinden korktuğu için ölen bir adamın öyküsü vardır. Ölülerin ruhlarının gölgeleri yoktur. Diğer bir öykü, doksan yaşında bir adamın evlenmesi ve bir gece sonra ölmesini konu eder. Bu evlilikten bir erkek çocuk doğar, ancak babasının kim olduğundan kuşku duyulduğundan, konu mahkemede görüşülür. Hakimin kararı: çocuk yaşlı adamın oğluysa gölgesi yoktur.

'Bir gölge duvar,' kötü ruhları uzak tutmak için ana girişin hemen arkasına inşa edilen kısa bir duvardır. Buradaki ana fikir, ruhların sadece düz bir çizgi halinde ilerleyebildikleridir, bu yüzden yarım daire çizip 'gölge duvarı'nı aşamazlar.

Göz 眼

yan / yen

Çinliler görsel insanlar olduklarından göze çok önem verirler. Güzel bir kadınının gözleri bademe veya meteora benzetilir. Metreslerden, *yan zhong ren* olarak, yani gözlerimdeki kişi diye söz edilir.

Kanlı gözler kötüye işarettir: genelevlerin tanrısının kanlı gözleri ve üstünde beyaz kaşları vardır. 'Tek-göz,' penis yerine kullanılan bir deyimdir.

Eski Çin bakır paraların ortasında, binlik olarak sıraya dizilebilmeleri için, bir 'göz' yani bir delik vardır. Birçok resimde madeni paralarla beraber bir yarasa↑ görürüz: Çince 'yarasa' (*fu*) ve 'talih' (*fu*) eşseslidir ve aynı şekilde 'önünde' (*qian*) ve 'para' (*qian*) de eşseslidirler. Böyle bir resim 'Talih gözlerinizin önündedir' (*fu zai yan-qian*) anlamındadır.

Guan-Di 關帝

guan-di

Guan-Yu, MS III. yüzyılda Liu Bei'nin Çin İmparatoru olmasına ve burada kısa ömürlü bir hanedan kurmasına yardımcı olanlardan biriydi. Bundan dolayı Guan-Yu'ya saygıyla anılan Guangong adı verilmiştir. Liu Bei'nin ölümünden sonra iktidardan düşer, ancak sonraki asırlarda tanrı konumuna çıkartılır. Çok yakın bir geçmişe kadar *Guan-di* (tanrı olarak aldığı ad) için yapılan tapınaklara, neredeyse Çin'in tüm büyük şehirlerinde rastlanmaktaydı. O bir savaş tanrısı ve aynı zamanda bir eşitlik ve dürüstlük tanrısı olarak saygı görürdü; taraflar anlaşmazlıklarını çözmek için çoğu zaman onun tapınağına giderlerdi. Çin tiyatrosunda, 'Üç Krallık Romanı' üzerine kurulmuş piyeslerin baş kahramanıdır. Burada, bir general üniformasıyla ve at sırtında

Guan-di (önde)

tasvir edilir. Kırmızı yüzü sayesinde hemen tanınır.

Guan-Han Gong 廣寒宮

Guan-han gung

'Uzakların Soğuk Sarayı' aydadır;[↑] çevresinde güzel bahçeler ve çekici kızlar vardır. Bu deyim, 'aydaki periler' kadar güzel olduğunu düşündüğümüz bir kıza aşık olmak anlamında bir mecaz olarak kullanılır. Önceleri bu saray bütün güzellikleriyle rüyalarımıza girerdi, ancak Tayvanlılara göre, Amerikalılar aya gittiklerinden beri rüyalarımıza girmez oldu!

Guan-yin 觀音

Guan-yin

Ilk başlarda, merhamet tanrıçası Guan-yin, erkek Budist aziz Avalokitesvara'ydı (Dalay Lama'nın kişiliğinde yeniden doğan, Tibet Budizmi'nin baş azizi). 'Avalokitesvara' adı Çince'ye '(dünyanın) seslerini dinleyen' (*guan yin*) olarak tercüme edilmiştir. Hint ve Tibet sanatında, Avalokitesvara Hint güzellik kavramlarına göre tasvir edilmiştir –örneğin kadınsı yumuşak kıvrımlar ve dolgun göğüslerle–. Kuşkusuz bu yüzden Guan-yin kadın zannedilmiştir (IX. yüzyıldan itibaren).

Guan-yin, çoğu kez Meryem Ana'yı andıran bir şekilde, kollarında bir çocukla tasvir edilir. Yanında elinde bir şişe olan bir erkek çocuk ve ince bir söğüt dalı[↑] taşıyan bir kız çocuğu vardır. Onu, Çin'in güney kıyılarında, XI. yüzyıldan itibaren en azından gemici ve balıkçılar tarafından tapınılan, tanrıça Ma-zu'ya[↑] benzetirler. Isimlerdeki benzerlikten dolayı Guan-gong'un[↑] karısı olduğu sanılırdı. Lü Dong-bin'in[↑] kendisini kızdırdığı bir gün, ondan öç almasını anlatan efsane çok ünlüdür.

Diğer bir efsane, ince söğüt dalının nasıl şişeye sokularak 'değersizleştirildiğini' anlatır; ince söğüt dalı bir fahi-

şeye dönüşür ve bundan dolayı genelev mahallelerine o günden beri 'çiçek sokakları ve söğüt dalı yolları' adı verilir.

Guan-yin, Çin "Meryem Anası"

Guguk Kuşu 布穀

bu-gu / bu-gu

Çin guguk kuşunun bir diğer adı da *du-juan*'dır ve efsaneye göre, Sişuan'da bir hükümdardı (Şu'nun Ruhu olarak da bilinir; Şu, Şişuan'ın eski adıdır). Tibet'in Bon dininde, guguk kuşunun bu dinin kurucusunun kadın atasını hamile bıraktığı zannedildiği için, kutsal bir hayvandır. Guguk kuşunun kan tükürene kadar öttüğü söylenir – açelyanın↑ rengi de buradan gelmektedir. Guizhou eyaletinde yaşayan Han ırkından olmayan azınlıklar, guguk kuşu tekrar görünmeden ölüleri için yas tutmazlar.

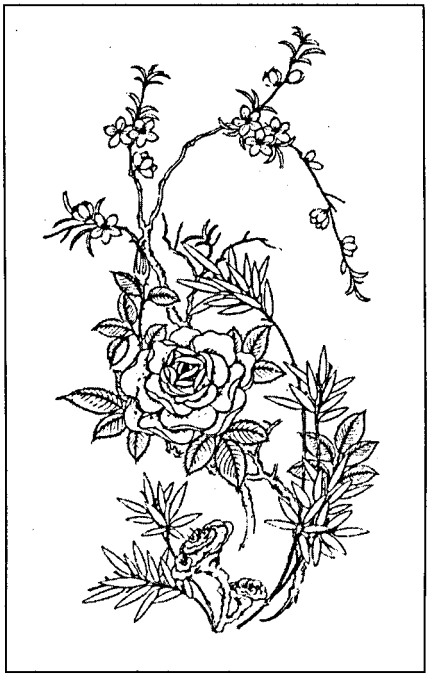
Şişuan eyaletindeki köylüler çiftlikteki değişik işlere başlama günlerini belirlemelerine yardımcı olan guguk kuşuna çok dikkat ederler. Yerel diyalekte guguk kuşu için 'buğday hasatı,' 'bizi sabanla çalışmaya zorlayan,' 'ipekböceklerini gözleyen' veya 'ateşi gözleyen' gibi deyimler kullanılır. Burada ateşin, gökte göründüğü günün tarımsal takvimde önemli bir tarih olan, 'ateş-yıldızı,' yani Antares (veya Scorpionis) olduğu düşünülmektedir.

Gül (Kırmızı) 薔薇

qiang-wei / çyang-vey

Gülün Çin'de Avrupa'daki kadar önemli bir rolü yoktur. Aşk simgesi değil, gençlik simgesidir.

Dört mevsimde↑ yaşayan bir çiçektir.

Gül ve ölümsüzlük otu

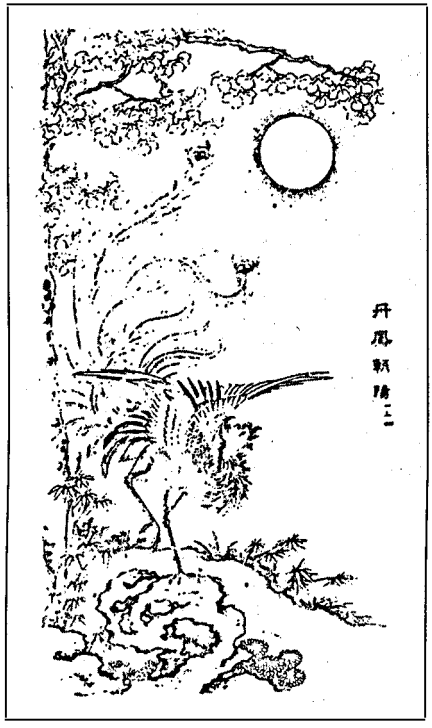
Güneş 日

ri / n

Güneş, eril ilke olan *yang*'ın↑ simgesidir. Doğduğu yer olan Doğu ve gücünün hissedilmeye başlandığı mevsim olan baharla bağdaştırılır. Aynı zamanda İmparator'un↑ simgesidir.

Eski Han Hanedanı'nın İmparatoru *Wu*, annesi rüyasında vücuduna güneş girdiğini gördükten sonra doğmuştur. Marcel Granet'ye göre, en eski güneş mitlerinden biri *Guei Zang* adındaki kehanet kitabının kalıntılarında bulunmaktadır. Bu mit, şafak vadisindeki (Doğu) güneşin evi olan içi boş dut ağacından yükselen, Güneşlerin Anası Xi-he hakkındadır. Ortaya çıkması ve ortadan kaybolması 'karanlık ve aydınlığa' (*hui ming*) neden olur. Mite göre, kahraman Hou Yi bunların dokuzunu vurana dek, dünyayı kasıp kavurmakla tehdit eden on adet güneş –yani Xi-he'nin oğulları– vardı. Bu mitin değişik bir yorumundaysa dokuz güneşin sekizini gök gürlemesi tanrısının yok ettiği anlatılır; bazı kaynaklar ise, bu güneşlerden sekizinin onları bir dağla ezen genç tanrı Er-Lang tarafından yok edildiğini ileri sürer.

Tayvan'ın ilk yerlilerine göre, bir zamanlar iki güneş vardı: bir tanesi

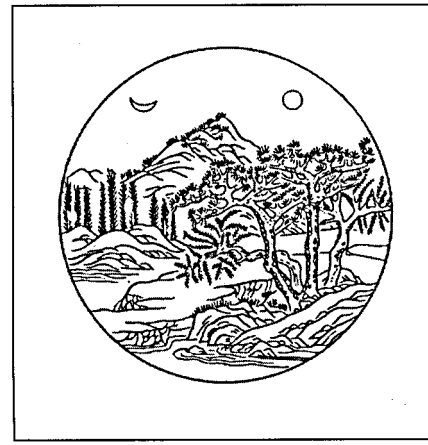
Anka kuşu ve güneş

vurulmuş ve aya↑ dönüşmüştür. Güney Çin'deki azınlığa göre ise, ilk başta on-iki güneş vardı, bunların onu güneş kahramanı tarafından öldürülmüş: geriye kalan ikisi bizim güneşimiz ve ayımız olmuş. Aynı bölgede hâlâ varolan bir mit, yeryüzü↑ karanlıkken horozun↑ güneşin çıkmasını sağladığını anlatır (Japonların da benzer bir mitleri vardır). Diğer yerlerde, güneşin nasıl geriye gittiği veya sabit kaldığını anlatan öykülere rastlarız (İncil'deki Eski Ahit ile paralellik).

Güneşte üç ayaklı bir kuzgunun↑ yaşadığı söylenir, bazı mitlerdeyse bir kara kaplumbağasından↑ söz edilir. Güneş tutulmalarının açıklamalarından, güneşin kocayla ayın ise karısıyla bağdaştırılmış olduğunu görebiliriz. Güneş tutulması İmparator'un 'kararttldığına,' yani İmparatoriçenin çok fazla etkisi altında kaldığına işarettir. Ay tutulmaları, eşinin kocasına yeterince itaat etmemesinden kaynaklanır.

Çinli astronomlar güneş ve ay tutulmalarının gerçek sebeplerini anladıkları ve ilk önce güneş sonra da ay tutulmasını önceden hesaplayabilmeye başladıkları zaman bile Çinliler, bir köpeğin↑ ayı yutmaya çalıştığına inanmaya ve bu gökteki canavarı davullar,↑ dualar ve göğe oklar atarak korkutmaya devam etmişlerdir.

Güneşe adanılan kurban, sabahın erken saatlerinde kurban edilen bir

Güney Dağı, ay, güneş ve çam ağaçları: "Talih ve uzun ömür!"

öküzdü.↑ Bazı gizli toplulukların ayinlerinden –örneğin, 'Şeytana tapanlar ve Vejetaryenler Mezhebi'den (XIII. yüzyıl, Song Hanedanı'nın sonları)– güneş ve aya tapan bir kültün var olduğunu çıkarabiliriz. Wolfgang Bauer'e göre, bu güneşe ve ışığa tapma Çin'de Tang döneminde başlamış olan Zerdüştçülük ve Mani inançlarının etkilerini göstermektedir. Alt sınıflarda, güneşe tapma kırmızıyla bağdaştırılmış ve (öğretileri 'kırmızı' güneşe benzetilen Mao zamanına kadar) ideolojik ifadesi, halk ayaklanmarıyla olmuştur. Çin milli marşındaki 'Doğu kırmızıdır, güneş yükselir' sözleri, güneşin ve ihtilalin zafer gücünü ifade eder.

Bir eli güneşin üzerinde olan talih tanrısının resmi, 'en kısa zamanda ilerlemeniz (devlet memurluğu kademelerinde) dileğiyle' anlamında yorumlanabilir.

Güvercin 鴿

ge / gĕ

Güvercin, eski Hindistan'da ölüm ve ruhların kuşuydu; Roma'da aşk kuşuydu; Çin'de ise, hayatlarını çift olarak sürdürdükleri ve yavrularının bakımında iş bölümü yaptıklarından dolayı, sadakat ve uzun ömürlülüğün[↑] simgesidir. Tang döneminden itibaren 'çocukları yollayan tanrıça'nın (*song zi niang-niang*) başlığında tasvir edildiği için, güvercinin aynı zamanda bir doğurganlık simgesi olduğu düşünülmektedir. Aynı dönemlerde, posta güvercini olarak da kullanılmaktaydılar.

Güzellik 容貌

rangmao / rangmao

Kadın güzelliği, çok eski zamanlardan itibaren Çinlilerin çok ilgilendikleri bir konu olmuştur ve imparatorluk haremine layık olan kadınların özelliklerini belirten özel bir elkitabı bile mevcuttu. Ortaçağ Avrupasında olduğu gibi, kadınların çekici yönleri başlarından başlar ve aşağıya doğru inerdi: gözler,[↑] kaşlar,[↑] yüz,[↑] saç,[↑] burun,[↑] kulaklar, eller ve parmaklar, vb.

Estetikçi Li Yu'nun (veya Li-weng) (XVII. yy.) izlenimleri günümüzde, kısmen de olsa, hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Vitamin eksikliği veya kötü beslenme sonucunda saçın kızıllaşması haricinde, tüm Çinlilerin güçlü, düz, siyah ve yumuşak siyah saçları olduğundan, burada saç rengi önemli bir rol oynamaz. 'Bulut saç,' yani başın üzerinde bulut kadar hafif görünen saçlar özellikle makbuldur. Geniş bir alın makbul olduğundan, günümüzde bile birçok kadın, her on beş günde bir tekrarlamak üzere, alınlarındaki saçları alırlar. Yüz yuvarlak değil, bir yumurta gibi oval olmalıdır: kaşlar, söğüt ağacının yaprakları gibi, yay gibi kavisli olmalıdır.

Li Yu'ya göre, en güzel kadınlar Suzhou ve Hangzhou adındaki iki şehirden çıkardı ve Hunan eyaletinin kadınlarıysa romantizmleriyle ünlüydüler. Bambu,[↑] çiçek dolu bir sepet[↑] ve meyve dolu bir sepeti[↑] hediye etmek için taşıyan üç güzel kadının resmi, bir erkeğe iyi dilekler sunmak için verilirdi. Bir erkeğe hediye edilmeye uygun popüler diğer bir resim, antik çağın ünlü onsekiz güzelini tasvir eder.

Bitki ve hayvanlar alemiyle ilgili çok sayıda karşılaştırma vardır: bir kadın, ağzı bir balığınki[↑] kadar küçük ise, gözleri liçiye[↑] veya çiçeklere[↑] benziyorsa, güzeldir. 'Güvercin gözler,' zekâ ve çekiciliği simgeler; 'midye gözler' veya kırmızı gözler çirkindir, mavi gözlerse kimse tarafından beğenilmez. Burun[↑] soğanın sapına benzetilir; kalkık burun (aslan burnu) bir ka-

dını güzelleştirmez ancak ona şans getirebilir. Kulaklar, sığırdiline (*mu er*) benzemeli, ne çok kalın ne de çok ince, biraz parlak olmalı; 'sıçan kulak' fazla küçüktür ve 'yeryüzü tanrısı kulağıysa' fazla büyüktür.

Ağız ve dudaklar kiraza benzemeli, yani küçük fakat şişkin olmamalıdır; her zaman kadınların makyajla bu kusurları gidermeleri beklenilir. Dişler beyaz ve nar taneleri↑ kadar düzgün olmalıdır. Küçük, eğri dişlere 'sıçan dişleri' denir. Dışarıya doğru çıkık dişler özellikle çirkin sayılır ve eskiden tuvalet kâğıdı yerine kullanılan tahta parçacıklarına benzetilir. 'Güzel koku↑' Çinlilerin, kadın vücudunun tasvirinde çok sık kullandıkları bir deyimdir.

Tang döneminin büyük şairi Li Taibo'nun övdüğü güzel bir kadının 'kırmızı yüzü' sayesinde 'Kırmızı yüz–kısa ömür' atasözü oluşmuştur: güzel bir kadın bir erkeğin çok sık cinsel ilişkiye girmesine neden olur ve erkek erken ölür. Genelde, kadın çıplaklığı↑ hâlâ bir tabudur. Ender olarak rastlanan fildişinden çıplak kadın heykelcikleri, evli veya bekâr bir kadının erkek bir doktor tarafından muayene edilemediği zamandan kalmadır. Hasta kadın, doktora ağrıyan yerini heykelciğinin üzerinde gösterirdi: doktor nabzına bakar (çoğu zaman doğrudan kadına dokunmadan) ve tanı koyardı.

Günümüzde, Çin sanat piyasasında gümüşten çıplak kadın heykelcikleri ortaya çıkmıştır. Bunların, ölülere hizmet ettikleri söylenir. Ayrıca fahişelerin yataklarının üzerine asılırmış.

İyi giyinmiş güzel kadın ideali zaman içerisinde değişmemiştir, ancak kadının çekiciliği hakkındaki fikirler değişmiştir. Tang döneminde (618-906) bir kadının güzel sayılması için dolgunca olması gerekirdi; yüz yıl sonra XI. yüzyılda, ince olmak çok önemliydi. XX. yüzyılın başlarına kadar, bir kadının ayakları, sarılarak, '3 inç'e [7.62 cm.] kadar küçültülür ve bunların erkekleri cinsel açıdan uyardığı düşünülürdü: bunlara, 'altın lotus' veya 'altın zambak' denirdi. Bu uygulama VII. yüzyıl civarında başlamıştı ve çoğunlukla sadece üst sınıflar tarafından uygulanırdı. XIX. yüzyılda, bu âdet orta ve alt sınıflardan kadınlar arasında da yaygınlaşmıştı. Günümüzde, bu âdet ve tabi ki buna bağlantılı olan 'ayak fetişizmi' tamamıyla yok olmuştur.

Güzel bir kadının tüm vücudu bir söğüt ağacına↑ benzemelidir: ince, elastiki ve kıvrımlı olmalı, kalçalar fazla belirgin olmamalıdır. Kasık kılları↑ için bile standartlar belirlenmiştir; her kadının biraz kasık kılı olmalı, fazla uzun veya sarımtırak olmamalıdır (nefret edilen İmparatoriçe Wu'nunkiler gibi.)

Çinli estetikçi erkek güzellik ideal-

lerine, hem genel hem de özel anlamda, fazla önem vermemişlerdir. Bazı imparatorların ilgi çekici fiziksel özellikleri mitik atalarına benzetilerek övülürdü: en makbulü Yao'nun kaşlarına, Shun'un gözlerine, Yu'nun dik sırtına ve Tang'ın omuzlarına sahip olmaktı.

Bir bilginin[↑] görüntüsünün kadınsı olması makbuldü. Ancak, genelde şişman erkekler –asker ve güreşçiler– hiçbir zaman yakışıklı sayılmazlardı: Göbekli Buda[↑] bile, yakışıklılık değil, neşe simgesidir. Erotik 'bahar resimleri'nde, erkek göğüsleri çoğu zaman kadın göğüslerinden daha büyüktür.

Halka (Yüzük) 環

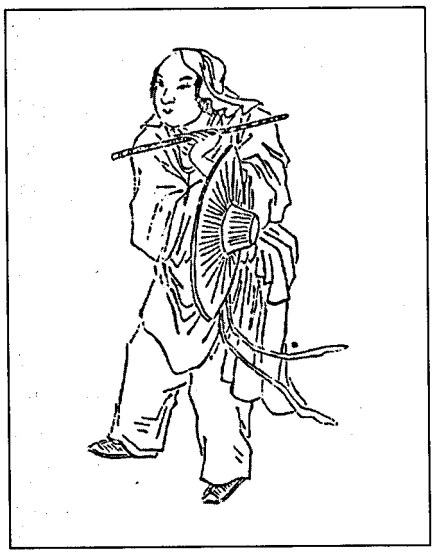
Huan / huan

Halka da tekerlek gibi, kalıcılığı simgeler: kalıcı olan ve bozulmayanı temsil eder. Güney Çin'de yaşayan Yaolarda, halka nişan ve aşk simgesidir: ve Çin'in diğer bölgelerinde de bilinmektedir. Çince 'halka' sözcüğü *–huan–* 'geri dönmek' sözcüğüyle eşseslidir.

Han Xiang-Zi 韓湘子

Han Şyang-dzı

Han, tarihi bir şahsiyettir – ünlü bilgin Han Yu'nun (768-824) yeğenidir. IX. yüzyılın başlarında yaşamış ve bilge ve ulu kişi Lü Dong-bin↑ ile birlikte çalışmak için toplum hayatından çekilmiştir. Han'ın istediği zaman, bitkileri büyütebildiği ve çiçekleri açtırabildiği söylenirdi. Sekiz Ölümsüzden↑ biri olmuştur. Simgesi flüttür.↑

Han Xiang-zi ve flütü

Havlu 手巾

shou-jin / şoğ-cin

Toplantılarda, misafirlerin ellerini ve yüzlerini sildikleri sıcak nemli havlular dağıtılır. Bu yazın serinletici, kışınsa rahatlatıcıdır. Düğün gününde geline bir havlu (*jin*) verilebilir, ancak cenazelerde gözyaşlarını silmek için havlu kullanıldığından, bu âdete karşı çıkanlar da vardır.

Bir kadın en yakın kadın arkadaşına 'havlu dostum' der.

Hayalet 鬼

gui / guiy

Genel olarak ele alındığında, Çince *gui* sözcüğü korkulması gereken çok korkunç bir cini ifade eder. Bu çoğu zaman bir ölünün ruhudur: ailesi ondan korkmaz ve ailesi ona hakaret etmemiş veya onu ihmal etmemişse, o bir *gui* değil bir *shen*'dir. Ancak diğerlerinin (aileden olmayanların) ruhları,↑ yaşarken uğradıkları hakaret veya çekmiş oldukları acıların öcünü almak isteyebilirler. Böylece saldırgan olmak isteyebilirler: bu, özellikle ailelerinden

Zhong-kui hayaletleri kovarken

uzakta ölmüş ve kendilerine sunak sunulmayan kişilerin ruhları olabilir (Aç Ruhlar da denilenler). Popüler Çin etimolojisi *gui* = cin, hayalet sözcüğünü, *gui* = eve geri dönmek sözcüğüyle bağdaştırmaktadır.

Gui'ler, etekleri içine bastırılmamış giysiler giyer. Gölgeleri olmaz ve sesleri bize garip gelir. Uzağı iyi görmezler, sadece kırmızı bir parlaklık görürler. Güney Çin'in bazı yerlerinde *gui*'nin yaşayan kişilerin hizmetkârları olabileceğine inanılırdı. Günümüzde, Çin ve Tayvan'da, basın hayaletlere inanılmasına karşı bir kampanya sürdürmektedir, ancak son basın raporlarından anlaşıldığı üzere bu inanış hâlâ devam etmektedir.

'*Gui ile alışveriş*' cinsel ilişki anlamında bir mecazdır. 'Bir Hayalet Arabası'nın (*gui-che*) dokuz başlı bir kuş olduğu söylenir; Güney Çinliler bu kuşun evlere girip, orada yaşayanların ruhlarını çaldığına inanırlar. Çocukların giysileri kurutulmak için asla dışarı asılmamalıdır çünkü kuşun kanı veya tüyü bunların üzerine düşebilir ve çocuklar hastalanır. 'Hayalet engeli' (*gui men guan*) yeraltında, ilk cehennemin girişindedir. Ruh, ölümünden sonraki ilk yedi gün içerisinde bu engelden geçer. Güney Çin'de, 'Hayalet Ana'nın on hayaleti aynı anda doğurduğuna ve aynı gece hepsini yediğine inanılır. Bazı metinlerde, rüyalardan kaynaklanan yalancı bir gebelik olan 'hayali gebelik' deyimine rastlamaktayız. 'Yabancı hayaletler' (yabancı şeytanlar;

yang gui-zi) Avrupalılar ve Amerikalılar için kullanılan, pek hoş olmayan bir deyimdi. Günümüzde pek sık kullanılmamaktadır.

Hayvanlar 獸

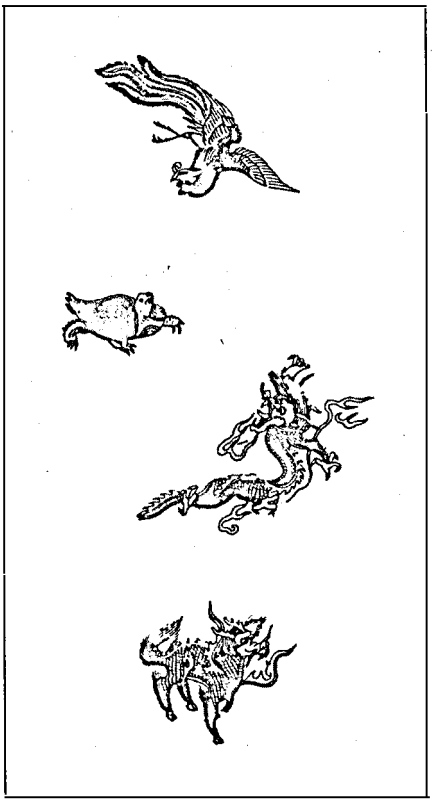
shou

Çinliler hayvanları beş sınıfa ayırırlardı. Her sınıfın bir temsilcisi vardır: tüylülerin Anka,↑ kıllıların tekboynuz,↑ çıplakların insan;↑ pulluların ejderha↑ ve kabukluların başı kara kaplumbağasıydı.↑

İmparatorun huzuruna çıkma izni alan bir kadın, üzerinde insan hariç diğer tüm hayvan türlerinin *qi-lin*'in (tekboynuz) önünde hürmetle eğildiklerini tasvir eden desenle süslenmiş bir etek giyerdi.

Beş veya altı değişik evcil hayvan türü vardı: at,↑ öküz,↑ koyun,↑ domuz,↑ köpek↑ ve tavuk.↑ Hepsinin eti yenilebilirdi ancak at eti sadece törenlerde yenirdi.

Beş zararlı hayvan: yılan,↑ kırkayak,↑ akrep,↑ kertenkele veya geko↑ ve kara kurbağasıdır.↑ Bu hayvanları evlerden kovmak için, beşinci ayın beşinci gününde büyü yapılırdı. Zhong-kui↑ horozun↑ da yardımıyla, bu hayvanlara karşı en çok çaba veren tanrıdır.

Kendi hayvan türlerinin temsilcileri olan Anka kuşu, ejderha, tekboynuz ve kara kaplumbağası; bunlar aynı zamanda dört yönün simgeleridir

He-He 和合

hği-hği

He-he'ler ikiz tanrılardır: adları 'beraberlik' veya 'uyum' anlamındadır. Kimilerine göre bunlar, *Han-shan* şairi (Soğuk Dağ şairi) ve arkadaşı *Shi-de* (yolda bulunmuş çocuk) olabilirler: Bunların ilki, *Tian-dai* sıradağlarında yaşayan bir keşiş, diğeriyse onun evlatlığı ve *Guo-qing* manastırında mutfak

İki He-he

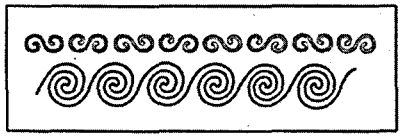
sorumlusuydu. Çin sanatında sıkça tasvir edilirler.

Tarihsel açıdan bakılmadığında, ikiz tanrılar omuzlarına kadar uzun saçlı erkek çocuklar olarak tasvir edilirler; birinin elinde bir lotus↑ (*he*), diğerinin elindeyse içinden buhar bulutu çıkan bir kâse vardır. Bu bulutun içinde, beş yarasa↑ veya bazen bir at↑ veya başka değerli nesneler görebiliriz. He-he'ler, evli çiftler arasındaki uyumun simgesi ve amblemlerinden de belli olduğu üzere zenginlik tanrısıdırlar.

Helezon 迴紋

Hui-wen / huiy-vın

Halen, halı ve kenar süslü eşyalarda sıkça kullanılmakta olan bu şerit süsü, ilk defa çanak çömlek süsü olarak Neolitik çağda ortaya çıkmıştır. Bu motifin birçok şekli vardır. Çoğu zaman sonsuz sıralar halinde, iç içe geçmiş karelerden↑ oluşur. Bu motif 'geri dönmek'

Helezon motifleri

anlamındaki Çin yazı karakterine çok benzediğinden, helezon motifi 'yeniden doğuş'u simgeler. Buna benzer bir motif de, temeli birbirine geçmiş iki kareden oluşan *hui-hui-jin*'dir (*jin* 'brokar' veya sadece 'desenli dokuma' anlamındadır). Helezon motifi gamalı haçla↑ ilişkilidir.

He Xian-Gu 何仙姑

Hğı Şyen-gu

He Xian-gu sekiz Ölümsüzden↑ biridir ve aralarındaki tek kadındır. Simgesi

He Xian-gu ve sihirli lotus çiçeği

lotustur,↑ bazen de şeftalidir.↑ Bir cin tarafından saldırıya uğramış ve sekiz ölümsüzden biri olan Lü Dong-bin tarafından kurtarılarak, bu gruba dahil edilmiştir. Efsaneye göre: 'Hiçbir zaman evlenmemeye yemin etmişti ve üvey annesi onunla ne yapacağını bilemez haldeydi. Bir gün, pilav pişirirken büyükbaba Lü geldi ve onu kurtardı. Göğe yükselirken elinde hâlâ kaşığını tutuyordu' (Richard Wilheim, bir anlatıdan aktarma).

Hint Çıngırağı 警杖

jing-zhang / cing-cang

Bu, üst tarafında bir halka bulunan ve bu halkadan başka halkalar sallanan bir sopadır. Bir Hint simgesidir ve sadece Budizmle ilgili konularda adı geçer. Bu Hint çıngırağı, istemeden üstlerine basmaması için yerdeki küçük yaratıkları uyaran, dilenci rahibin bir simgesidir.

Hisler 情

qing / çing

Kendisine ayinlerde en önemli unsurun ne olduğu sorulduğunda Konfüçyüs,↑ ayinlerin insanlara hedef belirleyebilecekleri bir ılımlılık örneği sunduğunu söylemiştir: 'Neşe ve üzüntü ılımlı olmalıdır (merkezin öğretisi).' Hislerimize izin verir onları açıkça ifade edersek, barbarların ölçüleriyle (*dao*) hareket etmiş oluruz.

Çinlilerin duygusal hayatları, geleneksel ritüeller tarafından kontrol edilmektedir; bunun için de belirli bir ölçüde standartlaşmışlardır. Bunlar geleneksel simgeler ve mecburi işaretlerle↑ doludur. 'Üstün insanın en önem verdiği konu, diğerlerinin doğru ifade şekillerini bilmediğini düşünmemeleridir' (Ritüeller Kitabı).

Huang-di Nei-qing adlı kadim Çin tıbbı kitabı,↑ mikrokozmos ve makrokozmos arasındaki ilişkinin ayrıntılarını anlatır. Nasıl ki beş erdem↑ öğretisi beş kusurla bağlantılıysa, duygular da vücudun beş açık ucuna tekabül etmektedir: gözler ve kızgınlık, dil ve neşe, ağız ve irade, burun ve üzüntü, kulaklar ve korku.

Diğer bir fikre göre yedi duygu vardır: neşe, kızgınlık, korku, aşk, nefret, arzu. Romanlarından da belli olduğu üzere, Çinliler özellikle dokunma duyusuna önem verirler: metinler, tenin anlatımları, dokunmanın verdiği his, yumuşaklık, soğukluk, vb. gibi tasvirlerle doludur.

Çinlilerin duygusal hayatlarını en iyi anlatan iki deyim vardır: *gan-qing* ve *ren-qing*. İlk deyim genel anlamda 'his,' 'duygu' demektir ancak, gerçekte evli çiftler arasındaki karşılıklı mecburiyet hissidir. *Gan-qing*, cinsel ilişki ve

okşamalar dahil, bizim 'aşk' olarak adlandırdığımız her şeyi kapsar; zina veya evlilik görevinin yerine getirilmemesiyle 'kırılır.' İkinci deyim, *renqing*, 'insani hisler' demektir ve genellikle bu anlamda kullanılır. Ancak, daha yüksek makamdaki biri için –'hediyelerle iyi niyet göstermek' deyiminin bir uzantısı olarak– 'rüşvet' anlamına gelebilir. 'Birine sabır göstermek, onu çekmek' ve 'pes etmek' *ren* ve *rang*↑ ile ifade edilir.

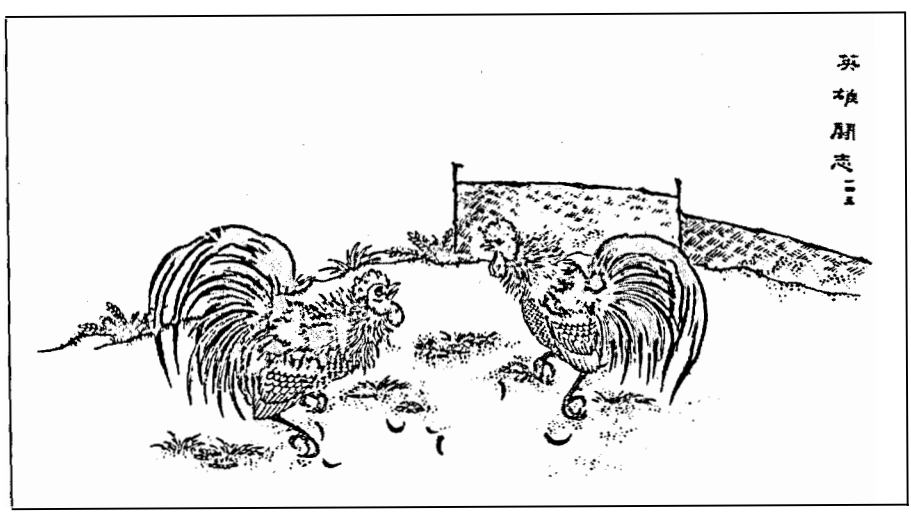
Horoz 公雞

gong-ji / gung-ci

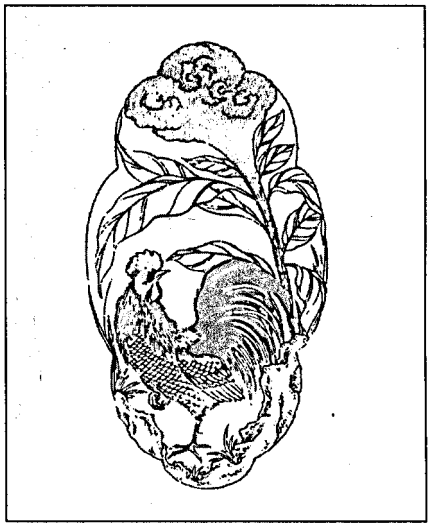
Horoz, burçlar kuşağının↑ onuncu hayvanıdır. Çin'de hiçbir zaman horoz yenmez ve bu hayvan Yeni Yılda↑ öldürülmemelidir. Kötülüklerden korur: kırmızı horoz resmi, evi yangından korur (krş. Alman folklorundaki kırmızı horoz). Beyaz bir horoz bir tabutun üzerine konulduğunda, cinleri uzaklaştırır.

Çin'de MÖ ilk bininci yılda horoz dövüşleri olduğuna dair çok sayıda metne dayalı kanıtlar vardır. Günümüzde, yasaklanmış olsa bile Güney Çin'de çok yaygın bir spordur.

Güneşte↑ bir horoz olduğu söylenir, diğer geleneklere göreyse bu hayvan üç ayaklı bir kargadır.↑ Horoz sadece cesur bir kuş olarak değil, yararlı bir kuş olarak da görülür: bulduğu her yiyeceği yemeleri için tavukları çağırır. Çok dakik olduğundan güvenilirliğin simgesidir. Erkekliğin de simgesidir. Bir Hint efsanesine göre, Jambudvipa kıtasında bir ağaçta bir horoz oturur: bu, 'Horozların Kralı'dır ve o öttüğünde, yeryüzündeki her horoz öter.

Bir horoz dövüşü

Güzel ibikli bir horoz ve ölümsüzlük otu

Öten (*ming*) bir horoz, (*gong-ji*) 'başarı ve ün'ü (*gong-ming*) simgeler. 'Horoz ibiği' (*guan*) sözcüğü, *guan* = memur sözcüğüyle eşseslidir; ve güzel ibikli bir horozu hediye etmek, hediyeyi alana memur olmasını dilemektir. Beş civcivli bir horoz, bir babanın görevinin beş oğlunu eğitmek olduğunu hatırlatır.

Hurma

zao / dzav

Çin hurması Kuzey Afrika hurmasından değişiktir. Bu, hünnap ağacının meyvesidir. Çince bu ağacın adı 'erken' (*zao*) sözcüğüyle eşseslidir ve bunun için de çoğu zaman 'erken' kavramının hünnap ağacıyla anlatıldığını görmekteyiz. Bu ağaç, çoğu zaman liçi[↑] ile beraber tasvir edilir ve bu resmi hediye etmek, hediyeyi alana yakında oğlu olması dileğini ifade eder. Hünnapla beraber bir tarçın ağacı[↑] tasvir edildiğinde, bu, yakında yüksek rütbelere erişecek bir oğlun doğması dileğidir. Özellikle Kuzey Çinlilerin, hünnap ağacının meyvesini yemeği sevdikleri söylenir –bu meyveyi o denli severler ki, onu yemekten dişleri sararır–. Rüyada hünnap ağacı görmek, erken ölüme işarettir: bunun nedeni 'hünnap' karakterinin, biri diğerinin üzerine yazılmış iki 'gelmek' karakterine benzediği ve buna ölü ruhların gelmesi anlamı verildiği içindir. Hünnap ağacının ham meyvesinin düşük yaptırdığı söylenir.

Çin hurmaları ve longana meyveleri: "Yüksek makamlarda bulunacak oğullar için çok beklememeniz dileğiyle!"

İdrar 小便

xiao bian / şyav byen

Kuzey Çin'de kadınlar ciltlerini güzelleştirmek için yüzlerini idrarla yıkarlar. Tilki[↑] ve tilki şekline girmiş ruhların idrarlarının birçok hastalığı iyileştirdiği söylenir. Bu, birçok büyücü tarafından, ömürlerini uzatmak için içilirdi.

Gelin, baba evini terk ettiği gün, akşama kadar idrara çıkmamalıdır. Bir heykelin üzerine idrar yapmak ona hakaret etmektir: ancak, Hangzhou'daki büyük Yo Fei tapınağında bir küçük Qin Kui (Kahraman general *Yo Fei*'yin düşmanı ve entrikalarından dolayı ölümüne neden olan kişi) vardı. Bu heykele idrar yapmak serbestti. İdrara çıkmak yerine 'elleri çözmek' (*jie-shou*) ve 'elleri temizlemek' deyimleri de kullanılır.

İğne 針

zhen / cin

Yılın bazı günleri iğneyle yapılan el işleri yasaklanırdı: Yeni Yıldan[↑] 1. ayın 5. gününe kadar, Buda'nın gözüne girebilir diye, iğne kullanılmamalıydı. Yeni Yılın 3. gününde el işi yapan bir kadın, yakın zamanda dul kalacak demektir; iğnesini ayın 9'unda kullanırsa, anne babası erken ölür, 10'unda kullanırsa kız çocuk doğurur ve hiçbir zaman oğlu[↑] olamaz. İğnenin deliği dişil, ucuysa erildir.

İki 二

er / ıg

Tüm çift sayılar gibi, iki de dişildir. Eski zamanlarda birin[↑] güneşle,[↑] üçün[↑] insanla bağdaştırıldığı gibi, iki[↑] de yeryüzüyle bağdaştırılırdı.

'Bir, birleşmeyi temsil eder. Bu birleşme başka bir değerle meydana gelemez, çünkü Bir her şeyi kapsayan bir bütündür. Bir, Bir ve İkiyi birleştiren bir Bütün'dür: çünkü Bir'de, sağ/sol, yukarı/aşağı, ön/arka, daire/kare, *yin* ve *yang* gibi, tüm birleştirici ve ayırıcı öğeler birbirlerini yok ederler. Hem bir Birleşme hem de bir ikili olan bu Bütün, Üç ile (Bir artı İki) başlamak üzere, tüm tek sayılarda bulunur.'

İki başlı dört ayaklı hayvan

(Marcel Granet'in Çin sayı mistisizmi üzerine temel çalışmasından.)

Kehanet,↑ iki sayısı üzerine kurulmuştur. *Yi-jing*'in (Değişimler Kitabı) her 64 heksogramı, üst üste konmuş iki adet üçlü diyagramdan↑ oluşur.

İkizler 雙胎

shuang-tai / şuang-tay

Eski Çin'de, aynı cinsiyetten olmayan ikizler 'hayalet eş' sayıldıklarından, ölüme terk edilirlerdi ve Tayvan'daki bir yerli kabilesinde ikizlerden birini öldürme geleneği vardı. Kuzeybatı Çin'in Qinghai eyaletinde ikizlerin, özellikle de aynı cinsiyetten değillerse, talihsizlik getirdiklerine inanılır. Ancak diğer bir metne göre, dindar bir adamın elli yaşındaki karısı ikiz erkek çocuklarla ödüllendirilmiştir.

İlkbahar 春

chun / çun

İlkbahar eril ilkenin (*yang*↑) yükselişte olduğu mevsimdir. Doğa ve erkek verimli olurlar: 'ilkbahar duyguları' (*chun-qing*) veya 'ilkbahar renkleri'den (*chun-se*) söz edilir ve *se* sözcüğü cinselliği vurgular.

'İlkbahar resimleri' (*chun-hua* veya *chun-tu*) ekseri kitap halinde bir araya getirilmiş erotik resimlerdir. Çiftlerin

"İlkbahar resimleri"ne bakmak

bunlara geceleri bakmaları adetti. Bu, Çinliler için pornografi değil bir bakirenin 'Aşk Sanatı'nı öğrenmesini sağlayan bir tür eğitim aracıdır. Japonların benzeri kitaplarına 'yastık kitapları' adı verilir.

Usta Ming ressamı Qiu Ying 'ilkbahar resimleriyle' ün salmıştı. Bu resimler sonradan sıkça taklit edilmiştir. 'İlkbahar Düşünceler Aynası'. (*chun yi jing*), üzerinde güney manzaraları ve 'Batı'daki Oda' (*Xi xiang Ji*) gibi erotik tiyatro oyunlarından sahneler tasvir edilmiş özel bir aynadır. 'İlkbahar ilacı' (*chun-yao*) günümüzde hazırlanan bir hormonlu ilaçtır. Kraliyet ailesinden prens ve prenseslere evlilik törenlerinden↑ önce resim yerine, yeşim↑ ve fildişinden küçük heykelcikler verilir-

di. Bu heykelciklerden, oynak parçaları sayesinde cinsel ilişkiye girmiş bir çift oluşturulabilirdi. 'İlkbahar . Sarayı' (*chun-gong*) erotik film anlamında veya her saat yeni bir resim gösteren bir saat veya kabuğunun içine resim yapılmış fındık↑ gibi garip nesneler için kullanılır. 'Sadece bir ilkbahar esintisi,' bir gecelik ilişki anlamında kullanılır.

İki ünlü kitap, 'İlkbahar ve Sonbahar Kayıtları' (*Chun-qiu*) ve 'Lü Buwei'yin İlkbahar ve Sonbaharı' (*Lü-shi chun-qiu*) yıllık dönemlerden oluşan tarihsel kitaplardır.

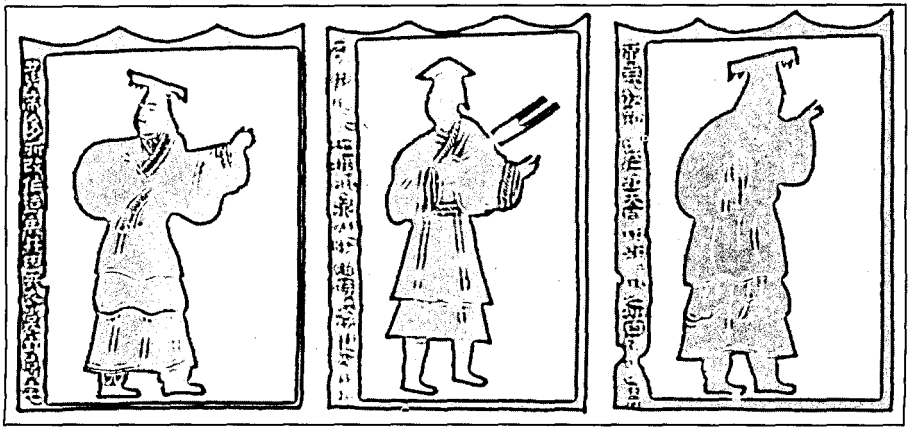
Eski Çin'de, 'İlkbahar Sarayı' (*chun hang*) başkentin doğu kapısının dışındaydı. Burada tohum ekme tanrısına (*Goumang*) bir öküz↑ kurban edilirdi. Öküzün gözleri imparatorluk eczanesine götürülür, göz hastalıklarında ilaç olarak kullanılırdı.

İmparator 皇帝

huang-di / huang-di

Çin İmparatorlarının, Göklerin Hükümdarı, efsanevi varlık Shang-di'den geldiklerine inanılırdı. İmparator, Cennet/gökyüzü↑ ve yeryüzü↑ arasındaki uyumu korumakla görevlendirilmiş Göğün Oğlu'ydu. 'Merkez Krallık'↑ ve 'Dört Yön'ün hükümdarıydı. Buraların her birine teftiş gezilerinde bulunur ve oralarda en yüksek memurlar↑ tarafından temsil edilirdi. İlkbaharın gelmesiyle, Pekin'deki Tarım Tapınağı'nda bir öküz↑ tarafından çekilen bir sabanla, sekiz ulu saban↑ izi çizerdi: pirinç ve dört çeşit darı↑ ekerdi.

Güneye bakan bir sarayda yaşardı – Çin'de bu ayrıcalığa sahip tek kişiydi– (sol ve sağ↑). Simgesi ejderhaydı.↑ Tahtta bilge bir hükümdar oturuyorsa,

Sarı Toprağın Hükümdarı Huang-di; Suların Hakimi Büyük Yu ve Konfüçyüsçüler tarafından örnek hükümdar kabul edilen efsanevi İmparator Yao

imparatorluk bahçelerinde tekboynuza↑ da rastlanabilirdi: bu durum, yukarıdan gelen kutsal bir onayın göstergesi sayılırdı.

İlk İmparatorlar sadece tahtlarında oturmakla kalmamışlardır. Efsanevi *Fu-xi*'nin↑ evlilik kurumunu, sekiz diyagram↑ ve balık ağını icat ettiği söylenir. Tarihi İmparator Yong-le (1402-1424 arası hükmetmiştir) Çin Seddi'ni ve Çin Kanalı'nı tamir ettirmiştir: başkenti Nanking'den Pekin'e taşımış, Gök Tapınağı'nı inşa ettirmiş ve o zamanki tüm bilgileri kapsayan bir ansiklopedi yazılmasını emretmiştir. Çin'in ilk imparatoru Shi-huang-di, sadece 11 yıl hükmetmiş (MÖ 221-210) ve bu süre içerisinde iki bin yıl sürecek olan Merkez Krallığın temellerini atarak İmparator Yong-le'den daha etkin olmuştur. Bir askeri idareci ve bir sivil idareci tarafından yönetilen '36 komuta birliği' sistemini getirmiş ve böylece eski feodal sistemin yerini memurların↑ hakimiyeti almıştır. Değişik Çin yazılarını bir yazı türü altında birleştirmiş, ağırlık ve para süstemini kurmuş: kanallar ve yollar inşa ettirerek ülkeyi dışa açmış ve zamanının en muhteşem iki yapısını –Çin Seddi ve içinde insan boyunda 7.000 toprak asker heykeli bulunan kendi anıt mezarını– yaptırtmıştır. Bunların inşaatı sırasında ölen kişilerin sayılarını tahmin bile etmek mümkün değildir; ilk kitap↑ yakılmaları da onun zamanında olmuştur.

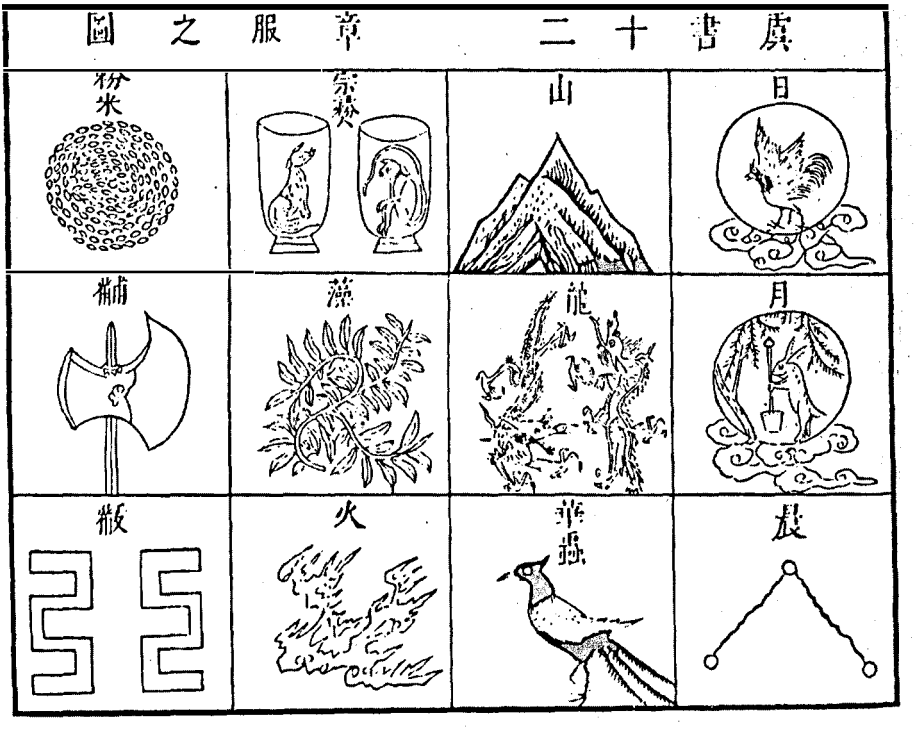
Shi-huang-di büyü ve kozmolojide de önemli rol oynamıştır. Bir önceki Zhu Hanedanında hükmeden element ateşin↑ yerini su↑ almıştır: hükümdarın rengi kırmızı↑ yerine siyah↑ olmuştur. Artık Çinlilerin hayatına hükmeden sayı altı↑ olmuştur: memurların giydikleri şapkalar bile 6 inç uzunlukta ve 6 inç genişlikte olmak zorundaydı. İlk İmparator tüm Çin'i gezmiş ve en önemli şehirlerinin hepsine gitmiştir. Tüm hayatı boyunca ölümden korktuğu için kendisine ölümsüzlük otu↑ ve uzun ömür mantarı getirmeleri için sürekli seferler düzenlemiştir.

Konfüçyüs'e inanan erdemli kişiler Shi-huang-di'yi her zaman tüm kötülüklerin temsilcisi olarak görmüşlerdir. Şimdilerde ise, mezarındaki kazı çalışmalarında ortaya çıkan olağanüstü bulgular sayesinde biraz daha saygınlık kazanmaktadır.

Ayrıca bkz. sayvan, imparatorluk simgeleri, sol ve sağ, merkez, Yu'nun dansı, *yang*.

İmparatorluk Simgeleri

İmparatorun, kimilerine göre dokuz,↑ diğerlerine göreyse oniki↑ simgesi vardır. Bu dokuz simge: ejderha,↑ dağlar,↑ sülün,↑ sulak bölgelerde yetişen yabani otlar, pirinç taneleri, *Fu* motifi (doğru ve yanlışın simgesi), balta,↑ alevler,

Oniki Imparatorluk Simgesi

sunak kâsesi. Bunlar, Güneş Kuzgunu, Ay Tavşanı ve dik açı şeklindeki bir takımyıldız da eklendiğinde oluşan oniki maddelik liste, ay takviminin oniki ayına tekabül eder.

Oniki simge aşağıda sıralanmıştır: güneş (kırmızı),↑ ay (beyaz),↑ Yedi Yıldız↑ Takımyıldızı↑ (çoğu zaman üçgen şeklinde gösterilir), dağlar,↑ ejderha,↑ sülün,↑ *Fu* motifi, balta, üzerlerinde kaplan↑ ve maymun↑ tasvirleri bulunan iki sunak kâsesi, su bitkileri (tahtayı temsil eder), ateş,↑ darı.↑ Burada, 5. ve 6. maddeler hayvandır; 7. madde İmparatorun hayat ve ölüm üzerindeki gücünü simgeler ve 8'den 12'ye kadar tüm maddeler beş elementi↑ simgeler.

İnci 珠

zhu / cu

İnci, sekiz mücevherden↑ biridir: saflık ve değeri simgeler. Çinliler inci yetiştirmeye, milattan önce ve Japonların bu işe el atmalarından çok önce başlamışlardır. Gözyaşlarına 'küçük inciler' denir. Eski zamanlarda bir ölünün ağzına inci yerleştirilmesinin sebebi belki de 'midye↑ yıldırım tarafından hamile bırakılır ve inci ay ışığıyla büyür'

deyiminden kaynaklanmaktadır.

Çinlilere göre, Tibetli rahiplerin kendilerine altmış yıl boyunca sihirli güçler sağlayan 'baştan çıkarıcı incileri' vardı. Bu incinin ışığından etkilenen her kadın, aşk delisi olur.

İpek 絲

si / sı

MÖ ikinci binyılından kalan mezarlarda bile ipek bulunmuştur. Eski bir efsaneye göre, ipeği efsanevi İmparator Huang-di'nin karısı icat etmiştir. Çin ipeği, 'İpek Yolu'ndan geçerek, Orta Asya'dan Hindistan'a giderken, aynı yoldan ters yönde Çin'e Budizm[↑] gelmiştir.

Eski zamanlarda, ipek üretmek için birçok değişik tırtıl türü kullanılırmış, günümüzdeyse sadece, dut yaprağıyla beslenen ipekböceği kullanılmaktadır. Modern çağlara kadar, ipekböceklerini beslemekten son ürünün dokunmasına kadar, tüm işlemler kadınlar tarafından yapılırdı. 'Üçüncü teyze' (*san gu*) adı verilen bir ipek üretim tanrıçası vardır ancak daha çok 'at kafalı kadın' (*ma tou niang*) bu zanaatın baş tanrıçası kabul edilir. Bu tanrı, avluda kurutulmaya bırakılmış bir at derisiyle alay eden bir kadındır; aniden at derisi canlanır ve kadının tüm vücudunu kaplar. Ve kadın böylece bir tanrıçaya dönüşür.

İpek Böceği 虫

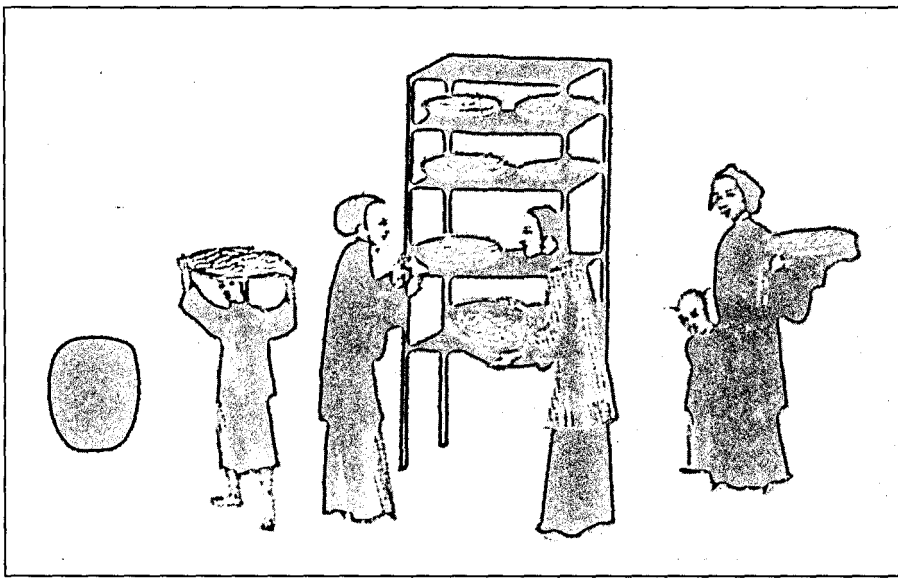
chong / çung

Çok eskiden Güney Çin'de yaşayan Han ırkından olmayan azınlıklar, ipek üretmek için çeşitli tırtıllar kullanırlardı; ancak Çinliler, çok uzun zamandan beri ipekböceğini tüm diğer türlere tercih etmişlerdir.

Çinli çiftçi tarlalarıyla ilgilenirken, ipekböceklerine karısı bakardı. Eski bir kurala göre 15 yaşına gelmiş tüm genç kızlar ipekböceği yetiştirmeliydiler. Bazı bölgelerde, çok ağır işçilikle yılda dört veya beş hasat yapmak mümkündür. Kadınlar, en iyi durumda evlerinin yakınlarında bulunan dut ağaçlarından yaprak toplar ve günde birkaç kez özel kutulardaki ipekböceklerini beslerlerdi. İpekböcekleri doğru zamanda kaynar suya atılarak öldürülür ve bundan sonra da eğirme ve dokuma işlemlerine başlanırdı. Bütün bu işlemlerin başlaması için Çin'de en uygun ay Nisandır.

Efsaneye göre, Kral Ho-lü'nün karısı, binden fazla ipekböceğiyle gömülmüştü.

Çin ipeği, tüccarlar tarafından Suriye'ye götürülür ve orada Romalıların sevdikleri tarzda giysiler için dokunur, ardından bunlar Romalılara satılırdı. Çinliler bu ticaretin değerinin farkına varmışlar, ipekböceğinin ihracını yasaklamış ve bunları işleme metotlarını

Ipekböceklerini toplamak ve onları özel raflara yerleştirmek

sır gibi saklamışlardır. Ve gerçekten de, bir rahip bastonunun içine birkaç ipekböceği saklayıp bunları Batı'ya götürene dek, bu sır korunmuştur.

Chong sözcüğü evlat edinilmiş çocuklar için de kullanılır. Çinli aileler normal şartlar altında sadece kendileriyle bir tür akrabalık ilişkisi bulunan çocukları evlat edinseler bile, bazen yetimhanelerden erkek çocuk evlat edinirlerdi. Çin'in sahil bölgelerinde, yetimhaneden evlat edinilmiş erkek çocuklara tehlikeli işler verilirken, ailenin erkek çocuklarına evdeki daha kolay işler yaptırılırdı.

İplikçi Kız ve Çoban 牛郎織女

zhi-nu, niu-lang / cı-nu, nyu-lang

Çok sevilen bir Çin miti –ve Çin dışında da en tanınmışlarından biri–, bir nehirde yüzen çok sayıda kızla karşılaşan çobanın öyküsüdür. Çoban, kızlardan birine ait giysileri alır ve bunun üzerine biri dışında tüm kızlar tülden elbiselerle göğe doğru uçarlar: nehirde kalan bu kız karısı olur, ona bir oğul verir ve dokumacılık yaparak eve katkıda bulunur. Bir gün, küçük çocuk annesinin tülden elbisesini bulur; annesi elbiseyi giyer ve göğe uçar. Çobanın üzüntüsünden etkilenen bir inek, ona kendisini öldürmesini ve karısının peşinden göğe gitmek için derisini kullanmasını söyler. Çoban karısına kavu-

şur ve orada öyle mutlu olurlar ki, çalışmayı unuturlar. Buna kızan gökyüzü tanrısı bundan sonra sadece ayda bir kere buluşmalarını emreder. Bu kararın habercisi olarak bir saksağan seçilmiştir, ancak bu kuş kararı yanlış hatırlar ve onlara sadece yılda bir kere bir araya gelebileceklerini söyler.

7. ayın 7. gününün akşamı yani, genç kızların yıllık bayramının akşamında, buluşurlar ve o gün yağmur yağarsa bizler o mutlu çiftin kavuşmasını izleyemeyiz.

İplikçi Kız ve Çoban

İstiridye 蠣

li / li

Birçok diyalektte istiridye sözcüğü (*li*) 'küçük erkek kardeş' (*diin guoyu*) sözcüğüyle aynıdır. Yeni doğum yapmış bir kadına sunulan istiridyelerin anlamı, yeni doğan bebeğin yakında küçük bir erkek kardeşi olması dileğidir.

İşaretler, Vücut Dili 狀態

zhuang-tai / cuang-tay

Çinliler günlük hayatlarında birçok simgesel işaret yaparlar ancak bunlardan sadece bir türü ayrıntılı olarak incelenmiştir, bu da fiyatları belirtmek için tüccarlar tarafından kullanılan işaret dilidir. Örneğin, bir elin işaret parmağı kalkıksa ve tüm diğer parmaklarla yumruk yapılmışsa, bu bir↑ demektir. İki, işaret ve ortaparmağın kalkık, başparmağın yüzük ve serçeparmağın üzerinde olmasıyla işaret edilir. Üç,↑ orta, yüzük ve serçeparmağının kalkık, başparmak ile işaretparmağının halka oluşturmasıyla ifade edilir. Diğer sayılar ise; dört:↑ dört parmak kalkık, başparmak aşağıda; beş:↑ tüm parmaklar kalkık; altı:↑ başparmak ve serçeparmağı kalkık, diğerleri kapalı; yedi:↑ başparmak, işaretparmağı ve ortaparmak kalkık, diğer ikisi kapalı; sekiz:↑ Çince sekiz için kullanılan yazı karakterine benzer, başparmak ve işaretparmağı kalkık; dokuz:↑ bu da yazı karakterine benzer – işaretparmağı bükük, başparmak diğer parmaklarla bir yumruk oluşturur; on:↑ bir kez daha yazılı karakter gibi: sol elin işaretparmağı, sağ elin işaret parmağının üzerine konur.

Kibar konuşma: "Liangshan Bataklığının Hırsızları" adlı popüler romandan bir sahne

Eller, birçok hareket, olay ve niyeti, vb. ifade etmek için kullanılabilir. Burada sadece birkaç örnek verebiliriz. İki yumruğu iki veya üç kez birbirine vurmak, birine saldırmak üzere olduğunuza işarettir: ancak, bu sinirli olduğunuz kişiye karşı değil, üçüncü kişilere yapılan bir işarettir. Saldıracağınız kişiye niyetinizi, Batı'daki gibi, kollarınızı sıvayarak anlatırsınız. 'Yeterince yedim,' mideyi sağ elle, elin parmakları açık ve birbirine yakın halde, yatay olarak ovarak ifade edilir. Sağ elin işaretparmağını, yumruk yapılmış sol elin içine sokarak cinsel ilişki anlatılır. İki açık eli birbirine ovuşturmak 'iflas' demektir. Duyamadığınızı ifade etmek için, avuçlar öne bakarak, ellerinizi kulaklarınızın arkasına koyarsınız. Birisine 'defolmasını' söylemek için sağ elinizi, parmakları açık ve avucu vücudunuza doğru olarak, vücudunuza koyar ve elinizi ve kolunuzu kuvvetlice ileri doğru açarsınız. Ve biri size saçmaladığınızı söylemek istiyorsa, parmaklar açık ve birbirine yakın olarak, elini göğsünün önünde bir kere sağa ve sola sallar. Elinizi göğsünüzün üstüne koymak 'ben' demektir; biri size başparmak ve işaretparmağı açık olarak, kolunu uzatırsa bu, sizi küçük gördüğü ve dostça davranmayacağını gösterir.

İşaret dilinde vücudun diğer kısımları da kullanılır. Başı biraz eğmek ve hafifçe sallamak, 'utan' demektir; bunu ifade etmenin diğer bir yolu ise, yanağa işaretparmağıyla yukarıdan aşağıya dokunmaktır. Biraz eğik ve hafifçe sallanan başa, eli yaklaştırıp çekmek, 'bunun benimle bir alakası yok' demektir. (Orada bulunmayan) birisini sevmediğinizi göstermek için, alt dudağınızı sarkıtır, burnunuzu kırıştırır ve kaşlarınızı çatarsınız (çok fazla değil). Şaşırdığınızı ifade etmek için, gözlerini ve ağzınızı çok açarsınız. 'Tam olarak emin değilim' demek için başınızı hafifçe kaşırsınız (çok fazla değil, çünkü bu saçınızın yıkanması gerektiğini gösterir).

Dişleri alt dudağın üstüne çıkarmak, 'sana vuracağım' demektir. Alt

dudağı ağzın içine çekmek, sıkıntı veya emin olamamayı ifade eder: çocukların bunu yabancılara sıkça yaptıklarını görebiliriz. Alt dudağı ileri uzatmak, karşınızdakinin size söylediklerine inanmıyorsunuz demektir.

Kaşları çatmak ve dudakları büzüştürmek, sıkıntı, memnuniyetsizlik veya iğrenmeyi ifade eder. Bir çocuk dilini çıkardığında, bu Batı kültüründeki gibi sadece ayıp değildir aynı zamanda bir korku işaretidir. Çocukların dudaklarını birleştirerek sarkıtmaları bir şeyi istemediklerini (örneğin, yemek) gösterir. Kötü bir koku, burnu biraz kırıştırarak, kaşları çatarak ve sağ eli burnun önünde, bir ileri bir geri hareket ettirerek gösterilir.

Açık elin parmakları bir aşağı bir yukarı oynuyor, avuç yere bakıyorsa (kol aşağı sarkık), 'gel' demektir. Bu, çok sık kullanılan ve özellikle de taksi şoförleri tarafından hemen anlaşılan bir işarettir. Aynı fikir, sağ eli yukarı kaldırıp, başparmağı ortaparmağın üzerine koyup, işaretparmağını konuştuğumuz kişinin yönünde hareket ettirmekle ifade edilebilir; ancak bu işaret karşı cinse yapılmamalıdır.

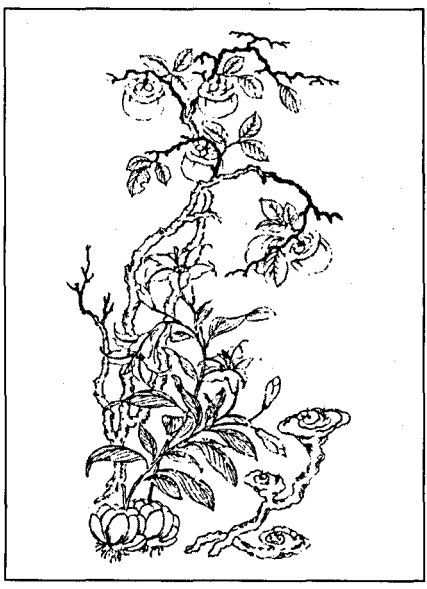
Dilsizlerin işaret dilinde, başparmak göğü;[↑] işaretparmağı, yeryüzünü;[↑] ortaparmak, babayı;[↑] yüzükparmağı, anneyi; serçeparmağı ise, kişinin karısını anlamına gelir.

'Tükürmek' de bir tür işarettir ve Hıristiyanların haç çıkarmalarına benzer bir anlam taşır. Tükürmek, yıldırımlardan korur ve ruhlar üzerlerine tükürülmesini sevmezler (bu, günümüzde bulunmuş en eski bir tıp kitabında[↑] açıkça ifade edilir). Sokakta bir cenaze alayı görürseniz, tükürmelisiniz: aynısını, kayan yıldız gördüğünüzde de yapmalısınız.

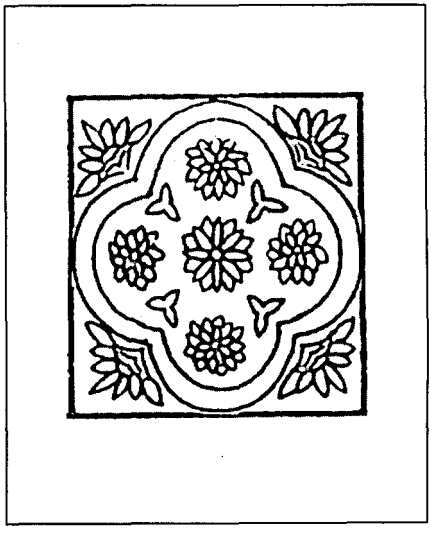
Japon Hurması / Trabzon Hurması 柿

shi / şi

Japon hurması kendi başına tasvir edildiğinde [bizdeki adı Trabzon hurmasıdır, –çn.], genel anlamda 'işler'i, 'meseleler'i simgeler (*shi* = işler, iş). Bir mandalinayla beraber tasvir edildiğinde, 'tüm girişimlerinizde iyi şans sizinle birlikte olsun' dileğini anlatır. Bunun sebebi, Çince mandalina sözcüğü *ju* ile şans sözcüğü *ji*'nin fonetik yakınlığıdır. Japon hurmasından bir pasta, bir çam ağacı dalı[↑] (*bo*) ve bir portakal[↑] (*ju*, burada *ji* ile fonetik benzerliği açısından alınmıştır) ile birlikte tasvir edilebilirler. Bu grup, 'Yüz (*bai*) girişimde (*shi*) iyi şanslar (*ji*)' dileğini ifade eder. Liçi ile birlikte tasvir edildiğinde Japon hurması, 'piyasada (*shi*) kâr (kazanç) (*li*)' –yani, kazançlı bir iş anlaşması– anlamındadır. Japon hurmasının bir ağaç olarak dört önemli erdemi vardır: uzun ömürlüdür, gölge yapar, kuşlar dallarında yuva yaparlar ve bu ağaçta haşarat yaşamaz. Tapınak bahçelerine sıkça Japon hurması ağacı dikilmesinin nedeni de kuşkusuz bunlara bağlıydı.

Japon hurması, zambak ve mucizevi mantar: "Her şey dilediğin gibi olsun!"

Japon hurması motifli süsleme

Jüpiter 木星

mu-xin / mu-şin

Batı'nın gezegeni olan Jüpiter, güneşin çevresini yaklaşık oniki[↑] yılda döner. Bunun için de Çince'de bu gezegene, sadece oniki aydan oluşan dünya

yılının aksine, *tai-sui* = 'Büyük Yıl' denir; eski zamanlarda, 'Büyük Yıl'ın dünyaya düşebileceğine dair bir inanış vardı. Jüpiter her tarafında gözleri olan, büyük bir et yığınıydı. Çevresindeki tüm hayatı yok etmesini engellemek için onu öldürene kadar dövmek veya boğmak gerekirdi. 'Jüpiter Yılı' (bu gezegene bazen 'Yılın Gezegeni,' *sui-xing* denir) ile bağlantılı olarak oniki simgeden oluşan bir Jüpiter döngüsü vardır. Bu simgelerden her biri, günümüze kadar anlamları tam olarak açıklanamamış, iki kelimeden oluşur. Ancak bunların anlamı günümüze kadar tam çözülememiştir. Bazen eski yazıtlarda görülen bu döngü bir süre, seneyi hesaplamak için kullanılmıştır. Ancak bunun da günümüzde, kullanımı bilinmemektedir.

Kader 命

ming / mingˇ

Ming sözcüğü, 'ilahi emir,' 'tanrının isteği' anlamında 'emir' demektir. Daha dar bir anlamda kaderi ifade etmek için kullanılır. Buradaki anlam tam olarak 'önceden belirlenmiş kader' değildir: zira 'kaderimize,' ona 'baş eğersek' kavuşuruz. Bir örnekle bunu açıklamaya çalışalım. Bir falcının bana belirli bir günde öleceğimi söylediğini varsayalım –tüm yaptığı, bana bir eğilimden bahsetmek olur, bense buna karşı önlemler alabilirim. Özellikle bir çocuğun ölümü söz konusuysa 'Kader' denir– ve bu cümle konuya nokta koyar. 'Önceden belirlenmiş kader,' dua ve kurban adayarak değiştirilebilir.

Kader anlamındaki diğer bir sözcük *yun* = devrim, 'dönme hareketi' ve bu bağlamda 'kader değişimi,' 'şans' anlamındadır. Olaylar bu veya şu yönde gelişir ve bu 'akıntı'ya kendini kaptırmış bir kişi sorumlu tutulamaz. Bir atasözü der ki: '*Yun* çekildiğinde, sarı altın rengini kaybeder; ancak doğru zaman geldiğinde, demir bile ışıl ışıl parlar.' Burada kader ve zaman arasındaki bağlantı öğreticidir: kişi iyi bir şey gerçekleştirmek isteyebilir, ancak zamanlama yanlış olduğundan, başarısız olur. Çin düşüncesinde 'doğru zaman' kavramı temeldir; iyi veya kötü olmasına bakmaksızın, her şey doğru zamanda yapılmalıdır.

Bu 'doğru' zaman kavramı *Yi-jing*'de bile vardır ve sisteminin temelini oluşturur. Bu eski kehanet metninin günümüze kadar yüzlerce benzeri yazılmıştır. Hiçbiri, soru soranın o anda içinde bulunduğu durumu tanımlamaktan öteye gitmez. Gelecek hakkında bilgi veren diğer bir yöntemi anlatan ünlü bir kitap vardı; bu kitap, resimler ve muammalı yazılarla, İmparatorun[↑] geleceği hakkında kehanette bulunurdu (*Tui bei tu*). Geçmiş olayları tasvir eden bu resimlerin anlamlarını az bir yanılma payıyla çözmek artık mümkündür; ancak bazı resimler gelecek hakkındadır ve hiçbir rejim bunların yorumlanmasına sıcak bakmamıştır. Bu resimler ve metinler, Çin'in değişik bölgelerinde, Hong-Kong ve Tayvan'da, çok değişik şekillerde yorumlanmıştır.

Kahraman 英雄

ying-xiong / yingˇ – şyungˇ

Ying-xiong, Avrupa dillerindeki 'kahraman' sözcüğünün modern Çince'deki yaklaşık karşıtıdır. Daha eski bir sözcük olan *xia, wu-xia* = 'savaşçı kahraman' bileşik sözcüğünde hâlâ kullanılmaktadır. *Wu-xia*, günümüz Çin'inde çok tutulan popüler romanların (ve bunlardan yapılan filmlerin) kahramanıdır.

Eski *xia* birçok yönden, ortaçağ

destan ve roman kahramanlarıyla karşılaştırılabilir. Çoğu zaman orta sınıf bir aileden gelir ve yoksuldur. Görüntüsü çok ender olarak tasvir edilir; önemli olan kişiliğidir. Duraklamadan ve doğuracağı sonuçları düşünmeden, ani kararlar verir. Her zaman zayıf ve ezilmiş kişilerin tarafındadır. Haksızlığa karşı savaşında, hem dostlarına hem de yabancılara yardım eder. Dostları acı çekmişlerse, onların intikamını alır ve çok zalim olabilir. Çoğu zaman dostlarının değer yargılarını düzeltmeye çalışır.

Avrupa edebiyatındaki birçok kahramanın aksine, cinsel iştahını kontrol altında tutmalıdır. Genel olarak, soğuktur ve karısına karşı bile fazla ilgili değildir. Çok popüler bir öykü kahramanın, kendisini uzun süreli tehlikelere atarak bir genç kızı kurtardığını ve kızın ona aşık olduğunu anlatır. Kahraman, kızı ailesinin evine götürür, aile bu birlikte geçirdikleri uzun süre boyunca beraber olduklarını düşünür ve ondan kızlarıyla evlenmesini ister. Bu isteği kibar ve soğuk bir ifadeyle geri çevirir: onun görevi sadece kızı kurtarmaktır. Kahraman gider ve kız kendini öldürür. Yirmi yıl sonra kahraman İmparator olduğunda kızı hatırlar, ancak çoktan ölmüş olduğunu öğrenir.

Çok ender de olsa kadın kahramanlar da vardır. Bir tanınmış romanda, kadın kahraman dünyevi maceralara atılmadan önce bir rahibedir; ancak burada dinsel unsurun önemli bir rolü yoktur.

Kalp 心

xin / şin

Batı'da da olduğu gibi kalp, hayat ve hislerin barındığı yerdir. Bir ortaçağ kahramanının bir sadakat ihtilafından dolayı kendi kalbini söktüğü anlatılır: ancak kahraman yaşamaya devam eder ve 'kalpsiz sebzeler' satan bir kadına bir insanın kalpsiz yaşayıp yaşayamayacağını sorar: kadın 'hayır' der ve adam orada hemen ölür. Bu öykünün yazarının anlatmaya çalıştığı, kadının 'evet' demiş olmasının gerektiğidir. 'Kalp ve karaciğer' (*xin-gan*), kadınların sevgilileri için kullandıkları bir deyimidir.

Kamelya 山茶

shan-cha / şan-ça

Çince'den Batı dillerine çevirilerde, 'yabani çay' veya benzeri bir deyime rastlamaktayız: kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde yukarıdaki bu iki Çin yazı karakteri 'dağ çayı' anlamındadır. Bu gerçekte, kamelyanın Çince adıdır. Bu çiçek Çin edebiyatında çok küçük bir rol oynar. Çoğunlukla dağlık bölgelerde yaşayan ve çok çay üreten, Gü-

ney Çin'de yaşayan bir azınlık halkı Hakkalar arasında, *shan-cha-hua* = 'dağ çayı çiçeği' sözcükleri bir genç kızı↑ tasvir etmek için kullanılır.

Kan

xue / şüe

Çinlilere göre iki tür kan vardır: yaralardan akan taze, kırmızı kan, hayatın simgesidir, diğer koyu renkli âdet kanıysa↑ pistir; bununla herhangi bir temas hastalığa veya mutsuzluğa yol açar. Kırmızı kan ruhun↑ barındığı yerdir ve dolayısıyla bu kanla temas eden her nesnenin sihirli güçleri olur.

Eğer kötü bir cinin üzerine kan bulaştırılabilirse, cin gerçek şeklini alır. Tanrı ve tanrıça resimleri veya heykellerinin kutsanması sırasında, bunların canlandırılması için gözleri kanla boyanır. Birçok öykü bir ejderha resmi yapan bir ressamın, müşterisi tarafından gözleri yeterince boyanmamış olduğu için eleştirildiği anlatılır: ressam istenileni yaptığında, resim gerçek bir ejderhaya dönüşür ve uçar gider.

Diğer öykülerde ölmüş ana babasının kemiklerini yabancı diyarlarda arayan bir çocuğu veya ölmüş kocasının cesedini arayan bir dulu okuruz. Bunlar kendi derilerine iğne batırır ve kanlarını akıtırlar. Akan kanları sadece ölü akrabalarının kemiklerine girer ve böylece bu kemikler toplanıp ülkelerine götürülerek, gömülebilirler.

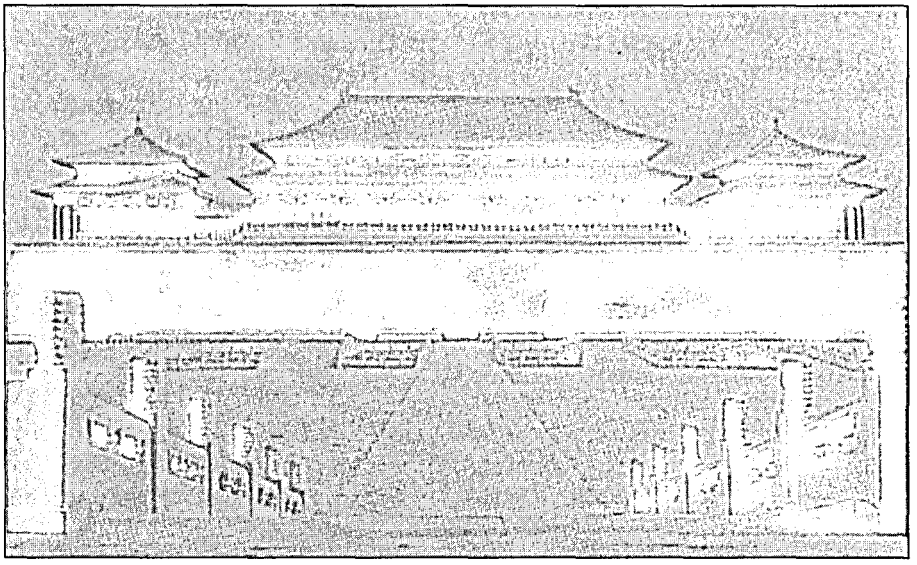
Kan, yasak bir cinsel ilişkide bulunup bulunulmadığını belirlemek için kullanılırdı. Kuşkulanılan kadın yanağına iğne batırır ve kanını suya akıtırdı: kan, suyla karışmaz, suyun yüzeyinde bir inci tanesi gibi yüzerse, suçsuz olduğu ispatlanırdı. Bir bakirenin kanı hiçbir zaman siyah olmaz, her zaman kırmızı olurdu.

Erkek menisi kanın bir türüdür ve çok meni sarf edildiğinde, erkeğin sağlığı bozulur. Anne sütü de bir tür kandır; çiy altında bırakılan bir kase insan sütünün sabah kana döneceği söylenirdi. Kişinin rüyada 'yatağın üzerinde kan' görmesi, karısının kendisini aldattığına işarettir.

Kapı

Men / mın

Kapı, özellikle de saray kapısı, İmparatorun↑ simgesiydi; ancak, aileyi de simgeleyebilirdi. Modern çağa dek, şehir kapıları akşamları kapanır ve ilk horoz ötüşüne kadar açılmazdı. Yaz gündönümü özellikle önemli ve tehlikeli bir dönem (bayramlar↑) sayıldığından, o gün kapılar bütün gün kapalı tutulurlardı. Kötü ruhları uzak tutmak için, kapının üst kısmına üzerinde bir aslan↑ kafası tasviri bulunan metal bir levha asılırdı. Yeni Yılda↑ kapının her iki tarafına iki general resmi çizmek

Pekin'deki İmparatorluk Sarayının dış kapısı

adeti günümüzde halen devam etmektedir. Bunlar, kendi ailesinden de kişiler dahil, birçok kişiyi öldüren bir Tang imparatorunun hizmetindeki generallerdi. Ruhlar↑ tarafından rahatsız edilen İmparator, generalleri kendisini korumaları için görevlendirir; ve günümüzde bu generallerin resimleri şehrin tüm evlerini korumaya yeter. Güney Çin'de kapıyı aralık bırakmak uğursuzluk sayılır.

'Kapı paketi' (*men bao*), rüşvet anlamında bir mecazdır: rüşvet 'kapıdaki görevli'ye verilir. 'Kapıda duran kişi' (*men hu* veya *meng-zhong ren*) bir hayat kadınıdır ve 'kapıdaki adam' (*men ren*) aynı cins işi yapan bir erkektir. 'Karanlık kapı' (*xuan-ren*), dölyatağı anlamında bir mecazdır ancak bir Taocu mezhep de olabilir.

Kaplan 虎

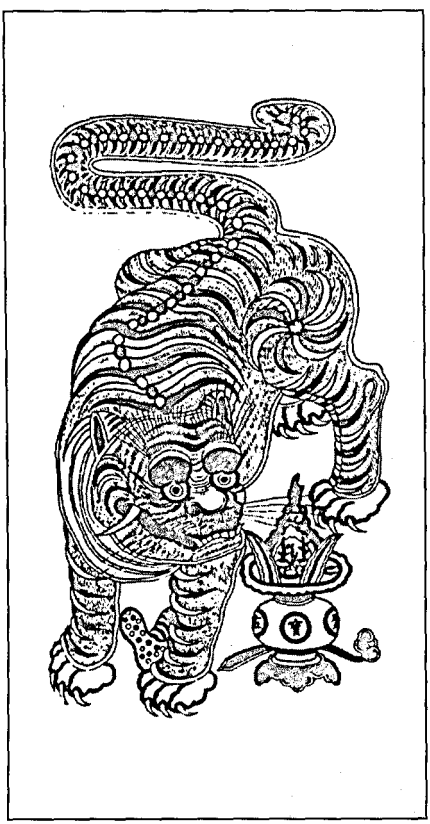
Hu / hu

Kaplan, vahşi hayvanların kralıdır. Eski zamanlarda kaplana kurban adanmasının nedeni, tarlaları mahveden yabani domuzları yemesiydi. Kaplan, bir *yang*↑ (eril) hayvandır; ve bunun için de beyaz kaplan sonbahar ve Batı'yı (Batı dişil ilke *yin*↑ ile bağdaştırılır) simgelerdi. Kaplan, aynı zamanda cesaret simgesidir ve kötü ruhları kovabilir. Bu nedenden dolayı mezarlarda taştan kaplan heykelleri vardır. Kaplana binen birden çok tanrı tasviri vardır, bazı resimlerde de aynı şeyi yapan bir çocuk görülür: bu, kendini ana babaya adamışlığın (*xiao*↑) bir örneği olarak, babasından uzaklaştırmak istediği kap-

lana binen çocuğa bir göndermedir.

Kaplandan o denli korkulurdu ki, adı bile ağza alınmaz, onun yerine da *chong* = 'büyük böcek' veya 'Dağların Kralı' denirdi. Birçok eyalet valisi, kaplanları soyları tüketene kadar avlamak yerine, onlara tepelere gidip orada kalmaları için yalvarmışlardır. Kaplanların yetkililerin emirlerine uydukları başka durumlar da vardır: oğlu kaplan tarafından öldürülen ve sefalet içinde yaşadığı için kaplanı dava eden yaşlı kadının öyküsü bunlardan biridir. Görevli mahkeme memuru kaplanın mahkemeye gelmesini talep eder ve verilen karar kaplanın yaşlı kadını ölene dek beslemesidir. Güney Çin'deki bir inanışa göre, azınlık halka ait kişiler kaplana dönüşebilirdi.

Kaplan, Çin burçlar kuşağının[1] üçüncü burcudur. Kapı çerçevesinde tasvir edilen kaplan kötü cinlere karşı korur ve küçük çocuklara koruyucu 'kaplan başlıkları' hediye edilir. 'Beyaz kaplan' kadınlar için kullanılan kaba bir deyimdir. 'Kaplan adımı' cinsel

Kaplan muskası: hazine bekçisi (stilize edilmiş ve süslü tasvir)

Kaplan ve bambular: pozitif kahraman (natüralist tasvir)

ilişkinin otuz pozisyonundan biridir ve 'kaplan' (*hu-z*), ağzı açık ve çömelmiş bir kaplan şeklinde, kil veya porselenden bir lazımlıktır.

Kaplumbağa 龜

Gui / guiy

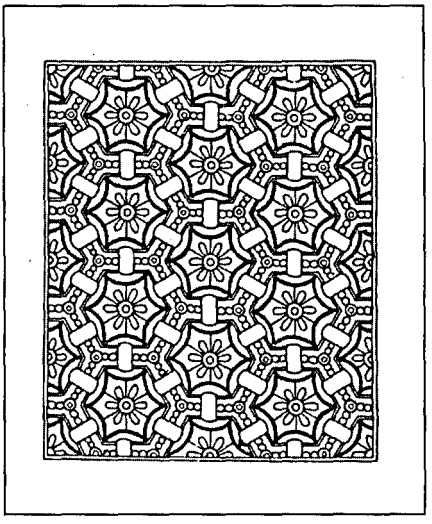
Kaplumbağa, Çinliler için her zaman gizemli ve çok simgesel bir hayvan (*ao*↑) olmuştur. 'Kaplumbağa, gökyüzü↑ ve yeryüzünün↑ sırlarını saklar' deyimi Çin'de halen kullanılmaktadır. Çok eski zamanlarda, kabuğu gökyüzünün kubbesine, vücudunun alt kısmıysa yeryüzünün düz sathına benzetilirdi. Bu kozmik göndermelerden ve kabuğun üzerindeki izlerden dolayı bu hayvan, çok eski zamanlarda kehanet için kullanılırdı. Kabuğun 24 kenar tabakasıyla tarım takviminin↑ 24 bölümü arasında bir ilişki kurulduğu aşikardır.

Kaplumbağa ve yılan (taş baskı)

Kaplumbağa, birçok efsanenin de kahramanıdır. İlk İmparatora↑ Sarı Nehri ehlileştirmesinde yardım etmiştir; ve ne zaman evrendeki düzeni sağlamak isteyen bir kültürel kahraman çıksa, yanında bir kaplumbağa vardır. İmparator Shang-di kaplumbağaya 10,000↑ yıllık bir ömür hediye etmiştir. Gerçekten de, kaplumbağa uzun ömrü sayesinde doğal bir uzun ömürlülük simgesi olmuştur. Modern Tayvan'da kurban adanması sırasında, hamurdan büyük kaplumbağalar yapılır ve kırmızıya↑ boyanır. 1971 yılının 1. ayının 13. gününde (yeni yıl↑) kutlanan böyle bir tören sırasında 'uzun ömür kaplumbağası'nın yapımında 7,478 pound [3,399 kilogram] yapışkan pirinç kullanılmıştır!

Kaplumbağa aynı zamanda, değişmezliliği ve sabitliği simgeler. Taş mezarların sütün başlarında çoğu zaman bir kaplumbağa vardır ve eski İmparatorların adlarının yazılı olduğu yazıtlar taştan kaplumbağaların üzerlerinde dururdu. Çin komünizminin günümüzdeki 'restorasyon' evresinin karak-

Stilize kaplumbağa kabuğu motifi

teristik bir ifadesi: 'Başkan Mao nehirlerin akış yönlerini değiştirdi ve dağları yerlerinden oynattı, ancak kaplumbağanın şeklini değiştiremedi' der.

Ancak kaplumbağanın ölümsüz bir yaratık olduğu da düşünülür. Bir inanca göre erkek kaplumbağa olmadığından, dişiler yılanlarla eşleşmelidir. Bunun için de kaplumbağa, kuzeyin (takımyıldızlar,↑ gezegenler↑) hayvanı olarak yılanla beraber tasvir edilir.

'Kaplumbağa' sözcüğü bir tabuydu ve ondan 'kara savaşçı' olarak söz edilirdi. Efsaneye göre kaplumbağa ve yılan 'Kuzey İmparatoru'nun (*Bei-di*) bağırsak ve midesinden çıkmışlardır.

Gui-gong = 'kaplumbağa efendisi' 'fahişe babası' anlamında bir küfürdür. Wu gui = 'siyah kaplumbağa' kadın erkek ilişkisinde bir arabulucudur ve 'kaplumbağa' sözcüğü penis anlamında grafik bir anlatımdır. Kaplumbağaya 'Kral Sekiz' denilmesinin nedeni açık değildir. Bir teoriye göre, sekizinci erdemi, utanmayı unutan bir adama gönderme yapar. Bu aynı zamanda, genelev işletenler için kullanılan çok ağır bir hakarettir.

Kar 雪

Xue / şüe

Kar, yaşlılık ve geçicilik tanrısıyla (Güney Büyük Ayısının Yaşlı Adamı) bağlantılıdır. Liu Zong-yuan (773-819) tarafından yazılmış *jiang xue*, yani 'karlı nehir' adındaki oldukça kısa bir şiirin son mısraları:

> Sadece hasırdan paltolu adam gemide yalnız oturur
> ve nehrin soğuk sularından yalnız balık tutar.

Tang döneminin diğer lirik şairleri, düşen kar tanelerini şeftali ağacının↑ dökülen çiçeklerine benzetirlerdi.

Çinli çocuklar kardan adam yaparken Mi-lo, geleceğin Buda'sı veya diğer adıyla Göbekli Buda'yı↑ örnek alırlar.

Kara Kurbağası 蛤蟆

ha-ma / ham-ma

Üç ayaklı karganın bir güneş↑ simgesi olması gibi, üç ayaklı kara kurbağası

da bir ay↑ simgesidir. Uzun ömürlü olduğundan, uzun ömürlülüğün↑ de simgesidir. Ayı yutabildiği (ay tutulması) söylenirdi; bunun için de ulaşılmaz istek ve arzuları da simgelerdi. Eski bir geleneğe göre kara kurbağası, kocasından ölümsüzlük iksirini çalıp, aya kaçan ve orada bir kurbağaya dönüşen Chang-e'dir.

Sıradan kara kurbağalarının, apseleri iyileştirdiği ve bunlardan şikâyetçi olanlar tarafından yenilmesi öğütlenirdi. On bin yaşındaki bir kara kurbağası ('ten mantarı' adı verilir) 5. ayın 5. gününde yakalanmalı ve kurutulmalıdır. Toprağı bir kurbağa bacağıyla eşelerseniz, oradan bir pınar fışkırır. Kara kurbağasının kişiyi zarar görmez kıldığına inanılırdı (kurbağa↑).

Ölümsüz Liu Hai ve üç bacaklı kara kurbağası

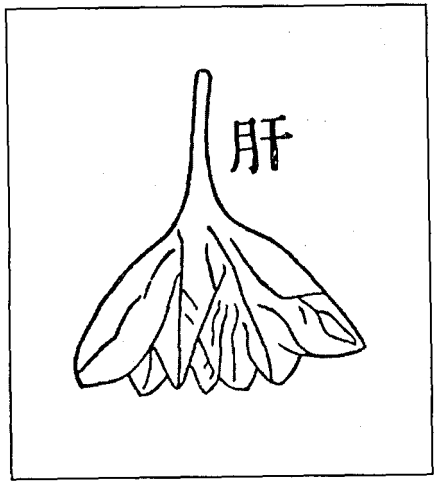
Güney Çin'in gemilerde yaşayan azınlık halkı Tankalarda, 8. ayın 15. gününde (dolunayda) yeni evli bir çiftin onuruna ilginç bir tören düzenlenir: gelin odasının kapısının önüne, altında bir kara kurbağası ve tavşan↑ bulunan, bir tarçın ağacı↑ konur. Zifaf yatağının çevresi perdeyle kapatılır: yatağın çevresinde mumlar yanar. Bu mekâna 'Kara Kurbağası Sarayı' adı verilir. Batı'nın Ana Kraliçesi Xi-wang-mu rolünü oynayan bir yaşlı kadın, geminin burun tarafına yakın olan platforma çıkar. Önünde birçok şans getiren nesne vardır – yerfıstıkları, kabak çekirdekleri, tarçınlı kurabiyeler, çay, şarap, vb. Ailenin tüm bireyleri bir araya geldiklerinde, gelinlik ve damatlığını giymiş gelin ve damat ay ışığında ayakta dururlar. Ardından gelin odasına girerler (Ay Sarayı) ve 'Ay Odası Kapısı'nın yani yatağın önünde dururlar. Yaşlı kadın son bilge sözcüklerini eder ve gider; çift, birbirine sarılır ve birbirini öper ve 'Kara Kurbağası Sarayı'na (zifaf yatağı) götürülürler. Bu, aslen tüm Çin'de aynı günde kutlanan, sade ve basit bir ay bayramı niteliğindeydi. Evliliğin↑ törensel temsili ay simgeleriyle doludur.

Karaciğer 肝

gan / gan

Eski zamanlarda karaciğerin vücudun açık olan yedi ucuyla bağlantılı beş karın organından (*zang*) biri olduğu düşünülürdü: 'Gözler,[↑] ağlamamızı ve iyi görmemizi sağlar: açık uç olarak ele alındıklarında karaciğerle bağlantılıdırlar ve karaciğerin kendisi simgesel rengi yeşille[↑] bağlantılıdır' (Marcel Granet). Karaciğer, cesaretin kaynağı olarak görülürdü. Bu o denli güçlü bir inançtı ki, insanlar idam edilmiş bir suçlunun cesaretine sahip olmak için karaciğerini yemek isterlerdi.

'Kalp ve karaciğer,' kişinin sevgilisi için kullandığı bir mecazdır.

Karaciğerin görünümü

Kare 四方形

Si-fang xing / sı-fang-şinğ

Eski edebiyatta, bir gün Sarı Nehrin sularından çıktığı söylenilen 'Nehir Planı'ndan söz edilmektedir. Bu 'plan'ın dokuz[↑] alanı vardı. Bu dokuz alana, Ming-tang'ın ('ışık odası' olarak bilinen ve daha çok astronomi amaçlı olarak kullanılan dini bir tapınak) dokuz odası karşılık gelirdi. Bu dokuz odanın da, Hint geleneğine göre sıralanmış dokuz 'gezegen'e karşılık geldiği sanılmaktadır: Bunlar Güneş, Ay, Merkür, Mars, Venüs, Jüpiter, Satürn, Rahu ve Ketu'dur. Bu son iki gezegen Hint astronomisinin görünmez 'karşı dünyalar'ıdır. Bir diğer eski zaman bilgini, 'Nehir Planı'nın satranç tahtasıyla[↑] özdeş olduğunu söylemektedir ve bu da eski Çinlilerin satranca verdikleri kozmik önemle bağlantılıdır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, 'plan'ın bir sihirli kare olduğunu hiç kuşku bırakmayacak şekilde ortaya koymuştur.

'Lo Nehrinin Kitabı' (*Luo-shu*) çoğu zaman 'He Nehrinin Kitabı' ile bağdaştırılır. Bunun da dokuz sayısı üzerine kurulu bir sihirli kare olduğu sanılmaktadır.

Karınca 螞蟻

Ma-yi / ma-i

Karıncanın erdem ve yurtseverlik simgesi olmasının, Çince 'karınca' sözcüğünün ikinci hecesinin erdem anlamındaki *yi* sözcüğüyle eşsesli olmasından kaynaklandığı düşünülür. Ayrıca karınca bencilliğin de simgesidir.

Şanghay'ın arka mahallelerinde, her işte bir parmağı olan ve kendi çıkarlarını düşünen simsarlara 'karınca' denir. Ama genelde karınca, Çin sembolizminde önemli bir yer tutmaz.

Kartal 鷹

Ying / ying

Çin resim sanatında kartal güç simgesi olarak karşımıza çıkar. Çam ağacına[↑] konmuş bir kartal resmi, kartalın gücü ve çam ağacının uzun ömrünü dileyen ve yaşlı bir erkeğe verilmesi uygun bir hediyedir. Denizdeki bir kayanın üzerindeki kartal, tek başına savaşan kahramanı[↑] (*ying*) simgeler.

Xiong-nu'larda (MÖ 1. yüzyılla MS 2. yüzyılın sonu, Orta Asya Hunları) kartal hükümdarı simgelerdi.[▽] Bir yılanla[↑] boğuşan bir kartal resmi Hint garuda kuşuna bir göndermedir.

[▽] Hunlarda simge olarak kartalın yeri hakkında bkz. B. Ögel: *Türk Mitolojisi*, Ankara, 1971. –çn.

Denizdeki bir kaya üzerinde bir kartal: tek başına savaşan bir kahramanın simgesi

Kasık Tüyleri 陰毛

Yinmao / yinmao

Çinliler kasık tüyü için birçok mecaz kullanırlar: 'siyah gül,' 'güzel kokulu çim,' 'kutsal tüy' veya sadece 'yosun.' Çoğu zaman sakala[↑] benzetilir. Bacakları tüylü olan bir kadının çok kasık tüyü olduğu varsayılır. Kasık tüyü ne kadar gürse, kadın o denli cinselliğe düşkün olur. Akıllı kadınların kasık tüylerinin uzun ve ince olduğu söylenir; aptal kadınların hiç kasık tüyleri yoktur ve bunun için onlara 'beyaz kaplan' denir. Kasık tüyünün bir eşkenar üçgen şeklinde olması ve tüylerin yukarı doğru uzaması bir güzellik işaretidir.

Kase 盆

Pen / pın

Kâse, sekiz[↑] değerli Budist nesnesinden birisidir: Buda'nın[↑] midesini temsil eder. İçine ölülerin kemiklerinin konulduğu kabı da temsil edebilir. 'Konuşan kâse,' hakimken polis hafiyesi olan Bao-gong'a bir cinayeti çözmesinde önemli yardımı olmuştur. Bu olayın yer aldığı tiyatro eseri günümüzde de çok sık oynanmaktadır ve Çin yapımı ilk filmin konusunu da oluşturmuştur.

Kaş 眉

Mei / mgı

Kaşlar, Çinlilerin fiziksel çekicilik kavramlarında önemli bir rol oynarlar (güzellik[↑]). İki bin yıl kadar önce, insanlar kaşlarını kazıtır ve boyayla kaş çizerlerdi. Çok ünlü bir efsane, karısına çok aşık bir erkeğin karısının kaşlarını kendisinin boyadığını anlatır. Düzgün kaşların güveye benzediği söylenir; kalın ve biraz kalkık olduklarında kelebeğe benzedikleri söylenir. Tang İmparatorlarından birinin, on değişik kaş şekli tasvir eden bir resme sahip olduğu ve her kaş şekline ayrı bir ad verdiği söylenir. Şairler çoğu zaman 'uzaktaki tepelere benzeyen kaşlar'dan veya 'üzgün (=ince) yapılı kaşlar'dan söz ederler.

Fahişeleri koruyan tanrı 'beyaz kaşlı tanrı' (*bai mei shen*) olarak bilinir. Görünüşte savaş tanrısına benzemektedir: at sırtındadır ve elinde bir kılıç vardır. Genç kız ilk müşterisiyle beraber olduktan sonra, bu tanrıya bir kurban adamalıydı; daha sonraki bir geleneğe göre, müşteri de ilk defa bir fahişeyle birlikte olduğunda aynısını yapmalıydı.

Kirpikler de kişinin karakterini gösterir. Çok uzun ve kıvrık kirpikli bir kadının çabuk kızan bir kadın olduğu söylenir.

Kaşık 匙

Shi / şı

Eski zamanda kaşık kullanmayı öğrenmek isteyen bir Çinli 'Ritüeller Kitabı'na (*Li-ji*) baksaydı, kaşık sözcüğünün bile geçmediği bu kitaptan hiçbir bilgi edinemezdi. Ancak yiyecek çubuğu[↑] ve ellerin (önceden yıkanarak) kullanılması hakkında bilgi edinirdi.

Sekiz Ölümsüz[↑] arasındaki tek kadın He Xian-gu'nun[↑] amblemi bir bambu kaşıktır. Tüm diğer ev gereçleri gibi kaşık da bambudan yapılırdı. Günümüzde porselenden Çin kaşıklarına sık rastlamaktayız.

'Kaşık ve tava,' penis ve dölyatağı anlamında popüler bir deyimdir.

Kayısı 杏

Xing / şing

Kayısı, eski Çin takviminin ikinci ayını (ykl. bizim Mart ayı) temsil eder. Aynı zamanda güzel bir kadını↑ da simgeler; kırmızı kayısı, aşığıyla ilişkisi olan evli bir kadını temsil eder.

Kayısının diğer adları *bai-guo-z* (= beyaz meyve) veya *bai-guo-zhi*'dir (= yüz meyveli dal) ve yüz tane erkek evlat (*bai-ge zi*) sahibi olmak isteğinin simgesidir. Kayısı çekirdekleri, güzel bir kadının gözlerine↑ benzetilir.

Kaynak 泉

Quan / çüan

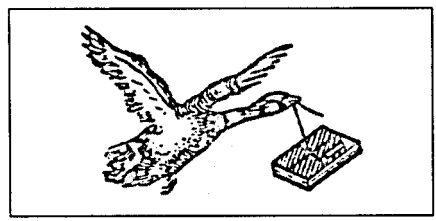
Kuzey Çin'i kaplayan lös toprağından dolayı, o bölgedeki tüm nehir ve pınarlar sarıyla kahverengi arası bir renktedir. Ancak Güney Çin'de berrak kaynaklar vardır ve bunlar kuyularla beraber, içme suyunun ana kaynağını oluştururlar. Bir zamanlar kaynakların başlangıç noktalarına tanrı heykelleri dikilirdi. Eski Japonya'da da bu yerlere küçük ahşap tapınaklar inşa edilirdi. Çince 'kaynak' sözcüğü iki unsurla yazılabilir –su sözcüğünün köküyle birlikte 'mükemmel,' 'eksiksiz' anlamında bir fonetik unsur–, ayrıca ve anlambilim açısından 'başlangıç' kavramıyla bağlantılıdır.

Kaz 鵝

E / ığı

Mandarin ördeği↑ ve Anka↑ gibi, kaz da Çin'de evlilikte↑ mutluluk simgesidir. Kazın, kadının da olması gerektiği gibi, hayatı boyunca tek eşi olur. Bunun için de kaz çok uygun bir nişan hediyesidir. Bu çok eski bir adettir ve bazen damadın ailesi bir erkek kaz yollar, gelinin ailesi de buna bir dişi kaz yollayarak cevap verir. Bu iki hayvan asla yenmez.

'Xia Hanedanı'nın küçük takvimi,' birinci aydan şöyle söz eder: 'Yabani kaz kuzey bölgelerine uçar' ve dokuzuncu ayda 'yabani kaz göç eder.' Pirinçten kutuların kapaklarında bazen şu yazıya rastlamak mümkündür: 'Uçan yabani kaz ömrünüzü uzatsın' – bu, halk takvimlerinde mevsim başlangıçlarının ilan edilme tarzına ve her zaman vaktinde gelen kuşun güvenirliliğine bir göndermedir. Göçmen bir kuş olan yabani kaz, yabani ördek gibi, ayrılığın habercisi olabilir; öte yandan her ikisi de, uzaklarda, kuzey bölgelerindeki bir eşten iyi haberler getiren haber-

Iyi haber getiren yabani kaz

ciler de olabilirler.

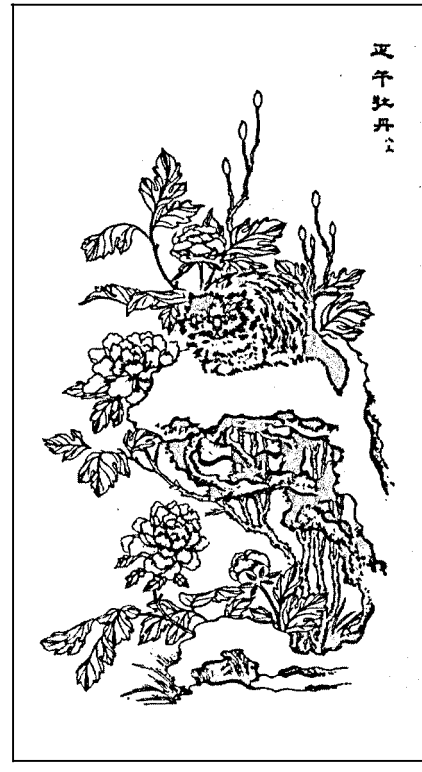
Resimlerde yabani kazlar çift halinde uçarken tasvir edildiklerinden, yabani kaz resmi çok uygun bir evlilik[↑] hediyesidir. Önündeki iki kazla beraber tasvir edilen bir erkek resmi, efsaneye göre kazları çok seven ve onları Çin mürekkebiyle besleyen hattat Wang Xi-zhi'ye (321-379) bir göndermedir.

Kedi 貓

Mao / mao

Mao = kedi ve *mao* = seksen yaşında, kelimeleri fonetik açıdan birbirlerine yakındırlar; bunun için de kedi ve kelebek resmi, bu resmi hediye alana 70 veya 80 yaşına kadar yaşaması dileğini ifade eder. Bir erik ağacı[↑] (*mei* = erik ile *mei* = tek, hepsi, her zaman fonetik açıdan birbirine yakındır), bambu ağacı[↑] (*zhu* = bambu ile *zhu* = dilemek fonetik açıdan birbirine yakındır) ve kedinin bir arada tasvir edildiği resim, 'uzun ömürlü olmanızı (yaşlanmanızı) her zaman dilemekteyiz' anlamındadır.

Eğer yabancı bir kedi birinin evinde doğurursa, bu çok kötü bir işaret sayılır: sadece eve girmekle kalsa bile yoksulluğa alamet sayılır çünkü kedi birçok sıçanın gelip her şeyini yitirmiş bir aileyi yiyeceğini bilir. Anneler uyumak istemeyen çocuklarını, kedi gelip sizi yakalayacak diye korkutur.

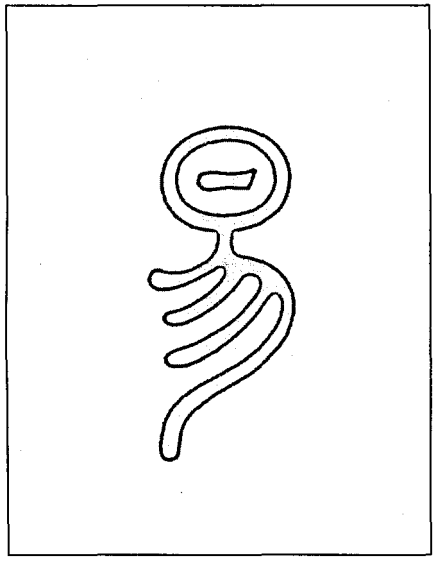

Şakayık bitkisine bakan bir kedi: "Zengin olasınız!"

Kuzey Çin'de kedi eti yenmez, ancak bu yasak Güney Çin'de geçerli değildir. Kansu'daki kedi kültü de Kuzey Çin'de bilinmemekteydi. Kuzey Çin'deki kediler fare tutar ama Güney Çin'deki kedilerin kımıldamayacak kadar tembel oldukları söylenir. Kedi çok keskin gözleri sayesinde, karanlıkta ruhları[↑] görebilir. Zhejiang eyaletinde beyaz kediler beslenmez çünkü akşamları damlara çıkıp, ay ışığını çalabilirler: kötü ruhlara bile dönüşebilirler. Bu nedenden dolayı ölü kediler asla gömülmemelidirler, çünkü kötü ruhlara dönüşebilir-

ler; onları ağaçlara asmak daha emniyetlidir. Günümüzde Tayvan'da üzerine kediler asılı bir ağaca rastlamak mümkündür. Kedi bir tabutun üzerinden atladığında, cesedin 'dirildiğine' ve bölgede hayalet olarak gezeceğine inanılırdı. Kısacası kedinin şeytani güçleri vardır: fare yakalamak gibi yararları olsa da çok tehlikeli bir yaratık olabilir.

Süslenip etrafıyla flört eden bir kıza 'kara kedi' diye hakaret edilir. 'Dağ kedisi,' tavşandır. Samimiyetsiz bir kişiden '(biraz önce yemiş olduğu) farenin arkasından ağlayan kedi' diye söz edilir.

Yi-jing'de değişim işareti

Kehanet 神諭

Shenyu / şınyü

Tarih öncesi ve tarihin başlarında Çin'de, kehanet kemikleri ve kara kaplumbağası kabuklarıyla kehanette bulunulurdu. Kabuklara veya sığırların omuz kemiklerine delikler açılırdı ve bunların içlerine kızgın çubuklar sokulurdu: bu, diğer tarafta çatlaklar oluşmasına yol açar ve bunlardan 'evet-hayır' tarzında cevaplar çıkarılırdı. Aynı şekilde yeni olmuş veya olmak üzere bir olay 'uğurlu veya 'uğursuz' olarak tanımlanabilirdi. Burada değişik yöntemler uygulanıyordu. Örneğin, kabuklardaki deliklerin yakınına kızgın bir metal tutulabilir ve böylece kabuğun değişik yerlerinde çatlaklar oluşurdu veya kemikler hazırlanıp ateşe atılabilirdi. Sorulacak şey her zaman kabuk veya kemiğin üzerine kazılırdı ve bunun sayesinde kehanet kemikleri tarihsel belgeler niteliğindedir – gerçekten de bunlar, Shang dönemi (MÖ 1500-1050'ye doğru) tarihi için bu güne kadar bulunan en önemli tarihsel kaynakları oluştururlar. Üzerlerinde bazen tarih bulunan buna benzer kehanet kemikleri yakın bir geçmişe kadar birçok etnik azınlık tarafından kullanılmaktaydı.

Erken Çin kültüründe bu tür kehanet kemikleri, olayların akışını ve olası tepkileri düzene koyan önemli rehberlerdi. 'Kehanet rahipleri ise, kırsal bölge ve şehir, bu hayat ve öbür hayat arasında bölünmüş ve bunlar arasında-

ki bölmelerin her iki tarafı arasında sürekli bir akış ve alışveriş sağlayacak kadar ince olduğu bir dünyanın, vazgeçilmez düzenleyicileriydiler' (Wolfgang Bauer).

Civanperçemiyle (pelin otu) yapılan daha sonraki kehanetlerde, 50 adet civanperçemi sapı kullanılırdı: gökyüzü,↑ yeryüzü,↑ insan↑ ve mevsimlere↑ 'benzerlikler' olarak yorumlanan bir takım bölme ve çıkarma işlemleri gerçekleştirilirdi. Tam sayı veya ikiye bölünemeyen sayıdaki bitkinin sağlam veya kırık saplarından, üçlü diyagramlar↑ (trigram) oluşturulur ve bunlar da ardından heksograma genişletilirdi. Bu, 3,000 yıllık ünlü *Yi-jing*'in (Dönüşümler Kitabı) temelindeki ilkedir. Bu mantıksal olarak genişleyen 64 heksogramlık sistem ve açıklamaları ('Karar,' 'Resim') soru soran kişiyi aydınlatırlar. Bu, 'iyi/kötü' türünden basit bir ikili kehanet değildir: daha çok, havaya atılan madeni para veya çubuklar sayesinde, soru soran kişinin soruyu sorduğu anı ve o andan sonraki olası gelişmeleri tanımlar. 'Olaylar olmaya devam ettikçe, yönlendirilebilirler' (Richard Wilhelm çevirisinden).

Her ne kadar *Yi-jing*, Batı'da çok moda olmuşsa da, günümüzde Doğu'da, yorumu ve açıklaması son derece zor olduğu ve gerçekliliği belirgin olmadığından, sadece bilginler tarafından kullanılmaktadır. Günümüzde çoğu Doğu Asya tapınağında –ve özellikle de Güney Doğu Asya'da– içinde 12, 24, 28, 49, 64, 100 veya 120 kısa değnek olan, bambu kamışları vardır. Sorusu olan kişi bunlardan birini seçer ve onu içinden değnek düşene kadar sallar. Üzerindeki sayıya bakar ve yandaki bir levhadan bu sayıya denk düşen kâğıdı seçer: kaderi↑ hakkındaki sorunun cevabı bu kâğıtta bulunmaktadır. Tapınağın koruyucuları okuma yazması olmayanlara bu kâğıt parçacıklarını okurlar ve anlamayanlara açıklamalar yaparlar. Bu cevaplar gerçek *Yi-jing* metninin basitleştirilmiş şeklidir.

Buna ek olarak, rüyaları yorumlayan kitaplar da vardır; bazı kişilerse kulaklardaki garip sesler veya göz seğirmesinden (*yan-tiao*) geleceği tahmin etmeye çalışırlar.

Kehribar 琥珀

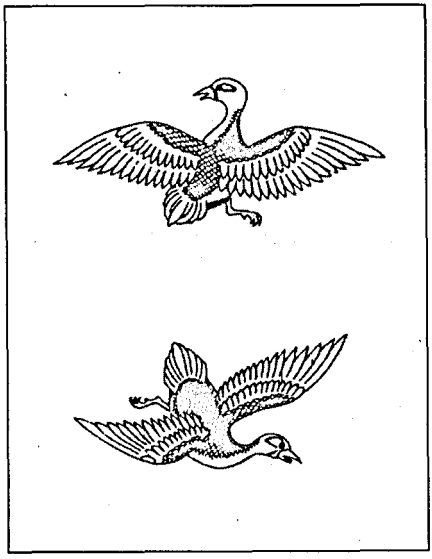
Hu-po / hu-po

Çinliler kehribarın, içinde bazen böcek artıkları bulunan, fosilleşmiş reçine olduğunu Ortaçağ'dan beri biliyorlardı. Kehribarı bugünkü Birmanya ve Orta Asya'dan ihraç ediyorlardı. Kehribar 'cesaret'i simgeler ve Çince adı olan *hu-po* yani 'kaplan ruhu,' cesur bir hayvan olan kaplandan↑ gelir. Eski zamanlarda, kaplan ölünce ruhunun toprağa girip kehribara dönüştüğüne inanılırdı.

Keklik 鷓鴣

zhe-gu / cğı-gu

Keklik bir Güney kuşu olarak kabul edilir. Çok eski 'Şiirler Kitabı'nın (*Shi-jing*) takvimindeki atasözlerinden de belli olduğu üzere, karşılıklı ilgiyi simgeler. Bahar selleri sırasında dişi kekliğin erkeği baştan çıkaran ötüşleri 'karmaşık ilişkiler'in simgesidir. Burada ilk önce baba ile, ardından da oğluyla (Wei Dükü Xuan, MÖ 718-699) evlenerek tüm geleneklere karşı gelmiş olan Prenses Yi-jiang'a açık bir gönderme vardır. 'Allegorik özdeyiş olarak yorumlanmış her geleneksel mecaz veya benzetme, doğanın düzeni hakkında bir tür açıklamadır' (Marcel Granet).

Keklikler

Kel 禿

Tu / tu

'Kel' veya 'Kel Eşek,' başlarını tıraş etmek zorunda olan Budist rahiplere takılan kaba adlardır. Ancak *tu* sözcüğü, 'penis' anlamına da gelebilir. Rahip adayları bile başlarını tıraş etmek zorundaydılar. Sonraları, Buda'nın[↑] yolunu izlemek için ant içtiklerinde, inançlarındaki sebatlarını vücutlarına ettikleri eziyetlerle ispat ederler. Bu çoğu zaman, özel bir meyvenin özsuyuna batırılmış bir kömür parçasını saçsız başlarının üzerine koyup, ateşe vererek yapılır. Kömürün tamamıyla yanması beklenir ve bunun sonucunda oluşan derin yaralar iftiharla gösterilir.

Kel başlı iki rahip

Kelebek 蝴蝶

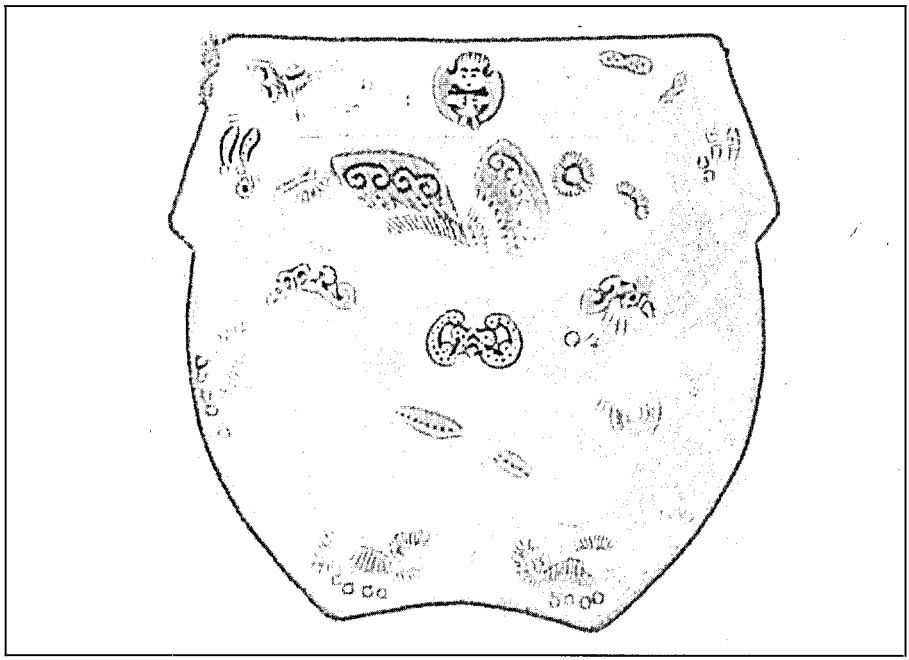
hu-die / hu-dye

Kelebek, sadece fonetik benzerlikten dolayı, yetmişlerindeki (*die*) bir adamı simgeleyebilir; ancak, daha sık olarak bir çiçeğin (bir dişi simge) zarfından nektar içen bir aşığın simgesi olarak geçer. Kehanet metinlerinden birinde şöyle yazar: 'Rengarenk kelebek, çiçeklerin arasında dans ediyor, sarı asma kuşu↑ söğüt ağacında ötüyor': burada asma kuşu ve söğüt ağacı dişil simgelerdir. Ölmüş bir eş kocasına kelebek olarak görünebilir ve çok bilinen bir öyküde ölü genç kızın ruhu mezardan kelebek olarak çıkar. Cinsel ilişkiden, 'aşk delisi kelebek ve vahşi arı' olarak söz edilir. 'Kokuyu arayan kelebeği (yani bir kadın) serbest bırakmak' da denir. Bir resimde kelebekler ve erik ağacı↑ çiçeklerinin birlikte tasvir edilmeleri, uzun ömür ve bakir güzelliği↑ simgeler. Kelebek ve kedinin↑ (*mao*) birlikte tasvir edildiği bir resim, resmi hediye alanın 70, hatta 80 yaşına kadar yaşamasına dair çok kuvvetli bir dileği ifade eder.

Kestane 栗

Li / li

'Altın yapraklı kestane ağacı,' Himalayalar'ın doğusunda yetişir. Kestane

İşlemeli bir el çantasının üzerinde kelebekler

ağacı, yapraklı meşenin bir türüdür. Çince, *li* = kestane sözcüğüyle *li* = iyi ahlaklı fonetik açıdan birbirine yakındır (sadece tonlamada bir farklılık vardır). *Li* = kestane karakterinin diğer bir anlamıysa 'korku dolu,' 'endişeli'dir (doğru olmayan bir davranışı yapmaktan). Düğünlerde kestaneler hurmalarla↑ (*zao*) ikram edilir: bunun altındaki mesaj 'Yakında (*zao*) oğulları (*li*) olsun'dur.

Kılıç 大刀

Da dao / da-dav

Kötü cinleri öldüren kılıç, sekiz Ölümsüzden↑ biri, olan Lü Dong-bin'in simgesidir. Kılıçlar ve sihirli özellikleri hakkında birçok efsane vardır. Kunlun Dağları'nın metal yiyen tavşanının↑ karaciğer ve böbreklerinden dökülmüş erkek kılıç Gan-jiang ve dişisi Mo-ye, bu kılıçlardan en tanınmışlarındandır. Eski Vietnam'da bir çift sazan balığının demire dönüştüğü ve bundan iki kılıç yapıldığı anlatılır.

Rüyalarda kılıç yılan↑ tarafından temsil edilir, ancak bir kadın kılıç çektiğini görürse, oğlu olacak demektir. Kadının rüyasında bir kılıca sahip olduğunu görmesi çok talihli olacağına işarettir; ancak bir erkek rüyasında suya düşen bir kılıç görürse, bu kadınların öleceğine alamet sayılır.

Alelade bir kılıcı kötü cinleri uzaklaştıracak bir kılıca dönüştürmek için üzerine erkek çocuğa hamile bir kadının kanını sürmek, sihirli sözler okumak ve kılıcı yeniden dökmek gerekir.

Kötü cinleri uzak tutan kılıçlı büyücü

Kır 野

Ye / ye

Chao-ye deyiminin tam çevirisi 'İmparatorluk sarayı ve kırlık alan'dır; bu zıt ikili bir taraftan başkent, İmparatorun↑ ikameti, diğer taraftan şehir surlarının dışındaki her şey, 'dışarısı'ndan oluşur. Bu zıtlık yüzeysel olarak, İngilizce *'town and country'* ve Almanca *'Stadt und Landt'* deyimlerindeki zıtlıklarla aynı görünmektedir. Ancak temel

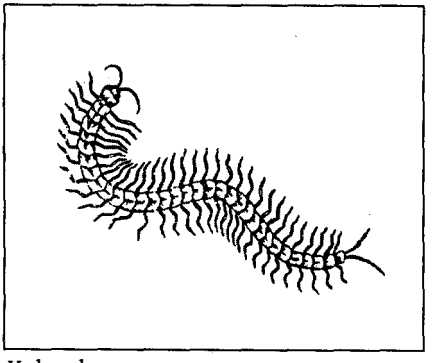
bir fark vardır. Ye, 'medeni olmayan' demektir. *Ye-ren* bir 'vahşi adam'dır, bir barbar, Çinlilerin 'kültür' olarak adlandırdıklarından yoksun bir kişidir. Çin resim sanatında ilkel doğanın neredeyse hiç tasvir edilmemiş olması çok anlamlıdır; *ye* olan –vahşi ve korkunç– sanata konu olmaya layık değildir. Tasvir edilen manzaralar insan tarafından değiştirilmiş, medenileştirilmiştir. Yollar, evler, insanlar görmekteyiz. Nehirler bile, teknelerdeki balıkçılardan da belli olduğu üzere, insana hizmet vermektedir.

Birçok Çin romanında, haydutlar 'yeşil ormanların insanları' olarak geçer. Çin'de büyük ormanların[↑] hâlâ var oldukları yıllarda bu haydutlardan çok korkulurdu; bu, bize Alman masallarında konu edilen ormanın dehşetini hatırlatmaktadır. Bu, Çin seyahatnamelerinin tekdüzeliğinin nedenlerinden biridir – gezginler sadece manastır, tapınak, yerleşim alanları, yollar, vb. ile ilgilenirler: insanoğlunun doğada bıraktığı izler ne kadar güzel olsa bile, az çok kalıplaşmış anlatımlarla tasvir edilirler.

Kırkayak 蜈蚣

Wu-gong / vu-gung

Kırkayak yılanın[↑] ezelden beri düşmanıdır ve birçok halk öyküsü kırkayağın, bir kahramanı kendisine saldırmak üzere olan bir yılandan nasıl kurtardığını anlatır. Güney Çin'de yaşayan kişilerin dağa çıktıkları zaman yanlarında bir tür Hint çıngırağı[↑] aldıkları söylenirdi. Bu içerisinde bir kırkayak bulunan bir bambu kamışıydı. Bir yılana yaklaşıldığında, kırkayak hareket etmeye başlar ve böylece yürüyenleri uyarırdı. Büyük kırkayaklar (*yan-yu*) zehirlidirler. Kurumuş tohumları yiyeceklerinizin içine düşerse, ölürsünüz. Kırkayak, bu anlamda beş zehirli yaratıktan[↑] biridir; bu hayvanları yerleşim bölgelerinden kovma çalışmaları sadece 5. ayın 5. gününde yapılır. Horoz[↑] tarafından imha edilebileceklerine de inanılır.

Kırkayak

Kırlangıç Kuşu 燕

Yan / yen

Avrupa Antik Çağında olduğu gibi Çin'de de, kırlangıç baharın habercisiydi. Halk arasındaki inanışa göre her

bahar kırlangıçlar, kışı midye↑ olarak geçirdikleri denizdeki gizli yerlerinden dönerlerdi.

Kırlangıç, özellikle de yuvasını bir evin yakınlarına yapmışsa, başarı, mutluluk ve çocukları simgeler. Halk arasındaki inanışa göre yuvalarını çamurdan yapan kırlangıç kuşları şehir surları inşa ederler, üzerleri açılarak şekilleri bozulmuş mezarları örterler ve tanrı heykellerini tamamlarlar. Beş↑ insani ilişkiyi tasvir eden resimlerde kırlangıç, ağabey ve erkek kardeş arasındaki ilişkiyi simgeler. Kırlangıç kuşu yuvasını bir evin üstüne yaparsa, bu o evden birinin yakında evleneceğine işarettir.

Hint Okyanusunda yaşayan bir tür deniz kırlangıcının kurutulmuş yuvaları çok değerli ve pahalı bir yiyecektir.↑ Bunlar erkeğin gücünü artırdığına inanılan özel bir yosundan yapılmışlardır.

Kırmızı 紅

Hong / hung

Kırmızının, tarih öncesi çağlarda bile, 'hayat veren' renk olarak kabul edildiği zannedilmektedir: gömütlerdeki bulgular bize cenazeyle birlikte zincifre veya kırmızı tebeşir gömüldüğünü düşündürmektedir. Kırmızı, yazın, güneyin ve eski Zhou (MÖ 1050-256'ya doğru) diyarının rengidir. Bu 'Kırmızı Çağ'da, kırmızı giysiler, memurların başlıklarında↑ kırmızı püsküller, kırmızı mühür şeritleri, atlar, bayraklar, kurbanlık hayvanlar, vb. vardı; ve her şey Kırmızı Karga'nın görünmesiyle başlamıştı. Bu eski halk inanışı günümüzde de yaşamaktadır; örneğin, komünizmin 'Kırmızıların Hükmü' (*Feng You-lan*) ve 'Kırmızı Muhafızlar'ın devrimci kargaşanın öncüleri olarak tanıtılmasında olduğu gibi.

Çin tiyatrosunda, kırmızı yüzlü kişi ulu bir kişidir ve çoğu zaman savaş tanrısı Guan-di'dir.↑ Üç talih tanrısından biri, yüksek rütbe ve zenginlik bahşeden tanrı, kırmızı bir giysi giyer; yanındaki yeşil↑ giyimli tanrı, ailelere çocuk bahşeder, üçüncüyse uzun ömür bahşeder ve sarı↑ veya beyazlar içindedir. Böylece, kırmızı aynı zamanda zenginliğin de rengidir.

XIX. yüzyıla kadar cariyelerin kırmızı etek giymeleri yasaktı; cariye, kocasına ilk defa gittiğinde, kocanın asıl eşi cariyeye kırmızı bir giysi verirdi.

'Kırmızıyı dökmek,' bir genç kızın bekâretini bozmaktır, böylece genç kız 'bekaret kırmızısı'nı kaybetmiş olur. Cinsel açıdan fazla istekli bir eş yüzünden erken ölen bir erkeği ifade için kullanılan 'kırmızı yüz, talihsiz kader' deyimi, günümüzde de kullanılmaktadır. 'Eski kırmızı' (*hong lao*), ordudaki erler için kullanılan kaba bir deyimdi; 'kırmızı kontrat,' bir esirin satışı gibi yasal veya ticari bir anlaşmayı belgele-

yen, kırmızı, resmi, damgalı bir belgedir. XIV. yüzyılda ülkedeki tüm şarap üreticilerinin listesi, bir 'kırmızı liste' oluşturulmuştu. 'Kırmızı kalp,' hedefin ortasıdır; 'kırmızı lotus,' hasadı geç yapılan bir pirinç türüdür.

'Kırmızı,' çıplak anlamında da kullanılabilir. Örneğin, 'kırmızı çocuk' çıplak bir çocuktur fakat kızıl saçlı bir çocuk değildir! (Eski zamanlarda, evlilik dışı doğduğu zannedilen kızıl saçlı çocuklar ekseri gözler önüne sergilenirdi.) 8. ayın 14. gününde, bir çocuğu hastalıklardan korumak için alnına bir 'kırmızı nokta' boyanırdı. Yetişkin kadınların yanaklarına yaptırdıkları kırmızı nokta bir güzellik simgesiydi. Tapınakta ilahi yardım için dua edilirken, bir heykelin boynunun etrafına veya sunağın bir yerine 'kırmızı ip' bağlamak adeti vardı. 'Kırmızı Kaşlar' MS I. yüzyılda yaşamış, amaçlarından asla vazgeçememeleri için kaşlarını çıkmayan bir kırmızı boyayla boyayan, bir grup asiydi. Özellikleri ruhları defetmek olan Taocu bir mezhebin adı, cenaze işlerini yapan 'Kara Başlar'a zıt olarak, 'Kırmızı Başlar'dır.

Kırmızı ve yeşil, hayatın renkleri olduğundan bileşimleri de önemlidir. Bir romanda, birçok kızın şeftali ağacı[↑] çiçekleri kadar kırmızı ve sevilmeye hazır oldukları, bazılarınınsa söğüt ağaçları[↑] kadar yeşil oldukları ve onlara sadece acınabilineceğini yazar. (Ancak 'acıma' sözcüğünün, erkeklerin genç kızlara olan hislerini anlatırken kullandıkları bir sözcük olduğunu da unutmayalım.) Kırmızı etekli ve yeşil çoraplı, yani çok genç olan, kızlardan çok sık söz edilir. 'Kırmızı lambalar, yeşil şarap' cümlesi meyhanelerdeki hayatı tasvir eder. Günümüzde bile hâlâ, resimden *dan-qing* olarak söz edilebilir: bu bileşik sözcükte *dan* = zincifre ve *qing* = koyu maviden (gökyüzü mavisi) griye ve yeşile kadar uzanabilen eski bir renktir. 'Kırmızı ve yeşil,' Çin resminin simgesel formülüdür. 'Kırmızı ve beyaz,' evlilik ve cenaze törenlerine gönderme yapan bir cümledir. Ve son olarak da, güzel bir kadının kırmızı dudakları ve beyaz dişlerinden beğeniyle söz edilir.

Kırmızı Balık 金魚

Jin yu / cin yü

Çinliler kırmızı balığı çok sever ve onları evlerinde akvaryumlarda veya tapınak bahçelerinde havuzlarda beslerler. Çince 'kırmızı balık' anlamına gelen sözcüklerle 'bol miktarda altın' sözcükleri eşseslidir ve bunun için de kırmızı balıklar çok uygun bir evlilik hediyesidir. Bir lotusla[↑] (*jin-yu tong he*) beraber tasvir edildiğinde kırmızı balık, 'altın ve yeşim (*jin yu*) bir arada' (*tong he*, *he* = lotus ile eşsesli) anlamındadır. Bir çift kırmızı balığı tasvir eden bir re-

sim verimlilik simgesidir: ancak kırmızı balık bir dulun sevgilisini veya bir fahişe tarafından bakılan bir adamı da simgeleyebilir.

Kiraz 櫻桃

Ying-tao / yiŋ-tav

Çince *ying-tao* sözcükleri, 'bebek şeftali' demektir. Diğer birçok meyve gibi kirazın da, eski bir tarihte Batı Asya'dan getirildiği zannedilmektedir. Batı'da olduğu gibi, 'kiraz dudaklar' veya 'kiraz ağız,' kadın güzelliğinin↑ nitelikleridir. Ancak 'kiraz yemek' deyimi Çin'de dikkatle kullanılmalıdır: zira 'cinsel ilişkide bulunmak' anlamındadır.

Kiremit 瓦

Wa / va

Kiremitlerin pişirildikleri fırınlar genellikle şehirlerin dışında inşa edilirdi. Belirli bir süre kullanıldıktan sonra fırınlar kapatılır ve başka bir yerde yeni fırınlar inşa edilirdi. Terk edilmiş fırınlarda sık sık çok fakir çiftler veya herhangi bir nedenden dolayı şehirde yaşamalarına izin verilmeyen kişiler yaşardı. Böylece, 'kiremit ocağı' (*wa-zi*) 'zevk mekânı,' özellikle de genelev anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu sözcüğün anlamı, kişinin bazı saatlerde kiremit satın almak kadar ucuza cinsel ilişkiye girebileceği bir yer olarak da açıklanırdı.

'Kiremit adam' (*wa-ren*), kasabalardaki başaklara bakarak toplam hasadı tahmin eden aracıydı. Bir *wa-la* (bir kısmı 'kiremit' anlamındaki karakterle yazılır), sudayken gözleri koyu ancak sudan çıkarıldığında açık renk olan, batı denizinin uzaklarında yaşayan bir balıktır. Bu deyim gerçekten üzülmeyip de üzülmüş gibi görünen kişiler için kullanılmaya başlanmıştır. Fahişelere de bazen, gerçek olmayan bir aşk verdikleri için, *wa-la* denir.

Kitap 書

Shu / şu

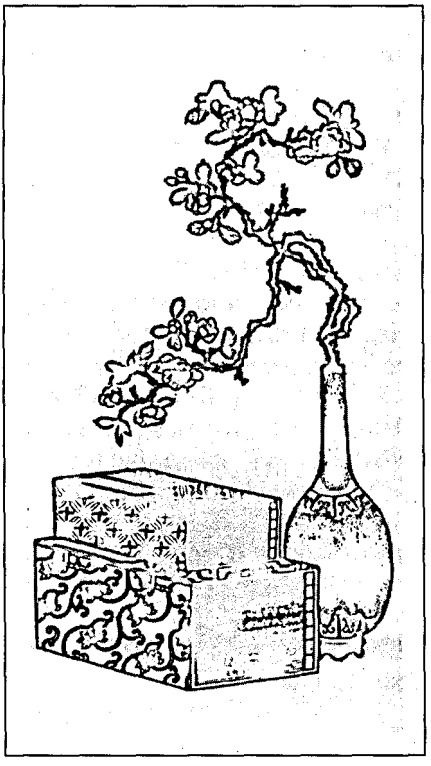
Kitap, bilginin↑ sekiz↑ simgesinden biridir; öğrendiklerini simgeler. Çok yakın bir geçmişe kadar anne baba, ilk doğum gününde oğullarının önüne değişik nesneler koyarlardı – para,↑ gümüş, bir kara kaplumbağası,↑ bir muz ve bir kitap. Bebek kitabı almaya çalışırsa, bu çalışkan olacağına işaret sayılırdı.

Doğaüstü bir güç tarafından bir kitabın yollanması, iki bin yıldan daha uzun bir süre, 'sadece yeni bir çağın başlangıcı değil aynı zamanda bunun bir müjdecisi olmuştur: Bu Dao'dan esinlenen bazı gizli örgütlerde çok derin kökler salmış bir kavram' olarak yorumlanmıştır (Wolfgang Bauer).

Çin düşüncesi her zaman bazı kitaplar üzerine kurulmuştur. Bunlar 'Beş Klasik' veya Konfüçyüsçülüğün 'Dört Kitabı' dır. Bu konuya, II. yüzyıla ait bir Taocu eser olan *Tai-ping-jing*'de (Büyük Barışın Yolu), bu türden Taocu edebiyat eserlerinin uzun dönemde gerçek işlevinin ne olduğunu soran öğrencilerine hocanın verdiği cevapta değinilmiştir:

'Siz gerçekten çok aptalsınız! Bana gerçekten Dao'nun ağırlığının ölçülebileceğini mi soruyorsunuz? Evet? Size bütün söylediklerime, sizleri aydınlatmak ve ilahi Dao'nun dünyasını kavramanız için bütün yaptıklarıma bir paha mı biçmemi istiyorsunuz? Bunun yerine, size devletin hizmetinde kullanılacak 1,000 altın vermiş olsaydım, bununla gökyüzü ve yeryüzünün hizmetinde neşeli bir kalp verebilecek ve doğal afetler ve uğursuz işaretlerin kaybolması, hükümdarların uzun yıllar yaşaması ve hükümetlerin 'Büyük Barış' kademesine geçmesi için *yin* ve *yang*'ın uyumunu sağlayabilecek miydiniz?'

MÖ II. yüzyılda (tam olarak MÖ 213'da) Qin'in nüfuzlu şansölyesi Li Si, 'Kitapların Yakılması' emrini vermiştir. *Shi-jing* (Şiirler Kitabı) ve *Shu-jing* (Belgeler Kitabı) da dahil olmak üzere bazı kitaplara sahip olan tüm özel kişilerin ölüm cezasına çarptırılmaları ve bu kitapların tüm nüshaların yetkililere verilmesi ve yetkililer tarafından imha edilmesi emri verilmiştir. Bu emir Qin'in Yıllıkları ve güncel hayat hakkındaki bazı kitapları hariç, tüm felsefe okullarını kitapları ve tarih eserleri için geçerliydi.

Kitap ve çiçek açmış badem dalı: "Sınavınızı verip, devletin yüksek bir makamına ulaşınız"

Koku 氣味

Qi-wei / çi-vey

Klasik edebiyat beş kokunun[↑] var olduğu ileri sürer. Bunlar, keçi gibi kötü bir koku (Doğu ve tahtayla bağdaştırı-

lır); yanık kokusu (Güney ve ateşle bağdaştırılır); mis koku (yeryüzü ve merkezle bağdaştırılır); küf kokusu (Batı ve metalle bağdaştırılır) ve çürük kokusudur (Kuzey ve suyla bağdaştırılır). Ancak, günlük hayatta bunlardan sadece iki tanesinin önemi vardır: güzel kokular ve kötü kokular. 'Mis kokusu' (*xiang* veya *fang*) kadına ait her şey için kullanılan, övücü bir niteliktir – yatak odası, giysileri, saçı, teni, vücudu ve cinsel organları. Bir genelev, 'mis koku ve pudra cehennemi' olarak tasvir edilir. Sevgilinin dili, 'hafif, güzel bir koku'dur. Bakireler, 'saflık' kokarlar. 'Garip kokular'ın, örneğin bir kadının ter kokusunun, tahrik edici etkileri olabilir. Bir kadının sargıya alınmış ayaklarının (Çin'de buna çok sık rastlanmaktaydı) kokusu da bir 'garip koku'ydu. 'Kokuya acımak ve yeşim taşına[↑] ilgi göstermek,' genç erkeklerin hislerini tasvir etmek için çok sık kullanılan bir deyimdir. Birçok erkek, 'tatlı parfüm'ü hayal eder. 'Kokuyu dinlemek,' çok dikkat çeken bir deyimdir. 'Koku eklemek' düğün gecesinde uygulanan bir adettir: gelinin akrabaları gelir ve içinde tütsü[↑] bulunan bir sandığa para[↑] atarlar. Bu deyimde 'koku,' günümüzde duanın bir parçası olarak, tapınaklarda hâlâ yakılmakta olan, tütsü anlamındadır. Tütsü çubuğuna bağlı bir madeni paradan oluşan 'tütsü çubukları' vardır. Tütsü yanıp bittiğinde, madeni para çanağa düşer ve madeni bir ses çıkarır. Bu yöntemle, örneğin bir masalı anlatma süresi gibi, kısa süreler ölçülebilir.

'Tütsü kafa,' bir şamanı tanımlayan bir deyimdir; 'kokulu et,' köpek eti anlamında tabu bir deyimdir.

Pis kokudan (*chou*), çok sık söz edilmez. 'Tilkinin pis kokusu,'[↑] yabancılara has (Avrupalılara) çok pis bir kokudur ve modern bir romana göre bu kokuya tahammül etmek imkansızdır. Koltukaltı kokuları da bu koku sınıfına aittir.

Kolokaz; Gölevez 芋艿

Yu-nai / yü-nay

Kolokaz,[▽] genelde ıslak tarlalarda yetiştirilen ve Çin'e Polonezya'dan getirildiği varsayılan, yumrulu bir bitkidir. Günümüzde, Güney Çin'de çok miktarda yetiştirilmektedir. Fuji eyaletinde, kişinin iyi görmesini sağlamak veya bunu muhafaza etmek için 1. ayın 15. gününde kutlanan bayramda yenir.

Anhui'de, *yu-nai* (= kolokaz) ve Anhui lehçesinde *yun-lai* = 'talih (veya zenginlik) geliyor' ile fonetik açıdan yakın olduğundan, kolokaz 1. ayın 4.

▽ Güney Anadolu'da yetiştirilen büyük yapraklı otsu bir bitki, yumrulan yenir (bkz. Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK. Ankara, 1994, s. 121).–çn.

gününde zenginlik tanrısına sunak olarak verilir.

Konfüçyüs 孔子

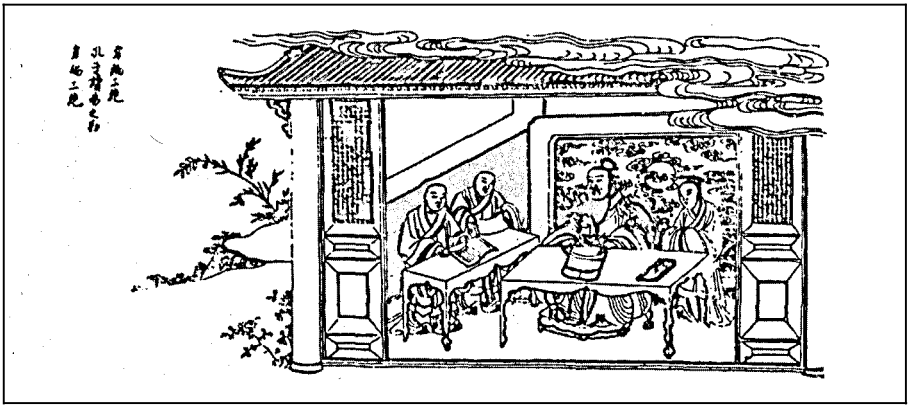
Kong-zi / kung-dzı

Sonraki nesillerde yarattığı derin ve devamlı etkiyi ölçü olarak alırsak, tüm Çin tarihi boyunca hiç kimse Kong Qiu veya sonraki adıyla 'Üstat Kong' (Kong-zi) ile karşılaştırılamaz. İÖ 551 ile 479 arası yaşamıştır. Alt asalet katlarına ait bir aileden gelmiş ve hayatını feodal prenslerin hizmetinde değişik görevler edinmeye çalışarak geçirmiştir. Bu elde ettiği görevlerden azat edilmesinin nedenleri hep aynıydı: ahlak ve manevi değerler hakkındaki fikirleri, hükümdarı ve efendisinin fikirlerinden farklıydı. Böylece, hayatının geç bir döneminde, öğretisini aşıladığı ve çoğu asil ailelere mensup öğrencileriyle ülkeyi dolaşmaya başlamıştır. Geleneklere göre, 'İlkbahar ve Sonbahar Kayıtları'nı (*Chun-qiu*) yayınlamış ve ilk başta sadece tarihsel bir eser olan bu kitabı, ahlak ve manevi değerler üzerine bir teze dönüştürmüştür. 'Dönüşümler Kitabı' (*Yi-jing*) hakkındaki yorumlar ve 'Şiirler Kitabı'nın derlenmesi de kendisine atfedilmiştir. Müzik onu çok derinden etkilerdi; bir keresinde Shao (efsanevi İmparator Shun'un müziği) tarafından o denli etkilenir ki, 'üç ay boyunca etin tadını unutmuştur.' Konfüçyüs tarafından yazılan hiçbir eser yoktur, ancak ölümünden sonra *Konuşmalar*[▽] (*Lun-yu*) öğrencileri tarafından toplanmış ve yayınlanmıştır. MÖ 3. yüzyıla ait *Jia-yu* (Okul Konuşmaları), kısmen de olsa, ona atfedilmiştir. Son olarak, 'Ritüeller Kitabı'nda (*Li-ji*) Konfüçyüs'ün fikirlerinin büyük bir kısmına rastlanmaktadır.

Ancak Konfüçyüsçülük olarak bilinen ve düşünceleri üzerine kurulmuş öğreti sistemi, ölümünden çok sonra oluşmuştur. MÖ 100 yıllarında Han Hanedan'ının hükümdarları okuma yazma ve görgü kurallarını bilen memurlar[↑] aramaya başlamışlardır. Bu, Konfüçyüslüğün Çin devleti ve devletin idaresinin tek ideolojisi olarak yükselişinin başlangıcıydı. XII. Yüzyılda, Konuşmalar 'Dört Klasik Kitap'tan[↑] biri olarak kabul edilmiştir. Sun Yat-sen Cumhuriyeti'nin Çin İmparatorluğu'nun yerine geçtiği 1911 Devrimine kadar, Konfüçyüsçülük hakimiyetini korumuştur.

Konfüçyüs'ün kendisi, sistematik bir felsefe (Yeni-Konfüçyüsçülerin MS XI. ve XII. yüzyılda denedikleri gibi) denilebilecek hiçbir şey üretmemiştir. O zamanlarda bile, Sokrat öncesi filozoflar tarafından tartışılan ontolojik ve epistemolojik sorunlar onun ilgi alanına girmiyordu. Onu ilgilendiren, insa-

[▽] *Konuşmalar*, çev. M. N. Özerdim, MEB Çin Klasikleri, Ankara 1963, –çn.

Konfüçyüs ve öğrencileri Yi-jing'i çalışırken

nın toplum içerisindeki hayatıydı yani ölüm *öncesindeki* hayat. Ahlak hakkındaki fikirleri, beş erdem↑ veya dört 'bağ'↑ (*si wei*) öğretisinde özetlenmişti. Konfüçyüs bir agnostikti, ancak doğaüstü varlıkların varlığını inkâr etmiyordu. Onun ilkeleri↑ içinde önemli rol oynayan yeryüzü↑ ve gökyüzüne↑ tapmayı içeren devlet törenleri, çok nadiren 'din' başlığı altında yeralmaktadır. Qu-fu'daki mezar taşında, sadece ona ölümünden sonra verilmiş olan onursal unvan 'Edebiyat Kralı' yazması da çok anlamlıdır.

Konfüçyüs teoride incelikle işlediği hayat felsefesini, pratiğe dökme imkanı bulamadan, 72 yaşında ölmüştür. 'Konfüçyüs, hiç şüphesiz başarısızlığa uğradığına inanarak ölmüştür: Ancak bugün biliyoruz ki başka hiçbir kişinin bir toplumun kültür, hayat ve davranış biçimleri üzerinde bu kadar derin bir etkisi olmamıştır ve bu etki, iki bin yıldır devam etmektedir' (Erwin Wickert). Çinlileri Çinli yapan bir unsur varsa o da Konfüçyüs ahlak kurallarıdır (*xiao*↑). Konfüçyüs davranışları o denli içlerine işlemiştir ki, bu kişilere Üstat Kong'un bir özdeyişini tekrarladıklarını söylediğinizde şaşırırlar. Gerçekte, orta yaşlı Çinliler ve yeni nesil onun hakkında hiçbir şey bilmemektedir; ancak günümüzde insanlar onu yeniden okumaya başlamışlardır.

Hayatından bölümlerin simgesel tasvirlerine çok sık rastlanmaktaydı. Bu tasvirler, ailesinin evinin üzerinde iki ejderha göründüğü ve beş ruh↑ hayır duası ettikleri doğum günüyle↑ başlar ve düşüncelerini öğretmiş olduğu sanılan 72 öğrencisiyle↑ biterdi. Taocular ve Budistler kendi öğretilerinin, Konfüçyüsçü devlet diniyle çatışmadığını göstermeye çalışmışlar ve 'Üç öğreti↑ de aynıdır' cümlesini uydurmuşlardır.

Kova 桶

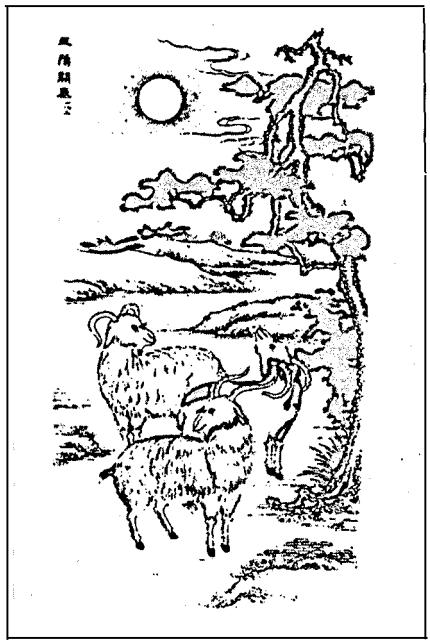
Tong / tung

Tahta kovalar bebek, ayak, çamaşır, vb. yıkamak için veya lazımlık olarak her evde kullanılan ev gereçlerindendi. Bir folklorik resimde, üç kovanın çevresinde duran beş erkek görmekteyiz: bu, insanlar arasındaki üç temel sosyal ilişkiyi (*gang*, çanak anlamındaki *gang* ile eşsesli) simgeler: bu ilişki hükümdar ve kulu, baba ile oğlu ve koca ile karısı arasındaki ilişkidir. Bunlar, aynı zamanda şarap tatmaktadırlar: *chang* = tatmak sözcüğüyle *gang* = temel bağlar, birbirine yakındır.

Koyun 羊

Yang / yang

Koyun, Çin burçlar kuşağının[↑] sekizinci hayvanıdır. Annesinin memesini emerken eğildiği için, kendini ana babaya adamışlığın (*xiao*[↑]) simgesidir. Fonetik benzerlikten dolayı, eril ilke *yang*'ı[↑] da simgeleyebilir. Ancak genel olarak, Çinliler koyuna, koyun kemiklerini kışın başlangıcında toprağa eken ve baharda topraktan kuzular doğacağına inanan Tibet ve Moğolistan göçebelerinin verdiği önemi vermezdiler. Koyun ve keçi arasında, her ne kadar keçiye bazen 'dağ koyunu' adı verilse bile, bir fark görülmezdi.

Güneşte üç koyun (veya keçi)

Bir 'koyun gözü halkası' (*yang-yan-quan*), koyunun gözünün çevresindeki kas kümesinden yapıldığı söylenen ve bir fırça gibi etrafı kılla örtülü bir tür prezervatiftir. Kullanılmadan önce, sıcak çayda yumuşatılmalıdır.

Köpek 狗

Gou / gog

Köpek, Çin burçlar kuşağının[↑] onbirinci hayvanıdır; ancak bu köpeklerin Çin'de kötü muamele görmesine engel olmamaktadır. Köpeğin simgesel rolü ülkenin kuzeyinde ve güneyinde farklıdır. Kuzey Çin'de, kötü ruhları[↑] ısırmaları ve onları kovalamaları için 5.

ayın 5. gününde kutlanan bayramda, kâğıttan köpekler suya atılırdı. Ölülere de korunmaları için kâğıttan köpekler verilirdi. Deliler, onları etkisi altına alan kötü cinlerden arındırılmak için, köpek pisliğiyle yıkanırlardı.

Köpek, simgesel olarak Batı'yla bağdaştırılırdı. Bunun için de, Çin'in köpek eti yenen (ve günümüzde de yenilmeye devam edilen) bölgelerinde, bu et sonbahar ve kışın yenilir, yazın yenilmezdi. Tayvan'da ölü köpeklerin suya atılmaları gerektiğine inanılır; kedilerse† asılmalıdırlar. Bu iki hayvan, kötü bir cine dönüşmemeleri için, asla gömülmemelidirler. Rüyanızda bir köpeğin sizi ısırdığını görürseniz, bu atalarınızın yiyecek bir şeyler istediklerine işarettir. Bir kişinin bir cin olduğundan şüphe ediliyorsa, üzerine köpek kanı serpiştirilir ve böylece değişerek gerçek haliyle ortaya çıkar. Bir köpek size doğru koşarsa, bu iyi bir işarettir: zenginlikler sizin olur. Köpek, kötü cinleri kovarak dünyayı arındıran tanrı Er-lang'ın yoldaşıdır.

Kadın ve tasmalı köpek (çok eski bir kehanet kitabından)

Köpeğe bakış açısı Güney Çin ve Batı Çin'de, özellikle de burada yaşayan azınlıklar arasında, çok farklıdır. Onların halk öykülerinde, insanoğluna pirinci† getiren köpektir. Daha batıda, Tibet sınırına doğru, bu efsanedeki pirincin yerini darı† alır. Guangdong eyaletinde, sadık köpeğin öyküsü çok popülerdir. Bu 3. yüzyılda yaşamış olduğu sanılan bir kişi hakkındadır. Bir gün, yolculuk ederken bir çayıra uzanır ve uyuya kalır: çayır yanmaya başlar ve köpek sahibini bir türlü uyandıramaz. Bunun üzerine köpek, sürekli nehre koşar ve oradan sahibinin çevresindeki çimi ıslatıp alev almasını engelleyecek kadar su getirir. Sahibi kurtulur, ancak köpek yorgunluktan ölür. Mezar taşına 'çok güzel bir köpeğin mezarı' yazarlar. Buna benzer bir diğer öykü, bir köpeğin ölene dek sahibinin mallarını korumasını anlatır.

Yaolarda (Güney Çin'de yaşayan başka bir azınlık) köpek, ırklarının atası olarak hürmet görür. Bu fikrin temelinde düşmanlarına karşı uzun bir süre mücadele etmiş, bir başarı elde edememiş bir Çin İmparatoruna† dair bir efsane vardır. Sonunda İmparator, kendisine asilerin önderinin başını ge-

tirene kızını vereceğine söz verir ve ardından öldürülmüş önderin başını taşıyan bir köpek ortaya çıkar. İmparator, her ne kadar istemese de, sözü tutmalıdır. Köpek, kızı dağa götürür ve evlenirler. Yaolar bu evliliğin torunlarıdır. Halen bir 'köpek başlığı' takarlar (1934 yılında Zhejiang'da kendim gördüm) ve tabii ki köpek eti yemezler.[▽]

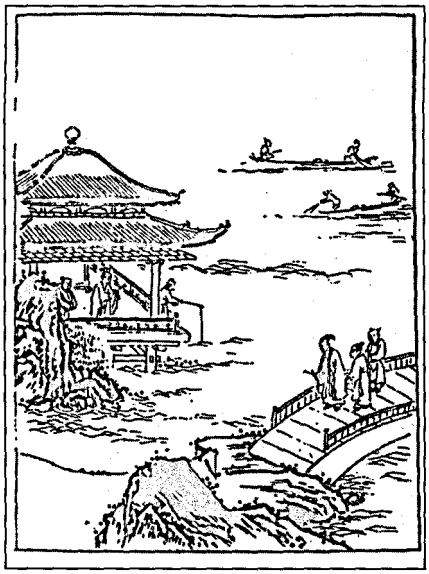
İnsan vücudu ve köpek başları olan köpek-insanlar hakkındaki öyküler Kuzey Asya'da çok yaygındır. Bazı Çin kaynaklı haberlere göre, Kore'nin doğusundaki bir adada yaşamaktadırlar.

Çin metinlerinde köpeklere takılan adlardan çok nadiren söz edilmesi şaşırtıcıdır. En fazla rastladığımız 'sarı köpek' ve benzerleridir. Günümüzdeyse köpeklere yabancı adlar verilmektedir: onlara hiçbir zaman insan adı verilmemektedir. 'Kara köpek,' gördüğü her kadının peşinden koşan bir erkektir.

Köprü 橋

Qiao / çyav

Köprü, birbirinden ayrı olan şeyleri birleştirir: bunun için de, ölüler kendilerini bu dünyadan diğer dünyaya götürecek olan dar köprüyü geçmelidirler

Çiçek koyunda köprü

ve diğer tarafa geçmeyi haketmeyen günahkârlar kanlı ve cerahatli sulara düşerler. Efsaneye göre Xiuan-cang, İmparatorun öldürdüğü onca kişinin ruhları tarafından rahatsız edilmemesini sağlayacak Budist metinlerini almak için, Tang, Çin'inden Hindistan'a kutsal bir ziyaret için gider. Yolculuğu sırasında sadece bir ağaç gövdesinden yapılmış bir köprüyü geçmelidir: Burayı geçerken kendisi ve beraberindekiler 'vücutlarını kaybederler,' yani ölümsüz[†] olurlar.

'Üç Krallığın Tarihi' adlı romandan bir bölüm çok sık tasvir edilir: 'uzun levhalar köprüsü' olarak da bilinen köprüde, at sırtındaki General Zhang düşmanlarıyla savaşmaktadır.

Wei nehrinde, Chang-an'ın yakının-

[▽] Eski Türklerde köpek başlı insanlar (It Barak) ve ecdat olarak bunların özellikleri hakkında bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara, 1971. –çn.

da, eşlerin ve arkadaşların uzak eyaletlere atanmış kişilerle vedalaştığı Mavi Köprü↑ vardır. Bu köprünün kendisini koruyan bir tanrıçası vardır ve 'Mavi Köprü Kişisi' diye adlandırılır. Aslında bu Ay Tanrıçası'nın ta kendisidir.

Bir zamanlar, Lord Wei sevgilisiyle Mavi Köprü'nün altında buluşmaya karar verir ancak Wei nehrinin suları yükselir ve Lord Wei boğulur. Bu olağandışı kendini adamışlık öyküsü Tayvan'da çok popülerdir; burada, yerel tanrılara dönüşen iki arkadaştan da söz edilmektedir. Bu efsanenin diğer bir yorumuna göre, Lord Pei hang sevgilisi Yun-ying ile nehrin yakınındaki ruhların yaşadığı bir mağarada buluşur ve her ikisi de tanrılaşırlar.

Hastalıklarını karşı tarafa taşımak isteyen kötü cinlere izin vermeyen bir köprüler tanrısı da vardır. Çin'in birçok bölgesinde, 1. ayın 16. gününde, kişiler bu hastalık saçan cinlerden kaçmak için bu köprüleri geçerler. En popüler Çin efsanelerinden biri, doğru dürüst çalışamayacak kadar birbirlerini aşklarıyla sarhoş eden iki genç aşığı (bir çoban ve bir iplikçi kız), bir nehrin ayırdığını (Samanyolu) ve bunun neticesinde sadece yılda bir kere (7. ayın 7. gününde, Çin'in bazı bölgelerindeyse 7. ayın 6. gününde) buluşabildiklerini anlatır. Çoban, sevgilisi iplikçi kıza↑ bir an önce kavuşsun diye saksağanlar↑ bu günde bir köprü inşa ederler. Çin, Kore ve Japon efsanelerinde, sayesinde bir kahramanın kendi hayatını kurtardığı ve denizde yaşayan yaratıklar tarafından inşa edilmiş bir köprüye rastlanmaktadır.

Erotik edebiyatta köprü, anüsle vajina arasındaki bölgedir. İki yüksek dağ arasındaki bir akıntının üzerinde inşa edilmiş bir köprüden hızla geçen bir erkek resmi erotik anlamlar içerir.

Kral 王

Wang / vanğ

Wang, Zhou Hanedan'ında hükümdarın unvanıydı; sonradan bu unvan feodal eyaletlerin hükümdarları tarafından kullanılmaya başlanmış ve daha sonralarıysa prensler tarafından da kullanılmıştır. Günümüzde 'Büyük Kral,' 'terzi' anlamında bir deyimdir ve gerçekten bu deyim, geniş anlamda, özel bir yeteneği olan herkes için kullanılabilinir. 'Kral Sekiz,' aldatılmış kişi anlamında çok ağır bir hakarettir. Bu anlamı açıklayan çok ikna edici bir neden yoktur, ancak *wang* karakteri olarak *wang* = unutmak olarak yazılmalıdır ve böylece deyim, sekizinci erdemi (bir utanç duymak) 'unutmuş' kişiye gönderme yapar. Güney Çin'de yaşayan Han ırkından olmayan azınlık Hakkalar arasında 'Kral,' 'balık'↑ anlamında bir mecazdır.

Krizantem 菊

Ju / cü

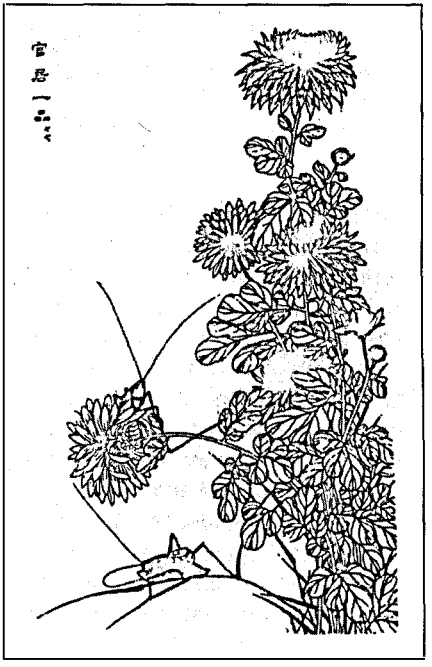
Krizantem, bir sonbahar çiçeğidir ve bu mevsimi simgeler. Bu çiçek özellikle eski Çin takvimin 9. ayıyla bağdaştırılır. Adı, 'kalmak' sözcüğü (*ju*) ile fonetik açıdan yakındır; ve 'dokuz' sözcüğü (*jiu*) ve 'uzun zaman' sözcüğüyle eşseslidir (*jiu*); bundan ötürü krizantem uzun ömür ve dayanıklılığın simgesidir. Krizantem toplamak için en uygun tarih 9. ayın 9. günüdür. Veya bu günde kurutulmuş krizantemlerden çay yapılabilir. Krizantemin çiçek açması çiçekleri, geçmiş yıllarda üretilen pirinç şarabına ekleyerek de kutlanır. Lirik şair Tao Yuan-ming'in dediği gibi:

> Sonbahar krizantemlerinin güzel bir rengi var,
> Çiğle kaplanmış yapraklarını koparıyorum.
> Üzüntüleri uzaklaştıran bu içkiye dalmış
> Geride dünya yüküyle dolu bir yürek bırakıyorum.
> Kadehimle bir başıma olsam bile ...
>
> (Roland Fang çevirisi)

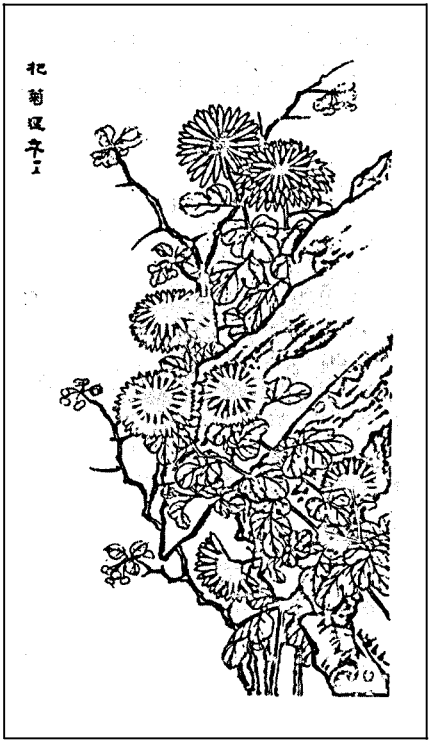
Bir diğer önemli lirik şair Tu Mu,

Krizantem ve bambular: "Hardal Tohumu Bahçesinin Resim Yapma El Kitabı"ndan tahta üzerine basma gravür (1701, 2. sene)

Ağustos böceği ve krizantem ile ifade edilen iyi dilekler: "En yüksek makama atanan bir memur olmanız dileğiyle!"

Kayaların üzerinde büyüyen krizantem

9. ay kutlamalarında aşağıdaki şarkıyı söyler:

> Saçlarına krizantem tak!
> Benimle eve dönerken çiçekle dolu olmalısın.

Krizantem, çoğu zaman diğer doğa simgeleriyle tasvir edilir – örneğin, *song ju you cun* bileşiminde olduğu gibi çam ağacıyla beraber olur. Bu ikilinin tasvir edildiği resmi hediye etmek, hediyeyi alana uzun ömür dilemek anlamındadır. Tao Yuan-ming'in 'Eve Dönüş' adlı şiirinde şu sözcüklere rastlarız:

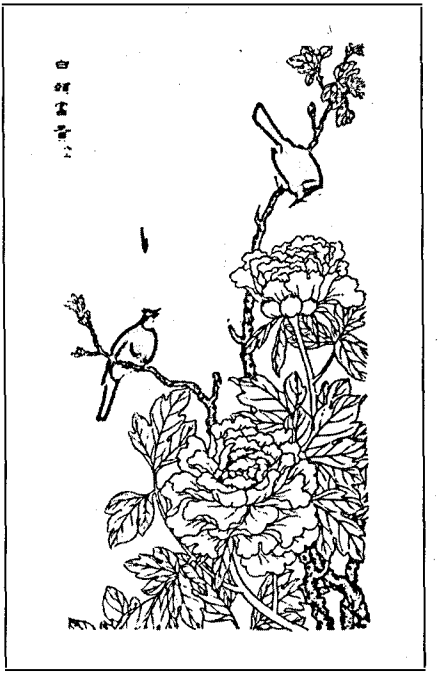
> Çam ağacı ve krizantem herkesten uzun yaşar: (ve sen de herkesten uzun yaşa).

Resmi hediye alan kişiye, daha uzun bir süre (*jiu*) devletin yüksek memur (*guan*) kademesinde çalışmasını dilemek, krizantem üzerinde oturan bir çekirge resmiyle ifade edilir; Kuzey Çin'de 'çekirge' sözcüğü *gua.r* olarak telâffuz edilir ve bu, *guan* sözcüğüne fonetik açıdan yakındır. Aynı derecede önem taşıyan diğer bir resim de, krizantemle dokuz bıldırcınındır: *jiu shi tong ju* = 'dokuz nesil barış içinde aynı çatı altında yaşasın' anlamındadır. Çin-

ce bıldırcın *an-chun*'dur ve *an* = barış sözcüğüyle fonetik açıdan bir benzetme yapılmıştır. Deyimin dört hecelik yapısını korumak adına 'barış içinde' deyiminden vazgeçilmiştir: ve böylece 'barış'a yapılan göndermeler sadece bıldırcın sözcüğünün ilk hecesinde rastlanmaktadır.

Sonbaharın simgesi erik ağacı çiçeği[↑] ve krizantem zıt bir ikili oluşturmaktalar. Tanınmış bir romanda iki hizmetkâr kadının adlarının 'Krizantem Çiçeği' (Sonbahar) ve 'Erik Çiçeği' (Ilkbahar) olması ve yaz ve kışa hiçbir gönderme olmaması anlamlıdır. Bu mevsimler –yaz ve kış– uç noktaları temsil ederler: yaz ile erkek, kış ile kadın, bir çift oluştururlar, ancak hizmetkârları her ikisine de hizmet etmelidirler ve bunun için adlarını erkek ve kadın arasındaki mevsimlerden alırlar.

'Krizantem Tugayı' (*ju-bu*) 'güney tarzı' halk şarkıları söyleyebilen fahişelere verilen addır.

"Beyaz Başlı Kuşlar" ve şakayık

Kuş 鳥

Niao / nyav

Aşağıda isimleri verilen kuşlara özel bir simgesel önem verilmektedir: turna kuşu,[↑] kartal,[↑] saksağan,[↑] sarı asma kuşu,[↑] sülün,[↑] bıldırcın[↑] ve kırlangıç kuşu.[↑] 'Beyaz Başlı Kuş' ilerlemiş yaşı simgeler ve bazen bu tür kuşlardan bir çift şakayığın[↑] üzerine konmuş olarak tasvir edilir: bu, resmi hediye alana 'hayatının sonuna kadar zenginlik ve onur'a sahip olmasını dilemektir.

Tüylü hayvanların lideri efsanevi Anka'dır.[↑] Kuşların dilini anlayan ve bu bilgiyi kendilerini tehlikeden kurtarmak ve zengin olmak için kullanan insanlar hakkında çok sayıda öykü vardır. Bir diğer popüler motif ise, kuşa dönüşen insanlardır. Kuşların şarkıları bazen bu şekilde açıklanır. Örneğin, oğluna mısır tohumu, üvey oğluna pişmiş mısır veren kötü kalpli bir üvey annenin öyküsü vardır. Her iki oğul da mısır tohumu filizlendiğinde dönmek üzere evden ayrılırlar. Ancak her ikisi

de hiçbir zaman dönmezler ve üvey anne sonsuza dek kaderine ağlayan bir kuşa dönüşür.

Kuşların ilk İmparator Yu'nun mezarının bakımını yaptıkları söylenir; dindar insanların mezarlarına toprak getirir ve tüyleriyle cesetleri örterler.

İyi insanlar kuşlar tarafından bir şekilde ödüllendirilebilirler. Ancak kötü kuşlar da vardır ve kişi kendini bunlardan korumaya hazır olmalıdır: kuş dışkılarının çocukların giysilerine bulaşmamasına özen gösterilmesi çok önemlidir.

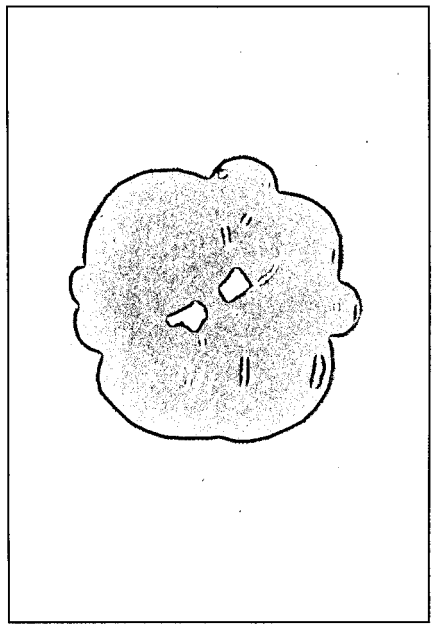
Hem Çin'de hem de Kore'de *niao* sözcüğü 'penis' anlamında ve çoğu zaman bir hakaret olarak kullanılır.

Kuşak 帶

Dai / day

Eski zamanlarda devlet memurları[↑] madeni tokalı deri kemer takarlardı. Ortaçağda hem tarz hem de malzemeler değişti. Modern tiyatroda, memur rolündeki aktörler tahta halkaya benzeyen bir kemer takarlar. Kemer sözcüğü (*dai*) 'beraberinde götürmek' anlamına da gelebilir: böylece, oğluyla beraber bir saraya giren bir memurun resmi, baba ve oğlun yüksek devlet memurları olması dileğini ifade eder. Günümüzde bile Moğollarda bir genç kızla cinsel ilişkiye girmiş bir erkeğin, ondan ayrılırken kıza bir kemer vermesi âdeti vardır. Eğer kız hamile kalırsa 'kemer sayesinde evlidir' ve böylece kendisi de çocuğu da sevgilisinin adını alırlar.

Güney Çin'de kemer yerine kuşak tercih edilir ve bunlar deriden değil kumaştan yapılır. Düğünlerde 'birbirine kemerini vermek' evliliği simgeler. Bu, gelinin kocasının evine taşınırken, gelin annesinin kızının kemerine taktığı eski bir Çin âdeti olan 'kemer kumaşı'yla bağlantılıdır. Gelin, bunu zifaf yatağında çıkarır, hemen anneye yıkaması için geri verirdi (bu kumaş kanlı olmalıydı!). Burada kuşağa dokunmak, evli çiftin cinsel ilişkiye girmiş olması anlamındadır.

Mantar şeklinde bir kuşak ağırlığı

Bir erkek yanına bir yelpaze[↑] veya yazı fırçası[↑] gibi gerekli şeyler almak isterse, bunları kemer veya kuşağından geçen ve bir çelik ağırlıkla tutturulan bir ipe bağlardı. Bu kemer ağırlıkları XX. yüzyılın başlarına kadar kullanılmaktaydı ve çoğu zaman Çin minyatür sanatının çok güzel örneklerini teşkil ederler.

Kule 樓

Lou / log

Çin edebiyatında *lou* sözcüğü, bizim bildiğimiz 'kule' anlamında çok ender kullanılır. Bu sözcük çoğu zaman bir evin, ailenin kullanımına ayrılmış odaların bulunduğu üst katını ifade eder. Pazar yerlerindeki tefeci dükkânları en azından iki katlıdır ve onlara *lou* adı verilir; aynı ad, köylerdeki saat kulelerine de verilir (örneğin, Hakkalarda). Aynı sözcüğe, belki de Çin romanları arasında en tanınmışı olan *Hong lou meng*, 'Kırmızı Odanın Rüyası' adında rastlamaktayız ve burada da üst katta bulunan bir odadan söz edilmektedir.

'Üç katlı kule' dölyatağı anlamında bir mecazdır.

Kumaş Boyamak 染

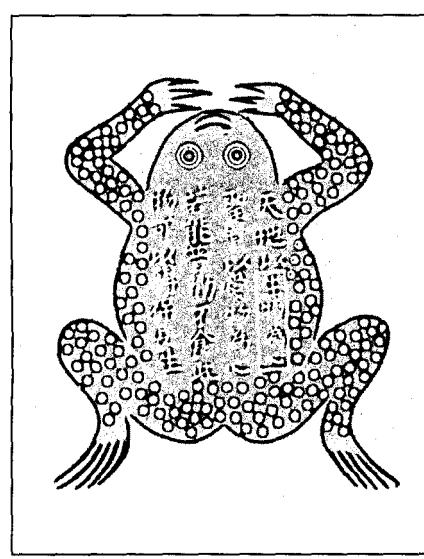
Ran / ran

Çince *ran* sözcüğünün iki temel anlamı vardır: boyamak, renk vermek; ve bulaştırmak, bulaşıcı hastalığa yakalanmak. Bu ikinci anlamın bir uzantısı '(yasak) cinsel ilişkiye girmek'tir (*you ran*). Sözcük oyunları (ran / ren) sayesinde *ren* = hasat sözcüğü '(yasak) cinsel ilişki' anlamında bir mecaz olarak kullanılır.

Kurbağa 蛙

Wa / va

Köylüler arasında kurbağaya çoğu zaman 'keklik' (*tian ji*) denir; ancak bu deyim, kurbağa tohumlarının yağan çiyle[↑] beraber gökyüzünden[↑] düştüğü inancından dolayı, gerçekten tabu olan 'göğün horozu' sözcüğünü kullanmamaya yarardı. Birçok eyalette bir zamanlar bir kurbağa kültü vardı ve bun-

Bir çağrı: "Yaşayan tüm varlıkları koruyun"

dan dolayı kurbağa eti yemek yasaklanmıştı. Ancak diğer bölgelerde kurbağalar satılmak üzere üretiliyorlardı. Ortaçağın sonlarına kadar kurbağanın bıldırcına↑ dönüşebildiğine inanılırdı.

Kurbağa da, kara kurbağası↑ gibi, bir ay↑ hayvanıdır ancak halk arasında daha değişik yönleri de vardır. Tayvan'da kurbağa, bir genç kız vücuduna benzetildiğinden, 'yeşil kurbağa' sözcüğü genç kızların kullanmamaları gereken bir sözcüktür. Bunun yerine 'su tavuğu' deyimini kullanırlar. Kore'de, rüyada kurbağa görmek bir erkek çocuk doğurmaya alamettir. Bir eski metin, insanın iki ruhundan↑ birinin yani *hun*'un tıpatıp bir kurbağaya benzediğini ileri sürer. Son olarak 'kurbağa ağız' penisin ağzı demektir. Ancak kurbağaya ait birçok bilginin anlamı ve yorumu zordur. Hükümdarlar, yüksek devlet memurları ve şairler kurbağanın çıkardığı sesi çoğu zaman rahatsız edici bulmuşlardır: ve denilene göre, onlara sessiz olmalarını söylemişler – ve kurbağalar da bu emre uymuşlardır.

Kurt 狼

Lang / lang

Kuzey Çin'de yaşayan kurt, zalimliği, yırtıcılığı ve harisliği simgeler. Bunun için de 'kurt kalbi'ne sahip biri zalimdir, haris biri 'kaplan gözlü ve bir kurt kadar haris'tir. 'Kurt bakışı' güvensizlik veya korku uyandırır. Kurt ve kaplan bir kez daha aşağıdaki deyimde bir araya gelmişlerdir: 'On kaplanı öldürmek bir kurtu öldürmekten daha iyidir' – çünkü kaplanlar genelde tek gezen hayvanlardır, öte yandan kurtlar sürü halinde avlanırlar ve aralarından biri öldürülürse, öç alırlar. Komşu Türk halkların inanışlarına göre kurt kutsal bir hayvandır ve hatta bir ırkın atasıdır. Cengiz Han'ın atalarının bir bozkurt ve bir beyaz geyik olduğu söylenir. Türk kavimleri, üzerinde bir kurt başı bulunan bir bayrak veya sancak taşırlardı. Kuzey Çin'in Ordos bölgesinde, terk edilmiş bir çocuğun bir kurt tarafından büyütüldüğü ve çocuğun sonraki hayatında öneri almak için kurda danıştığını anlatan bir öykü – Romulus ve Remus efsanesiyle ilginç bir paralellik– vardır. Kurdun, avını yakalayabilmek için küçük çocukların, dana ve kuzuların sesini taklit edebildiği söylenir.

'Seks kurdu' (*se lang*) şehvet düşkünü bir kişidir.

Kuruluk; Kuraklık 乾

Gan / gan

Bazı ilişkileri –örneğin, baba, anne,oğul, kız– tanımlayan sözcüklerden önce yer aldığında *gan* sözcüğü, üvey anlamını taşır. Burada 'kuruluk,' örneğin, üvey çocukların annelerinin sütü-

nü içmedikleri anlamındadır: kuraklıkta doğmuşlardır. Üvey bir kardeşe aşk çocuğu denir.

Kutu 盒

he / hğı

Çince 'kutu' –*he*– 'uyum' sözcüğüyle eşseslidir. İçinden lotus[↑] yaprakları (*he*) sarkan ve yanında bir asa[↑] bulunan bir kutu, 'Her şey istediğin gibi, uyum içerisinde olsun' anlamındadır.

Çinli 'Göksel Tanrılar,' yani He-he[↑] (çoğu zaman ardından *er-xian* = iki kutsal varlık gelir) eskiden Pekin'de 1. ayın 19. gününde anılırdı. Her birinin elinde bir kutu ve bir lotus vardı. Halk arası inanca göre, 'Mavi Ejderha (*qing long*) ve 'Beyaz Kaplan' (*bai-hu*) ile bağdaştırılırlar ve tüccarlar tarafından evin ana kapısını koruyan tanrılar olarak saygı görürlerdi.

Kuyu 井

He / hğı

Evlenmek isteyen fakat bir eş bulamayan erkeğin 'bir nehir aradığı ancak bir kuyu bulmak istediği' söylenilir. Erotik edebiyatta kuyu, dölyatağı anlamında geçer. Fukien eyaletinde kuyular 7. ayın 7. gününde, yani göksel sevgililerin birbirlerine kavuştukları gün, törenlerle temizlenirler ve neşeli bir kutlama yapılır.

Bir kuyunun yakınından bir düğün alayı geçmeliyse üzerleri örtülür, çünkü mutsuz kadınların kendilerini kuyulara atarak intihar ettiklerine çok sıkça rastlanmıştır.

'Kuyuda buluşmak' deyimi, baş karakteri Zhi-yuan'ın (895-947) genç bir askerken bir genç kızla evlenmesi, ancak bu kızı bir devlet memurunun kızıyla evlenmek için terk etmesini konu alan bir tiyatro eserine göndermedir. Onüç yıl sonra ilk karısıyla bir kuyu başında karşılaşır ve yanındaki çocuğun oğlu olduğunu öğrenir. Böylece, genç kadınlar ve kuyular arasındaki ilişkinin derin ve yaygın bir ilişki olduğunu görmekteyiz – tahmin edilebileceği gibi binlerce yıl boyunca kuyulardan su çekmek işi genç kadınlara düşmüştür.

Kuzey / Güney 南 北

Nan-bei / nan-bey

Kuzey Çin halkının sessiz ve sağlıklı görüşlü oldukları, Güney Çin'in Kanton halkınınsa aksine kavgacı, devrimci ve daha az güvenilir oldukları söylenir. Ancak hiç kimse bunun neden böyle olduğuna dair hiçbir akla yatkın herhangi sebep bulamamıştır.

Eski Çin kozmolojisine göre, birbirine zıt iki ayrı uç – 'Kuzey Büyük Ayı Tanrısı' ve 'Güney Büyük Ayı Tanrısı'

(uzun ömürlülük↑) vardır.

'Güney Rüzgârı' (*nan feng*), *nan feng* = 'erkek adetleri' (eşcinsel temas) ile eşsesli olduğundan homoseksüalite için kullanılan bir deyimdir.

Kuzey Kutbunun Yaşlısı yılan ve kaplumbağayla birlikte

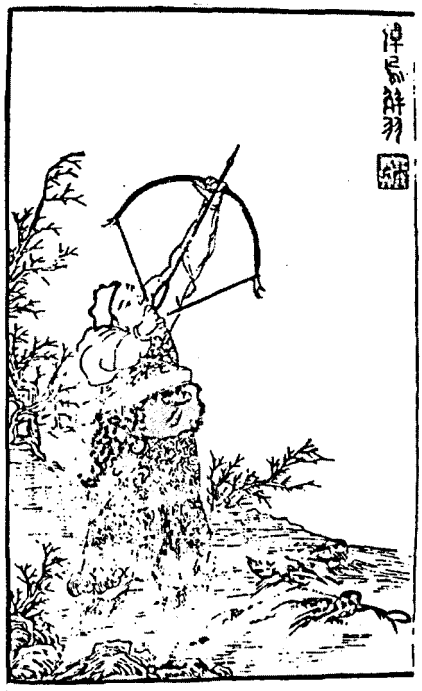
Kuzgun 烏 鴉

Wu ya / vu ya

En eski taş kabartmaların üzerinde bile, ay tavşanı eşliğinde, bir güneş↑ hayvanı olan kuzguna rastlamaktayız. Güneş ateş↑ ile ve ay su↑ ile bağdaştırıldığından, güneşte bir ateş kuşuna rastlanması beklenebilirdi; ancak buna hiçbir metinde rastlanmamıştır.

Efsaneye göre bir zamanlar insanoğlunun yaşamını tehdit edecek kadar ısı üreten on tane güneş kuzgunu vardı. Okçu Hou Yi dokuzunu vurarak bunları gökten düşürür ve artık güneşte sadece bir tane kuzgun vardır ama o da üç ayaklıdır.

Zhou Hanedanı sırasında (MÖ 1050-256'ya doğru), halk kendini güneşle tanımladığı için, kırmızı kuzgun hanedanın simgesel hayvanı olmuştur. Üç ayaklı bir kuzgun, tanrıça Xi-wang-mu'nun↑ habercisiydi ve bu kuzgunlar ona yemek getirirlerdi. Efsane, gökte yaşayan bu varlıklar arasındaki yarışmalardan da söz etmektedir: güneşler,

Okçu Hou-yi dokuz güneşi vururken. Bunlar yerde yatan kuzgunlar tarafından simgelenmektedir.

üç ayaklı kuzgun görünümü altında savaşmaya hazırlanırlar ancak tekboynuzlar[↑] onları düello yapmaya çağırdığında veya bir *qi-lin* onları yutmaya çalıştığında geri çekilirler.

Kuzgunların çok dindar kuşlar oldukları zannedilmektedir; bunlar *xiao*'larıyla[↑] dikkati çeken kişilerin mezarlarını inşa ederler. Tapınaklarda yaşayan ve ziyaretçiler tarafından beslenen 'ilahi' kuzgunlar da vardır. Kuzgunlar gölgede yemek yedikleri zaman gebe oldukları söylenir; çocuklarını ağızlarında tükürerek doğururlar.

Kuzgunların çıkardıkları sesler, saatine göre değişik yorumlanır. Bir metne göre, gece saat sekizle on arası ötmeleri iyi bir işarettir; ancak kuzgunun sesi saat onla gece yarısı arası duyulursa ölüme alamettir. Genelde kuzgunların ötmeleri uğursuzluk sayılır.

Bir kadının saçından 'kuzgun saçlı' diye söz edilirse bu, saçın siyah ve parlak olduğu demektir.

'Dürüst bir kuzgun, yalancı bir saksağandan daha iyidir' deyiminde siyah çirkin bir kuş olan kuzgun ve uğur getiren saksağan[↑] karşılaştırılmaktadır. 'Ateş kuzgunu,' (*huo ya*) çiçek hastalığı tanrılarından biri olan Wen yuan-shai'ya hizmet eder.

Küçük Ev 亭

Ting / tiŋ

Çin resminde sıkça rastlanılan bir motif, bazen yuvarlak bazen de çok kenarlı, küçük bir evdir. Bu havadar bina, denizden dışarı çıkmış dik bir kayanın üzerindeyse, etrafı bulutlarla çevriliyse ve turna kuşları oraya doğru uçuyorlarsa, Doğu Denizi'ndeki Ölümsüzler Adası'nın –kutsanmış ruhlarının yaşadıkları bir tür cennet– tasvirine bakıyoruz demektir.

Küçük ev, bir canavarın burnundan çıkan yoğun buhardan da inşa edilmiş olabilir: bu, 'Deniz Canavarı Pazarı' (*shen-shi*) olarak da bilinen, Doğu Okyanusu'ndaki Fata Morgana'dır. Ancak

Cennet adasında küçük ev

bu, *shen-shi* fonetik açıdan *sheng-shi* = 'başarı'yı hatırlattığından, bir 'başarı' simgesi de olabilir.

Köylerin ve şehirlerin dışındaki küçük evler, yolcuları yağmurdan korur; talihli olayların ve romantik buluşmaların (karşı cinsten kişiler arasında) yer aldığı mekânlardır.

Kül 灰

Hui / huiy

Kül, 'karga altını' (bir altın ve bakır karışımı) gibi griyle siyah arası bir renkte olduğundan zenginlik simgesidir.

Küller, ruh↑ ve hayaletleri, özellikle de ölülerin ruhlarını, uzak tutmak için kullanılır. 'Külü kazımak' deyimi kayınpeder ve gelin arasındaki cinsel ilişki için kullanılır.

Lan Cai-He 藍采和

Lan Tsay-hğ

Lan Cai-he sekiz Ölümsüzden[↑] biridir: kimi zaman bir kadın, kimi zaman çift cinsiyetlidir. Amblemi, meyve veya çiçek sepetidir veya daha ender olarak bir flüt[↑] veya kâsedir.

Tuhaf ve harikulade olaylar, garip kişiler ve tanrısal masallar derlemesi olan *Tai-ping guang ji*'ye (978) göre, Lan Cai-he yırtık pırtık bir mavi giysi giyerdi. Çoğu zaman pazar yerlerinde görülür ve bazen de sadece ayakkabısının tekini giyerdi. Gezgin şarkıcıların koruyucu tanrısıdır.

Diğer bir geleneğe göre Lan, şarkılarında gelecek hakkında kehanetlerde bulunan bir kadın şarkıcıydı.

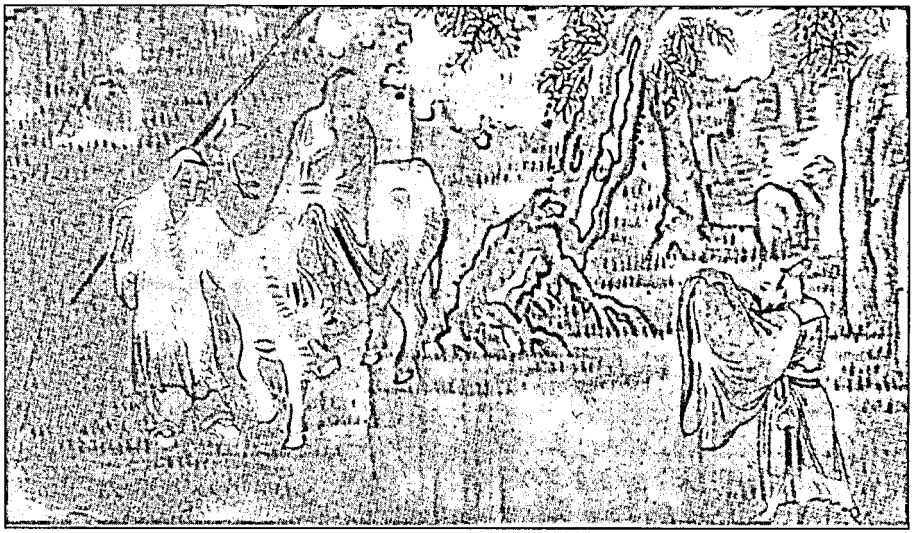
Lan Cai-he bir sepet çiçek ile

Lao-Zi (Lao-Tse) 老子

Lav-dzı

Daha yakın tarihli bir geleneğe göre, Taoizm'in efsanevi kurucusu MÖ 604 yılında doğmuştur. Bu, günümüzde geçerliliği olmayan bir tahmindir; gerçekten de birçok bilimadamı, *Dao de jing*'in (Yüce Aklın Erdemi) Lao-zi tarafından yazıldığından kuşku duymaktadır.[▽] Aslında gerçek adını bilmemekteyiz; ancak geç tarihli bir gelenek, ona Li Dan adını vermiştir. 'Lao-zi' sadece 'Yaşlı Hoca' anlamını taşır. Ortaçağ'da, hayatının sonuna doğru Çin'i terk edip Batı'ya doğru gittiği, efsanesi yayılmıştır. Böylece, Hindistan'a vardığı ve orada Buda[↑] olarak yeniden doğduğu varsayılmıştır. Ancak bu, Budistler tarafından reddedilen tipik bir Budizm

[▽] Bkz. *Taoizm* (*Tao Te Ching*), çev. M. N. Özerdim, MEB Çin Klasikleri, Ankara 1946; 2. Baskı, 1963. –çn.

Lao-zi sınır muhafızına Dao de Jing'i emanet ederken

karşıtı propagandadır.

Yakın geçmişte yapılan araştırmalar, yazmış olduğu varsayılan kitabı *Dao de jing*'in MÖ II. yüzyılda varolduğunu göstermiştir; ve o tarihe ait yeniden derlenmiş metin, günümüzdeki metinle neredeyse aynıdır. Ancak, yine de, bu 81 kısa bölümün anlamını tam bilememekteyiz; dolambaçlı sözlerle yazılmış bu metnin Batı dillerindeki birçok 'çeviri'sini, çevirmenin, bu gizemli metinden çıkarmak istedikleri anlamlar olarak değerlendirmeliyiz. Kitabın, hocanın daha sonra ayrıntılı olarak açıklayacağı önemli sözcükleri içeren, bir tür konuşmacı defteri olduğu ileri sürülmüştür.

Dao de jing'de antropomorfik tanrılar yoktur. Dao Biri↑ doğurur ve bundan da İki↑ doğar: İki'den Üç↑ ortaya çıkar ve buradan da her şey oluşmaya başlar (bkz. Bölüm 42). Dao dengeli olarak emirler verir ve dünyayı yönetir; ayrıca olageldiği şekilde dünyanın gelişmesini sağlar. Dao su gibidir; dibe doğru, gizemli ve derin, hiç direnmeden veya hiçbir direnişle karşılaşmadan, akar.

İki bin yıl kadar bir süre, 'bilge'nin *ethos*'u, Çin'de ve daha sonraları Batı'da çok derin etkiler bırakmıştır. Örneğin; 'doğru sözler güzeldir; güzel sözler doğru değildirler ... Bilge kişi biriktirmez. Tüm sahip olduklarını başkalarına bağışladığı için bir şeyi kalmamıştır; tüm sahip olduklarını başkalarına verdiği için, daha da zengindir' (Bölüm 81; çeviri D. C. Lau).

Çin efsanesinde Lao-zi, 'Yaşlı Sarı Kişi,' dünyanın beş yaratıcısından biri

olduğu zannedilen Huang-lao ile karıştırılır. Lao-zi'nin yeniden doğuşlarından biri çok tanınmıştır: bu geleneğe göre, annesi onu karnında 72↑ yıl taşımış ve sonra onu sol koltuk altından doğurmuştur. Doğuştan beyaz saçlıdır. Ömrünü uzatmasına yarayacak birçok sihirli sanatın üstadı olarak doğmuştur. Batı'ya, bir su mandasının↑ (veya bir öküz↑) sırtında yolculuk ettiği söylenir; Han-gu geçidine geldiğinde sınır muhafızına uzun ömürlü olma sanatını öğretmiş ve ona öğretilerini beş bin sözcükle özetleyen bir metin bırakmıştır. Görevli memur, bu metnin bir nüshasını kendisi için yazmış ve bir Ölümsüze↑ dönüşmüştür.

Sanatta, Lao-zi uzun ömürlülüğün↑ simgesi, sakallı yaşlı bir adam olarak tasvir edilir. Onu, efsaneye uygun olarak, çoğu zaman su mandasının sırtında görürüz.

Onun Taocu 'müritleri,' hayatlarını Dao'yu incelemeye adamış ve halk arasındaki inanışa göre, Dao sayesinde doğaüstü güçlere sahip rahip ve keşişlerdir. Ölümsüzlük↑ iksiri sayesinde yaşamlarını uzatabilir, bulutlara binip rüzgârlarla uçabilir ve aynı anda değişik mekânlarda olabilirlerdi. Bunların tabii ki, Lao-zi ve öğretisiyle fazla bir alakası yoktu.

Hint mandasının sırtında Lao-zi

Li Tie-Guai 李鐵拐

Li Tye-guay

Demir koltuk değnekli Li, sekiz Ölümsüzden↑ biridir. Bir gün uyurken ruhunun uzaklaşıp dolaşmasına izin vermiş ve öğrencileri onu bulduklarında onu

Li Tie-guai, sihirli iksir şişesi ve bir yarasayla beraber

ölmüş zannedip, vücudunu yakmışlar. Ruhu geri döndüğünde, içine gireceği bir vücut bulamamış: bunun üzerine, Li etrafta uygun bir vücut aramış ve hasta bir dilencinin vücudunu seçmiştir. Ve böylece, sakat bir bacağı olmuştur.

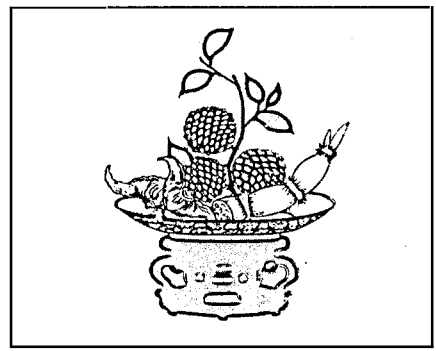
Bu öykünün diğer bir yorumundaysa yengesi, Li'nin dağlarda geçirdiği sürede gerçekten sihirli güçlere sahip olup olmadığı kendi gözleriyle görmek istemiştir. Li, ona görecekleri hakkında hiç kimseye bir şey anlatmamasını söylemiş ve ardından ocağın altına bir ayağını uzatıp, pilav pişirmek için ocağı yakmıştır. Yengesi dilini tutamamış ve Li o zamandan beri sakat kalmıştır.

Li'nin simgesi, içinden bir yarasanın[↑] kurtulup kaçtığı bir iksir[↑] şişesidir. Xi-wang-mu'nun,[↑] Li'nin bacağındaki bir apseyi tedavi ettiği ve ona ölümsüz olma sanatını öğrettiği söylenir.

Liçi Meyvesi 荔枝

Li-zhi / li-ci

Liçi beyaz etli ve kahverengi, büyükçe kabuklu bir Güney Çin meyvesidir. Konserveleri Avrupa ve Amerika'ya ihraç edilir. Kuzey Çin'de, longana meyvesi ve liçiler zifaf yatağının altına konur: bu, çiftin çocukları olması dileğidir. Su kestanesi ve liçi beraber tasvir edildiklerinde, 'kurnazlık' (*ling-li*) fikrini ifade ederler.

Bir kase içerisinde meyveler: liçi meyveleri, lotus kökleri ve su kestaneleri

Liu Hai 劉海

Lyu Hay

Bu tanrı, genellikle üç ayaklı bir kara kurbağası[↑] üzerinde ve çevresinde ipe dizilmiş madeni paralar[↑] sallayan bir genç adam olarak tasvir edilir. Onun hakkında çok çeşitli efsaneler vardır. Bazılarına göre, Jing Hanedanı'nda görevliydi ve elli yaşında bakan olmuştu. Ardından, tanıştığı iki kutsal kişi kendilerine bir madeni para ve on yumurta vermesini isterler. Kutsal kişiler, yumurtaları madeni paranın üzerine, üst üste koyarak yerleştirmeye başlamışlar ve Liu Hai onlara bunun riskli olduğunu söylediğindeyse bunun, prenslerin hizmetinde kazandığı kendi yaşamından daha riskli olmadığını söylemişlerdir. Böylece Liu Hai'nin gözleri açılmıştır ve Taocu olur. Liu Hai, her zaman iyilik sever bir tanrı olarak kabul edilir.

Liu Hai ve ipe geçmiş madeni paraları

Liu-Lang 劉郎

Lyu-lang

Karşı cinsle ilk defa ilişkiye girmeye hevesli bir genç adamdan, 'genç bir Liu' diye söz edilir. Bu, dağlarda kaybolup sihirli bir şeftali ağacı[↑] çiçeği kaynağına ulaşan, bir erkeğin eski bir öyküsüne gönderme yapar.

Lotus 蓮花

Lian-hua; he / lyen-hua; hğı

Lotus (nilüfer çiçeği), Çin folkloru ve simgeciliğinin neredeyse en önemli bitkisidir ve bunun görünürdeki nedeni Budizm'in etkisidir: lotus, kirli sulardan çıkar ancak kendisi kirlenmez; içi boş, dış tarafı diktir; dalları yoktur ancak tatlı bir kokusu vardır; saflığın simgesidir ve sekiz[↑] Budist değerli nesneden biridir.

Çince'de 'lotus' anlamında iki sözcük vardır: *lian* ve *he*. Birincisi, *lian* = birleşmek (evlilikte), *lian* = biri diğeri ardından, kesintisiz, *lian* = sevmek ve *lian* = alçakgönüllülükle eşseslidir. Bunun için de lotusun simgesel alanı sınırsızdır. Örneğin, bir elinde lotus diğerinde bir ağız orgu[↑] (*sheng*) tutan bir

erkek çocuk: 'toplum içinde devamlı ilerleme' anlamındadır. Bir çiçek ve tomurcuk eşliğinde tasvir edilen bir lotus çiçeği, 'tam birleşme'yi simgeler. Bir saksağan↑ (*xi*) uçmuş, bir lotusun erciği üzerinde oturuyor ve tohumları (*guo*) topluyorsa bu, 'Art arta (*lian*) sınavlarda (*guao*) başarılı olma zevkini (*xi*) tadınız' anlamındadır. Bir lotus yanında duran ve elinde bir sazan balığı tutan bir erkek çocuğu, 'Yıllarca (*lian*) bolluk (*yu*) içinde olun' anlamındadır. Ve bunun gibi başka birçok örnek vardır. Budizm'de lotusun meyvesi, çiçeğiyle sapı geçmişi, şu anı ve geleceği simgeler. Buda'nın sünnet derisinin (*bao pi*), Lotus çiçeğine benzediği söylenir. Bir Çin Budist metninde, kutsal bir adamın kızından şöyle söz edilir: 'Bastığı her yerde, lotus çiçekleri açardı'; ve MS 500 yılına doğru, en sevdiği karısı üzerlerinde dans edebilsin diye yerlere lotus çiçekleri serptiren, bir Güney Çin İmparatoru da buna benzer bir olayı gerçekleştirmek istemiştir. Bu öykünün diğer bir yorumunda, dans pisti lotus motifli bir halıdır. Geleneğe göre Çinli kadınların ayaklarının sargıya alınması, küçük çiçekler üzerinde dans etmelerini sağlamak içindir. Erkeklerin, bu sargıya alınmış ayakları cinsel açıdan tahrik edici buldukları söylenir. Bu âdet, MS 900 yılından 19. yüzyılın sonuna kadar uygulanmıştır. Günümüzde, ayakları sargılı yaşlı kadınlara köylerde rastlamak mümkündür. Bu âdetin şiirsel adı 'eğik lotus'tu.

Sihirli kâse ve ölümsüzlük otu ile lotus: "Kalbinizin dilediği barış"

Çince *he* sözcüğü 'birleşme anlamında da kullanılır ve bunun için bir dalda iki lotus çiçeği (veya bir yaprak ve bir çiçek), 'paylaşılan kalp ve uyum' dileğini ifade eder. İçinde birçok tohum bulunan lotus tohumları kutusu bereketi simgeler. Aşkın simgesi, yan yana bir lotus (genç kızı simgeler) ve bir balıktır↑ (genç erkeği simgeler). Kırmızı lotus kadının, lotus sapıysa erkeğin cinsel organını simgelemektedir.

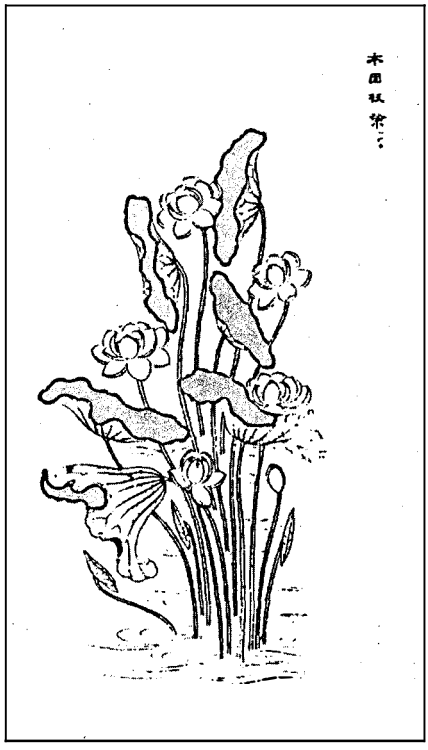
Tibet Tantrizmi'nde, yıldırım (*vajra*) lotusla birleştiğinde bir eril simge

olur. Zenginlerle beraber olan fahişelere sıkça 'kırmızı lotus' denirdi. Bir erkek 'iki saplı bir lotus çiçeğiyle karşılaştığını' söylediğinde eski bir sevgilisiyle buluştuğunu ifade eder.

Mavi bir lotus çiçeği (*qing*), temizlik (*qing*) ve alçakgönüllü simgesidir. Lotus, Ölümsüz He- Xian-gu'nun↑ da simgesidir; ve çevresinde lotus çiçekleri olan bir geminin içinde bulunan bir adamın tasviri, bu çiçeği çok seven yazar ve filozof Zhou Dun-yi'nin (1017-1073) tasviridir.

Bir erkeğin adında 'lotus' sözcüğünün bulunması, kişinin bir Budist olduğunu veya bir şekilde Budizmle ilgisi olduğunu gösterir; bir kadının adında bulunması ise, kadının saf ve saygı duyulan bir kişi olması dileğini ifade eder. Bir *he-bao* yani bir 'lotus paketi,' ruhları uzak tutma gücü olan bir ipek kadın çantasıdır; ancak 'küçük kadın çantası,' dölyatağı anlamında bir mecazdır. Beraber tasvir edilen kadın çantasıyla kırmızı balık, 'Bir çanta içinde bol miktarda (*yu* = balık; bolluk) altınınız (kırmızı balık) olsun' dileğini ifade eder.

Pekin'de, lotusun 4. ayın 8. gününde yani Buda'nın↑ doğum gününde, çiçek açtığı söylenirdi. 1. ayın 8. Günü, 'lotus günü'dür Eğer bir kadın o gün dikiş dikerse, âdet↑ problemleri yaşar.

Çiçek açmış bir lotus

Luo-Han 羅漢

Luo-han

Budizm'in 18 Luo-han'ı (Arhatlar), bir şekilde Taoizm'in 8 Ölümsüzüne↑ karşılık geliyor. Konuya kuramsal olarak baktığımızda Buda'nın↑ 500 kadar öğrencisi, zaman içerisinde kendileri de Buda olmuştur ve bunların heykellerine bazı tapınaklarda rastlamak mümkündür. Ancak kural olarak Luo-han'ların 18 tane oldukları söylenir: 16'sı Hint kökenli, 2'si Çin kökenlidir. Efsaneye göre, denizleri aşarlar; ve 8 Ölümsüz gibi, her birinin bir özelliği

vardır. Böylece, ilk Luo-han'ın dizlerinin üzerinde bir kitap vardır; sonuncusu Pin-tu-lo ise kaplan sırtındadır.

Güney Çin'de yaşayan, Han ırkından olmayan Yaolar arasında, Luo-han sadece 'genç erkek' anlamında kullanılır.

Luo-han, Ba-na-ta-ka

Lü Dong-Bin 呂洞賓

Lü Dung-bin

Lü sekiz Ölümsüzden↑ biridir: simgesi, canavarları öldürmek için kullandığı kılıcıdır.↑ Sekiz Ölümsüz arasında saygıdeğer bir yeri ve hakkında birçok efsane vardır. Tang döneminde yaşamış olduğu söylenir: ancak kimilerine göre Song Hanedanı döneminde, eski bir tarihte yaşamıştır. İki popüler roman, gücünü on işle gücünü nasıl ispat ettiğini konu eder. Bunların en bilineni, bir gün bir handa içtiğini ve hiçbir ödeme yapmadığını anlatır. Ödeme yapmak yerine, hanın duvarına iki tane dans eden turna kuşu↑ çizer. Bunlar o denli ünlü olur ki, hanın müşterileri artar ve hancı çok para kazanır. Ancak Lü Dong-bin'in borcu sıfırlandığında, turnalar duvardan uçup giderler.

Buna benzer bir öykü, bir su kuyusunu bir süre için şarap üreten bir ku-

Kılıç ile Lü Dong-bin

yuya dönüştürmesini anlatır. Bir diğerinde, hancı şarabı ısıtırken, Lü Dongbin beraber içtiği arkadaşının, tüm hayatını bir rüyada görmesini sağlar (Sarı Darı Rüyası).

Daha sonraları Ölümsüzlerden biri olacak olan He Xian-gu[↑] ile flört eder. 'İlahi Beyaz Şakayık' adlı fahişe tarafından baştan çıkarılır, yani uzun bir aşk mücadelesi sonunda onu 'yener.' Song Hanedanıyla Kuzey Çin'in bazı bölgelerine hükmeden Liao Hanedanı arasındaki çatışmalardan birinde Lü, Liao tarafını tutarken sekiz Ölümsüzden bir diğeri Li Tie-guai,[↑] Çinlilerin tarafını tutmuştur. Lü, berberlerin koruyucu azizidir.

Ma-Gu 麻姑

Ma-gu

Ma-gu bir peridir: elinde bir sepetin asılı olduğu bir bambu değnek, yanındaysa şeftali[↑] taşıyan bir erkek çocuk vardır. Çoğu zaman, resimlerde sırtını kaşımak için kullandığı, çok uzun tırnakları olduğu belirtilir, saçı topuz veya beline kadar uzun olabilir. Xian-wang-mu'nun[↑] refakatçisi olarak da tasvir edilir. Hakkında çok sayıda efsane vardır. İmparator Xiao (MS 147-168) döneminde yaşadığı varsayılmaktadır. Bir yemek sırasında ev sahibi, Ma-Gu'nun uzun tırnaklarıyla sırtının kaşınmasının ne kadar güzel olacağı fikrini aklından çıkaramaz. Bu uygunsuz fikirden dolayı görünmez bir kırbaç tarafından cezalandırılır, ancak ortaya bir deyim çıkar: 'Ma-gu tarafından kaşınmak kadar hoş.' Tang döneminin büyük şairi Li Tai-bo bile şiirlerinde bu konuyu kullanmıştır.

Çin'in birçok bölgesinde Ma-gu adına tapınaklar vardı ve adı mağaralara verilirdi. Nereye giderse gitsin, uğur getiren bir tanrıça olarak karşılanır. Ma-gu ile beraber 'ölümsüzlük şeftalisi' veya çiçek veya mucizevi mantar dolu sepetlerin tasvir edildiği resimler, doğum günü hediyesi olarak verilirdi.

Uzun tırnaklarının, günümüzde hâlâ kullanılmakta olan sırt kaşıma aletine[↑] esin kaynağı olduğu düşünülmek-

Ma-gu ve şeftali

tedir. Bunlar çoğu zaman tahtadan yapılır.

Mağara 洞

Dong / dung

Çinlilere göre mağaralar, doğaüstü güçlere sahip iyi huylu varlıkların yaşadıkları yerlerdir; bazen oralarda keşişler de yaşar. Batı Asya efsanelerinde olduğu gibi daha güzel, başka bir dünyanın giriş kapısı da olabilirler. Bunun için de, nişanlı erkeğin sevdiğini ilk kez gördüğü zifaf odasına, 'Mağara odası' denir.

Malta Eriği; Yeni Dünya 枇杷

Pi-pa / pi-pa

Malta eriği, Amerika'da süs bitkisi olarak sıkça rastlanılan bir ağacın küçük sarı meyvesidir; ancak çok az Amerika-

lı bu meyveyi yemektedir. Bu meyveye *pi-pa* adı verilmesinin nedeni, şeklinin mandolin↑ ailesinden bir Çin müzik aleti olan pi-pa'ya benzemesidir. İlkbaharın başlarında olgunlaştığı için uğurlu bir simge olarak kabul edilir.

'Malta eriği kapıları ve sokakları' genelevlerdir. Genç bilginler↑ ünlü fahişeleri ziyaret ettiklerinde, 'malta eriği çiçeği altında koşuyorlar' denirdi.

Manda 水牛

Shui niu / uiy nyu

Manda, tüm Çin'de varolmasına rağmen, özellikle ıslak pirinç tarlalarını sürmek için çok ağırlıklı olarak kullanıldığı Güney Çin'e, has bir hayvandır. Güney Çin'de yaşayan Tayca konuşan azınlıklar, bayramlarında manda kurban ederler. Manda dövüşleri de düzenlerler: iki hayvan, birinden biri yenilene kadar dövüşür ve kaybeden manda galip gelenler tarafından pişirilip yenir.

Bir çocuğa itaat eden su mandası (tahta kalıp baskısı, 1920 yılına doğru)

Birçok resim, yaşlı bir adamı manda sırtında tasvir eder. Bu, Çin'i manda sırtında terk ettiği söylenilen Lao-zi'dir. Bir diğer sevilen motif, küçük bir erkek çocuğun mandaya binmesidir – bu, güçlü hayvanın bir çocuğun bile sözünü dinlediğini gösterir. Bkz. Öküz

Mandalina 柑

Gan / gan

Tüm diğer turunçgiller gibi, mandalina da Çin ve Güney Doğu Asya'ya ait bir meyvedir. Tayvan'da, gelinin koca evine girerken iki mandalina hediye alması ve bunları akşam soyması âdettir. Bu, beraber geçirecekleri uzun ve mutlu bir hayata alamet sayılır. Bir *tian-gan* = 'göksel mandalina,' şamanlar tarafından dini törenlerinde kullandıkları, çivili bir toptur.

Mandarin Ördeği 鴛鴦

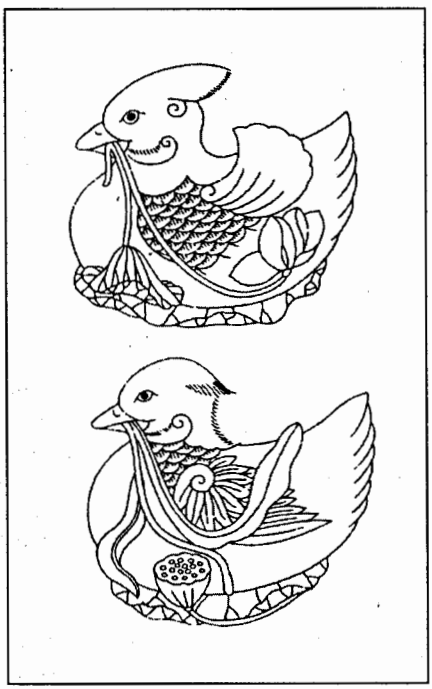
Yuan-yang / yüen-yanğ

Avrupa'da parklarda sıkça rastladığımız mandarin ördeği, bir Doğu Asya

hayvanıdır. Bu kuşlar çift olarak yaşarlar ve hayatları boyunca bir eşleri olur. Bunun için de, evlilikte mutluluğun simgesidirler; ve birinin ağzında bir lotus çiçeği, diğerinin bir lotus meyvesi olan iki mandarin ördeğinin tasviri, evliliğin yakın bir zamanda erkek evlatlarla kutsanması dileğini ifade eder.

'Mandarin ördeği perdeleri' ve 'mandarin ördeği örtüleri,' zifaf yataklarını süslemek için kullanılır. 'Mandarin ördeği yastıklar,' çok sık verilen bir evlilik hediyesidir: bunlar porselendendir ve üzerlerinde ördek resimleri çizilmiştir.

'Çiğ altında mandarin ördekleri,'

Mandarin ördekleri ve lotus

evli olmayan aşıklar için kullanılan bir deyimdir. 'Mandarin ördeği birleşmesi,' cinsel ilişkinin otuz pozisyonundan biridir.

Mandolin 琵琶

Pi-pa / pi-pa

Mandolinin (veya lut) İran'da icat edildiği zannedilmektedir. Şamanlar tarafından büyü seansları sırasında sıkça kullanılır. Şeklindeki benzerlikten dolayı olsa gerek, Çince sarı malta eriğine[↑] de *pi-pa* adı verilir: bu meyve bir şans simgesidir ve aşkı da simgelediği düşünülür.

Kış giysileri içinde, gri bir ata binmiş ve elinde bir mandolin tutan bir kadın, bir Han İmparatorunun[↑] birçok cariyesinden biri olan Zhao-jun'dur. Kuzey Çin'de yaşayan Xiung-nularla yaptığı bir barış anlaşmasında İmparator, onlara bir prenses vereceğine söz vermişti: Bunun için de saray ressamı Mao'yu, tüm eşlerinin ve cariyelerinin resimlerini yapmakla görevlendirir. Bunun üzerine, haremdeki tüm kadınlar ressama, onları dayanılmaz güzeller olarak tasvir etmesi için, rüşvet verirler. Sadece mütevazı Zhao-jun rüşvet vermez ve resmi güzel olmaz. İmparator da bu cariyesinden vazgeçebileceğini düşünerek onu Xiung-nulara yollar; hükümdarın eşlerinden biri olur. İmparator daha sonra hatasının farkına

varır ve Mao'yu ölüm cezasına çarptırır.

'Mandolini kolunun altına almak' deyimi, kocasının ölümünden sonra yeniden evlenen bir kadına gönderme yapar.

Prenses Zhao-jun ve kumaşa sarılmış mandolini

Mandragor; Adamotu

Ya-bu-lu / ya-bu-lu

Çinliler Mandragor veya Adamotu'nu, XII. yüzyılın sonlarına doğru, Orta ya Batı Asya Müslümanları sayesinde tanımışlardır. Çin'ce *ya-bu-lu* sözcüğü, Arapça *yabrüh*'ten gelmektedir.

Mandragor veya Adamotu'nun geleneksel kullanımı şöyledir: bitkinin kökü ulaşana dek toprakta bir tünel kazılır ve kökü yüzeye çıkarmaları için köpekler kullanılır, kök bir iple aç bir köpeğin boynuna bağlanır. Köpeğe uzaktan yemek verince hayvan koşturur ve kök çıkardı. Köpekler, bitkinin kokusundan zehirlenir ve ölürler. Bitki, bir yıl daha toprak altında saklanır ve topraktan çıkarılıp, kurutulur. Çok küçük bir miktarı, kişinin üç gün boyunca bir ölü gibi hissiz olmasına yol açar.[▽]

Manolya 木蘭

Mu-lan / mu-lan

Çok eski bir tarihten beri, Çinliler, hem ağaç hem de funda olarak, çok değişik türde manolya yetiştirmişlerdir. Eski zamanlarda, sadece İmparatorun bu çiçeğe sahip olma hakkı vardı; ara sıra, takdirini kazanmış kişilere manolya kökü bahşederdi.

[▽] Memleketimizde güneyde yaygın olarak yetişen Mandragor veya Adamotu bitkisinin halk arasında on kadar adı vardır. (bkz., T. Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK, Ankara, 1994, s. 21). Aynı köpek hikâyesi bizde de vardır. (T. Parlak: 'Adamotu,' *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 18 (346): 8329, 1978). Eski hekimlikte ağrı kesici, uyuşturucu, cinsel gücü arttırıcı olarak kullanılan alkaloid içeren zehirli bir bitkidir. (Bkz. T. Baytop, Adamotu kökü, *Türkiye'de Bitkilerle Tedavi*, İstanbul, 1984, s. 158-159) –çn.

Manolya, şakayık ve yabani elma

Eskiden manolyanın tomurcukları, meyvesi ve ağacı, örneğin anemi için tedavici edici maddeler olarak kullanılırdı. Sişuan'da bulunan ve adı *hou-po* olarak geçen bir manolya türünden, güç veren, etkin bir Çin ilacı elde edilmektedir. Değerli tıbbi malzemenin çoğu, tüm dünyaya da ihraç edilen, manolya ağacının gövdesinde bulunur.

Manolya çiçekleri, yerini bazen bir şakayık[↑] da alsa, öncelikle güzel[↑] bir kadını simgeler. Manolyanın halk arasındaki adı *ye-he hua* = 'gece beraberliklerinin çiçeği'dir. *Mu-lan* aynı zamanda, babasının hatırı için orduya katılan ve başarılı bir askeri kariyeri yapmış, bir kadın savaşçının adıdır (Mu-lan[↑]).

Mantar 菇

Gu / gu

Gerçek, yani yenilebilen mantara (*jun ya gu*), Çin edebiyatında çok sıkça rastlamaktayız. Geçmişte varolmuş büyük medeniyetlerde uyuşturucu kullanımı konusu, Çinlilerin deli mantar (sinek mantarı) gibi halüsinojenleri bildikleri ve onları kullandıklarını ileri süren, R. Gordon Wasson [bkz. *Soma: Divine Mushroom of Immortality* (*Soma: İlahi Ölümsüzlük Mantarı*) adlı kitabı] tarafından araştırılmıştır. Buradaki en önemli kanıt, 'ruhların mantarı,' 'mucize mantar,' 'mutluluk mantarı' (bunların hepsi *zhi*'nin sağladığı varsayılan uzun ömürlülüğe göndermedir) olarak da tercüme edilebilen mucizeler yaratan *zhi*'dir.

Camman, resimlerde tasvir edilen *zhi*'nin hiçbir zaman deli mantara benzemediğini, daha çok bir gübre mantarı cinsine benzediğini söyleyerek, bu görüşe karşı çıkmıştır. Mantar çoğu zaman diğer bitki ve nesnelerle beraber tasvir edilir ve bütün türleri uzun ömürlülüğü simgeler. Daha geniş anlamda *zhi*, bir Ölümsüzlük[↑] otu olarak da tasvir edilir.

'Mantar Sarayı (*zhi-cheng gu*), Peng-

lai adalarında[↑] olduğu varsayılan, altın ve gümüşten inşa edilmiş saraydır.

Manzara 山水

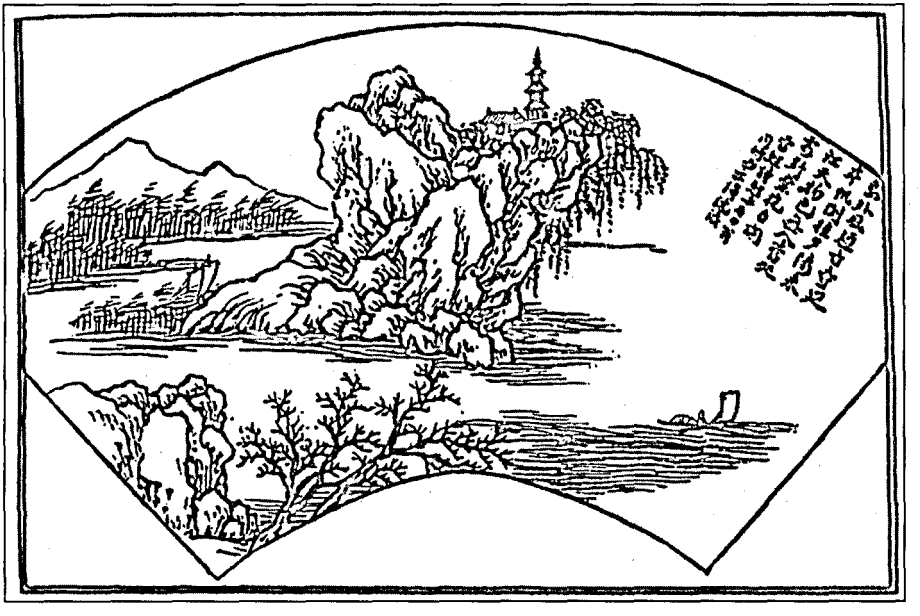
Shan-shui / şan- şuiy

Çince 'manzara' sözcüğünün tam çevirisi 'dağ ve su'dur. Aslında bu çok uygun bir sözcüktür. Çin manzara resimlerinin büyük bir çoğunluğu gerçekten de dağ ve suyu tasvir eder.

Ancak: 'Burada anlatılan ve tasvir edilen sadece bir dağ değildir. Dağ, çevresindeki her şeyle, ormanlar ve sularla, bulutlar ve sislerle ve diğer binlerce ayrıntıyla, bölünemez bir bütünlük oluşturur. 'Bulutsuz dağlar keldir ve su yoksa çekiciliği nerededir?' (Guo Xi). Ve böylece, esas elementlerden biri olan su ve dağ birleşirler' (Otto Fischer, *Chinesische Landschaftsmalerei*).

Düz Çin ovası çok nadiren tasvir edilir: ovayla, manzara ressamından çok çiftçi ilgilenir. Bazı yerlerde dağlar alçalıp, düzlük alanlar oluşturabilirler ancak, bunlar tarla değil 'bahçe'dir ve burada yetiştirilenler mısır veya pirinç[↑] değil, meyve ve çiçeklerdir.

Çin manzara resimlerinde, çoğu zaman insanlar da tasvir edilir, bunlar resmin üçte birini oluşturan alt kısmında ve çok küçük olarak çizilmişlerdir. Burada, doğanın ressam tarafından ehlileştirildiği görülür. Avrupa'daki atalarımız gibi, eski Çinlilerin de vahşi doğadan korktuklarını ve ondan uzak

Dağlar ve su

durmaya gayret ettiklerini biliyoruz. Ormanlar ve el değmemiş dağlar, meditasyon yapan azizler ve hırsız çetelerinin seçtiği yaşam alanlarıdır. Çinliler evlerinin avlularına, çoğu zaman çok hoş, minyatür manzaralar oluştururlardı. Bu tür bir minyatür manzarada her nesne özenle seçilir: 'Uzun Ömürlülük Dağı'nı↑ temsil eden taşlar ve mutluluk denizini temsil eden su vazgeçilmez öğelerdi. Bu bahçeler, Kutsanmışların Toprağının dünyadaki bir simgesini oluşturur.

'Yüce zevkin kutsal yeri,' dölyatağı anlamında kullanılan bir deyimdir. Burada 'yüce zevk,' dindar Budist'in ulaşmayı umduğu cennete bir göndermedir.

Mavi 藍

Lan / lan

Saçınıza hiçbir zaman açık veya koyu mavi kurdele takmamalısınız: bu, uğursuzluk getirir. Kimilerine göreyse mavi, yüksek devlet memurluğu veya toplumda yükselmeye alamet sayılabilir – ancak, bununla beraber problemler ve zorluklar da baş gösterir. Mavi gözler, çirkin kabul edilir; sadece Hunzalar gibi, Orta Asya'da yaşayan Han olmayan azınlıklar mavi gözlü olurdu.

'Mavi Yüzler': edebiyat tanrısı Kui-xing gerçekte bir bilgindir↑ ve hırsı yüzünden hayal kırıklığına uğrayıp intihar etmiştir. Çoğu zaman mavi yüzlü olarak tasvir edilir. Şeytan krallardan biri Jian-zhai da, çoğu zaman mavi yüzlü ve kırmızı saçlı olarak resmi yapılır ve tarif edilir; bir ölümden 49 gün sonra, Jian-zhai'nin kâğıttan bir modeli yapılır ve mezara konur. Birçok gelenekte mavi yüzlü bir adam, hayalet↑ veya kötü kişidir.

Lan sözcüğüne, eski edebiyatta rastlamamaktayız. Bu sözcük, yakın bir geçmişe kadar orta halli kişilerin giysilerini boyamakta kullanılan en önemli kaynak olan çivit otundan gelmektedir. Mavi için kullanılan eski sözcük, koyu griden yeşile kadar bütün renkleri kapsayan *qing*'dir. Gökyüzü veya deniz mavisi için de *qing* kullanılır.

Qing, bilginin 'mavi lamba'nın ışığı altında sabahlayarak yaptığı çalışmayı da simgeler. 'Mavi bulutların yolu,' kişinin bir sınavdan bir sonrakine ilerlemesi anlamında bir mecazdır. Eskiden, düğün sırasında bir 'mavi çadır' kurulurdu; ve Moğolistan'daki göçebe çadırları da aynı şekilde tasvir edilirler.

'Mavi tarlada yeşim taşı↑ ekmek,' 'hamile olmak' (köprü↑) demektir. 'Mavi ejderha,' penis yerine kullanılan bir mecazdır. 'Mavi kuş,' Xi-wang-mu↑ tarafından yollanan bir haberci veya herhangi bir habercidir.

Maymun 猴

Hou / hoğ

Maymun, sadece Hint mitolojisinde değil, Güney Çin ve Tibet efsanelerinde de önemli bir rol oynar. Güney Çin'de birçok tür maymun yaşar; ve bir Tibet efsanesine göre, maymun Tibetlilerin atasıdır. Güney Çin'de, maymunlar tarafından kaçırılıp, hamile kalıp, çocuk doğuran kadınlar hakkındaki masallar çok yaygındır ve birçok Çin 'klanı' soylarını bu birleşmeye bağlamaktadırlar.

Hint maymun-tanrı Hanuman gibi, Çin efsanelerindeki tanrılar da karşımıza bazen maymun görüntüsü altında çıkarlar. Bunların arasında en tanınmışı, kutsal ziyarette bulunmak isteyen Budist Xuan-Cang ile beraber Hindistan'a giden Sun Wu-kong'dur: Her ne kadar Sun Wu-kong, yolda Xuan-Cang'ı birçok tehlikeden kurtarmışsa bile, bunun karşılığından Xuan-Cang arkadaşının asabiyeti ve şakalarıyla başa çıkmak zorunda kalmıştır. Sun Wu-kong, Song Hanedanı döneminde serserileri konu olarak işleyen 'Batı'ya Yolculuk' romanının (diğer adı 'Maymun') baş kahramanlarındandır. Bu romanın bazı sahnelerinden esinlenerek, maymun-tanrının uzun bir direk taşıyan, beyaz yüzlü bir dansçı olarak karşımıza çıktığı piyesler sahneye konulmuş ve filmler çevrilmiştir. Dansı, her zaman için izleyicilerin toplu halde gülmesine yol açar.

Maymun üzerine binmiş maymun: "Her nesil kont rütbesine yükselsin"

Güney Çin'de maymun-tanrının onuruna birçok tapınak inşa edilirdi. Bu tapınaklarda ona Qi-tian-da-sheng (gökyüzüne eşdeğer büyük aziz) olarak tapılırdı. Ancak, halk arasında da zina yapan bir erkeği simgeler. Maymun Çin burçlar kuşağının, çoğu zaman beraber tasvir edildiği attan sonra gelen, dokuzuncu hayvanıdır. At sırtında bir maymun resmine, çoğu zaman *ma-shang feng-hou* adı verilir; sözcüklerin eşsesliliğinden dolayı, aynı cümle 'Hemen (*ma-shang*) kont (*feng-hou*) unvanı almanız dileğiyle' anlamına da gelir. Bu resim, örneğin bir memur[↑] için çok uygun bir hediyedir.

Elinde bir şeftali[↑] tutan bir maymun resmine daha sık rastlarız (Klasik

roman *Feng-shen Yan-yi*, 'Tanrıların Değişimi'nde olduğu gibi): şeftali uzun ömürlülüğü↑ simgeler ve bir efsaneye göre Xi-wang-mu'nun↑ şeftali bahçesinden çalınmıştır.

Resimlerde rastladığımız diğer bir motif, iki maymunu bir çam ağacında↑ tasvir eder. Bunun anlamı, 'Nesilden nesile kont unvanıyla (soylu olarak) yaşayın'dır. Bu dilek, bir maymunu bir diğerinin sırtında (*bei*) tasvir eden bir resimle de ifade edilir (*bei* = nesil).

Ma-Zu 媽祖

Ma-dzu

Ma-zu, özellikle Güney Çin sahillerinde tapılan bir tanrıçadır. Yanında, 'Binmil Gözler' (Qian-li yan) ve 'Rüzgârı İzleyen Kulak' (Shun-feng er) vardır; bunların her ikisini de Şeftali Çiçeği Dağında ele geçirmiş ve onlar da derinliklerde denize açılmış tehlikede olan balıkçıları↑ kurtarmasına yardım etmişlerdir. 14 Nisan 1960'da Pei-kang'daki (Tayvan'da) tapınağında, 1001. doğum günü kutlanmıştır. (Geleneksel olarak 19 Nisan 901'de doğduğu kabul edilir.) Kültü, kıyı şeritlerini aşmış ve Çin'in büyük nehirlerinden yukarı çıkmış, Brezilya ve Kaliforniya'ya bile ulaşmıştır. Tanrıça konumundadır ve ona 'Gökyüzünün Kraliçe İmparatoriçesi' (*tain-hou*) unvanı verilmiştir.

Chang-hua tapınağında Ma-zu (Tayvan)

Memur 官

Guan / guan

Hem devlet kuramında hem de eski Çin'in sosyal hiyerarşisinde, memurun rolü çok büyük önem taşırdı. Eğitim, kamu işlerinin organizasyonu, askeri meseleler ve yasama, güçlü memurların elindeydi. Çalışmalarının kozmolojik bir boyutu bile vardı: aralarından bazıları, takvim↑ üzerinde çalışan ve aynı zamanda astrolojik burçları (burçlar kuşağı↑) kayıt edip, yorumlayan astronomlardı.

Taocu bir kavram olan *wu wei* (faaliyetsizlik içinde faaliyet) anlatımına daha sonraki filozoflar tarafından verilen anlama göre, hükümdar hiçbir şey yapmazken, memurun faal ve etkin ol-

Saray giysileri içinde bir memur ve bir yarasa: "Göksel memurun size şans getirmesi dileğiyle!"

ması gerektiğidir. Hükümdar, kendisini tüm sorumluluklarından kurtaracak doğru memurları seçerek, huzur içinde hükümdarlığın keyfini sürerdi. Han Fei-zi'nin dediği gibi 'Yapmamayı yapar ve hiçbir yapılmamış iş kalmaz'dı.

Uygulamaya geçildiğinde, her ne kadar İmparatorlar doğru bir memur seçiminin ve iyi organize edilmiş bir hükümetin önemini çok geç olmadan anlamış olsalar bile, işler farklı boyuttaydı. Görev yolculukları, –örneğin, İmparatorluğun ıssız bölgelerine tayinler– devlet kuramının önemli bir parçasıydı (geçiş belgesi).

Çin'de Yeni Yıl resimlerinde tasvir edilen memurlar, başlık, göğüs ve vücuduna kuşak sarılmış, saray giysileri ve tören ayakkabıları giymiş tanrılardır. Memur iki eliyle, üzerinde *tian-guan ci fu*, yani 'Göksel memurun (size) mutluluk getirmesi dileğiyle' yazan bir rulo tutar. Popüler tiyatroda gösteriden önce, benzer giysiler içinde bir aktör aynı kelimelerle seyirciyi selamlar.

Göksel memur, su memuru ve toprak memuruyla oluşturduğu Taocu üçlünün ilk üyesidir. Her üçü de, 7. ayın

Memur kılığında bir erkek çocuk yüksek rütbeli bir memura şarap sunmakta

14. gününe kadar süren *shang yuan* üçlü döneminin birinci günü, yani 1. ayın 15. gününde, ortaya çıkarlar. (Diğer iki dönem 7. ayın 15. gününden 11. ayın sonuna dek süren *zhong-yuan*; ve 12. ayın 1. gününden 1. ayın 14. gününe dek süren *xia-yuan*'dır. Bu dönemler, ölülerin ruhları kültüyle ilişkilidir.)

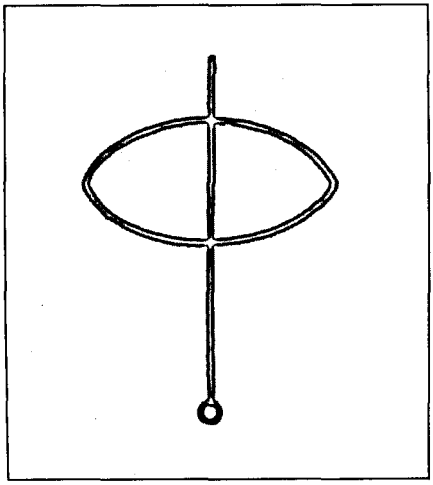
Memurluk, birçok avantaj ve ayrıcalık sağlardı ve, ancak çok zorlu devlet sınavlarını başarıyla vererek memur olunabilirdi. Başarı dileklerinden (çoğu zaman kelime oyunları üzerine kurulmuşturlar) bazı simgeler çıkarabiliriz: örneğin, bkz. Patlıcan, Fasulye, Gemi, Krizantem, Maymun. Neredeyse hep, aynı zamanda memur da olan bilginler, memuriyet hiyerarşisinin çok yüksek bir konumunda yer alırlardı.

Esas olarak *tai bao* = 'büyük koruyucu,' İmparator'un en yüksek memurlarından birine verilen unvandı. Daha sonraları, bir haydudun yardımcısı için kullanıldı. Günümüzdeyse çocuk suçlular için kullanılmaktadır.

Merkez (Orta) 中

Zhonng / cunğ

'Merkez' için kullanılan yazılı işaret, hedefin ortasına isabet etmiş bir oktur: aynı işaret, 'ortasından vurmak,' 'hedefi vurmak' anlamında bir fiil olarak kullanılabilir.

"Merkez"i belirlemek için eskiden kullanılan ideogram

Çok eski zamanlardan bu yana Çinliler, ülkelerine *zhong guo*, 'Merkez Krallık' adını vermişler ve kendilerine hâlâ *zhuo guo ren* = 'Merkez Krallığının halkı' adını vermektedirler. *Zhong guo* deyimi, uzun Çin tarihi boyunca birçok defa hükmeden bir hanedanın ismiyle değiştirilmiştir; ve bizim kullandığımız 'Çin' sözcüğünün Qin hanedanından (MÖ 250-206'ya doğru) geldiği varsayılmaktadır. Rusça *Kitay* sözcüğü, kısa bir süre için Kuzey Çin'e hükmeden Kitan Hanedanı'ndan (MS 1125-1234) gelir (bkz. Domuz↑). Eski başkent Lo-yang, Çin astronomlar tarafından dünyanın merkez noktasına çok yakın olarak gösterilirdi. Gerçekten de, kuramsal olarak İmparatorun ikametgâhı, her ne kadar çoğu Çin başkenti ülkenin batı veya kuzeyinde kurulmuş olsa bile, 'merkezde' olmalıydı.

İmparator, gündoğumundan şafağa kadar güneşin ilerlemesini izleyebilmesi için, güneye bakardı. Kulları yanına yaklaşırken, güneyden yaklaşmalıydılar; ve İmparatorun hükmettiği alanı gözden geçireceği Çin haritalarında güney üstte, kuzeyse altta bulunurdu.

'Merkez Krallık' deyimi sadece coğrafi bir anlam taşımakla kalmaz, ahlaki anlam da taşırdı. Taocu kitap *Lie-zi*'de, 'Merkez Krallık'ın birbirini dengeleyen ve birbirinin yerine geçen diametrik karşıtlardan oluşmuş bir ülke olarak tasvir edildiğini görmekteyiz:

'Merkez Krallık Dört Deniz'in ortasındadır: Sarı Nehrin kuzeyi ve güneyinde, Büyük Dağ'ın (*Tai shan*) doğu ve batısında, bin milden daha geniş bir alanı (kare[↑]) kapsar. Bulanık ve berrak açıkça ayırt edilmiştir ve sıcak ve soğuk birbirinin ardından gelir. Koyu ve açık arasındaki fark aşikardır, böylece gece ve gündüz birbirini izler. İnsanlar arasında akıllılar ve aptallar vardır. Doğa çok zengindir, sanat ve zanaat çok ilerlemiştir, hükümdar ve halk doğru konumlardadır ve ahlakla adalet birbirini destekler.'

'Merkez Krallık' olarak, Çin kendini 'gökyüzünün altındaki her şey'in (*tian xia*) merkezi, medeniyetin özü olarak görmüştür. Sınırları dışında, yani 'dışarıda,' sadece barbarlar yaşardı.

Meslek, Dört 士農工商

Shi-nong-gong-shang / şi-nung-gung-şang

Çin halk inanışında, dağdan yararlanan oduncu, sulardan yararlanan balıkçı,[↑] toprağın meyve vermesini sağlayan köylü ve gökyüzüyle işaretleri okuyabilen bilgin,[↑] insanoğlunun dört temel mesleğini oluşturur. Halk gravürlerinde, dördünün birlikte bir köprüden[↑] geçmeleri tasvir edilir. Bu dört meslek, eski Çin'deki dört toplumsal sınıftan farklıdır: bilgin (*shi*), köylü (*nong*), zanaatkar (*gong*) ve tüccar (*shang*).

Metal 金

Jin / cin

Metal, elementlerden[↑] veya 'varlık değişim'lerinden biridir. *Jin* sözcüğü çoğu zaman 'altın' yerine kullanılır: simgesel karşılıkları Batı ve beyaz rengidir.

Hong-fan'daki (Büyük Plan) eski öğretiye göre metalin, vücudun beş organıyla (akciğerler), beş bedensel fonksiyonuyla (duyma ve anlama) ve beş göksel işaret veya mevsim simgeleriyle (soğuk) ilişkileri vardır. Eski Çin tıbbının elden düşürülmeyen kitabı *Huang-di nei-jing*'de, 'metal,' vücudun beş açık ucundan biri (burun) ve kusurlarından biriyle (üzüntü) ilişkilidir. Buradaki temel kavram, Batı ve tüm

bitkilerin öldüğü mevsim, yani ölüm mevsimi ve eski Çin'de ölüm cezalarının gerçekleştirildiği mevsim olan sonbaharla ilişkisidir. Bunun için de, metal (kılıç↑) infaz aleti olarak önem taşır.

Mevsimler 四時

Si-shi / sı-şı

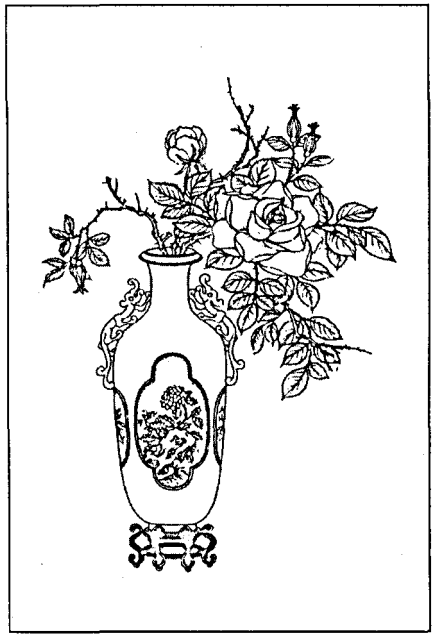
Çinliler de, bizim gibi, yılı dört mevsime ayırırlar; ancak Ortaçağ'da bir dönem, mevsim sayısı, beş renk, beş varoluş durumu (elementler↑) ve beş adet olan tüm diğer nesne ve olaylarla eşleştirmek için, yıl beş mevsime bölünmüştü. Bu beşinci mevsim, yaz sonu ve sonbahar başlangıcı arasında, daha kısa bir mevsimdi.

Eski Çin takviminde↑ yıl, kış gündönümünden sonraki ikinci ayda başlardı. Çok eski zamanlarda, ilk veya üçüncü yeni ay bazen yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilmişti. Bizde, Batıda mevsim, o mevsimin gündönümü veya ekinoksundan hemen sonra başlar, ancak Çin'de iki ay kadar süren bir ara vardır. Örneğin erik ağacının 'kışın çiçek açtığı'nı okuduğumuzda Çinliler için, kışın Nisan hatta Mayıs'ta sona erdiğini hatırlamalıyız.

Yue-ling antlaşması (Aylar için Kurallar), aylar ve karşılıklarını sıralar: yeniden ortaya çıkan hayvanlar, ekilmesi gereken veya o ayda çiçek açan bitkiler, yapacağı iş için uygun bir gün seçerken çiftçinin görmesi gereken yıldızlar ve imparatorun sarayında düzenlenmesi gereken merasimler belirlenmiştir. Gerekenler de ayrıntılı olarak belirtilmiştir: merasim müziği, beş tondan↑ biri olmalı; mevsim bahar ise, bahar rengi olan yeşil giysiler giyilmeli, vb. Ölüm cezaları bile sonbaharın rengi, ölüm rengi beyaz olduğundan, sadece sonbaharda gerçekleştirilirdi.

Bir resimde tasvir edilen çiçekler, mevsimi tanımlar: böylece, erik ağacı↑ çiçekleri, kışı; şakayık,↑ ilkbaharı; lotus,↑ yazı ve krizantem,↑ sonbaharı simgelerdi.

Çin'de gül, Batı'daki kadar önem taşımasa bile, en azından ülkenin güne-

Dört mevsimin simgesi, gül

yinde, tüm yıl boyunca çiçek verdiği için, bütün mevsimlere ait bir çiçek olarak kabul edilir.

Avrupa'da olduğu gibi, insan hayatı dört mevsime benzetilir: 15 yaşına kadar hayatımızın ilkbaharı, 16'dan 29'a yazı, 30'dan 39'a sonbaharı ve 40'tan 50'ye hatta 60'a kadar kışı yaşanır. İlginçtir ki, Çinliler insan hayatını cenin rahme düştüğü andan itibaren hesaplarlar, yani yeni doğan bir bebek bir yaşındadır.

Meyve 果子

Guoz / guoz

Birçok çiçek↑ gibi meyveler de, çok zengin bir simgesel resim hazinesi sağlamaktadır. (Bkz. Elma, Kayısı, Su Kabağı, Hurma, Buda Eli Meyvesi, Portakal, Nar vd.). 'Ritüeller Kitabı'nda şöyle yazar: 'Birçok çiçek ve az meyve: bu gökyüzünün↑ işidir; ancak çok söz ve az iş – bu, insanın hatasıdır.' Bazı Ölümsüzler↑ kendileriyle bağdaştırılan meyveler sayesinde tanınabilirler: örneğin, Lan Cai-he↑ (bir meyve veya çiçek sepeti) ve He Xian-gu↑ (uzun ömür şeftalisi↑).

Meyve taşıyan bir adam, şair ve bilgin Xi Kang'dır (223-262). Bu kişi meyveleri o denli çok severdi ki, meyvesiz, cama yaslanmış bir kızla beraber tasvir edildiğinde bile, bunun anlamı: 'Xi Kang çok meyve sever'dir.

Çince hiçbir sözcük, bizim 'meyve' sözcüğümüze karşılık gelmez. 'Yaş' ve 'kuru meyveler arasında bir ayırım yapılmaktadır. Ne muz,↑ ne de liçi↑ 'yaş' meyveden sayılmaz, ancak bunun nedeni her ikisinin de kabuğunun yenilememesi olabilir.

Elma ve portakal bir hasta ziyareti için çok uygun hediyelerdir, belki her ikisi de pahalı olduklarından olsa gerek.

Mezar 墳墓

Fen-mu / fin-mu

Çin'de mezar, çoğunlukla ölen kişinin yaşadığı mekân olarak kabul edilirdi. Bir yolcunun yoluna bir gece, güzel bir evin çıktığını anlatan öykünün birçok değişik yorumu vardır; onu karşılayan ev sahibi genç bir kadındır: sabah uyandığında yolcu kendini bir mezarın içinde bulur. Diğer bir efsane, hamile bir kadının öldüğünü ve bebeği beslemek için her gün mezarından çıkıp geldiğini anlatır. Satın aldığı yiyeceği 'ölüm parasıyla' (değeri olmayan kâğıt para, madeni para değil) ödediği sonradan ortaya çıkar. Bunun üzerine mezar aranır ve içinde canlı bir çocuk bulunur.

Gömülürken, ölülerin yanına ihtiyaçları olabilecek her şey konulurdu: mutfak araç gereçleri; ölü kişinin zen-

gin olması durumunda, at ve at arabaları bile konulurdu. Bunun için de, imparator mezarları 'mezar koruyucuları' tarafından korunurdu; bu bir tür kölelikti ve babadan oğula geçerdi. Çin'in ilk İmparatoru Shi Huang-di'nin (MÖ III. yy.) mezarının bir bölümünde yapılan kazıdan, İmparatorların mezarlarındaki inanılmaz zenginlik hakkında bir fikir edinmek mümkündür.

Çok yakın bir geçmişe kadar ölüler, bir toprak falı[↑] (feng-shui) uzmanı tarafından 'uygun' bulunan yerlere gömülürlerdi. Bu yapılmadığı takdirde, kişinin ataları huzur içinde yatamayabilir ve böylece ailenin başına her tür talihsiz ve sevimsiz olayın gelme tehlikesi oluşurdu.

Mezarın etrafına ağaç dikmek âdetti: yıllar sonra bu ağaçlar, sıcak vadilerde yolculara gölge, köylülere inşaatlarda kullanılmak üzere tahta ve ineklerin otlanacakları otları sağlarlardı. Günümüzde devlet tarafından tercih edilen ölü yakma, bir zamanlar sadece Budist rahipler veya suçluları cezalandırmak için uygulanırdı. Ancak Ortaçağ'dan itibaren, cenaze sunakları çoğu zaman yakılırdı. Daha sonraki yıllarda ve günümüzde, bu sunaklar kâğıttan yapılır ve törensel olarak yakılırlardı.

Eski zamanlarda, 'ev urnaları' (kaseleri) vardı. Bu, Güney Çin'de çok sık rastlanan 'ikinci defin' ile alakalı olabilir. İlk definden birkaç yıl sonra, cenaze mezardan çıkarılır, kemikler temizlenir ve yaklaşık 50 cm. derinliğindeki kilden bir urnaya konur. Bu kaseler, Tayvan'da pazarlarda satılır. Zengin kişilerin mezar duvarlarında, çoğu zaman, ölen kişinin hayatından sahneler veya ünlü tiyatro sahnelerinin tasvirlerine rastlarız. (Bunu, bu sahnelerin adları yazılı olduğundan ve bunların günümüzde tiyatro piyesi adları olduğundan bilmekteyiz).

Midye 蚌

Bang / bang

Kırlangıçlar,[↑] kışı nasıl geçirirler? Eski Çin mitlerine göre, midyeye dönüşürler! Sonbaharın sonunda, midyeye dönüşecekleri, okyanustaki saklanma yerlerine uçarlar. Köylü takvimlerinde, midyelerin içlerinin sadece dolunayda dolu olduğu söylenir: yeni ayda, içleri boştur. Serçelere[↑] gelince, onlar da soğuk mevsimde saklanmalıdırlar ve bunun için de istiridyeye dönüşürler.

Fukien eyaletinde yaşayan bir tür istiridyeye *Li* adı verilir. Fonetik benzerliklerden dolayı bu, *ti* = erkek evladı (normal olarak 'küçük kardeş' anlamında kullanılır) hatırlatır.

Japonya'da ve Kore'de, kadın cinsel organlarına 'midye' adı verilir. Tayvanca'da, *la* = midye de aynı fikri yansıtır.

Kadın savaşçı Mu-lan (taş baskı)

Moksa; Dağlama[▽] 艾灸

Aijiu / aycyu

Moksanın, dağlama uygulamasından geldiği ve akupunkturdan daha eski olduğu zannedilmektedir. MÖ 3. yüzyılda, moksanın hastanın vücudunun sadece bir veya iki noktası üzerinde kullanıldığı zannedilmektedir. Erotik roman *Jin ping mei*, moksadan cinsel ilişki öncesinde kullanılan bir tahrik edici olarak söz etmektedir (Bölüm 78).

[▽] Moksa veya dağlama ve akupunktur Çin etkisi ile, Orta Asya'da Türkler tarafından da uygulanmıştır. Buna ait Uygur tıbbi metinleri ve ve *Tansuknâme* gibi Orta Asya kökenli kitaplarda bilgi olduğu gibi Anadolu'da S. Şerefeddin'in ünlü cerrahi kitabında resimli örnekler vardır. (Bkz. A. H. Bayat: "Türk Tıp Tarihinde Akupunktur ve Moksa (Dağlama) Tedavisi," *Tıp Tarihi Araşt.*, Sayı 3, s. 56-62, 1989) –çn.

Mor 紫

Zi / dzı

Mor, çoğu zaman, hem cennet/gök[↑]

hem de İmparatorla↑ bağdaştırılır. İmparatorluk sarayına 'Mor Bölge' adı verilirdi. Tiyatroda mor yüzlü kahramanlar –tıpkı kırmızı yüzlüler gibi– sadık, sakin memurları↑ canlandırırlar. Günümüzde mor, üzüntü ve kendine acıma duygularını ifade eder. Plasentaya, 'mor nehrin at arabası' denir.

Mu-Lan 木蘭

Mu-lan

Hua Mu-lan olarak da bilinen Mu-lan, Çin mitolojisinin en ünlü kadın savaşçısıdır. Babası, askerlik yapmak üzere çağrılmıştı ve yaşı geçmiş olduğu için, kendi yerine oğlunu gönderebilirdi. Oğlu olmadığı için, kızı erkek giysileri giydi, atına bindi ve babasını temsil etmek üzere gitti. Oniki yıl askerlik yaptı, yüksek rütbeli bir asker oldu ve bir kız olduğunun farkına hiçbir zaman varılmadı. Savaşlardan sonra, arkadaşlarından bazıları onu ziyarete geldiklerinde, Mu-lan'ı dokuma tezgâhına oturmuş bir kadın olarak buldular ve çok şaşırdılar. Günümüzde bu hâlâ bir ailevi bağ ve fazilet örneğidir (*xiao*↑).

Mum 蠟燭

La-zhu / la-cu

Çin'de mumlar, iki bin yıldan daha uzun bir süredir kullanılmaktadır. VI-II. yüzyıla ait bir metin, evlilik törenlerinde 'renkli mumlar'ın kullanıldığından söz eder. 'Mumları yakmak,' bir bakirenin bekaretini kaybetmesi anlamında bir mecazdır. Mum, tütsü çubuğu gibi, belirli bir zamanı ölçmek için kullanılırdı. Bir öykü, İmparatorun↑ bir bilgini gece çok geç saatlere kadar tuttuğunu ve mumun söndüğünü anlatır. Ancak şükran duyan İmparator, bilgini bir altın lotus mumla ödüllendirir. V. yüzyılda, Güney Hanedanı'nın bir İmparatorunun, Toba İmparatoruna on adet mum hediye etmesi, mumun o devirde hâlâ çok pahalı bir hediye olduğunu düşündürmektedir. 'Mumları baş aşağı asmak,' bir çeşit cinsel ilişkiyi belirten bir deyimdir.

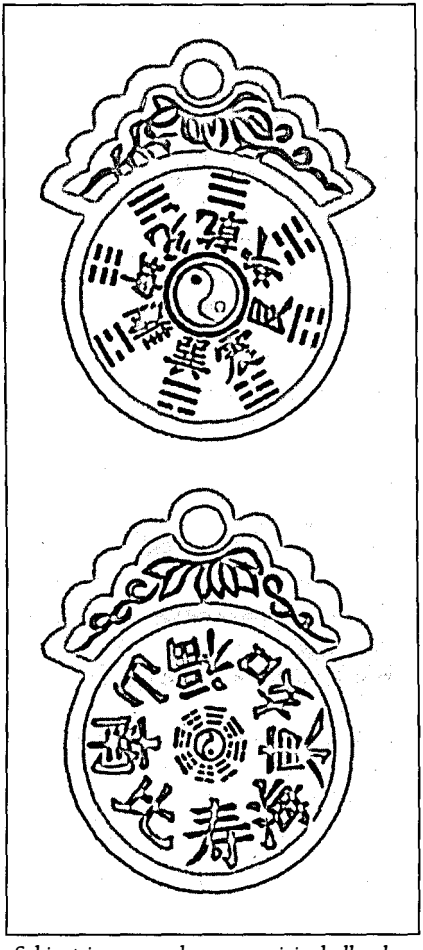
Muska 護符

hufu / hufu

Muska ve tılsımlara en eski Çin metinlerinde rastlıyoruz. Muska, ilk başlarda birçok değişik maddelerden yapılırdı; sonraları ise, genelde, üzerine kötü ruhlara↑ onu taşıyana zarar vermemeleri yazılan kâğıtlardan yapıldılar. Bu yazılar, insanlara değil de ruhlara yazıldığından, Çin karakterlerine benzeyen ancak sadece Taocuların okuyabildikleri 'hayalet yazısı' ile yazılırdı. Bazı Taocular, bu yazının dünyanın her yerinde anlaşıldığı için yangından koruyan bir muskanın, Batı'daki ruhlar tarafından da anlaşılacağını öne sürerler.

Bu yazı gerçekten de çok eskidir. Go Hung'un (MS 281-361) *Bao-po ze* adlı eseri, bu yazının bir sözlüğünü içerir.

Eski Çinliler takvime[↑] çok önem verir, onsuz yapamazlardı ve günü geçmiş bir takvim sayfasını muska olarak kullanırlardı. Örneğin, eski takvimler domuz ahırlarının üstüne asılır veya yakılıp, külleri domuz yemine karıştırılarak, bulaşıcı hastalıklara karşı, denenmiş ve kanıtlanmış bir önlem olarak kullanılırdı.

Sekiz trigram ve her amaç için kullanılan "Doğu Okyanusu gibi şansınız ve Güney Dağı gibi uzun ömrünüz olsun!" dileğini içeren bir muska

Muz 芭蕉

ba-jiao / ba-cyau

Muzun Japonya'da, şair Basho'nun etkisi sayesinde, çok önemli bir simgesel değeri vardır. Öte yandan Çin'cle, 'kendini eğitmek' simgesidir. Tayvan'daki kafatası avcılarının törenlerinde rastlanır. Muz ağacının yaprağı, bilginin on dört[↑] değerli eşyasından biridir. Avrupa'nın (ve Japonya'nın) aksine, Çin'de muzun meyvesinin değil sadece yapraklarının simgesel bir önemi vardır.

Müslümanlar 回教徒

Hui-jiao-tu / huiy-cyav-tu

Çin'de en büyük azınlık Müslümanlardır. Bunların çoğu, Çin'in en batısında, Orta Asya'nın kalbindeki Xinjiang eyaletinde yaşarlar. Uygurca veya aynı dil ailesinden diğer Türk dillerini konuşurlar ve fiziksel olarak da Çinlilerden farklıdırlar. Bu Müslümanlardan bazıları, Çin'e IX. yüzyılda ticaret yapmak için gelmişlerdir. Güney Çin'de, Müslüman nüfus sadece Çince konuştuğundan ve fizik olarak da Çinlilere benzediklerinden Çinlilerden ayırt edilmele-

ri imkânsızdır. Folklorda, aralarındaki bağ 'bulunan hazineyle' belirlenir. Anlatıma göre bir Çinli, garip bir nesne bulur ve bunu gören Müslüman, nesneyi çok yüksek bir fiyatla almak ister. Çinli, bu nesnenin çok değerli olması gerektiğini düşünür ve satmaz. Bu şeyi, kendisi kullanmaya çalışır ve bunu yaparken tüm sihirli özelliklerini ortadan kaldırır.

Folklorik halk resimlerinde Müslümanlar çoğu zaman bir hazine taşırken tasvir edilirler: bir zenginlik↑ tanrıları vardır, vb. Bu konuları tasvir eden bir resim, iyi şanslar ve iyi işler dilediğiniz bir tacire verilmesi uygun bir hediyedir.

Konfüçyüs kozmik gitar çalarken

Müzik 樂

Yue / yüe

Eski Çin'de her biri bir insan vasfına veya ilişkisine karşılık gelen, beş adet müzik aleti vardı. Bunlar: dürüstlüğü simgeleyen müzik taşı;↑ saflık ve sadakati simgeleyen telli çalgılar; savaş önderleriyle bağlantılı deriden çalgılar; ayın simgesi ut↑ ve evlilikte↑ mutluluğu simgeleyen ut veya mandolindir.↑ Konfüçyüs,↑ zamanının müziği konusunda çok bilgiliydi ve feodal Çin'in neresinde olursa olsun, devletin durumunu orada duyduğu müzik sayesinde değerlendirebildiği söylenir. Bu bağlamda, Konfüçyüs'ün uzaklaşmasına neden olan, 'ahlak dışı' (şehvetli) (*yin*) erotik açıdan tahrik eden dans müziği'nden söz edilir.

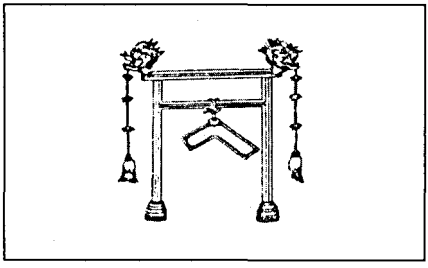
İyi müzik, gökyüzü ve yeryüzü arasındaki uyumu ifade eder. 'Davullar gök gürültüsü gibi gürlediğinde ve müzik taşları yıldırım gibi çaktığında, dans eden ve şarkı söyleyen flütler ve kemanlar sesleriyle havayı kapladığında, sinirler sarsılır, duyular uyarılır ve hayat coşar. Ancak bu şekilde üretilen müzik zevk vermez. Şunu diyebiliriz: müzik ne kadar gürültülüyse, insanlar o denli bunalır, devlet o denli tehlike içinde olur ve hükümdar o denli güçsüzleşir. Böylece, müziğin ruhu da kaybolur' (Lü Bu-wei, *Ilkbahar ve Sonbahar;* Richard Wilhelm'ın çevirisinden).

MS VI. yüzyıldan itibaren, klasik Çin müziği Orta Asya müziği ve müzisyenleri tarafından bir kenara itilmiştir. (Bkz. Ağız Orgu, Davul, Flüt, Sayı Mistisizmi)

Müzik Taşı 磬

Qing / çing

Müzik taşı, Çin ve Vietnam'ın en eski müzik aletlerinden biridir. Ksilofon'dan geldiği zannedilmektedir. Çoğu zaman sadeleştirilerek, gönyeye benzer bir şekilde tasvir edilir. *Qing* = talih ile eşsesli olmasından dolayı 'talih' simgesi olarak kullanılır.

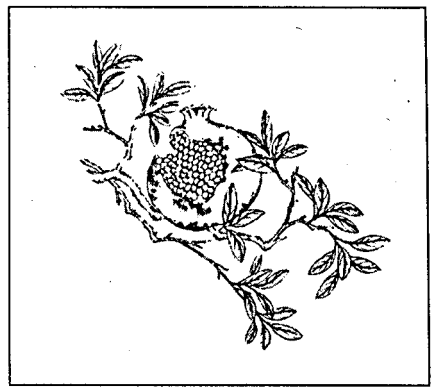

Müzik taşı

Nar 石榴

Shi-liu / şi-lyu

Bu Çin yazı karakteri, 'taş söğüt' anlamındadır ve Çin kaynaklarına göre bu ağaç, Çin'e Yakın Doğu'dan MÖ II. yüzyılda getirilmiştir. Narın içi tohumlarla (*zi*) dolu olduğundan bu meyve, Yakın Doğu'da olduğu gibi Çin'de de verimlilik simgesidir; ve böylece 'çocuklarla dolu' (*zi*) anlamına gelir. 'Üç şanslı meyve'den biridir – diğerleri, şeftali[↑] ve Buda eli[↑] meyvesidir. Bu meyveler bereketi ve bolluğu simgeler. Yarı açık, olgun bir nar resmi çok tutulan bir düğün hediyesidir. Bunun anlamı: *liu kai bai zi* = 'nar açılır: yüz tohum, yüz oğul'dur (Çince *zi* sözcüğü, hem 'tohum' hem de 'oğul anlamında kullanılabilir). Nar 'ağzını gülerek açar' (*shi-liu kai xiao-kou*). Kızlar saçlarına nar çiçeği takmayı severler. Bir kıza 'elma' (*ping-guo*) ve 'şeftali' (*tao*) olduğu söylenirse, bunun anlamı 16 yaşında olduğudur (*shi-liu* = 16, *shi-liu* = nar ile eşseslidir). Sunaklarda nar kullanılmamalıdır çünkü bu çok çekici bir meyvedir. Nar, 5. Çin ayında, yani yazın çiçek açar. Orkide,[↑] iris ve yabani elmayla beraber 'dört mevsimin[↑] çiçekleri'ndendir. Nar, memuriyet başlığı ve kuşak, memurun[↑] verimli olması dileğini değil, unvanının nesilden nesile devam etmesi dileğini ifade eder: *shi* = nar ile *shi* = nesil, eşseslidir.

Tohum dolu bir nar

Nefrit Taşı 玉

Yu / yü

Çince *yu* sözcüğü, genelde 'yeşim taşı' olarak tercüme edilir. Ancak birçok 'yeşim taşı,' gerçek yeşim taşları değil, nefrittirler. Bu özellikle de gerçek yeşim taşının bulunmadığı Tayvan'da geçerlidir. Nefrit, yeşim taşından daha saydamdır ve daha koyu yeşildir; ayrıca, yeşim taşı gibi, nefrit de cilalanır ve mücevher ve silah yapımında kullanılır.

Romanlarda, penis anlamındaki 'nefrit sapı' deyimin sıkça kullanımını, taşın sağlamlığı ve esnekliğiyle açıklanabilir.

Nehir 河江水

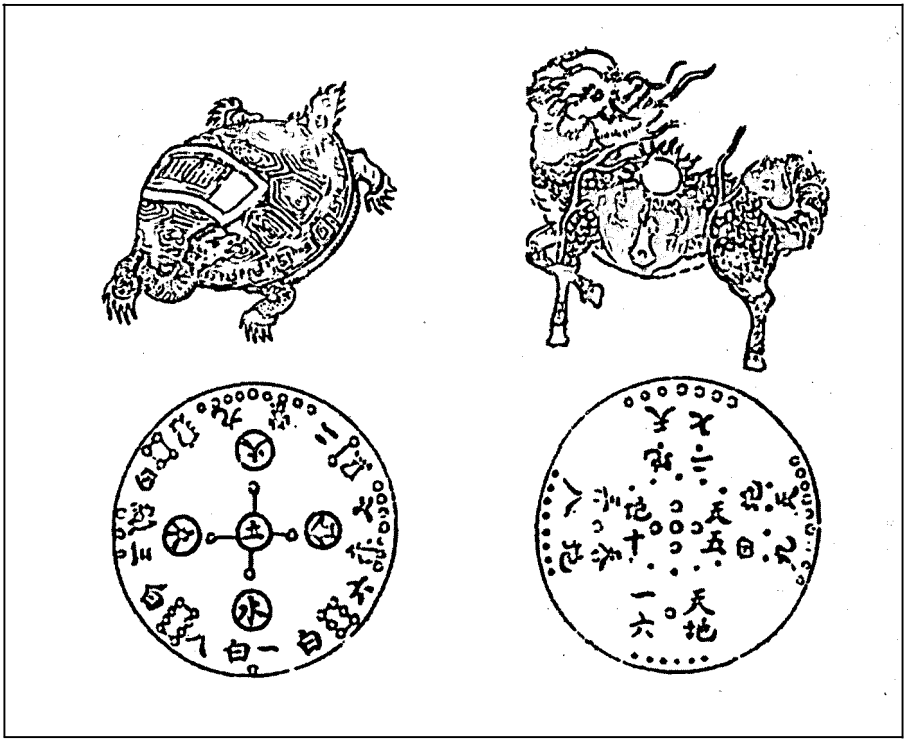
He; jiang; shui / hğı; cyang; şuiy

Kuzey Çin'in üç büyük nehri, ilk üç Çin hanedanını simgeler: Lo Nehri, Xia

Hanedanı'nı; Huanghe, Shang Hanedanı'nı ve Wei, Zhou Hanedanı'nı simgelemektedir. Nehrin suyunun renk değiştirmesi –örneğin, kırmızılaşması– hanedan için kötü bir işaret sayılırdı. Öte yandan, Huanghe'nin (Sarı Nehir) berraklaşması iyi bir işarettir: bunun sadece bin yılda bir gerçekleştiği ve sadece bir gün sürdüğü söylenir.

Efsanevi hükümdar Yu –gökyüzü tarafından 'Hong-Fan'ın Dokuz Bölümü,' kendisine emanet edilen, Xia Hanedanı'nın kurucusu, büyük Yu– suları zapt eder ve nehirleri ehlileştirirdi. Bunun için de, bir ejderha-atın Sarı Nehir'den çıkıp, kendisine nehrin bir diyagramını (*he-tu* – sihirli kare[1]) sunması uygundu. Aynı şekilde, bir kaplumbağa[1] ona Lo nehrinden 'Lo-shu' kitabını getirmiştir.

Tüm nehirlerin koruyucu tanrıları vardır ve bunu kimse unutmamalıdır. Eski zamanlarda, onlara insanlar kurban edilirdi; daha sonraları, bunun yerini tapınaklarda yapılan törensel sunaklar almıştır. Ünlü bir efsane de, barajdaki bir çatlaktan sonra nehir koruyucusunun rüyasında gördüklerine uyarak, Sarı Nehrin sularına bir erkek çocuk attırdığını anlatılır. Ardından,

He-tu ve lo-shu sihirli kareleri

on binlerce işçi çatlağın üzerine kürekle toprak dökmek zorunda kalırlar. Ancak selin ortasından aniden bir dev görünür ve herkes şaşkınlık içinde yere yatar. Çocuk, nehir tanrısı konumuna yükseltilir.

Nehir tanrısıyla dövüşmek için nehirlere atlayan kahramanların öyküleri Çin'in birçok bölgesinde bilinmektedir. Modern folklorda, ejderha-kral büyük nehirlerde yaşar ve kendisine kurban adanmasını bekler. Boğulan kişiler çok tehlikelidirler: 'kendilerinin yerine geçecek kişiler' bulmadan yeniden doğamazlar ve bunun için de nehirlere yakın yerlerde pusuya yatıp, suyun içine çekip boğabilecekleri kişileri beklerler.

Nergis 水仙

Shui-xian / şuiy-şyen

Çince *shui-xian*'ın tam sözcük anlamı 'su ölümsüzü'dür. Bu bitki yeni yıla doğru çiçek açtığından, uğurlu bir yeni yıl↑ simgesi olması çok uygundur. Bu çiçeğin Çin'in güneyindeki Fujian eyaletine Arap tacirler tarafından, MS 1000 yıllarına doğru getirildiği varsayılır. Bu bölgenin folklorunda nergis önemli bir rol oynar ve çiçek yetiştiricileri, kaplan ya da periye benzeyen türler üretmeye çalışırlar.

Bir nergis, taşlar↑ ve bambular↑ (*zhu*) tasvir eden bir resim, 'Ölümsüzler (*xian*) (size) uzun ömür (bambular) diler (*zhu*)' anlamında yorumlanabilir. Orkide↑ gibi nergis de, evli bir çifti simgeler.

Nergis ve şakayık

Nuo-Zha 哪吒

Nuo-ca

Bu genç bir tanrıdır: ateşten bir tekerlek üzerinde durur ve düşmanlarıyla savaşır. Bir öyküye göre, Kuzeyin Göksel Hükümdarı'nın oğludur, ancak ailesini değil sadece Buda'yı↑ kutlu saymıştır. Bazılarına göreyse Li Jing'in oğludur: üç yıllık bir hamilelikten sonra, bir et yığını şeklinde doğar ve babasını onu paramparça eder. Yaptığı İşler, *Feng-shen yan-yi* (Tanrıların Meta-

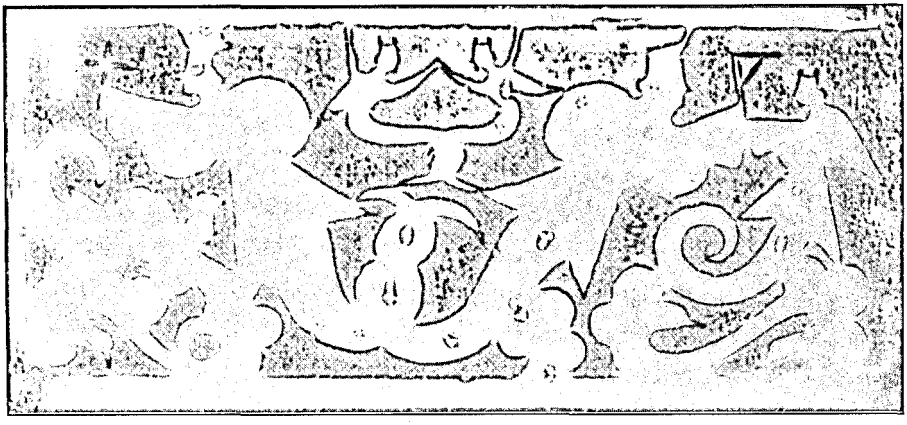
morfozu) ve *Xi you ji* (Batı'ya Yolculuk) adlı romanlarda anlatılmaktadır.

Nü-Gua 女媧

Nü-gua

Nü-gua'nın, aynı zamanda ağabeyi de olan Fu-xi'nin↑ karısı olduğu varsayılır. Fu-xi gibi onun da, bir yılan vücudu ve balık kuyruğu vardır. Günde 70 adet nesneyi değişime uğratabilirdi. Fu-xi ile beraber evliliği 'icat' etmişlerdir. Ama esas ünü, nesneleri eritebilmesi ve birbirine kaynatabilmesidir. Tanrıların savaştığı bir gün, dünyayı tutan dört sütundan biri kırılır: Nügua, taşları eritebilme hünerini kullanır ve sütunu onarır. Ancak, yüksekliği tam olarak ayarlayamaz ve bunun içinde gökyüzü sütunları hepsi aynı yükseklikte değillerdir ve gökyüzü biraz güneydoğuya doğru sarkar – ve Çin'in tüm nehirlerinin güneydoğuya akması da bundandır.

Nü-gua, aynı zamanda, ağız orgunu↑ icat eden ve Çin (dinsel) müziğinin kurallarını belirlemiştir. Diğer bir geleneğe göre, flütü↑ icat etmiş; insanı yaratmıştır. Kilden heykelcikler yapmış, onları fırınlarda pişirmiştir: bazıları fazla pişer ve siyah ırk ortaya çıkar; bazılarıysa fırından erken çıkarılır ve beyaz ırkı oluştururlar. Farklı bir gelenek ise bir zamanlar Kunlun'da yaşayan bir ağabey ve kız kardeşinden söz eder: adları Fu-xi ve Nü-gua'dır ve yaşayan tek insanlardır. Birbirleriyle evlenip, ensest bir ilişkiye girmek istemediklerinden, göğe yükselen iki duman bulutuyla kehanette bulunurlar: bu iki bulut gökyüzünde birleşir ve evlenmeleri gerektiğini işaret eder. Fu-xi, utandığı için cinsel ilişki sırasında gelinin yüzünü örtmenin uygun olduğunu düşünür – eski bir metne göre,

Fu-zi ve Nü-gua

birçok kadının günümüzde hâlâ yüzlerini örtmelerinin nedeni budur.

Nü-gua'nın birçok kez başı sıkışan kahramanlara yardım ettiği söylenilir. Öte yandan, kendisi hakkında kinayeli bir şiir yazmış olan, Shang Hanedanının son İmparatoru Zhou-xin'in ölümünde önemli bir rol oynadığı da söylenir.

Taş kabartmalarda, Fu-xi ve Nügua'nın vücutların alt kısımları birbirine sarılmış olarak tasvir edilir. Nügua, sağ elinde bir çift pergelle sağ taraftadır; Fu-xi'nin sol elinde bir gönye vardır. Bu işaretler, 'sağlam âdetler' fikrini yansıtır.

Ocak 灶

Zao / dzav

Her Çin evinin bir ocağı vardır. Ancak mutfak, evin içinde değil, küçük bir yan binada olmalıdır. Ocak ve mutfak evin kadınına ait bölgelerdir; erkeğin bunlarla hiçbir alakası yoktur. Ocağın üstünde ya da yakınında ocak tanrısının bir heykeli veya resmi vardır. Bulunduğu yerden, evde olup bitenleri izler ve bunları senede bir kere en büyük tanrıya aktarır. Bu yeni yılda[↑] gerçekleşir; göğe yükselmesinden önce, birçok kadın, sadece 'tatlı' sözler söylemesi için, ağzına bal sürerler. Bu tanrı ailenin koruyucusu da olduğundan, renkli baskılı kumaşlarda etrafı çocuklarla çevrili olarak tasvir edilir.

Ocak tanrısının önünde, mutfakta cinsel ilişkiye girilmesi kesinlikle yasaktır. Yüzü, birçok yangının dumanından, kararmıştır. Tüm Çin tanrıları (Budist tanrılar hariç) bir zamanlar dünyada yaşayan varlıklardı ve bu ocak tanrıları, çok eskiden, imparator tarafından haksız yere ölüme mahkûm edilen askerler olarak kabul edilirler.

Oğul 子

Zi / dzı

Her Çinlinin en önemli dileği bir oğlu olmasıdır ve bu günümüzde bile geçerliliğini korumaktadır. Devlet tarafından uygulanan 'nüfus planlaması,' ailelere sadece bir çocuk sahibi olma hakkı vermiştir; ve çocuk kız olduğunda büyük problemlerle karşı karşıya kalınıyor. Devletin yasaları cinsiyetler eşitliği hakkında ne derse desin, bir oğlana bir kız çocuğundan daha çok değer verildiği kesindir.

Çince *zi* kelimesi her zaman 'oğul' anlamında değildir. Soyadına eklendiğinde 'efendi'ye benzer bir anlam almaktadır; örneğin, *Kong-zi* = Kong Efendi = Konfüçyüs. Olağanüstü yetenekli, kültürlü bir genç erkeğe *cai-zi* denir. *Zi-di*'nin 'oğullar ve genç erkek kardeşler' anlamına geldiğini zannedebiliriz (kelimesi kelimesine çevirisi), ancak aslında genelevlere giden erkekler anlamındadır. Zevk adamı olarak *Zi-di*'nin kadınlardaki karşıtı, 'güzel,' *jia-ren* yani hafif meşrep bir kadındır.

Ok 矢

Shi / şı

Ok, çok eski zamanlardan beri Çin'de değişik şekillerde kullanılmaktaydı: örneğin, bir tür zıpkın olarak, ucunda sinyal vermeye yarayan, düdüğe benzer bir parçası olan, 'şarkı söyleyen ok' şeklinde vb.

Bir oku ikiye ayırmak bir anlaşmayı tasdik etmek demekti. Çin'de ve başka ülkelerde de bilinen bir hikâyede

baba oğullarını↑ çağırır, hepsine birer ok verir ve onları kırmalarını ister. Bunu kolayca yaparlar. Sonra onlara birçok oku bir arada verir ve kırmalarını ister. Hiçbiri kıramaz. Böylece baba, oğullarına bir arada olurlarsa güçlü olabileceklerini öğretir.

Bir modern Çin filminde, koca arayan bir genç kız bir ok atıyor ve ekliyor: 'Hiçbir ok kendi kendini fırlatmaz. Her fırlatılmış ok bir yaydan çıkmıştır.' Bu oku bulan erkekle evleneceğini ifade eden oldukça erotik bir benzetmedir.

Gizli güçlere inanan bir mezhebin üyeleri ayin yaparken

Okultizm 秘道

Midao / Midav

Lao-zi↑ ve Konfüçyüs'ten↑ itibaren, Çin'in yüksek öğrenimli sınıfı aydın ve gerçekçi olmuş ve arkadaki hayalden çok buradaki ve yaşadığımız hayatla ilgilenmiştir. Bu gerçekçi yaklaşıma rağmen, yıldız falı,↑ toprak falı,↑ tıp,↑ kehanet↑ ve sayı mistisizmiyle↑ bağlantılı bir ecdat kültü devam etmekteydi. Konfüsyüsçüler ve Taocuların kendilerine seçtikleri yol, her şeyi kapsayan bir ontolojik değerler bütünü içerisinde, kişinin kendini, ben'i tamamıyla anlamasıdır. Taocu Huai-nan-zi'nin (MÖ 179-122) ayrılıkçı örgütü gibi mitolojik ve simyacı topluluklar ortaya çıktığında veya gizli Taocu örgütler tüm Çin'e yayıldığı dönemlerde ve Konfüsyüsçülüğün giderek daha katılaşarak bir doktrin sistemine dönüştüğünde bile, 'ruhta birleşme' kavramı her iki okula rehberlik etmeye devam etmiştir.

'Cennet↑ ve cehennem↑ insanların aklındadır': Çinlilerin öteki dünya hakkındaki bu görüşleri, Çin tarihinde tekrar tekrar karşımıza çıkar. Konfüçyüsçülüğün sonraki aşamalarında, cenaze adetleri ve atalara tapma o denli gelişmiştir ki kendi kendine telkin ortaya çıkmıştır: 'Oruç tutarak ve ölünün hayatı hakkında meditasyon yaparak, ölünün fiziksel görünümüne, sesine, giysilerine ve alışkanlıklarına saplantı

haline getirecek kadar yoğunlaşarak, yas tutan kişinin zihni, neredeyse ölmüş babasını görecek veya sesini duyacak kadar uyarılır' (Richard Wilhelm). Ancak Çinlilerde törensel davranış ve gerçek hisler arasındaki farkı gözetmek zordur.

Konfüçyüs'ün ölümden sonra yaşamın belirsizliği hakkındaki fikirleri – 'atalara tapmayı bir görev haline getirmiş ve özgür düşüncenin yolunu açmıştır' (Richard Wilhelm)– geniş halk kitlelerine ulaşmamıştır. Çoğu Çinli ruhlara↑ ve tanrılara tapmakla yetinmeyip onlarla yakın ilişkiler içine girmeye çalışmıştır. Değişik mezhepler ve okült hareketlerin önüne geniş bir faaliyet alanı açılmıştır. Politik ayaklanmalar döneminde, örneğin Boxer Ayaklanması'nda, bu hareketler birçok üye toplamıştır: örneğin, hastaları iyileştirebilen ve günlük hayatın zorluklarında yardımcı olan Tilki Hu,↑ 'üçüncü baba Hu'ya tapan Tilki Hareketi. Kendini hayır işlerine adayan ve günümüzde Güneydoğu Asya'da hâlâ varolan, Svastika Cemiyeti de bunlardan biriydi.

"Beyaz Lotus" mezhebi

1930'lara kadar Çin'de çok sayıda bu tür mezhep ve okült gruplar vardı. Kimileri, kökeni Ming Hanedanının 'Beyaz Lotus Cemiyeti'ne↑ kadar izlenebilen, 'Ejderha çiçeği mezhebi' (*longhua*) gibi çok ayinseldiler: tövbe etmek, cinsel ilişkide bulunmak ve çok miktarda tütsüyü aynı anda yakmak, bilinçaltına ulaşmak için kullanılan yöntemlerdi. Diğer gizli örgütler ayin düzenlemez ve kendilerini günlük hayatın meselelerine adamışlardı – örneğin, Xian-tian (Cennetten Önce) mezhebi ve Wu Wei (Faaliyetsizlik İçinde Faaliyette Bulunmak).

Günümüzde ruhani uygulamalara hâlâ rastlamaktayız: bir tapınakta, kum veya kül serpiştirilmiş kare bir levhanın üzerinde iki adam bir değnek tutar: seans başladığında değnek 'kendi kendine hareket eder' ve levhanın üzerine işaretler çizer. Bu 'dünya ötesinden mesajları' çözmek ve yorumlamak için bir uzman getirtilir.

Bkz. Muska, Ruh.

Oltalı Balıkçı 漁夫

yu-fu / yü-fu

Bir efsaneye göre, Zhou Hanedanı'nın (MÖ 1050'e doğru) ilk İmparatoru bilgili bir danışman ararken, nehir kıyısında balık tutan çok sade giyimli bir yaşlı adam görür. Bu, Jiang Ze-ya'dır (diğer adıyla Jiang Tai-gung) ve her zaman bu şekilde tasvir edilir. Geleceğin İmparatoru bu yaşlı adamı 'tutar' ve yıkılmakta olan Shang Hanedanına karşı savaşında baş strateji uzmanı olarak görevlendirir. Bu hikâye, XVII. yüzyılın başlarında yazılmış Feng-shen adındaki öykü kitabında anlatılmaktadır.

Olta ile balık tutan balıkçı için şanslı bir tesadüf

Onüç 十三

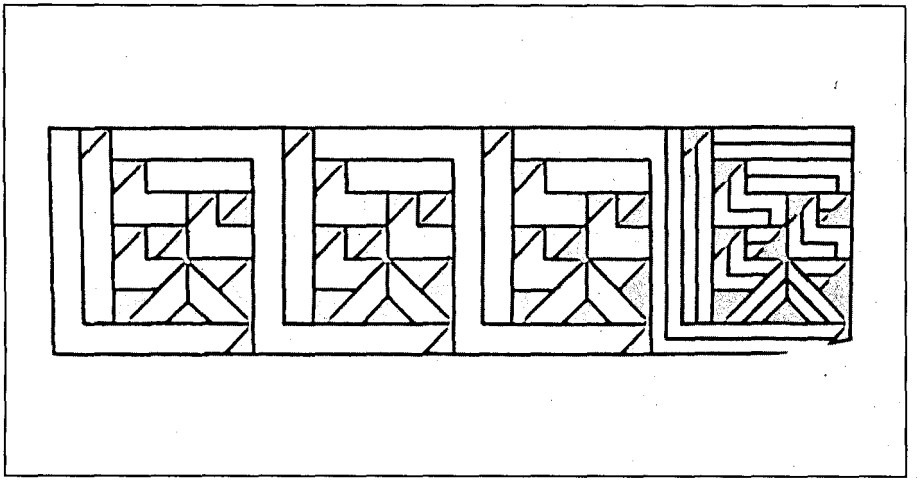
Shi-san / şi-san

Çinliler iki sayısal döngü geliştirmiştir – On Gövde ve Oniki Dal ve bunların her ikisinde de 13 sayısı yoktur. Bu sayı Hint sayı mistisizminde, diğer sayılarla 'olumsuz ilişki' içerisindedir (bunun nedeni, ilk başlarda Hint yılının, oniki ay dönemine bölünmesi ve böylece ay yılının sonunda, bir 13. ay dönemi eklenmek zorunluluğunun doğmasıydı; buna, 'Sıkıntıların Efendisi' adı verilirdi). 'Onüç Nokta' veya 'Onüç Tai-bao' deyimleri hakaret olarak kullanılır. *Tai-bao*, gerçekte, sarayın yüksek memurlarına↑ verilen bir unvandı; daha sonraları, büyük dolandırıcı anlamını almıştır.

On Bin 萬

Wan / van

'Birden iki doğar, ikiden üç, üçten on bin nesne doğar;' Lao-zi, Çin kozmolojisini böyle özetlemiştir. Çince 'yüz bin' ve 'milyon' için sözcükler olsa bile, günlük yaşamda on bin en üst sınırı belirler; en yüksek miktarı ifade eder. İmparatora↑ hitap ederken, 'On bin yıl yaşayınız!' dileği anlamında, 'On bin yıl hayat' denirdi. Protokol kurallarına uygun olarak Prense, sadece 'Bin yıl hayat' ile hitap edilirdi.

"On bin" işareti helezon şeklinde bir su akıntısı olarak tasvir edilmiş

'On bin,' her zaman, svastika, akrep ve helezon biçiminde bir su yolu gibi değişik şekiller altında, Ölümsüzlüğün[↑] etkin bir simgesi olmuştur. Helezon motifli bir fonun önünde asa[↑] tasvir eden bir resim, 'On Bin (*wan*) nesne (= her şey) dilediğiniz gibi olsun!' anlamında yorumlanabilir.

Oniki 十二

Shi-er / şı-ırğ

Eski Çin takvimi, 28 veya 29 günlük, oniki aydan oluşurdu. Bu sistem, ay takvimi[↑] üzerine kurulmuştu ve sadece 354 günlük bir yıl veriyordu. Bunun neticesinde, takvimle mevsimler arasında bir uyuşmazlık ortaya çıkmıştı ve ek aylara ihtiyaç duyulmuştu: her 19 yıllık dönemde, en azından yedi kere ek ay koyma zorunluluğu doğuyordu. Memurlar oniki yerine onüç maaş aldıklarından, ek aylı yıllar çok seviliyordu.

Çin düşüncesinin en eski katmanında, biri on diğeri oniki üzerine kurulmuş iki döngü ayırt edilebilir. İkisi bir araya geldiklerinde, altmış üzerine kurulan döngüyü oluştururlar. Onikili seriler, oniki burçtan oluşan burçlar kuşağıyla[↑] karşılaştırılır. Eski Çin günü, on iki çift saatten oluşurdu. Çinli astronomlar, Jüpiter'in güneşin etrafını on iki yılda döndüğü biliyorlardı. Oniki adet İmparatorluk[↑] simgesi vardı ve efsanevi İmparator Shun'un oniki yüksek devlet memuru[↑] atadığı varsayılır. Eski karşıtlık doktrini çerçevesinde, Çin tıbbı[↑] oniki organ tanıyordu: akciğer, kalp, perikart, karaciğer, dalak, böbrek, sidik torbası, mide, uzun bağırsak, kısa bağırsak ve içi boş bir organ.

Efsanevi İmparator Shun

Eski Çin müziğinin beşli ölçülerine sonraları oniki tonlu ölçüler eklenmiştir.

Onluk Göksel Döngü 天干

Tian-gan / tyen-gan

On Göksel Döngü ile Oniki Dünya Döngüsü[↑] (burçlar kuşağı[↑]) eski Çin düşüncesinde beraberce varolmuş ve adları en eski metinlerde bile sıkça geçen iki kavramdır. Onluk döngüdeki sayılara *gan* adı verilir ve sonucunda 'Göksel Gövdeler'i (*tian-gan*) veren bir dikdörtgen koordinat sistemine göre düzenlenir. Onikili döngünün sayıları bir daire şeklinde düzenlenmiştir ve bunlara 'Dünyevi Dallar' adı verilir (*di-zhi*). Onikilik döngü altı sayısı üzerine kurulmuştur. Bu iki döngünün birleşimi, bizim yüzyıl anlamımızın Çince karşıtı olan, altmış[↑] yıllık büyük döngüyü oluşturur.

On simgenin (*gan*) anlamı günümüze kadar çözülememiştir. Bunların çok eski bir on günlük hafta olabilecekleri önerilmiştir ancak buna dair hiçbir kanıt olmadığı gibi, Çin takvimi çok eskiden beri bir ay takvimi olduğu ve hiçbir zaman otuz günlük dönemler olmadığı için de bu önerinin doğruluğuna pek inanılmamaktadır.

Orkide 蘭

Lan / lan

Lan sözcüğü, zambak[↑] veya iris anlamında da kullanılabilir. Orkidenin simgesel anlamının büyük kısmı kokusuyla ilişkilidir. Bir 'orkide oda,' bir genç kızın yaşadığı yer veya bir evli çiftin yatak odasıdır. Güzel bir kadının nefesi, orkide gibi kokar. *Lan* = orkide sözcüğü sadece kadın adlarında kullanılır.

Eski metinler orkide çiçekleriyle yıkanmaktan söz eder. Ancak bu, ruhlar tarafından ele geçirilmiş bir vücudu iyileştirdiği inanılan, pislik banyosu yerine kullanılan bir deyim de olabilir. Orkide, genelde, sevgi ve güzelliği temsil eder. 'Altın Orkide Bağı' (*jin lan*

qi), iki erkek veya kadın arasında cinsel bir yönü olması gerekmeyen, yakın bir arkadaşlıktır. Bir erkek karısına: 'Yukarıda (yeryüzünde) altın orkidemiz (bağımız) var, aşağıda (yeryüzünün altında) aynı mezarlarımız var' diyebilir. İki eşcinsel arasındaki ilişki de 'Altın Orkide Bağı' ile ifade edilebilir.

'Altın Orkide Kulübü,' sadece Guangdong eyaletinin Shun-de bölgesinde bulunuyordu. Bu, genç kızların buluğ çağında yaşamak için gittikleri ve oldukça serbest bir hayat yaşadıkları, 'genç kız evi'dir: genç erkekler için de benzer evler vardı. Eyaletin bir valisi, genç kızların yaşadıkları serbestliği o denli yakışıksız bulur ki, babalarının ve ağabeylerinin gözlerini, ailelerinin başlarına açtıkları rezaletten dolayı, kırmızıya boyatır. Aile uygun bir damat bulur bulmaz genç kız, zorla 'Altın Orkide Kulübü'nden çıkarılır ve evlendirilirdi. Ancak, bazı genç kızlar kocalarıyla kalmazlar ve Kulübe geri dönerlerdi – kocaları da hemen başka biriyle evlenirdi. Bu âdetin, Güney Çin'de yaşayan Han ırkından olmayan en büyük azınlık, Zhuang'lardan geldiği zannedilmektedir.

Yi-jing'in, 'İki kişi birbiriyle barış içerisindeyse, keskinlikleri (metal↑) kırılır. Barış sözcükleri, orkideler kadar güzel kokar' yazan bölümüne göre, vazo↑ içindeki orkideler 'barış,' 'antlaşma' anlamını ifade edebilir.

Bir orkide

Orman 林

Lin / lin

Eski Çin'in ormanlık bir ülke olduğunu eski metinlerden açıkça görmekteyiz. Yüzyıllar boyunca, ağaçların çoğu kesilmiş ve sadece az nüfuslu sınır bölgeleri ormanlık alan olarak kalmıştır. Ağaçlandırma politikası, sadece 1911'den (cumhuriyetin kuruluşu) itibaren başlatılmış ve 1949'dan itibaren Komünist hükümet tarafından desteklenmiştir.

Ulu dağların eteklerindeki kutsal ormanlar ve kutsal korulardan sıkça söz edilir. Ancak genelde orman, tehlikelerle dolu, tüyler ürpertici ve tekin olmayan bir yer olarak görülürdü. Gü-

ney Çin ormanlarında, kaplanlar gezer ve haydutlar yaşardı – haydutlara verilen 'yeşil orman insanları' adı buradan gelmektedir.

Çin'de ve Japonya'da orman ve dağ ruhları (*shian-xiao*↑) o denli yaygındır ki, 1824 yılı gibi yakın bir tarihte Shogun'un yerel tapınağı ziyareti sırasında ormanlardaki, Tengu'ya Nikko Dağları'nı terk etmesini emreden levhalar asılmıştı. Her iki halk, 'kutsal ağaçlar'a saygı gösterirler – örneğin, çok yaşlı çam ağaçları, köknarlar ve büyük ginko ağaçları gibi.

Çin resimlerinde ağaçlar, her zaman, binalar, yollar ve insanlarla beraber tasvir edilir; aslında bu 'ehlileştirilmiş' doğadır, vahşi doğa değildir (kır↑).

Otuzaltı 三十六

San-shi-liu / san-şı-lyu

İlk İmparator Shi-huang-di, Merkez Krallığını altı sayısı üzerine kurmuştur: 36 eyaleti için altının karesini almış ve heyetini 36 at arabasından oluşturmuş.

36 eyalet, yassı bir kare olduğuna inanılan dünyanın merkezini oluşturuyordu, karenin kenarlarındaysa 36 'barbar' veya yabancı halk yaşardı; bunlar ufuk çizgisinin her dört bölgesinde dokuzar adettiler. Ayrıca Taocu filozof Huai-nan-zi'nin (MÖ 179-122) hesaplarına göre, Batı'da 10, Doğu'da 6, Güney'de 13 ve Kuzey'de 7 taneydiler. Her iki hesapla da 36 sayısı elde ediliyordu.

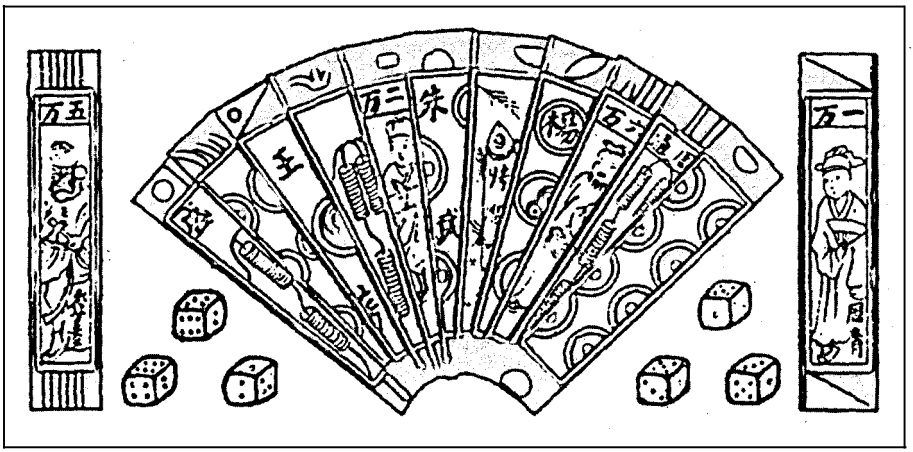
Efsaneye göre Tang Hanedanı (618-907) sırasında, 36 bilgin yüksek düzeydeki Taocu rahipler tarafından büyüyle öldürülmüş ve ardından veba tanrısı katına yükseltilmişlerdir.

Bir Güney Çin geleneği, Ming Hanedanının sonlarına doğru (1664'e doğru) Fujian eyaletinde 360 bilginin yabancı Mançu Hanedanına teslim olmaktansa, intihar etmeyi yeğlediklerinden söz eder. Onlar da veba tanrısı katına yükseltilmişlerdir ve kült törenleri sırasında, bir gemi itinayla süslenerek denize bırakılır: bu bulaşıcı hastalıkları uzak tutmak içindir.

Oyunlar 遊戲

Youxi / yoğsi

Günümüzde dünyaca tanınmış birçok oyun, Çin'de icat edilmiştir: uçurtma, belki de aralarından en tanınmış örnektir. Sihirli karenin, bir gün Lo nehrinin kıyısında yürüyen İmparator Yu'nun karşısına çıktığı söylenir. Çin'de birçok değişik türü olan satrancın↑ da, 'Sarı Nehrin Planı' adlı gizemli bir belgeden ortaya çıktığı varsayılmaktadır.

Oyun kâğıtları ve zarlar

Oyun kâğıtları hakkındaki ilk bilgiler de Çin kaynaklarında karşımıza çıkar. Çin kültürünün zirvesinin yaşandığı Tang Hanedanı (618-906) sırasında, eski 'çanak atma' (*tou hu*) oyunundan ortaya çıktığı zannedilmektedir. O günden beri, Çin oyun kâğıtları dikdörtgen ve çok küçüktür: çoğu zaman bitki yapraklarına benzetilir. Özellikle, çocukların birçok hediye aldıkları Yeni Yılda,[↑] kadınlar 'yaprak oyunu' (*ye-zi xi*) oynarlar.

Domino oyunundan da ilk kez Çin belgelerinde söz edilir ve burada da, diğer oyunlar için olduğu gibi, gerçek ve hayal içice girmiştir.

Dui-z, bilgin[↑] ve aydınlar tarafından oynanan bir tür toplantı oyunudur. Bir oyuncu bir cümle kurar; ikinci oyuncu bununla benzerlikler taşıyan diğer bir cümle kurar – ikinci cümlenin her unsuru, ilk cümledeki karşıtını şekilsel ve cümle yapısı içindeki yeriyle yansıtmalıdır: yani ad-ada, fiil-fiile, bileşik sözcük-bileşik sözcüğe olmalıdır. Cümleler, çoğu zaman, klasik metinlerden alıntılar ve sözcük oyunlarından oluşur.

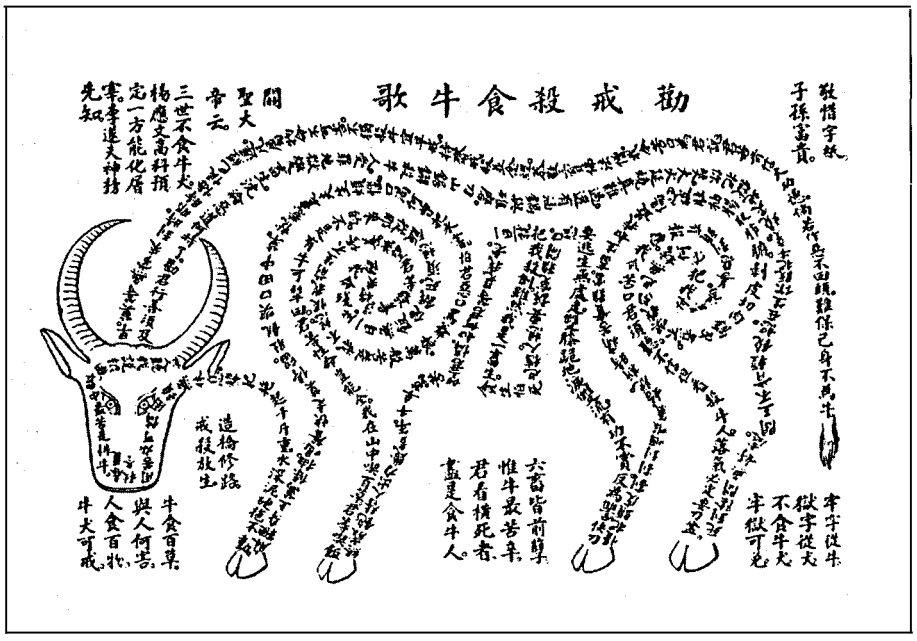
Açık hava oyunları için bkz. Kar, Salıncak, Top.

Öküz (İnek) 牛

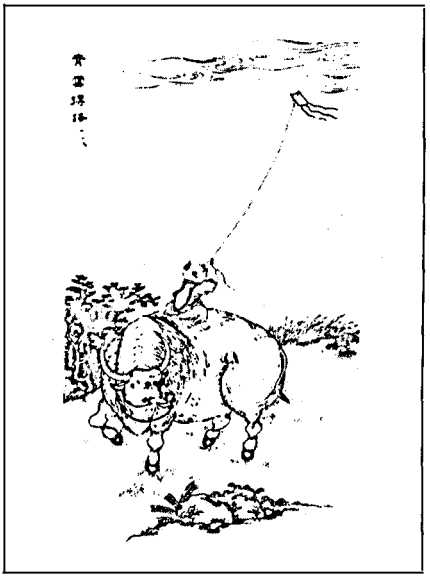
Niu / nyu

Öküz (inek), Çin burçlar kuşağının ikinci hayvanıdır ve sıçanın[↑] ardından gelir. Çince *niu* sözcüğü, geniş kapsamlıdır ve öküz, inek, boğa, vd. kapsar. Çinliler için *niu*, sabanı çeken ve yük taşıyan hayvandır. Günümüzde bile çoğu Çinli, kendilerine hasat için yardım eden ve bunun için de teşekkürlerini hak eden bu hayvanı öldürüp yemeyi ahlak dışı buldukları için etini yemezler. Budizm'deki et, özellikle de sığır eti yasağıyla aralarında bir ilişki kurularak, bu tabunun Çin'e Budizmle birlikte geldiği varsayılmaktadır.

Ortaçağ'da birçok İmparator *niu*'un kesilmesi ve tüketilmesini yasaklayan fermanlar çıkarmıştır. Japonya'da, buna benzer daha katı fermanlar çıkmıştır. Güney Çin'de, Budizmle hiçbir ilgisi olmayan bir *niu* halk kültü vardı (manda[↑]). Öküz, bir zamanlar İmparatorun[↑] da katıldığı sabanla toprağı işleme töreniyle açılan, toprak işleme mevsimi, ilkbaharı simgeler. 'Sarı öküz' (*bovina communis*) adına inşa edilmiş 'öküz tapınakları' vardı. Başka renkte öküzler de vardı; ve bir öyküde Lo-yang şehrinin yakınlarında bir yerde, iki siyah öküz ve iki mavi öküzün nehirden[↑] çıkıp, dövüştüklerini anlatır. Öküz ile su[↑] arasındaki bağlantı çok eskilere dayanır: bir zamanlar, bentle-

Çin yazı karakteriyle çizilmiş bir öküz

Öküz ve uçurtmalı erkek çocuk

rin çökmesinden korkulduğunda taş veya tunçtan öküz heykelleri nehirlere atılırdı. Birçok efsane, ağaçtan çıkan ve nehre doğru koşan bir öküzün tanrılaştırıldığını anlatır. Tüm bu efsanelerin ortak yanı, hayvanın gücüne olan inançtır.

Boğa güreşi, Güney Çin'in bazı yerli azınlıkları tarafından bilinmekteydi ve sonradan Çinliler de bu sporu benimserler. Birbirine uygun iki boğa seçilir: kaybeden kesilir ve iki takım tarafından yenilir. Bu 'boğalar,' genellikle su mandasıydılar. Bazı yetkililere göre bu güreşler, Batı Çin'de öküz biçimindeki nehir tanrısıyla yaşanmış bir dövüşün törensel bir yeniden canlandırmasıdır. Ancak, bunun bir doğurganlık kültü olduğu aşikardır: boğa güreşi sırasında yerli kadınlar, sadece 'Davul-dans bayramı'nda yaptıkları gibi, davul çalıp dans ederler. Bu adı geçen bayram, hasat mevsimin sonunda kutlanırdı: Kore'de aynı kutlama 5. ayın 5. gününde yapılırdı.

Ölümsüzlük Otu 芝

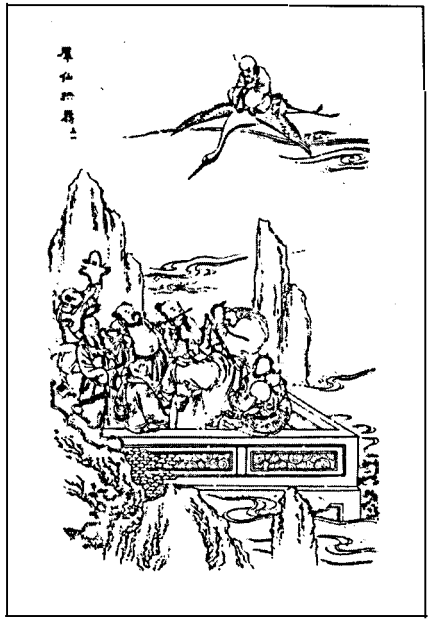
Zhi / ci

'Mucizevi' ot, diğer adıyla 'ölümsüzlük otu'nun (*zhi* veya *ling-zhi*) adı Çin edebiyatında sıkça geçer ve resimli halk kitaplarında bir geyiğin↑ ağzında veya bir turna kuşunun↑ gagasında tasvir edilir: uzun ömürlülüğün↑ çift simgesidir.

Ling-zhi birçok değişik şekilde tasvir edilir. Çince de bazen bir *cao* = ot, bitki türü olarak kabul edilir. Bir eski metin, Doğu denizinde bir adada yıl boyu yetiştiğini açıklar: Su otuna benzer, uzun, oval ve sivri yaprakları vardır ve ona sahip olan sonsuza kadar yaşar. Diğer metinler onu bir tür gübre mantarı olarak tanımlar ve birçok resimde sapı ve şapkasıyla mantara↑ benzer. *Zhi*, çabuk gelişme veya kamu görevlerinde çok hızlı yükselen bir meslek hayatı anlamında da kullanılır; özellikle birçok *zhi* bir arada tasvir edildiğinde verimlilik simgesi anlamına gelir.

Simgesel olarak ve simyada önemli

bir yer tutan ve bir halüsinojen olan Zhi, Han Hanedanı'nın sonlarına doğru kullanılmaya başlanan toz preparatlar *han-shi* (soğuk mineraller) ve *wu-shi*'den (beş mineraller) oldukça farklıdır. *Zhi*, bir uyarıcı olduğu için kullanılıyordu ve gücünü keşfeden kişinin kendini hemen müzik[↑] ve sekse[↑] adadığı yazılmıştır (Huang-fu Mi tarafından 215-282). 'Ölümsüzlük Otu' ile karşılaştırıldığında, 'beş mineraller' tozu, hiçbir dini ya da kozmolojik anlam taşımaz: yaygınlığı tamamiyle etki gücüyle bağlantılıydı.

Ölümsüzlerin Şöleni

Ölümsüzler

Xian / şyen

Çinli 'azizler,' yaşamlarında olağanüstü güçler geliştirmiş ya da bunlara sahip olmayı başarmış ve ölümlerinden sonra tanrısallaştırılmış erkek veya kadınlardır. Bu yüzlerce azizin, Doğu Denizi'nde bulunan 'Kutsanmışların Adaları'[↑] ya da Kunlun Dağları'nda, sonsuza dek mutlu ve dertsiz tasasız yaşadıklarına inanılır. Yeryüzünde ise, kültleri belirli bir mekânla bağlantılıdır. *Xian* sözcüğünün, bir alanda olağanüstü yetenek sergilemiş yaşayan kişiler için de kullanılabileceğini hatırlamak gerekir. 'Şiir azizleri,' 'kılıç azizleri' ve 'şarap azizleri'nden söz edilir; ve çoğu zaman *xian* sözcüğü bir hayat kadınının mesleki adına eklenir.

Sekiz Ölümsüz (*ba-xian*), özel bir 'aziz' topluluğu oluşturur. Bazen üçlü gruplar halinde tasvir edilseler bile, çoğu zaman hep beraber tasvir edilirler. Yüzyıllar boyunca bu grubun üyelerinde değişiklikler olmuştur; günümüzde bu gruba üye olanlar: Zhang Guo-lao,[↑] Zhong-li Quan,[↑] Han Xiang-zi,[↑] He Xian-gu,[↑] Lan Cai-he,[↑] Li Tie-guai,[↑] Lü Dong-bin[↑] ve Cao Guo-jiu'dur.[↑]

Köy tapınaklarında sunaklar üzerinde Ölümsüzler topluluğunu tasvir eden bir kumaş parçasıyla kaplıdır. Resimlerde çoğu zaman iyiliksever kişi rollerinde tasvir edilirler; ya da Batı'nın Ana Kraliçesi (Xi-wang-mu[↑]) tarafından düzenlenen tanrılar ve uzun ömürlü-

lük↑ bayramı kutlamalarına gitmek için denizi geçerken tasvir edilirler. Bir taraça ya da pavyondan, turna kuşu sırtındaki uzun ömürlülük tanrısını selamlarlarken de tasvir edilirler.

Eski metinlere göre, dünyaya geri dönüp, örneğin bir köprüde kendilerinden sadaka isteyen yaşlı bir adamla karşılaşabilirler. Ölümsüzlerden biri, teninden kazıdığı kirle bir hap yapar ve bunu dilenciye verir – dilenci bunu iğrenerek geri çevirir! Bu öykünün diğer bir yorumunda, dilenci bu hapı ölü balıklar üzerinde deneme akıllılığını gösterir: balıklar canlanınca, kendisi de hapı yutar ve bir Ölümsüze dönüşür.

Taocu bir topluluk olan Sekiz Ölümsüzler kimi zaman, daha Budist bir topluluk olan onsekiz Luo-han↑ ile birleştirilir.

Ön / Arka 前後

Qian-ou / çyen-oğ

Çince 'ön,' Güney ve ateş elementiyle↑ bağdaştırılır ve bir eril ilke *yang*↑ simgesidir. İmparator↑ misafir kabul ederken, gözleri güneye (ön tarafa) bakardı ve İmparatorluk sarayı da her zaman güneye bakardı – toprak falı↑ (*feng-shui*) kurallarına göre inşa edilmiş her iyi mezar da aynı şekilde güneye bakardı.

'Arka,' Kuzey, suyla↑ bağdaştırılır ve bir dişil ilke *yin*↑ simgesiydi. Kullar, İmparatora Güney yönünden yaklaşırdı. 'Sol/Sağ' çoğu zaman 'Doğu/Batı'ya tekabül ederdi. Eski Çin haritalarında Kuzey altta, Güney üsttedir.

Öpücük 親嘴

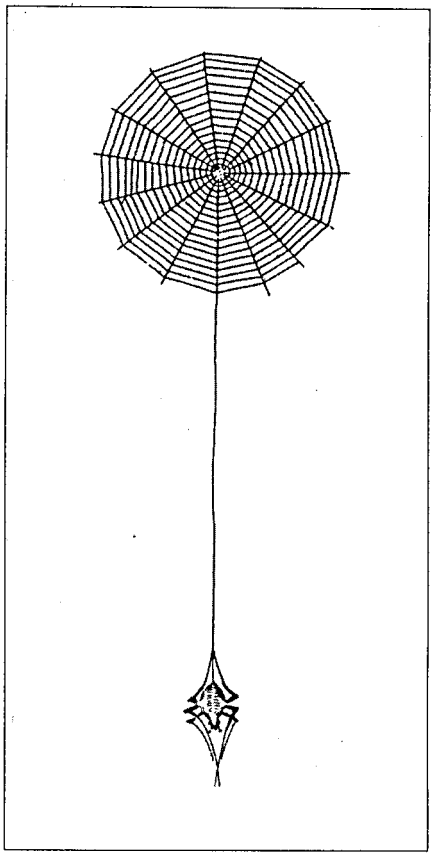
Qin-zui / çin-dzuiy

Çin'de ve Japonya'da, Batı'daki kadar sık öpüşülmez. Eski metinlerde öpüşmekten söz edilir ancak bu her zaman cinsel ilişkiyi simgeler. Ve Çin'de de bu anlamda anlaşılır: örneğin, Tankaların dolunay gecesinde (kara kurbağası↑) düzenlenen düğünlerinde olduğu gibi. Batı'da toplum içerisinde öpüşmek hiçbir özel anlam taşımazken, Çin'de bu çok yakın bir geçmişe kadar bir tabu sayılırdı. Öpüşürken yakalanan öğrenciler üniversiteden kovulabilirlerdi bile.

Örümcek 蜘蛛

Zhi-zhu / ci-cu

Örümcek uğur getiren bir hayvandır. Ağından aşağı doğru kayarak, 'gökyüzünden inen talih'i simgeler. Orta Çin diyalektlerinden birinde, uzaktan dönen bir oğlun ya da bir misafirin habercisi olduğu için örümceğe, *xi-mu* = 'bir anneye neşe veren' adı verilir.

İpte sallanan örümcek: neşe gökyüzünden aşağı iner

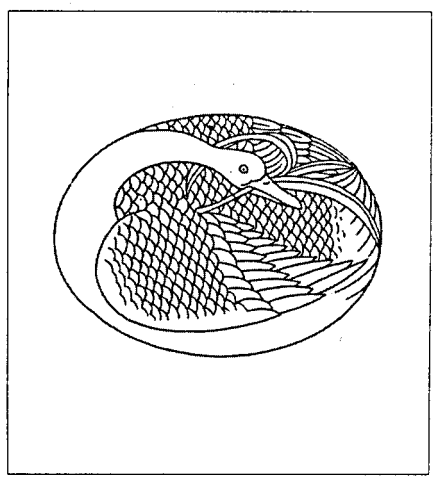
Ördek 鴨

Ya / ya

Ördek motifine halk işlemelerinde sıkça rastlanır. Doğu Çin'in bazı bölgelerinde *ya* sözcüğü aynı zamanda eşcinsel anlamına geldiğinden, 'ördek' (*ya*) sözcüğü bir tabudur. Kuzey'de, *ya* 'penis' anlamında kullanılan sözcüklerden biridir. Budist törenlerde ördek, *ya* (kötülüğü) 'bastırmak' anlamındadır. Tayvan'da yılbaşı gecesi, siyah bir ördek kurban edilir ve kanı kâğıttan bir kaplanın[↑] ağzına konulur. Ardından bu kâğıttan kaplan şehir kapılarında yakılır ve bunun şehri tüm kötülüklerden koruyacağına inanılır.

1661 yılında Tayvan'da, Zhu Yi-gui adında bir kişi Çin hükümetine karşı çok büyük bir ayaklanma yönetmiştir. Daha önceleri ördek yetiştiricisi olduğundan, ona 'Anne Ördek Kralı' adı verilmiştir. Orta Tayvan'da ördek yetiştirilmesinin o dönemde birkaç yıl boyunca yasaklanmasının nedeni bu ayaklanmadır. (Hummel der ki: 'Zhu'nun bir emriyle, ördekler asker gibi yürürlerdi ve tüm komşuları şaşkınlık içinde kalırdı.')

Çin'de ve Tayvan'ın bazı bölgelerinde yaşayan, 'Ördek Yumurtası Dini' adlı mezhebin üyeleri çok katı birer veje-

Sazlıkta bir ördek: "Sınavınız iyi geçsin"

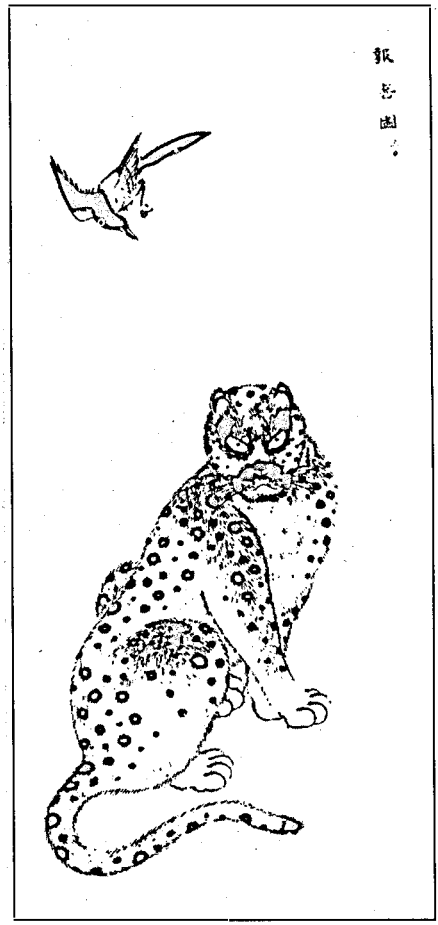
taryendirler ve 'ördek yumurtasıyla beslenirler. Tanrıça Guan-yin'e[↑] taparken, ellerinde ördek yumurtası tutarlar. Bu kült ahlaksız davranışlarda bulunmakla suçlanmış ve Tayvan'da yasaklanmıştır.

Mandarin ördeği[↑] evlilikte mutluluğu simgeler.

Panter 豹

Bao / bav

Bao sözcüğü 'leopar' veya 'panter' anlamındadır. Çin resminde, her iki hayvana da ender rastlanır. Eski edebiyatta, savaş at arabalarında süs olarak kullanılan ve bir ayrıcalık işareti olan panter kuyruğundan (*bao-wei*) söz edilir.

Panter ve saksağan gelecekteki neşelerin habercileridir

Panter, vahşi ve zalim bir hayvan olarak kabul edilir ve bunun için Batı Çin'de *bao* = panter sözcüğü bir tabuydu (*bao* = zalim, vahşi). Gerçekte bu hayvan 'vahşiliği ehlileştirme'yi (*fumeng*) simgeler; güzel ancak inatçı ve saldırgan bir kadına, 'çiçekli panter' (*hua-bao-z*) adı verilirdi.

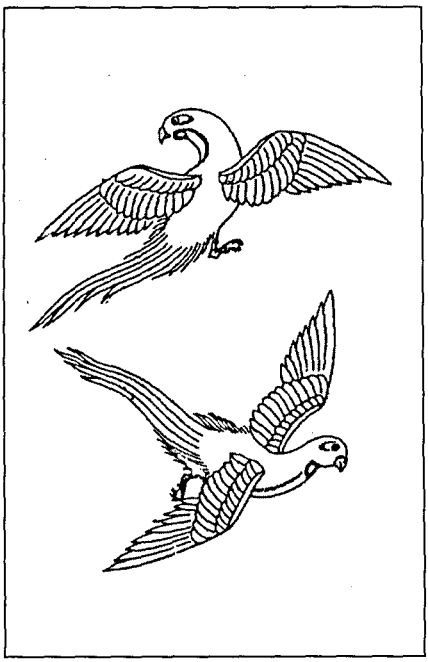
Ancak bir veya birçok saksağanla (*xi*) beraber tasvir edildiğinde, panterin anlamı tamamıyla değişir. *Xi*, 'mutluluk, zevk' anlamına da gelebilir ve *bao* 'haber vermek' anlamını taşıyabilir. Böylece, bu resmin anlamı 'Bu resim size mutluluk haberi versin' olarak yorumlanabilir ve bir aileye vermek üzere çok uygun bir hediyedir.

Papağan 鸚鵡

Ying-wu; ying-ge / yiŋ-vu; yiŋ-gə

Papağan, Güney Çin'e has bir kuştur, ancak iki bin yılı aşkın bir süredir tüm ülkede tanınmaktadır: eski bir metin konuşan papağanlardan söz eder. Bu kuş çoğu zaman ağzında bir inciyle ve tanrıça Guan-yin'in[↑] yanında tasvir edilir.

Papağan sözcüğü tek başına kullanıldığında, 'genç kız' anlamındadır. 'Papağan (bizi) çaya davet ediyor' deyimi genelevdeki bir kıza gönderme yapar.

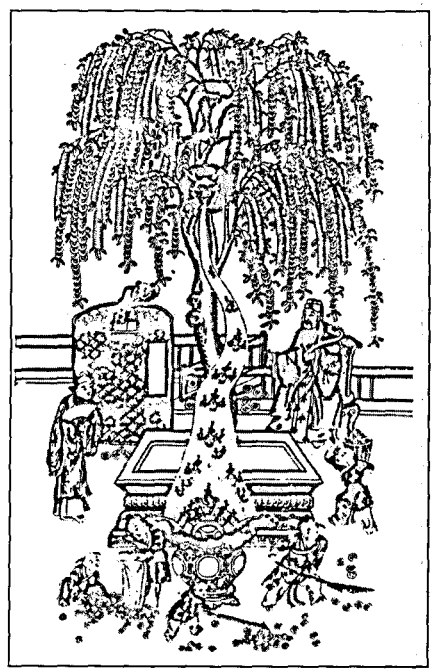
Papağanlar

Para 錢

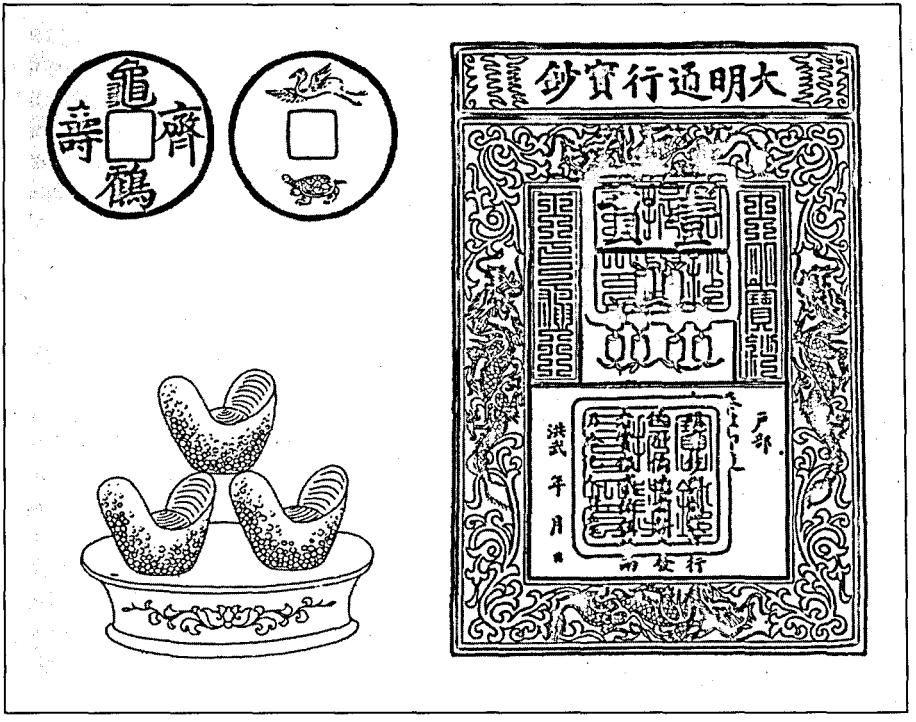
Qian / çyen

MS VII. yüzyıldan itibaren, Çin'de birçok değişik türde madeni para kullanılmıştır. Doğu Shadong'da ödemelerde kullanılmış küçük bir bıçaktan geldiği varsayılan 'bıçak parası'nın, zaman içerisinde yuvarlak bakır paralara dönüştüğü sanılmaktadır; yuvarlak para, üstünde asılması için kare bir delik olan bıçak sapını hatırlatır. Buna iki veya dört yazı karakteri eklenmiş ve XX. yüzyılın başlarına dek geniş bir kitle tarafından kullanılan para birimi olmuştur. Madeni paralar bir ipe dizilirdi: bin tanesi para sisteminin bir sonraki birimini oluştururdu. Madeni paralara motif olarak birçok bileşimde rastlamaktayız. *Qian* = para, *qian* = önce sözcüğüyle eşseslidir: böylece, para taşıyan bir yarasa,[↑] bir dilek olarak yorumlanabilir – ve bu cümlede 'göz' sözcüğü, madeni paranın deliği için kullanılan sözcükle (*yan*) aynıdır. İki saksağan[↑] ve bir madeni para da 'Mutluluk gözlerinin önünde olsun' anlamındadır. Dokuz madeni paranın asılı olduğu bir ip (*lian*), 'bölünmemiş mutluluğu' simgeler. Aynı zamanda, madeni para sekiz zenginlik simgesi *babao*'dan biridir (değerli nesneler[↑]).

Kâğıt para XIII. yüzyıldan itibaren ara sıra kullanımda olmuştur ve ölüler

"Para ağacını sallamak"

Üst sol: muska yerine kullanılan madeni paralar. Alt sol: Üç alın külçe "Üç devlet sınavını da vermeniz dileğiyle." Sağ: Ming Hanedanı'nın başlarına ait kâğıt para

kültünde ve ecdat kültünde önemli bir rol oynar. Yakın bir geçmişe kadar, 'Yeraltı Dünyası Bankası' tarafından basılan tomarlarca 10,000 Çin Doları, ruhların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yakılırdı.

Madeni paralar genelde bakırdan yapılırdı, ancak daha sonraki tarihlerde pirinç de kullanılmıştır. Eski Çin'de külçe gümüş, para yerine geçerdi ve 'gümüş ayakkabılar' adını taşırdı. Ayakkabı biçimi,↑ süs bahçelerinde havuzcuk ve çiçek yatakları inşaatında kullanılır.

Çok eski zamanlardan beri madeni paralar, muska,↑ hastalık taşıyan kötü cinlerden koruyan nesneler olarak kullanılmıştır. Tek başına veya sıralar halinde boyuna takılırdı. 'Kötü etkileri defeden para' (*ya-sui-qian*) bir yeni yıl↑ hediyesiydi. Ortaçağ'da, yataklarına oturan genç bir evli çifti para yağmuruna tutmak âdetti ve gelin paraları önlüğüyle toplamaya çalışırdı. Ancak bunlar gerçek paralar değildi: 'Uzun ömür, zenginlik ve saygınlık,' 'Suda Balık Gibi' (evlilikte mutluluğa gönderme), 'Birbirinizle uyum içinde yaşlanın,' 'Beş oğlunuz ve bir kızınız olsun' gibi yazılar içeren özel madeni pa-

ralardı. 'Günümüzde, gelin dibindeki madeni parayı almak için, yarı dolu bir kaseden suyu üflemeye çalışır.

En tanınmış Çin operalarından birinin adı 'Para Ağacını Sallamak'tır. Üzerinden paralar dökülen para ağacı, resimlerde çok sıkça kullanılan bir motiftir. Bu opera genellikle çok genç sanatçılar tarafından oynanır. Dünyevi zevkleri tatmak isteyen bir göksel nedimenin öyküsünü anlatır. Nedime yeryüzüne iner ve davranışları o denli yanlıştır ki, en büyük tanrı onu tutuklamaları ve gökyüzüne geri getirmeleri için yeryüzüne iki kutsal kahraman göndermek zorunda kalır.

Günümüzde 'para ağacını sallamak' deyimi, hayat kadınlarından çok para kazanan bir genelev patronuna gönderme yapar (Liu Hai↑).

Pasta 糕

Gao / gav

Nian-gao = 'yıl pastası,' 'Her yıl daha önemli bir rütbeye (*gao*) yükselin!' anlamına da gelebildiği için, *gao* özellikle Yeni Yıl↑ kutlamalarında yenilen birçok pasta türünden biridir.

Ay bayramlarında sukabağından↑ pastalar yenir. Bu tür pastalar, yas tutulanlar hariç, evlerde pişirilir. Bu, pastaların sadece yas tutan dostlara hediye olarak yollanabildiği anlamındadır.

Patlıcan 茄子

Qiez / çyez

Çin patlıcanı yuvarlak olmayan, uzun bir sebzedir. Baş kısmıyla beraber bakıldığında, şapkalı↑ bir adama benzer ve böylece halk arasında başına memuriyet şapkası takan bir devlet memuruna benzetilmiştir. Patlıcanın tasvir edildiği bir resmi hediye etmek, hediyeyi alana memur olmasını dilemektir. Patlıcan, Tayvan'da özellikle yıl sonuna doğru yenir ve onu yiyenin dudaklarını kırmızılaştırdığına inanılır.

Şeklinden dolayı tüm Doğu Asya, özellikle de Çin, Kore ve Japonya'da penisi simgeler.

Pembe 粉紅

Fen-hong / fin-hung

Yukarıdaki Çin yazı karakterlerinin kelime kelimesine çevirisi 'toz-kırmızı' veya 'makyaj kırmızısı'dır; ve 'şeftali kırmızısı' anlamındaki karakterler de bazen 'pembe' anlamında kullanılır. Bu renk, kadınların hafifmeşrepliğini simgeler ve zina↑ rengidir. Bir Çin eyaletinde, her hayat kadının bir pembe kimliği olması şarttı. *Hong-niang* (= 'kırmızı kızlar'), genelevlerde çalışan kızlar için kullanılan bir genel addı. Bu aynı zamanda birçok Çin tiyatro oyununda kullanılan bir nedime adıdır.

'Kırmızı kız,' hanımı ve sevgilisi arasında buluşmaları ayarlar ve gerçek aşkın yaşanmasını kolaylaştırmak için elinden gelen her şeyi yapar.

Peng-zu 彭祖

Pıŋ-dzu

Peng-zu, Çinli Metuşelah'tır.[▽] Bu efsane insanın 800 yaşına kadar yaşadığı ve 70 yaşındayken hâlâ bir bebeğe benzemekte olduğu söylenir. Ölümsüzlerin biyografilerinin eski derlemelerinde şöyle yazar: "Peng-zu dedi ki: Bir kişinin sihir hakkında bir bilgisi olmasa bile, hayati gücüne güvenerek ve ona iyi bakarak 120 yaşına kadar yaşayabilir, ancak bunu herhangi bir şekilde ihmal ederse, bu yaşa ulaşamaz. 'Yol' (*dao*) ile en küçük bir tanışıklık 240 yaşına kadar yaşamasını sağlar: bilgisi daha derinse, 480 yaşına kadar ulaşabilir. Tüm ruhsal güçlerini kullanabiliyorsa, hiçbir zaman ölmesi gerekmez – ancak bu onu 'Ölümsüz' yapmaz. Uzun ömürlü↑ olmanın sırrı, hayatı gücendirmemektir. Kışın sıcak, yazın soğuk hissederiz ve dört mevsimin↑ her zaman uyumludur: kişi, vücudunu çevreye göre ayarlar. Karanlık odada kadınlardan zevk alınır ve aklımızdan hiçbir açgözlülük geçmez: hayati gücümüzü serbest bırakırız...."

Kimi resimler Peng-zu'yu tütsü↑ yakarken ve uzun ömür dilerken tasvir eder. Çevresi çoğu zaman çocuklarla çevrilidir. Bu resmi hediye etmek, hediyeyi alana uzun ömür dilemek anlamındadır.

Peng-zu

Periler 仙女

Xian mü / şyen mü

Çin mitolojisinde, hakkında birçok efsane oluşmuş ve bireyleştirilmiş birkaç peri (tanrıça) vardır: Bunlardan, Tibet sınırındaki Kunlun dağlarında bir peri ülkesine hükmeden Xi-wang-mu,↑ 'Batı'nın Ana Kraliçesi;' Ay Tanrı-

[▽] Metuşelah: Kutsal Kitap'ta adı geçen (Tekvin, V, 21-27) tufandan önce yaşamış, uzun ömürlü bir din atasıdır, –çn.

çası; Chang-e;[↑] uzun tırnaklı peri; Ma-gu;[↑] balıkçıların koruyucusu, tanrıça; Ma-zu;[↑] ve efsanevi Fu-xi'nin[↑] karısı ve kardeşi, Nü-gua'dan[↑] söz edebiliriz.

Bu perilerin ve hizmetkârlarının çoğu zaman Ölümsüzlerle[↑] ilişkili oldukları düşünülür. Yaşadıkları yerler genellikle yeryüzü cennetleridir; bunlardan biri, doğuda bulunan 'Kutsanmış Kulların Adaları,' Lie-zi tarafından şöyle tasvir edilmiştir: 'Periler gece ve gündüz, sayısız akınlar halinde, birbirlerini ziyaret etmek için uçarlardı.' 'Denizlerin İçindeki On Anakaranın Taslakları'ndan öğrendiğimiz, ıssız Chang-zou adası vardır: 'Burada mor saraylar var; burası, göksel ölümsüz genç kızların üzerinden geçtikleri bir topraktır.' Kendi adlarını taşıyan tapınaklarda tapınılan peri tanrıçalar (*shen*) ve hiçbir örgütlenmiş yapı içerisinde tapılmayan 'kutsal genç kızlar,' *xian-nü* arasında bir fark vardır.

Aydaki[↑] peri saraylarına çok sayıda gönderme vardır. İmparator Xuan-zong'un (713-751 arası hükmetmiştir) göksel yolculuğunu anlatan bir efsaneye göre, 'İmparator, ay perilerinin, elbiselerinin kolları ve etekleri uçuşarak, rüzgârda dans etmelerini aklından çıkaramıyordu. Ve 'Buluttan Elbise ile Tüyden Pelerin' kelimelerine bir müzik parçası yazmaya başlar.' (Wolfgang Bauer çevirisi)

Budist cennetlerinde böyle zevkler olmadığı gibi, Budistler hiçbir zaman ayda böyle şeylerin yaşandığını düşünmemişlerdir. Belki de Çin peri masallarının bu denli erotik olması ve güzellik[↑] öğesi içermesi bu Budist etki yokluğuna bağlıdır. Öte yandan, birçok Çin peri masalının, edebi ve özellikle de popüler açıdan, oldukça 'kitsch' olduklarını göz ardı etmek imkânsızdır.

Pirinç 稻 米

Tao; mi / tav; mi

Çinliler için bir temel gıda maddesi olan pirinç, daha çok Güney ve Orta Çin'de yetiştirilir. Kuzey Çin'de, nişastalı ekin ve gıda maddesi daha ağırlıklıdır.

Pirinç, Çin tarihinin en başından itibaren, işe yarar bir bitki olmuştur: efsanevi İmparator Shen-nong'un her yıl büyük bir törenle ilk pirinci ektiği anlatılır ve MÖ ikinci binyılın sonlarına doğru, Yangtse nehri boyunca pirinç tarlalarını sulamak için yoğun sulama çalışmaları yapılmıştır. Burada da kozmolojik faktörler önemli bir rol oynuyordu: geniş sulak alanların bakımı ve kontrolünün yapılabilmesi için, pirinç tarlasının boyutları insan boyutlarıyla orantılı olmalıydı.

Li-sularda (Yunan'da yaşayan bir azınlık) pirinci insanoğluna köpeğin[↑] getirdiğine dair bir efsane vardır: köpek, sudan geçerken, birçok pirinç ta-

Pirinç tarlalarını sulamak ve yabani otlardan temizlemek

nesi dökülür ve sadece sapların başları görünür. Bir diğer Güney Çin efsanesinde ise, pirinci getiren sıçandır.[1]

Eski zamanlarda pirinç üst sınıfların gıdasıydı. Bir ölünün ağzına da pirinç konurdu. Günümüzde bile, pilav kaseleri tepeleme doldurulmamalıdır: bu sadece atalara sunak verildiğinde yapılabilir. Pirinci atarak veya kasede bırakarak ziyan etmek çok ayıplanırdı ve bunu yapan kişi çiçek hastalığına yakalanabilir veya kendisine yıldırım çarpabilirdi.

Zengin kişilerin, pirinç kadar önemli şeylere bile nasıl küstahça davrandıkları bir öyküde anlatılmıştır: Kendisine pirincin nereden geldiği sorulan bir zengin adam, 'Harçtan' der ve daha iyi bir cevap vermesi için zorlandığında, 'Çuvaldan' der. Köylülerin pirinç üretmek için ne kadar çok çalıştıklarından haberi yoktur. Pirinç günümüzde arada sırada kötü ruhları uzak tutmak ve kurban adanırken kullanılır.

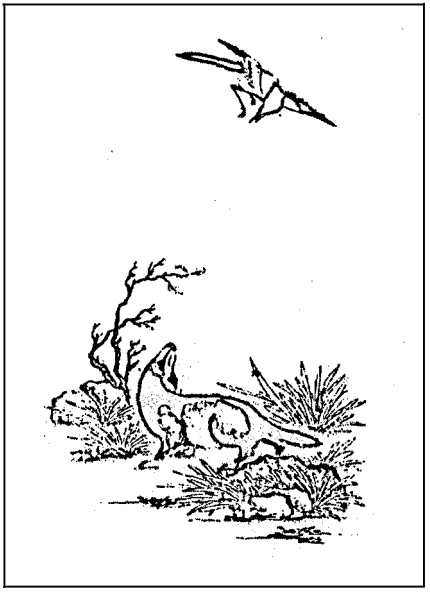
Taocu Zhang Lu, kötü ruhlar tarafından ele geçirilmiş kişileri kurtarmaya çalışırken, beş ölçek pirinç isteme âdeti edinmişti; dini ve siyasi bir mezhep olan 'Beş Ölçek Pirinç Taocuları' (*wu-dou-mi*) adı buradan gelmektedir.

Porsuk 獾

Huan /huan

Porsuğun, Çin hayvan mitolojisinde önemli bir rolü yoktur. Öte yandan Japonya'da porsuk (*tanuki*), Çin'deki tilki[↑] kadar önemli bir konumdadır; ancak bu iki hayvanın karakteri birbirinden çok farklıdır. Tilki cazibeli bir genç kıza veya baştan çıkarıcı bir kadına dönüşmeyi severken, porsuk göbekli bir rahip veya üstü başı dökülen dilenci bir keşiş kıyafetini tercih eder:

> Porsuk heyecandan çıldırmış,
> Karnına vuruyor.
> Bu hoşuna gidiyor
> Bunun dışında ... pek bir şey düşünmüyor. (Shikitei Samba)

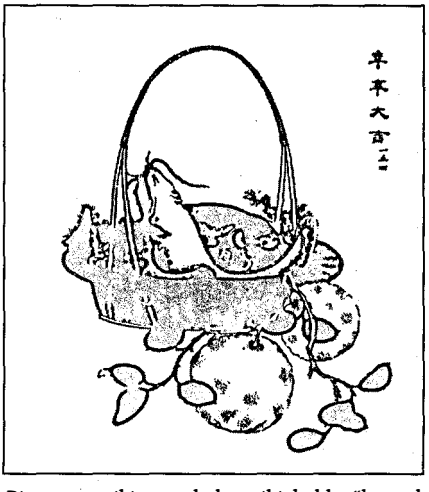
Porsuk ve saksağan: "Gökyüzünde neşe – yeryüzünde neşe"

Çince porsuk kelimesi 'mutlu olmak' (*huan*) kelimesiyle eşseslidir. Porsuk ve saksağanın[↑] bir arada tasvir edilmesi, 'büyük bir mutluluk yaşamanız dileğiyle' anlamına gelir.

Portakal 橘子

Ju-z / cü-z

Portakal Güney Çin'de yetişir. Çocuklar için çok uygun bir hediyedir. Lu-ji hakkındaki bir öykü, kendisine iki portakal verildiğini ve onu ikisini de yemeyip annesine verdiğini anlatır. Bu örnek, Çinlilerin çok önem verdikleri evlatlık görevi *xiao*'nun[↑] bir örneği olmuştur. *Ju* = portakal ile *zhu* = 'şans dilemek' (*zhu fu*) fonetik açıdan birbirlerine yakındır; ve bunun için de portakal bir talih habercisi olarak kabul

Bir sepette iki portakal ve iki balık: "her yıl mutlu geçsin!"

edilir ve Yeni Yıl[↑] kutlamalarının ikinci gününde yenir. Eskiden, İmparator bu günde memurlarına portakal dağıttırırdı.

Portakal ailesinden diğer bir meyve olan ekşi portakal (*yuan*), eşseslisi olduğu kaderi[↑] (*yuan*) simgeler.

Pudra 粉

Fen / fin

Eski zamanlarda yüz pudrası pirinç nişastasından imal edilirdi; mineral esaslı kozmetik ürünlerinin kullanımı sadece iki bin yıl kadar öncesine dayanır. Kadınların güzelleşmek için (güzellik[↑]) öteden beri yüzlerini pudraladıkları zannedilmektedir; ve Avrupa'da olduğu gibi Çin'de de, hayat kadınları yüzlerine çok kalın bir pudra tabakası sürerler. Bunun için de 'pudra kafalar' (*fentou*) deyimi hayat kadınlarına hakaret etmek için kullanılır.

Rahibeler 尼姑

Ni-gu / ni-gu

Rahibe manastırları Buda'nın↑ isteğinin aksine, Buda'nın en sevdiği öğrencisi Ananda'nın emriyle kurulmuştur. Tarihi kaynaklara göre, Çin'de ilk manastır MS 350'ye doğru kurulmuştur.

Evlenmek istemeyen bir kadına anlayış gösterilmezdi. Bir eyalet valisinin, eyaletindeki tüm rahibeleri toplatıp tarttırdığı anlatılır. Ardından da domuz↑ fiyatına, zorla evlendirilmişlerdir!

Kadınların akın halinde manastırlara sığındıkları zamanlar vardır. Bir Çin atasözü der ki: 'Kocasına hizmet etmeyi ve çocuk yetiştirmeyi reddeden kadın, manastıra girsin!' Sadece kadınların yaşadığı ilk manastır MÖ 972'ye doğru kurulmuştur: o tarihten itibaren rahibeler ve rahipler bir arada kabul edilemezlerdi.

Yeni Yıl gününden, kutlamanın 3. gününe kadar sokakta bir rahibeye rastlamak uğursuzluk sayılırdı.

Rahip 和尚

He-shang / hğı-şang

Çin'de Budist rahipler ve Taocu rahipler vardır ve aralarında önemli farklılıklar görülmektedir. Budist rahipler (*seng*), çok katı vejetaryenlerdir ve evlenmeleri veya cinsel ilişkide bulunmaları yasaktır. Hiçbir şekilde süslenmemelidirler ve başlarını tıraş ederler. Günümüzde genellikle turuncu renkte, sade bir elbise giyerler. Öğrencilik dönemlerinden sonra törenle rahipliğe atanırlar. Bu tören sırasında, tıraşlı başlarında yakılan tütsü çubukları, tenlerinde derin izler bırakır.

Kaplan sırtında bir Taoist rahip

Taocu rahipler de sade giysiler giyerler; bunlar gri renktedir. Ancak onların cinsel ilişkiye girmeleri yasak değildir ve et yiyip, alkol alabilirler. Budist rahipler için sık sık 'kel kafalı eşekler' (*tu lu*) hakareti kullanılır; eşek şehvetli bir hayvan olduğundan, bu deyim iki açıdan cinselliği ima eder.

Rang 讓

Rang

Rang, herhangi bir Avrupa diline çevrilemeyen, Çin'e has bir kavramdır. En

doğru açıklaması belki de, 'istenileni başarmanın başka bir yolu kalmadığında, almak için vermek'tir. Çok temel bir düzeyde, sokakta birisinin geçmesine izin vermek için kenara çekilmek anlamına gelebilir. Ancak daha önemli bir anlamda, ben *rang yu* yapabilirim: yani, benim oldukları tartışmasız olan hak ve ayrıcalıklarımdan vazgeçebilirim ve böylece diğer bir kişiyi dolaylı yoldan aynı değerde bir fedakârlıkta bulunmaya zorlarım. Bir İmparator[↑] tahtını bırakmaya zorlandığında *rang wang* yapardı: hakkı olan tahtı, gasp eden kişiye bırakırdı. Bu kişi tahtını bırakan ve bir muhtemel siyasi muhalefet kaynağı olan İmparatoru hemen ölüme mahkum edemezdi; genellikle biraz zaman geçmesini beklerdi.

Günlük hayatta, bir kişinin küçük bir hediyeyi geri çevirmesine sıkça rastlanır: bu, hediyeyi kabul ettiği takdirde, ahlaki açıdan daha büyük ve pahalı bir hediyeyle karşılık vermek baskısını hissedeceğindendir.

Ren 忍

rin

Bu sözcük, belirli bir düşünceyi tanımlar. Bunu, dilimize 'sabretmek,' 'katlanmak' olarak çevirebiliriz: daha kötüsünden sakınmak için, istemediğimiz bir şeye katlanmak. Bir öykü, yaşlı bir adama karısı, çocukları, gelinleri, oğulları ve eşleriyle aynı evde nasıl mutluluk içinde yaşayabildiğinin sorulduğunu anlatır. Tek sözcükle cevap verir: *ren*. Eski bir atasözü der ki: 'sabret, sabret, sabret, affet, affet, affet' (Çinliler için sabretmek, affetmekten daha önemlidir).

Ruh 魂 魄

Hu-po; hu-po

Çinliler insan vücudunda iki ruhun yaşadığına inanırlar. Bunlardan biri –*po*– insana hayat veren hayvani ruhtur. Bu ruh, ölünün mezarında bir süre kalır ve cenaze işlemleri gerektiği gibi olmamışsa, *po* kendi akrabalarına bile zarar verebilir: aile bağlarını bilmeyen bir hayvan gibidir.

Diğer ruh (*hun*), insanlara kişiliklerini verir. Ölümden çok uzun bir süre sonraya kadar yaşar ve ardında bıraktığı kişilerle kendisine kurban adadıkları sürece çok ilgilidir. Bu görev ihmal edilirse, *hun* açlıktan diğerlerine adanan kurbanları çalmaya yönelir; akrabalarına bile zarar verebilir ve kendisini besleyen büyücüler onu kendi istekleri doğrultusunda kullanabilirler. Bazı durumlarda, tanrılaştırılabilir. *Hun*, insan vücuduna doğumdan birkaç ay sonra girer ve Çin'de kürtajın günah sayılmamasının nedenlerinden biri de budur. Ölü yakıldığında *hun* da ölür ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde devlet ta-

rafından onaylanan ölülerin yakılması, eski 'batıl inançları' silmek olarak görülebilir.

Öte yandan Budistler, ölülerin yakılmasını her zaman yasaklamışlardır. Ruhun, günahları için cezalandırıldığı birçok 'Araf'tan geçtikten sonra, karanlık bir odaya ulaştığı ve orada bir beden aradığına inanırlar. Bulduğu ve giydiği bedene göre ruh, bir erkek, bir kadın veya bir hayvan (cehennem↑) olarak yeniden doğar.

'Ruh levhası,' üzerine ölü kişinin adı yazılı olduğu, tahtadan bir levhadır. Bu levha, üzerine bir horoz ibiği kanı sürüldüğünde, 'canlanır,' ruhun yaşadığı mekân olur.

Guan-di'nin huzurunda şehrin hakim tanrısı tarafından sorguya çekilen bir ruh

Ruhlar 神

Shen / şın

Ruhlar da tanrılar gibi (tanrılar da *shen*'dir), somut varlıklardır; bunlar, ölü ataların ruhları,↑ tarlaları, yolları ve köprüleri koruyan tanrılar ('ağaç ve taş' tanrıları), kendilerine bir insan kurban edilmesini isteyen nehir tanrıları↑ veya Ölümsüzler↑ olabilirler. Çin düşüncesinde, bu dünya ve ötesi arasındaki sınır bizim için olduğundan daha esnektir ve hayalet ve ruhlara inanmak daha ciddiye alınır.

Burada esas farklılık *shen* ve *gui* arasındadır. *Shen*, iyiliksever ruhlardır: bunların arasında, kendilerine iyi davranıldığı sürece iyilik yapan, baba tarafından erkek ataların ruhları vardır. *Gui*, kendi ailelerine yardımcı olan ruhlardır (*shen* gibi davranırlar) ancak tam tersi de olabilirler (aileden olmayanlara kötü hayaletler↑ gibi de davranabilirler).

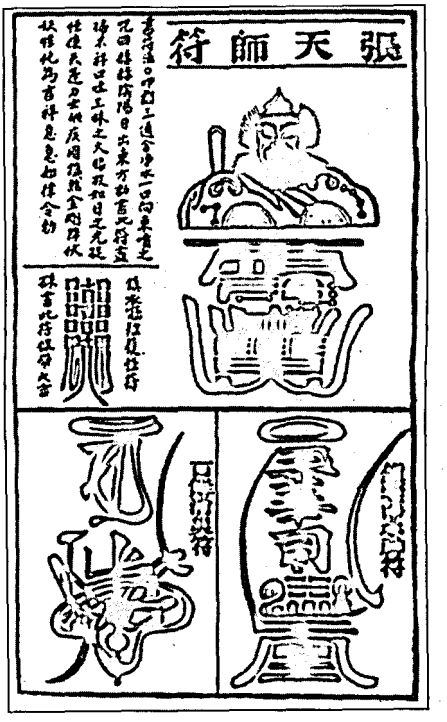
Ölülerin ruhları, 'Saf Parlaklık' (*qing-ming*) bayram gününde↑ kutlanırlar. Daha önceleri tüm aile, aile mezarlığına gider, mezarların bakımını yapar ve mezarlara ruhlar için küçük sunaklar koyarlardı. Ölümden hemen sonra, *hun* ruhunun evden mezara yola çıktığına inanılırdı. Bu nedenden dolayı, *Qu-fu*'da Konfüçyüs'ün↑ mezarıyla Kabul Salonu↑ arasındaki sokağa, *shen-dao*, 'Ruhların Yolu' adı verilmişti.

Tüm *shen*'ler, yeryüzünde ölümlü insanlar olarak yaşamışlardır. Hayatları boyunca, ve bazen ölümlerinden sonra da iyilikler yapmışlar ve geriye bir oğul bırakmadan ölmüşlerdir. Konfüçyüs'un tanrı olmamış bir oğlu vardı.

Asılmış veya boğulmuş kişilerin ruhları (*shui gui*) tehlikelidir. Onlar hakkında, kendilerini 'temsil' eden veya 'yerlerine geçecek' birini bulmadan –yani, diğer bir kişinin aynı yerde boğulmasını veya asılmasını sağlamadan– yeniden doğamayacakları söylenir.

Shen sözcüğü, bir sanat veya zanaatta çok başarılı bir kişi için de kullanılır: *shen-nü* (iyi kız) bir hayat kadınıdır. *Xian* = kutsal kişi, aziz de bu şekilde kullanılır. Bir 'tanrı değneği' (*shen-gun*), bir şamandır (erkek veya kadın). Bir kadın şamandan *shen-tong* = 'tanrıların küçük erkek çocuğu' olarak da söz edilebilir. Taocu tanrılar ve popüler tanrılar çoğu zaman memur[↑] giysisiyle tasvir edilirler; tanrıçalar da, memur eşlerinin giysileriyle tasvir edilirler. Hangi tür bir tanrının tasvirinin yapıldığını anlamak çoğu zaman zordur. Buda[↑] haricinde, tüm Budist tanrıların tanımlamalarını kolaylaştıran belirli süsleri ve amblemleri vardır.

Eski zamanlarda, kemik üzerine bir soru kazınıp ateşe atılarak kehanette bulunulurdu; cevaplar ruhların dünyasından gelirdi. Kemiklerde oluşan çatlaklar, usta rahiplerin yorumlayabildikleri bir tür yazı olarak kabul edilirdi.

Ruhlara "mektuplar"

Derin felsefi aydınlanma ve toplumun ve çevrenin rasyonel bir şekilde düzenlendiği dönemleri, batıl inançların hüküm sürdüğü dönemler izlemiştir. Bu, örneğin Batı Han Hanedanı'nda (MÖ 206-MS 24) yaşanmıştır. Bu dönemde saray gerçekten de şamanlar ve büyücüler (*fang-shi*) tarafından yönetilmiştir; 'havada kalın bir tanrı ve ruh tabakası vardı' (Richard Wilhelm).

Rüya

Meng / mng

Rüyalar, uyurken insan vücudundan çıkabilen ruhun[↑] deneyimleri olarak kabul edilir. Ölümsüzler,[↑] istekleri olmadığından, rüya görmezler. Rüyalar talih (ayna[↑]) veya uğursuzluk habercisi olabilirler ve kehanetler[↑] gibi yorumlanabilirler.

Günümüzde profesyonel rüya yorumcularına daha ender rastlanmaktadır ancak rüyaların anlamlarını anlatan kitaplar halen kullanılmaktadır. En sevileni, MÖ 1050'e doğru Zhou Dükü tarafından derlenmiş olduğu söylenilen, *Zhou-gong jie meng*'dir. Bu eserin temelinde rüyaların 'diyalektik' ve 'karşıtlık' üzerine kurulmuş yorumları yatar – örneğin, ölüm hakkında bir rüya uzun ömür anlamındadır.

Han-dan'ın rüyası hakkındaki öykü çok ünlüdür (Tang Hanedanı'nın başlarında yaşamış Shen Ji-ji tarafından yazılmış 'Sihirli Yastık'tan alınmıştır). Ölümsüzlerin gizemlerinde bir üstat olan Taocu Lü Weng, Han-dan şehrindeki bir handa Lu adlı biriyle tanışır: Lü Weng ona yastığını ödünç verir ve dünyevi mutluluklarla dolu bir rüya görmesini sağlar. Rüya gören kişi uyandığında, Lü Weng hemen onu bu tür hayali bağımlılıklardan vazgeçmesi için ikna eder. Bu masal, 'Sarı Darı Rüyası' adında bir tiyatro oyununa dönüştürülmüştür. Bkz. Kılıç, Yılan.

Rüzgâr

Feng / fng

Shang döneminde (MÖ 1050'lere kadar) rüzgâra, bir tür kuş olarak, belki de Anka'nın biçimi sayılan tanrı Feng-bo olarak tapılırdı. Eski Çin'de,[↑] sekiz ayrı rüzgâr adı vardı ve rüzgâr gülü sekiz radyal bölümden oluşan bir yelpazeydi.

Rüzgârlar, simgesel olarak iki ayrı resim grubunda yer alır. Bunlardan birinin, rüzgârın geniş alanlarda esmesiyle bağlantılı olduğu zannedilmektedir: *Guo-feng* (Toprağın Rüzgârı), *Shi-jing*'in (Şiirler Kitabı), en eski halk şarkılarından bazılarının bulunduğu özel bir bölümünün adıdır. *Feng-shui*,[↑] rüzgâr ve su bilimidir, *feng-su* 'gelenekler ve görenekler'dir (*su* = genel anlamındadır); bunun için de 'rüzgâr' sözcüğü ayrıca 'söylenti' anlamında da kullanılabilir.

Diğer resim grubu cinsellikle bağlantılıdır. *Feng-liu*, 'rüzgârda yüzen,' kadınları kendine çeken bir erkektir; 'çiçeği öldüren rüzgâr ve yağmur,' çok kısa bir aşk macerasıdır. Bir kadının 'rüzgâr ve ayı sevdiğini' söylersek, bu mecaz beraber geçirilen gecelerde uzun ön sevişmeler çağrıştırdığından, onun cinsel açıdan çok aktif olduğunu ifade ederiz. Bir bakire genç kızın, 'rüzgârın

dalgalarını hissetmediği' söylenirken, bir hayat kadını 'rüzgâr ve toz insanı'dır (burada toz, bu dünyaya ait ve Budistlerin geçici olarak tanımladığı şeylerdir). 'Rüzgâr için kavga etmek,' kıskançlıktan doğan bir tartışmadır. 'Rüzgâr ayakkabıları,' bir kuşun kuyruk tüyleri gibi kıvrık olan kadın ayakkabılarını anlatır.

Bir üçüncü resim grubunda rüzgâr bir hastalık olarak karşımıza çıkar, örneğin bir kalp krizi. *Feng* sözcüğü çok daha değişik şekilde yazılan *feng* = delilik ile bağlantılıdır. Bir 'rüzgâr aynası' (*feng-jian*), geleceği gören bir kişidir. 'Rüzgâra dönüşmek' (*feng-hua*), düşmanların cesetlerini gömmeden çürümeye bırakarak, öç almaktır.

Birdenbire esen bir rüzgâr – kaselerin (içinde ölü küllerinin saklandığı) hepsi ters dönmüş, memurların saç tokaları ve nişanları ortadan kaybolmuş. Toz ve küller birbirlerine karışmış, uçuşuyorlar (Han Shan)

Saç 頭髮

Tou-fa / toğ-fa

Tüm Çinlilerin saçları siyahtır. Bir kadının parlak siyah saçlarına 'Bulut Saç' denir ve gür saç bir güzellik↑ simgesidir. Kendinden dalgalı saçlara sadece Güney Çin ve Tayvan'da rastlanır. Genelde güzel bir kadının tasviri yapılırken, ilk önce saçından söz edilir. Ortaçağ metinlerinde, Kuzey Türkistan'da yaşayan ve 'sarı' saçları olan yani sarışın kişilerden ve Burma sınır bölgelerinde yaşayan kıvırcık saçlı kölelerden söz edilmektedir.

Vücut kılı seyrektir ve makbul değildir. Ancak, erkekler gür sakalarıyla övünürler ve Çin operasında yüksek rütbeli devlet memurları↑ ve askerlerin her zaman abartılı sakalları vardır.

Xi-wang-mu'ya doğru yola çıkmış, süslü başlıklı bir hanımefendi

Sagu Ağacı 西谷米

Xi gu mi / şi gu mi

Sagu ağacı Güney Çin'de yetişir ve sagu'dan bir tür un elde edilir. Eskiden, Güney Çin'de yaşayan erkekler uzun süren deniz aşırı yolculuklara çıkarlardı. Genç eşleri kocalarının dizliklerini veya mendillerini bir sagu ağacına bağlar ve sevdiklerinin yakında evlerine sağ salim dönmeleri için ağaca dua ederlerdi. Burada, *guang-lang* = sagu ve *guang-lang* = 'sahil gümrük noktası(na varış)'ın eşsesli olmasının bir rolü olması muhtemeldir.

Sakal 鬍子

Hu-z / hu-z

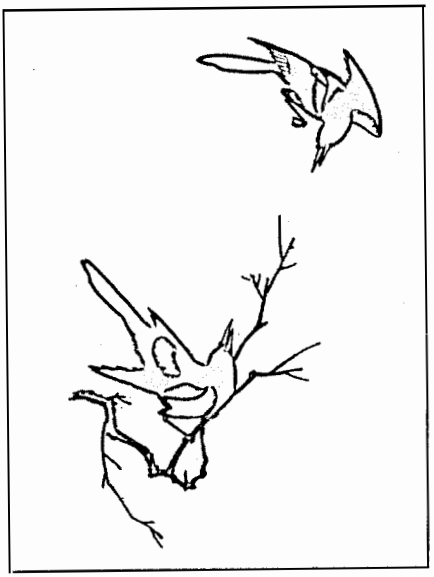
Sakal, özellikle de kırmızı veya mor ise, doğaüstü bir güç veya cesaretin simgesidir. Burma ve Çin sınır bölgelerinde yaşayan kafatası avcıları özellikle gür sakallı kişilerin peşindeydiler. Birkaç yüzyıl önce bir yazar, Çinlilerin ince sakallı olmalarına rağmen, ressamlar tarafından her zaman gür sakallı tasvir edildiklerine dikkat çekmiştir. Çin tiyatrosunda da önemli şahsiyetler geleneksel olarak uzun sakallıdır.

Saksağan 鵲

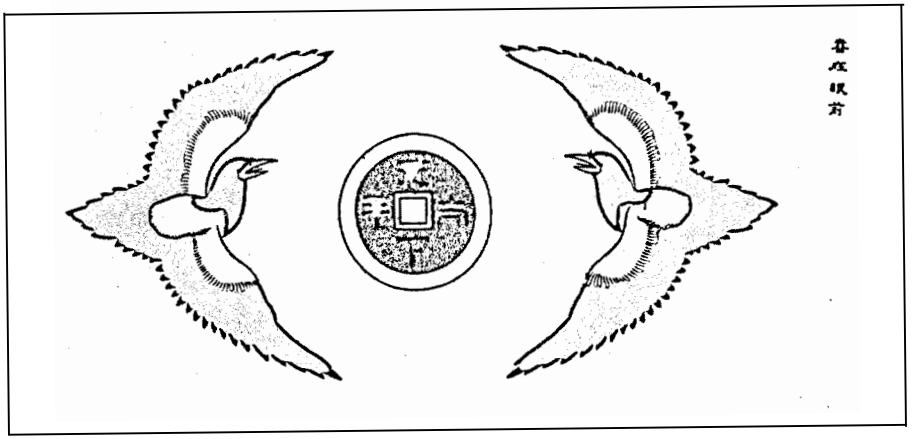
Qiao / çyav

Halk arasında saksağana her zaman *xi-qiao*, 'mutluluk getiren saksağan' adı verilmiştir. Ötüşü, hayırlı bir haberin veya bir misafirin habercisidir. Getirdiği mutluluk çoğu zaman evlilikte↑ mutluluktur; bu, sevilen Çin efsanelerinden biri, iplikçi kız↑ ve çobanla bağlantılıdır. Saksağanın bir unutkanlığı yüzünden, aşıklar yılda sadece bir gece buluşabilirler. 7. ayın 7. gününde, tüm saksağanlar yeryüzünü terk eder ve gökyüzüne uçup, çobanın karısıyla buluşabilmesi için Samanyolunun üzerinde bir köprü↑ oluştururlar. 7. ayın 7. gününde çoğu zaman, yeryüzündeki bizlerin gökyüzünde olanları görmememiz için yağmur yağar.

Shen yi jing, 'Tanrıların ve Garip Şeylerin Kitabı,' (MS IV. veya V. yüzyıl) bir 'saksağan aynası'ndan söz etmektedir. Eskiden, bir karı koca ayrı kalmak zorunda kaldığında, bir ayna↑ kırarlar ve her biri bir yarısını saklardı. Kadın başka erkeklerle bir macera yaşarsa, ona ait ayna parçası bir saksağana dönüşür ve kocasına uçardı. Ayna

İki saksağan: evlilikte mutluluk

İki saksağan, ortası delik ve üzerinde "tüm dünyanın üzerinde Büyük Barış" yazan bir madeni para

sırtlarını saksağan motifleriyle süsleme âdeti buradan gelmektedir.

Talih kuşu saksağanın karşıtı, mutsuzluk kuşu kuzgundur.↑ Saksağan bir *yang*, eril güç hayvanıdır. Mançu Hanedanı'nın kurucusu düşmanlarından kaçarken, başına bir saksağan konar. Düşmanlar onu izlemekten vazgeçerler ve saksağan Mançular tarafından kutsal bir kuş kabul edilir. Mançular, saksağanın bir meyve düşürerek göksel bir genç kızı hamile bıraktığına da inanırlardı.

Saksağan yuvasını yerden topladıklarıyla yapar. Bir saksağan yuvası 5. ayın 5. gününde yakılır ve yumurtaları hasta bir kişiye verilirse, kişi iyileşir.

12 saksağanı tasvir eden bir resim, 12 iyi dileği ifade eder. Çevresi saksağanlarla çevrili, at sırtında bir memuru↑ tasvir eden bir resim, 'Çifte mutluluk sizin olsun (iyi bir evliliğiniz ve birçok çocuğunuz olsun)' anlamındadır. Burada at, çocuk için dilenen yüksek rütbeyi simgeler. Saksağan (*xi*), bambu (*zhu*) ve erik ağaçları (*mei*) tasvir eden bir resim, 'Karı ve koca (erik ağacı ve bambu) birbirlerini mutlu etsinler (iki saksağan)' anlamındadır. İki saksağan, 'Birbirinizle neşe içinde karşılaşın' anlamındadır: bu bir evliliğe veya karı kocanın cinsel ilişkisine gönderme yapar.

Salıncak 鞦韆

Qiu-qian / çyu-çyan

Yeni Yılda↑ ve ilkbaharda↑ (çoğu zaman 4 Nisana doğru) ipten salıncaklarla sallanmak, özellikle de genç kızlar arasında, sevilen bir eğlenceydi. Salıncakta sallanmanın dini bir ikincil anlamı da olabilir ve uzun ömür↑ (*qian-qiu* = bin sonbahar) duasını simgelerdi. Güney Çin ve Tayland'ın bazı bölgelerinde ve Kore'de, salıncakla sallanmak 5. ayın 5. günü, bizim takvimimize göre yaz gündönümüyle bağlantılıydı. Yılın bu dönüm noktasında, salıncağın ileri geri hareketi, güneşin ekliptik olarak yıllık ilerlemesini simgeleyebilir. Ancak metinlerde bunu doğrulayan bir bulguya rastlanmamıştır.

Bu, genç kızların↑ açık havada eğlenebildikleri tek Çin bayramıydı.

Salon 堂

Tang / tang

Tang, Çinliler için evin başlıca misafir kabul odasıdır. 'Kabul Salonu' çok büyük önem taşırdı (doğum günü,↑ elma,↑ sayvan↑). Ancak *tang* sözcüğü her tür ticari girişimi de ifade edebilir.

Bu sözcük, gözün altındaki gözyaşı torbası için de kullanılır: bu anlamdaki diğer mecazlar 'yatan ipekböceği' ve 'ejderha sarayı'dır. İdeal olarak gözün

bu kısmı gelişmiş ve kırmızımsı olmalıdır. Tang'ı kuru ve kırışık hatta üzerinde kızıl lekeler olan bir kadının çocukları olmazdı.

Tang-ke (salon misafiri), 'Çiçek Gemileri'nde çalışan genç kızlara verilen addır. *Cai-tang* (Vejetaryen Salon) tüm Taocu mezheplerin halk arasındaki ortak adıydı (Maximilian Kern'e göre).

Sarı 黄

Huang / huang

Sarı rengi, dönüşüm veya 'varoluş durumu,' yeryüzü[↑] ve göksel yönlerden beşincisi olan Merkez ile bağlantılıdır. 'Sarı' ve 'Merkez' (Çin 'Merkez Krallık'tı) arasındaki ilişki hiç kuşkusuz, her yıl Gobi çölünden fırtınaların getirdiği lösle örtülen Kuzey Çin vadilerinin toprağının sarı rengiyle ilgiliydi ve bu, Merkez Krallığa hükmeden İmparatorun[↑] rengiydi.

Batı'nın aksine Çin'de sarı çok sevilen bir renktir ve ün ve ilerlemenin simgesidir. 'Sarı Ejderha' iyi bir işarettir ve 'Altın Baharlar' (*huang-quan*) – ilkin cehennem anlamında kullanılırdı– günümüzde, sülfür renkli cehennemleri değil iyi sulanan bölgeleri tanımlar.

Huang-di (Sarı İmparator) efsanevi ilk İmparatordu ancak sarı, MS VI. yüzyılda İmparatorluk rengi olarak kabul edilmiştir; o tarihe dek tercih edilen renk kırmızı[↑] olmuştur. Birçok yüzyıl boyunca, sıradan kişilerin sarı giysiler giymeleri yasaklanmıştı. Budist rahipler bu kurala bir istisna oluşturur ve birçok durumda sarı elbiseler giyebilirlerdi. Bu giysilerde süs olmazdı. Bazı durumlardaysa rahipler kırmızı giysiler giyerlerdi. Tibet Budizm'inde 'sarı başlıklar' (*dGe-lugs-pa*) ve 'kırmızı başlıklar' (*bKa-rGyud-pa*), yani Gelupga ve Kargyüpa okulları arasında bir fark gözetilir.

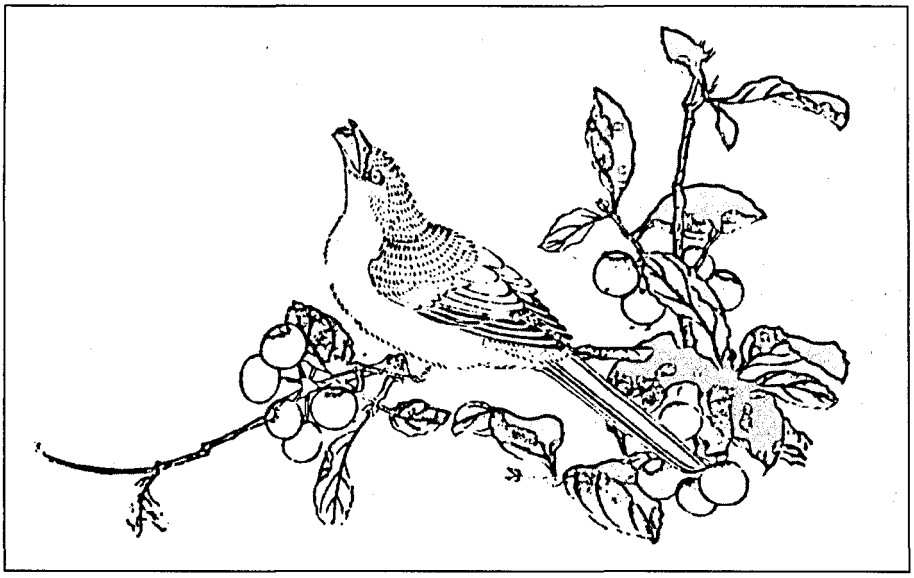
Çin'de pornografi anlamında kullanılan 'sarı edebiyat' deyimi son birkaç on yıldır yaygınlaşmıştır. 'Sarı Filmler' de ortaya çıkmıştır. Öte yandan, 'Sarı Çiçek Kadın,' bakire bir kızı ifade eder.

Sarı Asma Kuşu; Sarıcık 鶯

Ying / ying

Güzel sesinden dolayı sarı asma kuşu, neşe ve müzik kuşudur. İnsanlar arasındaki beş ilişkiyi tasvir eden resimlerde, sarıcık arkadaşlığı simgeler.

'Kırlangıç kuşu sarıcıkla uyum içinde' deyimi bir tür aşk oyunudur. Bu anlamda kullanılan diğer bir mecaz, 'sarıcık yolunu şaşırır ve kelebek toplar'dır. 'Havada yüzen sarıcık' (Çince *liu-ying* sözcüğü 'dolaşan sarıcığı' çağrıştırır) bir hayat kadınıdır: hayat kadınları aynı zamanda şarkıcılık da ya-

Kiraz dalında sarı asma kuşu

parlardı. 'Vahşi sarı asma kuşu,' vesikasız bir hayat kadınıdır. 'Sarıcık kırlangıç,' meyhanelerde içki servisi yapan bir kadın ve 'sarıcık çiçeği salonu' kaliteli genelevlerdir.

Sarımsak 蒜

Suan / suan

Sarmısak uğurlu bir bitkidir; tüm zehir türlerine karşı bir panzehirdir. 5. ayın 5. gününde kutlanan bayramda önemli rol oynar. Sarmısak, çok sayıda çocuğun (nesil anlamında) simgesi olabilir.

Satranç 象棋

Xiang-qi / çyang-çi

Eski Çin'de birçok değişik tür satranç oyunu vardı. Japonya'da go olarak bilinen oyun, 'kuşatma satrancı' (*wei-qi*) olarak tanımlanır. Go, tam bir savaştır ve askeri strateji kurallarıyla oynanır. Klasik satranç ise, 'Sarı Nehrin Planı'yla (*he-tu*) bağdaştırılır: bunu kavrayan ilk kişi, üstadı yener. Bu 'Plan,' sihirli 'kare' şeklini alır. 'Figür satranç' (*xiang-qi*), astrolojik sembolizmle bağlantılıdır ve aynı zamanda Çin futbolunun (oyunlar[†]) bir tür taklitidir.

Satranç, 'dört sanat'tan biridir. Resimlerde satranç oynayan kişilerin tasvirlerine sıkça rastlanır. Ünlü bir resim Kuzey ve Güney Kutbunun tanrıla-

rını satranç oynarken tasvir eder. Bir erkek çocuk onları bir süre izler – eve döndüğünde aradan birkaç yılın geçmiş olduğunu görür.

Sayı Mistisizmi 秘數

Mishu / mişu

Eski Çin'de sayı sembolizmine verilen önem, her hanedanın kendi sayısını seçmesiyle açıkça görülür. Bu seçilen sayı, eski beş tonlu müziğin bir tonu olabilir ve beş renkten↑ biriyle bağdaştırılırdı. Yeni bir hanedan başa geldiğinde, saray giysilerinin rengi değişir ve Avrupa ülkelerinde devrim sonrasında milli marşların değişmesi gibi, saray müziği için yeni bir ıskala seçilirdi. Soğuk bir vadide bir değişiklik yaratmak üzere görevlendirilen bir filozofa dair bir öykü vardır: tek yapması gereken 'doğru' müziği çalmaktır – ve vadi ısınır!

Her sayısal simge, gerçek ve gerçek olmayan unsurlar sistemine gönderme yapar ve diğer sayısal simgeler de aynı sistemle bağdaştırılabilir. Gerçekten de Çin'de 'sayı' da diğer şeyler gibi 'değişime' uğrayabilir: 'değişim,' Çin düşüncesinin temelinde yatar.

Çin takvimin temel aldığı ay takvimi↑ (Onikilik Döngü↑) tüm diğer astrolojik ve kronolojik verileri hesaplamakta kullanılabilen bir sayı yöntemi oluşturur. Çin yıldız falı,↑ 'On Göksel Gövde'↑ ve 'Oniki Dünyevi Dal'dan↑ (ayın konumları↑) oluşan bir yöntem kullanır.

Gökyüzü-yeryüzü-insan üçlüsü, başat şekil olan kare,↑ beş element↑ veya 'değişimler,' sekiz trigram (diyagram↑) ve *Yin*↑ ve *yang*↑ gibi iki doğal ilke doktrinleri, beklenileceği gibi sonsuz nümerolojik spekülasyonlara yol açmaktadır. Feng-shui↑ de bir tür sayı mistisizminden kaynaklanmaktadır.

Pratik kullanımları dışında sayılar, Çinlilere binlerce yıl boyunca 'olayların nasıl bir arada tutulduğuna ve kozmik hayatın ritimlerini ayırt edebileceğimiz değişen kültürel sistemler'e ışık tutmuştur' (Marcel Granet).

Bkz. Bir'den On'a, Oniki, Onüç, Yirmidört, Otuzaltı, Yetmişiki ve On Bin.

Sayvan 蓋

Gai / gay

Eski ve günümüzde kısmen bilinen geleneklere göre, Çinliler evreni bir imparatorluk at arabası olarak hayal ederlerdi: ve dünyayı üzeri bir örtü veya sayvanla kaplı bir at arabasına benzetirlerdi. Bu sayvan yuvarlaktır ve gökyüzünü↑ (cennet) simgeler. Sürücü önde, sayvanın ucunun altında oturur. 'Bu yerin adı (*xian*), kabul salonunda beyin misafir kabul ederken oturması gere-

ken yere karşıttır. 'Yeryüzü taşır ve gökyüzü örter' (Li-ji, Bölüm: *Zhong-yong*), eve gönderme yaptığı kadar at arabasına da gönderme yapar' (Marcel Granet).

Han dönemine (MÖ 206 – MS 220) kadar uzanan eski tarihli kabartmalar, asil bir aileye ait bir kişiyi güneşten korumak amacıyla sayvanların hizmetkârlar tarafından taşındığını gösterir. Xi-wang-mu'nun↑ tasvirlerinde, bir kadın hizmetkâr tarafından taşınan bir şemsiye veya sayvan görmekteyiz:

Şemsiye↑ de, Konfüçyüs zamanı kadar eskiye gider: ve modern şemsiyeler gibi, kullanılmadığında katlanabilir. Sayvan, zaman ilerledikçe daha çok bir Budist simgesi olmuştur. Sekiz Budist↑ simgeden biridir ve tanrının akciğerlerini simgeler.

Sazan balığı, çocuk ve bir lotus: "Her yıl muhafaza edebileceğin bir şeyin olsun!"

Sazan 鯉

Li / li

Çince 'sazan balığı' sözcüğü ve 'kâr etmek' (*li*) eşseslidir (arada sadece bir tonlama farkı vardır): bunun için de, sazan iş hayatında kâr elde etmek dileğini simgeler. Bu balığın↑ nehir akıntısının ters yönünde yukarı yüzerken Sarı Nehrin yukarısındaki (Ejderha Kapısı'nda) setleri sıçrayarak atlayabildiği söylenir. Bu, devlet sınavlarında başarılı olmakla karşılaştırılır ve resimlerde sıkça tasvir edilir: sazan balığı, çevresindeki küçük balıklar (sınavda başarılı olamayanlar!) arasında sıçramaktadır. Bu sınav basit bir şey olmadığından ve uzun bir hazırlık gerektirdiğinden sazan, aynı zamanda sabır ve sebat simgesidir. Sakalı,↑ bir doğaüstü gücün simgesidir.

Diğer bir resimde, bir balıkçı çocuklu bir kadına bir sazan balığı satmaktadır. Balıkçı kadına iyi bir gelir kaynağı ve toplumda ilerleme dilemektedir.

Yanında hizmetkâryla bir dere kenarında duran bir kadının kovasının

içine bir sazan balığı atlamak istemektedir: bu resim, resmi hediye alana yoluna çıkan sıradan kişileri aşması (üstelerinden gelmesi) dileğini ifade eder.

Sekiz 八

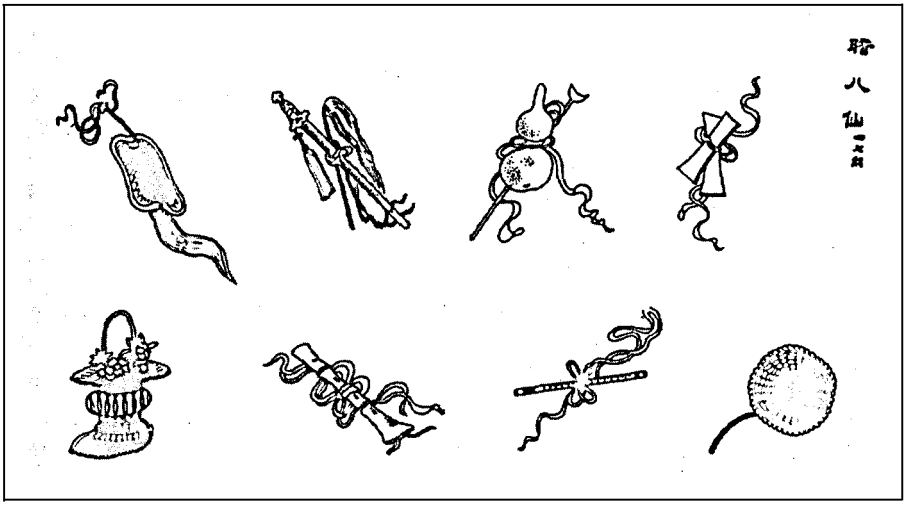
Ba / ba

Tüm çift sayılar gibi, sekiz de dişil yani bir *yin* sayıdır. Birçok değişik bileşimde karşımız çıkar: örneğin bilgenin sekiz simgesi,↑ inciler,↑ müzik taşı,↑ madeni para,↑ eşkenar dörtgen,↑ kitaplar,↑ resimler, gergedan boynuzu↑ ve (Artemisia yaprakları) yavşan otudur.↑ Birçok resimde bu simgeler küçültülmüş şekilde tasvir edilir. Sayıları dörtle ondört arasıdır. Birçok kişi bunları Konfüçyüsçülüğün sekiz hazinesi olarak görür. Ölümsüzlerin sekiz simgesi↑ (diğer adıyla sekiz Taocu aziz): yelpaze,↑ kılıç,↑ sihirli iksir şişesi,↑ kastanyetler, çiçek sepeti, bambu değnek,↑ flüt↑ ve lotustur.↑ Bunlar kişisel simgelerdir.

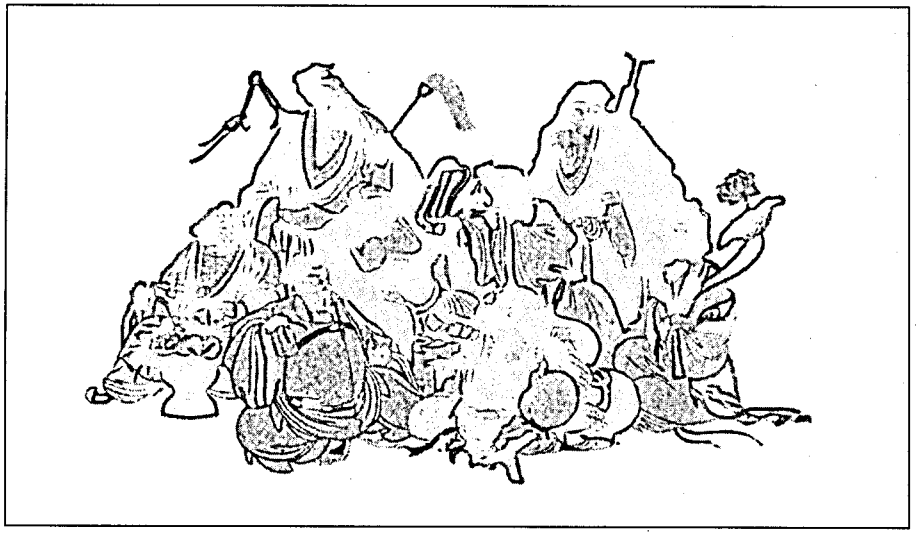
Konfüçyüsçülük ve Taoizm gibi, Çin'in en büyük üçüncü dini sistemi Budizm'in de sekiz simgesi vardır: deniz sümüklüböceği, şemsiye,↑ sayvan,↑ lotus,↑ vazo,↑ balık,↑ sonsuz düğüm↑ ve öğreti tekerleği Budizm'in değişik yönlerinin simgelerler.

Yi-jing'in sekiz trigramı (diyagram↑) (*ba-gua*), üç kesintili ve üç kesintisiz çizginin olabilecek tüm bileşimlerini verir. Bu trigramlar, resim, nakış, vd.'de, simgesel süsleme motifleri olarak kullanılır.

Sekiz bir *yin* sayı olmasına rağmen, mistik nümerolojide erkekle yani bir *yang* varlıkla bağlantılıdır: 'Bir erkeğin

Sekiz Ölümsüzün simgeleri

Sekiz Ölümsüz bize iyi şanslar diliyor

hayatına sekiz sayısı hükmeder. 8 aylıkken süt dişleri çıkar, 8 yaşındayken de onları kaybeder. 2 x 8 yaşında erkek olur ve 8 x 8 yaşında gücünü kaybeder.' *Yang*'daki değişimler, karşıt güç *yin*'den kaynaklanır; aksine, yedi[↑] ele alındığında da, eril sekizin gücü kadınsal gelişimi etkiler.

Eski kozmolojinin sekiz 'gökyüzü sütunu,' sekiz yön, sekiz dağ ve yağmur bulutlarının ve sekiz rüzgârın[↑] girdiği sekiz kapıyla bağlantılıdır. 'Ritüeller Kitabı'nda (*Li-ji*) bunlar şöyle anlatılır: 'Sekiz rüzgâr hangileridir? Kuzeydoğudan yanıcı rüzgâr / Doğudan gürleyen rüzgâr / Güneydoğudan neşeli rüzgâr / Güneyden büyük fırtına / Güneybatıdan soğuk rüzgâr / Batıdan kalıcı rüzgâr / Kuzeybatıdan keskin rüzgâr / Kuzeyden soğuk rüzgâr gelir' (Richard Wilhelm'ın çevirisinden).

Seks

Se / se

Ünlü *Yi-jing*'in (Dönüşümler Kitabı) bir ekinde şu cümleye rastlarız: 'Erkek ve kadın temel güçlerini birleştirir (*jing* = sperm içeren sıvılar) ve on bin[↑] canlı doğar': Bu bilgi aktarımı Çinliler için şaşırtıcı bir sadeliktedir. Aile ve seks hayatında olağanüstü bir rol oynayan düşünür olan Konfüçyüs,[↑] gerçekten de 'Besin ve seks (*se*) doğa tarafından verilmiştir' demiştir. Ancak fikirleri sadece evliliği kapsıyordu. Sonraki dönemde neo-Konfüçyüsçülük, kocalara eşlerine doğrudan bir şey vermemelerini öğütleyecek kadar ileri gitmiştir.

Onlara verecekleri nesneleri yere koymalılar ve eşleri de onları yerden almalılar. 'Resmi' durumlarda vücut temasından kaçınılmalıdır.

Çinliler tarafından yaratılan olağanüstü zengin cinsel semboller ve bunların dillerindeki ifadesi, cinselliklerinin ve cinsel dürtülerinin zannedildiği gibi bastırılmamış olduğunu gösterir – bunlar, dolaylı yoldan, az ya da çok zarafetle ifade edilmiştir (bkz. Açık, Çıplaklık, Evlilik, Evlilikte Mutluluk, Güzellik).

Konfüçyüs'ten sonraki yazarlar, sadece 'renk' anlamını taşıyan *se* ve aşırılığı ve taşmayı belirten ve zina[↑] veya şehvet düşkünlüğü olarak da ifade edilebilen *yin* arasında bir fark gözetmişlerdir: *yin*, hem cinsel özgürlüğü hem de aşırılığı tanımlar. Dindar bir Budist olan bir 19. yüzyıl yazarı şöyle yazmıştır: 'İnsan hayatındaki yasak üç şey arasında seks ilk sırayı alır; on bin yoldan günah ve suç üretir. Bunların en kötüsü zinadır (*yin*). Karanlık bir evde yapılsa bile, tanrılar bunu görür.'

Ütopyacı sosyalist Kang You-wei (1858-1927), bunları değişik bir bakış açısıyla ele almış ve belirli bir süre için geçerli olan 'aşk anlaşmaları'nı savunmuştur (*jiao-hao zhi yue*). Bu süre bir yıldan uzun ve bir aydan kısa olmamalıdır; eski 'karı' ve 'koca' deyimleri kullanılmamalı ve ömür boyu süren 'aşk anlaşmaları'na izin verilmemeliydi (*'Da Tong Shu'* = 'Büyük Eşitlik Kitabı,' 1902). Bu ütopya gerçekleşmemiştir: ve günümüzde evlilik dışı cinsel ilişkiye giren erkek ve kadınların yeniden eğitim merkezlerine, ıslah evlerine gönderilmeleri tehlikesi vardır.

Sepet 籃

Lan / lan

İçinde meyve veya çiçek bulunan süslü bir sepet, sekiz Ölümsüz[↑] varlıktan biri olan Lan Cai-he'nin[↑] simgesidir. Sepetin içindekiler, zenginliği temsil ettiğinden yeni yıl resimlerinin popüler bir motifidir: genç bir adam sepet içinde çiçek sunduğu daha yaşlı bir adamın yanında durur. Bir sepet veya kutu, İkiz Tanrılar He-he'ye[↑] bir atıftır. Burada, aynı zamanda anlaşma anlamındaki yazı karakteri *he* = sepet kullanılabilir.

Serçe 麻雀

Ma-que / ma-çüe

'Kenevir kuşu,' tüm kuşlar arasında en şehvetli olanıdır; ve bunun için de serçe eti yemenin, cinsel gücü artırdığına inanılır. Penisi simgeler. Eski köylü takvimlerine göre, sıcak havalar sona erdiğinde, serçeler denize veya Huai nehrine dalarlar ve kışı orada istiridye haline değişmiş olarak geçirirler.

Serçenin, saygınlığını kaybetmektense ölmeyi yeğleyeceği söylenir. 'Serçe Okulu,' Güney Çin'de mahjong oyuncularını ifade eden bir deyimdir.

Servi Ağacı 柏

Bo / bo

Servi ağacı, çok uzun ömürlü olduğundan ve süreklilik fikrini yansıttığından, sıkça mezarlıklara dikilir. Bu ağaç uzun ömürlülüğün↑ de simgesidir. Resimlerde, 'Yüz (*bai*) oğlunuz olsun!' dileğini simgeler – burada 'oğullar,' 'tohumlar' anlamındadır. *Bo* sözcüğü *bo* (*bai* olarak da okunur) = kont ile eşseslidir: bunun için de resim, resmi hediye alana yüksek rütbeye atanması dileğini ifade eder.

Servi tohumlarının iyileştirici güçleri olduğuna inanılır; bunları çiğnerseniz, daha iyi işitir ve görürsünüz.

Shan-Xiao 山魈

Şan-şyav

Shan-xiao, maymun↑ veya küçük adamlara benzeyen ve sadece Orta ve Güney Çin'de bulunan, dağ cinleridir. Kuzey Çin'deki karşıtları, tilkidir.↑ Çoğu zaman sadece bir bacakları vardır, yengeç yerler ve ağaçlarda yaşarlar. Siyah ve kıllıdırlar. Karşılarına çıkan kişilere zarar verebilmek için adlarını öğrenmeye çalışırlar. Diğer hortlaklar↑ gibi, onlar da havai fişeklerle korkutulup uzaklaştırılabilirler.

Sıçan 大鼠

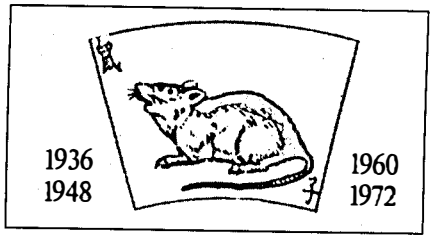
Da shu / da şu

Sıçan, Çin burçlar kuşağının↑ ilk hayvanıdır. Öyküye göre, öküz↑ burçlar kuşağına dahil olmak isteyen hayvanların başını çekiyordu. Ancak sıçan hiç kimse farkına varmadan öküzün sırtına çıkar ve hayvanlar sıraya girdiklerinde, sıçan aşağı atlayıp ilk seçilen olur.

Sıçan, parayla↑ bağdaştırılır; geceleri sıçanın yemek bulmak için etrafta gezinip ses çıkarırken 'para saydığı' söylenir. 'Para sıçanı,' cimri demenin kaba bir şeklidir.

Bazı günler sıçanlar, huzur içinde evlenebilmeleri için rahatsız edilmezlerdi! Bu gün Çin'in bölgelerine göre değişirdi: 12. ayın 3. günü, 12. ayın 7. günü ve 1. ayın 9. günü. Bir Güney Çin efsanesinde, pirinci↑ insanoğluna getiren sıçandır. Sıçanlar kötü cinlere dönüşebilirler, özellikle de erkek kötü cinlere – tilkilerse dişi kötü cinlere dönüşürler. Bir evde sıçan çıkarsa, ardından hemen kediler gelir; ailenin kısa zamanda yoksullaşacağını bilirler.

Sıçanın aksine fare, belki de sıçan kadar zarar vermediğinden, Çin simgeciliğinde önemli bir yer tutmaz; bu

Sıçan yılları

belki de her iki hayvanın Çince adının (*shu*) aynı olduğundandır. Ayırt etmek gerektiğinde sıçana, 'yaşlı fare' (*lao shu*) veya 'büyük fare' (*da shu*) denir.

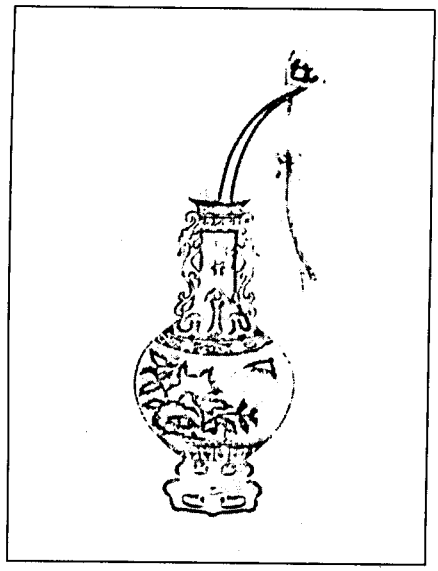
Eskiden, Yeni Yılda[↑] Pekin pazarlarında fare sirkleri vardı.

Sırt Kaşıma Çubuğu 搔杖

sao-zhang

Bu eşyaya birçok folklor müzesinde rastlayabiliriz. Ucuna bir el veya pençe şeklinde kaşıma parçası takılmış bir bambu saptan oluşur. Bu aletin 'konuşma çubuğu' (*tan zu*, sözcük anlamı 'konuşma yardımcısı') işlevi de vardır. Bu, hocanın kendi önüne koyduğu, çoğu zaman bir ince çam dalı veya bir asa[↑] olurdu. Bir tartışma başlatmak isteyen öğrenci bunu alıp konuşmaya başlayabilirdi. Bu âdetin Çin'e çok eski zamanlarda, Hindistan'dan Budizmle beraber geldiği sanılıyor.

Bu alete Ma-gu[↑] tanrıçası hakkındaki efsanelerde de rastlanır.

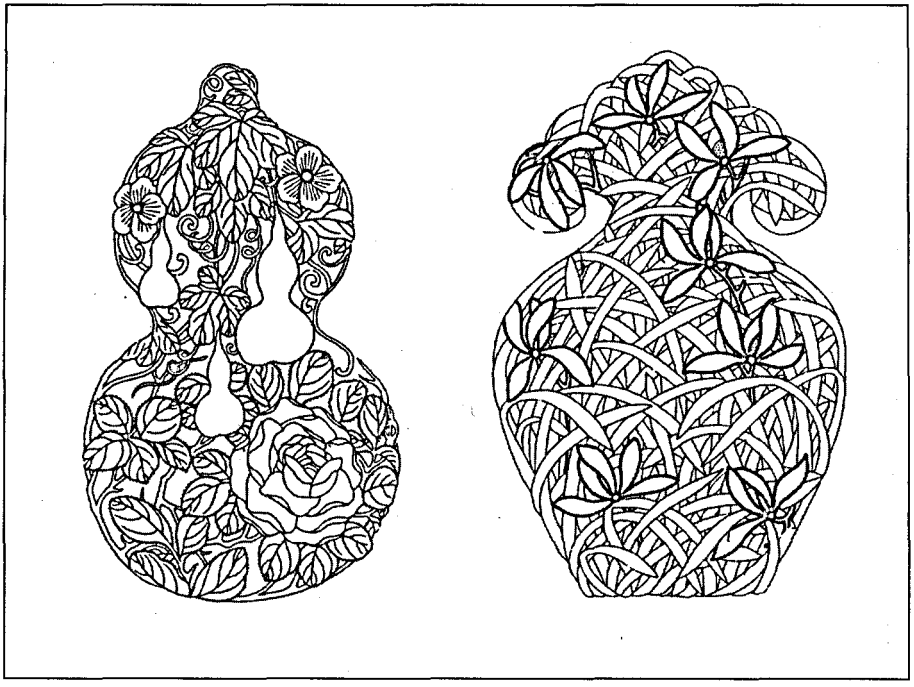
İçinde sırt kaşıma aleti ve makam değneği bulunan bir vazo: "Arzu ettiğiniz barışa sahip olmanız dileğiyle!"

Sihirli İksir Şişesi 葫蘆

Hu-lu / hu-lu

Sihirli iksir şişesi, bir sihirbaz veya bir Taocu'nun teçhizatının tipik bir parçasıdır. Sihirli iksir, vd. bunun içinde muhafaza edilir. Sihirli iksir şişesinin içine giren Taocu'nun öyküsü çok ünlüdür; şişeden çıkmadan önce, sesi içeriden duyulabilir.

Hu-lu, gökyüzü[↑] ve yeryüzünün[↑] bir minyatür kopyasıdır. Açıldığında, içinden kötü cinleri yakalamak için kullanılabilen bir tür bulut çıkar. İyi tanrılar ve kötü tanrılar arasındaki savaşları tasvir eden tapınak resimleri (bu sahneler genellikle 17. yüzyıla ait 'Tanrıların Dönüşümleri' adlı eserden

Solda: Sihirli İksir şişesinde üç helvacıkabağı ve çalı gülü. Sağda: Sihirli iksir şişesinde orkideler, dostça ilişkiler anlamını taşır

alınmıştır) *hu-lu*'yu, iyilerin yanında ve düşmanlarına karşı zafer kazanmalarında yardımcı olan etkin bir kahraman olarak gösterir. Arabesk motifleriyle süslenmiş bir sihirli iksir şişesi, 'On bin nesillik oğullar ve erkek torunlar' dileğini ifade eder. Arabesk ve gül motifleriyle süslenmiş bir şişe, 'Bahar on bin nesil boyunca sürsün' diye adlandırılır, yani bu hediyeyi alan aile sonsuza kadar sürsün anlamındadır.

Yaz gündönümü bayramında (5. ayın 5. günü), kâğıttan bir sihirli iksir şişesi evin giriş kapısına asılır. Bu, sekiz Ölümsüzden[↑] biri olan, Li Tie-guai'yın[↑] bir simgesidir.

Sineklik 拂子

Fu-zi / fu-dzı

Sineklik, bir yetki simgesidir ve en çok Budistler tarafından kullanılır. Bir küçük sopanın ucuna tutturulan, inek kuyruğunun beyaz kıllarından yapılır.

Sirke 醋

Cu / tsu

'Sirke içmek,' Çinlilerin 'kıskanmak' anlamında en sık kullandıkları mecazdır. Bunun için Kuzey Çin'de bu sözcük asla kullanılmaz ve yemek masasında birinden sirke istemeniz gerekiyorsa, 'Tabu sözcükten biraz alabilir miyim lütfen?' dersiniz.

Tahtırevanında oturan geline bir kâse sirke götürmek düğün töreninin bir bölümünü oluştururdu; gelin kızgın bir çubuğu, sirke kaynayana dek, kâseye daldırırdı. Ardından, gelin tahtırevanının çevresinde yürür ve yeni evine girerdi: böylece, hiçbir zaman kıskançlıkla ilgili sorunlar yaşanmaması dilenirdi.

Ancak birinin boğazına kılçık kaçtığında, bunun halk arasındaki çaresi kişiye sirke içirmektir (veya Çinlilerin dedikleri gibi sirke 'yedirmek': *chi* fiili = yemek, çay, şarap, vb. ile kullanılır).

Siyah 黑

Hei / hey

İlk Çin İmparatoru[↑] Shuang-di kırmızı Zhou Hanedanı'nı yendiğinde, siyahla bağdaştırılan su ateşi (kırmızı) söndürdüğünden, hanedanın rengi olarak siyahı seçmiştir. Onlarda sonra ilk Han Hanedanı'nın (MÖ 206'dan itibaren) tekrar kırmızı rengini seçmesi yüzyıllar almıştır.

Elementlerin[↑] beş değişimlerine dair eski öğretiye göre, siyah su,[↑] Kuzey ve tuzlu tatla bağdaştırılır ve bu rengi temsil eden evcil hayvan domuzdur.[↑] Siyah, daha ileri tarihte yaşamış tarihçiler tarafından, üç eski hanedanın ilki, Xia'nın simgesel rengi seçilmiştir; ikincisinin, Shang'ın simgesi beyazdı.

Siyah, karanlık, ölüm ve onurun simgesidir. Çin tiyatrosunda siyah yüzlü sekiz kahraman, onurlu, kaba ancak dürüst kişileri temsil ederler: Baogong onlardan biridir.

Soğan 葱

Cong / tsung

Soğan, çoğu zaman 'akıl' (*cong*) simgesidir. 'Erkek geyik soğanı' adında özel bir tür soğan, erkek çocuk isteyen bir hamile kadın tarafından beline bağlanmalıdır. Çin vejetaryenleri soğan yemezler. Zifaf yatağının altına soğan konursa, koca eşinin bekaretini bozamaz. Kadın parmakları taze soğana benzetilir. 1. ayın 15. gününde soğan tarlalarına giden ve topraktan soğan çıkaran kadınlar, iyi huylu kocalar bulacaklardır.

Soğuk 冷氣

Leng-qi / lıng-çi

Soğuk, yoksulluğu simgeler. 'Soğuk bir bilgin,'↑ yoksul bir bilgin veya sahtekâr bir dilencidir.

Kış gündönümünden (4 Nisan) 105 gün sonra, 'Soğuk Yemek' bayramı kutlanırdı. O gün tüm ateşler söndürülür ve bir gün önceden hazırlanmış yemekler yenirdi. Bu âdetin Çin'e Batı Asya'dan geldiği ve kökeninin ekinoksu (yeni yıl) kutlayan bir bahar bayramı↑ olduğu sanılmaktadır.

Bu bayram Çin geleneklerine göre, Jie-zi Tui'yinin hatırlanmasıdır. Efsaneye göre bu adam Jin derebeyliğinin dükü tarafından, bakan olması için davet edilmiştir. Tui, tüm teklifleri ret eder ve dük onu cezalandırır – Tui'nin yaşadığı ormanın yakılmasını emreder. Ancak Tui, fikirlerini desteklemediği bir derebeyine hizmet etmektense, alevler içinde ölmeyi tercih eder.

Sol ve Sağ 左右

Zuo-you / dzuo-yoğ

Sol ve sağ arasındaki fark, kesin bir fark değildir; sol ve sağ arasındaki zıtlık *yin*↑ ve *yang*↑ arasındaki zıtlıktan daha belirgin değildir. Batı Avrupalılar gibi Çinliler de çoğunlukla sağ ellerini kullanırlar, ancak çoğu zaman sol el Batı'da olduğu gibi, 'uğursuz' sayılmaz. Bu Çin kozmolojisi ve yön sistemleriyle ilişkilidir. Geleneksel olarak, kabul sırasında insanoğlunun hükümdarı İmparatorun↑ yüzü Güneye dönük olurdu. Güneşin doğduğu Doğu *solunda*, güneşin battığı Batı'ysa *sağında* kalırdı. Sol, prenslerin durdukları yer olduğundan daha önemli olan taraftır ve Doğu daha uğurlu olan yöndür. Azınlık halklar arasında, hükümdarın gözünün Doğu'ya çevrili olmasının nedeni, doğan güneşi selamlaması olduğuna inanılır. Böylece Güney (sağda) daha güçlü bölge ve Kuzey (solda) daha güçsüz bölgedir. Burada toprak falının↑ (*feng-shui*) önemli bir rolü vardır ve sonuçta 'sol' ve 'sağ'ın kesin bir tanımlamasını yapmak çoğu zaman çok zordur. Böylece, eski zamanlarda İmparatorun sağ tarafındaki bakan solundaki bakandan daha kıdemli olurdu; ancak MÖ III. yüzyıldan itibaren, sol taraftaki tüm memurlar,↑ sağdakilerden daha kıdemli olmuşlardır.

Evde, (kabul salonunda↑) ev sahibi doğuda (solda) ve karısı batıda (sağda) oturur. Gece, karısı yatağın sol tarafında yatar, kendisi ise sağ tarafta yatar: şiltesi güneşin doğuşuna bakan duvarın yanında olduğundan, güneşin doğuşuna göre, kadın hâlâ Batı'dadır. Bir *yin* nesne olan sokakta, erkek sağdan, kadın soldan yürür. Tanrı ve tanrıçaları bir arada tasvir eden resimlerde, tanrılar

resmin sağında, tanrıçalar solundadır. Tibet sanatında, bunun tam tersi geçerlidir. Çin Müslümanlarına göre, sol el temiz olmayan eldir.

Küçük erkek çocuklarına selam verirlerken, sağ ellerini (*yang*'a karşılık gelen) sol ellerinin altına saklamaları öğretilirdi. Küçük kızlaraysa sol ellerini sağ ellerinin altına saklamayı öğretirlerdi. Çinliler, bir anlaşma yapmak için veya arkadaşça el sıkarken, her zaman sağ ellerini uzatırlar. Çin'de solaklık hakkında çok az bilgi vardır ancak solaklar 'doğal yoldan çıkmış' kişiler olarak tanımlanırlar.

Söğüt ağacının altında

Söğüt Ağacı 柳

Liu / lyu

Ateş yakmak için çok sık kullanılan söğüt ağacı, baharın↑ simgesidir. Bahar erotik uyanışların mevsimi olduğundan, 'söğüt gibi hisler ve çiçek istekleri,' cinsel arzuyu ifade eder; 'çiçek aramak ve söğüt ağacı satın almak' bir hayat kadının ziyaret etmek, 'yol kenarındaki çiçekler ve söğüt ağaçları' hayat kadınları ve 'çiçeklerle yatmak ve söğüt ağacının altında dinlenmek' bir geneleve gitmek anlamında kullanılan deyimlerdir.

Güzel (güzellik↑) bir kadının beli söğüt ağacına, kaşları,↑ söğüt yapraklarının kıvrımlarına benzetilir. Bir genç kız, körpe bir söğüt ve taze bir çiçek'tir↑ ve artık bakire olmayan bir kadın 'solmuş söğüt ve kurumuş çiçek'tir. Söğüt ağacı, kötü cinleri de uzaklaştırır. Bir romanda, söğüt dallarıyla kuşanmış 49 çocuk hayaletlerle↑ yaptıkları savaşta galip gelirler. Kış gündönümünden 105 gün sonra kutlanan Qing-ming bayramında, söğüt dalları giyilir veya söğütten bir taç takılırdı. O zamanlardaki bir deyişe göre, bu bayram gününde üzerinize söğütten herhangi bir nesne giymezseniz, gelecek sefer dünyaya sarı bir köpek olarak gelirsiniz.

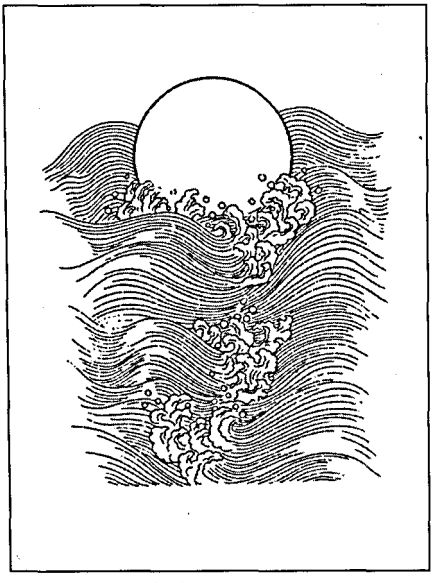
Eski Çin'de, uzaklara giden birine söğüt ağacında koparılan dallar hediye etme âdeti vardı. Böylece, taşraya tayin edilen bir bilgin, başkentin doğu kapısında toplanan kadınlar ve arkadaşlarından söğüt dalı hediye alırdı.

Su

水

Shui / şuiy

Su, beş elementten[↑] veya 'değişim'den birîdir; Kuzey ve siyah renkle ve geceleri çiyin yağmasına yol açan ayla[↑] bağdaştırılır. Su, dişil ilke *yin*'i[↑] simgeler; zıttı *yang* ise eril ilke olarak ateş ve Güney ile bağdaştırılır. Eski Çin kozmolojisinde, ateş ve su 'Büyük Bir' den (*Tai-ji*[↑]) kaynaklanır: 'su nemlendirir ve aşağı inmeye meyillidir, ateş alevlenir ve yukarı çıkmaya meyillidir' (*Hong-fan*, Bölüm 1). İki ilkenin cinsel birleşiminden beş element doğar ve bunlardan da on bin[↑] nesne oluşur. Ateşin gündüze ait olduğu gibi, su da geceye aittir; cinsel faaliyet gecenin ilk kısmına aittir ve cinsel ilişkiyi ifade eden birçok deyimde su sözcüğü geçer.

Denizin üzerinde doğan güneş

Su, bir kadının olması gerektiği gibi, yumuşak, uysal ve esnektir. *Dao de Jing*'in ünlü bir paragrafında şöyle yazar: 'güçsüz güçlüye galip gelir, yumuşak serte galip gelir.' Lao-zi[↑] için su, bir doğru davranış örneğiydi ve onun sayesinde kadınlar erkeklere galip geldikleri gibi, güçsüzler de güçlülere galip gelirlerdi.

'İçinden su döküldü' cümlesi, sonradan bir tiyatro oyununa dönüştürülmüş, ünlü bir öyküye göndermedir. Zhu mai-chen, sadece okuduğu ve hiçbir zaman para kazanmadığı için çok yoksuldu; buna artık dayanamayan karısı, onu terk eder ve hali vakti yerinde bir kasapla evlenir. Ancak tüm beklentilerin aksine, Zhu sonunda devlet sınavını geçer ve ünlü bir devlet memuru olur. Bir gün, doğduğu köyden geçerken, eski karısı ona doğru koşar ve kendisini geri alması için yalvarır. Atından bile inmeyen Zhu bir testi suyu toprağa döker ve der ki: 'Testinden dökülen su, testiye geri konulamaz.' Kadının intihar ettiği söylenilir.

'Su ve ateş' deyimi, kaba bir ifa-

Konfüçyüs ve öğrencileri kıyıda

deyle 'işemek ve sıçmak' anlamındadır.

Tahta basma kalıbıyla basılmış ve mürekkeple yapılmış resimlerde, su dalgalar şeklinde veya çeyrek, yarı veya dörtte üç kıvrımlar şeklinde tasvir edilir. Bunlar bir denizi, göl veya gölcüğü simgeleyebilir.

Su 酥

Su

Su, sütten[↑] yapılan, Çinlilere has bir içecektir. Günümüzde bu sözcük bir sıfat konumundadır ve 'yumuşak,' 'hoş' anlamında kullanılmaktadır. Onaltı yaşındaki bir kızın vücudundan söz edilirken '*su* gibi' denir. Bu sözcük çoğu zaman kadın göğsünü tasvir etmek için de kullanılır.

Su Kabağı (Kavun) 瓜

Gua / gua

Çin'e has birçok tür su kabağı ve kavun vardır. Karpuz Batı Asya'dan ithal edilmektedir; bunun için adı 'Batı Su Kabağı'dır (*xi gua*).

Konfüçyüs'e[↑] ait olduğunu zannedilen bir atasözü, hırsızlıkla suçlanmak istemiyorsanız bir su kabağı tarlasından geçerken eğilmemeniz gerektiğini söyler. Kadınlar Bayramı'nda (7. ayın 7. gününde) Orta Çin'de kadınlar tanrılara kavun sunarlar ve 8. ayın 15. gününde (dolunayda) kavunlu pastalar yaparlar. Sonbaharda, genç kızlar tarlalara gidip kavun toplarlar; böylece, erkek çocuk sahibi olacaklarına inanırlar.

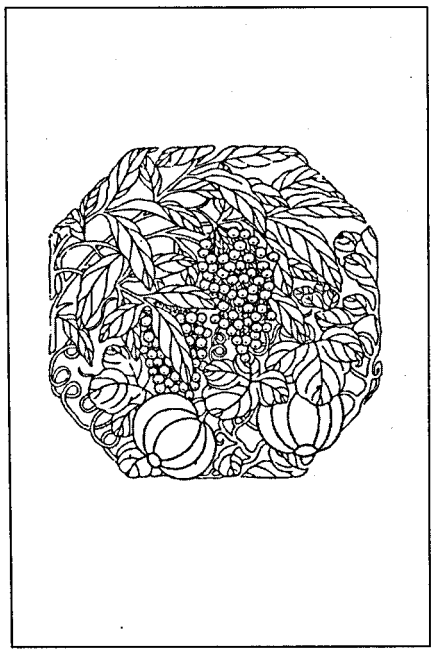
Çin folklorunda karpuzla ilgili ilginç inanışlar vardır. Gua yazı karakte-

ri ortadan ikiye ayrılabilir ve üst tarafları birleştirilirse 'sekiz' sözcüğünün yazı karakterini oluştururlar. 'İki kere sekiz,' evlilik çağında bir kız için kullanılan bir deyimdir (bizim hesaplarımıza göre sadece onbeş yaşındadır). Bir mecaz kullanmak istiyorsak, kızın 'ikiye bölünmüş bir su kabağı kadar yaşlı' (*po gua*) olduğunu söyleyebiliriz. Karpuzun içinin kırmızı olduğunu düşünürsek, deyim genç kızın ilk defa âdet görmesi veya bekaretini kaybetmesini ifade edebilir.

'Kavun çekirdeği,' genç kız dişleri anlamında şiirsel bir deyimdir.

Kanton eyaletinde, kavun asla hediye edilmemelidir: *xi-gua* = karpuz sözcüğündeki *xi* 'ölüm,' 'ölmek' (mandarin diyalektinde *si*) ile eşseslidir.

Bkz. Sihirli İksir Şişesi.↑

İki kabak ve süs meyveleri

Su Samuru 水獺

Shui-ta / şuiy-ta

Yazılı belgeler, Ortaçağ'dan itibaren su samurlarının balık tutmak için yetiştirildiğini göstermektedir. Su samuru, cinsel faaliyetin hatta aşırı cinsel faaliyetin simgesidir. Halk arasındaki inanışa göre, su samurunun cinsel iştahı o denli kuvvetlidir ki bir dişi bulamadığında ağaca sarılır ve sürtünürken ölür; penisi ağaçta kalır ve bu çok kuvvetli bir cinsel uyarıcıdır. Kadın kılığında, erkekleri baştan çıkaran su samurlarına dair birçok öykü vardır.

Sülün 野雞

Ye-ji / ye-ci

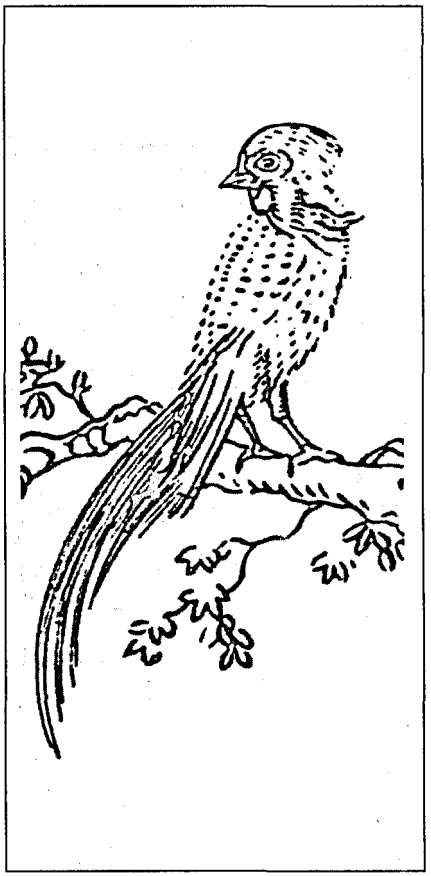
Sülün, özellikle eski Çin edebiyatında, önemli bir rol oynar. İlk kış ayında, bir istiridyeye (bazı metinlere göre yılana↑) dönüştüğüne inanılırdı.

Sülün, damaya benzeyen eski bir oyundaki, bir taştı ve karşıtı baykuştu.↑ Genelde uğursuzluk getiren bir kuş olarak kabul edilirdi. Sülünlerin 12. ayın başlarında ötmemeleri, büyük bir sele alametti. Aynı ayın ortalarına doğru hâlâ ötmemişlerse, kadınlar şeh-

vet düşkünü olur ve erkekleri baştan çıkarırlardı. Sülün, İlkbaharın[↑] ilk gök gürlemesinde,[↑] göksel köpek[↑] veya gökte bir kuyrukluyıldız göründüğünde, öterdi. Popüler bir roman, bir sülünün güzel bir kadın görünümüne girdiğini ve bir tatlıcıyı baştan çıkardığını anlatır; ancak gökten yardım gelir ve sülün öldürülür. Bir 19. yüzyıl metninde, sülün bir genç kızı sevgilisine götürür – ancak kız gerçekte bir ruhtur.

Sülün oniki simgeden (İmparatorluk simgeleri[↑]) biridir: İmparatoriçeyi temsil eder. Kuzeybatı Çin'de, Çin inanış sisteminde çok önemli bir rol oynayan, 'Chen'in Ambarı' adında (*Chencang*), bir kült mekânı vardı. Öyküye göre, bir erkek çocuk orada bir çift sülünü kovalıyordu. Erkek sülün Chencang'da saklanır ve taşa dönüşür, dişisiyse uzaklara bir yere oturur. Ondan sonra olanları eski metinlerden çıkarmak oldukça güçtür ancak günümüzde kullanılan 'Chen'in ambarını geçmek' (su üzerinde inşa edilmişti) deyimi 'evlilik dışı ve gizli cinsel ilişkiye girmek' anlamında kullanılır.

Sarayın Güney Kapısına 'Sülün Kapısı' denirdi. Uzun kuyruklu 'altın sülün' devlet hizmetinde çalışan bir memurun simgesidir.

Bir sülün

Sülfür 硫磺

Liu huang / lyu huang

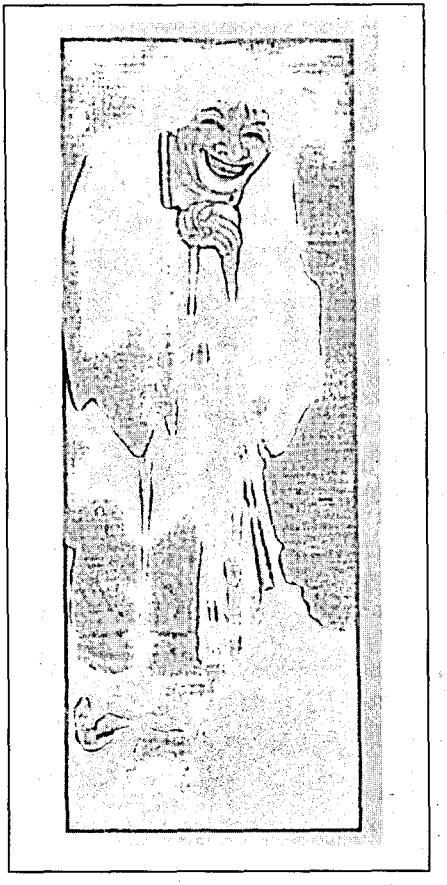
Sülfür, Çin takviminin 5. ayının 5. gününde insan hayatını tehdit eden beş zararlı[↑] yaratığa karşı kullanılırdı. Yılana[↑] dönüşmüş kadınları, gerçek şekillerine dönmelerine zorlayabilirdi. Aslında bu, ('Madam Beyaz Yılan' adlı ünlü romana bir göndermedir). Hayalet[↑] ve kötü cinlerin faal oldukları bir gün olan yaz gündönümü bayramında, çocukları korumak için kulak ve burunlarına toz sülfür sürülür. Aynı nedenlerden dolayı, tabutların içlerine de

sülfür konur. Hamile bir kadının vücuduna sülfür sürülürse, rahmindeki doğmamış kız çocuğu erkek çocuğa dönüşür.

Süpürge 掃

Sao / sav

Süpürge, çoğu zaman bilgelik ve zekâyı simgeler. Bir kişi ölürken odada asla süpürge olmamalıdır, aksi takdirde ölü kişi uzun saçlı bir ruha dönüşür. Şans oyunları oynayan kişilerin arkasında da olmamalıdır, şanslarını süpürüp atabilir. Tanrıça Sao-qing niang-niang (her şeyi süpürerek temizleyen kadın), elinde süpürge tutan bir kadın olarak tasvir edilir; bulut ve yağmuru süpürdüğünden, güzel hava tanrıçasıdır. Özellikle yeni yıl kutlamalarında anılır. Şair Han-shan'ın arkadaşı ve sırdaşı, 'yolda bulunmuş' çocuk Shi-de, manastır mutfağını süpürdükten sonra elinde süpürge ve gülerken tasvir edilir. Bu 'aziz'in 'bağırarak ve laf kalabalığı yaparak insanları rahatsız ettiği, boşluğa bakıp kahkahalar attığı ancak her söylediği söz ve her aldığı nefesin Dao'ya uygun olduğu' söylenir.

Shi-de süpürgesiyle beraber

Süt 奶

Nai / nay

Çinliler sütü eskiden beri yemeklerinde kullanmalarına rağmen, ancak geçtiğimiz birkaç yıl içinde süt içmeye başlamışlardır. Koyun sütünden yapılan yoğurt Ortaçağ'ın değişik dönemlerinde yenilirdi. 'Anne sütü,' kişiye fiziksel ve cinsel güç verir ve ömrünü uzatır. Küçük bir erkek çocuktan kötü söz edilirken, 'anne sütü hâlâ dudaklarında' denir.

Bkz. Kuruluk, Su.

İşlemeli el çantası: ortasında çevresinde yarasalan olan bir şakayık

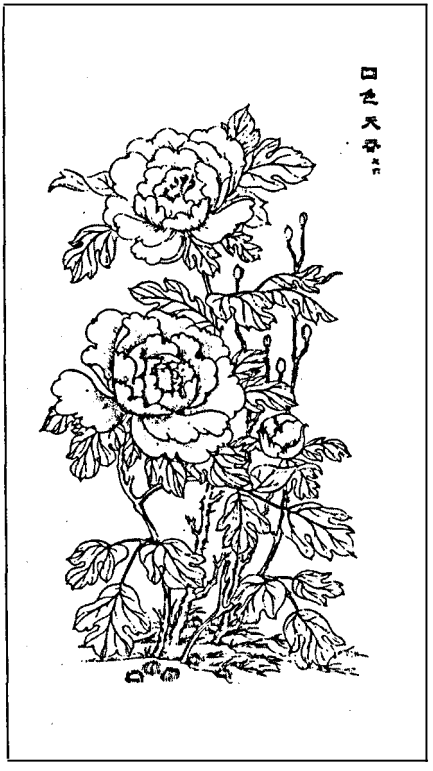
Şakayık 牡丹

Mu-dan / mu-dan

Şakayık, 'Çiçeklerin Kraliçesi'dir ve zenginlik ve ayrıcalığın simgesidir. Günümüzdeki Çince adı *mu-dan*, MS V. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır; önceleri bu çiçeğe *shuo-yao* adı verilirdi. 'Şiirler Kitabı'nda genç aşıklar birbirlerine *shuo-yao* verirler. *Mu-dan* eski şakayığın VIII. yüzyıldaki daha asil ve zarif bir türüdür. Birçok değişik renkte olmasına rağmen, kırmızı şakayık en beğenilen ve en değerlisidir. Daha sonradan üretilen beyaz şakayıklar, güzellikleriyle olduğu kadar zekâlarıyla da diğerlerinden ayırt edilebilen genç kızların[↑] simgesidir. Efsaneye göre, 'Beyaz Şakayık' (*Bai mu-dan*) adında bir kadın, Ölümsüz Lü Dong-bin'le[↑] aşk oyunlarında kendisiyle yarışması için meydan okumuştur. Bu 'düello' tüm gece boyunca sürmüş ve sonunda kadın Ölümsüzü gıdıklayarak galip gelmiştir! Tarihçi u-yang Xiu (1007-1072) beyaz şakayık hakkında bir kitap yazmış ve Tang Hanedanı (618-907) şa-

irleri onu kendilerine has mısralarla övmüşlerdir.

Kimi zamanlar şakayık, genel anlamda 'çiçek' ile eşanlamlı olur. Ming Hanedanı'nın bir tiyatro oyunu, İmparatoriçe Wu'nun küstahlıkla, tüm çiçeklerin aynı anda açmalarını emrettiğini konu eder: aralarından sadece şakayık bu emre uymaz. Bu sahne daha sonraları yazılmış olan *Jing-hua yan* adlı romanın 3-4 bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Halk arasında şakayık, olağanüstü çekici bir kadındır. Halk şarkılarında 'şakayığın bahçede çiçek açmasını bekliyorum' sözü geçer.

Şakayık, hızlığın simgesi

'Şakayık açtığında, kokusu 1,000 mil yayılır ve çiçek ve kelebekleri çeker' (burada 'çiçekler ve kelebekler' genç erkeği, şakayık genç kızı simgeler); 'Şakayık açmaya başladığında, genç erkek onu toplar.' Daha dar bir anlamda şakayık kadının cinsel organlarını simgeler: 'Çiy (=meni) düştüğünde, şakayık açar.'

Resimlerde şakayık, lotus,[↑] erik ağacı[↑] ve krizantemle[↑] beraber tasvir edilir: dört mevsimi[↑] temsil ederler ve şakayık baharın[↑] çiçeğidir. Amberçiçeği[↑] (*fu-rong*) ile beraber tasvir edildiğinde, 'zenginlik ve saygınlık içerisinde gelişmek (*rong*)' anlamını ifade eder. Diğer gruplar: yabani elmayla (*hai-tang*) 'eviniz (*tang*) zenginlik ve saygınlık içinde olsun;' şeftaliyle beraber 'uzun ömür, zenginlik ve saygınlık;' çam ağacı[↑] ve taşla[↑] beraber 'zenginlik, saygınlık ve uzun ömür' anlamındadır.

Şans Tanrısı, Beş 五福

Wu-fu / vu-fu

Şans tanrıları, memurların[↑] kırmızı giysilerini giymiş kişiler olarak tasvir edilirler. Bunlar uzun ömür (çoğu zaman yanında turna kuşu[↑] ve çiçekler[↑] bulunan bir erkekle simgelenir); zenginlik;[↑] refah (vazolu bir erkek[↑]); iffet ve sağlık bahşederler.

Bu tanrıların her birinin çevresinde çoğu zaman bir yarasa[↑] dolaşır. Bu tas-

Beş şans tanrısı ve üç şarap fıçısı

vire üç takımyıldız↑ da eklenebilir.

Tek başlarına beş yarasa, beş tanrıyı simgeler.

Şarap 酒

Jiu / jiu

Çin'de şarap çoğunlukla hububattan üretilir (pirinç↑). Üzümden yapılan şaraplardan eski metinlerde söz edilir, ancak bu içki halkın damak tadına uymamıştır. Aslında Çay,↑ çok daha fazla miktarda içilir. Şarap, misafirlerle birlikte ve lokantalarda, meyhanelerde ve genelevlerde içilir. Sarhoşlara çok sık rastlanmaz. Han Hanedanı'nın sonlarına doğru, her tür uyarıcının denendiği dönemde, 'kuvvetli uyuşturucular' sıcak şaraba katılırdı. Klasik edebiyat sayısız şarap türünden söz eder; günümüzde Mao-tai ve Sha-xing şarapları özellikle revaçtadır.

Çin'de şarap, Hıristiyan dünyasındaki kutsal anlamını kazanmamıştır. Kurban adanırken bir kâseye döküldüğünde, tanrıya sunulan yiyeceğin↑ bir katkı maddesi konumundadır.

Şeftali 桃

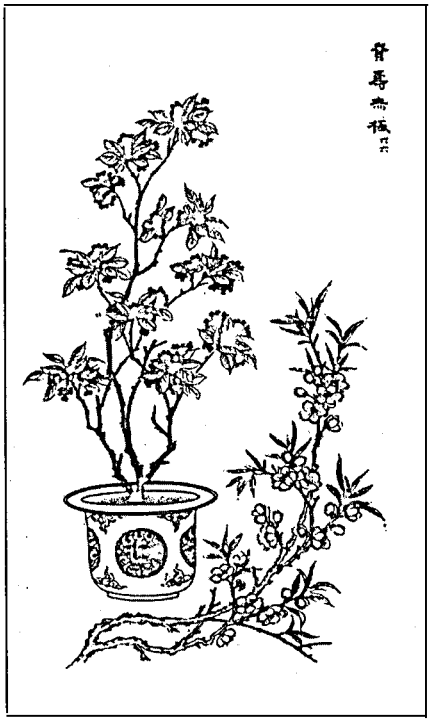
Tao / tav

Çin'de neredeyse hiçbir ağaç veya meyve, şeftali kadar simgesel anlam içermez. Şeftali ağacından edinilen tahta kötü cinleri uzak tutar, çiçeğinin yapraklarıyla büyü yapılabilir ve Ölümsüzlük↑ şeftalileri sadece bin yılda bir olgunlaşırdı (kimilerine göre üç hatta dokuz bin yılda bir). Efsaneye göre şeftali ağacı, masal diyarı Kunlun Dağları'nın derinliklerinde, Xi-wang-mu'nun↑ bahçesindeydi. Ağacın meyve verdiği o ender günde, Tanrıça tüm Ölümsüzleri↑ sarayına davet eder ve bir şölen düzenlerdi. Ancak 16. yüzyıla ait önemli Ming romanı 'Batı'ya Yolculuk'ta (Xi-you ji) yazılana göre, bu harika meyve olgunlaşmadan önce Sun adlı maymun saraya gizlice girer ve toplanmış davetlilerin dehşet dolu bakışları altında, meyveleri koparır ve yer. Bunun sonucunda Sun bir Ölüm-

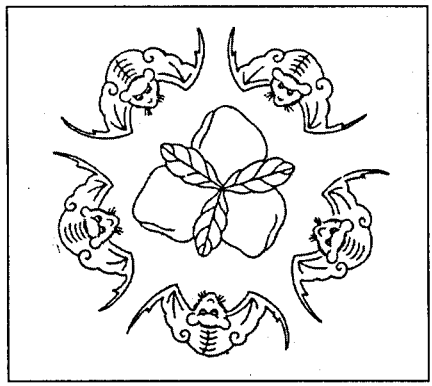
süze dönüşür.

Şeftali, uzun ömürlülüğün[1] en sık kullanılan simgesidir. Çok yakın bir geçmişe kadar, kötü ruhları uzaklaştırmak için yeni yılda, evlerin kapılarının önüne şeftali ağacından yaylar konurdu; ve kötü ruhları öldürebilmek için yaylar şeftali ağacından yapılırdı. Kapılara konan koruyucu tanrılar şeftali ağacından yontulurdu. Sonraları kâğıttan yapılanları kullanılmaya başlanmıştır.

Şeftaliyle bağdaştırılan ölümsüzlük, Tang Hanedanı'nın büyük lirik şairlerinin en sevdiği konulardan birini oluş-

Şeftali çiçeği ve Osmanthus

Üç şeftali, beş yarasa

turmaktaydı. Li Bo (701-762):

> Şeftali çiçeğinin yaprakları, gizlilik içinde, akıntıyla beraber
> Ölümlülerin dünyaları ve göklerinden farklı bir yere doğru uzaklaşırlar.
>
> (Stephan Schumacher çevirisi)

Bu, Tao Qian (365-428) tarafından yazılmış 'Şeftali Çiçeği Pınarının Öyküsü' adlı ünlü kısa öyküye bir göndermedir. (R. Wilhelm'e göre 'Şeftali Çiçekleri Ormanı') Basit bir balıkçı, kaynağı bir mağarada bulunan bir su akıntısını izler; bu mağaraya girer ve kendisini ansızın insanları mutluluk içinde yaşadığı başka bir dünyada bulur. Bu mağara, Hunan'ın batı bölgelerinde aranmıştır ve Güney Çin'de yaşayan Han ırkından olmayan bir azınlık olan Zhuang'ların kutsal mekânı olarak tanımlanmıştır. Aynı bölgede yaşayan diğer bir azınlık olan Yaolara göre, oniki adet şeftali çiçeği mağarası vardır ve bunlar bu dünyaya ait olmayan, ölümden sonraki diğer hayata geçerken

durulan, duraklardır.

Ancak halk dilinde 'şeftali çiçeği pınarı,' vajina anlamında bir mecaz olarak kullanılır.

Şeftali çiçeği bir genç kızın güzel renklerinden söz edilirken kullanılır ancak, kandırılması kolay bir kadın için de kullanılabilir. 'Yeşil şeftali çiçeği,' aşıkların gizli buluşma yerleri anlamında bir mecazdır. 'Şeftali çiçeği gözler,' kadın rollerini oynayan oyuncuların nemli ve çekici gözleridir. Halk şiirinde, 'bir damla şeftali çiçeği açık mavi giysiyi lekeler,' bekaretin bozulmasını ifade eder. 'Şeftali çiçeği kadar deli olmak,' ergenlik çağındaki problemlerdir. 'Şeftali çiçeği mağarası,' tabut anlamında olabilir. 'Üç Krallığın Romanı' adlı eserde, üç kahraman Liu Bei, Zhang Fei ve Guan Yu'nun kardeşlik yemini ettikleri 'Şeftali Bahçesi' çok ünlüdür.

Ayları simgeleyen bitkiler arasında şeftali, üç Çin ayını simgelemektedir.

Şehir 城

Cheng / çıng

Jeolojik olarak mümkün olduğu sürece, Çin şehirleri bir kare[↑] şeklinde, pirinç tarlaları ve askeri kamplar gibi kurulurlardı. Her üçünün de tasarımında, toprak falı[↑] (*feng-shui*) kuralları önemli bir rol oynar ve bunlar göksel yönler doğrultusunda düzenlenmiştir.

Şehrin hakim tanrısı, memur giysileri içinde yönetici

Şehirlerin temelinde üç[↑] sayısı yatmaktaydı: merkezde[↑] bulunan hükümdar sarayını arasına alan bir sağ bir de sol bölge oluşmaktaydı. İki bin yıldan daha uzun bir süre boyunca bu merkezi saray şehir valisinin konutu olmuştur.

'Boş Şehrin Planı' (*kong cheng ji*), 'Üç Krallığın Romanı'nın (*San-guo-zhi yan-yi*) bir bölümüne yapılan bir göndermedir ve birçok resmin motifidir. Düşman bir ordu şehre saldırmaya hazırlanırken, şehrin ana kapısının üstünde, surların üzerinde üç erkek huzur içinde oturmaktadırlar. Şehrin önderlerini huzur içinde yemek yerken gören saldırganlar, şehrin çok iyi silahlanmış olduğunu düşünürler ve saldırmaktan vazgeçerler. Gerçekte şehir tamamıyla korunmasızdır.

Yaklaşık son bin beş yüz yıl boyunca, her şehrin kendi 'şehir tanrısı (*cheng huang shen*) olmuştur. Bu tanrı aynı zamanda şehrin koruyucu aziziydi – bu kişi, çoğu zaman, halkın isteği üzerine, yetkili bir memur tarafından İmparatordan[↑] tanrılaştırılması istenmiş, eskiden şehirde yaşamış ve ölmüş bir memur veya çok saygın bir mandarindi. Şehrin kendi tanrısını hak edip etmediği kararını almak ve uygun atamayı yapmak İmparatora düşerdi: İmparator, varolan 'şehir tanrıları'nı terfi ettirebilir veya sanlarını geri alabilirdi. Resimlerde 'şehir tanrıları' her zaman memur giysileri içinde tasvir edilirler. Bu tanrı çoğu zaman, vazifelerinden bir diğeri olan, yeni ölmüş vatandaşların hakimi olarak tasvir edilir.

Şehriye 麵條

Mian-tiao /myen-tyav

Şehriyenin, Tang Hanedanı'nda (618-907) yaygın şekilde kullanıldığını mezar kazılarından bilmekteyiz. O dönemde saf buğday veya pirinçten imal edilirdi, ancak günümüzde mısır, bezelye ve fasulye karışımı daha sık kullanılmaktadır. Güney Çin'de, uzun ömürlülüğün[↑] simgesi olarak, özellikle Yeni Yılda[↑] yenilmektedir. 'Şehriye paketi,' 'Venüs Tepesi' (kadının genital organının tüylü dış yüzü) anlamında bir deyimdir.

Şemsiye 雨傘

Yusan / yüsan

Şemsiye, sekiz[↑] Budist simgeden biridir; ilahi dalağı temsil eder. Şemsiye, Güneyde yüksek rütbeli kişilerin üstüne tutulduğundan, Çin'de yaşayan azınlıklar için rütbeyi simgeler. Memurun[↑] namusu ve rütbesini de simgeler. Düğünlerde, geline doğru ilerleyen damadın üstüne şemsiye tutulurdu. Doğurmakta olan bir kadının yatak ucuna şemsiye koyarak, kötü ruhlar uzak tutulurdu. Denizi geçerek Tayvan'a ulaşmak isteyen, ölmüş bir kadının ruhuna ait bir öykü vardır. Ruh bunu kendi başına başaramadığı için, Tayvan'a giden bir tüccarın şemsiyesine saklanır.

Katlanabilen şemsiye

Katlanan şemsiyeler Çin'de iki bin yıldan uzun bir süredir bilinmektedir. 'Çok katlı' şemsiyeler de kullanılmaktaydı.

Şimşir 黄楊

Huang-yang / huang-yang

Şimşir, bir zamanlar tüm bilginlerin kullandıkları ve günümüzde (Çin'in dışında) Santa Fe'deki büyük koleksiyonda incelenebilen özel 'kuşak ağırlıkları'nın↑ yapımında kullanılırdı. Yaprak dökmeyen ve çok yavaş büyüyen bir ağaç olan şimşir, bu amaç için özellikle çok uygundu; bu özelliklerinden dolayı uzun ömürlülük↑ simgesidir.

Tabut 棺

Guan / guan

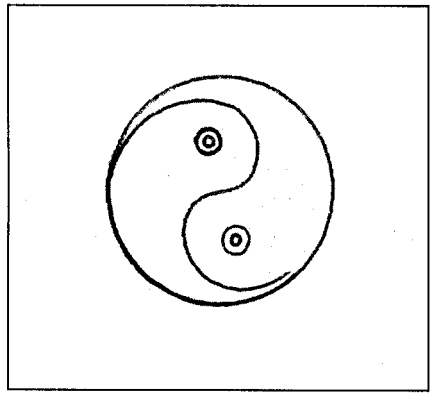
Çinliler insan vücudunda iki ruhun[↑] yaşadığına inanırlardı ve cenaze törenleri buna göre düzenlenmeliydi.

Hali vakti yerinde kişiler, ölmeden önce sağlam ve sert tahtadan yapılmış ve hava geçirmeyen kapaklı bir tabut edinirlerdi. Tabutun kenarında, ruhun (*hun*) geçebileceği büyüklükte bir delik vardı: *hun*, tabuttan çıkar, yer altı dünyasında mahkeme edilir ve bir insan veya hayvan olarak yeniden doğardı.

Öte yandan, *po* ruhunun (duygu ruhu) kaçmasına izin verilmemelidir; kaçtığı takdirde akrabalarına hayalet[↑] olarak gözükür. Aile mezarlıklarında çürüyen tabutların düşüncesi, insanların uykusuz geceler geçirmeleri için yeterliydi.

Güney Çin'de, ölen kişi iki yıl sonra topraktan çıkarılıp, kemikleri 'yıkanarak' ve kilden bir urnaya (vazo[↑]) yerleştirildiğinden, tabuta daha az önem verilirdi.

Rüyanızda tabut görürseniz, memurluğa atanacağınıza işarettir: bunun nedeni, 'memur' sözcüğü *guan* ile *guan* = tabutun eşsesli olmasıdır.

Yin ve Yang'ın içinden geliştiği Tai-ji

Tai-Ji 太極

Tai-ci

Tai-ji, XI. yüzyıldan beri Konfüçyüsçülük felsefesi için temel bir kavram oluşturmuştur. Bu tarihten önce bile, *tai-ji* ilk ikilemi doğuran (*yin*[↑] / *yang*[↑]) Birinci (Bir[↑]) ve ardından 'on bin nesne'yi[↑] doğuran beş değişimi (elementler[↑]) ifade etmek için kullanılırdı. *Tai-ji*'yi metafizik dünyaya hükmeden ilkeye, yani 'Mutlak'a dönüştüren, Konfüçyüs'ten sonra en büyük Çin filozofu olarak tanınan Zhu Xi'dir (1130-1200). Simgesi, *yin* (koyu renk) ve *yang*'a (açık renk) bölünmüş boş bir dairedir. Aralarındaki çizgi büyük S harfine benzer. Halk arasında bu dairenin bir benzerinin (*tai-ji tu*) doğum sırasında plasenta üzerinde görülebildiğine inanılır.

16. yüzyılda 'Tai-ji elbisesi,' bir cinsel ilişkiyi tanımlardı ve 'Tai-ji çanlar' (*tai-ji wan*) Burma çanlarının[↑] bir

diğer adıydı. Aynı sözcük, günümüzde Batı'da tanınan bir boks türünü ifade ederdi. Bunu, bazen Xu Xuan-ping'in (Tang Hanedanı) icat ettiği söylenilse de, çoğu zaman icat edenin Zhang San-feng'in olduğuna inanılır: Ne olursa olsun bu spor türü XVI. yüzyıldan beri uygulanmaktadır.

Tai-ji yönteminin Shao-lin boks okulunun bir uzantısı olduğu sanılmaktadır. Bu yöntemi uygulayanlar kendilerini bir ezoterik kültün üyeleri olarak görmektedirler.

Tai-Shan 泰山

Tay-şan

Bu, Shandong bölgesinde 'çok (*tai*)büyük bir dağın (*shan*)' adıdır. Çin'in beş kutsal dağından↑ biridir: yamaçlarında, kişilerin kutsal ziyaret için geldikleri ve ayinler düzenlenen çok sayıda tapınak vardır. Efsaneye göre, dağ deniz ejderhasına karşı savaşlarında, sekiz Ölümsüz↑ tarafından denize atılmıştır. Günümüzde *tai-shan* kişinin karısına hitap şeklidir; ve *tai-shui* (='büyük su') bir erkeğin kayınvalidesini ifade eden bir deyimdir.

Eskiden, evlerin önlerine, üzerlerinde 'Tai-shan taşı korumaya cüret ediyor' yazılı kumtaşından büyük kayalar yerleştirilirdi. Bu taşlar kötü cinleri ve hayaletleri↑ uzaklaştırmak için konulurdu.

Takımyıldızlar 星

Xing / şinğ

Çinliler, Büyük Ayı↑ takımyıldızında yedi yıldız görürler. Bu yedi yıldız sanatta çok sık olarak taşvir edilir ve Taocu ayinlerde çok önemli bir rol oynarlar. Çok güzel bir efsane, bir zamanlar yıldız tanrılarının yeryüzündeki hayat ve şarabın zevklerine çok özendiklerini anlatır. Bunun üzerine, yeryüzüne inerler ve haksız yere idam cezasına çarptırılmış bir adamın evinde içmeye başlarlar. Saray astronomu, İmparator'a Yedi Yıldızın gökyüzünden kaybolduğunu ve çok büyük bir felaket olacağını haber verir ve hemen genel af ilan edilmesini önerir. İmparator bu öneriyi kabul eder ve Yedi Yıldız kısa bir süre içinde eski yerlerini alırlar. Haksız yere ölüme mahkum edilen kişi de böylece kurtulmuş olur.

Diğer bir efsaneye göre, ölüm saatimize karar veren kırmızı yüzlü tanrı, 'Kuzey'in Büyük Ayısı' (Bei Dou = Büyük Ayı) olan tanrıdır. 'Güney'in Büyük Ayısı' olan tanrıyla satranç↑ oynar ve birlikte kaderimizi tayin ederler. 'Güney'in Büyük Ayısı' daha çok 'Güney Kutbunun Ölümsüzü' olarak anılır: ölümsüzlük↑ otuna sahiptir.

Çin astronomları (MS ikinci yüzyıldan başlayarak yılda 11.520 yıldız saymış ve kaydetmişlerdir) her ay yeni bir yönü işaret eden Büyük Ayı'nın

Takımyıldızı tanrıları

Kollarının mevsimleri derinden etkilediğine inanmışlardır.

Tayvan'da Büyük Ayı bir cenaze töreninde karşımıza çıkar. Ölü, takımyıldızı temsil eden yedi delikli bir tahtanın üzerine konur ve öylece tabutun içine yerleştirilir.

Bazen yedi yıldızdan sadece üçü gösterilir. Bu, üç yıldızın gökyüzünü ve dağların yeryüzünü simgelediği, on iki imparatorluk simgesi dizisinde meydana gelir. Üç dileğe[↑] de –uzun ömür (erkek geyik sırtında bir erkek), iyi bir gelir (kırmızı giysili bir erkek) ve talih ve mutluluk (mavi giysili bir erkek)– 'Üç Takımyıldız' adı verilir.

Çinliler her kişinin belirli bir yıldızla bağlantılı olduğuna ve Yeni Yılda[↑] bu yıldıza kurban adaması gerektiğine inanır. Böylece, yıldızlar 'insanları' simgeler. Göksel yolculuğundan dönen bir adam eve yıldız getirir ve bir gün bu yıldız uçarak karısının ağzına girer. Kadın hamile kalır ve doğurduğu erkek çocuk kocasının bir zamanlar yardım etmiş olduğu bir kişi olarak doğar. Ka-

yan yıldızlar seçkin insanların ölümüne alamettir. (Bkz. İplikçi Kız ve Çoban, Gezegenler, Uzun Ömürlülük)

Takvim 曆

Li / li

Dünyanın güneş↑ etrafında dönmesi üzerine kurulu olan Batı takvimi, tamamıyla bir güneş takvimidir. Öte yandan, eski Çin takvimi temelde ayın hareketleriyle ilişkiliydi fakat gerektiğinde güneşe göre ayarlanırdı. Takvim 'senesi,' her biri 29 veya 30 günlük 12 aydan oluşurdu ve 354 gün sürerdi: ancak bu güneş dönemine uymadığından, 19 yıllık bir döngü içerisinde yedi defa onüçüncü↑ bir ay eklemek zorunluluğu doğardı (krş. eski Yunanlıların metonik döngüsü).

Bu tür bir ay takvimin bazı iyi yönleri de vardır. Birincisi, aya bakarak takvim ayının hangi günü olduğu söylenebilirdi. Her ay yeniayla başlardı. Çinlilerin mevsimlerdeki bayramlarının↑ hepsi, ayın fazlarıyla, özellikle gecelerin daha aydınlık olduğu dolunayla bağlantılıdır. Ancak takvim mevsimlere tam olarak uymadığı için çiftçinin bakış açısına göre o denli kullanışlı değildir: gerçekten de fark iki hafta kadar uzun bir süre olabilir. Çiftçi gereksinim duyduğu bilgileri, günleri her iki sistemde de –Çin ve modern Avrupa– ifade eden, artı olarak çalışması için gerekli tüm bilgileri ve hatta daha da fazlasını veren, özel 'almanak'lardan bulur. Bu kitap, yardımcı ipuçlarının haricinde --örneğin, sonbaharın ağaç kesmek için en uygun mevsim olduğu, ev tamiratı ve yoğun geçen mevsimlerde yapılmasına fırsat bulunamayan işleri yapmak–, ilaçlar↑ ve hastalıkların tedavisi, kulakların çınlaması, gözün seğirmesi, rüyaların yorumu ve uğurlu veya uğursuz işaretler hakkında da bilgiler içerir. Bu tür bir almanaktan, hangi gün saçımızı kestirmemiz, çamaşır yıkamamız, evlenmemiz veya gömülmemiz veya yolculuğa çıkmamız gerektiğini öğrenebiliriz. Bu almanaklar Tayvan'da çok popülerdir. Kimi günler yollar düğün alaylarından geçilmez; diğer günlerde herkes çamaşırını kuruması için asar. İşin ilginci, Batı takviminin resmi olarak elli yıl önce kullanılmaya başlanmasına rağmen, gözlenen durum budur.

Tao-Tie

Tao-tye

Tao-tie, iki bin yıldan daha öncelerine ait tunçtan heykellerin üzerlerinde bulunan bir tür maskedir. Diğer bazı eşyalarla da bağlantılı olarak bulunmasından dolayı, araştırmacılar bir tür bulmacayla karşı karşıya kalmışlardır. Tao-tie sözcüğün 'obur' anlamına geldiği sanılmaktadır, ancak bu nesnenin ta-

biatını aydınlatmamaktadır. Maskenin üzerinde çoğu zaman geyik boynuzları, kimi zamansa bir kaplan başı vardır. Bir kurama göre ise, tao-tie iki hayvan profilini göstermektedir.

Tarçın Ağacı 桂

Gui / guiy

Efsanevi bir tarçın ağacı (Çin tarçın ağacı) Ay Sarayı'nın avlusunda yetişmektedir. 'Çin tarçın ağacı o kadar ihtişamlı büyür ki, kesilmediği takdirde, ayın↑ parlaklılığını gölgeler. Bunun için de her bin yılda bir kesilmelidir' (Ay Perisi Efsanesi, Richard Wilhelm'ın çevirisi). Bu öykünün diğer bir yorumu, bir kişinin her gece bu ağacı kesmeye çalıştığını ancak büyümesiyle başa çıkamadığını anlatır: gece ağaçtan kestiği kısım, ertesi gün büyür. Bu ağacın adı Wu Gang veya Wu Zhi olarak da geçer.

Ağacın çiçekleri (*osmanthus fragrans*) çok güzel kokarlar. 'Tarçın ağacı dalını kırmak' deyimi, 'devlet sınavını vermek' anlamındadır; sınavı verdikten sonra kişi her tarafa 'güzel kokular' saçar. Aynı şekilde 'tarçın oğullar' ve 'orkide erkek torunlar'dan söz edilir. Ancak, 'Tarçın ağacının büyük dalını koparmak ve ejderhaya binmek' deyimi cinsel ilişkiye gönderme yapar.

Tarçın ağacı eski Çin takvimin↑ 8. ayında çiçek açar ve bu nedenden dolayı sonbahar çiçeğidir. Şeftali çiçeğiyle↑ birlikte tasvir edildiğinde, 'ileri yaş ve saygınlığın (*hui*) sonsuza kadar sürmesi' isteğini simgeler.

Taraça 臺

Tai / tay

Çin mimarisinde binayı örten çatı ve üzerinde bulunduğu taraçanın kozmolojik anlamları vardır. Eski metinlerde, 'Gökyüzü↑ kaplar ve yeryüzü↑ taşır' yazar. Taraça genellikle dikdörtgen veya bir kare↑ (*fang*, çift sayı, dişi), daha ender olarak da daire (tek sayı, eril) biçimindedir. Pirinç tarlaları, taraçalar halinde tepeye doğru yükselirler ve su taraçadan taraçaya, aşağı doğru akar. Kurban adamak, törensel bayramlar ve misafir ağırlamak için üst tarafı düz olan taraça yapılarının kullanımı çok eski zamanlara dayanır.

'Ay Taraçası' (*yue tai*), bir istasyonda bulunan ve bizim 'peron' dediğimizdir yerdir.

Taş 石

Shi / şı

Dağlar↑ ve kayalar gibi, taş da bir uzun ömürlülük↑ simgesidir. Yaşlılara hediye edilen resimlerde çoğunlukla taş tasviri mevcuttu. Denizden çıkan bir taş veya kaya tasvir eden bir resim

Doğu Okyanusu'ndaki cennete (adalar↑) bir göndermedir. Bir şair bu konu hakkında şöyle yazmıştır: 'Güney Dağı'ndaki gibi bir hayat, Doğu Okyanusu'ndaki gibi talih.' 'Taşın Doğum Günü' (*shi*), yılın onuncu (*shi*) günüdür. Adlarında *shi* = taş olan kişiler, asla taştan yapılmış hiçbir alet veya malzeme kullanmazlar.

Çin'in değişik bölgelerinde, taşları kutsal nesneler olarak gören bir kült vardı. Genelde bu taşlara yağmur duası↑ yapılırdı: yağmur yağmazsa, taşlar dövülürdü. Erkek çocuk isteyen kadınların üstüne oturdukları taşlar da vardı. Sişuan eyaletinde bir tapınakta, beş delikli bir taş vardı; çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, küçük taşlar satın alır ve bunları atarak deliklerden birine sokmaya çalışırlardı. Taş en üstteki deliğe girerse, kadının zengin olacağına; en alttaki deliğe giren taş, kadının saygınlık elde edeceğine işaretti. Soldaki deliğe isabet etmesi bir oğlu olacağına, sağdaki deliğe isabet etmesiyse bir kız çocuğu olacağına işaretti.

'Taşkafa Hoca' Tayvan'da çocukların baş tanrısıdır. Kadınlar, ona taş gibi güçlü oğullar için dua ederler. Oğlu olursa, anne Taşkafa'ya, oğlu onaltı yaşını doldurana dek, yılda dört kez kurban adar.

Sokak köşelerinde veya binaların önlerine konulan ve üzerlerinde 'Taş korumaya cesaret ediyor' (*shi gan dang*) yazan taşlar, Tai-shan'a↑ ve taşının kötü cinleri kovacağına dair olan inanca gönderme yapmaktadır.

Taş ve orkide

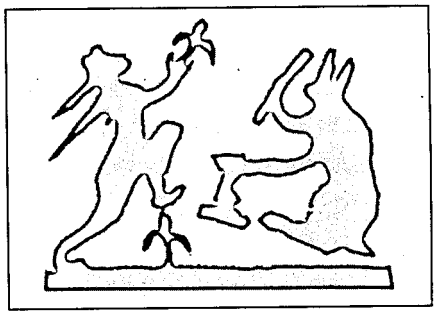
Resmi binaların önlerinde çoğu zaman taştan aslanlar vardır. Bilgenin↑ masasını taş mühürler süsler. 'Taş Davullar' –davula benzeyen taşlar–, yağmur veya savaştan hemen önce ses çıkarmaya başlarlar. Kore'de ve çoğu zaman Güney Çin'de yeni yıl↑ kutlamalarında, köyler arasında taş savaşları düzenlenirdi. Tayvan'da bu genellikle 5. ayın 5. gününde düzenlenirdi. Bunların, doğurganlığı artırdığı ve salgın hastalıkları uzak tutuğuna inanılırdı.

Tavşan 兔子

Tu-z / tu-z

Tavşan, Çin Burçlar Kuşağı'nın[↑] dördüncü hayvanıdır. Kuzgun[↑] güneşte yaşar, tavşan ise ayda[↑] ve herkes tarafından görünebilir. Tavşanın havan, havan tokmağı ve Çin tarçın ağacı dalıyla beraber tasvir edilmesi iki bin yıl öncesine dayanır. Tavşan, havanda tarçın[↑] döver ve bu bir uzun ömürlülük[↑] simgesidir. Kimi zaman 'yeşim taşı tavşanı' denir. Eski metinlere göre, erkek tavşan yoktur ve dişiler yeni çıkmış bitki filizlerini yalayarak hamile kalırlar; doğurmak için de yavruyu ağızlarından dışarı tükürürler. Ağzından üç tavşan tüküren bir adamı seyreden iki adamın tasviri, suda haşlanmış oğlunu yemeye zorlanan Tang Mu'ya bir göndermedir: o da kustuğunda, midesinden üç tavşan çıkmıştır.

Zhou Hanedanı döneminde İmparator Wen-Wang'ın üç tavşanı art arda tükürdüğünü anlatan öyküler de var-

Aydaki tavşan

dır. Bu tavşanlar, oğlunun etinden yapılmış olan ve önüne konulan köftelerden oluşmaktaydı (burada *tu* = tavşan ile *tu* = tükürmek'in eşsesli olmasının bir rolü olabilir).

Erkek tavşan olmamasına dair inanış, eşcinsel ilişkide 'dişi' tarafa 'tavşan' denilmesiyle bağlantılı olabilir. 'Tavşan avlamak,' bir genelevde genç bir erkeği ziyaret etmek anlamındadır; 'tavşan yavrusu' çok ağır bir hakarettir. 'Dişi tavşan' (*yin-tu*) vajinanın dış bölgesidir.

'Beyaz tavşan'a çok sayıda gönderme vardır. Bir romanda, Venüs gezegeninin (beyaz gezegen) tanrısı, tavşan şekline girer ve kendisini vurmalarına izin vererek kahramanın annesini bulmasına yardımcı olur. Hamile bir kadın beyaz tavşan yerse, çocuğu tavşan dudaklı (yarık dudaklı) olur. Tayvan'da, hamileliğinin son ayında anne 'doğum tanrısı'nın yaşadığı odada kumaş keserse, çocuğun tavşan dudaklı doğacağına inanılır.

Ortaçağ metinleri, –Batı'da sihirbazlar tarafından hâlâ yapılmakta olan– katlanmış ve yere konmuş bir kumaş parçasından tavşan çıkması numarasından söz etmektedir.

Üzerinde tavşan başlı bir adamın ayakta durduğu bir masa etrafında oturan altı erkek çocuğunun resmi, 8. ayın 15. gününde kutlanan ay şölenlerine bir göndermedir. Bu resmi hediye

etmek, alana çocuklarının toplum içinde yükselmeleri ve huzurlu bir hayat yaşamaları dileğini ifade eder.

Tavuk 雞

Ji / ci

Horoz[↑] gibi, tavuk, hatta tavuk resmi de kötü ruhları[↑] uzaklaştırabilir: ruhlar ondan korkarlar. Kuzey Çin ve Kore'de, çok yoğun bir tavuk kültü vardı. Bu bölgelerde tavuk eti yemek yasaktı ve horoz ve tavuk, yumurtaları ve etleri için değil, uzun kuyrukları ve güzel öttükleri için yetiştirilirdi.

Güney Çin'de yaşayan bir Tibet-

Ebeveyn ve çocukları arasındaki iyi ilişkileri simgeleyen civcivli tavuk

Burma kökenli bir azınlık olan Lolo'ların bir efsanesine göre, dünyanın başlangıcında biri beyaz diğeri siyah iki tavuk vardı: Bunlardan her biri dokuz yumurta yumurtlamış ve aralarından iyi ve kötü insanlar çıkmıştır. Güney Çin ve Vietnam'da yumurtalar kehanette[↑] bulunmak için kullanılırdı; aynı amaç için tavuk kemikleri de kullanılıyordu. Siyah tavuk kanının ruhlara karşı özellikle çok etkili olduğuna inanılırdı. Halk dilinde 'tavuk' veya 'yabani tavuk,' 'fahişe' anlamında bir mecazdır.

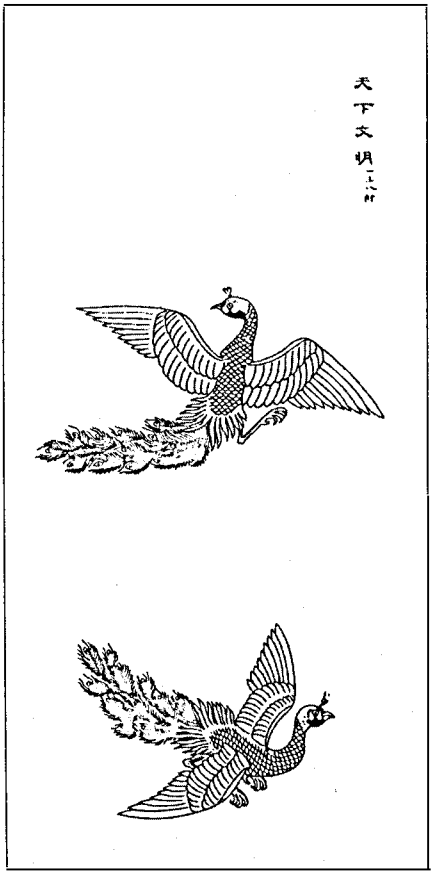
Tavuskuşu 孔雀

Kong-que / kung-çüe

Tavuskuşu, saygınlık ve güzelliği[↑] simgeler. Kötülüğü uzaklaştırır; ve güzel bir kadın gördüğünde dans eder. Tavuskuşu, Hint efsanelerinde Çin efsanelerinden daha önemli bir konumdadır: savaş tanrısı Karttikeya ve şiirsel sanatlar tanrısı Saravasti tavuskuşuna binerler ve İndra'nın kendisi de bir tavuskuşu tahtta otururken tasvir edilir.

Manchu yönetiminde, tavuskuşu tüyleri rütbe işareti olarak kullanılırdı. Çini mürekkebiyle çizili resimlerde ise, memuru[↑] simgelerler. İçinde tavuskuşu tüyleri ve mercan bulunan bir vazo,[↑] 'Tüylerin parlaklığı ve düğme sizin olsun' deyimi –birinci ve ikinci

dereceden memurların düğmelerinin mercandan yapılmasına bir gönderme– anlamında yorumlanabilir.

Uçan tavuskuşları

Tekboynuz 麒麟

Qi-lin / çi-lin

Efsanevi *qi-lin* ile Avrupa efsanelerindeki tekboynuz arasında çok az benzerlik vardır. Resimlerinde ekseri tek bir boynuzla tasvir edilse bile, bazen iki ya da üç boynuzlu da olabilir. *Qi-lin*'in, geyik vücutlu bir hayvan olarak tasvir edilmesi, birçok araştırıcının bu efsanenin temelinde bir tür geyiğin yattığını düşünmesine neden olmuştur. Ancak daha ayrıntılı tasvirlerde, hayvanın bir öküz kuyruğu, balık pulları, yarık ayakları veya her ayakta beş parmağı ve tüylü bir boynuzu vardır. Genelde beyaz renktedir. Ejderha,[↑] Anka[↑] ve kara kaplumbağasıyla[↑] birlikte, 'dört doğaüstü hayvanı' (*si ling*) oluşturur beş[↑] tür 'tüylü hayvanlar gurubunun başkanıdır.'

Her zaman, çok sayıda çocuk sahibi

Bunun anlamı şudur: Tekboynuz (size) oğullar versin, bunlar sürekli (ilan) bir şekilde bir kademeden öbürüne (sheng) yükselsinler

olmayı simgelemiştir. Ünlü *Shi-jing*'de yer alan Nan şarkılarından birinin sözleri şöyledir: '*Qi-lin*'in ayağı – *qi-lin* asil oğullar getirir; *qi-lin*'in alnı – *qi-lin* asil sülale getirir' (Karlgen No. 11). Halk sanatında, tekboynuza binmiş bulutların üstünde bir gencin tasvirine rastlanır, resmin üstünde şöyle yazmaktadır: '*qi-lin* oğullar getirir.' Gencin elinde çoğu zaman bir lotus[↑] (*lian*) vardır: bu arka arkaya (*lian*) erkek evlat sahibi olma dileğinin simgeler. Orta Çin eyaleti Jiangsu'daki bir Yeni Yıl kutlamasına 'Tekboynuz Çocuk Getirir' adı verilmişti. Gençler çevrelerinde fenerler, ellerinde doldurulmuş bir tekboynuzla sokaklarda yürürlerdi. Köyden köye gezerek, Yo Fei (vatansever bir general), Shun (efsanevi bir İmparator ve ana-babaya sevginin üstün örneği) ve

Taş üstüne çizilmiş efsanevi tekboynuz

Meng Jiang (bir kadın ve evlilikte sadakatin örneği) gibi klasik kahramanları konu eden tiyatro skeçleri oynanırdı.

Diğer bir efsaneye göre, *qi-lin* hiçbir canlının, otun bile üzerine basmaz. Bu efsane ve tüylü boynuzu, hayvanın

Tekboynuz, Konfüçyüs'ün annesine, üzerinde büyük bilgenin kaderi belirlenmiş olan, bir yeşim taşı parçası getirir (16. yüzyıl)

iyilik simgesi olarak kabul edilmesine katkıda bulunmuş olabilir. *Qi-lin*, ülke iyi yönetildiğinde veya bir aziz varolduğunda ortaya çıkar. Ancak bu her zaman geçerli değildir: *Jia-yu* öykülerinden birinde (Konfüçyüs'ün↑ 'Okul Konuşma Kitapları') Konfüçyüs, sağ ön ayağı kırık çok güzel bir geyiği görünce ağlamaya başlar. Neden ağladığı sorulduğunda, şöyle yanıtlar: '*Qi-lin*, hükümdar bilge ve adil olduğunda ortaya çıkar; durum böyle değilken ortaya çıkarsa, bu kötüye işarettir. Bu nedenden dolayı sıkıntılıyım.'

Bir tekboynuz resmi genellikle iyi dilekler ifade eder. Asil kadınların eteklerindeki çizimlerde, diğer doğaüstü hayvanların liderlerinin *qi-lin*'e saygı göstermeleri tasvir edilirdi. *Qi-lin*'e binmiş erkek tasvirleri, *Feng-shen yun-yi* (Ming Hanedanı) adlı romandan bölümlere göndermelerdir.

'*Qi-lin* boynuzu,' 30 cinsel ilişki pozisyonundan biridir.

"Hükümdar gemidir, halk sudur. Gemiyi taşıyan sudur; gemiyi alabora edebilen de sudur" (Xun-zi, MÖ 3. yüzyıl)

Tekne (Kayık) 船

Chuan / çuan

İçinde, bir memur başlığı, bir memur kuşağı ve bir nar bulunan, dört tekerlek üzerindeki bir ahşap tekneyi çeken iki çocuğun resmi, görsel bir bulmacadır. Başlık↑ (*guan*) ve kuşak (dai) bir memuru↑ (*guan*) simgeler; tekne (*chuan*) 'nesilden nesle' (*chuan*) anlamındadır, nar↑ (*liu*) ise 'akmak' (*liu*) anlamındadır. Böylece bu bulmaca, resmi hediye alan kişinin bir memur başlığı ve kuşağına sahip olmasını: yani, memuriyete atanmasını ve bunun nesiller boyu sürmesini diler.

Güney Çin ve Ryukyu Adalarında, 5. ayın 5. gününde, uzun ince teknelerin katıldığı bir yarış düzenlenir. Bu bir doğurganlık törenidir: çoğu zaman katılanlardan boğulanlar olur ve böylece, doğurganlık bahşeden Su Tanrısı

kurbandan yoksun kalmaz. Hükümet veya yerel yetkililer yarışı yasaklamaya çalışmışlarsa bile, en azından çok yakın bir geçmişe kadar, başarısız olmuşlardır.

Güney Çin sahilinde ve Tayvan'da, yılın belirli günlerinde, kâğıttan ve ince tahtadan büyük gemiler yapılır, ateşe verilir ve denize atılırdı. Bunların beraberlerinde vebayı götürdüklerine inanılıyordu. Yine Veba Tanrısı'nın (Wang-gong) resmini taşıyan bir tekne denize açılır, karaya yanaştığı ilk yerde tanrı adına bir tapınak inşa edilirdi.

'Kuru tekne' (*han-chuan*), içinde kürek çekiyormuş gibi görünen iki kişinin bulunduğu, altı olmayan bir teknenin iskeletidir: bu, Kuzey Çin'de Yeni Yıl↑ kutlamalarının sevilen bir oyunudur.

Tespih 念珠

Nian-zhu / nyen-cu

Tespih, Çin'e Budizmle beraber gelmiştir. Bazen inci tanelerinden yapılır, ancak sıklıkla değişik biçimlerde süslenmiş, tahta ya da çekirdeklerden oluşur. Hiçbir belirlenmiş boncuk sayısı yoktur, ancak en sık rastlanılan 108 boncuklu tespihtir – yüz dua için yüz boncuk, artı yanılma payı için ek 8 boncuk. Bu sayının diğer bir açıklaması, 12 ay,↑ yılın 24 bölümü↑ ve 72↑ beş günlük bölümlerdir: toplamı 108'i kutsal bir sayı yapar.

Ellerinde ipe dizilmiş taş veya tahta toplar olan yaşlı Çinlilere sıkça rastlamak mümkündür. Bunların amacı parmakların esnekliğini korumak veya düşüncelere dalmaya yardımcı olmaktır.

Tıp 藥學

Yao-xua / yav-şüe

Çin tıbbı hakkındaki en eski kitabın, cinsel uygulamalar hakkındaki en eski kitabında (*Huang-di su-wen*) yazarı olduğu sanılan efsanevi İmparator Huang-di tarafından derlenen 'Sarı İmparatorun Kitabı' (*Huang-di nei-jing*) olduğu varsayılmaktadır. Bugünkü şekillerine bakıldığında bu kitapların yaklaşık 2000 yıl önce derlendiği zannedilmektedir. Son yıllarda yapılan mezar kazılarında bulunan tıbbi metinlerden, MÖ 200 Çin'inin tıp bilgilerini öğrenmekteyiz; Bunlar Huang-di'ye atfedilen klasik eserlerden daha eskidir ve Bencao (bkz. aşağıda) ile daha yakından bağlantılıdır. Bu yeni bulunan metinlerde, Çin tıbbının temel iki öğesi açıkça görülmektedir: bir yandan, belirtilen şekilde hazırlanması gereken ve bitkisel maddelerin ağırlıkta olduğu ilaçlar; diğer yandan –bizim tarafımızdan büyü olarak nitelendirilebilecek bazı uygulamalar da içerecek şekilde– bu maddelerin kullanımı hakkında tali-

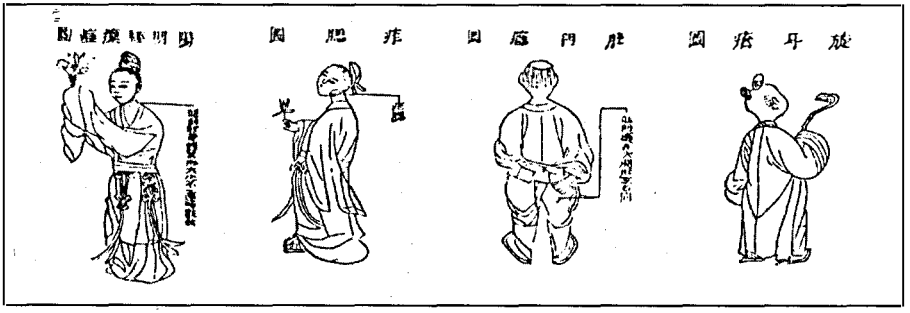

Hua-to, Goan-di'yi ameliyat etmekte

matlar. Bu iki öğe de, Batı tıbbının girmeyi başardığı yerler dışında, süregelmiş ve günümüzde bile uygulanmaktadır. Bu tür 'sihirli' tıp, Çinlilerin 'hekim' diyebilecekleri bir kişi tarafından değil, genellikle transa girerek çeşitli hareketler yapan, ruhlara ve tanrılara yükselen veya onlar tarafından ziyaret edilen şamanlar tarafından uygulanır. Şaman, tören sırasında yakılan tütsünün[1] külleri hariç, hiçbir ilaç vermez. Bu tedavinin herhangi bir hasta üzerindeki etkisi tamamen psikolojiktir.

Eski Çin'de bitkisel maddelerden veya hayvan parçalarından yapılan ilaçları veren hekimler üç sınıfa ayrılırdı. En üst kademede geleneksel tıp eğitimlerine ek olarak varolan tıbbi metinleri okumuş ve devlet sınavını vermiş, toplumun üst sınıfına ait devlet hekimleri vardı. Onlara 'Büyük Hekim' adı verilir, devlet tarafından atanır ve İmparator veya kıdemli bir devlet memuru hastalandığında saraya çağrılırlardı. İkinci sınıf hekimler de toplumun üst sınıfının üyeleriydi: bunlar, boş zamanlarında tıp okumuş devlet memurlarıydılar. Bir akrabaları veya arkadaşları hastalandığına, yardım etmek için ellerinden geleni yaparlardı. Hiçbir ödemede bulunulmasını beklemezlerdi, ancak büyük bayramlarda uygun hediyeler beklerlerdi.

Üçüncü sınıf, toplumun alt sınıflarından gelmekteydi. Bunlar hekimlerin oğulları veya torunlarıydı. Çoğu zaman bu sınıfa ait hekimlerin, rakiplerinden özenle gizledikleri, özel ilaç ve tedavi kitapları vardı. Küçük dükkânlarda veya sokakta çalışır ve önerileri için ücret alırlardı. Bu tür hekimler hâlâ etkindirler ve günümüz rejimi, içerdikleri bilgileri kullanmak ve sahiplerinin etkilerini azaltmak için, bunların ellerindeki gizli metinleri elde etmeye çalışmaktadır. 'Çıplak Ayaklı Hekimler' ilk yardım, hijyen, basit ilaçlar ve sadece reçeteyle satılan ilaçlar hakkında temel eğitim görmüşlerdir. Bunun haricinde, pantolon paçalarını sıvar, ayakkabılarını çıkarır ve tarlalarda çalışırlar – adları da buradan

Dış hastalıkların tasviri

gelmektedir.[▽]

Tüm hastalıklar ve tedaviler konusundaki standart eser, aslı iki bin yıl kadar önce yazılmış olan, *Ben-cao gang-mu*'dur (Bitki ve Kökler Ansiklopedisi). Bu eser yüzyıllar boyu genişletilmiş, düzeltilmiş ve Ming Hanedanı (1368-1644) sırasında nihai şeklini almıştır. Bu eser, tüm bitkilerin tanımlaması, özellikleri ve tıpta kullanımlarını içerir ve Batılı araştırmacılar –botanikçiler, doktorlar ve ilaç şirketleri– da bu bilgilerden yararlanmışlardır. Bu temel bilgiler toplanırken Çin'de, çocuk hekimlerinin, kadın hastalıkları uzmanlarının ve hatta veterinerlerin etkin oldukları önemli bir konudur.

Çin tıbbının özelliği uygulamada hiçbir şekilde ameliyat olmamasıdır. Geleneksel bakış açısına göre, aile ve ebeveyn tarafından sağlanan insan vücudu hiçbir şekilde kesilmemeliydi. Harem ağası olmak için hadım edilen erkekler, kesilen organlarını saklarlar ve öldüklerinde birlikte gömülürlerdi. Bize sunulan vücuda dokunmama ilkesinden dolayı Çin'de sünnet, elli yıl öncesine kadar bilinmemekteydi.

İki bin yıldan daha uzun bir süre önce, Çin tıbbı beş element[†] veya 'varolma durumu' (*wu xing*) ile bağdaştırılarak, kuramsal bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Hastalık, vücudun içindeki güçlerin dengesi, çevreninkilerle eşit olmadığı zaman ortaya çıkardı. Uygun ilacın doğru uygulanması sonucunda, yok olmuş uyum yeniden kazanılır ve hasta iyileşir.[▽] Basit bir örnekle göstermemiz gerekirse: soğuk algınlığı, sıcaklık içeren bir ilaç alarak tedavi edilebilir. Sıcak ve soğuk, kuruluk ve nem Çin tıbbında çok büyük önem

[▽] Elinizdeki bu eser 1983'de yayınlandığına göre burada verilen bilgiler o dönemin siyasi yapısı ile ilgilidir. Bugün her şey oldukça değişmiştir. Çin tıbbıyla ilgili derli toplu bir değerlendirme için bkz. H. M. Said: *Medicine in China*, 1981. –çn.

[▽] Krş. İbni Sina dönemi. Klasik İslam hekimliğinde uygulama için rehber olan ve XIX. yüzyıla kadar geçerliliğini koruyan, Çin kökenli "Hıltlar Teorisi." –çn.

taşımaktadır. Güney Çin'de yaşayan bazı topluluklar köpek eti yemeyi severler. Ancak köpek 'sıcak' ile bağdaştırıldığından, yaz aylarında yenilemez. Havalar soğumaya başlar başlamaz, köpekler sokaklardan kaybolur ve restoran mönülerinde ortaya çıkarlar.

Tırnaklar 指甲

zhi-jia / ci-cya

Eskilerde, kesilen tırnaklar ortalarda bırakılmazdı çünkü bunları baykuşların[↑] yiyebileceğine ve büyü yapmak için kullanabileceğine dair yaygın bir inanış vardı. Latin ülkelerde olduğu gibi Çin'de de, zenginlerin tırnak uzatması ve bunun zenginliklerinin simgesi olması, yakın geçmişe kadar sürmüş bir gelenekti: bu ellerin, iş yapan bir kişinin elleri olmadığı aşikardı! VII. yüzyıldan itibaren, bu saygınlık simgelerini kırılmaktan koruyan tırnak koruyucuları kullanılmıştır. Erkeklerin tırnakları kadınlardan daha kısa olurdu. Bir kadının ince parmakları soğan filizlerine benzetilir ve bir Güney Çin bitkisinin özsuyuyla boyanarak daha çekici hale getirilirdi.

Bazı erkekler küçük parmaklarının tırnakları çok uzatırdı ve bu tırnak kırılırsa kişinin çok yakında öleceğine dair bir inanç vardı.

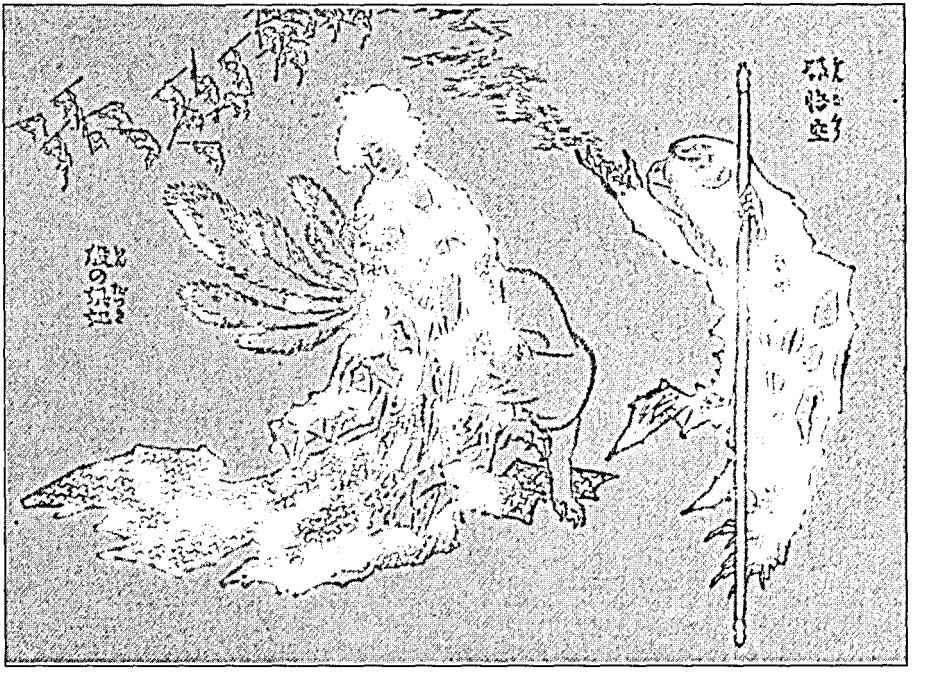
Tilki 狐狸

Hu-li / hu-li

Avrupa'da olduğu gibi, Çin'de de tilki kurnazlığıyla tanınır; ve kurnaz olduğundan çok uzun süre yaşar. Daha da ötesi, dönüşüme uğrayabilir, elli yaşına geldiğinde bir kadına, yüz yaşında da bir genç kıza ve bin yaşında göksel bir tilkiye dönüşebilir – ancak bunu başaran tilki çok azdır!

Bin yaşındaki tilkinin dokuz kuyruğu vardır ve aşırı şehvetli oluşuyla tanınır. Shang Hanedanı'nın son İmparatorunu[↑] kötülüklere iterek sonunda hem imparatorluğunu hem de hayatını kaybetmesine neden olan, baştan çıkarıcı Dan-ji şekline girmiş bin yaşındaki bir tilkiydi Bu öykü, 'Tanrıların Metamorfozu' (*Feng-shen yan-yi*) adlı ünlü Ming romanından alınmıştır.

Milad başında yazılmış olan metinler tilkiyi, sırtına ruhların bindiği şeytani bir yaratık olarak tanımlar. Kimi zaman ise, talih habercisi olarak tanımlanır. Ancak genel olarak, her zaman bir erotik simge olmuştur ve iki bin yıl boyunca zührevi hastalıklarla bağdaştırılmıştır. Yüzlerce öykü, olağanüstü güzel bir genç kızın, bir gece çalışmakta olan genç bir bilginin[↑] karşısına çıktığını ve seviştiklerini anlatmaktadır. Genç kız sabah kaybolur ancak her gece yeniden gelir. Bilgin gün geçtikçe güç kaybetmektedir; bir Taocu

Dokuz kuyruklu dişi tilki ve Japon maymunu Songoku (Hokusai'nin bir tahta üzerine baskı gravürü)

ona genç kızın gerçekte ölümsüzlük özünü elde etmek için hayatını emen bir tilki olduğunu söyler. Bu tür öyküler sadece Kuzey Çin, Orok ve Gilyaklar gibi Paleo–Asyalı kabileler ve Kore ve Japonya'ya hastır. Ancak ne olursa olsun, Kore ve Japon halk masallarındaki tilki Çin'deki tilkiden oldukça farklıdır. Tilki-kadınlar çoğu zaman soyadlarının, Çince 'tilki' kelimesiyle eşsesli olan *hu* olduğunu iddia ederler.

Eski Pekin'de içinde tilkilerin yaşadığı (tabii ki görünmüyorlardı) birçok ev vardı. Bu tilkiler, şehrin doğu kapısında bir kulede yaşayan bir tilki memur tarafından yönetilirdiler. Bu evleri tilkilerle paylaşan aileler onlara yemek verir ve akşamları gürültü yaptıklarında onları durdurmak için hiçbir şey yapmazlardı. Aksi takdirde, tilkiler ailenin yemeğine pislik koyarak karşılık verirlerdi. Tilki kadınları, olağan kadınlardan ayırt eden bir unsur, giysilerini hiçbir zaman değiştirmemeleri ve buna rağmen her zaman temiz olmalarıdır. Bu bağlamda, 'tilki kokusu'nun, 'koltuk altı teri' anlamında kullanıldığını belirtmeliyiz.

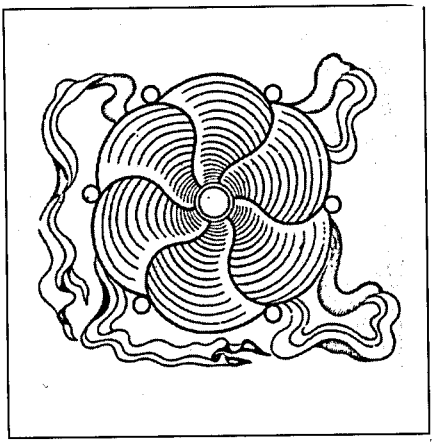
Tonlar 聲音

Sheng-yin / şıng-yin

Eski Çin gamının beş notası[↑] sırasıyla, mutluluk, savaş, kuraklık, su ve

mutsuzluk simgeleriydi. Bilge bir kişi bir eyaletin durumunu, müziğini[↑] dinleyerek değerlendirebilirdi.

Efsaneye göre, Sarı İmparator (Huang-di) Ling-lun'dan bir müzik gamı çalacak borular hazırlamasını ister. Ling-lun, Yue-xi vadisinden bambu kamışlar toplar ve gamın vurgulu sesinin *huang-zhong* –'Sarı Çan'– olması gerektiğine karar verir. 'Kamışa üfler ve der ki: 'tam olması gerektiği gibi.' Ardından oniki boruyu keser. Yuan-yu Dağının eteklerinde öten erkek ve dişi Anka kuşlarının[↑] sesini duyduğu anda, oniki nota arasındaki farkı ayırt eder. Bunun için denir ki: 'Sarı Çan' vurgulu sesi diyatonik gamların ve türevlerinin kaynağıdır' (*Lü Bü-wei'yin İlkbahar ve Sonbaharı*, Richard Wilhelm'ın çevirisinden). Bu efsanede, Ankaların cinsel dansına ve bu tür danslara eşlik eden, boruları kuş tüylerine benzer bir şekilde düzenlenen ağız orguna[↑] göndermeler vardır.

Bir işlemeli top

Top 球

Qiu / çyu

Kırmızı ya da tüyden bir topun, Çin operasında ya da birçok değişik gelenekte, önemli bir yeri vardır. Bir Güney Çin geleneğine göre, evlilik çağına gelen bir genç kız, seçtiği bir günde, damat adaylarını balkonunu önüne çağırırdı. Balkondan bir top atar ve yakalayanla evlenirdi. Bu merasim için tercih edilen gün 'Sonbahar Ortası Bayramı' (bir tür hasat bayramı) ve bir ay bayramı[↑] olan 8. ayın 15. günüydü. Orta Çin'in birçok yerinde, gelini damadın evine götüren tahtırevanın üstüne bir kırmızı top asılırdı.

Birinci ayın 15. gününde kutlanan 'Ejderha Lambası Bayramı'nda, (kâğıt ve bezden yapılan) ejderhalar[↑] bir 'işle-

İki aslan bir topla oynuyor

meli topla' oynarlardı. Bu, uzun bir bayram olan Yeni Yıl[↑] kutlamasının sonuna işaret eden, bir bereket bayramıydı ve ejderhalar baharın yağmur getiren bulutlarını temsil ederlerdi. Topa sık sık, tapınak kapılarını cinlere karşı koruyan taştan oyulmuş, ikili aslan[↑] gruplarında rastlarız. Doğu tarafındaki aslan, topla (sihirli yumak) sol ayağıyla oynar; batıdaki aslan, yavrusunu (geleneğe göre) sağ ayağıyla emzirir. Sihirli yumak, tıpkı bir yumurta gibi, yavru aslanı içine alır; bunu yuvarlayarak yavru dışarı çıkarılabilir. Bu sihirli yumağın, aslanların aşk oyunları sırasında dökülen kıllarından oluştuğu da söylenir. Sihirli top bu örnekte de bir verimlilik simgesidir.

Top 炮

Pao / pav

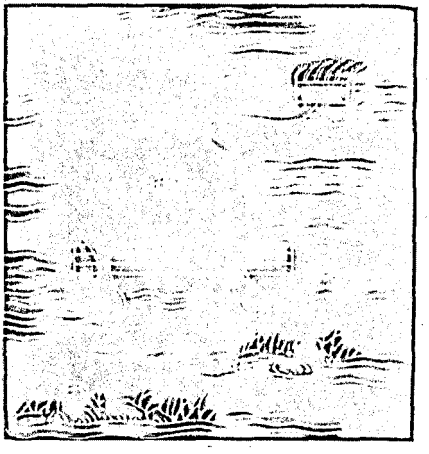
Ortçağ Avrupa'sında olduğu gibi Çin'de de top, mancınık ve benzeri diğer savaş aletlerinden gelişmiştir. 13. yüzyılın ortalarına doğru Çinliler Moğolların üzerlerine patlayıcı maddeyle doldurulmuş olan 'küçük bambu çubuklar' atarlardı. 16. yüzyılda Fu-lang-ji'ler (yani 'Frenkler' örneğin İspanyollar) Çin'e daha güçlü toplar getirmişler ve bunlar hemen Güney Çin'de yaşayan Han ırkından olmayan azınlıklara karşı kullanılmıştır. 'Top,' 'penis' anlamında sıkça kullanılan bir mecazdır.

Toprak Falı (Feng-Shui) 風水

fıng-şuiy

İki bin yıl boyunca *feng-shui* 'Rüzgâr ve Su' bilimiydi. Kimse *feng-shui* uzmanına sormadan ne bir ev inşaa eder ne de bir mezar yeri belirlerdi. En kötü şartlarda bile, astroloğun[↑] veya kehanet üstatlarının öğüdü alınmayabilir, ancak *feng-shui* uzmanına (günümüzdeki ekoloğa benzetilebilir) danışmak şarttı.

'Ritüeller Kitabı'nda (*Li-ji*) 'Merkez'deki uyumu sağlar, o zaman gök[↑] ve yeryüzü[↑] doğru yerlerini alırlar ve her şey en iyi şekilde gelişir' diye yazar. Önemli olan, doğanın güçlerini en iyi şekilde etkileyebilmek için düzenlemek ve yöneltmekti: böylece evler, köprüler, duvarlar, ağaçlar vb., planlanması ve yerlerinin seçimi çok özenle yapılmalıydı. *Feng-shui*, dünyanın

1662 yılında bir askerlikle ilgili bir el kitabında bulunan jeomansi talimatı

yüzeyi hakkında bilgi (*di-li*, günümüzün coğrafyası), *yin*↑ ve *yang*'ın↑ öğrenilmesi ve belirli bir teknolojide usta olmayı gerektiriyordu. Örneğin, bir kapının açısı *feng-shui* uzmanı tarafından belirlenir ve ev uzmanın önerdiği açıda inşa edilemezse, kapı çoğu kez duvara eğri olarak takılırdı. Aynı nedenlerden ötürü, bir köy sokağındaki her ev aynı yükseklikte olmalıydı: öndekiler arkadakileri kapatmamalıydı. 'Köyün dışında bile, sağ tarafa hiçbir yüksek bina yapılamaz (güneye bakarken batı yönü) veya hiç yüksek ağaç olamazdı. Bu her köyün sağ tarafında yaşayan beyaz kaplanın↑ talimatlarına uymak içindi. Ancak köyün sol tarafında yaşayan yeşil ejderhanın↑ hiçbir itirazı yoktu' (W. Oehler, *Çin'de Halk Dini*).

Bir *Feng-shui* ustasının 'şanslı' bir mezar yeri seçmesi genellikle haftalar sürerdi. Ataların kötü ruhların↑ etkilerinden korunmaları gerekmekteydi ve bunun için de *Feng-shui* uzmanının bilgilerine ihtiyaç vardı. Uzman büyük bir olasılıkla güneye bakan bir yamaç arar ve doğu ve batı rüzgârlarından korumak için her köşesine koruyucu duvarlar yaptırırdı. Mezarın alt tarafı bir yeraltı su akıntısının üzerine oturtularak korunulabilirdi.[▽]

Feng-shui'nin zayıf olduğu yerlerde, çoğu zaman tapınaklar (*pagode*) inşa edilirdi. Bir şehrin yanında bir dere akıyorsa, akıntının iyi etkileri ve güçleri alıp götürme ihtimali vardı. Derenin dağa yönelik olarak aktığı bir durumda bu etkilerin dağılması önlenebilirdi; aksi takdirde bir tapınak inşa edilir ve böylece doğanın başaramadığı –'Merkez'deki uyumu sağlama' gereği– sanat eseri yardımıyla başarılırdı. Günümüzde bile tapınakları, şehrin alt yamacında, bir nehrin dönemecinin karşısında görmekteyiz. Bir evin ve mezarın yerinin seçilmesindeki teknikler hakkında yazılmış kitapları ancak astronomi, yıldız falı↑ bilenler ve *feng-shui* için gerekli olan özel pusulayı kullanmayı öğrenmiş olanlar tarafından anlaşılabilir.

Toz 塵

Chen / çın

Duman↑ gibi toz da, her şeyin geçici olduğunu sürekli hatırlatan bir unsurdur. 'Toz kolu' (*chen bing*), penis anlamında Budist kökenli bir mecazdır. Tozu süpürmek için kullanılan süpürgenin Çin'e Hindistan'dan geldiği sanılmaktadır. Günümüzde, sekiz Ölümsüz-

[▽] Orta Asya'da da önemli kişilerin anıt mezarları bazen akarsu kaynaklarının üzerine yerleştiriliyordu. Ayrıntı için bkz. J. L. Roux: *Eski Çağ ve Orta Çağda Altay Türklerinde Ölüm*, Çev. A. Kazancıgil, Kabalcı Yay., İstanbul, 1999. –çn.

den biri, Zhong-li Quan'ın[↑] simgesidir.

Tong (Yağı) Ağacı

Tong / tung 桐

Paulownia ve Firmianahirü ağaçları da dahil olmak üzere birçok ağaç türü *tong* olarak tanımlanır. Hepsinin özsuyundan değerli bir yağ elde edilir. (Oleacea türü) *Tong* sözcüğüyle *tong* = birleşik, eşseslidir. Bu ağaçlardan birini diğer bir nesneyle beraber tasvir eden bir resmin anlamı çok açıktır. Örneğin, bir *tong*'a konmuş bir saksağan (*xi*), 'paylaşılan (*tong*) mutluluk (*xi*)' dileğidir.

Turna Kuşu

鶴

He / hŭ

Turna kuşu birçok uzun ömürlülük[↑] simgelerinden biridir: ve bunun için de çoğu zaman benzer simgeler olan çam ağacı[↑] ve taşla[↑] beraber tasvir edilir. Aynı tema, turnanın kara kaplumbağası[↑] veya geyikle[↑] beraber tasvir edilmesiyle değişik şekillerde işlenir. Bir turna, Anka,[↑] mandarin ördeği,[↑] balıkçıl[↑] ve bir kuyruksallayanı tasvir eden resim, insanlar arasındaki beş[↑] ilişkiyi simgeler. Burada turna kuşu, baba-oğul ilişkisini simgeler. Öttüğünde, yavruları cevap verirler.

Kaya üzerindeki bir turna kuşu güneşe bakmakta: her şeyi gören yüksek makamda bir memur

Güneşe doğru yükselerek uçan iki turna resmini hediye olarak alana 'yükselmesi' dileği iletilmiş olur. 'Göksel turna kuşu' (*tian-he*) veya 'kutsal turna kuşu' (*xian-he*) gibi deyimler, turnanın ikinci tanıma, yani bilgeliğin simgesi özelliğine işaret eder. Bir Taocu rahibin ölümünden *yu-hua* = 'tüylü bir turnaya dönüşmek' olarak söz edilir. Gagalarında tahta çubuklar taşıyan ve deniz kenarında bir küçük eve[↑] doğru uçan turna kuşları, 'deniz kenarındaki küçük eve bir hesap çubuğu daha eklemek' atasözünü yansıtır. Bu, yaşlarını yıllara göre değil, jeolojik dönemlere göre hesaplayan üç Taocu'ya bir göndermedir: okyanusun dutluğa dönüştü-

Turna kuşu ve şeftali – iki uzun ömürlülük simgesi

ğü her sefer (hesap cetveline bir çubuk indirerek) bir yıl sayar, toprağı su bastığında da bir yıl daha sayarlardı. Bu efsanede uzun ömürlülük motifi üç açıdan kuvvetlendirilmiştir – turna kuşu, hesap çubuğu ve küçük ev (Taocu cenneti).

'Beyaz Turnanın Oğlanı,' kozmik Kunlun dağlarındaki 'yeşim boşluğu' sarayında yaşayan ve tanrıların hizmetkârı olan kutsal varlıktır: tanrıların haberlerini iletir ve kahramanlara yardım eder. Yaptığı işler özellikle *Feng-shen yan-yi*'de (Tanrıların Metamorfozu) anlatılmaktadır.

Resimlerde 'Sarı Turnanın Kulesi'ne (*huang he lou*) rastlarız. Bu Üç Krallıklar döneminde, Wu eyaletinde bir binaydı: bu binada Zhou Yu'nun, küçük bir eyalet olan Shu-Han'ın gelecekteki İmparatoru Liu Bei'yi öldürdüğü sanılmaktadır – *'Üç Krallığın Romanı*'ndan ünlü bir sahne.

Tükürmek 口水

Kou-shui / koğ-şuiy

Çinliler tükürük için birçok mecaz kullanırlar: 'yeşim pınarı,' 'yeşim özsuyu,' 'yeşim damlası,' 'altın damlası' gibi. Yere üç kere tükürmek, bizim 'tahtaya vurmak' deyimiyle aynı anlamı taşır. Kötü ruhlar↑ ve hayaletler,↑ üzerlerine tükürüldükten sonra hiçbir değişim geçiremediklerinden dolayı olacak ki, tükürmenin kişiyi kötülüklerden koruduğuna inanılırdı. Gerçekten kötü bir ruh (şeytan) olduğuna inanılan bir çocuğun üstüne herkes tükürürdü.

Günümüzde bile her evin bir tükürük hokkası vardır.

Tütün 煙

Yan / yen

Tütün Çin'e Filipinler'den gelmiştir. İlk önce Zhejiang eyaletinde kullanılmaya başlanmıştır. Tütünün Çince en eski adı, fonetik bir benzerlik yaratma çabasıydı – *dan-pa-gu*'dur. Daha sonraları 'Açık sarı' (kurutulmuş yaprakların renginden dolayı) anlamındaki *yan* kullanılmaya başlanmıştır; ayrıca *yan*,↑ duman↑ anlamında da kullanılır. 'Birbi-

rini düşünme otu,' tütün anlamında bir mecazdır. Bu, karısının ölümünden perişan olan ve mezarını her gün ziyaret eden bir adamın öyküsünden gelir. Bir gün, mezardan bir bitki çıkar: bu tütün bitkisidir ve adam yapraklarını içince üzüntüsü geçer. Buna çok benzer bir hikâye haşhaş için de anlatılmaktadır.

Tütsü 香

Xiang / şyang

Xiang sözcüğü sadece 'güzel koku' demektir. Tütsünün gerçek kaynağı olan sandal ağacı tahtası Güney Doğu Asya'dan gelmektedir. Eski Çin'de, tütsü özel tütsü kâselerinde yakılırdı. Günümüzde tütsü çubukları devamlı olarak kullanılmaktadır, bunlar sunak sunulan tanrının resmi önüne, bir sunak kabının içine konurlar. Bunların külleri çoğu zaman toplanır ve ilaç olarak kullanılır. Budizmi konu eden eski Çin metinleri tütsüden söz ederler; günümüzde, her tapınak ve inançlı kişilerin çoğunun evlerindeki türbelerde kullanılmaktadır.

'Sivrisinek Tütsüsü' (*wen-zixiang*), genellikle yeşildir, küçük halkalar şeklindedir, gece boyunca yatağın altında yanar ve böcekleri uzaklaştırır.

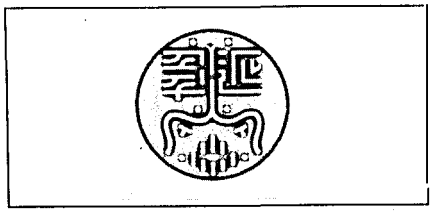
Uçmak 飛

Fei / fey

Uçma yeteneği, Ölümsüzlerin↑ ayrıcalıklarından biridir: 'Dik durarak, bir çoğu bulutlara↑ doğru uçar, uçarken de kanat çırpmazlar; bir çoğu buharlara binerek, boyunduruğa koşulmuş ejderhalar↑ tarafından çekilerek, gökyüzünün eteklerine ulaşırlar; bir çoğu hayvanlara ve kuşlara dönüşerek mavi bulutlarda dolaşırlar' (Çin Meşulahı Pengzu'nun↑ biyografisinden).

'Birlikte uçmak,' evlilikte mutluluk↑ anlamında kullanılan bir mecazdır. Avrupa dillerinde de 'uçmak' kavramı cinsel zevkle bağlantılı olabilir ancak bir Çin deyiminde onlar daha canlı tasvir edilmiştir: 'Erkek Anka↑ dans eder ve dişi uçar.' Orgazmın şiirsel bir tasviri de 'Ruh gökyüzünün ötesine uçar'dır.

Rüyanızda uçtuğunuzu görmek, saygınlık ve zenginlik elde edeceğinize işarettir. 'Uçan Kılıç,'↑ fırlatıldığına boomerang gibi geri gelen, kısa ve çok keskin bir kılıçtır. 'Uçan Para,' kâğıt para anlamında eski bir deyimdir. Birçok metin, bedeninden ayrılmış bir 'uçan baş'tan söz eder. Bu öyküler Güney Çin'de yaşayan Han ırkından olmayan azınlıklardan kaynaklanmaktadır.

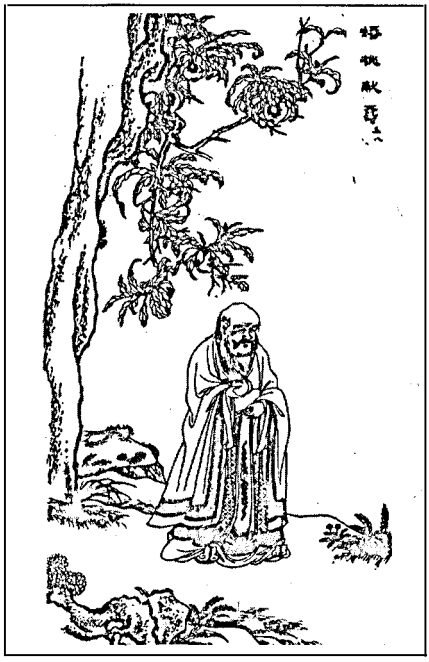

"Uçan yabani kaz günlerinizi (yıllarınızı) uzatsın"

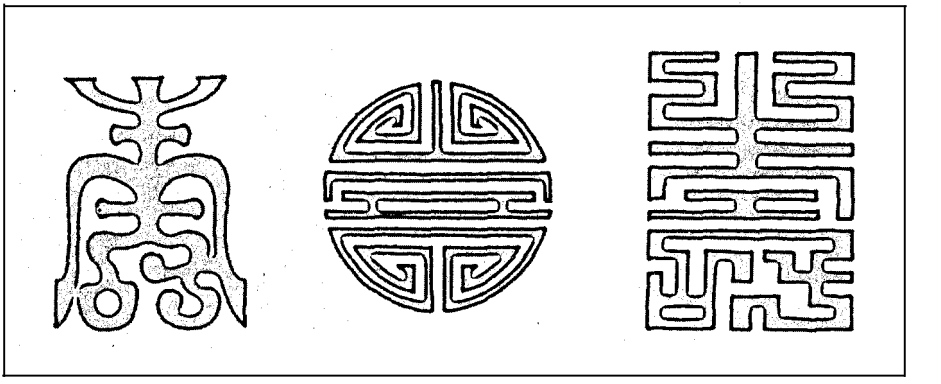
Uzun Ömür Tanrısı 壽星

Shou-xing / şoğ-şing

Uzun ömür tanrısı kutlama kartlarında, genelde kafasında hiç saç olmayan, uzun yüzlü, beyaz sakallı, oldukça uzun ve ince bir erkek olarak tasvir edilir. Bir elinde hayat simgesi olan bir şeftali,↑ diğerinde budaklı sert bir ağaçtan yapılmış bir sopa tutar. Yanında çoğu zaman

Uzun ömürlülük tanrısı ve şeftali ağacı

"Uzun ömürlülük" yazısı yazmanın üç farklı şekli

hizmetkârı olan bir erkek çocuk vardır. Efsaneye göre, Güney Kutbunda, aralarında ölümsüzlük[↑] otu da olan, kokulu otların yetiştiği büyük bir bahçeyle çevrili bir sarayda yaşar. Bu şekliyle ona, *nan-ji shou-xing* = Kuzey Kutbunun Ölümsüzü adı verilir.

Shou-xing bir yıldız tanrıdır.[↑] Karşıtı, 'Kuzey Büyük Ayı Tanrısı' olarak da bilinen Kuzey Kutbunun Ölümsüzüdür. Çin kozmolojik sembolizminde Güney hayat bölgesi; Kuzey, ölüm bölgesidir. 'Güney Büyük Ayısının Yaşlı Adamı' deyimi ortaya çıktığında, Merkez Krallık'a barış hükmetmekteydi. Sağlıklı ve mutlu bir uzun hayat için ona kurban adanırdı.

Uzun ömür tanrısının Çin ve Japon sanatında kel[↑] olarak tasvir edilmesi tesadüf değildir: uzun yüzü diğer bir hayat simgesi olan penise benzer. 'Yaşlı adam'a diğer uzun ömür simgeleri eşlik eder: kendisinin ya da hizmetkârının tuttuğu şeftali,[↑] üstüne bindiği geyik,[↑] kendisini uğurlu bulutlardan[↑] geçiren turna kuşudur. Bir diğer uzun ömür simgesi, Çin Meşulahı Peng-zu'dur.[↑]

Tayvan'da ıspanağa 'uzun ömür sebzesi' denir ve Yeni Yıl[↑] kutlamalarında yenir. Yaprakları özellikle sapından önce yenir (bkz. Erişte).

Üç 三

San / san

Tüm tek sayılar gibi üç de eril bir sayıdır ve Çin düşüncesinde önemli bir yer tutar. Cennet/Gök[↑] yeryüzü ve insanoğlunun[↑] oluşturduğu temel üçlemeden (san cai), çok sayıda üçlü özel nitelik türemiştir. Örneğin, eski Han düşüncesinde, 'İlk Üç Hanedan'a –Xia, Shang ve Zhou– karşılık gelen ve 'sadakat' (*zhong*), 'saygı' (*jing*) ve 'incelik, zariflik' (*wen*) niteliklerini taşıyan, birbiri ardı sıra üç tarihi dönem vardı.

'Ritüel Kitabı'na (*Li-ji*) göre, insanoğlu gökyüzü ve yeryüzü arasındaki konumundan dolayı, üç sayısına denk düşer. Bhaisajya, Sakyamuni-Buda ve Amitabha (gelecek olan Buda), 'üç değerli nesne' (*san bao*) olarak kabul edilir; ve genelde Budist tapınaklarda, Buda[↑] ortada ve Amitabha sağında olmak üzere, beraber tasvir edilirler. Ancak 'üç değerli nesne' çoğu zaman Buda, öğretisi ve rahip topluluğu olarak da kabul edilir.

Konfüçyüscülük, Taoizm ve Budizm 'üç öğretidir' (*san jiao*) ve 'üç öğreti birdir' deyişiyle özetlenirler. Ancak bu iddia devlet dini olan Konfüçyüs dininin diğer ikisinden daha farklı bir konumda olduğu gerçeğini örter. Deyimin de altını çizdiği gibi, her üç din de insan hayatında önemli bir yer tutmaktaydı: Konfüçyüs dini, kendini aileye adamışlığın (*xiao*[↑]) dinidir; popüler Taoizm, kişinin toplum içerisindeki konumuyla bağlantılıdır ve toplumun törensel olarak arındırılması görevi kendisine düşer; Budizm ise, ölüme ve hayatın genel anlamına bir bakış şeklidir. Örneğin, Buda önemsiz şikayet ve dileklerle rahatsız edilmemelidir: onun karar vermesi gerekenler, bir kişinin aynı konumda mı yoksa hayvan olarak mı yeniden doğması ve bir ruhun Araf'ta acı çekmesi veya doğrudan cennete gitmesi gibi temel hu-

"Her üç öğreti de birdir"

suslardır.

Budist dinsel kuralları 'üç sepete ayrılır (*tripitaka*). Uzun ömrü simgeleyen üç bitki – bambu, çam ağacı ve erik ağacı – çoğu zaman 'üç arkadaş'[↑] olarak birlikte tasvir edilirler.

Yüzyıllar boyunca, 'Üç Yazı Karakteri Klasiği' (*San zi jing*) Çinli çocukların Çince yazmayı öğrendikleri ilk kitapları olmuştur. Konfüçyüs ahlakını zihinlere işleyen ve üç yazı karakterinden oluşan cümlelerden meydana gelen bir eserdi. Tayvan'da günümüzde *San zi jing* cümlesi, 'anneni beceriyorum' anlamında ağır bir hakaret olarak anlaşabileceğinden, dikkatlice kullanılmalıdır.

'Üç bastırılmış nesne' (*san ya*), yemediğimiz üç hayvandır: evlilikte aşkı simgelediğinden ötürü yabani ördek; sahibine sadık olduğundan ve ona hizmet ettiğinden köpek;[↑] ve hükümdarla kulu arasındaki varolması gereken sadakat ve kendini adamışlığı simgelediğinden siyah yılanbalığı.[↑]

'Üç yang'lar' (*san yang*), eril elementin (*yang*[↑]) gittikçe güçlendiği üç ilkbahar ayıdır. Bahar kavramı mutluluk ve başarıyla bağlantılıdır; ve bu üçü, koyun (*yang*) veya üç koyundan oluşan bir grup olarak tasvir edilirler. Vajinaya bazen kadının 'üçüncü gözü' denir.

Köylerdeki yaşlılara ve şehirlerin önderlerine eskiden 'Üç yaşlı değer' de-

Üç dilek: mutluluk ve talih (şeftali ve yarasalı bir çocuk), uzun ömür (uzun ömür tanrısı) ve zenginlik (geyik)

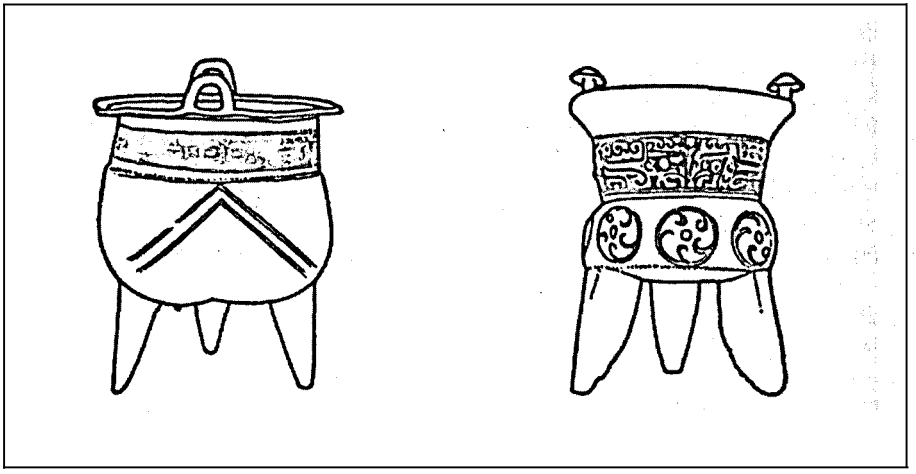
nirdi. Bu tür unvanlarda üç sayısı, 'kademeleşme içeren herhangi bir düzenin standart simgesidir' (Marcel Granet).

Üç Ayaklı Kap

Ding / dĭng

MÖ ikinci binyıla ait tunçtan üç ayaklı kaplar bulunmuştur. Bunların ilkel yemek pişirme çanaklarından geliştiği sanılmaktadır, ancak kısa bir süre içinde özel bir yere sahip olmuşlar ve devlet törenlerinde kullanılmaya başlanmışlardır. Gerçekten de Merkez Krallık'ta,[↑] hakimiyetin, dokuz adet üç ayaklı kaba sahip olmakla bağlantılı olduğuna inanılırdı. Efsaneye göre bu simgeyi ilk ortaya çıkaran Huangdi'dir, ancak gerçekte Zhou Hanedanı (MÖ 1050-256) döneminde dokuz adet üç ayaklı kap, törenlerde dokuz eyaleti temsil ediyordu.

Üç ayaklı kap, İmparatoru destekleyen üç yüksek rütbeli kişiyi de simgeler. Bu kaplardan birinin bile kaybol-

Törenlerde kullanılan üç ayaklı kaplar

ması, hanedanın sonuna bir işaret sayılırdı. Günümüzde, üç ayaklı kap uğur simgelerinden (değerli nesneler↑) biri olmaya devam etmektedir.

Üçgen 三角

San-jue / san-cüe

Üçgen Çin'de simge olarak çok ender kullanılır; kullanıldığındaysa dişil bir simgedir (yılan↑).

Tarih öncesi mezar kazılarında bulunan çanakların üzerlerindeki üçgenler, bazı Batılı araştırmacılar tarafından kadın cinsel organı (baş aşağı bir üçgen) veya erkek cinsel organı olarak yorumlanmıştır, ancak bu tahminler çoğunluk tarafından kabul edilmemiş veya doğrulanmamıştır.

Tibet Tantrizmi'nde, baş aşağı bir üçgen gerçekten de bir dişil simgedir; en yüksek noktası üstte olduğunda, ateşi↑ simgeler ve bundan dolayı baş aşağı bir üçgen de ateş yakılan yeri simgeleyebilir.

Vazo

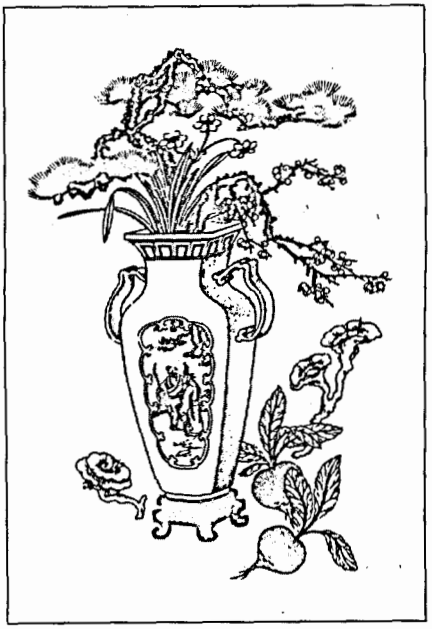
瓶

Ping / pinğ

Çince 'şişe' ve 'vazo' aynı harflerle yazılır; bu yazı karakteri *ping* = barış ile de eşseslidir ve bir vazonun içerisine konulabilen birçok değişik tür bitki, çiçek, vb. ile, zengin bir simgesel alan yaratır. Böylece, dört mevsim[↑] çiçeklerinin bir vazo içinde tasvir edildiği resim, bu resmi hediye alana her zaman huzur içinde yaşaması dileğini ifade eder. Bir vazo içerisinde üç baltalı kargı[↑] ve yanlarında bir ağız orgu,[↑] 'Huzur içinde üç en yüksek rütbeye terfi ediniz!' anlamındadır.

Eskilerde, 'hazine vazosu'na (*baoping*) özel bir rol düşerdi. İçi 'beş besleyici meyve' (*wu-gno*) ile –darı, buğday, akdarı ve iki tür fasulye– dolu olan bu vazo, evlilik töreni[↑] sırasında yapılan doğurganlık ayinin bir kısmını oluştururdu. Büyücüler, ruhları[↑] esir tutmak için bir 'siyah şişe' kullanırlardı. Yatağı ısıtmak için, içine sıcak su konulan şişelere 'ısıtan eş' veya 'ayak eşi' denirdi; 'yağ şişesi'yse penis anlamında bir mecazdı.

Güney Çin tarlalarında, yirmi otuz santim derinlikte topraktan çıkarılan kaselere (*urna*) sıkça rastlanmaktadır. Bunlar 'kemik vazoları'dır. Bu vazoların içerisinde, gömüldükten iki yıl sonra topraktan çıkarılan, kemikleri temizlenen ve nihai dinleme yerleri olarak bu urnalara konulmuş akraba kemikleri olurdu. Oturma odalarını süslemek için bu urnaları satın alan yabancılar Çinlilerin tüylerini ürpertirler.

Bir vazo içerisinde, çam ve erik dalları ile nergisler: "Güzel bir yaşam, aşk, talih ve barış!"

Vücut

肢體

Zhiti / cıti

Eski Çin düşüncesinde, makrokozmosla mikrokozmos arasındaki paralellik insan vücuduna kadar uzanırdı. Vücudun alt kısmına, yani yeryüzüne[↑] yakın olan kısmına, *yin*[↑] hükmeder: Batı ve dolayısıyla sağ tarafla bağdaştırılırdı. Gözler ve kulaklarsa, cennet,[↑] *yang*,[↑] sol el ve Doğu'yla bağlantılıdır. 'Bu yüzden, 'sol' 'sağ'dan daha üstün

bir konumdaydı. Bunun için savaşı kaybeden bir düşmanın sol kulağı kesilir ve sol gözü çıkarılırdı. Bu açıdan, topraktan elde edilen ürünleri yerken kullanılan elin sağ el olması çok mantıklıydı: sağ el kişinin kullandığı ve öldürdüğü eldir, bunun için de gizlenmelidir' (Marcel Granet). Sol eliyle yazı yazan bir kişiye çok ender rastlanır; ve sol eliyle yemek yiyen kişiler de çok enderdir ve çok rahatsız olurlardı.

Daha sonraları, vücudun kısımları ve Çin devletinin kurumları arasında bir karşılaştırılma yapılmıştır. Diyafram saraydır, kollar banliyölerdir, bacaklar sınırlardır, vb. Vücut hükümdardır ve kollar bakanlarıdır; vücudun emirlerine uymalıdırlar.

Modern bir masalda, tüm organizma ölünceye dek vücudun değişik kısımlarının birbiriyle mücadele ettikleri anlatılır.

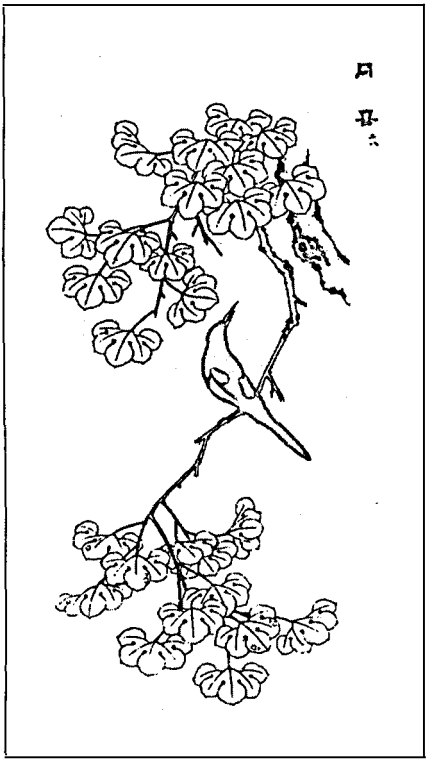
Wu-Tong 梧桐

Vu-tunğ

Wu-tong, P ağaçları ailesine aittir ve genellikle *Paulownia imperialis* adıyla bilinir. Eskiden, çiçeklerinden kumaş örülür ve yağından her tür keresteyi korumak için kullanılan değerli bir yağ elde edilirdi. Ağacın tahtası şıkça gitar↑ (*qin*) imalatında kullanılırdı.

Wu-tong, Çin ve Japonya'ya has bir ağaçtır ve Anka'nın↑ da konduğu ağaçtır. Anka'nın gelip, tüm aileye uğur getirmesi umuduyla avlulara dikilirdi.

Wu-tong, dişi ilke *yin*'i↑ simgeler ve dolayısıyla Batı'yla bağlantılıdır. Karşıtı eril ilke *yang*'ı↑ ve Doğu'yu temsil eden bambudur.↑ Bunun içinde annesini gömen bir oğul, *wu-tong*'dan yapılmış bir törensel yas değneği taşırdı; babasının cenazesindeyse bunun yerini bir bambu değnek alırdı. Bu gelenekteki farklılığın bir nedeni de, *wu-tong*'un boğumlarının içe dönük, bambununkilerinse dışa dönük olmasından kaynaklanabilir: 'içe dönüklük' bir dişil niteliktir, 'dışa dönüklük' ise bir eril niteliktir.

Wu-tong dalında bir saksağan: "Paylaşılan zevk"

Xiao 孝

Şyav

Kendini ana babaya adamak –*xiao*– hükümdara sadık olmakla birlikte, bütün Çinlilere düşen en önemli ahlaki görevdi. Kendini ana babaya adamanın örneklerini tasvir eden kütüphaneler dolusu resim ve kitap vardır: bunlar her ne kadar her zaman bizim ahlak değerlerimize uygun olmasalar bile, tüm Çinliler tarafından takdir edilir ve saygıyla anılırlardı. Bunlar arasında belki de en ünlüleri, 'Kendini Ana Babaya Adamışlığın Yirmi Dört Örneği'dir (*Er-shi-si xiao*).

'Dindarca giyinmek,' ebeveynlerin veya diğer akrabaların ölümünde yas giysileri giymek anlamındadır. Bu durumlarda giyilen giysilere *su* adı verilir ve genellikle kahverengi olan, boyanmamış ve kaba bir kumaştan yapılırlar: ama buna rağmen Çinliler onu beyaz[↑] olarak tanımlardı.

Richard Wilhelm, *Xiao-jing* adlı eski bir Çin eserini, *Das Busch von der kindlichen Ehrfurcht* (1912) adıyla Almancaya çevirmiştir. Çevirmen bu eseri, 'Çinlilere göre devletin siyasi hayatını da içeren tüm ahlak kurallarını, her şeyi kapsayan ve bütünleyici bir ilkeye indirgeme denemesinin çok ilginç bir örneği' olarak tanımlar.

Xiu-Cai 秀才

Şyu-tsay

'Çiçek açan bir yetenek,' devlet sınavlarının ilkini veren ve bir sonraki için çalışmaya başlayabilecek bir kişidir. Birçok aday ancak bu noktaya kadar gelebilirlerdi. Devlet sınavı sistemi 1904 yılında kaldırılmıştır. *Xiu-cai* unvanı, en azından okumayı bilmesi gereken saray çalışanlarına da verilirdi.

Xi-Wang Mu 西王母

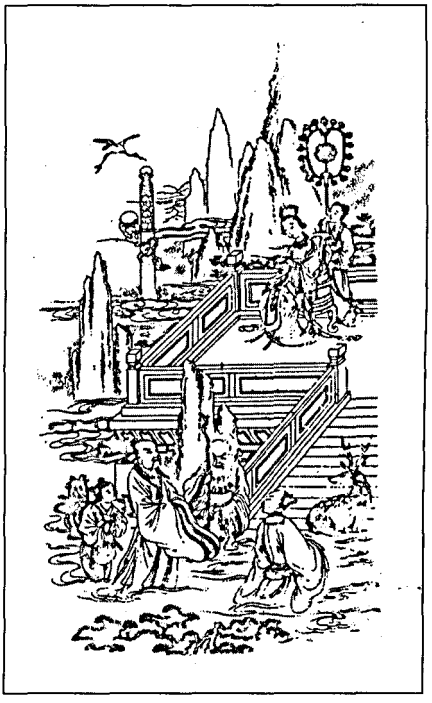
Şi-vang-mu

'Batı'nın Ana Kraliçesi,' efsanevi Kunlun Dağları'nda yaşayan bir peri tanrıçasıydı. Onun hakkında pek çok masal vardır, bunların bazıları Marcel Granet tarafından derlenmiş ve anlatı şöyle özetlenmiştir: 'En Büyük Hükümdarın Kunlun'da yaşadığı söylenir: ancak burada ziyaretçi kabul eden tanrı sadece Xi-wang-mu'dur. Onun leopar gibi kuyruğu ve bir kaplana benzer çenesi vardır, bir kaplan gibi kükrer ve insan yer. Çevresine veba saçar. Dağınık saçlı bir cadı gibi bir mağaranın derinliklerinde yaşar. Bir ölüm tanrıçası olmasına rağmen, ölümsüzlük otu ondan elde edilir. Kimi zamanlar yüksek yeşim taşı kulesinde şölenler düzenler.'

İki bin yıl kadar önce, Doğu Kralı Dong-wang Gong adlı bir erkek eşi ol-

Anka kuşunun sırtında Xi-wang-mu

Xi-Wang-mu'nun bahçelerinde

duğuna inanılırdı. Ancak sonraki yüzyıllarda, Doğu Kralı önemini kaybetmiş, Xi-wang-mu ise gücünü korumuştur. Ayrıca dış görünümü de oldukça değişmiştir. 'Daha geç tarihli sanat eserleri onu, zarif bir genç kız ve dolgun bir kadın arası, saygın bir Çin hanımefendisi olarak tasvir eder' (Ferdinand Lessing).

Anlatılanlara göre eski zamanlarda, Xi-wang-mu diğer Çin İmparatorlarını sıkça ziyaret ederdi. Batı'dan geldiği zaman (bu olasılıkta Gobi çölünün adı sıkça geçer) yanında, beyaz renk, Batı'nın simgesel rengi olduğundan, özellikle çok değerli beyaz yeşim taşı[↑] ve diğer değerli hediyeler getirirdi.

Ancak yaklaşık MÖ 1. yüzyıldan beri, günümüzde bile kendisiyle özdeşleşmiş olan, uzun ömürlülük simgesi olarak şeftali[↑] getiriyordu. Cennete[↑] ait eski tasvirlerde kendisi ölümsüzlük[↑] otuyla özdeşleştirilir. Sarayı, 'Kaplumbağa Dağları ve Bahar Dağlarının batısındadır. Başkentinde Kunlun Parkı ve Geniş Rüzgâr bahçesi vardı ... başına parlak renkli türban takmış ve kaplan derisi desenli kuşak sarmış hizmetkârlar ona hizmet ederler, uşaklar tüyleri veya olağanüstü güzellikte yelpazeleri güneş ışığı altında sallarlardı' (Wolfram Bauer çevirisine göre). Do-

ğum günü 3. ayın 3. gününde kutlanır (eski bir bayram günü) ve İmparatoru ziyareti 7. ayın 7. gününde yer alırdı (kadınlara adanmış bir bayram). Daha sonraları yazılmış birçok metinde, Xi-wang-mu'nun Dao'ya –yani en yüksek bilgelik düzeyine– bu dünyanın erkekleriyle yatarak eriştiği yazılıdır. Aynı nedenle olağanüstü güzelliktedir[↑] ve özellikle teni çok güzeldir.

Bir diğer geleneğe göre, parkındaki şeftaliler olgunlaşır olgunlaşmaz, tanrıları bir şeftali şölenine davet ederdi. Bir keresinde, maymun[↑] Sun Wu-kong parka gizlice girip, tüm şeftalileri çalmış ve herkes hayal kırıklığına uğramıştır.

Halk baskısı resimler Xi-wang-mu'yu sihirli sarayının akikten taraçasında tasvir eder; arkasında sayvan şeklinde bir yelpaze tutan hizmetkârı vardır. Önünde ise, üç şans tanrısı[↑] ve bir geyik[↑] vardır.

Yağ Kazanı 油鍋

You-guo / yoğ-guo

Budist cehennemlerinde[↑] günahkârları bekleyen şeylerden biri de yağ kazanıdır. Başlıca on cehenneminin her birinde, suçluları yargılayan bir cehennem hakimi vardır. Suçlular, testereyle parçalara ayrılır, kızgın yağa daldırılır, harç içine gömülürler, vb. Genellikle, yağ kazanının yedinci cehennemde olduğuna inanılır. Günahkârlar bu kazanın içinde haşlanır, yeniden hayata döndürülür ve tekrar kaynatılır ve bu defalarca tekrarlanır. Bu, rüşvetle kandırılan memurlar,[↑] yanlış karar vermiş hakimler, rüşvet için belgeler de değişiklik yapmış katipler ve mahkumları öldüren cellatlara verilen cezadır.

Yağmur 雨

Fei-cui / fey-tsuiy

Bugüne dek bulunmuş olan en eski kehanet kemiklerinden (MÖ 13.-12. yüzyıl) birinin üzerine kazılmış bir soru ne zaman yağmur yağacağını sorar. Bu ilkel yazı karakterlerinde bile sorunun ne kadar acil olduğunu hissetmek mümkündür. Eski Çin'in tarım ekonomisinde yağmur hayati bir önem taşımaktaydı. Modern çağların başlarında bile kurak dönemlerde, yağmur tanrılarına kurban adanırdı.

'Kozmosta rüzgâr eser ve yağmur yağar' (*Huai-nan-zi*, yazarı Liu An MÖ 121'de ölmüştür). Rüzgâr ve yağmuru yönetebilmek, büyü (*ling*) yapmasını bilen ruhlara ait bir ayrıcalıktı.

Yağmur, dişil ilke (*yin*[↑]) ile eril ilke (*yang*[↑]) birleştiğinde yağar. 'Yağmur ve Çiy,' yılın bazı mevsimlerinin simgesi olan birbirine zıt şiirsel motiflerdir. 'Yağmurla dişi niteliklerin tasviri, çiyle hükümdarın cömertliğinin tasvirleri bağlantılıdır' (Marcel Granet).

Gökkuşağı, *yang* ve *yin*'in birleşmesinin ihtişamlı bir simgesi: evlilik amblemidir. Gökkuşağını hiçbir zaman parmağınızla göstermemelisiniz.
Yağmurun bir diğer anlamı olabilir: gökkuşağı, eşlerden biri diğerinden da-

Bulutların üzerinde yağmur tanrısı

ha çekici olup evlilik dışı bir ilişkiye girerse ortaya çıkabilir. Burada gökkuşağı bir zina[↑] simgesidir ve uğursuz bir simgedir.

'Gökkuşağı köprüler,' sütunlar tarafından desteklenmeyen ağaç gövdelerinden inşa edilmiş 'uçan' bir köprüdür. 'Gökkuşağı eteği'nin alt eteğinde birçok değişik renkte şerit vardır.

Eski kabartmalarda, gökkuşağı iki başlı yılan[↑] veya ejderha[↑] olarak tasvir edilir. Kuzey Çin'de gökkuşağının eşeğe benzeyen bir başı vardır ve uğurlu bir simge olarak kabul edilir.

Yalı Çapkını 翡翠

Fei-cui / fey-tsuiy

Birçok eski metne göre, yalıçapkını kırlangıç kuşuna benzer ve çoğunlukla Güney Çin ve Vietnam'da yaşar. Bakırtaşı renkli tüylerinden dolayı çok değerliydi ve bir güzellik[↑] simgesi olmuştur. Güzel bir kadının kaşları,[↑] 'yalıçapkını kaşları' olarak tasvir edilir. Çin aşk sanatındaki 30 pozisyondan birinin adı 'yalıçapkını temasıdır.' Bu kuş genelde cinsel zevkleri birleşmedeki ve evlilikte mutluluğu simgeler.

Yang 陽

yang

Yin ve *yang* ikili kavramı Çin düşüncesine has değer ölçüleridir. Bu deyim, İlkel Bir'den kaynaklandığı (*Tai-ji*[↑]) söylenen, biri eril (*yang*) diğeri dişil (*yin*), iki doğal ilkeyi ifade eder; bu iki ilkenin birleşmesinden beş element[↑] ortaya çıkmış, bunlardan da 'on bin nesne'[↑] kaynaklanmıştır (bu anlatım Çince'de 'her şey' anlamında kullanılır). *Yin* ve *yang*, Çinlilerin en eski iki kitabı *Shi-jing*, (Şiirler Kitabı) ve *Yi-jing*'de (Dönüşümler Kitabı) yer alırlar. *Yi-jing*'in kısa bir eki olan *Xi-z*'de: 'Burada gölge altındaki, orada güneş ışığındaki' (*yi yin, yi yang*). Bu cümle bir aforizma olarak da kronolojik bir olaylar dizisi olarak da tercüme edilebilir: Örneğin 'İlk önce gölge, ardından güneş ışığı' gibi. *Shi-jing*'in dilinde, *yin* sıkıntılı ve soğuk havayla ve *yang* sıcak ve güneşli havayla bağdaştırılır. *Yang*, gökyüzü,[↑] Güney,[↑] İmparator,[↑] ejderhayla[↑] bağlantılıdır. Ve tüm tek sayılar *yang* sayılardır.

Yang sözcüğü, bazıları cinsel anlam taşıyan, birçok bileşik sözcükte yer alır. 'Yang Taraçası' (*yang-tai*), vajinanın iç kısmıdır; 'Yang Nesne' (*yang-wu*) penistir ve *yang-wei* 'sarkık penis'tir (aşırı bir cinsel ilişkiden sonra; *seks*[↑]). *Yang-tuo*, eski tıp metinlerine göre sadece erkeğin ayağının tabanına bir fir-

kete batırıp kanatarak iyileştirebileceği, penisin anormal ve acı veren sertliğini ifade eden bir deyimdir;[▽] burada dağlamayı (Moksa[↑]) yani cildi üzerinde küçük tütsü çubukları yakmayı da deneyebilir. Birçok hayat kadını bu tür acil durumlar için yatak örtülerinin içinde firkete hazır bulundururlar. Bir kadının başına aynı şey gelirse yani yoğun cinsel haz sonucu fenalaşırsa eski metinlere göre, erkek kadının kolunu ısırmalı veya koltukaltına iğne batırmalıdır.

Yang çizgileri, sekiz trigramdaki (diyagram[↑]) kesiksiz çizgilerdir.

Beş yarasa yakalanmıştır: "her tür neşe size doğru gelsin"

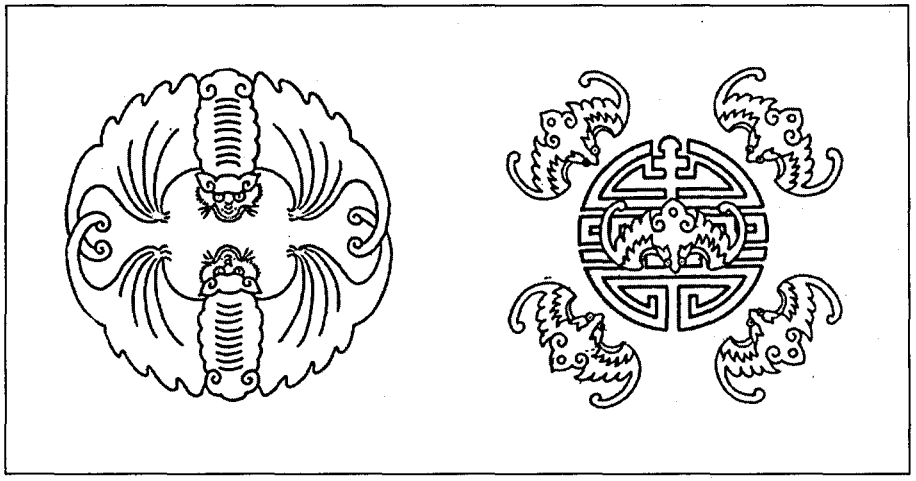
Yarasa 蝙蝠

pian-fu

Yarasa, Avrupa folklorunda şeytan ve karanlığın güçleriyle bağlantılı kötü bir hayvandır. Öte yandan Çin'de, şans ve mutluluğun en sık kullanılan simgelerinden biridir. Bunun sebebi, bir kez daha, fonetikle alakalıdır: yarasa kelimesi (*fu*) ile şans kelimesi (*fu*) eşseslidir. Çoğu zaman Beş Nimeti –uzun hayat, zenginlikler, sağlık, erdem sevgisi ve doğal ölüm– temsil eden beş yarasa bir arada tasvir edilir. Bu dileği ifade etmenin diğer bir şekli, kavanozundan beş yarasa çıkan bir sihirbazdır. Bu motifin diğer bir işlenişinde, bir veya iki çocuk, yarasayı bir vazoya[↑] (vazo = *ping* ile barış ve huzur = *ping* eşseslidir) sokmağa çalışırlar. Ayrıca şeytanları ortadan kaldıran Zhong-kui'yi[↑] kılıcıyla yarasaları öldürürken gösteren bir resim bile 'size şans getirecek' bir şey olarak yorumlanabilir.

Ortaçağ kaynaklarına göre, bin yaşını geçmiş yarasalar beyazdır ve baş aşağı sallanırlar. Onları yakalayıp kurutup yerseniz, uzun bir ömrünüz olur. Kırmızı yarasa,[↑] sadece kırmızının cinleri kovmak için kullanılan renk olduğundan değil, Çince 'kırmızı' kelimesi (*hong*) 'devasa' kelimesiyle eşsesli olduğu için, büyük bir mutluluğun müjdecisidir.

[▽] Bugünkü tıp dilinde "priapismus." –çn.

Solda: İki yarasa – çifte talih. Sağda: Beş Hediye ve uzun ömürlülük simgesi

Halk arasında anlatılan bir hikâyede Anka'nın[↑] doğum günü kutlamasına tüm kuşların geldiğini fakat yarasanın bir kuş değil de dört ayaklı bir hayvan olduğu için gelmediği anlatılır. Ancak yarasa tekboynuzun[↑] doğum gününe de gelmez ve bu sefer de bahane olarak kanatları olup uçtuğuna göre, dört ayaklı bir hayvan değil, bir kuş olduğunu ileri sürer. Hem Anka hem de tekboynuz yarasanın kurnazlığına hayran kalırlar.

Yavşan Otu 艾

Ai / ay

Yavşan otu veya pelinotu[▽] çok kuvvetli kokusu olan bir bitkidir. Bu ottan yeşil bir boya ve moksa[↑] işleyimi sırasında kullanılan küçük haplar elde edilir; bu haplar gut, romatizma ve birçok tür felcin tedavisinde deri üzerinde yakılır.

Bu ot 5. ayın 5. gününde toplanıp kurutularak, zehirden koruması için kapının üstüne asılmalıdır. Eski zamanda yavşan otu sapları, tıbbi niteliklerine çok değer verildiğinden olsa gerek, kahinlere danışmak için kullanılırdı. Yavşan otu, bilginin[↑] sekiz[↑] simgesinden biridir.

Yay 弓

Gong / gung

MÖ ikinci binyılda, Çinlilerin kullandığı savaş yayı birçok birleşik parçadan oluşurdu ve bunun Avrupa'ya gelmesi MS 2. yüzyılı bulmuştur. Öte yandan Güney Çin azınlıkları daha son-

[▽] Bizde de halk hekimliğinde sık kullanılan bir bitkidir. Bkz. T. Baylop: *Türkiye'de Tıbbi Bitkilerle Tedavi*, 1984, s. 351. –çn.

raki bir tarihe kadar basit yayı kullanmaya devam etmişlerdir. Yay ve ok bir arada, bir erkek bebeğin gelişini simgeler. Eski Çin'de, doğumdan↑ üç gün sonra, kötü ruhları kovmak için dut ağacından bir yayla havaya yavşan otundan↑ oklar atma âdeti vardı. 'Güneş kurtaran yay ve ay kurtaran okla' her gece uğursuz gece kuşlarını kovmak âdeti de vardı; ve çok yakın bir geçmişe kadar, güneş ve ay tutulmaları sırasında, varolduğu sanılan canavarı kovmak için havaya oklar atılırdı.

Homeros'un söz ettiği, Odysseus'tan başka hiç kimsenin geremediği Odysseus'un Yayı motifi, MÖ 3. yüzyıla ait çok eski bir Çin metninde mevcuttur; öykü burada bir kralın yayını saraydaki yayı hiç kimsenin gerememesi olarak geçer: ancak ne var ki bu metin, olayın nedenini farklı bir şekilde açıklar ve nedenini kimsenin kralı gücendirmek istememesi olarak çözümler! Daha sonraları yazılmış olan bir metin, atalarının yayını sadece Buda'nın↑ gerebildiğini ifade eder. Ödül olarak kendisine bir eş verilmiştir. Bir Ortaçağ tiyatro eseri olan 'Demir Yayın Öyküsü'nde, öykünün kadın kahramanıyla evlenmeyi başaracak olan talip yayı kullanabilir.

Çok eskiden beri güney eyaletlerinde yaşayan halk tarafından yaygın olarak kullanılan kundaklı yay, yayla yakından bağlantılıdır. Bu kundaklı yaylarla çoğu zaman ok yerine top şeklinde gülleler atılırdı.

Çevresinde havaya ok atan çocuklarla tasvir edilen bir erkek resmi, Batı Çin tanrısı Zhang-xian'dır ve çok sayıda erkek çocuk sahibi olma dileğini ifade eder.

Çin'de okçuluk çok eski bir sanattır. Bir ok atma yarışmasını kazanması için kişinin 'mükemmel bir erdem'e (*de*) sahip olması gerekirdi: yani kişi, tüm iç ve dış güçler arasında uyumlu bir denge sağlamalıydı.

Yedi 七

Qi / çi

Bir Çinli 'yedi yıldız'dan (*qi xing*) söz ederken, güneş,↑ ay↑ ve beş gezegeni↑ kasteder. Bu Çin'e gelmiş olan bir Hint veya Yakın Doğu kavramıdır. Yedi günlük hafta fikri, bilinmesine rağmen, 20. yüzyılda Gregoryen takvimin kabulüne kadar hiç kullanılmamıştı.

Qi xing, Batı'da 'Dingilli Araba' adı verilen Ursa Major (Büyük Ayı) takımyıldızının (ayı↑) bir kısmını da ifade edebilir. Eski ay takviminde 7. ayın 7. günü, büyüyen yarımayın günüdür ve bugünde kutlanan bayram, özellikle de kadınlar ve genç kızlar↑ açısından (İplikçi Kız↑ ve Çoban), Çin yılının en önemli bayramıdır.

Tek sayı olan yedi bir *yang* (eril)

sayıdır, ancak nümerolojide bir *yin* öğesi olarak kadınla bağlantılıdır. Bunun nedeni kadın organizmasının ritmik gelişiminin yedi sayısını temel almasıdır. Bir kız bebek yedi aylıkken ilk dişlerini çıkarır ve yedi yaşındayken bunları kaybeder. 2 x 7 = 14 yaşındayken, '*yin* yolu açılır' (âdet görmeye başlar). 7 x 7 = 49 yaşındayken menapoza girer.

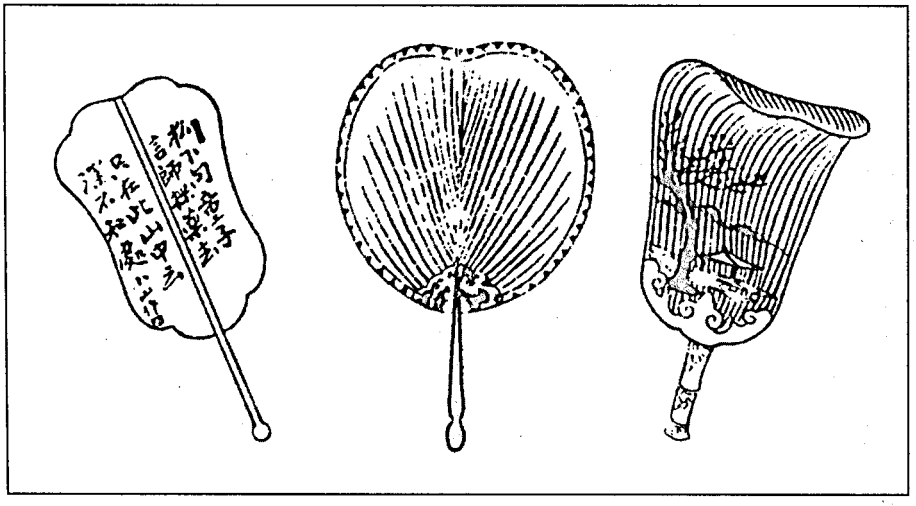
Erkek organizması da, aynı şekilde, sekiz sayısının katlarını temel alarak gelişir.

Yedi, ölü kültünde özel bir yer tutar. *Zuo qi* = 'yedi yapmak,' ölen kişinin ruhunun kendini yavaş yavaş bu dünyadan ve akrabalarından kopardığı, ölümden sonraki yedi günlük dönemlerdir. Her yedinci günde, çoğu zaman sutra okuyan Budist rahiplerin eşliğinde, bazı kurbanlar adanır ve ayinler düzenlenir. Bu, 49 gün sürer: bu sürenin sonunda, ölen kişinin ruhu öteki dünyaya tam anlamıyla intikal eder.

Yelpaze 扇子

Shan-zi / şan dzı

Yuvarlak ve palmiye yaprağı şeklinde yelpazeler Çin'de MÖ 1. binyılda yaygın olarak kullanılmaktaydı. Katlanabilir yelpazenin Kore'de icat edildiğine inanılmaktadır ve Çin'e ancak MS 10. yüzyılda gelmiştir. İlk olarak, kolayca katlanıp bir kenara konulabildiği için, hizmetkârlar tarafından kullanılmaya başlandığı zannedilmektedir. Eski zamanlarda, yuvarlak yelpazeler çoğu zaman kuş tüyünden yapılırdı; daha sonraları, kâğıt veya ipek kullanılmıştır. Kadın ve erkeklerin katlanabilir yelpa-

Üç tür yelpaze

zeleri birbirlerinden farklıydı: erkekler için olanı genellikle 16, 20 veya en fazla 24 kat olurken, kadınlarınkiler 30 kattan az olmazdı.

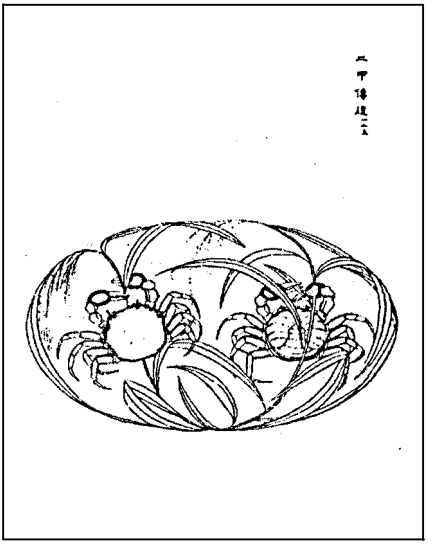
Yelpaze kimi zaman bir memurun[↑] rütbesini simgelerdi. Sekiz Ölümsüzden[↑] biri olan Zhong-li Quan,[↑] ölüleri canlandırmakta kullandığı yelpazesiyle tanınır. Birçok tanrının kötülüğü uzaklaştırmak için kullandıkları yelpazeleri vardır. Fonetik benzerlikten dolayı (*shan* = yelpaze; *shan* = iyi), yelpaze bir 'iyilik' simgesidir. Yelpaze bir tanıdığını geçiren kişi tarafından yolcunun kendisini serinletebilmesi için, bir ayrılık hediyesi olarak verilir! Üzerleri çok güzel resimlerle süslenmiş yelpaze-ler, her zaman için büyük Çin sanatçılarının bir özelliğini oluşturmuştur.

Yengeç 蝦

Xia / şya

Eski zamanlarda yeşim taşından yengeçlerin varolduğuna inanılırdı. 1600 yıllarında kurumuş bir kuyunun öyküsü vardır: burada yabancı bir tüccar her gece ateş yakar ve her on dört günde bir (dolunay ve yeniay arasındaki dönem) kuyudan yeşim taşından bir yengeç çıkardı.

Sişuan eyaletinde (gerçek yengeçlerin doğada varolmadığı bir bölge), yeşim taşı yengecinden veba getiren bir canavar olarak korkulur. Shanxi ve

İki yengeç

Hennan'da, yengeçler kurutulup evin ana kapısına asılır veya kapının üzerine yengeç resimleri asılırdı. Yengeç kaplanın[↑] başına benzetilir ve bunun için de insanı kötü büyüden koruyabildiğine inanılırdı.

Kurutulmuş yengeç erkekler için cinsel uyarıcı olarak ün salmıştır.

Yeni Yıl 新年

Xin-nian / şin-nyen

Çin yeni yılı bir gün değil, iki hafta sürer ve bir aile bayramıdır: oğullar uzaklardan evlerine gelirler, yeni evli kızlarsa ailelerini ziyaret ederler.

Bu dönemde insanlar, son oniki ay içinde şahit olduklarını anlatmak üzere 12. ayın 24. gününde gökyüzüne giden

Kötü ruhları uzak tutmak için tasarlanmış yeni yıl resmi

Ocak tanrısı[↑] sayesinde ruhlar dünyasıyla temasa geçerler.

Geçirdiği yıldan bıkmış usanmış olan bir Ocak tanrısının, Yeşim Taşı İmparatoruna insanoğlunu yok etmesi için yalvarmasına dair bir öykü vardır. Ancak diğer tanrılar insanoğlunu kurtarmak için araya girerler; bunun üzerine İmparator onlara dünyaya gidip orada olup bitenleri kendi gözleriyle görmelerini söyler. Bu arada dünyada insanlar çalışmayı durdurmuş ve kutlamalar yapmaktadırlar – ve bu Yeni Yıl kutlamalarının başlangıcı olmuştur.

Kutlamalar başlamadan önce, baba[↑] ve en büyük oğlu,[↑] aile mezarlığına giderler ve atalarının ruhlarını evlerine

Modern yeni yıl resimleri

davet ederler: onları temsil eden resimler duvarlara asılır, mumlar ve tütsüler yakılır. 'Kapılar kötü ruhlardan,↑ iki kapı cini ve kırmızı renkteki uğurlu simgeler tarafından korunur; ve kapılar kapandığında, kişiler oturur ve herhangi bir uğursuz anlam taşıyabilecek sözcükler söylememeye büyük özen göstererek, gece yarısını beklerler' (Richard Wilhelm).

Kutlama hazırlıklarında, sokaklar rengarenk ve değişik şekillerde fenerler,↑ kâğıttan ejderhalar ve gölge resimleriyle süslenirler. 'Duvarlarda canlı renkli resimler satılmak üzere asılmıştır: Bunların çoğu, tombul, iyi besili çocuklar↑ veya dost ev ruhlarını tasvir eder: kırmızı yüzlü↑ vasi tanrı Guan-di;↑ kutsayan dallı vazosu↑ ve kendisine dünyada yaşayanların dua zincirini getiren şahiniyle merhamet tanrıçası Guan-yin;↑ ve, tabii ki zenginlik tanrısı↑ hiçbir kırsal dükkândan eksik olmaz' (Richard Wilhelm).

Yeni yıldan sonra ilk dolunayda başlayan Fenerler Bayramı'nın son günü, Yeni Yıl kutlamalarının da sonudur.

Yeryüzü 土地

Tu; di / tu; di

Çok eski Çin metinleri 'yeryüzü taşır ve gökyüzü örter' der. Gökyüzü ve yeryüzü üretken bir çift olarak kabul edilir ve *Yi-jing*, 'Dönüşümler Kitabı' yeryüzünün durumundan 'alıcı bir terk' (2. Trigram: *kun* = alıcı olan) diye bahseder. Yeryüzünün simgesi karedir,↑ gökyüzününkiyse↑ dairedir.

Kadim kozmolojilere göre, yeryüzü sayvanlı↑ bir savaş arabasına benzer. Bu sayvan yuvarlaktır ve gökyüzünü simgeler: yolcuların oturdukları dikdörtgen bölüm –daha doğrusu zemini– yeryüzüne karşılık gelir. Bunun yanında, düz yeryüzü ve gökyüzünün dairesel dış düzey çizgisi birbirlerine sekiz↑ sütünla bağlantılıdır; bu sekiz sütun ise, sekiz rüzgâr sayesinde sekizgen şeklinde düzenlenmiş trigramlarla (diyagram↑) bağlantılıdır. 'Gökyüzü ve yeryüzü' (*tian di*) deyimi tüm dünyayı ifade eder. Tüm yeryüzünün bir kare olduğuna dair görüş, dünyanın karelere, tarlalara, evlere, köylere ve şehir↑ surlarına bölünmesine yol açmıştır. Karenin temel ilkesinin anlambilim açısından uzantıları *fang-wu* = bir bölgenin üretimi, *fang-bo* = bir eyaletin valisi ve *fang-yan* = bir diyalekt gibi terimlerde görünmektedir. Yeryüzü aynı zamanda beş elementten↑ veya 'dönüşüm güçleri'nden biridir. Yeryüzüne, Merkez,↑ sarı↑ rengi, iki↑ sayısı, 'tatlı' tat, ürün olarak beyaz darı,↑ evcil hayvan olarak öküz↑ ve son olarak da insan çıplak tenli olduğundan beş hayvan arasından 'çıplak' olanı tahsis edilmiştir.

Astronomi ve astrolojide (yıldız falı↑), 'yeryüzü dalları' (*di-zhi*) önemli rol oynarlar. Bunlar, bir koordinat sistemine göre düzenlenmiş onluk döngünün işaretleri olan 'göksel gövdeler'den (*tian-gan*) ayırt edilmelidir. *Di-zhi*'ler dairesel bir şekil içinde düzenlenmiş onikilik bir döngünün işaretleridir. Bu iki simge serisinin anlamlı ters yüz çevrilişi, onların ve iki temel güç olan gökyüzü ve yeryüzünün, birbirlerine karşılıklı bağımlıklarını vurgular (Marcel Granet, *Çin Düşüncesi*'ne göre).

Yeşil 綠

Lü / lü

Yeşil, hayatın aldığı renklerden biridir ve ilkbaharın simgesidir. Yeşil renginin görüldüğü rüyalar her zaman mutlu sona erer. Modern bir metne göre yeşil, tam bir iç huzuru ifade eder. Birçok tanrı ve tanrıça, örneğin edebiyat tanrısı, yeşil esvaplar giyerler. VIII. yüzyılda memurlar↑ yeşil elbiseler giyerlerdi.

Bir gün, peri He-xian-gu↑ (sekiz Ölümsüzden↑ biri) kendini yorgun hisseder ve ayakkabılarını ve çoraplarını çıkarır. Diğer tanrılar bu uygunsuz davranışa göz ucuyla bakınca, peri kaçar ancak çoraplarından biri bir liçi↑ dalına takılıp asılı kalır: 'yeşili asmak' deyimi buradan gelmektedir. Ancak yeşil olumsuz bir simge de olabilir. Yeşil türbanlı bir erkek (*dai lü mao* veya *lü jin*) bir muhabbet tellalıdır ve 'yeşil lambalar ailesi' hayat kadınlarıdır. 'Yeşil Genç' (*lü-lang*), ergenlik çağındaki kızlara saldırıp onları öldüren bir kötü ruhtur.

Çinliler, birbirini tamamlayıcı iki renk olan kırmızıyla↑ yeşilin bir arada olmasına çok önem verirler.

Yeşim Taşı 玉

Yu / yü

Beyazdan koyu yeşile kadar birçok renkte olan yeşim taşı, Çinlilerin her zaman en sevdikleri mücevher olmuş-

Yeşim Hükümdarı veya Gökyüzünün Büyük Hükümdarı ve huzuruna çıkmış konuklar

tur. 'Yeşim taşı' olarak tanımlanan her şey gerçekten yeşim değildi; örneğin nefrit taşına da *yu* denilmektedir. Eski zamanlarda, Henan ve Shanxi eyaletlerin arasındaki sınır bölgede yeşim taşı bulunurdu; sonraları, en değerli yeşim taşının genelde Khotan (Xinjiang'da) ve Burma'da olduğu kabul edilmiştir.

Eski bir geleneğe göre, ölü bir kişinin ağzına yeşim taşı koymanın, cesedin çürümesini engelleyeceğine inanılırdı. Yeşim taşı kemerleri süslemek için çok sık kullanılırdı: çok büyük heykeller yeşimden yapılırdı. Erkeklere yetmişinci yaş günlerinde yeşimden kısa bir değnek verilirdi.

Gerçek yeşim taşı her zaman serin ve soğukluk hissini verir; bunun için de güzel↑ bir kadının teni yeşime benzetilir. Saflığı simgeler. 'Yeşim taşıyla oynamak' (*nong yu*), cinsel ilişki anlamında bir mecazdır: 'Yeşim taşını kullanmak,' kadınlarla yapılan oral sekstir. 'Yeşim özsuyu' (*yu-jiang*), bir kadının tükürüğü, 'yeşim sıvısı' sperm veya vajinal salgıdır, 'yeşim kapısı' veya 'yeşim duvarı' vulvadır, 'yeşim sapı' penistir. Bir genç kızın 'yeşim limanı,' 'yeşim bacakları' vardır ve göğüsleri 'sıcak yeşim' kadar serttir. Bu deyimlerin hepsi günümüzde halen kullanılmaktadır: bunların hepsi cinsel anlam içeren iltifatlardır.

Yao, ayrıntılı olarak tanımlanmamış olan bir yeşim türüdür. Sanatta çok sevilen bir motif; şölenine (bin yıllık şeftalinin↑ olgunlaştığı gün düzenlenir) Ölümsüzlerin↑ hediyelerle geldikleri Xi-wang-mu'nun↑ sarayındaki 'yeşim havuzu'dur (*yao chi*). Bu uğurlu sayılan bir olaydır ve bunu tasvir eden resimler, resmi hediye alana uzun bir ömür ve bütün mutlulukların onun olmasını dileğini ifade eder. Bu nedenden dolayı yaşlı bir erkeğe verilmesi çok uygundur.

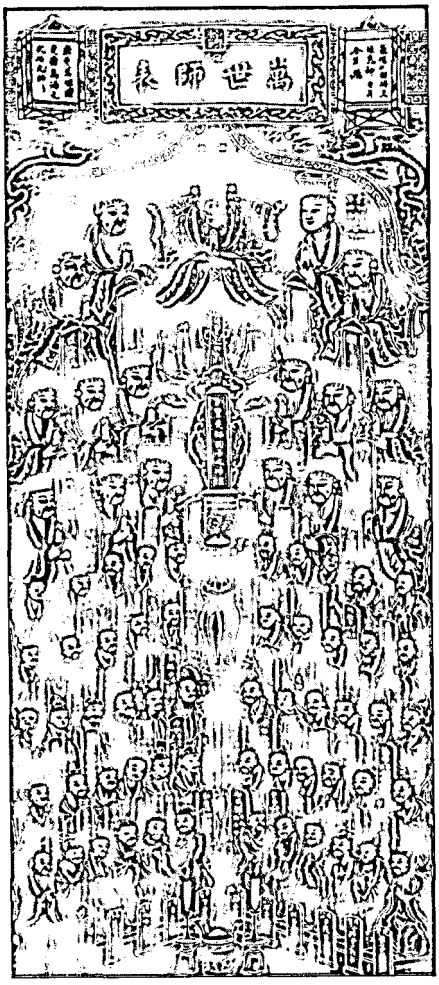
'Yeşim Taşı İmparatoru' (*Yu-huang-di*), Çin halk dininde en yüksek tanrıdır.

Yetmişiki 七十二

Qi-shi-er / çi-şı-ırğ

Eski Çin metinlerinde, yeryüzünün↑ dokuz↑ eyaleti sekiz↑ göksel↑ yön veya sekiz trigramla (diyagram↑) birleştirilir. Böylece her biri beş günden oluşan yetmiş iki hafta, güneş yılından biraz daha uzun olan 360 günlük bir yıl oluşturur. Efsanevi İmparator↑ Yao'nun boyunun 72 inç olduğu ve 72 yıl boyunca hükmettiği söylenir.

Han Hanedanı'nın kurucusunun kalçasında 72 adet siyah leke olduğu ve bunun uğurlu bir işaret olduğu söylenir. Konfüçyüs'ün↑ öldüğünde 72 yaşında olduğunu biliyoruz; ayrıca 72 öğrencisi olduğu söylenmektedir (İsa'nın da yeryüzüne, her biri Yehova'nın adını simgeleyen, 72 havari yolladığı ileri sürülmektedir).

Konfüçyüs'ün yetmişiki öğrencisi (taş baskı)

Yıkanmak 洗

Xi / şi

İmparatorluk Çin'inde, kişi her beş günde bir iyice yıkanmalıydı; bunun yanında çocuklar da ebeveynleri kadar sık yıkanmalıydılar. Eller günde beş kez suyla yıkanmalıydı. İmparatorun↑ huzuruna çıkmadan önce banyo yapılmalıydı. Yeni doğan bir bebek, doğumdan üç gün sonra yıkanırdı. Giysiler çoğu zaman bir havuz ve nehirde yıkanır, önce bir taş üzerine serilir sonra bir tür sopayla dövülürdü. Bu sopa bazen penise benzetilirdi.

Yılan 蛇

She / şğ

Yılan, Çin Burçlar Kuşağı'nın↑ beşinci hayvanıdır. Beş zararlı↑ yaratıktan biridir ve akıllı, kötü ve aldatıcı bir hayvan olarak kabul edilir; insanları aldatan kişilerin 'yılan kalpli' oldukları söylenir. Eskilerde, özellikle büyük nehirlerin kıyılarında nehir↑ tanrılarının yılan şeklinde olduklarına inanıldığından, yılanlara tapılırdı. Örneğin Sarı Nehrin tanrısı, kare şeklinde bir başı ve gözlerin altında kırmızı benekleri olan, altın renginde küçük bir yılandı. Bu yılan tanrı, kendisini mutlu etmek için düzenlenen tiyatro gösterilerini çok severdi. Bazı yılan tanrılar, yılın belirli bir günü (kadın giysisinde bir kahraman ortaya çıkıp yılanı öldürene dek) bir genç kızın↑ kurban edilmesini talep ederlerdi.

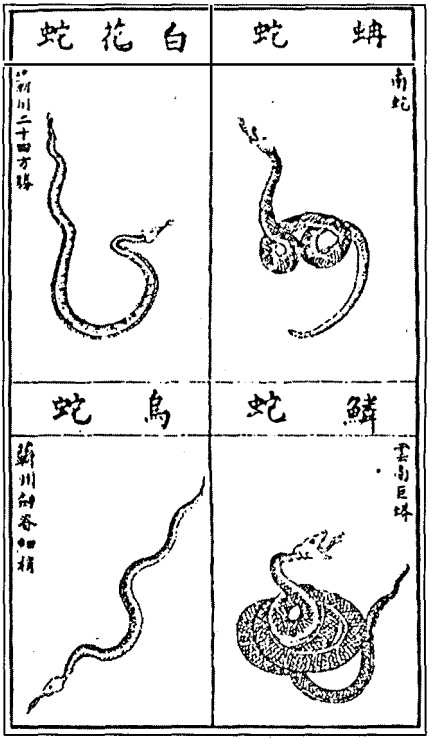
Batı Asya efsanelerinde olduğu gibi, yılanlar inci↑ veya diğer mücevherler hediye edebilirlerdi. Çok tanınmış bir efsane, bir gencin kurtardığı yılanın kendisini değerli taşlarla ödüllendirdiğini anlatır; ancak ardından İmparator

yılan karaciğeri yemek istediğini açıklar ve genç yılanından kendi karaciğerini bağışlamasını ister. Bu kez çok ileri gitmiştir ve yılan genci yutar.

Yılan karaciğeri günümüzde bile, tıbbi[↑] özelliklerinden dolayı çok aranan bir maddedir. Tayvan'da çok miktarda yılan eti yenir ve gözlere iyi geldiği söylenir. Öte yandan yılan yağı çok tehlikelidir: bunu bir erkek yerse, penisi büzülür ve erkek onu bir daha normal şekilde kullanamaz.

Yılan derisi atılmamalıdır: saklanmalıdır, zira, er veya geç kişiyi zengin eder. Yılanlar hakkında görülen rüyalar değişik şekillerde yorumlanır. Bir yılanın sizi kovaladığını görmek hayırlıdır. Siyah[↑] bir yılan görmek, bir kızınız olacağına işarettir; beyazımsı gri renkte bir yılanı görmek ise, erkek evlat habercisidir. Tayvan'da rüyada yılan görmek mal varlığınızı kaybedeceğiniz anlamına gelir. Eğer yılanlar size dolanırsa yaşamınızda çok büyük bir değişiklik yaşayacağınıza işarettir: burada arka planda deri değiştiren yılan genel anlamda değişiklik fikriyle bağdaştırılmıştır. Bir erkek rüyasında bir tek yılan gördüğünde, bu, o kişinin yeni bir hanım arkadaş edineceği anlamına gelir.

Yılanların çok şehvetli hayvanlar olduğuna inanılır ve kadın iç çamaşırları kokusuna hassas olduklarından bunlar kullanılarak yakalanabilirler.

Tıp kitaplarındaki yılan resimleri

Bunun için de yılanın simgesel olarak penisle özdeşleşmesi şaşırtıcı değildir. Ancak üçgen başlı bir yılan bir *dişil* simgedir. Dolayısıyla – psikolojik imge alanında gelişigüzel sonuçlara varılmaması için bu bir 'örnek' ve bir uyarıdır.

Guan-xi eyaletinde insan başlı yılan canavarların olduğuna inanılır. Bu canavarlardan biri sizi adınızla çağırırsa, ona cevap vermemek gerekir! Aynı eyalette, bir fili[↑] yutabilecek büyüklükte yılanlar olduğu da söylenir. Ancak fil sözcüğü (*xiang*), 'bakan' sözcüğüyle eşsesli olduğundan daha önce anlatılan,

fazla hırslı ve aynı zamanda bir bakan olan sahibini yutan yılanın öyküsüne bir gönderme olmalıdır.

'Beyaz Yılan' (*bai she*), birçok film konusunun temeli oluşturan çok popüler bir halk öyküsünün kadın kahramanıdır. O bir yılandır ancak kendini çok güzel bir kadına dönüştürmüştür: aşık olduğu erkekle evlenir ve onu çok zengin eder. Ancak, kadın hamileyken genç erkek, bir Budist rahip tarafından karısının kötü bir yaratık olduğuna ikna edilir. Rahip çocuğun doğmasına izin verir, ama kadını yakın bir geçmişe kadar içinde yaşadığı Hangzhou yakınlarında Batı Gölü'nde bir tapınağa hapseder. Oğlu büyüyüp ünlü bir bilgin[↑] olduğunda, yılan annesini ziyaret eder ve ona saygı gösterir.

Yılanbalığı 鱔

Shan / şan

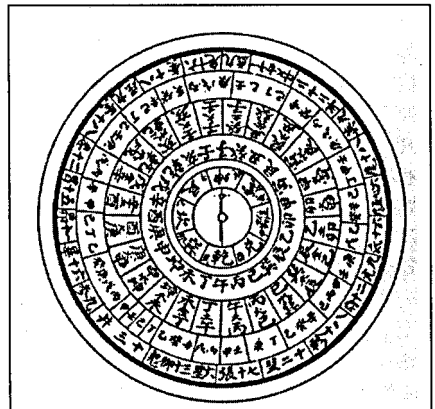
Tufanı konu eden bir Çin efsanesine göre, Tufan için çağrı yapan efsanevi İmparator[↑] Gong-gong'un bakanı Xiang-liu bir yılanbalığıydı. Kısmen muhafaza edilmiş diğer bir efsaneye göre, Yangtse nehrinin tanrısı Jiang-Shen gemideki bir sızıntıyı bir yılanbalığıyla durdurmuştur: bu, aklımıza İncil'de konu edilen Tufan'ın bazı yorumlarını hatırlatmaktadır. Bir yılan[↑] bir yılanbalığını yemekteyse, sadece başı gözükene kadar beklemeli ve onu kesmelisiniz; ardından bu başı beraberinizde taşırsanız, gelirinizi sağlama almış olursunuz ve şans oyunlarında her zaman kazanırsınız.

Halk dilinde yılanbalığı, çoğu zaman 'penis' anlamındadır. Japonca'da da aynısı geçerlidir. 'Sarı Yılanbalığı' deyimi, eşcinsel bir kişiyi ifade eder.

Yıldız Falı (Astroloji) 占星學

Zhan xing xue / can şing şüe

Çin yıldız falı, Çin doğa bilimi ve felsefesiyle çok yakından bağlantılıdır. 'Cennet/Gök,[↑] yeryüzü[↑] ve insan doğadaki üç güçtür ve insanın görevi diğer ikisi, yani tarihsel gelişmenin arkasındaki yaratıcı güç olan gök ve alansal yayılmanın alıcı gücü olan yeryüzü, arasındaki uyumu sağlamaktır. 'Gök

Astrologlar ve toprak falına (jeomansi) bakanlar tarafından kullanılan bir pusula (pişirilmiş kilden)

3100 yıl önce astrolojik takvimi icat ettiği varsayılan Zhou Dükü

resimleri gösterir, seçilmiş kişi onları gerçekleştirir.' Bu cümlenin alındığı 'Dönüşümler Kitabı' nihai gerçeğin, statik durumlarda değil, her olaya anlam ve kalıcılık kazandıran ruhani yasalarda bulunacağını ileri süren bir kavram üzerine kurulmuştur (Richard Wilheim).

Yi-jing (Dönüşümler Kitabı) Çin kehanet↑ kitaplarının en tanınmışıdır. Bu kitap iki bin yıl kadar önce, bir örnek kurallar kitabı olarak kabul edilmiş ve, gök ve yeryüzü güçleri arasındaki karşılıklı ilişkilerin tanımı ve yorumunda başvuru kitabı gibi kullanılmıştır. Yeryüzünde ahlak kurallarının çiğnenmesi gökyüzünde karışıklığa yol açar. İmparator↑ İmparatoriçe tarafından yönlendiriliyorsa, (erkek) güneş↑ koyulaşır veya güneş tutulması olurdu.

'Yıldızların Oniki Konumu' veya 'Ayın Yirmisekiz Konumu'nun yeryüzündeki karşıtı, oniki veya yirmisekiz bölge –Çin'in bölgeleri veya eski zamanda Çin hükümdarlığı altındaki derebeylikler– vardı. Bu bölgelerden birinde yıldız kayması olması halkın artık, görevini yerine getirmemiş olan hükümdarına (veya devlet memuruna↑)

Profesyonel bir astrolog önerilen bir evlilik için yıldız falına bakmakta: Acaba çift birbirine uyumlu mu?

bağlı olmadığına işaret ederdi.

Çinli astronomlar ayın oniki konumuna, açıklanamayan simgelerden oluşan Oniki Dal Döngüsü'nden gelen adlar vermiştir. Çinlilerin, Batı astronomisinin burçlar kuşağını Ortaçağdan itibaren bilmelerine rağmen, onlardaki ayın bu on iki konumu Batı burçlar kuşağıyla bir benzerlik taşımaz. Gezegen hareketlerindeki anormallikler incelenir ve açıklanırdı.

Birçok Ölümsüzün yıldızlardan 'gelen' varlıklar olduğu düşünülürdü; ancak, genelde takımyıldızlarının kişinin hayatı üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı düşünülürdü. 'On Göksel Gövde' (pozitif ve negatif yönden Beş Değişim) ile 'Oniki Dal' arasındaki ilişki, Çin astrolojisinde temel bir önemi olan altmış yıllık devreleri oluşturuyordu. Yıldız falı her zaman sekiz simgeden oluşur: doğum yılı, ayı, günü ve saatinin her birine ikişer simge düşer.

Yüzyıllar boyunca astrolojik düşünce tarzı, Çin kültürünün her alanına yayılmıştır. Eski geleneğe göre, bir çiftin uyumunu ölçmek için evlenmeden önce yıldız falına bakılırdı. Bu durumda, oniki simgesel hayvandan oluşan Oniki Dal döngüsü kullanılırdı. Horoz burcunda bir erkek Ejderha burcundan bir kadınla mutlu olabilir miydi? Sıçan burcundan bir kadını mı tercih etmeliydi?

İstatistiksel araştırmalar bu 'uyumlu' ve 'uyumsuz' bileşimlerin aynı sıklıkta olduğunu göstermiştir. Uyumsuz bir bileşimde teklif edilen evlilik geri çevrilebilir; karşı taraf bunu bir hakaret olarak almazdı.

Yin 陰

Yin

Dişil ilke *yin*, yeryüzü, Kuzey ve soğukla bağlantılıdır. *Yin* sözcüğü kök olarak 'gölgedeki taraf' –dağın güneşe bakmayan tarafı– anlamındadır. Eski *Shi-jing*'de (Şiirler Kitabı – MÖ 8.-6. yy.), *yin* 'içte olan,' 'iç' (*nei*) anlamındadır ve bulutlarla kaplı gökyüzünü ifade eder. Bu sözcük, yazları buz muhafaza edilen soğuk, karanlık oda anlamında da kullanılırdı.

'Yin Dağı,' beşinci veya altıncı cehennemde bir dağdır ve burada kendi işledikleri günahlardan çok, kendilerine karşı günah işlenmiş kişiler yani haksızlığa uğramışlar yaşar. 'Yin odası' içinde (*yin-si*) Yeryüzü Tanrısı oturur: ölüleri, daha ayrıntılı bir tahkikat için 'Cehennem Hakimi'ne (*yin-cao*) sevk etmeden önce, bir ön mahkeme yapar (sorgu hakimliği).

İki doğal ilke olan *yin* ve *yang*'dan söz edilirken, kadınların erkeklerden sonra ikinci konumda oldukları Çin'in normal düzeninde, bununla çelişik olarak her zaman ilk önce *yin*'in adı geçer.

İçlerinde *yin* taşları ve *yang* taşları olan birçok mağara vardır; *yin* mağaraları her zaman ıslak, diğerleriyse kurudur. Kuraklık dönemlerinde dişi taşlar kırbaçla dövülürdü; çok miktarda veya çok uzun süre yağmur yağdığındaysa erkek taşlar kırbaçlanırdı. '*Yin* yağmuru' deyimi, çok yoğun ancak şiddetli olmayan yağmuru ifade eder.

Yi-jing'in sekiz trigramında (diyagram↑), kesintili çizgiler '*yin* çizgisi' olarak bilinir.

Yirmidört 廿四

Er-shi-si / er-şı-sı

Eski ay takvimi, başlıca ürünlerini ne zaman ekmesi ve hasat etmesi gerektiğini bilmeyen Çin köylüsü için yeterince doğru değildi. Örneğin, ek bir ayın eklenmesinden önce 15 gün 'geride' (güneşin gerisinde) olurdu; ve ek ayın eklenmesinden hemen sonraysa 14 gün 'ileride' (güneşin ilerisinde) olurdu. Bunun için de yılın güneş↑ temel alınarak bölündüğü diğer bir sistem geliştirilmiştir.

Yıl, her biri 15 günden oluşan, 24 eşit döneme bölünmüştür. Bu yolla, astronomik açıdan, belirli aralıklarla araya günler sıkıştırılarak düzeltebilen, yılda sadece 5 günlük bir hata payı olan, 360 günlük bir yıl oluşturulurdu.

Yiyecek 飲食

Yinshi / yinşi

Çin'in en saygın düşünürleri ve devlet adamları, yiyeceklerle ve pişirilme şekilleriyle ilgilenmeyi küçümsememişlerdir. Üstadın Konuşmalarının 10. Kitabının sekizinci bölümünün tümü, Konfüçyüs'ün yeme alışkanlıklarına ayrılmıştır: bu bölüm şöyle sona erer: 'Yemeği her ne kadar sadece sade pilav, sebze çorbası ve kavun olsa bile, az bir miktarını ciddi ve saygılı bir hava içerisinde sunak olarak verirdi' (Lun yu, X. 8, Richard Wilhelm çerisine göre).

Geleneğe göre, devlet adamı Yi Yin, Kral Tang'a çok iyi aşçılık yaptığından, ona kendi fikirlerini uygulatmayı başarmıştır. Yi Ying'in kralla konuşması Lü Bu Bah Wei'yin (MÖ 235'te ölmüştür) eseri *Chun-qiu*'sunda geçer ve simgesel içeriği şöyledir: 'Tüm yiyeceklerin temeli sudur.↑ Beş↑ tat, üç↑ madde, dokuz↑ çeşit haşlama ve dokuz çeşit kızartma vardır ve bunlar için değişik ateşler↑ kullanılır. Tatlı, ekşi, acı, baharatlı ve tuzluyu karıştırırken bunların arasındaki doğru denge sağlanmalıdır; kişi bunların hangisinin ilk ve hangi miktarda katılması gerektiğini bilmelidir. Yemeğin hazırlandıktan sonra ve tenceredeyken geçirdiği değişimler, tasvir edilemeyecek kadar gizli ve incedir. Bunlar okçuluk ve savaş arabası sürmenin incelikleri veya doğal

gelişimin gizli usulleri gibidir (Richard Wilhelm'ın çevirisinden). Burada geri planda, suyun tuz, ateşin acı, vb. ile bağlantılı olduğu beş değişim' sistemi görünmektedir (elementler↑).

Yemek ikram edilirken, misafirin gereksinimleri unutulmamalıdır. Bunun için yaşlı bir beye, kırılmış kabuğundan tam ayrılmamış kara kaplumbağası eti sunulmalıdır; yine bu kişiye cinsel gücü artıran kırlangıç kuşu↑ yuvası da ikram edilebilir.

Üç nişastalı ürün özel simgesel anlam taşır: ilk önce, buğdaydan↑ ve diğer maddelerden yapılan erişte,↑ uzun ömürlülüğü↑ simgeler. Un ve mayadan yapılan ve içi et veya daha nadir olarak tatlı şeylerle doldurulan ve buharda pişirilen bir tür hamur yemeği (Çin mantısı) olan *man-tou* vardır. *Man-tou* sözcüğü 'barbar kafalı' anlamındadır ve ilk olarak kafatası avcılığıyla ilişkili olarak Sişuan eyaletinde kullanılmaya başlanmıştır. *Man-tou*'yu savaş zamanı düzenlenen kurban törenlerinde insan başları yerine kullanılması için, bu bölgenin bir kısmını ele geçiren Zhuge Liang'ın icat ettiği zannedilmektedir. Son olarak *hun-dun* (veya *wan dan*) vardır – bunlar, kaynatıldıkları su içinde çorba olarak hazırlanan, hamur içinde küçük köftelerdir. *Hun-dun* sözcüğü, dağılmadan bir arada kalabilen, çevresi suyla kaplı, 'ilk kaos' anlamına benzer bir anlam taşır. Eski Çin'de yiyeceğin önemini, Li Ruzhen'in (MS 1830'ta ölmüştür) tarafından yazılmış ve hayli ilginç bir roman olan *Jing-hua* (Aynadaki Çiçeklerin Kaderi) adlı romanda, 'Asillerin Ülkesi'nde geçen bir konuşmada görmekteyiz. Burada alçakgönüllülük anlamsız bir lüks karşılaştırılmaktadır. Li, lezzetli bir Çin yemeği olan kırlangıç↑ yuvasından söz ederek, zevkler ve değerlerin göreceliğini tasvir ediyor. Kırlangıç yuvasının tadı gerçekte muma benzemektedir ve yenilebilir olması için birçok katkı maddesi gerektirmektedir. Değeri tamamıyla kimi özel çevrelerin zevklerinden kaynaklanmaktadır.

20. yüzyıla kadar güzel yemek beğenen kişilerin zevklerine hitap eden bir yığın Çin mutfağı bulunmaktaydı – Shandong, . Henan, Sişuan, Şangay, Kanton aralarından en iyilerindendi. Yemek uzmanları bir lokmayla yemeğin hangi yöreden geldiğini anlarlardı. Günümüzde Pekin'in yeniden başkent olmasıyla, Pekin usulü yemek pişirme öne çıkmaktadır.

Yiyecek Çubuğu 筷子;箸

Kuaiz; zhiu / kuaiz; cu

İnce tahtadan yapılan ve yemek yemek için kullanılan bu çift çubuklar MÖ 1200 yılına ait mezarlarda bulunmuş-

tur. Günümüzde yiyecek çubukları, her ne kadar zaman zaman gümüş, fildişi ve plastik olarak kullanılsa bile, neredeyse büyük çoğunlukla sadece bambu veya diğer tahtalardan yapılmaktadır. *Zhu*, 'durmak' anlamındaki *zhu* sözcüğüyle eşsesli olduğundan, Yeni Yılda[↑] kullanılması tabu olan bir sözcüktür. Yiyecek çubukları kolayca kırılabildiklerinden, ödünç verilmemelidir. Yiyecek çubukları kullanıldıktan sonra, atalara saygı gösterilirken yapıldığı gibi, asla kasede veya tabakta bırakılmamalıdır. Bu uğursuzluk getirir.

'Ritüeller Kitabı'nda (*Li-ji*) açıklanan yemek kurallarına göre bu çubuklar pilav (pirinç[↑]) veya darı[↑] yenirken kullanılmamalıdır. 'Ritüeller Kitabı'nın sadece törenler ve üst sınıfın yemek alışkanlıklarıyla ilgilenmiş olması bu yasakları açıklamaktadır.

İmparator Yu

Yu'nun Dansı 禹步

Yu bu / yu bü

Yu'nun dansı, efsaneye göre Büyük Tufanın etkisini hafiflettiği varsayılan ve efsane İmparatorlardan[↑] biri olan Yu tarafından icat edilmiş olan bir dans figürüdür. Tufanı kontrol altına almaya çalışırken Yu ayı[↑] şekline girmiş ve böyle dans etmeye başlamıştır. Bu figür, ilk olarak MÖ 2. yüzyıla ait metinlerde geçer ve günümüzde Taocu rahipler tarafından kurban verme törenlerinde uygulanmaktadır. Taocular bu figür sayesinde yılan öldürebilir ve ruh yakalayabilirler; bir tür kuşun (*zhen*) bu yöntemle taşları kırıp içlerinden yılan çıkardığı söylenir.

Yumuşaklık 温柔

Wen rou / vin roğ

'Sıcaklık ve yumuşaklık güç ve sertlikten her zaman daha yi olmuştur' der bir Çin atasözü. Lao-zi, insanoğlunun yaşam döngüsüne –doğumda yumuşak ve güçsüz, ölümde sert ve katı– bakarak, zayıf ve yumuşağın yaşamla sert ve kuvvetliden daha farklı bir şekilde bağlantılı olduğu varsayımını çıkarmıştır.

Genelevler çoğu zaman 'sıcaklık ve yumuşaklık toprakları' (*wen rou xiang*) olarak tasvir edilirler.

Yumurta 蛋

Dan / dan

Yumurta, Avrupa'da olduğu gibi Çin'de de bir doğurganlık simgesidir. Zheijiang Eyaletinde düğün sırasında, genç kızlar gelinin kucağına düşmesi için göğsünden aşağı yumurta yuvarlarlardı. Gelini yıkama töreninde boyalı yumurtalar kullanılırdı; günümüzde bunlar düğün davetlilerine verilmektedir (evlilik[↑]). Anneye doğumdan sonra, karıştırılıp yağda pişirilmiş yumurta verilir; yatalaklara çabuk iyileşmeleri dileğiyle yumurta verilir. Birinci doğum gününde bebeğe az haşlanmış bir yumurta verilir. Yeni Yılda[↑] kişiler birbirlerine kırmızı yumurtalar verirler: buna, 'mutluluk yollamak' (yeni yıl için) adı verilir. Sadece yumurta yemeği sevenlerin ölümlerinden sonra 'boş şehrin' cehennemine gideceklerine inanan dindar Budistler yumurtaya karşıdırlar.

Güney Çin'de yaşayan azınlıklarda yumurta geleceği öngörmekte sıkça kullanılan bir araçtır. Çok güzel boyanmış bir yumurta haşlanır ve kırılır – gelecek hakkındaki tahminler yumurtanın akı ve sarısının aldığı şekillere göre yapılır.

Yumurtanın önemli rol oynadığı efsanelerin çoğu da Güney Çin'dedir. Dünyanın ve yaratılan her şeyin kaynağı olan bir yumurta olduğu varsayılır. Büyük Tufandan sonra sadece bir ağabey ve kız kardeşi hayatta kalmıştır. Zaman içerisinde, ensest ilişkiye girmenin insanoğlunu kurtarmanın tek yolu olduğu kanısına varmışlardır. Bunun üzerine kadın, içinden çok sayıda çocuğun çıktığı bir yumurta yumurtlar. Kurucu büyük kahramanlar kimi zaman dokuz katlı bir kulede (kozmik kule) kuluçkaya yatırılmış olan yumurtalardan doğmuşlardır. Bir Güney Kore efsanesi içinde bir bebeğin yattığı bir yumurtayı bulan bir kişiden söz eder: çocuk büyür ve dünyanın tüm halklarının önderi olur.

Hun-tian astronomi okuluna bağlı olanlar (örneğin, Ge Hong, 254-334), gökün yumurta şeklinde olduğuna ina-

nırlardı: yeryüzü kabuğun içindeydi, üstü kabuk tarafından tamamıyla örtülüydü ve yumurtanın sarısı gibi yumurta akının üzerinde durmaktaydı. Kuluçkaya yatansa gökyüzüydü.

Yüz 面;脸

Mian; lian / myen; lyen

Çince *mian* sözcüğü sadece 'yüz' anlamında değil, aynı zamanda kişinin dış dünyaya ayak uydururken sahip olduğu kişilik anlamındadır; *lian* buna ek olarak ün ve 'itibar' anlamlarını da taşır. Bu iki sözcük, kişinin toplum içerisindeki konumuna uygun davranması anlamını içerir. Sık sık duyulan 'yüzü kalmamak' (rezil olmak) (*diu lian*) deyimi, bir şey yaparak veya bir şekilde davranarak kişinin, ait olduğu topluluk tarafından, saygı görmeyerek cezalandırılmış olduğunu belirler. Konuştuğunuz kişinin hislerini anlamayı başarmanız, kendinizin 'içe ve dışa ait olan ve iç ve dış arasındaki uyumu sağlamak gereksiniminizden kaynaklanır. Hiç kimse 'utandırılmamalı,' 'gülünç duruma düşürülmemeli' ve bunların olmaması için her tür çaba gösterilmelidir. Aynı şekilde, kişinin kendisi 'yüzü kalmamış' duruma düşmemelidir. Bu hal kişinin her şeyini etkileyen çok önemli bir husustur. *Lian*'ın burada hem vücut hem de kişilik anlamında olduğuna dikkat çekicidir' (Richard Wilhelm, *Die Seele Chinas*)

Çinliler yüzün kişinin karakteri hakkında ipuçları sağladığına inanırlar: Aynı şekilde Avrupa'da frenoloji uygulamak vardır. Bu konuda birçok kitap yazılmıştır.

Zambak 百合

Bai-he / bay-hığ

Sarı zambağın (*Hemerocalis*) insanların dertlerini unutmaya yardımcı olan bir bitki olduğu varsayılır. Bu çiçek 'Oğul Getiricisi' olarak da bilindiğinden, genç bir kadına düğün[↑] veya doğum günü hediyesi olarak verilir.

Zambakla eskiden uygulandığı gibi ayakları sargı içine almak âdeti arasına bir bağ vardır. Efsaneye göre, Qi Hanedanı'nın son İmparatoru cariyelerinden birinin güzelliğiyle o denli kendinden geçer ki, 'nereye bassa bir zambak çıkıyor' diye bağırır. Yapay olarak küçültülen ayaklara 'Altın Zambak' denilmesi buradan gelmektedir. Ayakları sargıya sokmak âdeti gerçekte Tang Hanedanı'nın sonlarına doğru (618-906) yaygınlaşmıştır.

Sarı zambak

İrisler (*bai-he*; *Iridacea* familyası), özellikle kapıların üstüne asıldıkları 5. ayın 5. gününde kötü ruhları[↑] kovmakta çok etkilidirler. İris yemek, yaşamınızı uzatmanın bir yoludur.

Zamk 膠

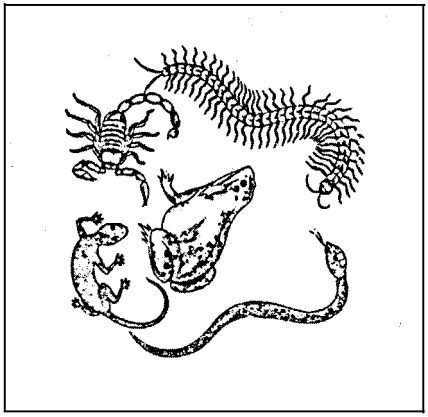
Jiao / cyav

Genç bir çiftin arasındaki aşk çoğu zaman 'lake kadar sağlam, zamk kadar kalıcı' olarak tasvir edilir. Anka'nın[↑] sinirlerinden yapılan ve kırık yay[↑] tellerini yapıştırmak için kullanılan özel bir zamk, bir çift sevgilinin uzun bir ayrılıktan sonra kavuşmalarını simgeler.

Zararlı Yaratık, Beş 五毒

Wu-du / vu-du

Kırkayak,[↑] yılan,[↑] akrep, geko kertenkelesi[↑] ve kara kurbağası:[↑] bunlar, Kuzey Çin halkının 5. ayın 5. gününde kovmaya çalıştıkları beş zararlı yaratıktır. Bu gün, insanoğlunun tehlikeye karşı özellikle savunmasız olduğu ve çok önemli bir geçiş dönemi olan yaz gündönümüne yakındır. Güney Çin'de

Beş zararlı yaratık

aynı günde Ejderha Gemisi↑ bayramı kutlanır. Ressamlar, kahraman Zhong-kui'yi↑ çevresinde bu yaratıklarla tasvir etmeyi severlerdi: korkunç ifadeli kahraman onları öldürerek dünyayı kötülüklerden kurtarmaktadır.

Çin tarihinin her dönemi bu 'beş kötülüğü' kendine has bir şekilde nitelendirir ve yorumlar. Çin Halk Cumhuriyeti'nde, *wu-du* 'rüşvet ve fesat, vergi kaçırma, devlet malının haksız kullanımı, kalitesiz malzemelerden kaynaklanan baştan savma işler, devletin ekonomik bilgisinin çalınması' anlamındadır. (Bu tanım Pekin'de 1964 yılında yayımlanan Çince-Almanca Sözlükten alınmıştır).

Zencefil 薑

Jiang / cyang

Zencefil birçok Çin yemeğinde önemli bir malzemedir. *Konuşmalar*'da Konfüçyüs'ün 'yemek yerken asla zencefilsiz kalmadığı' anlatılır. Çin düşüncesinin büyük bir kısmının altında yatan ayrıntılı uygunluk sistemi, sosların mevsime uygun olarak zencefil, sirke, şarap veya tuzla hazırlanması şartına bağlıydı. Sadece bal↑ soslara her zaman dahil edilmekteydi: 'bunun nedeni tatlının, merkezde olan yeryüzüne karşılık gelmesidir' (Marcel Granet).

Zencefil kökü çoğu zaman parmağa benzediğinden, çocuğun beşten fazla parmaklı doğma ihtimalini önlemek için kadınlara hamilelikleri boyunca zencefil yememeleri söylenirdi.

Zenginlik Tanrısı 財神

Cai-shen / tsay-şın

Zenginlik tanrısı kimi zaman bir tek varlık, kimi zaman bir çift varlık bazen de bir tanrı topluluğu olarak tasvir edilir. İki tanrı olduğunda, soldaki asker tanrı, sağdakiyse devlet tanrısıdır (İmparatorluk valileri↑). Ancak, bu ikili zenginlik tanrısı tasvirindeki varlıklar her zaman aynı değildir. Kimi zaman adil ve dürüst savaşçı Guan-di↑ ve sadık bakanı Bi-gan'a rastlamaktayız; bazense Guan-di ve 'Tıp Kralı' (olasılıkla Budist kökenli tanrı Bhaisajyaguru) Yao-wang'dır. İki He-he↑ (Göksel İkizler) de genel olarak başlıca bir tanrının yardımcı konumunda da olsalar bile, özellikle Anhui eyaletinde zengin-

Askeri zenginlik tanrısı ve sivil zenginlik tanrısı

lik tanrısı olarak saygı görürler.

Diğer bazı metinler, gerçekte beş erkek kardeş olan beş zenginlik tanrısından söz ederler (Şans Tanrısı,↑ Beş): ancak bunların adları verilmemiştir. Görünüşe göre önemli olan zengin olmaktı: bu zenginliği kimin sağladığı daha önemsizdi. Zenginlik tanrısının kim olduğuna dair bir şüphe varsa, ona tapınılması için ayrılan gün için de aynı belirsizlik geçerliydi. Çoğu bölgede zenginlik tanrısına, kimi kaynaklar 5. günü eklese de, yeni yılın 2. gününde kurban verilir, Çok eski bir Pekin geleneğine göre, zenginlik tanrısı her ayın 2. ve 16. günlerinde, yeryüzünde yaşayan insanlar hakkında bilgi vermek üzere tüm tanrıların baş tanrısı 'Yeşim İmparatoru'nu (Yu-huang) ziyaret ederdi. İnananların yarınlarının, hayırlı olmasına veya olmamasına, bu günlerde karar verilirdi.

Zeytin 橄欖

Gan-lan / gan-lan

İklim nedenlerinden dolayı zeytin ağacı Güney Çin'de daha iyi yetişmektedir. Bu ağacın Çin'e İran'dan geldiği varsayılmaktadır. Zeytin ağacı, İran'da –Güney Batı Asya genelinde olduğu gibi– MÖ 3. binyıldan beri yetiştirilmekteydi. Zeytin yeşil↑ olduğundan hayatı simgeler; zeytinden Yeni Yılda↑ içilen bir tür şarap↑ veya çay↑ yapılırdı.

Zhang Guo-Lao 張國老

Cang Guo-lav

Zhang, sekiz Ölümsüzden↑ biridir. İnsana dönüşen bir yarasa↑ olduğu varsayılır. Diğer bir efsane de, her zaman yanında olan, üzerine bindiği zaman günde bin mil yolculuk edebildiği bir beyaz eşek olduğu anlatılır. İstediği yere vardığında, eşeği bir kâğıt parçası gibi katlar ve çantasına koyardı. Gerçek şekline geri döndürmek istediğinde ise, Zhang'ın tek yapması gereken katlanmış eşeğe ağzından birkaç damla su püskürtmekti.

Eşeğinin sırtında Zhang Guo-lao

Zhang'ın simgesi, 'Balık Davulu' (*yu-gu*) olarak adlandırılan uzun bir bambu asadır. Asanın içerisinde halkayla birleştirilmiş iki çubuk vardır ve asa ses çıkarmak için kullanılabilir. Zhang elinde iki davul tokmağıyla de tasvir edilir; kimi zaman da elinde bir Anka tüyü veya bir şeftaliyle[↑] tasvir edilir. Zhong anlatısının ilk defa 7. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı ve Shanxi bölgesinde olduğu varsayılır. Modern bir masalda onun aslen bir oduncu olduğu anlatılır. Masalın devamında, rüyasındaki çağrıya uyarak bir köprü üstünde, kendisine ölü balıkları canlandıran çamurdan bir hap veren Li Tie-guai[↑] ile karşılaşır. Diğer balıkçılar kendisinden bu hapı çalmaya çalışmalarına rağmen, Zhang hapı yutar ve ölümsüz olur.

Zhong-Kui 鍾馗

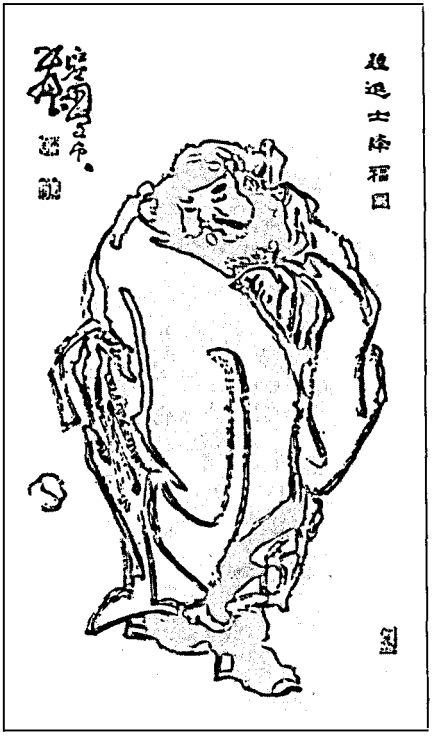
Cung-kui

Zhong-kui, kötü ruhları defeden yaratıktır. Resmi, kötü ruh ve cinleri korkutmak için yılın sonunda veya 5. ayın 5. gününde duvarlara asılır. Yeni Yıldan[↑] hemen önce kutlanan eski Nuo kutlamalarıyla bağlantılı olduğu varsayılmaktadır. Bu kutlamada, değişik tanrıları temsil eden maskeler takan erkekler tüm kötü etkileri şehirden kovarak nehir veya denize sürerlerdi. Modern resimlerde, elinde kılıç beş zararlı[↑] yaratığı kovalarken tasvir edilir.

Tiyatro oyunlarında sıkça rastlanılan bir karakterdir. Bir XVI. yüzyıl dramında, Batı Çin dağlarında kız kar-

Zhong-kui ve sihirli kılıcı

Zhong-kui yarasasıyla, talih çağrısı yaparken

leşiyle yaşayan bir bilgindir. Devlet sınavına girmeye heveslidir ancak yolculuk için gereken parası yoktur. Bunun üzerine kendisine para ve bir kılıç[↑] veren zengin bir iyiliksevere gider. Yola çıktığında, kendisine iyilikte bulunan kişinin onuruna bir şölen düzenlenen bir tapınağı ziyaret eder. Zhong-kui sarhoş olur, rahiplere hakaret eder ve şölen berbat eder. Kötü cinler insanlara zarar veriyorlarsa, onlara saygı gösterilmemeli ve öldürülmelidirler der. Bunun üzerinde cehennemde bulunan 'açlık ruhları,' merhamet tanrıçası Guan-yin'e[↑] şikayette bulunurlar. Tanrıça onu affeder; ancak Buda'nın bir işaretiyle cezalandırılır ve hastalanır. Yatalakken, kendisine kötü cinler saldırır, dış görünümünü değiştirirler, yüzü karartıp bir de komik bir sakal takarlar. Bir sınava girer ve geçer; ancak bir sonraki sınavda korkunç görüntüsünden dolayı geri çevrilir ve bunun üzerine intihar eder. Ancak cehennemde[↑] kendisine hayranlık duyulur ve kötü cinleri öldürmesine yardımcı olmaları için emrine 3.000 asker verilir. Kendisine iyilikte bulunan kişiyi kız kardeşiyle evlendireceğine söz verir. Birçok tiyatro oyunu kız kardeşin nişanını konu olarak işler. Bir diğer oyundaysa Żhong-kui 84,000 ruhu yönetir ve yeryüzünü yeraltına bağlayan köprünün bekçisi olarak görevlendirilir.

Zhong-Li Quan 鍾離權

Cung-li Çüan

Zhong-Li sekiz Ölümsüzden[↑] biridir. Ölüleri hayata döndürmek için kullandığı yelpazesi[↑] sayesinde tanınabilir. Resimlerinde çoğu zaman yelpazenin yerini kuştüyünden bir tozluk alır. Çoğu zaman karnı açıkta tasvir edilir. Efsaneye göre Zhong-li Han Hanedanı zamanında yaşamış ve 'altın zincifre büyük sihri'ni (filozof taşı) keşfetmiştir. Cıvayı eritebilir, kurşunu yakabilir ve her ikisine sarı veya beyaz gümüşe dönüştürebilirdi. Ve nihayet havada uçabilirdi.

Bir halk romanına göre, Kuzey Çin'e hükmeden Liao halkına karşı Song Hanedanı (960-1278) adına savaşmıştır. Bir diğer Ölümsüz Lü Dong-bin,↑ Liaoların tarafını tutmuş ancak Zhong-li'ye yenik düşmüştür. Bir tiyatro oyununda Zhong-li, Lü Dong-bin hakkında bir davada karar vermek üzere hakim olarak karşımıza çıkar. Bu iki Ölümsüz birbirleriyle çok yakından ilişkilidir.

Zhong-li Quan ve bir yelpaze

Zhu-Ge Liang 諸葛亮

Cu-gğı Lyanğ

Zhu-ge Liang (MS 181-224) Çin'in en büyük strateji uzmanıydı. Liu Bei'ye Batı Çin'in Shu eyaletinde (günümüzdeki Sişuan) bir hanedan kurmasına yardımcı olan kendisiydi. Liu Bei'yin sadık danışmanı olarak, edebiyat veya halk geleneklerinde cazibesini kaybetmeyen kahramanlardan biridir. Hayat hikâyesi ünlü roman *San guo zhi yanyi*'de –'Üç Krallığın Tarihçesi'– anlatılır. Liu Bei yetenekli bir danışman ararken Zhu-ge Liang dikkatini çeker. Bir bahçe ve yüksek duvarlarla çevrilmiş evinin penceresinden bakan Zhu-ge tasviri tapınaklarda defalarca yinelenen bir sahnedir. Liu iki arkadaşıyla beraber onu ziyarete gelir. Zhu-ge iki kez evde değilmiş gibi yapar; ve Liu üçüncü denemesinde Zhu-ge'nin huzuruna çıkabilir. Kurnaz strateji uzmanı Liu Bei'nin ne denli hevesli olduğunu görmek istemiştir.

Zina 淫

Yin / yin

Bu sözcük geniş anlamda iyi ahlak kurallarını ihlal eden her tür cinsel faaliyeti ifade eder: müstehcen ve ahlaksız olanı anlatır – bir sözcükle özetlemek gerekirse, her tür aşırılık anlamına gelir. Bir atasözü der ki: 'on bin kötülükten, zina en kötü olanıdır' ve ahlak hakkında yazılmış bir risalede şöyle yazar: 'Diğerlerini baştan çıkaran kişi, gelecek üç kuşak akrabalarını katleder.' Avrupa'da da olduğu gibi gizli dini toplulukların rasgele cinsel ilişkiye

girdikleri ileri sürülmüştür, ancak Çin'de buna dair güvenilir kanıtlar çok enderdir. 'Ahlaksız/müstehcen kitaplar' deyimi, sadece pornografik yayınları değil Cao Xua-qin (1715-1764) tarafından yazılmış 'Kırmızı Odanın Düşü' (*Hong-lou meng*) gibi ünlü klasikleri de içermektedir. En erotik roman sayılabilecek 'Altın Vazodaki Erik Çiçeği'nde (Altın Lotus) –daha çok Çince adı olan *Jin Ping Mei* ile bilinir– erkeğin serzenişte bulunarak değil, aksine güzelliğini↑ takdir ederek sevgilisine 'benim küçük ahlaksız kadınım' diye seslenerek cilve yaptığını görmekteyiz. Bir 'zina takımı,' cinsel zevki arttırıcı birçok değişik alet edevattan oluşurdu. Ancak hovardalar ve şehvet düşkünleri dikkatli olmalıdırlar: *yin mo*, 'sefahat kötü cini' peşlerindedir ve kemerinden kurbanlarının kellelerinin sarkması bunun bir kanıtıdır.

Zincifre 丹

Dan / dan

Zincifre, cıva içeren kırmızımsı bir mineraldir: simgesel olarak kırmızı rengiyle bağdaştırılmıştır. Taocu simyanın temel maddesidir ve uzun ömür↑ sağlaması gereken ancak genellikle bu tür şeylere çok fazla güvenen kişilerin hayatını kısaltan çok sayıda iksirin tamamlayıcı bir unsurudur. Bazı çevrelerde zincifrenin ölümsüzlük↑ sağladığına bile inanılmaktaydı.

Han Hanedanı döneminde, haremde yaşayan bir kızın alnındaki zincifreden benek, İmparatora kızın hazır olmadığını gösterirdi (âdet↑ görmesinden dolayı). 'Zincifre Notu' (*dan-shu*), kırmızı kâğıt üzerine yazılmış bir tür sertifikaydı. Eski zamanlarda, kölelere konumlarını onaylayan bu tür belgeler verilirdi.

Taocular insan vücudunda, göbek deliğinin hemen altında, bizim 'solar plexus'umuzun konumuna benzeyen ve meditasyonda çok önem taşıyan bir 'zincifre tarlası' olduğuna inanırlar. Son olarak, vajinanın iç kısmına 'zincifre mağarası' denir.

KAYNAKÇA

A-ying, *Zhong-guo nian-hua fa-zhan shi-lue* (Chinese New Year Pictures: A History of Their Development), Pekin, 1954.

Alekseev, B. M., *Kitaiskaya narodnaya kartina* (Chinese Folk Pictures), Moskova, 1966.

Alexander, Mary ve Frances, *A Handbook of Chinese Art Symbols*, Austin, Teksas, 1972 (Von Boeckmann-Jones Press).

Altizer, Th. J. J., W. A. Beardslee ve J. H. Young (eds.), *Truth, Myth and Symbol*, Englewood Cliffs, NJ, 1962 (Prentice-Hall).

Bauer, Wolfgang, *China und die Hoffnung auf Glück, Paradiese, Utopien, Idealvorstellungen in der Geistesgeschichte Chinas* (China and the Hope for Happiness: Paradises, Utopias and Ideals in Chinese Culture), Münih, 1971.

Bewig, Jutta, *Chinesische Papier-schnitte* (Wegweiser zur Volkskunde Nr. 21) (The Chinese Paper Cut-out: Folklore Manuals No. 21), Hamburg, 1978 (Museum für Völkerkunde).

Burkhardt, V. R., *Chinese Creeds and Customs*, 3 cilt, Hong Kong, 1953, Yen.bsm. in 1 cilt., Taipeh, tarihsiz.

Burrows, D. J., F. R. Lapidus ve J. T. Shawcross (eds.), *Myths and Motifs in Literature*, New York, 1973 (Free Press).

Cammann, Schuyler, *China's Dragon Robes*, New York, 1952 (Ronald Press).

Cammann, Schuyler, *Substance and Symbol in Chinese Toggles*, Philadelphia, 1962 (University of Pennsylvania Press).

Chavannes, Edouard, *Five Happinesses: Symbolism in Chinese Popular Art*, çeviri, açıklama ve resimler Elaine S. Atwood, New York, 1973 (Weatherhill Press). (Aslı *Journal Asiatique*, Series 9, içinde, Cilt 18, 1901).

Cole, Michael, *Comparative Studies of How People Think*, Cambridge, Mass., 1981 (Harvard University Press).

Day, Clarence B., *Chinese Peasant Cults*, Shanghai, 1940. yen. bsm. Taipeh, 1974 (Cheng-wei Publications).

Doré, Henri, *Recherches sur les superstitions en Chine*, 1-23 Ciltler, Shanghai, 1911-38 (Imprimerie de la Mission Catholique).

Eliasberg, Danielle, *Imagerie populaire chinoise du Nouvel An*, Cahiers publiés par l'Ecole Française d'Extrême-Orient, Cilt 34, 1978.

Fischer, Otto, *Chinesische Landschaftsmalerei* (Chinese Landscape Painting), Münih 1923.

Geertz, C., *The Interpretation of Cultures*, New York, 1975 (Basic Books).

Granet, Marcel, *La pensée chinoise*, Paris, 1924.

Harper, Donald J., *The Wu shih erh ping fang*, Çeviri ve Önsöz, Ann Arbor, Mich., 1982 (University Microfilm International).

Koehn, A., 'Chinese Flower Symbolism,' *in Monumenta Nipponica*, Tokyo, 8 Seri, 1952, s. 121 vd.

Leitch, C. B., *Chinese Rugs*, New York, 1928 (Dodd, Mead).

Lessing, Ferdinand, 'Über die Symbolsprache in der chinesischen Kunst' (On the Language of Symbolism in Chinese Art), in *Sinica*, Frankfurt, 9 Cilt, 1934, s. 121 vd., 217 vd., 237 vd., Ayrıca baskısı tükenmiş olan Erwin Rousselle, Frankfurt, tarihsiz (China-Institut).

Morgan, Harry, T., *Chinese-Symbols and Superstitions*, South Pasadena, Kaliforniya, 1942 (P. D. ve Ione Perkins).

Morris, Desmond, *Gestures, Their Origin and Distribution*, New York, 1979 (Stein ve Day).

Nozaki, Seikin, *Kissho zuan kaidai* (Explanation of Representations of Good Luck Symbols), 2 cilt, Tientsin, 1928, yen. bsm., Taipeh, 1979, *Zhong-guo ji-xiang tu-an* başlığı altında (Representations of Chinese Good Luck Symbols).

— *Ostwestliche Symbole und Seelenforschung* (Eastern and Western Symbols and Psychological Investigation), Eranos Yearbook, 1934, ed. Olga Fröbe-Kapteyn, Zürih, 1935 (Rhein Verlag).

Pommeranz-Liedtke, Gerhard, *Chinesische Neujahrsbilder* (Chinese New Year Pictures), Dresden, 1961.

Pommeranz-Liedtke, Gerhard, *Die Weisheit der Kunst. Chinesische Steinabreibungen* (The Wisdom of Art: Chinese Stone Rubbings), Leipzig, 1963 (Insel).

Preetorius, Emil, 'Malerei als Schreibkunst' (Painting as Calligraphy), in *Kunst des Ostens, Katalog der 'Sammlung Preetorius'* (Art of the Orient, Catalogue of the Preetorius Collection), Münih, 1958.

Prunner, Gernot, *Papiergötter aus China* (Paper Gods from China), Hamburg, 1973 (Museum für Völkerkunde).

Ripley, M. C., *Collection of Antique Chinese Rugs,* New York, 1908 (Tiffany Studies).

Sälzle, Karl, *Tier und Mensch, Gottheit und Dämon, Das Tier in der Geistesgeschichte der Menschheit* (Animal and Man, Divinity and Demon: Animals in the Cultural Development of Mankind), Münih 1965 (Bayerischer Landwirtschaftsverlag).

— *San cai tu hui* (Encyclopaedia of the Three Powers: Heaven, Earth, Man), 1607. Yeni baskı, Taipeh, tarihsiz.

Schuster, Carl, 'Some Peasant embroideries from Western China,' in *Embroidery,* Cilt 3, No. 4, s. 87 vd.

Schuster, Carl, 'Relations of a China Embroidery Design: Eastern Europe and Western Asia, South-East Asia and Melanesia,' in *Early Chinese Art and Its Possible Influence in the Pacific Basin,* New York, 1972, Cilt 2, s. 243 vd.

Schuster, Carl, 'A Comparative Study of Motives in Chinese Folk Embroideries,' in *Monumenta Serica,* 1936, cilt 2, s. 21 vd. ve 437 vd.

Smith, Arthur H., *Proverbs and Common Sayings from the Chinese,* 1914, yen. bsm. New York, 1965 (Dover Publications).

Sperber, Dan, *Rethinking Symbolism,* çeviri A. L. Morton, Londra, 1975 (Cambridge University Press).

— *Su yu dian* (Collection of Proverbs), Wang Yu-Kang *et al.,* Taipeh, 1976 (Wu-chou Publishing Co.).

Tseng, Yu-ho, *Chinese Folk Art in American Collections,* Honolulu, 1977 (University of Hawaii Press).

Walker, Anthony R., *Farmers in the Hills,* Taipeh, 1981 (Asian Folklore and Social Life Monographs, Cilt 105).

Wang, Bo-min, *Zhong-guo ban-hua shi* (History of Chinese Woodengraving), Shanghai, 1961.

Wang, Shu-cun, 'Yang-liu qing chun-nian-hua zi liao ji' (Spring Pictures by the Masters in Yang-liu Qing), *Materials,* Pekin, 1959.

Wang, Shu-cun, *Zhong-guo de-di nian-hua yan-jiu* (New Year pictures from All Parts of China: An Exploratory Study), Hong Kong, 1976.

Wang, Shu-cun, *Zhong-guo gu-dai pan-hua yan-jiu* (Ancient Chinese Wood-engraving: An Investigation), Pekin, tarihsiz (gazetede yayınlanmış makalelerin derlemesi).

Weber, V.-F., *Koji Ho-ten. Dictionnaire à l'usage des amateurs et collecteurs d'objets d'art Japonais et Chinois,* 2 Cilt, Paris, 1923 (özel basım).

Weigand, Jörg, *Fensterblumen* (Window Flowers), Rosenheim, 1977 (Rosenheimer

Verlag).

Werner, E. T., Chalmers, *Myths and Legends of China,* Londra, 1922.

Werner, E. T. Chalmers, *A Dictionary of Chinese Mythology,* Shanghai, 1932.

West, Stephan H., *Vaudeville and Narratives: Aspects of Chinese Theatre,* Wiesbaden, 1977 (Steiner).

Wickert, Erwin, *China von innen gesehen* (China from Inside), Stuttgart, 1982 (Deutsche Verlags-Anstalt).

Wilhelm, Richard, *Die Seele Chinas* (The Soul of China), Berlin, 1926 (Reimar Hobling), yen. bsm., ed., Wolfgang Bauer, Frankfurt, 1980 (Suhrkamp).

Wilhelm, Richard, 'Die chinesische Literatur' (Chinese Literature), in *Handbuch der Literaturwissenschaft,* ed., Otto Walzel, Wildpark-Potsdam, 1926 (Athenaion).

Wilhelm, Richard, *Chinesische Volksmärchen* (Chinese Folktales), Jena, 1914 (Diederichs).

Williams, C. A. S., *Manual of Chinese Metaphor,* Shanghai, 1920 (Commercial Press).

Williams, C. A. S., *Outlines of Chinese Symbolism and Art Motives,* Shanghai, 1932 (Commercial Press), *Chinese Symbolism and Art Motives* başlığı altında yeni baskı, New York, 1960 (Julian Press).

Wolfe, Bernard, *The Daily Life of a Chinese Courtesan,* Hong Kong, 1981.

— *Yang-liu Qing ban-hua* (Woodengravings by Yang-liu Qing), Taipeh, 1976.

Yetts, W. Perceval, 'Notes on Chinese Flower Symbolism,' *Journal of the Royal Asiatic Society,* Ocak 1941.

Yetts, W. Perceval, 'Symbol in Chinese Art,' in *The China Society,* Leiden, 1912 (E. W. Brill).

Zhou, Sou-juan, *Hua-qian xin ji* (New Remarks on Flowers), Nanking, 1958.

Zhou, Sou-juan, *Hua-qian hou ji* (Subsequent Remarks on Flowers), Nanking, tarihsiz.

Zozayong, *Introduction to Korean Folk Painting,* Seul, 1977.

EK

Türk-Çin Sanatı İlişkileri

Memleketimizde, şu ana kadar, Türk-Çin sanatı ilişkileri konusunda, yerli araştırmacılar tarafından kaleme alınmış, herhangi bir yazıya maalesef rastlanmamıştır. Yabancı araştırmacılardan ise sadece W. Samolin'in vaktiyle *Türk Kültürü Elkitabı*'nda yayınlanmış bir çalışmasıyla J. Gaston-Mahler'in aynı yerdeki bir makalesi kısmen bu kapsamda ele alınabilir.[1] Samolin bu makalesinde konuyu temel olarak kuzeybatı ve batı tesirleri açısından ele almaktadır. Yani aslında söz konusu yazıda, Türk dışı olan ama belki Türkleri de etkileyen unsurların Çin'e etkisi üzerinde durulur. Özellikle Trak-Kimmer geleneğinin bu ülkeye aktarılışından bahsedilir. Yazara göre Türkler bu tesirlerin Çin'e taşıyıcılığını yapmıştır.

Türkiye'de yazılmış çeşitli kitaplarda veya yazılarda bu konuya dair bilgiler, daha çok yüzeysel bir şekilde ve satır aralarında verilmiştir. Aslında bu söylediklerimiz yabancı dillerdeki yayınlar için de geçerli sayılabilir. Bu nedenle konuyu kronolojik biçimde ele alırken, pek aydınlık olmayan, muğlak durumlarda da yoruma yönelme yolunu seçerek kesin hükümlerde bulunmaktan kaçınacağız.

Bu çalışmamızda görüleceği gibi Türkler ve Çinliler arasındaki sanat tarihi ve arkeoloji kapsamındaki ilişkiler, başka bir çok alanda olduğu gibi çok kez bir ortaklık görüntüsü verecek derecede yoğun ve içiçe girmiş durumdadır. Bunda bilhassa Kuzey Çin'in rolü büyüktür. Kuzey Çin tarihin ancak belli bir döneminden sonra bugünkü anlamda Çin ülkesine katılmıştır. Çin'in kuzeyindeki bölge, bilhassa erken devirlerde Çinlilerle birlikte, hatta onlardan da yoğun olarak Türklerin ve başka kavimlerin yaşadığı bir yerdi.[2]

Nitekim Eberhard'ın ifadesine göre MÖ 2500 tarihlerinde kuzey Çin'de bugünkü anlamda Çinliler mevcut değildi. Hatta MÖ 1400-1050 arasında söz konusu olan Shang devri, Çin'in tarihi devri olarak kabul edilmekle beraber, "Shang'ların hükümet merkezinde yapılan kazılar bize vakıa Shang kültürünün sonraki Çin kültürü ile

---

[1] William Samolin, "Proto-Türkler ve Çin," *Türk Kültürü Elkitabı: İslâmiyetten Önceki Türk Sanatı Hakkında Araştırmalar*, C. II, Kısım 1 a, İstanbul 1972, s. 21-24; Jane Gaston-Mahler, "Çin san'atı ile münâsebetler," *Türk Kültürü El Kitabı: İslâmiyetten Önceki Türk Sanatı Hakkında Araştırmalar*, C. II, Kısım 1 a, İstanbul 1972, s. 118-124.

[2] Emel Esin, *Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhalar*, AKM Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi, No. 3, Ankara 1985, s. 5.

birçok noktalarda aynı olduğunu, fakat Çin kültürünün basit bir ilk merhalesi olmayıp başka karakterde bir kültür olduğunu göstermiştir."[3]

Aynı şekilde arkeolojik çalışmalar, Çin kaynaklarının MÖ 3. binyılda var olduğunu iddia ettiği yüksek bir kültürün gerçeklik taşımadığını kanıtlamaktadır. Eberhard'ın katıldığımız bu düşüncelerine göre gerçek Çin kültürü Shang devrinden sonra MÖ 1000 yılında başlamıştır.[4]

Bu yüzden erken devirlerde Türkler ve kısmen Moğollarla Çinliler arasında sürekli olarak el değiştirmiş olan bu bölge, bizim ele alacağımız konu bakımından büyük önem arzeder. İşin ilginç yanı Kuzey-Çin bölgesinin Çinlileşmesi sürecine Tabgaçlar gibi Türk topluluklarının da önemli oranda katkıda bulunmasıdır. Çin'deki Budist sanat şekilleri ilk kez bu dönemde ortaya çıkmış ve daha Batıdaki Türk topluluklarının sanatlarına olan Çin etkisi bu dönemdeki Çin sanatının olgunlaşması sonucunda meydana gelmiştir.

Öte yandan bilindiği gibi Türk sanat ve kültürü 'Bozkır kültür ve uygarlığı' anlayışı içerisinde gelişen bir alandır. Çin kültür ve sanatı ise 'Güneyli yerleşik kültürler' denilen grubun içerisindedir. Bu anlamda Çin'in tarih boyunca Bozkır kültürüyle olan çeşitli genel anlamdaki ilişkileri de konumuz bakımından bizi yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle bu iki uygarlık çevresini, zaman zaman genel olarak karşılaştıracağız.

Kuzey Bozkır kuşağı bölgeleriyle Çin arasındaki ilk ilişkilere dair kayda değer bilgilerle, Paleolitik devir gibi çok erken bir dönemde dahi karşılaşabiliriz. Grousset'e göre, Sibirya'da değişik yerlerde temsil edilen 'Magdalen Çağı'na paralel olarak aşağıda sözünü edeceğimiz Şu-ku-tiyen mağarasındaki bir iskelet ve süs eşyaları da aynı devre aitti.[5]

Genellikle kalıntıları Orta Pleistosen'e mal edilen ve başlangıçta *Sinanthropus Pekinensis* olarak anıldıktan sonra, araştırmalarda *Pitekanthropus Pekinensis* olması gerektiği üzerinde durulan ve Peiping yakınlarındaki Şu-ku-tiyen (Choukoutien) mağaralarında yapılan kazılar neticesinde ortaya çıkarılan Pekin Adamı, Çin kültürü bakımından olduğu kadar kuzey Çin'de gelişen Bozkır kültürü bakımından da ayrıca ele alınmalıdır. Nitekim en parlak devrini MÖ 500.000'de yaşamış bir soya ait olan

---

[3] Wolfram Eberhard, "Eski Çin Kültürü ve Türkler," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, No.4 (Mayıs-Haziran), Ankara 1943, s. 21, 23.

[4] Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, Ankara 1987, s. 12.

[5] Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 21.

Pekin Adamı Çinli'den çok *mongoloid* özelliklere sahiptir. Öte yandan Buz Devri'nin sonlarında ortaya çıkan *Homosapiens*'in *mongoloid* denilen tipe uygun olması da, çok sonraları bu bölgelerde görülecek Türk ve Moğol topluluklarının atalarıyla ilişkiler açısından önemlidir.

Böylece bu bölgelerde ortaya çıkan Pekin Adamı ile ilgili tüm kültürel verilerin bizim için önemli olduğu açıkça görülüyor. Benzer biçimde *üst pleistosen* devirlerine ait Ordos'ta ortaya çıkarılan insan kalıntılarından adını alan *Ordos kültürü* de, sonraları Türk-Çin ilişkilerinin önemli bir alanını oluşturacak bu bölge kültürü açısından önemlidir.[6]

Görüldüğü gibi, çok eski devirlerden başlayarak insanlık tarihinin gerek bozkır kuşağında gerekse sonraları Çin toprağı olacak alanlarda gelişimi sırasında karmaşık ilişkiler içinde değişik ortaklaşma noktaları ortaya çıkmaktadır.

Neolitik devirden itibaren bu ilişkiler bizim açımızdan biraz daha açıklık kazanmaktadır. Nitekim bu devirde bilhassa MÖ 4000-2000 yılları arasında Orta ve İç Asya'da bozkır topluluklarının ortaya çıkmaya başladığını ve ileride içerisinden Türk sanatını ve uygarlığını da çıkaracak yeni bir uygarlık biçiminin oluştuğunu görüyoruz. Bu kültür kuşağının güney kısımlarında yerleşik kavimlerle, bu arada proto-Çin ile münasebetlerin meydana geldiği de bilinmektedir. Yalnız buradaki proto-Çin kavramı dikkatle ele alınmalıdır. Çünkü bilhassa bugünkü Çin'in kuzeyinde gelişen bu kavramın oluşumunda bozkır topluluklarının ataları ile Çinlilerin ilk atalarının, iki kuşağın ortak bir yerde (yani Kuzey Çin'de) birbirine karışmış bir kültür oluşturmaları söz konusu olmuştur. Bu kültür çok daha sonraki çağlarda Çin kültürü haline gelecektir.

Orta ve İç Asya'da bilhassa neolitik devirden itibaren gelişen çeşitli kültürler hem proto-Türk sanatının oluşumuna katkıda bulunmuş, hem de Çin bölgelerine etki etmiştir. Bu açıdan erken devrin en önemli kültürü MÖ 5000'den geç 3000'e kadar varlığını sürdüren Kelteminar kültürüdür. Bu kültür Büyük Hun Devleti'nden çok önceleri ilk defa olmak üzere Orta ve İç Asya'da çok geniş alanlarda bir kültür ve sanat birliği meydana getirmiştir.[7] B. Ögel'in belirttiğine göre MÖ 3. binde Altay dağlarında proto-Türk sayılabilecek, (Araştırmacının Oğuz tipinde veya Azilien

---

[6] Bkz. Y. Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatının ABC'si*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1998, s. 18-19; ayrıca bkz. Caroline Blunden ve Mark Elvin, *Çin*, Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi (Çev. S. Esenbel-L. Köker), C. VII, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s. 50; W. Eberhard, *a.g.e.*, s. 12.

[7] Y. Çoruhlu, *a.g.e.*, s. 25-26.

ırktan olarak nitelendirdiği) bir topluluğun yarattığı kültürün çeşitli başka bölgeler yanında Çin ile temaslarının bulunduğu da belirtilmektedir.[8] Neolitik devirde Altaylar'daki *Kuyum kurganı* bu ilişkilere örnek oluşturmaktadır. Buradaki keramikler *Afanesyeva* ve *Kelteminer* kaplarını hatırlattığı gibi, bilhassa *balık sırtı* tabir edilen tarzdaki süslemeler Çin keramiklerinde de karşımıza çıkmaktaydı.[9]

Neolitik devrin sonlarında 'tarak' vasıtasıyla yapılmış çizgi tezyinatlı keramikler, Sibirya yolu ile ön Çin keramiğine etkide bulunmuştur.[10] W. Eberhard MÖ 2500 yıllarında Shensi ve Kansu civarında daha büyük bir ülkenin bir parçası olarak bir proto-Türk kültürünün söz konusu olduğunu iddia etmektedir.[11]

Grousset'e göre 2. binyılın başlarında görülen helezonik kurdela tezyinatlı güzel işçilikli keramikler Sibirya vasıtasıyla 1700'lere doğru Çin'e, Honan eyaletindeki Yang-şao-ts'uen'e ulaşmıştır.[12]

Kalkolitik devirde ortaya çıkan Afanesyeva (MÖ 3000 sonu-2000'nin başı) kültürü ve başlangıcı Yukarı Yenisey'de Andronova sitesinde ortaya çıkan Andronova kültürü de (Bir görüşe göre MÖ 1500-1200 tarihleri arasındayken, başkalarına göre başlangıcı 2000'dir) konumuz bakımından son derece önemlidir. B. Ögel dahil olmak üzere bir kısım Türk bilim adamlarının bu kültürü proto-Türk kültürü saymaları ve bu kültürün insan tipinin proto-Türk olarak görülmesi de son derece önemlidir.[13]

Orta ve İç Asya'da gerek hayvan üslubu gerekse maden sanatının geliştiği bu devirler hem proto-Türk sanatı için ve hem de bu devir sanat ve üsluplarından etkilenen Çin için önemlidir.

Afanesyeva ve Andronova devrinde Çin'de gelişen Yang-Shao ve Lung-Shan kültürleri bu söz konusu kültürle ilişkiler içindeydi. Eberhard Yang Shao kültürünün (Honan eyaletinin batısında, MÖ 2000) tipik işlerinin kırmızı, beyaz ve siyah renklerin kullanıldığı boyalı keramikler olduğunu, ayrıca bu kültür mensuplarının taş ve kemikten yapılmış aletlere sahip olduklarını anlatmakta ve eserinin başka bir ye-

---

[8] Bahaeddin Ögel, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, At. Kült. Dil ve Tar. Yük. Kur. TTK. yayınları VII. diz-sa 42 b, TTK,basımevi Ankara 1988 (3. Baskı), s. 3.

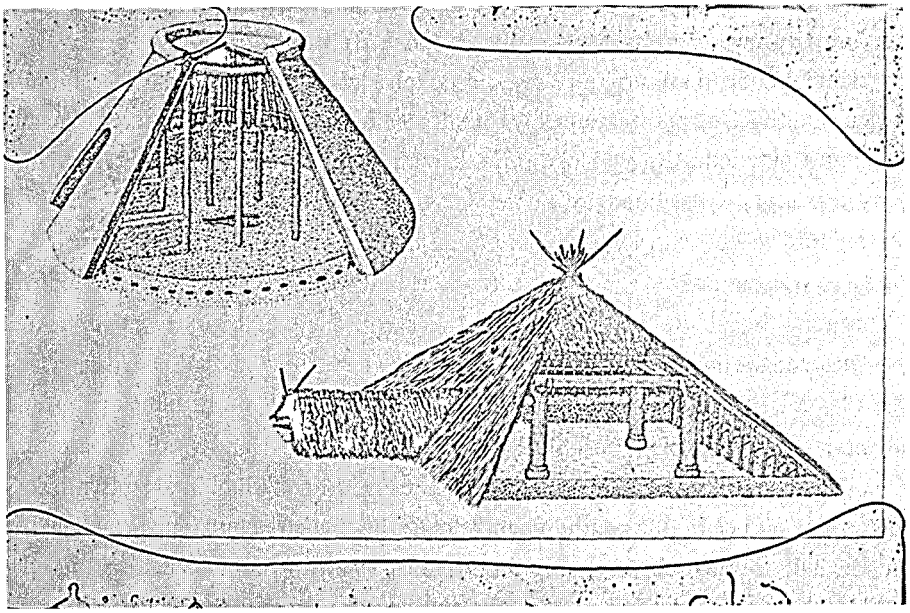
[9] B. Ögel, *a.g.e.*, s. 10.

[10] R. Grousset, *a.g.e.*, s. 21.

[11] W. Eberhard, *a.g.e.*, s. 17.

[12] R. Grousset, *a.g.e.*, s. 21-22.

[13] Bkz. B. Ögel, *a.g.e.*, s. 7 ve İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986 (4. Baskı), s. 48.

RESİM 1. Çin'in Shensi eyaletinden, Neolitik devir Yangshao kültürüne ait iki ev buluntusunun rekonstürüksiyonu. Evler bütün Orta Asya ve genel Asya'da olduğu gibi çadır tipi meskenin etkisini gösteriyor (Ian C. Glover).

rinde Çin'de tuncun izlerine Yang-shao kültürünün orta tabakalarında (MÖ 1800) rastlandığını belirterek, tuncun Çin'e kuzeyden geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca ona göre Tibet ve daha zayıf bir unsur olan Tai kavimlerinden başka Türk unsuru da bu kültür içinde yer almaktadır.[14]

Araştırmacılar tarafından belirtildiğine göre –bize göre tartışılması gereken bir husus– Türk kavimleri yoluyla aktarılan bir Önasya tesiri söz konusudur. Bu devrin yüksek sanat özelliği gösteren keramiği de bu etkiye bağlanırsa da bu keramik tarzının Türklerle ilgisi daha fazla ihtimal dahilinde olabilir. Yang-Shao kültürü zamanla kuzeye ve batıya doğru yayılmıştır. Yayıldığı yerlerde başka proto-Türklerin oturduğu topraklar da vardı (Resim 1).[15]

Eberhard'a göre Lung-Shan kültürü (MÖ 2000-1700) ve daha sonra Shang kültü-

[14] W. Eberhard, *Çin Tarihi* ..., s. 21, 24. Yang-shao ve Lung-shan kültürü hakkında genel bilgi için ayrıca bkz. Ian C. Glover, *Agricultural origins in East Asia, The Cambridge Encyclopedia of Archaeology*, Cambridge University Press, Scarborogh, Ontario1980, s. 156-157, s. 158-159.

[15] W. Eberhard, *a.g.m.*, s. 24-26.

rü de (MÖ 1450-1050) proto-Türk ve proto-Moğol kültürlerinin bir ölçüde katılımıyla ortaya çıkmıştı. Shantung eyaletindeki Tsinanfu'ya yakın bir yerde ortaya çıkan Lung-Shan kültürü, ince çeperli kaliteli siyah renkli keramiğiyle ünlüdür. Bazen sgraffito (kazıma) tekniğiyle yapılmış geometrik süslemelerin görüldüğü bu keramik tipi, bütün Çin ve Doğu Asya keramiğinin karakteristik keramik tarzını oluşturur. Ayrıca yine Eberhard'a göre Shang sülalesinin kültürü tam bir Çin kültürü değildir ve ona 'Çin kültüründen önceki kültür' denmelidir. Bu dönemdeki en önemli yerleşme An-yang şehri civarında kurulmuştur. Dörtgen evlerin bulunduğu alanın etrafı balçıktan bir surla çevrilmişti.[16]

Öte yandan An-yang'ın keramik sanatının Selenga ve Baykal gölü kıyılarına kadar ulaşarak proto-Türk toplulukların sanatlarını etkilediği kabul edilmektedir.[17]

Bu tarihlerde Özellikle Batı Sibirya bronz eserleri (MÖ 1500) ve daha sonra ortaya çıkan Orta Sibirya bronz eserleri (MÖ 1200) Çin'de etkili olmuş, Sibirya baltaları ve mızrak uçları, düz namlulu hançerler Çinli sanatkârlar tarafından taklit edilmiştir. Bilhassa Çin'deki Seyma tipi bazı silahlar ve Ngan-yang baltalarında bu etki görülür. Yalnız bu son eserlerdeki süslemeler henüz geometrik karakterlidir.[18]

Zaten bronz döküm sanatının Çin'de birdenbire ortaya çıkması da onun Çin icadı olmadığına işaret ediyor. Üstelik Çin'deki örnekler çok gelişmiş bir şekilde görülüyor. Bazı araştırmacılara göre bronz kapların formları keramik prototiplerine ve su kabağı şekillerine işaret eder.[19]

Eberhard da madeni eserlerin Çin üzerine etkisi yönündeki bu fikirleri benimsemektedir. Ona göre tunç ve bronz eserlerin çok görüldüğü Shang devrinde bilhassa silahlar Sibirya tesirleri taşıyordu. Bu arada madeni eserler üzerinde görülen abartılmış bir hayvan sureti olan T'ao-t'ieh (Taotie) şekli de bizim için önemlidir.[20]

---

[16] W. Eberhard, *a.g.e.*, s. 22, 27.

[17] B. Ögel, *a.g.e.*, s. 30.

[18] R. Grousset, *a.g.e.*, s. 22-23.

[19] Laurance Sickman-Alexander Soper, *The Art and Architecture of China*, Penguin Books, Kingsport Press., Kingsport, Tennessee 1981 (tıpkıbasım), s. 27-28. Söz konusu araştırmacılar 28. sayfada üst sınıflar için yapılmış dini kurban kaplarıyla bağlantılı olan bronz döküm sanatının, Çin'e Orta Asya'yı boydan boya geçen kuzey (İpek) yolundan veya hatta daha kuzeydeki Sibirya ve Moğol steplerindeki yollar vasıtasıyla girdiğini kabul etmektedir. Ancak sözünü ettiğimiz gibi bronz döküm tekniği bizce, Çin'e kuzeyden ve Türkler aracılığıyla gelmiş olmalıdır. Bu tekniğin Türklere nereden geldiği veya İç Asya'da ilk ne şekilde ortaya çıktığı meselesi ayrı bir konudur.

[20] Jessica Rawson, *Ancient China Art and Archaeology*, British Museum Yayını, London 1980, s. 61 ve diğer devirler için ayrıca dizindeki Taotie maddesine bkz. Shang döneminden MÖ

Zira bu mask şekli koruyucu bir şekil olarak Orta Asya'da da yayılacak ve hatta çok sonraki yıllarda Göktürk kahramanı Kültigin'in mezar külliyesindeki barkın duvarlarında da terrakota masklar olarak görünecektir.[21]

G. Ecke ve B. Karlgren'in hayvan üslubuyla süslenmiş Anyang silahlarını incelemesi neticesinde 'hayvan üslubu'nun bu bölgelerdeki başlangıcının Anyang devrinin başlangıçlarına kadar ulaştığı kabul edilmişti. Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi Eberhard bu üslubun Bozkır Toplulukları aracılığıyla Çin'e nüfuz ettiğini kabul etmektedir. Araştırmacı bu hususta, 'Bugünkü Shansi bölgesinde, en geç MÖ 14. yüzyılda hayvan üslubunu geliştirmiş olan bir göçebe kültürü bulunmuştur. Kuzeye ve batıya yayılmalarıyla bu eşyalar Yenisey bölgesi ve nihayet Güney Rusya'ya gelmiştir,' demektedir.[22]

MÖ 1300-800 tarihlerini kapsayan Karasuk kültürü (Okladnikov'a göre; bu kültür Çin'de An Yang kültürünün Shang devresiyle ve Chou devrinin birinci ve ikinci dönemleriyle çağdaştır), Tagar kültürü (MÖ 6. yüzyıl– MÖ 2-1. yüzyıl) ve Taştık kültürü (MÖ 300-MS 400) Türk-Çin sanat ilişkileri açısından önem taşır.

Bu kültürlerden Karasuk kültürünün Türk sanatının oluşumunda önemli katkısı vardır. Söz konusu devirde bilhassa kabzaları hayvan figürlü hançer ve bıçaklar, Karadeniz'in kuzeyinden Baykal Bölgesi ve daha güneye kadar ulaşmış ve buradan da Çin'e kadar yayılmıştır.[23]

Rawson, MÖ 1300'den itibaren Shang çağının Anyang evresinde savaş arabası

16-11. yüzyıllara ait bir T'ao-T'ieh maskının unsurları ve 19. yüzyıla ait Sibirya topluluklarının sanatına ait geç bir örneğin karşılaştırılması için bkz. William W. Fitzhugh ve Aron Crowell, *Crossroads of Continents: Cultures of Siberia and Alaska*, Smithsonian Enstitüsü Yay. Kingsport, Tennessee 1988, Resim 448-449.

[21] Göktürklere ait Kültigin külliyesindeki masklardan birinin fotoğrafı için bkz. Eleonora Nowgorodowa, *Alte Kunst der Mongolei*, E. A. Seemann Verlag, Leipzig 1980, resim 187. E. Esin'e göre T'ao-T'ieh maskı kuzeyli göçebelerin (insan-canavar karışımı) hükümdarı ve savaş tanrısı Ch'ih-yo'nun kesik başıyla ilgilidir. Bkz. E. Esin, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi*, İstanbul 1978, s. 52.

[22] W. Eberhard, "*B. Karlgren: Some weapons and tools of the Yin dynasty (Museum of Far) Eastern Antiquities*, No.17, 101-144; Stockholm 1945," A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. IV, S.2, Ocak-Şubat 1946, Ankara 1946, s. 219, 221

[23] B. Ögel, *a.g.e.*, s. 31; Çeşitli çalışmalarda hayvan üslubu için Karasuk kültürünün önemi vurgulanır. Bazen de MÖ 1500 ve 1000 civarında Batı Asya, Sibirya ve Çin'de aynı dönemde göründükleri ifade edilir. Ama yine de bu konuda daha ziyade Bozkır bölgelerinin Çin bölgesine etkisi daha yaygın kabul görmüştür. Mesela bkz. Michael Sullivan, *An Introduction to Chinese Art*, Faber and Faber, London 1961, s. 47-48, 67.

sürücülerinin mezarlarının ortaya çıktığını ve bu mezarlardaki savaş arabalarının Kafkas bölgesinde açığa çıkarılan arabalarla açıklanabileceğini kabul eder.[24] Herhalde bu araba tipi Orta ve İç Asya'daki Türk coğrafyası üzerinden geçerek Çin'e erişmiş olmalıdır. Orta ve İç Asya'daki kaya resimlerinde milattan önceki erken devirlerden sonraki Göktürk devrine kadar olan zaman diliminde yapılmış araba tasvirleri görülmektedir. Örneğin Moğolistan'da Bronz çağında ve Karasuk devrinde ve sonrasında Chanyn chad kaya resimlerinde üzerinde ayakta duran bir sürücüsüyle veya sürücüsüz çoğu kere iki bazen de dört tekerlekli, iki, üç veya dört at tarafından (Quadriga) çekilen savaş arabalarına rastlıyoruz. Bilindiği gibi bu tip arabalar proto-Türk, Hun ve Göktürkler'de de kullanılıyordu. Zaten söz konusu ve benzeri kaya resimlerinin bir kısmı bu devirlere ait olmalıdır.[25]

Savaş arabası sürücülerinin mezarlarında sık sık bulunan yay biçimi parçalar (başlangıçta "jingle," çıngırak olarak nitelendirilmiş) Güney Sibirya'da Karasuk kültürü'nde de (Rawson'a göre yaklaşık MÖ 1200-800) görülüyordu. Bu çıngırakların, doğu Asya için karakteristik olan, üç parçalı bileşik yayın bir parçası veya süsü olabileceği üzerinde de tartışılmıştır. Bazı araştırmacılarsa bunun yayı doğrultmak/düzletmek için kullanılan mekanizmanın bir bölümü olduğunu iddia etmişlerdir. Rawson'a göre bu mezarlarda bulunan ve yukarıda sözünü ettiğimiz hayvan başlı bıçaklar Anyang bölgesi dışında Çin'in kuzeybatısı ve Sibirya'da da bulunmuştur. Halka kabzalı ve kavisli bıçakları bir Çin icadı olarak gören araştırmacı, bunların Sibirya'ya veya Çin dışına özgü bir tipinin de bulunduğunu söyler. Öte yandan sap deliği bulunan balta ve yaprak biçimli mızrak başlarının da hem Sibirya hem de Çin'de bulunduğu ifade edilir.[26]

Bozkır bölgelerinde proto-Türklerin de katıldığı Karasuk kültürü hüküm sürüyorken, Çin'de Chou Devleti adını alan bir siyasi oluşumla Shanglar arasında yapılan savaşı (MÖ 1050) Choular kazandığında, Çin toprakları tek bir yönetim altında birleşti ve Eberhard'a göre devletin esası Türk olsa da ilk kez bu tarihte 'Çin Kültürü' denilen bir kültür ortaya çıktı.[27]

Öte yandan bir kısım Türk ve yabancı bilim adamlarına göre Chou Devleti (MÖ 1050-256) hanedanı aslen Türk'tür. Bir kısım bilim adamlarına göre de Chou Dev-

---

[24] J. Rawson, *a.g.e.*, s. 49.

[25] Örnekler için bkz. Eleonora Nowgorodowa, *a.g.e.*, s. 78, 82-86'daki bir kısım açıklama ve resimlerle birlikte Somon Bogd'dan güzel iki örnek için bkz. lev.18 ve 19, s. 98-99.

[26] J. Rawson, *a.g.e.*, s. 50-52.

[27] W. Eberhard, *a.g.m.*, s. 26-27; ayrıca bkz. Aynı müellif, *a.g.e.*, s. 34.

leti üzerinde Türk etkisinin fazla olduğu bir devlettir.[28] Her iki halde de bu durum (gerek Türk sanatı ve gerekse Çin sanatı açısından) bu devrin sanat ilişkilerini tesbit etmek bakımından çok önemlidir.

Chou Devleti kurulduğunda Shensi'de, etrafında yerli ahalinin oturduğu merkezi bir garnizon meydana getirmişlerdi. Bu garnizon temel olarak etrafı duvarla çevrilmiş, ortasında iki yolun kesiştiği bir merkez şeklindeydi. Bazen Roma askeri karargahıyla da karşılaştırılan bu şehir tipi, Orta Asya'da İslamiyetten sonrasında da görülen Ordu-Balık (veya Ordu-kent) dediğimiz şehir tipinden başka bir şey değildir.[29] Bu şehir kurma tarzı Göktürk ve Uygurları da etkiledi.[30] Lo-yang'daki ikinci başkentteyse, anlaşıldığına göre şehrin kale kısmının yanında zanaatkarların oturduğu bir şehristan kısmı da vardı.[31]

Türk kültürü ve sanat tarihine olan benzerlik (Chou) mezar mimarisi bakımından da karşımıza çıkmaktadır. Mezarlar kurganları andıran tümülüsler tarzındaydılar. Bu mezarların duvarları yüksek şahsiyetlere ait evlerde olduğu gibi freskolarla süslenmiş olmalıdır. Bilindiği gibi proto-Türk, Hun, Göktürk, Uygurlarda ve diğer Bozkır Türk topluluklarında soylu kişilerin mezarları daha çok bu tarzdaydı.[32]

Chou devrinde An-yang'daki kazılarda çıkarılmış heykelleri bir tarafa bırakacak olursak, sanat ilişkileri açısından bronz eserler daha önemlidir. Bu dönem eserleri olasılıkla K'un-wu denilen ve kuzeyden Çin'e göçmüş bir kabile tarafından yapılmıştı. Sonraki Chou devirlerinde aynı tarz sürdürülürse de MÖ 9. yüzyılda bir gerileme söz konusu olur. Bu uslüp çeşitli şekillerde 6. yüzyıla kadar sürer. Söz konusu maden işleri üzerindeki tezyinat da 'hayvan üslubu' tarzındadır ve bize göre proto-Türk etkilidir.[33]

---

[28] I. Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 56; Emel Esin'de Chouların Türk olduğu fikrindedir. Yayınlarında bunu belirtir. Örneğin bkz. Emel Esin, " 'Muyanlık' Uygur 'Buyan' Yapısından (Vıhara) Hakanlı Muyanlığına (Rıbat) ve Selçuklu Han İle Medresesine Gelişme," *Malazgirt Armağanı*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1972, s. 76.

[29] Bu konudaki görüşleri için bkz.W. Eberhard, *a.g.e.*, s. 35; Emel Esin, Chou'ların hükümdar şehrini ve MÖ V-II. yüzyıllardaki Proto-Peçenek kurganlarını Ordu-Kent'lerin proto-tipi saymaktadır. Bkz. Emel Esin, " 'Muyanlık' ..., s. 76.

[30] Emel Esin, *a.g.m.*, s. 76-79; E. Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi*, s. 140-141.

[31] W. Eberhard, *a.g.e.*, s. 36; İslamiyetten önce ve sonraki Asya Türklerinde şehircilik üzerine genel olarak bkz. Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, Türkiye İŞ Bankası Kültür Yay., İstanbul 1977.

[32] Chouların mezarları için Bkz. Eberhard, *a.g.e.*, s. 36,70; kurganlar hakkında genel bilgi için bkz. Yaşar Çoruhlu, *a.g.e.*, s. 46-62.

[33] W. Eberhard, *a.g.e.*, s. 69.

Geç Chou dönemi sanatında daha önce ortaya çıkışından bahsettiğimiz t'ao-t'ieh maskı tekrar ortaya çıkar. Ancak gerek bu maskda gerekse hayvanlı süslemelerde güçlü biçimde Türk hayvan üslubunun etkileri görülür.[34]

Yukarıda sözünü ettiğimiz Tagar kültürü ise zaten bir proto-Türk kültürüdür. Çin kaynaklarında geçen Ting-lingler ve bunların arasından çıkan veya onlara akraba diğer proto-Türk boylarının sanatı bu kültür ve Taştık kültürü içine giriyordu. Bu dönemde proto-Türklerden Jung ve Ti'ler MÖ V. yüzyılda ilk defa Bozkır tipi süvari kıyafetleriyle Çin üzerine tesirde bulunmuşlardı.[35] MÖ 244-MS 216 (bu tarihler tartışmalıdır) varlığını sürdüren Büyük Hun Devleti'nin sanatını da daha önceki kültürlerden gelen kültür ve sanat unsurlarının yanısıra özellikle Tagar ve Taştık kültürü materyalleri oluşturmuştu.

Karasuk döneminde söz konusu olan kavisli ve düz bıçaklar daha sonra Tagar döneminde de varlığını sürdürür. Çin bıçaklarının kabzaları üzerinde görülen güneş kuşu (= kartal?) motifleri Sibirya örneklerinden alınmıştır. Oysa daha önce Çin bıçağı kabzalarında kaplan yüzleri görülüyordu.[36]

Esasında Çin kaynaklarında atalarının MÖ 1400'lere kadar indiği kaydedilen Hunların daha sonra yukarıda verilen tarihlerde kurdukları büyük devletin hükümranlığı zamanında aşamalar halinde Orta ve İç Asya'nın topraklarının hemen tamamı bu imparatorluğun topraklarına dahil oldu; böylece ikinci kez ve daha geniş alanlarda olmak üzere, Hun devrinde Orta ve İç Asya'da kültür ve sanat birliği sağlanmış oluyordu.[37]

Asya Hunları yani Hiung-nu'ların sanatı İran ve Hindistan sanat çevreleri ile olduğu kadar, hatta daha da fazla Çin kültür ve sanatı ile ilişkiler içerisindeydi. Hun devrinde Çin'de Ch'in Sülalesi (MÖ 207'den başlayarak) ve Han Sülalesi (MÖ 206-MS 220) hüküm sürmekteydi. Hun sanatı tam bir Bozkır Sanatı özellikleri göstermekteydi. Genel sanat üslubu olarak en önemli tarz Hayvan Üslubu idi. Bu sanat tarzı esasen proto-Türklerden beri Çin sanatına etkilerde bulunuyordu (Resim 2).[38]

Hunlarda şehircilik Çin'de olduğu kadar gelişmemiş olmakla birlikte, Çin kay-

---

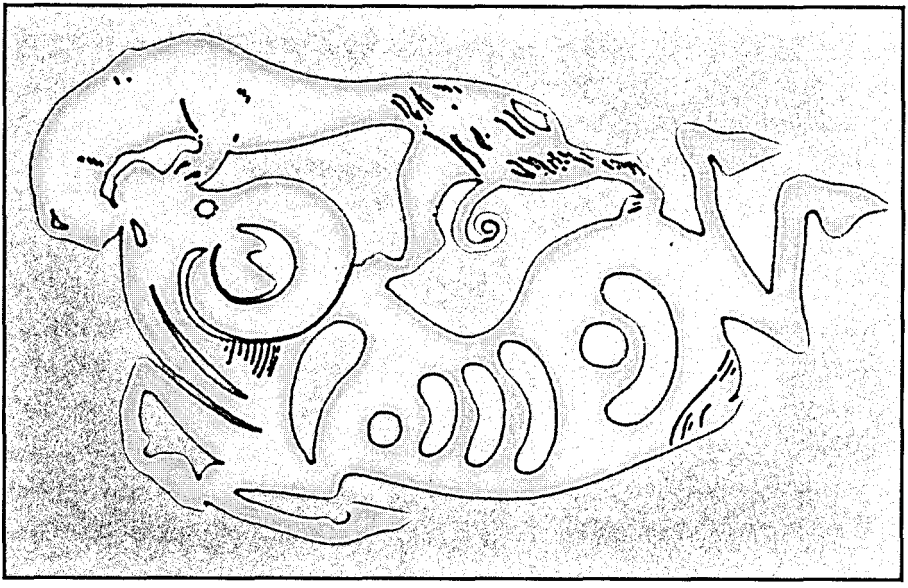
[34] Laurance Sickman-Alexander Soper, *a.g.e.*, s. 35.

[35] Emel Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi*, İstanbul 1978, s. 41.

[36] Rawson, *a.g.e.*, s. 177.

[37] Y. Çoruhlu, *a.g.e.*, s. 32-42; Hunların ataları üzerine geniş bilgi için bkz. Cevat Türkeli, *Çin Kaynaklarına Göre Hunların Ataları*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.

[38] Hun sanatı konusunda genel olarak bkz. Y. Çoruhlu, *a.g.e.*, s. 41-81.

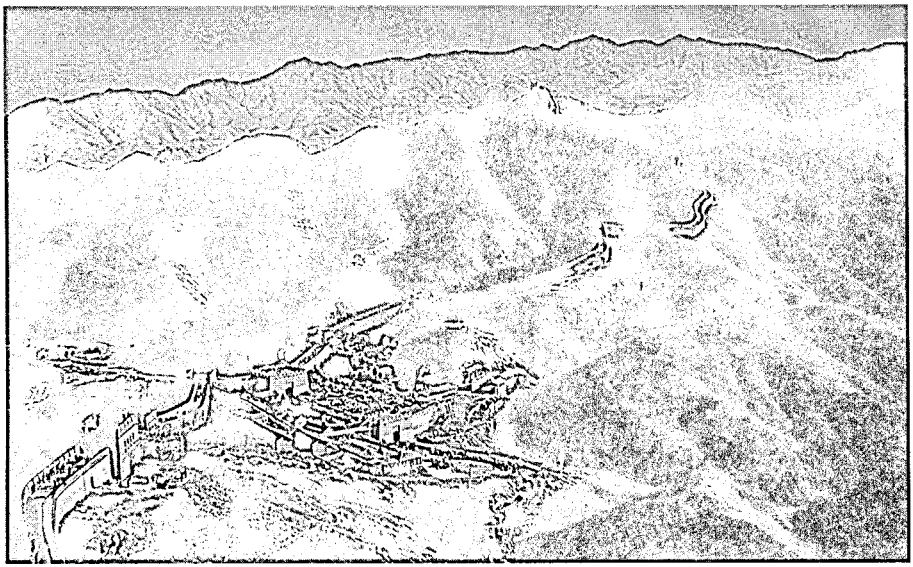

RESİM 2. Pazırık I. Kurgan'dan çıkarılmış eyer örtüsü üzerinde Hayvan üslubunun meşhur sahnelerinden hayvan mücadele sahnesi (Rudenko).

naklarında bahsedildiği kadarıyla özellikle başkent olarak sözü edilen bazı şehirlerin varlığı bilinmektedir. Son zamanlarda yapılan arkeolojik kazılar neticesinde, Hunlara ait olduğu anlaşılan bazı yerleşme yerlerine ait kalıntılar da ortaya çıkarılmıştır. Bunlar proto-Türk devirlerde de görülen ve genel olarak Göktürk devrinde de varlığını sürdüren, hatta İslâmiyetten sonra da Asya'da görülen Ordu-Kent dediğimiz kale tipi yerleşmeler idi. Bu şehir planları daha sonraki mimari tiplere kaynaklık da edecektir. Bunların oluşumunda Çin şehircilik anlayışının da, ya da başka deyişle Kuzey Çin şehirlerinin de (örneğin Chou yerleşmelerinin) etkisinden söz edilebilir. Zaten Çin nüfusunun bu devrede az da olsa Türklerle karışarak yeni bir tip oluşturduğuna dair bazı işaretler olduğu söylenmektedir. B. Ögel, Kenkol kurganındaki iskeletlerin antropolojik tipinin buna işaret ettiğini kaydetmektedir.[39]

Daha sonraları Göktürk devrinde de karşımıza çıkacak bir husus Hsiung-nu'larda da görülmekteydi. Türkler evlendikleri Çinli hanımlara Çin tarzında evler ve saraylar yapıyordu. Bu yerler ve buralarda bulunan Çin kültürüne uygun eşyalar, doğal olarak, Çin sanat ve kültürünün Hunlar arasında etkili olmasını sağlamıştı. Vaktiyle Güney Sibirya'da ortaya çıkarılan Çin tarzındaki bir saray buna işaret etmekte-

[39] B. Ögel, *a.g.e.*, s. 49

RESİM 3. Çin Seddinin günümüze gelebilmiş ve onarılmış bir bölümünden görüntü (Annette Juliano).

dir. Burası MS 195'de bir Hsiung-nu yöneticisiyle evlenmiş Wen Chi isimli bir hanımın kızkardeşinin sarayı olmalıdır. Burada mimari kalıntılar yanında bronz parçaları, sikkeler, pişmiş toprak ev modelleri ve yörede yapılmış Çin tarzı keramikler de ele geçirilmişti.[40]

Chou'lara benzer şekilde Hunlarda da kapalı bir alan oluşturan tapınaklar yoktur. Bu Gök Tanrı hakimiyetindeki tabiatçı din anlayışından kaynaklanır. Bununla birlikte kazı ve araştırmalarda muhtelif şekillerde belirlenmiş ibadet alanları ve kurban sunakları tespit edilmiştir. Bu konuda Çinden gelen bir etki de söz konusu değildir.

Ancak kuran tipindeki Hun mezarları veya daha basit sandık tipi mezarlar, mezar taşları ile Çin'deki örnekler arasında zaman zaman paralellikler görülebilir.[41]

Aynı şey yurt tipi çadır olarak literatüre geçmiş *Öy/üy* (ev) olarak sözü edilen çadırlar için de geçerlidir. Zaten çadır mimarisi bütün Asya'da ahşap ve taş mimariye kaynaklık etmiştir. Çadır konstrüksiyonunun etkileri yapılarda veya yapıların

[40] Michael Sullivan, *a.g.e.*, s. 92.

[41] Samolin, *a.g.m*, s. 23; kurganın genel yapısı için bkz. Yaşar Çorlıhlu, *a.g.e.*, s. 46-62; Tipik kurgan yapılarını Çin'deki bazı örneklerle karşılaştırmak için bkz. Rawson, *a.g.e.*, s. 132, şekil 102 ve s. 199.

belirli kısımlarında etkilerini sürdürmüştür.

Çin Seddi (Resim 3) Türk-Çin ilişkilerinin en önemli sembollerinden birisidir ve onun ilk şekli Hunlar döneminde inşa edilmiştir. Böylece ilk defa olarak Bozkır kesimi ile Çin toprağı olarak belirlenen kesim birbirinden fiziki anlamda da ayrılmıştır. Hunlar rahatlıkla bu duvarları aşabildiklerine göre bu seddin anlamı bence daha ziyade semboliktir ve savaş esnasında hazırlıksız yakalanmama düşüncesine yöneliktir. Öte yandan kısmen de olsa küçük çapta saldırıları veya isyancı Çinlilerin Hunlara kaçmasını önlediği de kabul edilebilir. Ancak mimarlık açısından muazzam bir yapı söz konusudur. Teknik açıdan Çin'in ağırlığı kabul edilirse de işçilik bakımından Türklerin ve diğer Bozkırlı kavimlerin esir veya para karşılığında işçi ve ustalarının çalıştırıldığı da ileri sürülebilir.

Çin seddinin ilk şekli MÖ 3. yüzyıldan itibaren (ilk olarak Shih-Huang-Ti zamanı MÖ 247-210) yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı. Önce Yalu Irmağı'na kadar uzanan bir duvar düşünülmüş, daha sonra Lu-Lan'a kadar giden, çeşitli tahkimatlar, setler, siperler ile bu sınır engeli daha da büyütülmüştü. Yapılan kerpiç setler ağaç kazıklarla desteklendikten sonra, nöbetçi kuleleri, erzak depoları ve kalelerle birlikte bir büyük savunma tesisi haline getiriliyordu.[42]

Savaş ilişkileri yanında Çin seddi ekonomik ilişkiler, sanat ve kültür temasları bakımından da önemliydi. Çünkü bilhassa Hun ve Göktürk devirlerinde seddin bazı kapıları çevresinde gelişmiş şehirler her iki tarafın da alışveriş yapabildiği yerlerdi. Buralarda sanat ve kültüre yönelik eşyaların da el değiştirmesi son derecede tabi olacaktır.[43]

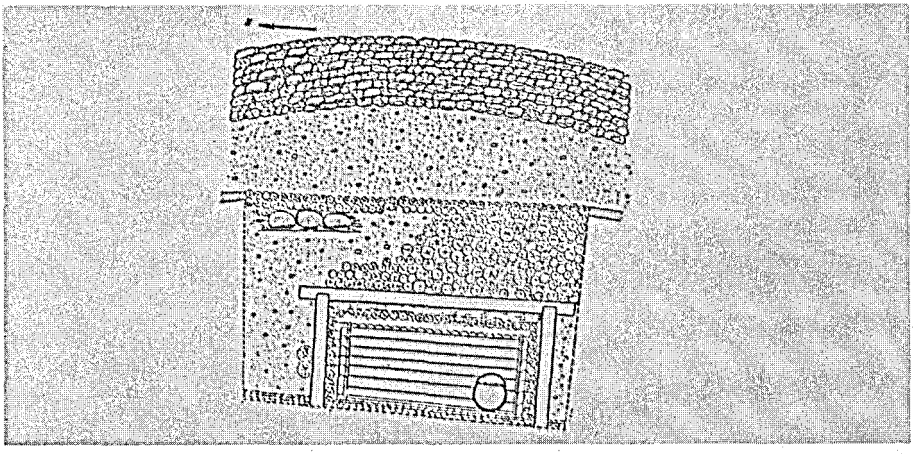
Bu devirde Çin ile ilişkiler bakımından İpek Yolu da önem arzeden bir unsur haline gelmiştir. Bu yolun önemi Göktürk ve Uygur devirlerinde daha da artacaktır.

Türk ve Çin siyasi mücadelelerinin başlıca çekişme konularından biri de bu yoldur. Batı Türkistan'a ilk defa ilgi duymaya başlayan Çinliler'in önündeki en önemli engel, Hunların bu yolun, Çin'in batısında kalan önemli bir bölümünü elinde tutmasıydı. Söz konusu yol Avrupa'dan Çin'in kalbine kadar uzanıyor ve sanat-kültür

---

[42] Franz Altheim, *Asya'nın Avrupa'ya Öğrettiği* (Çev. Emin Türk Eliçin), Özne Yayınları, İstanbul 1998, s. 18.

[43] Sven Hedin bu şehirlerden Chia-yü-kvan'dan ve Çin Seddi'nden meraklı bir üslupla bahsediyor; Sven Hedin, *İpek Yolu* (Çev. Ahmed Arpad), Milliyet Yayınları, İstanbul 1974, s. 225-244; Çin Seddi'nin biraz genişçe bir tasviri için bkz. Annette Juliano, *Treasures of China, with new and exclusive photographs of sites and works of art never before seen by the West*, 1981, s. 14-28.

RESİM 4. II. Pazırık kurganının rekonstrüksiyonu. Bu tip kurganların benzerleri bazı devirlerde Çin'de de görülmüştür (Rudenko).

alışverişlerinin doğal bir köprüsü vazifesi görüyordu.[44]

Hun kurganlarından çıkarılan her tür eşya, Çin sanâtı ile ilişkiler açısından değerlendirilebilir. Benzeri şey Çin sanat materyali için de yapılabilir. Ancak bu kitap ölçüsünde bir çalışma olacağından burada sadece genel olarak ve bazı örneklerden söz ederek konu üzerinde durabiliriz.

Hun kurganlarında zaman zaman Çin'den gelme eşyalara da rastlanır. Bunlar özellikle Çin paraları (ki tarihleme konusunda önemli belgelerdir), kumaşlar ve aynalar gibi malzemelerden oluşur. Yabancı araştırmacılar genellikle Hun sanatı içerisindeki bu Çin menşeli malzemeleri abartırlar. Bunun altında muhakkak ki oryantalist anlayışın etkisi yatar. Mesela Hunların ve Göktürklerin de ipek ürettikleri bilinmekle beraber, mezarlardaki hemen bütün üzeri süslemeli ipek kumaşlar Çin'e maledilmiştir. Çin sanatının daha gelişmiş olduğu iddia edildiğinden, nispeten kaba dokumalar veya kaba işçilikle yapılan şeyler genellikle Türklere, ancak iyi işçilikle yapılan teknik ve estetik açıdan mükemmel işler Çinlilere veya diğer uluslara mal edilmek istenmiştir.

Hatta batılı araştırmacılar Pazırık kurganlarını (Resim 4) bile proto-Türk veya Hunlara değil de asıl merkezleri Kuzey Karadeniz olan İskit topluluklarına mal etmek istemişlerdir. Sadece Noın Ula kurganları (Resim 5) ile bazı bölgelerde bulunan mezar ve buluntuları Hun olarak kabul etmişlerdir. Daha da ötesi bazı sözde bi-

[44] İpek Yolu ve bu yol üzerindeki kültür ve sanat alışverişleri için bkz. Irene M. Franck ve David M. Brownstone, *The Silk Road: A History*, New York 1986.

lim adamları Hunların Türk olup olmadığını tartışmışlar ve Göktürklerden önce Asya'da Türklerin var olmadığını iddia etmek sığlığına da düşmüşlerdir. Ayrıca Özellikle Sovyetler Birliği dönemlerinde Ruslar her şeyi rejimin icaplarına göre düzenlediklerinden Türk deyince sadece Türkiye Türklerini anlıyor ve idareleri altında yaşayan Türk topluluklarına da bunu böyle kabul ettiriyorlardı.[45]

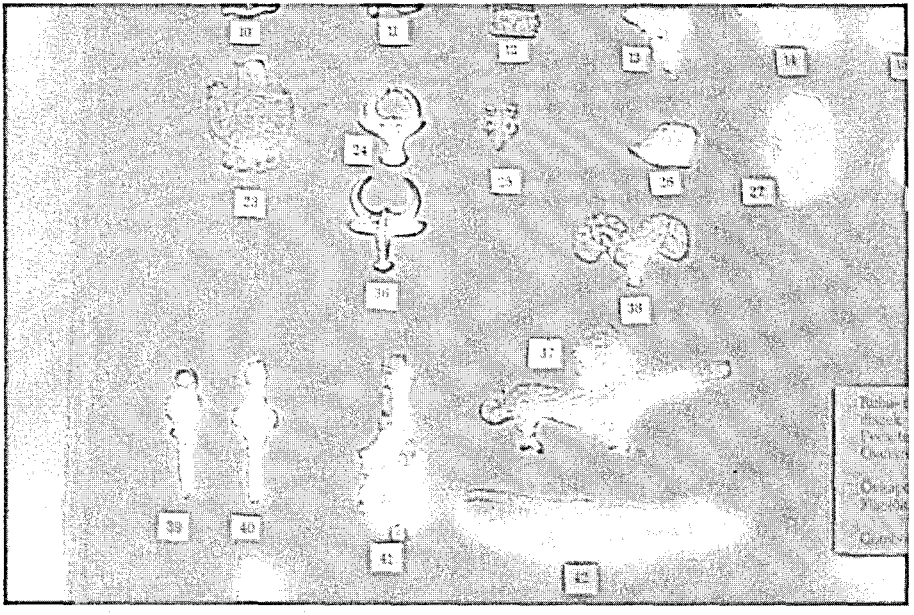

RESİM 5. Noın Ula kurganlarından yün işleme örtüde bir Hun Türkünün portresi.

Türk sanatı ve arkeolojisinin bu meselelerini bir yana bırakacak olursak abartmamak koşuluyla tekstil türü sanatlarda Çin etkisinden, ancak deri işçiliği, maden sanatı gibi diğer sanatlar bakımından da Hun etkisinden söz etmek durumundayız.

Çin'in Han döneminde, mitolojik içerikli fantastik hayvanlar 'hayvan üslubu vasıtasıyla' Çin üzerinde etkili olmuştur. Bir kısım araştırmacılar bu gerçeküstü hayvan tasvirlerinin Mezopotamya sanatı ile ilişkili olduğundan, Babil, Asur ülkesi yoluyla Ahamenid devrinde İran'a ve Baktirya yoluyla da Orta Asya'ya ulaştığını ve sonra da Çin'e girdiğini ifade ederler. Ancak bu husus da tartışılması gereken bir konudur. Zira Çin sanatını Mezopotamya'dan ziyade doğrudan ilişkiye girdiği (Türk olan ya da olmayan) Orta Asya toplulukları daha yakından ilgilendi-

[45] Türk sanatı ve kültürü üzerine oryantalist eğilimler için bir fikir vermek üzere bkz. Zeki Velidi Togan, "Türk San'at Târihi Araştırmasının Temel Meseleleri," *Türk Kültürü El Kitabı, İslâmiyetten Önceki Türk San'atı Hakkında Araştırmalar*, C. II, Kısım 1 a, MEB Basımevi, İstanbul 1972, s. 1-6; ayrıca bkz. Yaşar Çoruhlu, "Leningrad Hermitage Müzesi ve Türk Sanatı," *Türk Dünyası Araştırmaları. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Armağan*, S. 65, Nisan 1990, s. 283-302; Yaşar Çoruhlu, *Türkiye'de "Asya Türk Sanat ve Arkeolojisi"ne dair bir müzenin kurulması hakkında bazı görüşler*, T.C. Dz.K.K. Deniz Müzesi Komutanlığı, 1. Müzecilik Sempozyumu, Bildiriler, Dz.K.K. Basımevi, İstanbul 1994, s. 57-65.

RESİM 6. Ordos bronzlarından bir grup (MÖ 400MS 200). Budapeşte Çin Müzesi. Fotoğraf Yaşar Çoruhlu.

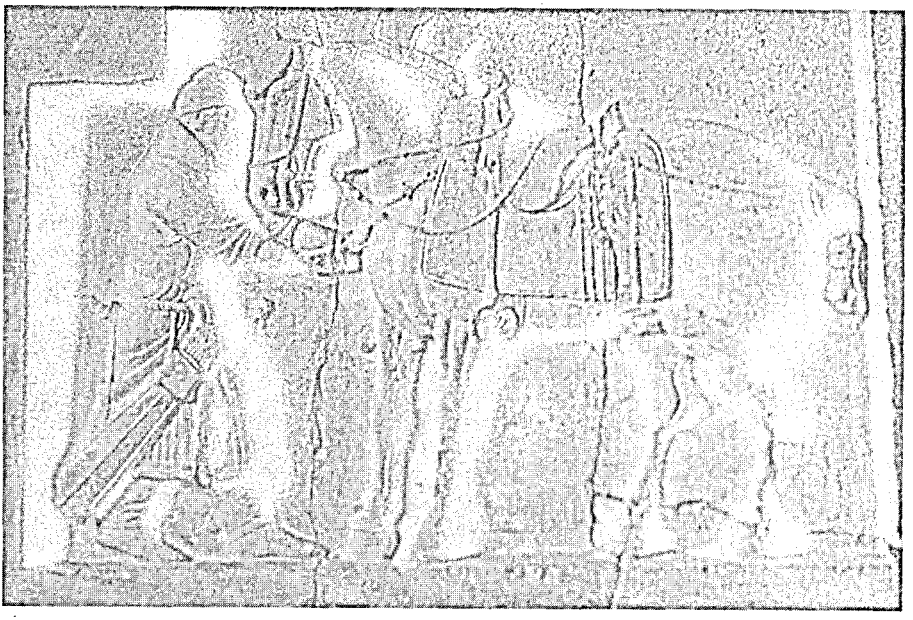
rir.[46]

Hun devrinin sonlarına doğru Çin etkileri artar. MS 1. yüzyıla tarihlenen İlmovaya-Padi denilen yerdeki çeşitli mezarlarda, Türk sanatına ait eserler yanında Çin sanat ve kültürüne ait eşyalara da rastlanmıştır. Çin'in etkisini ünlü Noın Ula kurganlarındaki eşyalarda da görmekteyiz. Hun devleti kültür sahasının kuzeyindeki İvolgi buluntularında da MÖ 1. yüzyıldan beri Çin tesirleri devam etmekteydi. Bazı kaplar üzerinde Çince kitabeler vardı. Troitskosavsk kurganlarında Çin'in Han sülalesine ait paralar da bulunmuştur.[47]

Maden sanatı açısından bilhassa Ordos Bronzları dikkati çekmektedir (Resim 6). Önemli bir bölümü Hun devrine ait bronzlar Çin sanatı üzerine büyük etkilerde bulunmuştur. Çin'deki 'Muharip Krallıklar Üslubu' denen sanat tarzına geçişte bu

[46] Bu hususta bkz. Laurance Sickman-Alexander Soper, *a.g.e.*, s. 63.

[47] B. Ögel, *a.g.e.*, s. 50-53; Noın-Ula buluntularındaki Çin etkisi bazen abartılmaktadır. Nedense Ögel de yabancıların yazdıklarının etkisinde kalarak bu etkinin ağır bir etki olduğunu söylüyor. Belki de Noın-Ula kurganlarındaki eşyaların üslubunda tarzların birbirine karıştığı bir geç dönem anlayışını görüyoruz. Etkiler için ayrıca bkz. Michael Sullivan, *a.g.e.*, s. 93.

RESİM 7. Philadelphia Üniversite Müzesi'nde bulunan kabartma. T'ang T'aitsung'un (ölm.649) mezarındaki kabartmada Hun kıyafeti giymiş süvari, Gök menşeli atıyla birlikte. Bu süvari tasviri Bahaeddin Ögel'in 'Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında' konulu makalesinde HoChüP'ing'in stelindeki Hun süvarisi tasvirine çok benzemektedir (Michael Sullivan).

bronz eserlerin büyük etkisinin olduğu, Japon arkeolog Süeji Umehara tarafından ileri sürülmüştür. Bu araştırmacıya göre ilk Ordos bronzları bu sanat üslubunun en parlak devri olan MÖ V. yüzyıla aittir. Başka bazı araştırmacılara göre bu ilk bronzlar MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısı veya MÖ III. yüzyıla ait olmalıdır. Ordos bronzları sonraki yüzyıllarda da MÖ II. yüzyılın başlarından MS III. yüzyılın başına kadar bütün Han devri boyunca üretilmiştir ve etkili olmuştur. Dolayısıyla Hun ve Çin sanatları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan önemli bir malzeme grubu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Hatta Hunlardan sonra MS IV. ve VI. yüzyılda Ordos'ta üretilen bronz eserler bilhassa hayvan üslubu açısından Çin bronzlarını etkilemeye devam etti.[48] Bu arada Karlgren'e göre bu bronzların meydana getirdiği üslup (=Ordos Üslubu) Hsiung-nu kültürüne mensuptur. Ancak teklif edilen tarih büyük Hun devletinin kurulmasından önceki Hsiung-nu'ları kastetmektedir.[49]

---

[48] R. Grousset, *a.g.e.*, s. 41-44.

[49] W. Eberhard, "*B. Karlgren: Some weapons and tools of the Yin dynasty ...*," s. 221; Rawson'da Türk ve Çin hayvan üslupları arasındaki farklılığı vurgulamakla birlikte Ordos bronzları ve

RESİM 8. Turfan'da Tang döneminde yapılmış ve bir Hun akrobatını gösteren toprak figür.

Öte yandan bazı Çin sanatı ürünlerinde Hunların olumsuz anlamda tasvir edildiklerine şahit oluyoruz. Bilhassa Shantung eyaletindeki kabartmalarda çeşitli sahnelerin yanında Hsiung-nu'larla yapılan savaşlar da tasvir ediliyordu. Çinlilerin Hun Türklerine bakışını yansıtan en tanınmış eser ise bir heykeldi. Bu Çin generali Huo Ch'ü-Ping'in (ölm.115) bir Hsiung-nu askerini çiğnemekte olan atının heykelidir. Ancak Ögel'e göre Huo Ch'ü-Ping'in stelindeki bir kabartmada bulunan figür ise Hsiung-nu kökenlidir (Resim 7). Çünkü adamın kılıcının tipi ve asılış şekli Hun tarzındadır ve bu tip kılıç Çin'de yoktur.[50] Eğer doğruysa bu durum sözü edilen

Sibirya hayvan üslubu arasında benzerlik olduğunu belirtir ve sözü edilen bronzların Hunların güçlendiği bir devirde yapıldığını söyler. Bkz. Rawson, *a.g.e.*, s. 179.

[50] Bahaeddin Ögel, *Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. VI, S. 5, Kasım-Aralık 1948, s. 431, Resim 3. Bu resmin çok benzeri T'ang dönemi'ne ait olduğu belirtilen T'ai-tsung'un (ölm. 649 - Göktürk devri) mezar anıtındaki taş kabartmada bulunan süvari tasvirine çok benzemektedir. Ögel'in çizimindeki tasvir çok küçük farklar içerir. Acaba B. Ögel, kitabında atın önündeki süvariyi (belki seyis) kötü bir fotoğraftan yanlış mı çizmiştir? Bu durumda bu eseri Göktürk kıyafeti giysili bir süvari (veya seyis) figürünün bulunduğu T'ang dönemi eseri olarak kabul etmek daha uygun olacaktır. Ama bu durumda dahi eser karşılıklı ilişkilerin mantığını vermesi açısından güzel bir örnektir.

heykelle bir çelişki yaratır. Öte yandan ölü hediyesi olarak yapılan toprak heykellerde Hunlar ve Orta Asyalılar da yer alıyordu (Resim 8).[51]

Diğer taraftan başlangıçta Hun orduları karşısında yenilgiye uğramaktan kurtulamayan Çinliler ordu düzeni, savaş taktikleri ve askerlerin giyimi-kuşamı konusunda reformlar gerçekleştirdiler. Bunun neticesinde Bozkır süvari kıyafeti, silah ve teçhizatı Çin'e girmiş oldu. Statik bir düzene sahip Çin ordusu Hiung-nu süvarilerine karşı dayanamıyordu. Bu durumu engellemek için Çinliler atlı birlikler teşkil ederek bunları okçularla desteklediler. Çin tarzı uzun ve bol kıyafetler hareketi güçleştirdiği için, Hunların ceket, pantolon, kemer ve çizmeden ibaret olan kıyafeti alındı. Sorguçlu başlık ve üç tuğ da Çinlilere geçti. Kemer tokaları bilindiği gibi Muharip Krallıklar dönemi sanatında çok etkili olmuştu.

Bilhassa imparator Vu-ti (86-141) atlı birlikleri Çin ordusunun temeli haline getirdi. O zamana kadar kılıç yerine mızrağı kullanan Çin askerleri artık Türkler gibi kılıç ve süvari süngüsü kullanıyorlardı. Silahların daha kaliteli üretilmesine çalışılarak Hunlara karşı başarı elde etmeye çalışıyorlardı. Çinliler daha üstün durumda olan Bozkır atını da elde etmeye çalıştılar. Mesela MÖ 2. yüzyılın başında, Çin'e Fergana'nın 'kan terleyen atlar' diye ünlenmiş 'göksel atlar'ından (Resim 7) getirildi. Böylece Çin tamamıyla Hunların savaş aletlerini ve savaş usullerini kabul etmek durumunda kalmıştı. Bu silahların ve araç gerecin üzerinde de Türklerin 'hayvan üslubuna' uygun süslemeler bulunuyordu.[52]

MS 386-556 tarihleri arasında Kuzey Çin'de bir devlet kuran Tabgaç (Toba) Türklerinin Türk sanat tarihinde özel bir yeri vardır. Hunların bir kolundan gelen bir hanedanın kurduğu bu devletin sanatı, Türk-Çin sanatı ilişkilerinde bir anahtar rolü oynamıştır.

Tabgaçlar Türk sanatının temel konularını Çin sanatı bünyesine aktardıkları gibi kuvvetli bir Budist sanat meydana getirerek, Çin Budist sanatının temellerini attılar. Bu Budist sanat sonraları daha da gelişerek Çin'in kuzey ve batısındaki Türk topluluklarının sanatına etkide bulunacaktır. Ayrıca Tabgaç Türkleri Çin kültürü bünyesine bilinçli olarak katıldıkları için bir süre sonra Çin'in bir hanedanı haline geleceklerdir. Bu durum da Türk-Çin sanat ilişkilerinin çözümlenmesini zorlaştıracaktır. Örneğin bu durumda Çinlileşmemiş Türkler de Tabgaçları Çinli sayacak ve bilim adamları tarafından kuzey Çin'de geliştirilen sanattan 'Çin sanatı' diye bahsedi-

[51] Bu konularda bkz.W. Eberhard, *a.g.e.*, s. 122.

[52] Franz Altheim, *a.g.e.*, s. 15-17; Grousset, *a.g.e.*, s. 38; ayrıca bkz. Caroline Blunden ve Mark Elvin, *a.g.e.*, s. 67, 69; Michael Sullivan, *a.g.e.*, s. 67.

lecektir.

Tabgaçlar muhtemelen eski Türk inançlarındaki 'mağara kültü'nün etkisiyle ilk Budist mağara tapınaklarını meydana getirdiler.[53] Orta Asya'da bütün sanat literatüründe önemle sözü edilen resim, heykel ve diğer sanat uygulamalarının yer aldığı Yun-gang (Yün-kang = Bulut Tepe, 5. yüzyıl ortası), Longmen (Lungmen = Ejderha Kapısı, 5. yüzyıl sonu) ve Tun-Huang (4. yüzyıl sonu) mağara tapınaklarını inşa ettiler. Sonraki Çin sülaleleri ve başkaları da bu tapınakları geliştirerek yeni sanat eserleri eklediler.

Bu mağara tapınaklarının içlerindeki eserlerde görülen üsluplar bize sanat açısındanTabgaçların yavaş yavaş nasıl Çinlileştiklerini de göstermektedir. Nitekim Tabgaçların 386 yılında kurdukları Pingcheng (Datong/Ta-t'ung) şehrinin 18 km kadar batısında bulunan bir vadideki kum taşından bir yamaca oyulmuş Yungang mağara tapınaklarında (İlk çalışmalar MS 460-494, olgun Wei üslubu MS 500-535 yılları) 1-15 numarayla belirlenmiş olanlar biraz geç tarihli olup, buralarda Çin sanatı etkilerinin iyice hissedildiği görülür.[54]

Esasında mağara tapınakları tamamen bir mağara sayılmaz. Erken örneklerde giriş kısmı dışarıda olan ve burada bir Buda heykelinin bulunduğu örnekler vardır. Giriş böylece bir hazırlık mekânı gibi düzenlenmiştir. Ancak ana kaya da içeriye doğru nişler veya hücreler oluşturacak şekilde oyulmuştur. Genel olarak XVI-XX numaralı tapınaklar bu şekildedir. Cephe başlangıçta birkaç katlı olarak düzenlenmiş, bazılarında ahşap bir çatı yapılmıştır. XX. Mağara'daki anıtsal heykel, yüzü Gandara heykellerini hatırlatır tarzda yapılmış ünlü bir heykeldir. Hindistan'dan gelen etkiler buraya çoğu kez Orta Asya süzgecinden geçerek ulaşır. Sonraki devirlerde zaman zaman doğrudan ulaşan etkiler de olmuştur.[55] Ancak birçok araştırmacının da dediği gibi yenilikler de vardı.

---

[53] W. Eberhard bu hususta "... Mağara mabedleri tesis etme meylinin, To-ba'larda mevcut olup sonradan Budist şekilde bir tadile uğramış eski, yerli bir mağara diniyle ilgili olmasını pek mümkün sayıyorum," demektedir. Bkz. Wolfram Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları* (Çev. Nimet Uluğtuğ), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s. 80; yine Eberhard bir makalesinde Toba'ların "kabile mağarası"ndan söz eden bir efsaneleri bulunduğunu ve Yün-kang mağaralarının bir mağaradan gelmiş Toba'ların ataları için kült yeri olduğunu belirtmektedir. Bkz.W. Eberhard, "Toba Devrinde (385-550) Buddhist Kilisesinin Ekonomik Önemi," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. IV, S.3, Mart-Nisan 1946, s. 301.

[54] Y. Çoruhlu, *a.g.e.*, s. 127-128; ayrıca bkz. Caroline Blunden ve Mark Elvin, *a.g.e.*, s. 109-110; tarihler L. Sickman ve A. Soper'e göre verilmiştir. Bkz. Laurance Sickman-Alexander Soper, *a.g.e.*, s. 87.

[55] bkz. Michael Sullivan, *a.g.e.*, s. 107, 112.

Başlangıçta özellikle (Buda'yla ilgili) heykeller ve resimlerdeki tasvirlerde, eserlerin biraz donuk ifadeli olduğunun görülmesi, Orta Asya etkilerinin henüz tam kavranamadığını ve bir acemilik devresinin söz konusu olduğunu gösteriyor. Yüzde bir gerginlik vardır. Gözler yüz derisinde ince dar bir yarık şeklindedir. Göz kapakları sıkı ve gergindir. Çapraz bacaklar, kollar, yumurta (stupa) biçimi baş ile vücut katı bir şekilde simetriktir. Genellikle elbise-kumaş katları sert bir biçimde ifade edilmiştir. Giysi sıkı sıkıya gövdeye yapışmış olmakla birlikte, gövde anatomisinin izleri belli olmamaktadır. Bu sert görünüme rağmen Mandorla canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu anlayış Tabgaçlar devri içinde gelişti ve zaman içinde dalgalanmalar olmakla birlikte kendine özgü bir tarza ulaştı. Ve sonunda Çinli bir karaktere büründü.[56]

J. Gaston-Mahler'e göre bu mağara tapınaklarının inşasında Türkler ve Çinliler birlikte çalıştılar. Buradaki Buddha ve ikinci derecedeki ilahların tasvir şekli Hind sanatından ilhamını almakla birlikte yeni özellikler de içeriyordu. Bilhassa gölgeışık vasıtasıyla hacimleri belirleme, yerini grafik kontur belirleme tarzına bırakmıştır. Bu üslup hem eski Türk sanatı ve hem de Çin sanatı için karakteristiktir.[57]

Bu tapınaklar Tabgaçlardan sonra gerek Çinliler gerekse bozkır kavimleri tarafından kullanıldılar. Örneğin Türk olan Şato (Sha-to) sülalesinin hükümdarları, mağarada tanrıya kurban sunan Hunlar gibi, Lungmen mağara tapınaklarında tören düzenliyor ve kurban sunuyorlardı.[58] Bu tapınaklarda daha ziyade Buddha olma ayrıcalığına erişen prens Siclarta'nın (Siddhartha), Buddha olmadan evvel yaşadığı hayatına dair tasvirler ve eserleri vakfedenlerin portreleri görülür.[59]

Ayrıca Kansu'daki Tunhuang Budist Mağara Tapınakları da yine Tabgaçlar gibi Hunların bir kolu olan ve Çinlilerin Göktürklerin atası olarak kabul ettikleri belirtilen Tsü-kü Hunları tarafından yaptırılmıştı. Bu tapınakların inşası Tabgaçlar tarafından devam ettirildi.[60] Tunhuang'daki 22 mağarada bulunan resimler Kuzey ve Batı Wei dönemine aittir. Burada Buda'nın heraldik tasviri, katı ve sağlam bir şekilde ele alınışı ve duvarların yüzeyinin dekoratif amaçlara yönelik olarak kullanılması

---

[56] Bkz. Laurance Sickman-Alexander Soper, *a.g.e.*, s. 86-90.

[57] Gaston-Mahler bunu Çin zevkine uygun ahenkli çizgiler olarak niteler ve köşelerin keskinliğinin yumuşatılması hususunda Orta Asya Bozkır topluluklarının payının olduğunu söyler. Bkz. Jane Gaston-Mahler, *a.g.m.*, s. 118-119.

[58] W. Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 255.

[59] J. Gaston-Mahler, *a.g.m.*, s. 119.

[60] J. Gaston-Mahler, *a.g.m.*, s. 119.

Orta Asya ve belki de İran'dan gelen etkilere işaret etmektedir. Hint etkisi yine Orta Asya vasıtasıyla gelmiş olmalıdır. Burada da diğer tapınaklarda olduğu gibi Jataka hikâyelerinden sahneler, Budist teslis resimleri, yaşantı sahneleri, Buda ve Bodisatva tasvirleri görülmektedir.[61]

Çinlileşerek Vey (Wei) hanedanı adını alan Tabgaçlar bilhassa Topa Siun'dan (432-465) itibaren Budizm'in kuvvetli savunucuları olmuşlar ve Lo-yang'da 1300 civarında pagoda'nın inşasına müsaade etmişlerdi. Topa Hong I hükümdarlığı terk ederek bir Budist rahip olmuş; Hindistan'a ünlü gezgin Song-Yun'u da Topa Kiao'nun dul karısı Hu (518-528) göndermişti.[62] Tabgaçların yarattığı bu önemli kültür ve sanat daha sonraki Çin devirlerini büyük oranda belirlediği gibi, Göktürk ve Uygurlar üzerinde de çok etkili olmuştur.[63]

Daha ziyade Çin'deki Sui ve Tang dönemleri arasında (580-906) Türk sanat tarihinin büyük dönemlerinden bir diğeri olan Göktürk devrinde (MS 552-745/753) Türk sanatı ve arkeolojisi evvelki çağlara uygun olarak sürerken, bazı yeni gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Örneğin heykel sanatı daha yaygın bir hale gelmiş, kurganların yanında yer üstünde yapılan mezar külliyeleri ortaya çıkmış, kaya resimleri artmış, gözetleme kuleleri gibi askeri mimarlık örnekleri yanında Ordu-kent tipi şehirlere de daha fazla yer verilmiştir.

Çince 'kyei' veya 'kuei' karakterinden geldiği sanılan 'kuy' kelimesi Tuncer Baykara'ya göre 'köy' kelimesinin ön şekli olmalıdır ve (Göktürk ve Uygur devrinde) savaşa giden Türk erkeklerinin kadınlarının korunduğu yer ile veya Türklerle evlenen Çinli hanımların sürekli iskân edildikleri yerler ile ilgili olarak kullanılmış olmalıdır. Bu nedenle şehircilik tarihimizle ilgili olarak bu kavramın önemi vardır. Bu tip yerlerin Hun devrinde de görüldüğünü daha evvel belirtmiştik. Öte yandan Türk-Çin sınırlarındaki Pazar yerleri de zamanla yerleşme yeri haline gelebiliyordu. 'At Pazarı Şehri' olarak anılan yer bunlardan birisidir.[64]

Ancak Göktürk devri sanat ve arkeolojisi, maalesef Hun devri kadar bile araştırılmamıştır. Bu nedenle üzerinde durduğumuz konu bakımından da çok kesin ve ayrıntılı şeyler söylemek pek mümkün olmayacaktır.

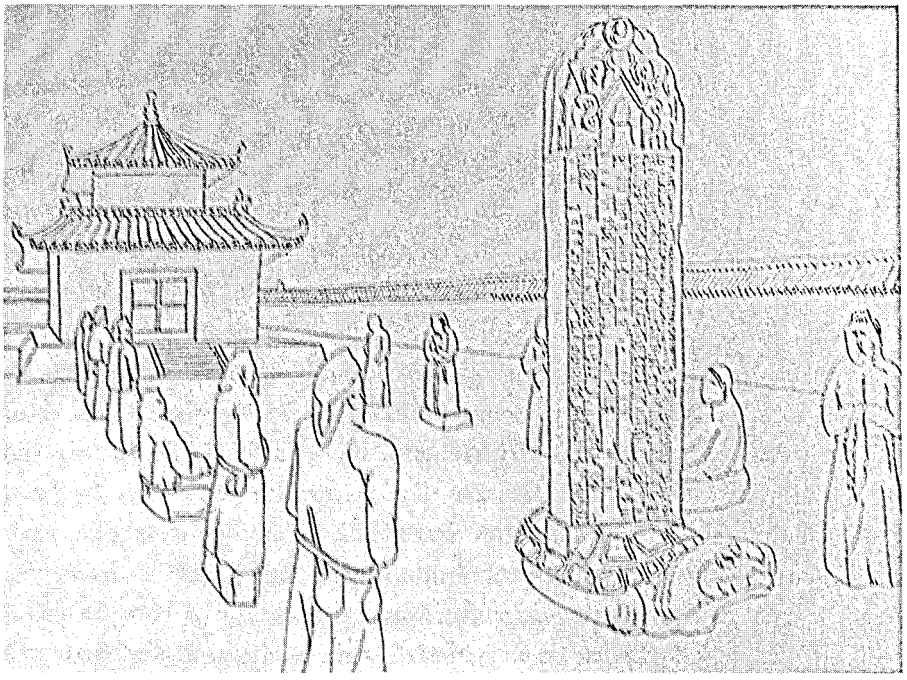
---

[61] Michael Sullivan, *a.g.e.*, s. 112-113.

[62] Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi* (Çev. Galip Üstün), Milliyet Yayınları, İstanbul 1998 (6. Baskı), s. 38-39.

[63] Emel Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi*, s. 136-137.

[64] Tuncer Baykara, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Akademi Kitabevi, İzmir 1997, s. 48-49, 54, 155.

RESİM 9. Kültigin Külliyesinin rekonstrüksiyonu (E. Nowgorodowa'dan). Bu külliye ve öndeki kitabe taşı Çin'deki örnekleriyle karşılaştırılmıştır.

Bununla birlikte birçok sanat ve mimarlık unsurunun Çin sanatı ile ortak yanları varmış gibi görünmektedir. Her ne kadar Orhun Kitabeleri Çin etkisinden bilhassa Budizm'den sakınıldığına tanıklık ediyor ise de çeşitli belgeler bazı hükümdarların Budizm'e de meylettiğini gösteriyor.

Sonra bilhassa Kültigin mezar külliyesinin (731) (Resim 9) kitabesinde olduğu gibi, Göktürk hükümdarı Bilge Kağan'ın bizzat kendisinin külliyenin inşası sırasında yardımcı olmak üzere Çin hükümdarından sanatçılar getirttiği belirtilmektedir. Ancak yabancı araştırmacılar gerek Bilge Kağan'ın ve gerekse Çin yıllıklarındaki bazı ifadelere dayanarak bu ve benzeri külliyelerde Çinlilerin yaptıkları eserleri ve Çin etkisini abartmışlar; nispeten –belki işlevi gereği– kaba yapılmış eserleri Türklere, ince işçilikle yapılmış eserleri de (bilhassa tören yolundaki heykelleri ve bark içerisindeki freskoları) Çinlilere maletme gayreti içinde olmuşlardır. İlgili kişilerin ölümü üzerine yapıldığı için bizim mezar külliyesi diye andığımız bu yapılar içlerinde anma törenleri düzenlendiği ve kurban sunulduğu için bazı araştırmacılar tarafından tapınak olarak addedilmiş ve yakın dönemlerde Çin'de yapılan benzerleri

ile aralarında ilişkiler kurulmuştur.

Öte yandan bir kaplumbağa kitabe üzerine dikilmiş veya bazen (Tonyukuk Külliyesi'nde olduğu gibi) hanedandan olmadığı için doğrudan doğruya toprağa sokulmuş, tepesi ejder takı şeklinde düzenlenmiş kitabe taşlarına, önce Tabgaçlar'da ve daha sonra başka devirlerde mezar taşı olarak rastladığımız için, bu kitabelerin biçimsel oluşumu Çin sanatına dayandırılmıştır. Ancak şu ana kadar söylediklerimizin ışığında bu değerlendirmenin yeniden ele alınması gerekmektedir.[65]

Kültigin kitabesini şekil olarak çağrıştıran stellerin örnekleri Tabgaç (Wei Hanedanı) devrinde Çin'de görülebilir.[66]

Böyle bir örnek olan Lung-men mağara tapınakları topluluğundan Pin-yang mağarasındaki 'erken Wei üslubundan' biraz farklı bir stel, Orta ve İç Asya'nın kendi öz üslubu olan grafik tarzda bir ifadeye sahiptir. Muhtemelen MS 535-540 yıllarına aittir. Derin niş içinde Buda, Bodisatva ve bunlara hizmetle görevli keşişler bulunur. Stelde ayrıca iki gardiyan figürü ile iki heraldik arslan ve bir stilize ağaç tasviri bulunmaktadır. Yukarıda melekler müzik icra ediyorlar ve Buda'nın bulunduğu 'Prabhitaratna' stupasının üstüne doğru alçalıyorlar. L. Sickman ve A. Soper' in sözünü ettiği ve Nelson Galeri'de bulunan bu stel[67] genel biçim açısından Kültigin mezar külliyesindeki Kültigin kitabe taşı ve benzeri stel tipi kitabelerle karşılaştırılabilir. Göktürk külliyelerindeki bu tip taşlara daha çok benzeyen örnekler de vardır. Bunlar tepesinde, Kültigin külliyesindeki ve benzeri örneklerde olduğu gibi ejder kabartmaları bulunan ve kaidesinde kaplumbağanın yer aldığı örneklerdir. Bu biçim, Türk ve Çin mitolojilerinde temelde Dünya/Evren sembolizmiyle ve buna bağlı olarak uzun ömürlülük, ölümsüzlük gibi kavramlarla alakalıdır.[68]

Kültigin (732) ve diğer mezar külliyelerindeki kaplumbağa kaideli stel/mezartaşında kemer oluşturan ejder şeklini andıran tasvirlere (Resim 9) Çin'de en erken Han Sülalesi zamanında rastlıyoruz. Söz konusu olan Shantung Chiahsiang'daki, Wu

---

[65] Bu konuda genel olarak bkz. Yaşar Çoruhlu, *Kültigin'in Baş Heykelinin İkonografik Bakımdan Tahlili*, Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.1, İstanbul (Aralık) 1991, s. 118-138, özellikle dipnot 17; Bu konuda ayrıca bkz. Emel Esin, "Ötüken İllerinde MS Sekizinci ve Dokuzuncu Yüzyıllarda Türk Abidelerinde San'atkâr Adları," *Türk Kültürü El -Kitabı, İslâmiyetten Önceki Türk San'atı Hakkında Araştırmalar*, C. II, Kıs. 1 a, İstanbul 1972, s. 44-58; Bahaeddin Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 166, 168.

[66] Bu hususta bir tartışma için bkz. Emel Esin, *Ötüken İllerinde...*, s. 47-49.

[67] Laurance Sickman-Alexander Soper, *a.g.e.*, s. 107.

[68] Karşılaştırma yapılabilecek iki güzel örnek için bkz. Anonim, *Mythologies des montagnes, des forets et des iles*, Librarie Larousse, Paris 1963, s. 124-125.

aile mezarındaki taoist konulu levhalardır. Kültigin kitabesinden geç tarihli olmakla birlikte Sian-fu'da bulunan VIII. yüzyılın son çeyreğine ait Nasturi eseri ise kemer şekli oluşturan ejder kabartmalarıyla, genel olarak Kültigin kitabesini andırmakta ve bu tip taşların Türk ve Çin sanatlarında uzun zaman yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Beyhan Karamağaralı, bu taşlar ile Türkiye'deki Türk mezartaşlarının en ünlülerinden olan Ahlat mezartaşlarındaki taşın tepesinde kemer formunda ejder oluşturan örneklerle ilişki kuruyor.[69]

Çin'de bulunan, Tabgaç devrinden (Kuzey Wei hanedanı sonundan) itibaren karşımıza çıkan mezar anıtlarında da benzerleri görülmüş olan ve ölüye ait bir taş mezar kanepesi (veya ölü yatağı) Kuzey Ch'i hanedanı üslubundaki eserlerden biraz farklı, ama konumuz bakımından ilginç bir örnektir. Bu taş eserin arkasında maiyetiyle birlikte, Orta Asya Tarzı'nda yabancı bir soylu kişi (hükümdar?) atı üzerinde görülüyor. Yan panolarda ise bir eğlence sahnesi görülüyor. Misafirler Orta Asya'da bugün de gördüğümüz sığ kaselerden veya ritonlardan içki içiyorlar. Oldukça kalabalık kompozisyonda süsleme ögeleri de var. Mimari korniş süslemeleri ve kimi özellikler Sasani İranı ile ilişkili olarak kabul ediliyor. Gerek kalabalık kompozisyon, statik ve gergin yapı, çerçeve yapan bordürler Çin estetik anlayışına yabancıdır. Araştırmacılara göre bu taş mezar kanepesi, bir Türk'e veya Orta Asya'ya ya da –bize göre daha uzak bir ihtimal olarak– İranlı bir yüksek rütbeli şahsa ait olmalıdır.[70]

Bu devirde Türk-Çin mimarisinin ortak konularından biri de Türklerce Kargu veya Karguy gibi isimleri olan ve belirli aralıklarla bilhassa sınır bölgelerinde inşa edilmiş, gözetleme veya tehlikeyi haber veren işaret kuleleridir. Bu kulelerin kökeni büyük ihtimalle Çin mimarisi olmakla birlikte bunlar Türkler tarafından da yaygın olarak inşa edilmiştir.[71]

---

[69] Karamağaralı, bu fikrine dayanak teşkil etmek üzere bizim de yukarıda söz ettiğimiz örnekleri O. Siren ve A. Von Wening'in çalışmalarına dayanarak veriyor. Bkz. Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Kültür Bakanlığı yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 77, dipnot 283-286. Örnekler için genel olarak bkz. s. 74-79; söz konusu eserin ilk baskısı Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü San'at Tarihi Serisi'nin ilk kitabı olarak Ankara'da, 1972'de yapılmıştı.

[70] Bazı yorumlarla aktardığımız bu eser için bkz. Laurance Sickman-Alexander Soper, *a.g.e.*, s. 120-121.

[71] Bkz. Nejat Diyarbekirli, "Türk Askeri Mimarisinde Gözetleme Kuleleri," *Ars Turcica Akten Des VI. Internationalen Kongresses Für Türkische Kunst München Vom 3. Bis 7. September 1979*, Editio Maris, München 1987 (Ayrı basım).

Öte yandan Göktürk devrinde Doğu ve Batı Türkistan'da yapılan duvar resimleri, Hun devrinde olduğu gibi zaman zaman Çin sanatından bazı etkiler almış ve bilhassa Kotan ve Kuça gibi merkezlerdeki duvar resimleri ve heykel sanatı ise Çin'e tesirlerde bulunmuştur. Bu resimlerin belli bir kısmı belki Hun ve Göktürk sanatçıları tarafından yapılmış, bir kısmı da Göktürklere bağlı şehir devletleri veya başka devletlerin sanatçıları tarafından meydana getirilmiştir. Bununla birlikte ortaya çıkan Orta Asya resim, heykel ve mimarlık sanatı bilhassa sonraki Uygur devrinde Türk sanatının önemli konularını oluşturacak ve sanat tarihçileri tarafından Uygurlardan hemen önceki devreye 'erken Türk üslubu' ve Uygur devresine de 'geç Türk üslubu' denilecektir.[72]

MS 630 tarihinde Kotan şehri hükümdarı (Göktürk Yabgusu?) tarafından Ch'ang-an'a gönderilmiş olan Wei-ch'ih Po-chih-na ve oğlu Wei-ch'ih I-seng iki Orta Asyalı sanatçı olarak Çin sarayında faaliyet gösterdi. Çin geleneğinden farklı üsluba sahib olan ve hayranlık uyandıran birçok Budist fresko onun ve oğlunun imzasını taşır. Söz konusu sanatçılar bu dönemin Çin sanatına büyük etkilerde bulundular (Resim 10).[73]

Yine daha önceki devirlerde söz konusu olduğu gibi, Çin mezarlarına konulan 'üç renk tekniği' diye adlandırılan bir teknikle sırlanmış bazen de el ile boyanmış küçük heykeller arasında (seyisler, musikişinaslar, rakkaseler vb.) Göktürkleri gösterenler de vardı.[74]

Sui ve Tang sülalesi dönemlerinde Çinliler kendi geleneklerinden uzaklaşmış ve

---

[72] Göktürk ve Uygur sanatı hakkında genel olarak bkz. Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir...*, s. 83-125. Orta Asya'nın duvar resimleri açısından Çin'e etkisi üzerine yazan Eberhard, Çinlilerin tanrı tasvir etmesini bilmediklerinden tapınaklarındaki resimleri Orta Asya sanatçılarına yaptırdıklarından söz etmektedir. Çinli sanatçılar bu resimleri yapmayı Orta Asyalı sanatçılardan öğrendiler. Orta Asya örneklerinin tesiri altında kalan en önemli T'ang ressamı Wu Tao-tse'dir. Dolayısıyla Çin sanatına giren bu özelliklere göre yargıda bulunup Orta Asya duvar resimlerini Çin etkili olarak düşünmek hatalıdır. Bkz. Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 222, Resim 24. Yabancı bir kısım bilim adamları Orta Asya'nın Budist sanatının eklektik bir tarza sahip olduğunu ve Greko-Romen (Baktirya), İran, Hind etkilerini gerek resim gerekse diğer alanlarda Çin'e aktardığını söylemektedirler. Yani onlara göre Türklerin (Göktürkler ve Uygurlar vd.) ve diğer Orta Asyalıların sanat alanındaki rolü "taşımacılık"tan ibarettir. Daha önce belirttiğimiz gibi, yabancılar bütün Asya Türk sanatları ve hatta genel Türk sanatı için de böyle (ve bizce çok hatalı) düşünmektedirler. Orta Asya Budist sanatının iddia edilen bu katkıları için örnek olarak bkz. Robert E. Fisher, *Buddhist Art And Architecture*, Thames and Hudson, London, Singapore 1993, s. 86-90

[73] Laurance Sickman-Alexander Soper, *a.g.e.*, s. 160,164.

[74] J. Gaston-Mahler, *a.g.m.*, s. 120.

Türkler gibi giyinmeye ve hanımlar dahil olmak üzere yaygın olarak ata binmeye başlamışlardı. Bunu yukarıda sözü edilen figürlerden de anlıyoruz. Kıyafet sadece sarayda Çinli kıyafeti idi. Ancak dışarda Bozkır kıyafetinden etkilenen elbiseler giyiyorlardı. Bu hususta ayrıca Çin resmi tarihlerinden *Chiu T'ang-Shu*'nun 'Arabalar ve Giyim Üzerine Risale'sinde K'ai-yüan devri (713-742) devrinin başlarında saray kadınlarının yüzleri açık, Orta Asya başlıkları giymiş olarak, atlı arabalara bindikleri ve aniden hızlandıklarında saçlarının açıldığı anlatılmaktadır. Ayrıca bunların bazısının (muhtemelen bozkır tipinde) erkek elbisesi ve çizme giydikleri de belirtiliyordu. Daha sonra Uygurlarda da görüleceği üzere, Göktürk devrinde Türk müziği Orta Asya'ya yayıldığı gibi Çin üzerine tesirlerde de bulundu. Bu tesir ilk olarak Çin imparatoru ile evlenmeye gönderilen Göktürk kağanı Mu-han'ın kızının maiyetindeki müzisyenler yoluyla Çin'e girmişti. Müzik icrasında kullanılan çeşitli aletler daha çok etnoğrafik malzeme olmakla birlikte, kısmen konumuz kapsamındadır.[75]

RESİM 10. Tunhuang'dan Tang devrine (618907) ait olarak kabul edilen ve Gök Kralı'nı tasvir ettiği söylenen boyalı toprak heykel. Tunhuang, 46. Mağara Tapınağı. Heykel Alp tipinden etkilenmiş Orta Asya Türk etkilidir.

Öte yandan çeşitli Türk devirlerinde kullanılan hayvan takviminin Türklerden Çinlilere geçtiğini savunan araştırmacıların yanında Çinlilerden Türklere geçtiğini iddia edenler de vardır. Her bir yılına bir hayvanın ismi sembol olarak verilen bu takvim, Çinlilerde ve Türklerde yüzyıllar boyunca bazı uygulama farklarıyla birlikte kullanılmıştır.[76]

---

[75] Emel Esin, *Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhalar*, s. 8; ayrıca J. Gaston-Mahler, *a.g.m.*, s. 120; Michael Sullivan, *a.g.e.*,133.

[76] Bkz. Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi*, s. 64, 79; Bu takvim hakkında ayrıntılı olarak bkz. Osman Turan, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, İstanbul 1941; öz bilgi için ayrıca bkz. Yaşar Ço-

745 Yılında Ötüken merkez olmak üzere bir devlet kuran Uygurlar, Bozkır Kültürü ağırlıklı ilk dönemlerini yaşadıktan ve 840 yılında Kırgız Türklerine yenildikten sonra, Doğu Türkistan'ın çeşitli şehirlerine göç ederek Turfan ve Kansu bölgelerinde devletler kurdular. Uygurlarla ilişkide bulunan Çin sülaleleri ise kısmen Göktürk devrini ilgilendiren T'ang sülalesi ile Sung sülalesi (960-1280) idi.

Uygurların siyasi faaliyetleri Çin ile sıkı sıkıya ilişkileri gerektiriyordu. Zaten Çinli prensesler vasıtasıyla arada akrabalık da sağlanmıştı. Türkler kuvvetli oldukları zamanlarda bu akrabalık ilişkilerine dayanarak Çin üzerinde hak iddia ediyorlar ve sıkıştıklarında Çin imparatorlarına yardım ediyorlardı.[77]

Bunun en tipik örneği Çin imparatoruna isyan eden, aslında soyca bir Türk olan ünlü Çinli general Ngan Lu-Şan'a karşı Uygur hükümdarı Bayan Çor'un oğlunu Çin'e göndererek işgal edilen başkentleri Çin'in lehine kurtarması ve isyanı sona erdirmesidir. Uygurlar 762-770 yılları seferleri ile Çin'i kendilerine bağımlı duruma getirmiş ve yapılan anlaşmalarla Çin'den at karşılığında ipek almışlardı. Tabi bu alışveriş Çin'in pek işine gelmemişti.[78] Bu dönemde karşılıklı sanat ve kültür etkileşimi Türklerin lehine gerçekleşmiş olmakla birlikte, zayıf düşülen dönemlerde bu etki tersine çevrilmiştir.

Uygurlar kendilerinden önceki, artık Türkleşmiş Orta Asya sanatlarının büyük birikimini üstlendiler. Bozkır kültürünün unsurlarını tamamiyle terk etmeden yerleşik kültür ağırlıklı bir uygarlık anlayışı gerçekleştirdiler.

Böylece Uygur Türkleri resim, heykel, mimarlık ve çeşitli sanat alanlarında büyük gelişmeler gösterdiler (Resim 11). Bilhassa Klasik Uygur üslubu diyebileceğimiz ve siyasi bakımdan da kuvvetli oldukları devirde, Çin sanatı dahil olmak üzere çevrelerine büyük etkilerde bulundular. Ancak özellikle Çin'e yakın bölgelerde, meselâ Kumtura, Koço, Bezeklik ve Turfan grubu fresklerinde bir miktar Çin etkisinin bulunduğu da bazı araştırmacılar tarafından ifade edilir (Resim 12).[79]

Ancak bu etkiler aslında kaynağını Tabgaç devrinden alır. Ve söz konusu bölgelerdeki çeşitli Uygur sanat eserlerinin bir kısım örnekleri de Çin sanatını etkilemiştir. Resimlerde görülen kıyafetler, saç şekilleri zaten Göktürk devrinden beri Çin sanatına ve genel olarak Orta Asya'ya etkide bulunuyordu. Ancak zaman zaman

---

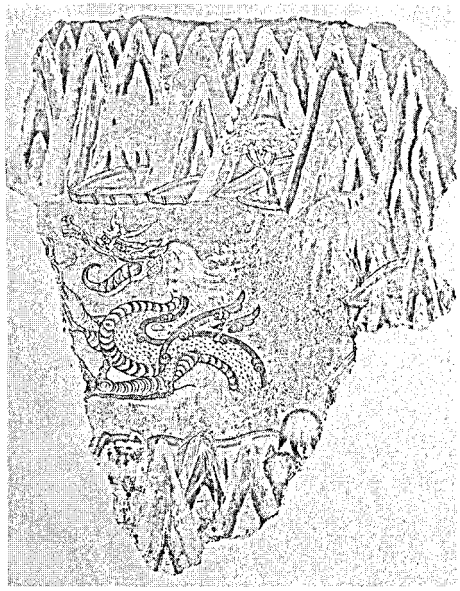
ruhlu, *Türk Mitolojisinin ABC'si*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999, s. 243-249.

[77] Bu konuda bkz. Gülçin Çandarlıoğlu, *Uygur Sarayına Gelin Giden Çinli Prensesler ve Bunun Arkasındaki Politik Gerçekler*, Tarih Dergisi, Sayı 28-29'dan ayrı basım, İstanbul 1975.

[78] Jean Paul Roux, *Türklerin Tarihi*, s. 91-92.

[79] R. Grousset, *a.g.e.*, s. 107.

Türk soylularının giydiği Çin tarzındaki uzun merasim elbiseleri de karşı yönden gelen bir tesiri ifade eder. Ayrıca dine ve mitolojiye ait daha önceki dönemde gelişmeye başlayan bazı ikonografik tasvirler de Çin'e tesir etmişti. Bunun en ilginçlerinden biri Türkçe olarak *küzetkici* diye anılan Lokapâla tasvirleridir (Resim 10). Türkler eliyle bir alp-ilah şekline sokulan ciddi ve sert görünüşlü, hatta korkutucu bir görünümde resmedilen veya heykeli yapılan bu dini ve mitolojik şahsiyet bu tasvir tarzıyla Çin sanatı'na etkide bulundu.[80]

RESİM 11. Klasik Uygur üslubunda duvar resmi. 10. yüzyıl. Bezeklik. 19. Mağara Tapınağı. Dağlar arasında sıkışmış bir gölde Gök ejderi. Ejderha Türk sanatı'nda da Çin sanatındakine benzer şekilde ve yoğun olarak tasvir edilmiştir (M. Bussagli).

Öte yandan genel olarak bakıldığında Uygur Türkleri 9. yüzyılda girdikleri değişik dinlerin ikonografisine ait resimleri (Budist, Manihaist, Nasturi) geliştirerek kendilerine özgü bir üslup yarattılar. Parlak renklerin kullanımı (kırmızı, sarı, yeşil, turuncu gibi) arttı. Grafik teknik ön plana çıkarak tasvirler yoğun ayrıntılardan arındı. Kısmen realist bir ifade ortaya çıktı. Portre eğilimi başladı. Buda veya tanrı tasvirleri çoğu kere Uygur yüz tipinde yapıldı.[81] Bugün bu resimlerden tarihsiz olanları Uygur yüz tipiyle kabaca tarihleyebiliriz.

Resim sanatı dışında da örneğin tapınak mimarisinde karşılıklı etkiler söz konusudur. Bilhassa Maniheizm'in resmi devlet dini olmasından sonra Uygurlar tarafından Çin içlerindeki Uygur kolonilerinde çok sayıda tapınak inşa edilmişti.[82] Ancak Çin içlerinde yerleşen Budist Türkler daha çok sayıda olmalıdır. Çünkü Maniheizm daha çok hükümdar ve saray maiyetinin bir kısmı tarafından benimsenmişti. Bunlar Uygur Türk devletinin siyasi gücü kadar sanat ve mimarlık alanındaki etkisine de

[80] Emel Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi*, s. 138-139.

[81] Genel olarak bkz. J. Gaston-Mahler, *a.g.m.*, s. 124.

[82] Bkz. B. Ögel, *Islamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 350.

işaret etmektedir.

Konumuz el sanatları bakımından da irdelenebilir. Mesela en erken devirlerden beri (neolitik dönemden itibaren) Çin sanatında yaygın olarak kullanılan yeşim taşı, daha ziyade Uygur bölgesinden Hotan'dan getiriliyordu. Çeşitli tipleri olan bu taşın başlıca iki şekli beyaz ve yeşil yeşim taşları idi. Bu taş erken devirlerden beri Çin'in sanatında olduğu kadar mitolojisinde de önemli yer tutmuştur.[83]

RESİM 12. İbadet eden Bodisatvalar ve dilencilerle birlikte Avalokitesvara'yı gösteren duvar resmi. Tamamiyle Çin tarzındadır. Tunhuang, 57. Mağara Tapınağı. Tang dönemi (618907)

Öte yandan Sung dokumacılarının Çin'de ilk kez uyguladıkları duvarlara asılan ipek dokumalar aslında Orta Asya'da Uygurlardan evvel bulunmuştu. Bazı araştırmacılar bunun Soğdlular tarafından icat edildiğini söylüyorsa da, bu hususun araştırılması gerekmektedir. Daha sonra Uygurlar tarafından geliştirilen bu tarz ipek duvar işlemeleri, 11. yüzyılın başında Çin'e girmiştir, ancak aslında bugün bütün Orta Asya Türk ülkelerinde kullanılan (Kırgızistan'da Tuşkiiz deniyor) bu duvar örtülerinin esası, proto-Türk ve Hunlardan beri çadır veya mezarların duvarlarına asılan dokumalardan ortaya çıkmış olmalıdır.[84]

Uygurlarda bilhassa Budizm'in yanında Maniheizm'in de devlet dini olarak kabulü sanat alanındaki gelişmeyi hızlandırmıştı. Fakat Lamaist üslup olarak anılan geç devirde Uygur sanatı klasik özelliklerini kaybetmeye, Tibet ve Çin etkileri artmaya başlamıştır. Daha sonraki geç dönemlerdeyse zaten (13. yüzyıl başı) Uygurlar İslamiyeti kabul ederek başka bir uygarlık dairesi içine girdikleri için, Çin etkilerinden uzaklaşmışlardır.

---

[83] Caroline Blunden ve Mark Elvin, *a.g.e.*, s. 84; Irene M. Franck ve David M. Brownstone, *a.g.e.*, s. 45.

[84] Bu hususta bkz. Michael Sullivan, *a.g.e.* s. 179.

Bu çalışmamızda İslamiyetin kabulünden sonraki Asya Türk Sanatı veya genel anlamda Türk Sanatı ile Çin Sanatı ilişkileri üzerinde durmayacağız. Zaten bu ilişkilerin zayıfladığını belirttik. Ancak burada yine de bir iki husus üzerinde durmakta fayda vardır.

Nitekim İslamiyetten sonra Türk sanatında görülen Asyatik özellikler bazı araştırmacılar tarafından, maalesef –İslamiyetten önceki ve hatta sonraki Orta ve İç Asya Türk sanatlarını ve arkeolojisini bilmediklerinden dolayı– (bilhassa oryantalist düşüncelerden ötürü) İran, Hind ve Çin sanatına bağlanmaktadır. Oysa yukarıda belirttiğimiz ve kısmen de aşağıda işaret ettiğimiz gibi, Türk sanatı ve mimarisinin çeşitli özellikleri Orta ve İç Asya Türk sanatlarına bağlanır. Çin, Hind ve İran'ın eski sanatlarında görülen konulara paralel olarak Türk sanatına has bir üslupla ele alınmış bir kısım konular ve motifler Türk sanatının da malıdır.

Örneğin Türk tasvir sanatında bir ejder motifi görüldüğünde kaynak olarak hemen Çin sanatına, bir Simurg motifi görüldüğünde ise İran'a müracaat edilir. Oysa bu ve benzeri motifler yüzyıllarca Türk sanatlarında da uygulanmıştır. Ejder Çin'e paralel olarak en erken devirlerden itibaren Türk sanatında da görülür. Hal böyleyken örneğin Anadolu Türk sanatında bulunan ejder tasvirlerini Çin veya Uzak Doğu kapsamı içinde değerlendirmek, hatta Asya sanatları gibi bir grup içine sokmak yanlıştır. İşin doğrusu önce bu motifin Türk sanatı devirlerinde nasıl göründüğünü ortaya koyarak ana bağlantıyı tespit etmek, ondan sonra 'karşılaştırmalı sanat tarihi' yaparak diğer toplumların sanatındaki yerinden bahsetmektir. Başka bir deyişle Türk Sanat Tarihi'ni, sanat tarihi disiplininin yöntemleriyle araştırmalı ve dünya sanat tarihi kapsamında bir yere yerleştirmeli, ancak Türk toplumunun sanatı olarak aynı zamanda Türkoloji biliminin içerisinde de yer aldığını kabul etmeliyiz.

İslamiyetin ilk dönemlerinden itibaren çeşitli İslâm Sanatlarına –bu arada Türk İslâm Sanatı'na– Çin sanatından gelen en büyük etki Çin porselenleri vasıtasıyla olmuştur. Seladon denilen kaplar ve ilk porselenler Sung sülalesi devrinde ortaya çıkmıştı.[85] Ancak aslında benim tahminime göre Tang Hanedanı döneminde (MS 618-907) Çin'dekine benzer porselenler zaten Orta Asya'da da üretiliyordu ve bu bölgelerde gelişen bir Türk çini ve keramik sanatından söz edilebiliyordu. Bu sebeple Çin'in İslam sanatları üzerine bu yönden olan etkisini abartmamak gerekir. Bazı araştırmacıların bütün Türk ve İslam seramiklerinin Çin'deki örnekleri taklit etmekten ibaret olduğu şeklindeki düşünceleri asla doğru değildir.[86]

---

[85] W. Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 256.

[86] Bu yanlış düşünceye örnek olarak bkz. John Carswell, *Çin Seramikleri Sadberk Hanım Müzesi*

Türk İslâm çini-keramik sanatı ve diğer İslâm çini ve keramik sanatları üzerinde, özellikle 14. yüzyılda Çin'de üretilmeye başlanan kobalt mavisinin sır altına uygulandığı (kobalt mavisi 15. yüzyıldan önce İran'dan Çin'e geliyordu; söz konusu yüzyıldan sonraysa Çinliler bunu kendileri üretmeye başladılar) mavi-beyaz çin porselenlerinin etkili olduğu iddia edilir.[87] Ancak Çin porselenlerinin bu büyük etkisi sadece sanıldığı gibi Orta Doğu'daki çeşitli İslam memleketlerine ihraç edilen porselenler yoluyla olmamıştır. Örneğin Osmanlı mavi-beyaz Çini keramiklerine aynı dönemlerde Orta Asya'da yapılan keramikler de, Çin sanatı lehine yorumlanabilecek böyle bir etkide bulunmuş olmalıdırlar.

* * *

Türk ve Çin sanatı ilişkilerinin arka planını din, mitoloji ve inanışlar çevresinde oluşan uygulamalar, simgecilik vb. oluşturmaktadır.

Proto-Türk ve Hun devrinde daha önceki Asya inançları ve uygulamalarından da etkilenmiş olan eski Türk dini temelde evrenselci bir dindi. Hunlardan itibaren bu inanış bütününü Gök-Yer-su ve atalar dini olarak formüle edebiliriz. Bu bütün içinde daha eskiden gelen animist veya totemist izler, şamanizm ve bilhassa büyük devletler zamanında gelişen Gök Tanrı hakimiyetinde bir anlayış söz konusudur. Proto-Türk ve Hun döneminde Çin'e baktığımızda birçok noktada ortak anlayışların söz konusu olduğunu görüyoruz.[88]

Örneğin Gök kültü veya yukarıda söylediğimiz evrenselci anlayış Çinlilerde de vardı. Shang devrinde Türklerde olduğu gibi en büyük tanrı, gök tanrısıydı. Çalışmalarında bu konulara da değinen Eberhard'a göre, Shang devrinin ortalarına doğru, bir astral kült dini inanışlara sızmış ve zamanla bu bir çeşit 'gök dini' haline gelmiştir. Yine onun fikrince bu tesir Türk veya Moğollardan gelmiş olmalıdır.[89]

Gökte bulunanlar yanında, yer tanrıları da vardı. Shang devrinde yine Türkler gibi atalara saygı gösterilen bir atalar kültü mevcuttu. Ölümden sonra yeniden yaşayacaklarına inanıyorlardı. Hayvan kemikleriyle fal bakıyor, proto-Türkler gibi avı önemli bir spor ve savaş talimi olarak gerçekleştiriyorlardı. Bu inanışların mü-

---

Koleksiyonu (Çev. Canan Sılay), Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi Yayını, İstanbul 1995, s. 11.

[87] Bkz. John Carswell, *a.g.e.*, s. 11-12.

[88] Bkz. Emel Esin, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 43, 45-48.

[89] W. Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 31.

him bir bölümü bazı araştırmacılar tarafından proto-Türk bile sayılan Chou (Zhou) devrinde de geçerliydi;[90] ta ki Taocu inanışlar, Konfüçyüsçülük gibi anlayışlar gelişene kadar.[91] Bu sonraki inanışlar Çin'e ait inanışlar veya sistemler olarak gelişmiş ve zaman zaman Türk topluluklarına da etkide bulunmuştur.

Budizm'in Çin'e gelişi ise Orta Asya yoluyla ve Türkler eliyle oldu. Bilhassa bu açıdan Tabgaçların Çin için önemi büyüktür.

Göktürkler Budizm'e karşı direniş gösterdilerse de –daha önce belirttiğimiz gibi–, aralarından bazı hükümdarlar Budizm'e eğilim gösterdiler. Örneğin Taspar Kağanın böyle bir eğilimi olduğu ve ihtimalen Kumtura'daki Budist külliyeyi onun yaptırdığı ve bundan başka tapınaklar da inşa ettirdiği, ayrıca ilk kez Buda'nın simgelerinden olan Aslan'ı unvan olarak aldığı düşünülmektedir.[92]

Ancak yine de Göktürkler genel olarak ele alındığında Eski Türk Dini'ne mensup idiler ve Çin'e bu yönde etkide bulunuyorlardı. Bu dindeki birçok unsur, sözgelimi and içme merasimleri Çin'e gelin giden Kağan Mu-Han'ın kızı ve maiyeti vasıtasıyla ve başka vesilelerle Çin'e girmişti.[93]

Öte yandan Uygur Türklerinin Maniheizm'i devlet dini olarak kabul edişi ve güçlü oldukları dönemlerde Çin topraklarında koloniler kurmaları sanat tarihçileri ve arkeologların önemle üzerinde durmaları gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu üzerinde ne yazık ki ayrıntılı araştırmalar yapılmamıştır. Ancak Çin topraklarında kurulan manastır ve tapınaklar ve bunun beraberinde getirdiği çeşitli sanat dalları, Çin sanatına kesinlikle büyük etkilerde bulunmuştur. Uygurların güçsüz düştüğü dönemlerde bu tapınak mensuplarının hemen Çinliler gibi giyinmeye zorlanması, hatta daha sonra Çindeki Uygur manastır ve tapınaklarının kapatılarak din adamlarının öldürülmesi bu büyük ve Çin yöneticilerinin korktuğu etkiye

---

[90] Bkz. Caroline Blunden ve Mark Elvin, *a.g.e.*, s. 56, 59, 61.

[91] Bu iki sistem hakkında genel bilgi için bkz. Lın Yutang (Ed.), *The Wisdom of China and India*, The Modern Library, New York, 1942, s. 567-682, 811-862.

[92] Emel Esin, *Türk Kültür Tarihi, Erken Safhalar*, s. 11.; Taspar Kağan ve Budizm'e eğilimi hakkında ayrıca bkz. Ahmet Taşağıl, *Gök-Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995, s. 27-31;Türkler ve Budizm hakkında genel olarak bkz. İlhan Güngören, *Buda ve Öğretisi*, Yol Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1988, s. 163-167.

[93] Bu fikir için bkz. J. Gaston Mahler, *a.g.m.*, s. 120; aynı konuda bkz. Emel Esin, *Türk Kosmolojisi (İlk Devir Üzerine Araştırmalar)*, Türk Kültürü El Kitabı Seri II'ye ek, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1979, s. 62. E. Esin eserinde Hun devrinden itibaren and merasimleri üzerinde ve karşılıklı Türk-Çin ilişkileri üzerinde de durmaktadır. Aynı eser s. 59-71. E. Esin, sözü edilen eserinde Türk kozmolojisi ve inanışlarına giren başka çeşitli konularda da Türk-Çin ilişkilerine değinerek ayrıntılı bilgiler vermektedir.

işaret etmektedir.

Yukarıda görüldüğü gibi zaman zaman Türk ve Çinlilere ait dini-mitolojik konulardan kaynaklanan esaslar, bazen paralel düşmekte bazen de zıtlaşmaktadır. Bunların sanata yansıması da aynı etkiyi gösteriyor. Örneğin Türk sanatında ve Çin sanatında görülen pek çok doğaüstü ya da doğal hayvanların (Grifonlar, Kilin (tekboynuz), ejderha, yırtıcı ve yırtıcı olmayan kuşlar, aslan, kaplan, geyik, at, tilki, horoz-tavuk vb.) simgesel anlamlarında benzeri şeyler söz konusudur. Sadece bu simgesel anlamların ortaya çıkış nedenleri ve şekilleri birbirinden farklıdır.[94]

Benzer bir husus çeşitli devirlerde din ve mitolojinin etkisiyle ortaya çıkan işaretler ve sembollerde de geçerlidir. Örneğin eski Türk mitolojisindeki evren/dünya şemasına benzer hususlar, yaratılışla ilgili anlatılan efsaneler, sanat eserlerinde kullanılan Çintemani veya Çinbulutu gibi motiflerin anlamları, hançer-kılıç, ok gibi silahların simgeciliği vb. çeşitli mitolojilerde olduğu gibi Türk ve Çin mitolojisinde de ortak noktalara sahiptir.

Türklerin Budizmi kabul ettiği dönemlerde bir kısım Budist mitolojiye ve inanışlara ait semboller, zaman zaman toplumun karakterine göre farklı bir şekilde ifade edilmiş, bazı mitolojik ve ikonografik motifler öteki topluma göre daha az veya daha çok önemli sayılmıştır. Örneğin Budist Türk mitolojisinde ve Orta Asya'da daha ön plana çıkan bir kısım Budist tanrılar Çin'de daha az önemli sayılmıştır. Elbette bunun tersi de Türkler için geçerli olmuştur. Dolayısıyla bu tanrıların veya mitolojik-ikonografik motiflerin sanattaki ifadesi de her iki taraf için sanatta benzerlikleri ve farklılıkları oluşturmuştur.[95] İslamiyetin Uygurlar ve daha önce diğer Türkler tarafından kabulüyle –daha önce de belirtildiği gibi– Türk sanatı farklı bir uygarlık dairesine girmiş ve Çin sanatından gelen veya Çin sanatına giren bazı sızmalar dışında Türk ve Çin sanat ilişkileri eski canlılığını yitirmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Yaşar ÇORUHLU

MSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Türk ve İslâm Sanatları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

---

[94] Bkz. Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, Seyran Kitabevi, İstanbul 1995; Y. Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin ABC'si*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999, s. 138-190.

[95] Bazı örnekler için için bkz. S. Hackin, *Orta Asya'da Budist Mitoloji* (Çev. Yaşar Çoruhlu), Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.11, (Aralık 1992), İstanbul 1994, s. 49-53; Türk mitolojisinin bir öğesi olarak Budist mitoloji için bkz. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisi*, s. 191-228.

WOLFRAM EBERHARD'IN YAYINLARI

Eberhard'ın tamamı 6 büyük cilt oluşturan 'Toplu Eserleri' dizisinin 1967'de yayınlanan ilk cildinde yazarın 1931-1965 yılları arası yayınlarının kaynakçası bulunmaktadır (University Press of Hong Kong, Hong Kong 1967, s. 439-463).

I: *Settlement and Social in Asia (1967)*

II: *Studies in Chinese Folklore and Related Essays (1970)*

III: *Sternkunde und Weltbild im alten China (1970)*

IV: *Moral and Social Values of the Chinese (1971)*

V: *China und seine westlichen Nachbarn (1978)*

VI: *Life and Thought of Ordinary Chinese (1982)*

Ancak birinci ciltten sonrakilerde yazarın yayınlarının toplu kaynakçası yoktur. Zaten Eberhard bu seriye 'Seçme Yazılar' (Selected Essays) altbaşlığını vererek bunu açıklamıştır. Geri kalan kaynaklar için *Türkçe Çeviri Önsözü*'nde de belirttiğimiz gibi çeşitli taramalar yapılmış ve Profesör A. P. Cohen'in desteği sağlanmıştır.[1, 2] Yazı başlıklarının başına harfler konularak yayının türü gösterilmek istenmiştir. Bu başlıkların anahtarı aşağıdadır.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
KÜTÜPHANESİ

[1] Sarah Allan – Alvin P. Cohen (Ed.): *Legend, Lore and Religion in China* (Essays in Honor of Wolfram Eberhard on His Seventieth Birthday) Chinese Materials Center Inc., San Francisco, 1979.

[2] Cohen, P. Alvin: In Memorian Wolfram Eberhard 1909-1989, Central Asiatic Journal, cilt 34, No: 3-4, 177-186, 1990.

KISALTMALAR

Ç: Çeviri K: Kitap M: Makale N: Kısa not
Ka: Katkı Öz: Özet Ta: Kitap tanıtımı

AA	American Anthropologist
AFS	Abstracts of Folklore Studies
AFSLM	Asian Folklore and Social Life Monographs
AHR	American Historical Review
ArA	Artibus Asiae
AS	Asiatische Studien
ASR	American Sociological Review
ASt	Asian Student
AUA	Annales de l'Université d'Ankara
BSOAS	Bulletin of the School of Oriental and African Studies
DT	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (Ankara)
DTN	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Sinoloji Enstitüsü Neşriyatı (Ankara)
EA	Ethnologischer Anzeiger
FEQ	Far Eastern Quarterly
HJAS	Harvard Journal of Asiatic Studies
JAF	Journal of American Folklore
JAOS	Journal of the American Oriental Society
JAS	Journal of Asian Studies
JEH	Journal of Economic History
MS	Monumenta Serica
MSOS	Mitteilungen des Seminars für Orientalischen Sprachen
OL	Orientalische Literaturzeitung
OZ	Ostasiatische Zeitschrift
PA	Pasific Affairs
PHR	Pacific Historical Review
SA	Sociological Abstracts
SS	Studia Serica
ZE	Zeitschrift für Ethnologie

1931

M: 'Heiratssitten und Feste der miaotse von Kueichou.' In *Der Weltkreis* (Berlin) 2:1 14-21.

M: 'China (Bibliography 1926-7).' In *EA* 2:301-29.

M: 'Tibet (Bibliography 1926-7).' In *EA* 2:290-93.

M: 'Ostturkestan (Bibliography 1926-7).' In *EA* 2:294-97.

M: 'Mongolei (Bibliography 1926-27).' (H. Findeisen ile birlikte). In *EA* 2:285-89.

M: 'Ostasien (Bibliography 1926-7).' (O. Nachod ile birlikte). In *EA* 2:297-300.

N: 'Die Academia Sinica, ihre Organisation und ihre Ziele.' In *Der Weltkreis* 2:124-5.

Ta: Feng Ch'eng-chün, *Die Sinisierung der nichtchines. Fremdstämme.* In *Der Weltkreis* 2:66-67.

Ta: Gu Gie-gang, *Politik und Geschichte und die Theorie der 5 Elemente.* In *Sinica* 6.3:136-37.

Ta: Tchen Yin-ko, *Buddhistisches in den Biographien von Tsau Tschung und Hua To im San Guo Dschi.* In *Sinica* 6.3:135-36.

Ta: Feng Yu-lan, *Die Philosophie des Gung-sun Lung.* In *Sinica* 6.3:133-34.

Ta: F. Röck, *Die kulturhistor. Bedeutung von Ortungsreihen.* In *ZE* 62:369-71.

Ta: *EA* 2. In *Sinica* (Frankfurt) 5.5:268.

Ta: H. Baldus, *Indianerstudien.* In *Der Weltkreis* 2:158.

1932

M: 'Bericht über die Ausgrabungen bei An-yang.' In *OZ*, N.F., 8:1-15.

M: 'Einige Stammessagen nichtchinesischer Stämme in den Han-Annalen.' In *ZE* 63:46-53.

M: 'Zur Landwirtschaft der Han-Zeit.' In *MSOS*, Abt. I, 35:74-105.

M: 'Zum Problem der Kulturübertragung.' In *Der Weltkreis* 3.1. In *Essays*, V.

M: 'Sternkunde und Weltbild in alten China.' In *Die Sterne* (Leipzig) .6:129-38. *Essays*, IV, 1-10.

N: 'Neue Ausgrabungen in China.' In *Der Weltkreis* 3.2:55-56.

N: 'Die Gesellschaft für Volkskunde in Hang-chou.' In *Der Weltkreis* 3.3:82-83.

N: 'Eine Uberlieferung von einem fliegenden Kopf in China.' In *Der Weltkreis*

3.2:55. *Essays*, II, 135-36.

Ta: Li Chi, *The Formation of the Chinese People*, In *ZE* 63:433-36.

Ta: Hu Schi, *Zum Schi-Ging*. In *Sinica* 7:246.

Ta: Kuo Mo-jo, *Chia-ku wen-tse yen chiu*. In *OZ*, N.F., 8:225-26.

Ta: Wan Kuo-ting, *Population and Land Utilization in China*. In *Sinica* 7:167.

Ta: Wan Kuo-ting, *The Movement for Equal Land Holdings*. In *Sinica* 7:167.

Ta: Wan Kuo-wei, *Hu-fu-k'ao*. In *Der Weltkreis* 3.3:94.

Ta: Huang Schi, *Das Tiau Yüe der miau Dsi*. In *Sinica* 7:124.

Ta: Huang Shin, *Der Schamanentanz der Mandschu*. In *Der Weltkreis* 3.3:88.

Ta: Jung Chao-tsu, *Ursprung der Orakel*. In *Der Weltkreis* 3.3:88.

Ta: R. Tezuka, *Chün Ch'en Tao*. In *OZ*, N. F., 8:74.

Ta: Ch'ien Nan-yang, *Kleine Untersuchung über die gereimten Wahrsagungen*. In *Der Weltkreis* 3.3:87.

Ta: Liu Ch'ao-yang, *The Question of the Calendar of the Yin Dynasty*. In *Der Weltkreis* 3.2:61-62.

Ta: Lou Tse-k'uang, *Uber den Fingerring*. In *Der Weltkreis* 3.1:27.

Ta: Chung Ching-wen, *Der Stierkampf in Chin-hua*. In *Der Weltkreis* 3.1:22-23.

Ta: M. Heydrich, *Koreanische Landwirtschaft*. In *Sinica* 7:126.

Ta: A. Lübke, *Der Himmel der Chinesen*. In *OZ*, N.F., 8:226-27.

Ta: L. Kalff, *Der Totenkult in Südschantung*. In *Ostasiatische Rundschau* (Hamburg) 13.16:339.

Ta: W. Speiser, *Studie zu chines. Bildern*. In *Der Weltkreis* 3.3:93.

1933

K: *Beiträge zur Astronomie der Han-Zeit I* (R. Henseling ile birlikte). In *Sonderausgabe der Sitzberichte der Preussische Akademie der Wissenschaft, Philosophische-historische Klasse* 5 (1933). 23 s. *Essays*, IV, 115-35.

K: *Beiträge zur Astronomie der Han-Zeit II* (R. Müller ve R. Henseling ile birlikte). In *a.g.e.*, 23. 45 s. *Essays*, IV, 137-80.

M: 'Beiträge zur kosmologischen Spekulation Chinas in der Han-Zeit.' In *Baessler Archiv* (Berlin) 16.1:1-100. *Essays*, IV, 11-113.

M: 'Neuere chinesische und japanische Arbeiten zur altchinesischen Astronomie.' In *Asia Major* 9.4:597-611. *Essays*, IV, 275-300.

M: 'Zur frühchinesischen Astronomie.' In *Forschungen und Fortschritte* (Berlin)

9.17:252-53.

M: 'Nuevos datos sobre la primitiva astronomia china.' In *Investigación y progeso* (Madrid) 7.11:338-40.

M: 'Der Beginn der Dschou-Zeit.' In *Sinica* 8:182-88. *Essays*, IV, 307-14.

M: 'Neuere Forschungen zur Religion Chinas.' In *Archiv für Religionswissenschaft* 33:204-44. *Essays*, III, 335-99.

M: 'Konfuzius als Revolutionär und Sittenkritiker.' In *Der Weltkreis* 3.4-5:1-7. *Essays*, III, 401-11.

M: 'Zweiter Bericht über die Ausgrabungen bei An-yang.' In *OZ*, N. F., 9.6:208-13.

Ta: Chao Yüan-jen, *Phonetics of the Yao Folk-songs.* In *Anthropos* 28.1:219-20.

Ta: Fang Chuang-yao, *Die Sprache der Hsien-pei,* In *Anthropos* 28.1:204.

Ta: Huang Yün-mei, *Shao Erh-yün.* In *OZ*, N. F., 9:189.

Ta: Lou Dsi-Kuang, *Chines. Neujahrssitten.* In *Sinica* 9:40.

Ta: Lo Tchen-ying, *Les formes et méthodes historiques.* In *OZ*, N. F., 9:43.

Ta: Ma Heng, *The Fifteen Different Classes of Measures.* In *OZ*, N. F., 9:189.

Ta: Shih Ch'u-ch'ing, *Che-chiang Chin-shu-ti tien-ch'i.* In *Der Weltkreis* 3.4:160.

Ta: Jen Pao-sheng, *Ch'iang-ch'in-ti feng-su.* In *Der Weltkreis* 3.4:160.

Ta: Jen Pao-sheng, *Ch'iang-ch'in-ti feng-su.* In *Der Weltkreis* 3.4:155.

Ta: Chung Ching-wen, *She-lang ku-shih.* In *Der Weltkreis* 3.4:153.

Ta: M. Granet, *Festivals and Songs in Ancient China.* In *OZ*, N. F., 9:38.

Ta: C. Hentze, *Mythes et symbols lunaires,* In *OZ*, N. F., 9:33-35.

Ta: J. Moermann, *Het heilig Edict van Keizer Kang Hi.* In *OZ*, N. F., 9:42.

Ta: *Harvard-Yenching Inst. Sinological Index.* In *OZ*, N. F., 9:43-44.

Ta: A. Glathe, *Die chinesischen Zahlen.* In *Deutsche Literaturzeitung* 38:1783-84.

Ta: Museum of Far Eastern Antiquities, Stockholm, *Bulletins* 1-4. In *Archiv für Religionswissenschaft* 32:364-67.

1934

Ta: *Min-su.* In *Sinica* 10:233.

Ta: *Kuo-hsüeh hui-pien I.* In *OZ*, N. F., 10.3:141.

Ta: B. Favre, *Les sociétés secrètes en Chine.* In *OZ*, N. F., 10.3-141.

Ta: A. Segers, *La Chine.* In *OZ*, N. F., 10:204.

Ta: A. Vath, *J. A. Schall von Bell, Missionar.* In *OZ*, N. F., 10:203-4.

Ta: *Jubiläumsband der deutsch. Ges. f. Natur- & Volkerkunde Ostasiens.* In *Deutsche Literaturzeitung* 25:1215-18.

Ta: *Wiener Beiträge zur Kunst-und Kulturgeschichte Asiens* 7. In *OL* 8:579-80.

Ç: Ts'ao Sung-yeh, *Der Stierkampf in Chin-hua.* In *China-Dienst* (Shanghai) 3.23:941-45. *Essays,* II, 73-82.

Ç: Lou Tse-k'uang, *Früherer und jetziger Stand der Volkskundebewegung Chinas* (A. Roemer ile birlikte). In *ZE* (Berlin) 65:316-25. *Essays,* II, 113-27.

Ç: 'Das Ufer des Himmelsflusses.' In *Chinesischer-Deutscher Almanach* 20.

1935

M: 'Chinesische Schulkinder erzählen Geschichten.' In *China-Dienst* (Shanghai) 4.7:279-81; 9:363-64. *Essays,* II, 83-95.

Ç: 'Das wahre Öl.' In *Chinesischer-Deutscher Almanach* 42-44.

Ta: Chung Ching-wen, *On Chinese Swan Maiden Tales.* In *EA* 4.1:28.

Ta: Jung Chao-tsu, *Mi-hsin.* In *EA* 4.1:27-28.

Ta: Jung Chao-tsu, *Han P'eng fu.* In *EA* 4.1:27.

Ta: Liu Ku, *Kuei-chou hsing-lü.* In *EA* 4.1:29.

Ta: Lou Tse-k'uang, *Ch'iao-nü.* In *EA* 4.1:29.

Ta: M. Hermanns, *Chinas Ursprung.* In *MS* (Peking), 1:197-200.

Ta: R. Verbrugge, *La vie chinoise en Mongolie.* In *EA* 4.1:28-29.

Ta: E. von Hornbostel, *Chinesische Ideogramme in Amerika.* In *EA* 4.1:26.

Ta: A. Breuil, *Le Gisement à Sinanthropos.* In *EA* 4.1:26.

Ta: F. Dransmann, *T'aishan-Küfou Guide.* In *MS* (Peking) 1:200-201.

Ta: W. Hopp, *Filmstreifen aus Ostkansu.* In *EA* 4.1:26-27.

Ta: G. Greif, *Verschollenes Wissen.* In *OZ,* N. F., 1:154-55.

1936

K: *Typen chinesischer Volksmärchen.* Folklore Fellows Communications 120. Helsinki: Acad. des Sciences. 437 s.

K: *Chinesische Volksmärchen.* Leipzig: Insel-Verlag; second edition, 1949. 90 s.

M: 'Eine neue Arbeitshypothese über den Aufbau der frühchinesischen Kulturen. In *Tagungsbericht der Gesellschaft für Völkerkunde.* Leipzig. 2:1-18.

M: 'Pekinger Stampferlieder.' In *ZE* 67:232-48. *Essays,* II, 147-71.

M: 'Volkspoesie an Tempelwänden.' In *Sinica* 11:127-36. *Essays,* II, 97-102.

M: 'Zur Volkskunde von Chekiang.' In *ZE* 67:248-65. *Essays*, II, 19-36, 137-44.

M: 'Contributions to the Astronomy of the Han Period III' (Rolf Müller ile birlikte). In *HJAS* 1.2:194-241. *Essays*, IV, 181-228.

M: 'Contributions to the Astronomy of the San-kuo Period' (Rolf Müller ile birlikte). In *MS* 2:149-64. *Essays*, IV, 229-44.

M: 'Das astronomische Weltbild im alten China.' In *Die Naturwissenschaften* (Berlin) 24.33:517-19. *Essays*, IV, 245-47.

M: 'Sinologische Bemerkungen zu den türkischen Kalenderfragmenten.' In G. R. Rachmati. *Türkische Turfan-Texte VII Einzel-Ausgabe der Abhandlungen der Preussische Akademie der Wissenschaft, philosophische-historische Klasse* 12:83-99. *Essays*, IV, 375-91.

M: 'Zur Volkskunde von Chekiang.' In *ZE* (Berlin) 67:248-65.

N: 'Das Werden Chinas.' In *Radio-Wien* (Vienna) 10:10.

N: Preface to Chiang Feng, *Chêkiang feng-ching hsüan* (Landscapes from Chekiang). Hangchow: Chinese Folklore Society. P. 2.

Ta: A. Hermann, *Historical and Commerical Atlas of China.* In *MS* 2.1:248-50; see also *EA* 4:205-6 (1939).

Ta: C. Fitzgerald, *China, A Short Cultural History.* In *MS* 2.1:243-44.

Ta: E. Ayscough, *Travels of A Chinese Poet.* In *OL* 11:707-8.

Ç: Aus Yüan Mei, *Der Meister sagte..., Dsi Bu Yü.* In *Sinica* 11:50-52.

1937

K: *Chinese Fairy-Tales and Folk-Tales.* Londra: Kegan Paul, 304 s.

M: 'Die Struktur einer mittel-chinesischen Lokalkultur.' In *ArA* 7.1:87-91. *Essays*, II, 129-31.

M: 'Once Upon a Time–in China.' In *The International Quarterly* 9-11.

M: 'Chinesische Volkskalender und buddhistisches Tripitaka.' In *OL* 40.6:346-49. *Essays*, IV, 373-74.

Ta: Chang Wei-hua, *A Commentary of the Four Chapters on Portugal*, and Ch'ien Nan-yang, *Southern Drama.* In *OL* 40.6:385-87.

Ta: Wang T'ung-hui, *Kuang-hsi-sheng Hsiang-hsien tung-nan-hsiang Hua-lan Yao.* In *ArA* 7:254-57.

Ta: Cheng Tê-k'un and Shen Wei-chün, *A Brief History of Chinese Mortuary Objects.* In *ArA* 7:147-48.

Ta: T. Pippon, *Beiträge zum chines. Sklaven-System.* In *OZ*, N.F., 13:184.

Ta: Le Gros Clark, *Su Tung-p'o.* In *OL* 7:455-56.

Ta: D. Bodde, tr., *Annual Customs and Festivals in Peking.* In *OL* 5:330-31.

Ta: J. Matignon, *La Chine Hermétique.* In *OL* 11:704-5.

Ta: W. Jablonski, *Les Siao-ha (i-eu) l yü, de Pékin.* In *OL* 2:131-32.

Ta: L. C. Arlington and H. Acton, *Famous Chinese Plays.* In *ArA* 7:278-79.

Ta: G. Clark, *China am Ende.* In *OZ*, N. F., 13:44.

Ta: M. Nourse, *400 Millionen.* In *OZ*, N. F., 13:44.

Ta: H. Bernard, *Matteo Ricci.* In *OZ*, N. F., 13:59.

Ta: R. Heine-Geldern, *Prehistoric Research in Indonesia,* and R. Heine-Geldern, *Vorgeschichtliche Grundlagen der kolonial-indischen Kunst.* In *ArA* 7:287-88.

Ta: *Yenching Journal of Chinese Studies* 16-17. In *OL* 7:470-72.

1938

K: *Türk Alfabesiyle Çince Heceler Transkripsiyonu.* Teksir. *DTN* 1.

M: 'Early Chinese Cultures and Their Development.' In *Smithsonian Report for 1937*, s. 513-30.

M: 'Entwicklungslinien der mittelalterlichen chinesischen Literatur.' In *Sinica* (Frankfurt) 15:180-89.

Ta: Ku Chieh-kang and Yang Hsiang-kuei, *The History of the Three Emperors in Ancient China.* In *OL* 6:384-86.

Ta: C. Hentze, *Frühchines. Bronzen.* In *OZ*, N. F., 14:246-48.

Ta: R. McGovern, *Early Empires of Central Asia.* In *OZ*, N. F., 14:254.

Ta: U. Harvar, *Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker.* In *OZ*, N. F., 14:258.

Ta: *Museum of Far East. Antiquities, Bulletin* 7-8. In *OL* 8:585-88.

1939

M: 'Eine neue These über die Chronologie des Ch'un-chiu und der Chou-Zeit.' In *OL* 4:73-76. *Essays,* IV, 315-16.

M: 'Ostasien (Bibliography, 1928-1937)' (Katkıda bulunan). In *EA* 4.5:299-304.

M: 'Die Uiguren in chinesischer Volksmärchen.' In *Congrès International d'Anthoropologie.* Ankara, s. 252-54.

Ta: Chung Feng-nien, *Studies in the Chan Kuo Ts'è.* In *OL* 8:558-59.

Ta: Ku T'ing-lung, *A Chronological Sketch of the Life of Wu Ta-ch'eng.* In *OL* 11:707-8.

Ta: Fung Yu-lan, *A History of Chinese Philosophy.* In *OL* 5:322-24.

Ta: S. Y. Teng and K. Biggerstaff, *An Annotated Bibliogr. of Selected Chin. Reference Works,* In *OL* 10:650.

Ta: M. Granet, *Catégories matrimoniales et relations de proximité dans la Chine ancienne.* In *Anthropos* 34:474-79.

Ta: E. Conte Corti, *Chines. Bilderbuch.* In *EA* 4.5:206.

Ta: Museum of Far Eastern Antiquities, *Bulletin* 9-10. In *OL* 8:587-90.

Ta: *Yenching Journal of Chinese Studies* 18-22. In *OL* 2:132-41.

Ta: *Yenching Journal of Chinese Studies* 23-24. In *OL* 12:774-76.

1940

K: Li Li-wing. *Die vollkomene Frau. Das chinesische Schönheitsideal.* Berlin: de Gruyter. 48 s. (also publ. in *OZ,* N.F., 15-16:86-108, 148-71.)

M: 'Die chinesische Küche. Die Kochkunst des Herrn von Sui-yüan (i.e. Yüan Pei).' In *Sinica* (Frankfurt) 15:190-228.

M: 'Die Geschichten vom Grafen Hu.' In *ZE* 71:293-300. *Essays,* II, 37-47.

M: 'Chinesischer Bauzauber.' In *ZE* 71:87-99. *Essays,* II, 49-65.

M: 'Çin'de kımız ve yoğurdun yapılması mes'elesi hakkında.' In *Ülkü* (Ankara), Kasım, s. 207-10. *Essays,* V.

M: 'Çin kaynaklarına göre Ortaasya'daki at cinsleri ve beygir yetiştirme hakkında mâlûmat.' In *Ülkü,* Ekim, s. 161-72.

M: 'Çin kaynaklarına göre Türkler ve komşularında spor.' In *Ülkü,* Mayıs, s. 209-15. *Essays,* V.

M: 'Untersuchungen an astronomischen Texten des chinesischen Tripitaka.' In *MS* (Peking) 5:208-62. *Essays,* IV, 317-71.

M: 'China (Bibliography 1928-1937)' (H. Wist ile birlikte). In *EA* 4.6:308-68; 7:369-448.

M: 'Muahhar han devrinde (MS 23 - MS 220) Hun tarihine kronolojik bir bakış.' *Belleten* Cilt IV, Sayı 16, s. 338-385. Almanca ve Türkçe.

Ta: Chang Ch'eng-sun, *Sino-Burmese Frontier Problems.* In *OL* 9:332-33.

Ta: Kuo Shao-yü, *Fragments of Sung Criticism of Poetry.* In *OL* 10:388-89.

Ta: Lu K'an-ju, *Southern Drama during the Yüan Dynasty.* In *OL* 11:447.

Ta: Meng Ssu-ming, *Social Classes in China Under the Yüan Dynasty.* In *OL* 7:272-74.

Ta: W. McGovern, *The Early Empires of Central Asia.* In *Ülkü,* Ekim, s. 188-92.

Ta: N. T. Uluğtuğ, *Kımız.* In *Ülkü* 87.15:285-86.

Ta: Fr. Rumpf, *Japanische Volksmärchen.* In *OL* 3:132-34.

1941

K: *Volksmärchen aus Südost-China.* Folklore Fellows Communications 128. Helsinki: Academie des Sciences. 349 s.

M: 'Zur Frage der ethnologischen Untersuchung von Hochkulturen.' In *ZE* 72.1:2-11. *Essays,* V.

M: 'Pekinger Sprichwörter, gesammelt von Ho Feng-ju.' In *Baessler-Archiv* 24:1-43. *Essays,* II, 173-76.

M: 'Çin Devrinde Hyung-nu'lar Hakkında Monografya.' In *DTN* 4: Tarih Araştırmaları (İstanbul), s. 229-35. Almanca özet.

M: 'Çin Devrindeki Beş Kavmin Tarihine Ait Kronolojik Bir Bakış.' In *DTN* 4: Tarih Araştırmaları (İstanbul), s. 157-228. Almanca Özet.

M: 'Kulturtypen im alten Turkestan.' In *Forschungen und Fortschritte* (Berlin) 17.12:129-31. *Essays,* V.

M: 'Çin kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti.' In *Türkiyat Mecmuası* (İstanbul) 8:125-91. *Essays,* V. Almanca özet.

M: 'Mazdaizm ve Maniheizm Hakkında Notlar.' In *Ülkü,* Haziran, s. 295-301. *Essays,* V.

M: 'Shiraoi und Shikuka, Notizen über eine Reise in Nord-Japan.' In *EA* 4.7:398-402. *Essays,* II, 233-39.

M: 'Yeni Türkiye ve Çin.' In *Belleten* 5:625-33. *Essays,* V.

M: 'Türkiye'de Sinolojinin Vazifeleri.' In *Ciğir* (Ankara) 9.99:36-40.

N: 'Önsöz' M. Köymen, *Der Einfluss des Handels mit Zentral- und vorder-Asien in der T'ang-Zeit auf die chinesischen Märchen.* In *Sinoloji Araştırmaları* (İstanbul) 1:771-72 (1940).

Ta: A. S. Ünver, *Tanksuknamei Ilhan.* In *Sinica* 16:274-76.

Ta: A. Zeki V. Togan, *Moğollar, Çingiz ve Türklük.* In *OZ,* N. F., 17:186-88.

Ta: C. Hentze, *Die Sakralbronzen und ihre Bedeutung.* In *OZ,* N. F., 17.5-5:181-84.

Ta: W. Fuchs, *Huei-Ch'ao's Pilgerreise.* In *OL* 9:370-72.

Ta: *Yenching Journal of Chinese Studies* 25. In *OL* 2:96.

Ta: *Yenching Journal of Chinese Studies* 26-27. In *OL* 10:429-32.

1942

K: *Kultur und Siedlung der Randvölker Chinas* (Supplement to *T'oung Pao* 36). Leiden: E. J. Brill. 506 s.

K: *Çin'in şimal komşuları.* Türk Tarih Kurumu, vii seri, 9. Ankara. 281 s. Almanca özet.

K: *Çin toprağında ilk Hiung-nu hanedanının hükümdarları: Liu Yüan ve Liu Ts'ung'un biyografileri* (Çev.: Şükrü Akkaya). In *DTN* 4. 72 s. Almanca ve Türkçe.

M: 'Die Miaotse-Alben des Leipziger Völkermuseums.' In *Archiv für Anthoropologie* (Braunschweig), N. F., 26.3:125-37. *Essays,* V.

M: 'Chinese Toggles.' In *El Palacio* (Santa Fe) 46:89-104. *Essays,* II, 209-16.

M: 'Çin Kaynaklarına Göre, Eski Türklerde Eskrim,' In *Beden Terbiyesi ve Spor* (Ankara) 409:5-7.

M: 'Çin Kaynaklarına Göre Bir Tetkik: Eski Türkler ve Komşularında Spor' (Sport among the ancient Turks and their neighbors, according to Chinese sources). In *a.g.e.*, s. 37-38.

M: 'Index zu den Arbeiten über Astronomie, Astrologie und Elementenlehre.' In *MS* (Peking) 7:242-66. *Essays,* IV, 393-417.

Ta: R. Gulik, *Hsi K'ang and His Poetical Essay on the Lute.* In *OL* 3:137-38.

Ta: Museum of Far Eastern Antiquities, *Bulletin* 11-12. In *OL* 1:87-88.

Ta: Museum of Far Eastern Antiquities, *Bulletin* 13. In *OL* 5:268-71.

Ç: 'Hatay Sefaretnamesi.' In *Sinica* 17:114-21.

1943

K: *Lokalkulturen im alten China,* Cilt 1. Suppl. to *T'oung Pao* 37. Leiden: E. J. Brill. 447 s.

K: *Lokalkulturen im alten China,* Cilt 2. *Monumenta Serica,* Monograph 3. Peking: Catholic University. 588 s.

M: 'Das ältere China.' In *Die Neue Propyläen-Weltgeschichte.* Berlin: Ullstein. 1:497-548.

M: 'Die Kultur der alten zentral- und westasiatischen Völker nach chinesischen Quellen.' In *ZE* 73:215-75.

M: 'Eski Çin Kültürü ve Türkler.' In *DT* 1.4:19-38. Almanca özet.

M: 'Toba'lar Etnik Bakımından Hangi Zümreye Girer?' In *DT* 1.2:19-32. Almanca özet.

M: 'Uygurca Sutra Hakkında Prof. Eberhard'ın Sinolojik Mütâalaları.' In *III. Türk Tarihi Kongresi* (Istanbul). Ankara: Türk Tarih Kurumu. s. 338-42. *Essays*, V.

M: 'Bemerkungen zur statistischen Angaben der Han-Zeit.' In *T'oung Pao* 36:1-25.

M: 'Einführung in die wichtigsten Hilfsmittel d. Sinologie für Anfänger.' In *Studien zur Auslandskunde – Ostasien* (Berlin), 1.2:137-84.

N: 'Sinolog E. von Zach'ın Hatırası İçin' (*In Memoriam* E. von Zach). In *DT* 1.3:145-50.

Ta: H. Wilhelm, *Deutsch-chinesisches Wörterbuch.* In *OL* 2:89-91.

Ta: K. Güngör, *Cenubi Anadolu Yürüklerinin etnoantropolojik tetkiki.* In *ZE* 73.

Ç: Yeh-feng, *Sonbahar Gezintisi.* In *Yurt ve Dünya* (Istanbul) 31:260-62.

Ç: Lu Keng, *Zahire Mağazı.* In *a.g.e.*, 33:360-65.

1944

K: *Çin Halk Hikâyeleri* (W. Eberhard'ın Almanca çevirisinden Türkçe'ye aktaran: Hayrünnisa Boratav), MEB, Çin Klasikleri, Ankara, 142 s.

M: 'China unter der Herrschaft von Fremden.' In *Forschungen und Fortschritte* (Berlin) 20.16/18. *Essays*, V.

M: 'Kay'lar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülahazalar.' In *Belleten* 32:567-88.

M: 'Li Kitabı Hakkında Sinolojik Mütalealar.' In *Türk Hukuk Tarihi Dergisi* (Ankara) 1:193-99. *Essays*, V.

M: 'Hsiung-nu'ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri.' In *Belleten* 29:143-45. *Essays*, V.

M: 'Türkistan Seyahatnamesi 1218.' In *Belleten* 29:137-42. *Essays*, V.

M: 'Eski Çin Felsefesinin Esasları.' In *DT* 2.2:265-76. Almanca özet.

Ta: W. Trittel ve M. G. Pernitzsch, *Wörterbuch zur Auswahl moderner chines. Prosastücke.* In *OL*, s. 198-200.

Ta: Museum of Far Eastern Antiquities, *Bulletin* 14. In *OL*, s. 75-77.

Ç: Pa-chin, *Rüya.* In *Yurt ve Dünya* (İstanbul) *42:202-4.*

Ç: *M. Köymen,* Der Hsiung-nu-Stamm der Tu-ku. In *DT* 3.1:59-68.

Ç: H. Özçörekçi, *Untersuchungen an anatolischen Kleinstädten.* In *DT* 3.1:76-83.

1945

M: 'Sülaleler Nasıl Kurulurdu?' In *DT* 3.4:361-76. Almanca özet.

M: 'Çin Romanının Çin Hayatındaki Yeri.' In *DT* 3.3:193-204. Almanca özet.

M: 'Toba'ların Hayvancılığı.' In *Belleten* 36:485-96. Almanca özet.

M: 'Birkaç Eski Türk Unvanı Hakkında.' In *Belleten* 35:319-400. Almanca özet.

M: 'Üç Prensle Pars Hikâyesi.' In S. Çagatay. *Altun Yarık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 160-68. *Essays*, V.

N: Introduction, P. N. Boratav, *The Development of Folklore in Turkey*, In *JAF* 58:252.

N: ' 'Büyük Bilgi' ve 'Müzik hakkında Notlar'ın durumu ve önemi' (Ta-hsüeh ve Yüeh-chi). In M. N. Özerdim. *Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar*. Ankara: Maarif Matbaası. s. ix-xvi.

Ta: L. Vanicelli, *La Religione dei Lolo*. In *Anthropos* 37:975-77.

1946

K: Die Mode der Han- und Chin-Zeit (Alide Eberhard ile birlikte). Anvers: Edit. de Sikkel, 127 s.

K: *Çin Sinoloji'ye Giriş* (Çev.: İkbal Berk). *Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yayınları* 54. İstanbul. 220 s.

K: *Çin Denemeleri* (W. Eberhard'ın Almanca çevirisinden Türkçe'ye aktaran: Nusret Hızır), MEB, Çin Klasikleri, Ankara, 199 s.

M: 'Ein chinesisches Dokument in İstanbul.' In *MS* (Peking) 12: 334-35.

M: 'Toba devrinde buddhist kilisenin ekonomik önemi.' In *DT* 4.3:297-311. Almanca özet.

M: 'Toba'larda köle usulü': In *Belleten* 38:255-70. Almanca özet.

M: 'Toba'larda ziraat.' In *Belleten* 37:81-96. Almanca özet.

M: 'Toba'larda ad verme.' In *Türk Dili* (İstanbul) 3.6-7:545-60. Almanca özet.

N: 'Otto Franke, in Memoriam.' In *ArA* 9.4:353-54.

N: 'Henri Maspero.' In *DT* 4.1:148-150. Almanca ve Türkçe.

N: 'Paul Pelliot'nun ölümü.' In *DT* 4.2:232-36. Türkçe ve Almanca.

N: Önsöz, M. H. Özerdim, *Taoizm*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. i-iii.

N: 'Çin Filozofları.' In *Tercüme* (Ankara) 39/40:195-98.

Ta: B. Karlgren, *Some Weapons and Tools of the Yin Dynasty*. In *DT* 4.2:218-22.

Ta: The Museum of Far East. Antiquities, *Bulletin* 16-17. In *ArA* 9.1:221-28.

Ta: Museum of Far East. Antiquities, *Bulletin* 18. In *ArA* 9.4:355-64.

Ç: T. Özgüç, *Vergleichende Stratigraphie des vorgeschichtlichen Südund Südost-Anatoliens*. In *DT* 4.3:265-76.

Ç: M. Akdağ, *Der Beginn der Celaliden-Aufstände*. In *DT* 4.1:38-50.

1947

K: *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1943. Ankara, 383 s.

M: 'Sechzig türkische Tiermarchen' (P. N. Boratav ile birlikte). In *AUA* 1:246-306.

M: 'Studies of Near Eastern and Chinese Folk-Tales.' In *Sinologica* 1.2:144-51. *Essays*, II, 241-46.

M: 'The Composition of the Leading Political Group during the 'Five Dynasties.' ' In *AS* (Bern) 1.2:19-28.

M: 'Sinologische. Bemerkungen über den Stamm der Kay.' In *MS* (Peking) 12:204-23. *Essays*, V.

M: 'Şato Türklerinin kültür tarihine dair notlar.' In *Belleten* 41:17-26.

Ta: Chang Si-man, *New Discoveries of Historical Tribes.* In *DT* 5.4:460-61.

Ta: W. Schmidt, *Rassen und Völker in Vorgeschichte und Geschichte des Abendlandes.* In *AUA* 1:307-18.

Ta: W. Schmidt, *Rassen und Völker.* In *DT* 5.3:343-48.

Ta: H. Wilhelm, *Gesellschaft und Staat in China.* In *DT* 5.1:139-40.

Ta: K. A. Wittfogel, *Die Theorie der orientalischen Gesellschaft.* In *DT* 4.4:643-45.

Ta: Ph. Ackermann, *Ritual Bronzes of Ancient China.* In *ArA* 10.1:74-80.

Ta: *Yenching Journal of Chinese Studies* 29. In *ArA* 10.2:147-49.

Ç: H. Akın, *Results of Studies in the History of the Aydın Oğulları.* In *DT* 5.1:103-8.

Ç: M. Tuğrul, *Die Volksliteratur des Dorfes Mahmutgazi.* In *DT* 5.1:81-90.

Ç: H. İnalcık, *The Origin of the Ottoman-Russian Rivalry and the Don-Volga Canal (1569).* In *AUA* 1:47-110.

Ç: M. A. Köymen, *Der Oğuzen-Aufstand.* In *DT* 5:631-60.

1948

K: *Die chinesische Novelle des 17-19. Jahrhunderts, eine soziologische Untersuchung. ArA* Supplement. Ascona. 239 s.

K: *Chinas Geschichte.* Berne: A. Francke. 404 s.

M: 'Die Beziehungen der Staaten der T'o-pa und der Sha-t'o zum Ausland.' In *AUA* 2:141-213. *Essays*, V.

M: 'Some Sociological Remarks on the System of Provincial Administration during the Period of the Five Dynasties.' In *SS* (Chengtu) 7:1-18.

M: 'Some Cultural Traits of the Sha-t'o Turks.' In *Oriental Art* 1:50-55.

M: 'Remarks on Siralya.' In *Oriens* 1.2:220-21.

M: 'Bugünkü Avrupa'da etnoloji'nin esas cereyanları.' In *DT* 6.1:1-15.

Ta: *Philobiblion,* cilt 2. In *Oriens* 1.1:146.

Ta: *Historical Annual* (Peking), 2-3. In *Oriens* 1.2:393-404.

Ç: T. Özgüç, *Die Bestattungsbräuche im vorgeschichtlichen Anatolien.* In *Veröffentlichungen der universität von Ankara* 14 (wiss. Reihe nr. 5). 162 s.

1949

K: *Das Toba-Reich Nordchinas, eine soziologische Untersuchung.* Leiden: E. J. Brill. 395 s.

K: *Chinesische Volksmärchen.* 2. Baskı (bkz. 1936).

M: 'Der Prozess der Staatenbildung bei mittelasiatischen Nomadenvölkern.' In *Forschungen und Fortschritte* 25.5-6. *Essays,* V.

M: 'A New Approach to Indian Buddhism.' In *Oriental Art* 2.1:8-10. *Essays,* V.

Ta: L. Olschki, *The Myth of Felt.* In *Oriens* 2.1:157-61.

Ta: C. Hentze, *Göttergestalten in der ältesten chin. Schrift.* In *Oriens* 2.1:162-63.

Ta: L. Vanicelli, *La Famiglia Chinese.* In *Anthropos* 41-44:422-29.

Ta: M. Eder, *Spielgeräte und Spiele im chines. Neuwahsbrauchtum.* In *Folklore Studies* 6:981-84 (1947).

Ta: E. Haenisch, *Chinas Weg vom Lehnsreich zum Einheitsstaat.* In *Oriens* 2.1:163.

Ta: H. Duda, *Balkantürkische Studien.* In *JAOS* 69:174-75.

Ta: W. Koppers, *Die Bhil in Zentralindien.* In *Oriens* 2.1:164-65.

Ta: *Studia Serica* 2-7. In *Oriens* 2.1:183-88.

Ta: Museum of Far Eastern Antiquities, *Bulletin* 19. In *ArA* 12.1:146-47.

Ta: Academia Sinica, *Bulletin of the Institute of History and Philology* 10-11. In *Oriens* 2.1:188-93.

Ta: *Bulletin of Chinese Studies* (Ch'eng-tu) 1. In *Oriens* 2.1:193-94.

Ta: *Studia Serica, Monographs,* Series B, 1-3. In *Oriens* 2.1:179-83.

1950

K: *A History of China.* Tr. E. W. Dickes. Londra: Kegan Paul. 368 s.

K: *A History of China.* Berkeley: University of California Press. 374 s.

M: 'The Formation of a New Dynasty.' In *Beiträge zur Gesellungsund Völkerwissenschaft.* Festschrift zum achtzigsten Geburtstag von Prof. R. Thurnwald. Berlin: Gebr. Mann. 54-66 s.

M: 'Çinliler'de ve Klabund'da Tebeşir Dairesi.' In *Türk Tiyatrosu* (Istanbul) 21:234.

Ta: Li Shih-yü, *Religions secrètes contemporaines dans le Nord de la Chine.* In *Oriens* 3.2:335-37.

Ta: M. Levy, *The Family Revolution in Modern China.* In *Oriens* 3.2:321.

Ta: M. Hermanns, *Die Nomaden von Tibet.* In *Anthropos* 45:942-47; ayrıca bkz. 46:615.

Ta: A. Mostaert, *Folklore Ordos.* In *JAOS* 70:110-14.

Ta: *Yenching Journal of Chinese Studies* 30. In *ArA* 13.1:107-9.

Ç: B. Ögel, *Riddles from Erzurum.* In *JAF* 63:413-24.

1951

M: 'Remarks on the Bureaucracy in North China during the Tenth Century.' In *Oriens* 4.2:280-99.

M: 'The Girl That Became a Bird.' In *Semitic and Oriental Studies* (University of California Publications in Semitic Philology) 11:79-86. *Essays*, II, 245-53.

N: 'A New History of Asia.' In *PA* 24.2:190-94.

N: F. Lessing, *Yung-Ho-Kung.* In *Ymer* 3:206-8 (daha önce yayımı, *Anthropos* 44:989-91). *Essays*, V.

Ta: R. Kramers, *K'ung Tzu Chia Yü.* In *Oriens* 4.1:142-45.

Ta: A. Zischka, *Asien.* In *PA* 24.1:100-101.

Ta: L. Olschki, *Guillaume Boucher.* In *JAOS* 71:159.

Ta: G. M. Friters, *Outer Mongolia and its International Position.* In *AHR* 56.3:578-60.

Ta: W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee* 9: *Die Religion der Hirtenvölker der Alt-Türken.* In *AS*, s. 56-59.

Ta: *Preliminary Report on Anthropological Researches in Jui-yen, Formosa.* In *Oriens* 4.2:346-47.

Ta: *Studia Serica* 8-9. In *Oriens* 4.2:347-48.

Ta: *Saeculum* 1. In *Oriens* 4.2:315-17.

Ta: *Bulletin of Chinese Studies* 8. In *Oriens* 4.1:192.

Ç: Hamit Z. Koşay, *Alaca-Höyük. Das Dorf Alaca-Höyük. Materialien zur Ethnographie und Volkskunde von Anatolien.* Ankara: Türk Tarih Kurumu. 105 s.

1952

K: *Histoire de la Chine.* Çev: G. Deniker. Paris: Editions Payot. 350 s.

K: *Coquerors and Rulers: Social Forces in Medieval China.* Leiden: E. J. Brill. 129 s.

K: *Chinese Festivals.* New York: H. Schuman. 152 s.

M: 'The Money and Economy of China under the Mongols.' In *JEH* 12.1:60-62.

M: 'Die Bildung der mittelaterlichen chinesischen Gesellschaft.' In *Neue Zürcher Zeitung,* 20 Ocak.

Ta: J. Lee ve P. Radin, *The Golden Mountain,* In *Oriens* 5.1:101.

Ta: M. E. Bugra, *Eastern Turkestan.* In *PA* 25.4:312-13.

Ta: E. Haenisch, *Die Ehreninschrift für den Rebellengeneral.* In *Oriens* 5.1:127-28.

Ta: Th. Chodzidlo, *Die Familie bei den Jakuten.* In *Anthropos* 47:317.

Ta: *Saeculum* 2. In *Oriens* 5.2:345.

1953

K: *Typen türkischer Volksmärchen.* P. N. Boratav ile birlikte. Mainz. 500 s.

M: 'Nomads and Farmers in South-eastern Turkey.' In *Oriens* 6.1:32-49. *Essays,* I, 279-96.

M: 'Type of Settlement in Southeast Turkey.' In *Sociologus* (Berlin), 3.1:49-64. *Essays,* I, 397-311.

M: Articles on Chinese social and political history in the Encyclopedia *Der Grosse Brockhaus.* Wiesbaden.

M: 'Geschichte Chinas bis zum Ende der Han-Zeit.' In *Historia Mundi.* Berne: Fr. Kern. 2:565-606.

N: 'Report of the Committee on International Relations in Folklore.' In *JAF* 66.261:255.

Ta: Yang Lien-sheng, *Money and Credit in China.* In *PHR* 22.2:201.

Ta: M. Granet, *La Féodalité Chinoise.* In *PA* 26.2:173-74.

Ta: E. Erkes, *Das Problem der Sklaverei in China.* In *Oriens* 6.1:168-70.

Ta: R. van Gulik, *Erotic Color Prints of the Ming Period.* In Anthropos 48:332-34.

Ta: O. Franke, *Geschichte des chines. Reiches* 4. In *JAOS* 73:189-90.

Ta: O. Franke, *Geschichte des chines. Reiches* 5. In *Oriens* 6.2:389-91.

Ta: E. F. von Eickstedt, *Rassendynamik von Ostasien, China, Japan, Tai und Kmer von der Urzeit bis heute.* Berlin, 1944. In *FEQ* 12.2:204-6.

Ta: M. Levy, *The Structure of Society,* In *FEQ* 12.3:318.

Ta: *Ethnographische Beiträge aus der Ch'inghai Provinz.* In *Anthropos* 48:1022-26. *Essays,* V.

Ç: T. Özgüç, *Die Kara-Höyük-Grabung 1950 von Kültepe.* In *Belleten* 17.66:269-88.

Ç: T. Özgüç ve N. Özgüç, *Ausgrabungen in Kültepe. Bericht über die im Auftrage der türkische historische Gesellschaft 1949 durchgeführten Ausgrabungen.* Ankara: Türk Tarih Kurumu. s. 108-242.

Ç: T. Özgüç ve N. Özgüç, *Vorlaufiger Bericht über die Grabungen von 1950 in Kültepe; Vorbericht über die Siegel und Siegelabdrücke.* In *Belleten* 17:109-18, 123-27.

1954

M: 'Changes in Leading Families in Southern Turkey.' In *Anthropos* 49:992-1003. *Essays*, I, 312-26.

M: 'Preliminary Note on Place Names in Medieval China.' In *JAOS 74:71-74. Essays*, I, 130-35.

M: 'Notes on the Population of the Tun-huang Area.' In *Sinologica* 4.2:69-90. *Essays*, I, 70-87.

M: 'New Research on China's Economic History.' In *PA* 27.3:263-66.

M: 'Die Familie in China –Gestern und heute.' In *Deutsche Zeitung* (Stuttgart), 5 Haziran, s. 4.

Ta: Lou Tse-k'uang, *Hsin-niang hsin-lang.* In *Oriens* 7.1:220.

Ta: Lou Tse-k'uang, *T'u-erh-ch'i hsieh-chen.* In *Oriens* 7.1:221.

Ta: Lou Tse-k'uang, *Kao-shan ku-shih.* In *Oriens* 7.2:401.

Ta: P. Pelliot, *Œuvres Posthumes*, IV: *Les débuts de l'imprimerie en Chine.* In *Oriens* 7.1:166.

Ta: E. A. Kracke, *Civil Service in Early Sung China, 960-1067.* In *FEQ* 13:191-96.

Ta: Zong In-sob, *Folk Tales From Korea;* N. von Kotschubey, *Koreanische Märchen;* A. Eckardt, *Unter dem Odongbaum.* In *JAF* 67.264:226-30.

Ta: R. M. Dawkins, *Forty-five Stories From the Dodecanese.* In *JAF* 67.264:230-32.

Ta: F. von Rummel, *Die Türkei auf dem Weg nach Europa.* In *Oriens* 7.1:152.

Ta: *Saeculum*, 3-4. In *Oriens* 7.2:374-79.

Ta: *Türk Folklor Araştırmaları* I, *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, In *JAF* 67:89-90.

1955

K: *Minstrel Tales From Southeastern Turkey.* Folklore Studies, 5:1-92. Berkeley: University of California Press.

M: 'The Origin of the Commoners in Ancient Tun-huang.' In *Sinologica* 4.3:141-55. *Essays*, I, 88-101.

M: 'Additional Notes on Chinese 'Gentry Society.' In *BSOAS* 17.2:371-77.

N: 'In Memoriam Richard Thurnwald' In *Revista do Museu Paulista*, N.S., 9:293-98.

Ka: F. G. Friedmann, ed., *The Peasant, A Symposium concerning the Peasant Way and View of Life*. Fayetteville: University of Arkansas, S. 5.

Coll: Introduction to D.C. Graham, 'A Lolo Story.' In *JAF* 68:175-99.

Ta: Sait Faik, *Havuz Başı*. In *Books Abroad* (Autumn).

Ta: Peter Olbricht, *Das postwesen in China*. In *Sinologica* 4.3:202.

Ta: J. Needham, *Science and Civilization in China*, I. In *AA* 57.5:1079-81.

Ta: A. F. Wright, *Studies in Chinese Thought*. In *American Journal of Sociology* 60.4:405.

Ta: H. J. Wiens, *China's March Toward the Tropics*. In *PHR* 24:324-25.

Ta: *Economic Dialogues in Ancient China: Selections from Kuan-tzu*. Baskıya hazırlayan: L. Maverick. 1954. In *JEH* 15:193-95.

1956

M: 'The Leading Families of Ancient Tun-huang.' In *Sinologica* 4.4:209-32. *Essays*, I, 102-29.

Ta: E. Reischauer, *Ennin's Travels in T'ang China*. In *Sinologica* 4.4:275-76.

Ta: E. Reischauer, *Ennin's Dairy*. In *Sinologica* 4.4:276-77.

Ta: J. H. Steward, ed., *Irrigation Civilizations*, In *ASR* 21:255-56.

Ta: H. J. Wiens, *China's March toward the Tropics*. In *Oriens* 8.2:304-7.

Ta: Sait Faik, *Birtakım İnsanlar*. In Books Abroad (Winter).

Ta: Sait Faik, *Alemdağında var bir yılan*. In *Books Abroad* (Spring).

Ta: J. Gullick, *Social Structure and Cultural Change in a Lebanese Village*. In *Oriens* 9.2:293-94.

Ta: A. Taylor, *An Annotated Collection of Mongolian Riddles*. In *Midwest Folklore* 5.4:258-59.

Ta: L. Sami Akalın, *Erzurum Bilmeceleri*, In *Midwest Folklore* 5.4:259-61.

Ta: *Saeculum* 5. In *Oriens* 8.2:317-18.

Öz: *Bulletin of the Department of Archaeology and Anthoropology* (Taipei). In *SA* 4:2327, 2392, 2394, 2718, 2835, 2836.

1957

K: *Uzak Doğu Tarihi.* Dünya Tarihi, Cilt 20. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 374 s.

M: 'Data on the Structure of the Chinese City in the Pre-industrial Period.' In *Economic Development and Cultural Change* 4.3:253-68.

M: 'The Political Function of Astronomy and Astronomers in Han China.' In J. K. Fairbank, ed. *Chinese Thought and Institutions.* Chicago: University of Chicago Press, s. 33-70. *Essays,* IV, 249-74.

M: 'The Foundation of Sha-t'o Power in North-China.' In Zeki Velidi Togan. *Armağan.* İstanbul, 1955; Yay. 1957. s. 1-13.

M: 'The Formation of Chinese Civilization according to Socio-Anthropological Analysis.' In *Sociologus* 7.2:97-112.

M: 'Social Research at Pakistani Universities.' In *The Asia Foundation, Program Bulletin.* Aralık 1957. s. 1-3.

M: 'Wang Ko, an Early Industrialist. In *Oriens* 10.2:248-52. *Essays,* I, 65-69.

Ta: L. M. J. Schram, *The Monguors of the Kansu-Tibetan Border, Part 2: Their Religious Life.* In *JAOS* 77:284-85.

Ta: N. Poppe, *Mongolische Volksdichtung.* In *Oriens* 10.2:373.

Ta: A. J. A. Elliot, *Chinese Spirit-Medium Cults in Singapore.* In *FEQ* 16:582-84.

Ta: A. F. P. Hulsewe, *Remnants of Han Law.* In *Oriens* 10.1:195-97.

Ta: C. Hentze, *Tod, Auferstehung, Weltordnung.* In *Oriens* 10.2:380-81.

Ta: J. E. de Young, *Village Life in Modern Thailand.* In *Oriens* 10.2:341.

Ta: *Cultural Freedom in Asia.* In *Oriens* 10.2:403.

Öz: *Bulletin of the Department of Archaeology and Anthropology* (Taipei). In *SA* 5:3779, 3837, 3839.

Öz: *Sosyoloji Dergisi, İstanbul.* In *SA* 5:2860, 2863, 2872, 2883, 2890, 2917, 2922, 2940, 2968, 2970, 2989, 2995, 3048, 3054, 3055, 3056.

Ka: Remarks about the Research Method. In *Socio-Economic Research Project, University of the Panjab.* Lahore, Bölüm 1: Origin and Development of the Socio-Economic Research Project, by B. A. Azhar. Lahore, teksir. 4 s.

1958

M: 'Studies on Pakistan's Social and Economic Conditions: A Bibliographical Note.' University of California, Institute of International Studies, Center for South Asia Studies. Teksir. 47 s. *Essays,* I, 340-83.

M: 'Colony Villages in the Punjab.' In *a.g.e.* 23 s. *Essays,* I, 327-39.

Ka: *Turkish Riddles from the Taurus Mountains* (A. Taylor ile birlikte). In *Western Folklore* 17.4:249-56.

N: 'The Formation of Chinese Civilization according to Socio-Anthropological Analysis.' In *Anthropos* 53:275.

Ta: K. A. Wittfogel, *Oriental Despotism.* In *ASR* 23:446-48.

Ta: Howard Becker ve A. Boskoff, *Modern Sociological Theory.* In *Sociologus* 8.2:190-91.

Ta: L. Giles, *Descriptive Catalogue of the Chinese Manuscripts.* In *JAS* 17.4:625.

1959

M: 'Research on the Chinese Family.' In *Sociologus* 9: 1-11. *Essays,* I, 28-42.

M: 'Mobility in South Chinese Families.' In *Sinologica* 6:16-24.

M: 'Remarks about Research Methods.' In B. A. Azhar. *Origin and Development of the Socio-Economic Research Project.* Social Science Research Center, Lahore. 1:7-8.

Ta: *Journal of Oriental Studies* 1-3. In *Oriens* 12:306-9.

Ta: L. Dumont, *Une sous-caste de l'Inde du Sud.* In *Oriens* 12:262-63.

Ta: E. E. Bacon, *Obok, A Study of Social Structure in Eurasia.* In *Sociologus* 9:179-81.

M: H. Köster, *Symbolik des chinesischen Universismus.* In *JAOS* 79:64-65.

Öz: In *SA* (Ocak 1959): 5519; (Nisan 1959): 5845, 5656, 5874, 5885, 5909, 5910, 5669, 5912, 5685; (Temmuz 1959): 6033.

1960

K: *A History of China.* Tamamen gözden geçirilmiş. Londra: Routledge; Berkeley: University of California Press.

M: 'The Supernatural in Chinese Folk-Tales from Chekiang.' In *Humaniora, Essays in Literature, Folklore, Bibliography.* New York. s. 335-41. *Essays,* II, 67-72.

M: 'Modern Tendencies in Islam in Pakistan.' In *Sociologus* 10:139-52. *Essays,* I, 384-96.

M: 'She-hui-hsüeh shih-ti tiao-ch'a -ti fang-fa' (Methods in sociological field work). In *She-chiao t'ung-hsün* (Taipei), s. 2-3.

M: 'Klassizismus in China.' In *Klassizmus und Kulturverfall.* Baskıya hazırlayan: G. E. von Grunebuam ve Willy Hartnar. Frankfurt, s. 237-58.

M: 'Das Problem des Kulturverfalls in China.' In ibid, s. 217-36.

Ta: W. D. Hütteroth, *Bergnomaden und Yayla-Bauern im mittleren kurdischen Taurus.* In *Anthropos* 55:271-72.

Ta: H. S. Levy, *Harem Favorites of an Illustrious Celestial.* In *JAS* 20:104.

Ta: Ch'en Cheng-hsiang, *The Place-Names of T'aivan.* In *Names* 8: 183-85.

Öz: In *SA* 8.1:7216.

1961

M: 'Deception as a Political Tool in Ancient China.' In *Beiträge zur Völkerforschung, Hans Damm zum 65. Geburtstag.* Veröffentlichungen des Museums für Völkerkunde zu Leipzig 11:114-22.

M: 'Informal Working Group on Asia.' In *Report on Educational and Cultural Advancement in Asia.* Bölüm II, Appendix 13. Department of State. 3 s.

Ta: D. Schröder, *Aus der Volksdichtung der Monguor,* 1. Teil. In *Anthropos* 56:993-94.

Ta: Li Yü, *Jou Pu Tuan, ein erotisch-moralischer Roman aus der Ming-Zeit.* Çev.: Fr. Kuhn. In *Oriens* 13-14:416-17.

Ta: *Contributions to Indian Sociology* 1. In *Oriens* 13-14:423.

Ta: Th. Grimm, *Erziehung und Politik im konfuzianischen China der Ming-Zeit.* Hamburg, 1960. In *Sinologica* 6.4:296-97.

Öz: In *SA* 9.3:9937, 9954, A164.

Öz: In *SA* 9.4:A396, A430, A455, A465, A467.

1962

K: *Social Mobility in Traditional China.* Leiden: E. J. Brill. 302 s.

M: 'Mobility in South Chinese Families.' In *Sinologica* 1959.

Öz: *SA* 10.1:A1511.

M: 'Afghanistan's Young Elite.' In *Asian Survey* 1:3-22. *Essays,* I, 397-414.

M: 'Sociological Research on Pre-Modern Chinese Society.' In the Korean Research Center, *Seminar series* 1:1-3.

M: 'Social Mobility among Businessmen in a Taiwanese Town.' In *JAS* 21.3:327-39. *Essays,* I, 178-93.

M: 'Labor Mobility in Taiwan.' In *Asian Survey* 2.3:38-56. *Essays,* I, 150-77.

M: 'T'ai-wan lao-kung liu-tung' (Labor mobility in Taiwan). In *Chih-yeh t'ung-hsün* (Taipei), 6.7:1-15.

M: 'Economic Activities of a Chinese Temple in California.' In *JAOS* 82:362-71.

Essays, I, 264-78.

M: 'T'ai-wan lao-kung liu-tung yen-chiu' (Study on labor mobility in Taiwan). In *Hsin-she-hui* 14.12:2-12.

M: 'Social Mobility of Businessmen in a Small Korean Town.' In *Journal of Social Sciences and Humanities, Bulletin of the Korean Research Institute* 16 (Haziran): 23-32. *Essays*, I, 255-63.

Ta: S. van der Sprenkel, *Legal Institutions in Manchu China* (1962). In *Sociologus* 12:187-88.

Ta: Chang Chung-li, *The Income of the Chinese Gentry*. In *JAOS* 82:607-10.

Ta: Robert Marsh, *The Mandarins. The Circulation of Elites in China 1600-1900*. In *ASR* 27:107-8.

Ta: Leonardo Olschki, *Marco Polo's Asia*. In *Oriens* 15:437-38.

Ta: *Saeculum* 7-10. In *Oriens* 15:464-74.

Ta: F. Barth, *Nomads of South Persia* (Oslo, 1961). In *Anthropos* 57:240-41.

Ta: *Journal d'un Bourgeois du Caire*, 2. In *JEH* 22:114.

Öz: In *SA* 10.1: A1238, A1430, A1527, A1239, A1309, A1448, A1456, A1520, A1105, A1375.

Öz: In *SA* 10.2: A1747, A1960.

Öz: In *SA* 10.3: A2099, A2107, A2108, A2140, A2162, A2163, A2171, A2204, A2287, A2288, A2290, A2291, A2293, A2294, A2295, A2300, A2331, A2531.

Öz: In *SA* 10.4: A2683, A2701, A2726, A2742, A2751, A2791, A2821, A2857, A2888, A2967, A3000, A3029, A3109, A2654, A2800, A2856, A3045, A3046.

Öz: In *SA* 10.6: A3756, A3768, A3767, A3780, A3781, A3826, A3853, A3854, A3892, A3907, A3937, A4054

1963

K: *Die vollkommene Frau*. Zürih: Die Waage. 136 s.

M: 'Auspicious Marriages.' In *Sociologus* 13.1:49-55. *Essays*, II, 201-7.

M: 'Mei-man-ti hun-yin.' In *T'ai-pei wen-hsien* 6:39-44 (1963).

'Auspicious Marriages'den çeviri, *Sociologus* 13.1:49-55.

Ta: J. Bisch, *Mongolia, Unknown Land*. In *Ast* 11 (2 Kasım).

Ta: Ch'ü T'ung-tsu, *Local Government in China under the Ch'ing*. In *AHR* 68.2:464-65.

Ta: W. König, *Die Achal-Teke*. In *Anthropos* 58:261-63.

Ta: O. Lattimore, *Nomads and Commissars*. In *Ast* 11.19.

Ta: H. S. Levy, *The Illusory Flame.* In *Sinologica* 7.4.

Ta: *Studia Sino-Altaica, Festschrift für Erich Haenisch.* In *Oriens* 16:358-59.

Öz: Academia Sinica, *Bulletin of the Institute of Ethnology* 12. In *AFS* 1.3:242-45.

Öz: In *SA* 11.1: A4143, A4192, A4240, A4241, A4117, A4312, A4145.

Öz: In *SA* 11.4: A5209, A5210.

Öz: In *SA* 11.5: A5813.

Öz: In *SA* 11.6: A6368, A6408, A6930.

1964

K: *Conquerors and Rulers. Social Forces in Medieval China.* Leiden: E. J. Brill. 1952 tarihli kitabın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskısı.

M: 'The Business Activities of a Small Chinese Merchant.' In *MS* 21:345-46. *Essays,* I, 194-203.

M: 'Concerns of Historical Sociology.' In *Sociologus* 14.1:3-17.

M: 'Ideas about Social Reforms in the Novel *Chin-hua yüan.*' In *Festschrift für A. Jensen.* Münih. 1:113-21.

M: 'Temple-building Activities in Medieval and Modern China.' In *MS* 23:264-318. *Essays,* III, 423-77.

Ta: S. D. Gamble, *North China Villages,* ve C. Osgood, *Village Life in Old China.* In *ASR* 29:784-86.

Ta: J. Needham, *Science & Civilization in China,* 4.1. In *MS* 22.1:325-28 (1963, yayın tarihi 1964).

Ta: Liu Mau-tsai, *Die chinesischen Nachrichten zur Geschihcte der Ost-Türken.* In *MS* 22.1:328-31 (1963, yayın tarihi 1964).

Ta: O. Lattimore, *Studies in Frontier History.* In *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 353:205.

Öz: In *AFS* 2.2:201-6.

Öz: In *SA* 12: B2496, B2497, B95 1a, B1376.

Öz: L. Binder, *Religion & Politics in Pakistan.* In *SA* 12: A8434.

1965

K: *Folktales of China.* Chicago: University of Chicago Press. 267 s.

M: 'Fate in Traditional Chinese Life.' In *Ast* 13 (Mayıs 29): 5-6.

M: 'Chinese Regional Stereotypes.' In *Asian Survey* 5.12:596-608. *Essays,* III, 305-17.

M: 'Religious Activities and Religious Books in Modern China.' In *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 4: 260-69. *Essays*, III, 161-76.

M: 'Chinesische Volksliteratur in chinesischen Volkstempeln.' In *IV. International Congress for Folk-Narrative Research in Athens, Lectures and Reports.* Yayıma hazırlayan: Georgios A. Megas. Yunanistan, s. 100-104. *Essays*, II, 183-89. Ayrıca *Laographia*'da da yayınlanmıştır, 22:100-104.

M: 'Orakel und Theater in China.' In *AS* 18-19:11-18. *Essays*, II, 191-99.

Ta: Wang Gungwu, *The Structure of Power in North China during the Five Dynasties.* In *JAS* 24.3:498-500.

Ta: Th. Hang, *Grundzüge des chinesischen Volkscharacters.* In *AA* 67.2:562-63.

Ta: G. K. Zollschan ve W. Hirsch, *Explorations in Social Change.* In *Kyklos* 18.2:400-401.

Ta: A. Stein, *On Ancient Central Asian Tracks.* In *Ast* 13 (Ocak 30): 8.

Ta: G. Barth, *Bitter Strength.* In *AHR* 76.3.

Tıpkı Basım: 'Periods of Feudalism, Gentry Society, and the Formation of a Middle Class.' In J. Meskill, *The Pattern of Chinese History*. Boston, s. 57-64.

N: In *Proverbium* 3:64.

1966

K: *Erzählungsgut aus Südost-China.* Berlin: de Gruyter. 298 s.

M: 'The Dream in China.' In *Ast* 14.32:5-6 (Nisan 30).

M: 'Fatalism in the Life of the Common Man in Non-Communist China.' In *Anthropological Quarterly* 39.3:148-60. *Essays,* III, 177-89.

M: 'Social Mobility and Stratification in China.' In R. Bendix and S. M. Lipset, eds., *Class, Status and Power.* 2. baskı, New York: Free Press, s. 171-82.

N: Introduction to H. S. Levy, *Chinese Footbinding.* New York: Bell. S. 15-19.

Ta: Şükrü Elçin, *Anadolu Köy Orta Oyunları.* In *JAF* 79:496-97.

Öz: *Bulletin of the Institute of Ethnology,* Nos. 15-17. In *AFS* 4.1:50-57.

Öz: *AFS* 4.3:533-37.

Öz: *AFS* 4.4:740.

1967

K: *Guilt and Sin in Traditional China.* Berkeley: University of California Press. 141 s.

K: *Settlement and Social Change in Asia.* Hong Kong: Hong Kong University Press.

492 s. Toplu makalelerinin birinci cildi.

M: 'Chinesische Träume als soziologisches Quellen-Material' (Chinese Dreams as Sociological Sources). In *Sociologus* 17:71-81. *Essays*, III, 97-134.

M: 'Some Notes on the Use of Proverbs in Chinese Novels.' In *Proverbium* (Helsinki) 9:201-9. *Essays*, II, 176-81.

M: 'Topics and Moral Values in Chinese Temple Decorations.' In *JAOS* 87:22-23. *Essays*, III, 15-25.

N: Introduction to Lou Tzu-k'uang. *Hsin-nien feng-su chih*. Taipei: Commercial Press, 2. s.

Ta: Chow Yung-teh, *Social Mobility in China*. In *Social Forces* 45.3:470-71.

Ta: J. M. Kroker, *Die amtliche Sammlung chinesischer Rechtsgewohnheiten*. In *Asian Folklore Studies* 26.2:161-62.

Ta: William Liu, *Chinese Society under Communism*. In *ASR* 32.5:838-39.

Ta: *Journal of Oriental Studies*, Cilt 4, In *Oriens* 18:528-29.

Ta: *Saeculum*, Cilt 11-13. In *Oriens* 18:418-26.

Öz: A. C. Scott, *Traditional Chinese Plays*. In *AFS* 5.3:55-56.

Öz: *AFS* 5.4:78-79.

1968

K: *Folk Tales of China*. Yeni Baskı. Chicago: University of Chicago Press. Hardcover and paperback. 267 s.

K: *The Local Cultures of South and East China*. Çev.: Alide Eberhard. Leiden: E. J. Brill. 520 s.

M: 'Ideas Toward the Development of a Neo-Evolutionist Theory.' In *Newsletter of Chinese Ethnology* 8:1-7. Çince.

M: 'Social Interaction and Social Values in Chinese Dreams.' In *Journal of Sociology* (Taipei) 4:21-43. *Essays*, III, 27-49.

M: 'On Some Chinese Terms of Abuse.' In *Asian Folklore Studies* 27.1:25-40. *Essays*, III, 319-34.

M: 'Die soziale Welt der südchinesischen Volksballaden.' In *Volksüberlieferung: Festschrift für Kurt Ranke zur Vollendung des 60. Lebensjahres*. Baskıya Hazırlayan: F. Harkort, K. C. Peeters, ve R. Wildhaber. Göttingen: O. Schwartz, s. 429-44. *Essays*, III, 191-234.

N: 'Rejonder to Schuyler Cammann.' In *JAOS* 88:790-92.

N: 'Social Mobility and Migration of South Chinese Families.' In *Symposium on Historical, Archaeological and Linguistic Studies on Southern China, South-East Asia and the Hong Kong Region.* Hong Kong: Hong Kong University Press. s. 137-38.

Ta: Ch. A. Moore, *The Chinese Mind.* In *Ast* (6 Nisan).

Ta: Yü Ying-shih. *Trade and Expansion in Han China.* In *JAS* 27.3:636-38.

Öz: J. Legge, *Li Chi, Book of Rites.* In *AFS* 6.4:44.

Öz: R. Wilhelm, *The I Ching.* In *AFS* 6.4:44.

Öz: 'Fatalism in the Life of the Common Man in Non-Communist China' (1966). In *SA* 16.4:D1417.

1969

K: *A History of China.* gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 3. baskı, Berkeley: University of California Press. 367 s.

M: 'Selected Bibliography of Chinese Folklore. In *Chinoperl News* (Ithaca) 1:38-51.

M: 'Social Interaction and Social Values in Chinese Dreams.' In *Journal of Sociology* (Taipei) 5:61-106. *Essays,* III, 51-95.

N: Önsöz, Lou Tzu-k'uang, ed., *Folklore Series of National Sun Yat-sen University,* Cilt 1, Taipei: Orient Cultural Service, s. 1-6.

Ta: E. H. Schafer, *The Vermilion Bird.* In *MS* 28:563.

Ta: Tsai Wen-shen, *Li Te-yü-nün mektubları.* In *Central Asiatic Journal* 12:336-37.

Ta: *Symposium on Chinese Studies, Commemorating the Golden Jubilee of the University of Hong Kong, 1911-1961.* In *Oriens* 21-22:575-76 (1968-69).

Öz: *AFS* 7.2:46-47.

1970

K: *Sternkunde und Weltbild im alten China.* Taipei: Chinese Materials and Research Aids Service Center. 417 s. Toplu makalelerinin 3. Cildi.

K: *Studies in Chinese Folklore and Related Essays,* Indiana University Folklore Institute Monograph Series. Bloomington, Ind. 329 s. Toplu makalelerinin 2. Cildi.

K: *Studies in Taiwanese Folktales.* AFSLM 1. Taipei: Orient Cultural Service. 193 s.

M: 'Gedanken zur Schichtungstheorie.' In *Sitzungsberichte der Bayerische Akademie der Wissenschaften, philos.-hist. Klasse, Cilt 3.* 37 s.

M: 'Notes on Chinese Story Tellers.' In *Fabula* 11.1:1-31.

M: 'Problems of Students Returning to Asia.' In *International Educational and*

Cultural Exchange 5:41-49.

M: 'On Three Principles in Chinese Social Structure.' In *Chinese Culture* (Taipei) 11.1:21-33. *Essays*, III, 1-14.

M: 'On Three Principles of Chinese Social Structure.' In *Journal of Sociology* (Taipei) 6:13-26.

Ta: Chang Jen-tsung, *T'ang devrindeki Doğu Göktürkleri.* In *Central Asiatic Journal* 14.4:319-20.

Ta: Jerome Ch'en ve N. Tarling, ed., *Studies in the Social History of China and Southeast Asia.* In *Ast* (Kasım 21).

Ta: V. Dieszegi, *Popular Beliefs and Folklore Tradition in Siberia.* In *JAF* 83:82-83.

Ta: M. Freedman, *Family and Kinship in Chinese Society.* In *Ast* (7 Mayıs): 8.

Ta: S. C. Miller, *The Unwelcome Immigrant.* In *Journal of Popular Culture* 3.4:881-84.

Yeni Basımı, *Bulletin of the Chinese Historical Society of America* 5:8 (Ekim).

Ta: Fr. Münzel, *Strafrecht im alten China.* In *JAS* 26.2:425-26.

Ç: *Wer ist Schuld? Vier moderne chinesische Erzählungen.* Zürih: Die Waage. 225 s.

1971

K: *Chinese Fables and Parables. A Catalogue.* AFSLM 15. Taipei: Orient Cultural Service. 166 s.

K: *Geschichte Chinas.* Alide Eberhard ile birlikte. Stuttgart: A. Kröner. 436 s.

K: *Moral and Social Values of the Chinese: Collected Essays.* Taipei: Chinese Materials and Research Aids Service Center. 505 s. Toplu makalelerinin 4. Cildi.

M: 'The Cultural Baggage of Chinese Emigrants, Stories and Novels Read by Chinese Student in Malaya.' In *Asian Survey* 11.5:445-62.

M: 'A Study of Ghost Stories From Taiwan and San Francisco.' In *Asian Folklore Studies* 33.2:1-26.

M: 'On Three Principles in Chinese Social Structure.' In Lung Kwan-hai, ed. *A Reader in General Sociology.* 3. baskı, Taipei: Department of Sociology, National Taiwan University, s. 115-28. 1970 tarihli makalenin sadece 3. baskısı.

N: 'Folkloristic Notes' In Jon Lee, *The Golden Mountain, Chinese Tales Told in California.* Baskıya hazırlayan: Paul Radin. AFSLM 13. Taipei: Orient Cultural Service. s. 124-30.

Ta: N. Cameron, *Barbarians and Mandarins.* In *Ast* (Ocak 23).

Ta: G. Dudbridge, *The Hsi-yu Chi: A Study of Antecedents to the Sixteenth-Century*

Chinese Novel. In *Fabula* 12.2:269-71.

Ta: W. Eichhorn, *Heldensagen aus dem Unteren Yangtse-Tai.* In *Asia Major* 16.1-2:205-6.

Ta: Mirra Ginsburg, *The Master of the Winds.* In *The Slavic and East European Journal* 15.2:222-23.

Ta: L. Milne, *Shans at Home.* In *JAOS* 91.4:527-28.

Ta: H. von Senger, *Kaufverträge im traditionellen China.* In *JAS* 30.4:875-77.

Ç: Three Chinese Folktales and One Book Review. Yeniden basımı, Lou Tzu-k'uang, ed. *Tales From the Orient,* Cilt 4: *The Tiger general.* Taipei: Orient Cultural Service.

1972

K: *Cantonese Ballads.* AFSLM 30. Taipei: Orient Cultural Service. 362 s.

K: *Chinese Festivals.* 2. baskı, gözden geçirilmiş AFSLM 38. Taipei: Orient Cultural Service, 137 s.

K: *The Chinese Silver Screen: Hong Kong and Taiwanese Motion Pictures in the 1960's.* AFSLM 23. Taipei: Orient Cultural Service. 241 s.

K: *Predigten an die Taiwanesen.* AFSLM 33. Taipei: Orient Cultural Service. 169 s. Almanca baskı, Stuttgart: In Kommission Evangelischer Missionsverlag.

K: *Taiwanese Ballads.* AFSLM 22. Taipei: Orient Cultural Service. 171 s.

M: 'Chieh-ts'eng-li-lun te kai-nien' (Gedanken zur Schichtungstheorie). In *She-hui chien-she tsa-chih* (*Journal of Social Development,* Taipei) 6:1-15 (Ağustos). Çince'den çeviren Chen Shih-lin.

M: 'Chinese Genealogies as a Source for the Study of Chinese Society.' In S. J. Palmer, ed., *Studies in Asian Genealogy.* Provo: Brigham Young University Press. s. 27-37.

M: 'Landlords in a Democracy: The Adaptability of a Traditional Elite.' In F. Tachau, ed., *The Developing Nations: Waht Path to Modernization?* New York: Dodd, Mead. s. 125-36. Kısaltılmış hali; makalenin tamamı 1975'te yayınlanmıştır.

Ta: Chow Tse-tsung, *Wen-lin.* In *International Journal of Comparative Sociology* 13.3-4:274-75.

Ta: H. G. Creel, *The Origins of Statecraft in China.* In *JAOS* 92.4: 548-49.

Ta: J. Prusek, *Chinese History and Literature.* In *Ast* (Ocak 8):8.

Ta: A. C. Scott, *Traditional Chinese Plays,* Cilt 1 ve 2. In *Journal of Asian History* 5.2:166-67.

Ta: D. C. Twitchett, *Financial Administration under the T'ang Dynasty.* In *Journal of Asian History.* 6.1:95-96.

Ta: P. Wheatley, *The Pive of the Four Quarters.* In *JAS* 31.3:641-43.

1973

M: Yeniden basım: *'Problems of Historical Sociology.'* Bobbs-Merrill Reprint Series in Sociology, S 686. 21 s. Leiden: E. J. Brill, 1965. Bölüm 1, s. 1-17.

Ta: J. Chesneaux, *Secret Societies in China.* In *Journal of Asian History,* 7.1:79.

Ta: Ch'ü T'ung-tsu, *Han Social Structure.* In *Ast* (Ocak 20).

Ta: H. Ikeda, *A Type and Motif Index of Japanese Folk-Literature.* In *American Anthropologist* 75.4:1049-50.

Ta: J. V. G. Mills, *Ma Huan.* In *Journal of Asian History* 6.2:164-66.

Ta: J. Needham, *Clerks and Carftsmen in China and the West.* In *Journal of Asian History* 6.2:166-70.

Ta: E. S. Rawski, *Agricultural Change and the Peasant Economy of South China.* In *Agricultural History* 47.1:87-88.

Ta: A. Waley, *Yuan Mei.* In *Journal of Asian History* 6.2:166.

Ta: Silas Wu, *Communication and Imperial Control in China.* In *Journal of Asian History* 6.2:170-71.

Ç: Riddle texts. In I. Başgöz ve A. Tietze, *Bilmece: A Corpus of Turkish Riddles.* Folklore Studies, 22. Berkeley: University of California Press.

1974

K: *Chung-kuo she-hui yen-chiu lun-ts'ung* (Çin toplumu çalışmaları üzerine makaleler). Önsöz Lung K'uan-hai, çev.: Fan Chen-hui. Taipei: Tung-fang wen-hua. 217 s. Yayınlanmış çeviri makaleler.

K: *Hua Shan, The Taoist Sacred Mountain in West China.* Hong Kong: Vetch and Lee, yayım hakkı 1973. 135 s. Fotoğraf: Hedda Hammer Morrison, Metin: Wolfram Eberhard.

K: *Studies in Hakka Folktales.* AFSLM 61. Taipei: Orient Cultural Service. 277 s.

Ta: J. W. Dardess, *Conquerors and Confucians.* In *AHR* 79.4:1229-30.

Ta: D. O. Edzard, *Gesellschaftsklassen im alten Zweistromland.* In *JAOS* 94:503-5.

Ta: L. Gordon, *Taiwan: Studies in Chinese Local History.* In *Journal of Asian History* 8.1:74-75.

Ta: J. Needham, *Science and Civilization in China,* 4:3, In *Sociologus* 24:74-80.

Ta: N. N. Russell, *Gleanings from Chinese Folklore.* In *JAF* 8:262-63.

Ta: C. Töpelmann, *Shan-ko von Feng Meng-lung.* In *Erasmus* 26.17:637-39.

1975

M: 'Affenherz als Heilmittel.' In *Enzyklopädie des Märchens.* Göttingen: de Gruyter. Cilt 1, s. 150-54.

M: 'Axt, die goldene Axt des Meermannes.' In *Enzyklopädie des Märchens,* Cilt 1, s. 1109-10.

M: 'Die chinesische Küche.' In *Min-su ts'ung-shu, chuan-hao 1: Yin-shih p'ien.* Taipei: Orient Cultural Service. 40 s. *Sinica* 15'in (1940) yenilenmiş hali.

M: 'Foreigners and Foreign Wars in Chinese Folk Novels.' In *Journal of the Folklore Institute* 12.1:65-88.

M: 'Landlords in a Democracy.' In D. Narain, ed., *Explorations in the Family and Other Essays.* Bombay: Thacker. S. 602-17. 1972 tarihli makalenin tamamı.

M: 'The Upper Class Family in Traditional China.' In C. E. Rosenberg, ed., *The Family in History.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press. s. 59-94.

Ta: H. S. Levy, *Japanese Sex Jokes in Traditional Times.* In *Sociologus* 25:94-96.

Ta: J. Prusek, *Chinese Statelets and the Northern Barbarians.* In *JAOS* 95:522-25.

Ta: E. H. Schafer, *The Divine Woman: Dragon Ladies and Rain Maidens in T'ang Literature.* In *MS* 31:640-41 (1974-75).

Ta: H. Welch, *Buddhism under Mao.* In *Journal of Asian and African Studies* 10.1-2:99-100.

Ta: W. E. Willmott, ed., *Economic Organization in Chinese Society.* In *Economic Development and Cultural Change* 23:571-76.

Ta: A. Wolf, *Religion and Ritual in Chinese Society.* In *Journal of Asian History* 9.2:183-84.

Ç: P. N. Boratav, *Türkische Volkserzählungen und die Erzählerkunst.* AFSLM 73. Taipei: Orient Cultural Service. 410 s.

Ç: Two Chinese folktales. Yeniden basımı R. M. Dorson, ed., *Folktales Told Around the World.* Chicago: University of Chicago Press. S. 267-76.

1976

E: *Südchinesische Märchen.* Alide Eberhard ile birlikte. Köln: Diederichs. 288 s.

M: 'The Impact of Modernization upon Chinese Folklore.' In *Folklore Today: A Festschrift for Richard M. Dorson.* Bloomington: Indiana University Research Center of Language and Semiotic Studies. S. 139-44.

N: Hans Stübel üzerine önsöz. In H. Stübel, *Eine Reise im Sommer 1936.* AFSLM 87. Taipei: Orient Cultural Service. S. i-ii.

N: To P. J. Magnarella and O. Türkdoğan. 'The Development of Turkish Social Anthropology.' In *Current Anthropology* 17.2:271.

Ta: C. O. Hucker, *China's Imperial Past.* In *Ast* (Ocak 31): 12.

Ta: Hermann Köster, ed., *China erlebt und erforscht: Partielle Beiträge zur kritischen Chinakunde von Joh. Frick, Jos. Huppertz, Herm. Köster.* In *Nachrichten der Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens* 120:72-73.

Ta: Howard S. Levy. *Korean Sex Jokes in Traditional Times.* In *JAF* 89.451:112-13.

1977

K: *A History of China.* 4. Baskı. Berkeley: University of California Press. 388 s. Tamamı gözden geçirilmiş ve dizilmiş.

K: *Kitaiskie Prazdniki.* Moskova: Nauka. 1952.

K: *Über den Ausdruck von Gefühlen im Chinesischen.* Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, Münih: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. 83 s.

Ta: D. Bodde, *Festivals in Classical China.* In *AHR* 82.1:158-59.

Ta: K. C. Chang, editör, *Food in Chinese Culture: Anthropological and Historical Perspectives.* In *Ast* 26.3 (22 Ekim):12.

Ta: Myron L. Cohen, *House United, House Divided.* In *JAOS* 97.3:353-54.

Ta: Michael Loewe, *Crisis and Conflict in Han China.* In *JAOS* 97.4: 575-76.

Ta: Daniel L. Overmyer, *Folk Buddhist Religion: Dissenting Sects in Late Traditional China.* In *Journal of Asian History* 11.2:175-76.

Ta: Phan Ké Binh, *Viet-nam Phong-tuc* (*Moeurs et Coutumes du Vietnam*) Çev.: N. Louis-Hénard. In *JAOS* 97.3:354-55.

Ta: Paul Unschuld, *Medizin und Ethik: Sozialkonflikte im China der Kaiserzeit.* In *Medical Anthropology Newsletter* (Mayıs), s. 25-26.

Ta: Olivia Vlahos, *Far Eastern Beginnings.* In *Sociology* 4.5:138.

1978

K: *China und seine westlichen Nachbarn.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 328 s. Toplu makalelerin 5. cildi.

M: 'Leben und Gedanken des Alttagsmenschen in China.' In *Deutsche China-Gesellschaft, Mitteilungsblatt,* 6:2-9.

M: 'Der Liebestraum in China.' In I. Başgöz ve M. Glazer, eds., *Studies in Turkish Folklore.* Indiana University Turkish Studies, No. 1. Bloomington: Indiana University Press. S. 95-97.

M: 'Boratav, Pertev Naili.' In *Enzyklopädie des Märchen* (Berlin: de Gruyter), 2:617-18.

N: Önsöz, Werner Banck, *Das chinesische Tempelorakel.* Taipei: Ku-ting Book Store. S. i-iii. Önsöz, 1976.

Ta: W. Eichhorn, *Die alte chinesische Religion und das Staatskultwessen.* In *PA* 51.1:111-12.

Ta: Ban-seng Hoe, *Structural Changes of Two Chinese Communities in Alberta, Canada.* In *JAF* 91.361:867-868.

Ta: Almut Netolitzky, *Das Ling-wai tai-ta von Chou Ch'ü-fei.* In *Erasmus* 30.13-14:570-71.

Ta: Margaret Nowak and Stephen Durrant, *The Tale of the Nisan Shamaness.* In *Ast* 26.17 (6 Mayıs):11.

Ta: Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi.* In *Central Asiatic Journal* 22.1-2:155-56.

Ta: Cornelius Osgood, *The Chinese: A Study of a Hong Kong Community.* In *JAOS* 98.3:302-3.

Ta: N. Poppe, *Mongolische Epen, I-IV.* In *JAOS* 98.2:131-32.

Ç: *Folktales of China*'dan (1965) iki hikâyenin yeniden basımı. In *Intercom* 90/91:43-44.

1979-1989

Eberhard'ın kaynakçasında görüldüğü gibi 1978 yılına kadar olan yayınlar derlenmiş olmaktadır. Burada Profesör Alvin P. Cohen'in de belirttiği gibi bu yıllara ait pek az sayıda kitap tanıtması veya bazı notlar atlanmış olabilir, fakat önemli bir eksiklik bahis konusu değildir. Ancak 1978'den vefat tarihi olan 1989'a kadar olan yayınları, erişebildiğim kadarıyla derlenmemiştir. Önsözde de işaret ettiğim gibi düzenli bir tarama ile başta SA. olmak üzere çeşitli dergilerde bazı yazılarını tesbit et-

tik. Biz bu süreyle ilgili ayrıntılı bir kaynakçanın gücümüzü aşacağını düşünerek yalnız bulabildiğimiz ve önemli olduğunu sandığımız kitap künyelerini takdim ediyoruz.

1- W. Eberhard: *Minstrel Tales from Southeastern Turkey.* Folklore Studies No: 5. University of California Press, Berkeley 1955; 2. baskı, New York 1980.

(Eberhard'ın 1948 yılında anlamsız şekilde Türkiye'den ayrılmasından önce başlamış olduğu bu çalışma yarım kalmıştır. Ancak 1950 seçimlerinden sonraki serbest ortamda Antalya havalisine geri dönmüş ve 1951-1952 yıllarında belirli süreler Güney Anadolu'da çalışmış ve bu incelemeyi hazırlamıştır. Bu eserin, halk hikâyelerinin sözlü geleneği ile ilgili olarak geniş bir coğrafi alana yayılan karşılaştırmalı değerlendirmelere yer veren önemli önsözü dikkati çekmektedir.)

2- *China's Minorities: Yesterday and Today.* Belmont, CM: Wadsworth, 1982.

3- *Life and Thought of Ordinary Chinese.* (Asian Folklore and Social Life Monographs 106.) Taipei: Orient Cultural Service. 1982 (Makalelerinin 6. cildi).

4- *A Dictionary of Chinese Symbols: Hidden Symbols in Chinese Life and Thought.* Çev.: G. L. Campbell. Londra: Routledge & Kegan Paul, 1986 (İlk basım Almanca, 1983). Bu sözlük ilk basıldığı 1983'den itibaren Almanca, İngilizce, Fransızca olarak 17 baskı yapmış bulunmaktadır.

5- *Çin'in Şimal Komşuları, Bir Kaynak Kitap,* Çev. Nimet Uluğtuğ, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1942; 1987; 1996.

6- *Çin Halk Hikâyeleri* (W. Eberhard'ın Almanca çevirisinden Türkçe'ye aktaran: Hayrünnisa Boratav), MEB, Çin Klasikleri, Ankara 1944; 1986.

7- *Çin Tarihi,* TTK, Ankara 1947; 1987. (Bu temel ders kitabının yurtdışında İngilizce, Fransızca ve Almanca geliştirilmiş baskıları yayınlanmıştır.)

8- *Uzak Doğu Tarihi,* TTK, Ankara, 2. basım, 1986.

MADDELER DİZİNİ

(Pinyin sistemiyle yazımı ve Türkçe okunuşlarıyla)

Açelya: *du-juan-hua* (du-cüan-hua)
Açmak: *kai* (kay))
Ad (Ad Verme): *mingming* (mingming)
Adalar: *dao* (dav)
Adet Görmek: *yue-jing* (yüe-cing)
Ağaç: *shu* (şu)
Ağız: *kou* (kog)
Ağız Orgu: *sheng* (şıng)
Ağustos Böceği: *guo-guo; shan* (guo-guo;şan)
Akçaağaç: *feng* (fıng)
Aksırma: *pen-ti* (pın-ti)
Altı: *liu* (lyu)
Altmış: *Liu-shi* (lyu-şı)
Amber Çiçeği: *fu-rong* (fu-rung)
Anka Kuşu: *feng-huang* (fıng-huang)
Ao: (av)
Arek Cevizi Ağacı: *bin-lang* (bin-lang)
Arı: *mi-feng* (mi-fıng)
Arı/Murdar : *su/hun* (su/hun)
Arkadaş, Üç: *san you* (san yog)
Armut: *li* (li)
Asa: *ru-yi* (ru-i)
Aslan: *shi-zi* (şı-dzı)
Asma : *man* (man)
At: *ma* (ma)
Ata Binmek: *qi-ma* (çi-ma)
Ateş: *huo* (huo)
Ateşböceği: *ying-huo-chong* (yıng-huo-çung)
Avlu: *ting* (ting)
Ay: *yue* (yüe)
Ay (Konumları): *su* (su)
Ayı: *xiong* (şyung)
Ayakkabı: *xie* (şye)
Ayna: *jing* (cing)
Baba: *fu* (fu)
Bakır: *tong* (tung)
Bal: *mi* (mi)
Balık: *yu* (yü)
Balık Kapanı: *gu* (gu)
Balıkçı: *da yu di* (da yü dı)
Balıkçıl: *lu* (lu)
Balina: *jing-yu* (cıng-yü)
Balta: *fu* (fu)
Baltalı Kargı: *ji* (ci
Bambu: *zhu* (cu)
Banyo: *xi-zao* (şi-dzav)
Bao (bav)
Başlık: *guan* (guan)
Baykuş: *xiao* (şyav)
Bayrak: *qi* (çi)
Bayramlar : *jie-ji* (cye-ci)
Beş: *wu* (vu)
Beyaz: *bai* (bay)
Bıldırcın: *an; chun* (an;çun)
Bi
Bilgin: *shi* (şı)
Bir: *yi* (i)
Bodi ağacı: *pu-ti* (pu-ti)
Bohça: *bu-dai* (bu-day)
Bo-shi: (bo-şı)
Boşanma: *li hun* (li hun)
Buğday: *mai* (may)
Buda: *fo* (fo)
Buda Eli Meyvesi: *fo-shou* (fo-şu)
Bulutlar: *yun* (yün)
Burçlar Kuşağı: *huang-dao* (huang-dav)
Burun: *bi-ze* (bi-ze)
Buz: *bing* (bing)

Cao Guo-jiu (Tsav Guo-Cyu)
Cehennem: *di yu* (cli yü)
Cennet / Gök: *tian* (tyen)
Ceviz: *hu tao* (hu tav)
Chang-e (çanğ-ığı)
Cinsel Salgı (Dişi): *yinshui* (yinşuiy:)
Cüceler: *zhuru* (curu)

Çam: *song* (sunğ)
Çanlar: *zhong* (cunğ)
Çay: *cha* (ça)
Çekirge: *xi-shuo* (şi-şuo)
Çıplaklık: *luo* (luo)
Çiçekler: *hua* (hua)
Çin Fırçası / Yazı Fırçası: *bi* (bi)
Çivi: *ding* (dinğ)
Çiy: *lu* (lu)
Çocuklar: *haiz* (hayz)

Dağ: *shan* (şan)
Dağ Şarkıları: *shan ge* (şan ğğı)
Dalgalar: *lang* (lanğ)
Dan: *su* (su)
Davul: *gu* (gu)
Değerli Nesne, Sekiz: *ba-bao* (ba-bav)
Demir: *tie* (tye)
Deve: *luo-tuo* (luo-tuo)
Dışkı: *fen; da-bian* (fın; da-byen)
Diş: *ya; chi* (ya; çı)
Dil: *shetou* (şğıtoğ)
Diyagram: *gua* (gua)
Doğum Günü: *sheng-ri* (şınğ-rı)
Doğum Lekesi: *zhi (chi)* (cı [çı])
Dokuz: *jiu* (cyu)
Domuz: *zhu* (cu)
Dört: *si* (sı)
Duman: *yan* (yen)
Düğüm, Sonsuz: *pan-zhang* (pan-canğ)
Dünyanın Yaratıcısı: *Pan-gu* (Pan-gu)

Ecdat Levhaları: *zu* (dzu)
Efendi: *xian-sheng* (şyen-şınğ)
Ejderha: *long* (lunğ)
Element, Beş: *wu-xing* (vu-şinğ)
Elma: *ping-guo* (pinğ-guo)
Erik Ağacı: *mei; li* (mey; li)
Erkek: *nan* (nan)
Eşek: *lü* (lü)
Eşkenar Dörtgen: *ling-xing* (linğ-şinğ)
Evlilik: *jie-hun* (cye-hun)
Evlilikte Mutluluk: *hunpei* (hunpey)
Eyer: *an* (an)

Fang-zhang (fanğ-canğ)
Fasulye: *dou* (doğ)
Fener: *deng* (dınğ)
Fil: *xiang* (şyanğ)
Flüt: *di; xiao* (di; şyav)
Fu-xi (Fu-şi)

Gamalı Haç: *wan-zi* (van-dzı)
Geçiş Belgesi: *hu-fu* (hu-fu)
Geçit: *guan* (guan)
Geko Kertenkelesi: *bi-hu* (bi-hu)
Genç Kız: *nü hai* (nü hay)
Gergedan: *xi-niu* (şi-nyu)
Geyik: *lu* (lu)
Gezegenler: *xing* (şinğ)
Ginseng: *yan* (yen)
Gitar (Lavta): *qin* (çin)
Göbek Deliği: *ji* (ci)
Göbekli Buda: *Mi-le fo* (Mi-lğı fo)
Göğüs: *xiong* (şyunğ)
Gök Gürlemesi: *lei* (ley)
Gölge: *ying* (yinğ)
Göz: *yan* (yen)
Guan-di (guan-di)
Guan-han gong (Guan-han gunğ)
Guan-yin (Guan-yin)
Guguk kuşu: *bu-gu* (bu-gu)
Gül (Kırmızı): *qiang-wei* (çyanğ-vey)

Güneş: *ri* (rı)
Güvercin: *ge* (ggı)
Güzellik: *rangmao* (rangmao)

Halka (Yüzük): *huan* (huan)
Han Xiang-zi (Han Şyang-dzı)
Havlu: *shou-jin* (şog-cin)
Hayalet: *gui* (guiy)
Hayvanlar: *shou* (şog)
He-he (Hgı-hgı)
Helezon: *hui-wen* (huiy-vın)
He Xian-gu (Hgı Şyen-gu)
Hint Çıngırağı: *jing-zhang* (Cing-cang)
Hisler: *qing* (çing)
Horoz: *gong-ji* (gung-ci)
Hurma: *zao* (dzav)

Idrar: *xiao bian* (şyav byen)
İğne: *zhen* (cın)
İki: *er* (ırg)
İkizler: *shuang-tai* (şuang-tay)
İlkbahar: *chun* (çun)
İmparator: *huang-di* (huang-di)
İmparatorluk Simgeleri
İnci: *zhu* (cu)
İpek: *si* (sı)
İpekböceği: *chong* (çung)
İplikçi Kız ve Çoban: *"zhi-nu, niu-lang"* ("cı-nu, nyu-lang")
İstiridye: *li* (li)
İşaretler, Vücut Dili: *zhuang-tai* (cuang-tay)

Japon Hurması/Trabzon Hurması: *shi* (şı)
Jüpiter: *mu-xin* (mu-şin)

Kader: *ming* (ming)
Kahraman: *ying-xiong* (ying-şyung)
Kalp: *xin* (şin)
Kamelya: *shan-cha* (şan-ça)
Kan: *xue* (şüe)
Kapı: *men* (mın)
Kaplan: *hu* (hu)
Kaplumbağa: *gui* (guiy)
Kar: *xue* (şüe)
Kara Kurbağası: *ha-ma* (ha-ma)
Karaciğer: *gan* (gan)
Kare: *si-fang xing* (sı-fang-şing)
Karınca: *ma-yi* (ma-i)
Kartal: *ying* (ying)
Kasık Tüyleri: *yinmao* (yinmao)
Kase: *pen* (pın)
Kaş: *mei* (mgı)
Kaşık: *shi* (şı)
Kayısı : *xing* (şing)
Kaynak, Pınar: *quan* (çüan)
Kaz: *e* (ığı)
Kedi: *mao* (mao)
Kehanet: *shenyu* (şınyü)
Kehribar: *hu-po* (hu-po)
Keklik: *zhe-gu* (cğı-gu)
Kel: *tu* (tu)
Kelebek: *hu-die* (hu-dye)
Kestane: *li* (li)
Kılıç: *da dao* (da dav)
Kır: *ye* (ye)
Kırkayak: *wu-gong* (vu-gung)
Kırlangıç Kuşu: *yan* (yen)
Kırmızı: *hong* (hung)
Kırmızı Balık: *jin yu* (cin yü)
Kiraz: *ying-tao* (ying-tav)
Kiremit: *wa* (va)
Kitap: *shu* (şu)
Koku: *qi-wei* (çi-vey)
Kolokaz; Gölevez: *yu-nai* (yü-nay)
Konfüçyüs: *Kong-zi* (kung-dzı)
Kova: *tong* (tung)
Koyun: *yang* (yang)
Köpek: *gou* (gog)
Köprü: *qiao* (çyav)
Kral: *wang* (vang)
Krizantem: *ju* (cü)
Kuş: *niao* (nyav)

Kuşak: *dai* (day)
Kule: *lou* (loğ)
Kumaş Boyamak: *ran* (ran)
Kurbağa: *wa* (va)
Kurt: *lang* (langğ)
Kuruluk/Kuraklık: *gan* (gan)
Kutu: *he* (hğı)
Kuyu: *jing* (ciğ)
Kuzey/Güney: *nan-bei* (nan-bey)
Kuzgun: *wu ya* (vu ya)
Küçük Ev: *ting* (tiğ)
Kül: *hui* (huiy)

Lan Cai-he (Lan Tsay-hğı)
Lao-zi (Lao-Tse) (Lav- dzı)
Li Tie-guai (Li Tye-guay)
Liçi Meyvası: *li-zhi* (Li-cı)
Liu Hai: *Lyu Hay* (Liu Hai)
Liu-lang (Lyu-langğ)
Lotus: *lian-hua; he* (lyen-hua; hı)
Luo-han (Luo-han)
Lü Dong-bin (Lü Dunğ-bin)

Ma-gu (Ma-gu)
Mağara: *dong* (dunğ)
Malta Eriği; Yeni Dünya: *pi-pa* (pi-pa)
Manda: *shui niu* (şuiy nyu)
Mandalina: *gan* (gan)
Mandarin Ördeği: *yuan-yang* (yüen-yanğ)
Mandolin: *pi-pa* (pi-pa)
Mandragor; Adamotu: *ya-bu-lu* (ya-bu-lu)
Manolya: *mu-lan* (mu-lan)
Mantar: *gu* (gu)
Manzara: *shan-shui* (şan-şuiy)
Mavi: *lan* (lan)
Maymun: *hou* (hoğ)
Ma-zu (Ma-dzu)
Memur: *guan* (guan)
Merkez (Orta): *zhong* (cunğ)
Meslek, Dört: *shi-nong-gong-shang* (şi-nunğ-gunğ-şanğ)
Metal: *jin* (cin)
Mevsimler: *si-shi* (sı-şı)
Meyve: *guoz* (guoz)
Mezar: *fen-mu* (fın-mu)
Midye: *bang* (banğ)
Moksa: *ai jiu* (aycyu)
Mor: *zi* (dzı)
Mu-lan (Mu-lan)
Mum: *la-zhu* (la-cu)
Muska: *hufu* (hutu)
Muz: *ba-jiao* (ba-cyav)
Müslümanlar: *hui-jiao-tu* (huiy-cyav-tu)
Müzik: *yue* (yüe)
Müzik Taşı : *qing* (çiğ)

Nar: *shi-liu* (şı-lyu)
Nefrit: *yu* (yü)
Nehir: *he; jiang; shui* (hğı;cyanğ;şuiy)
Nergis: *shui-xian* (şuiy-şyen)
Nuo-zha (Nuo-ca)
Nü-gua (Nü-gua)

Ocak: *zao* (dzav)
Oğul: *Zi* (dzı)
Ok: *shi* (şı)
Okültizm: *midao* (midav)
Oltalı Balıkçı: *yu-fu* (yü-fu)
Onüç: *shi-san* (şi-san)
On Bin: *wan* (van)
Oniki: *shi-er* (şi-ırğ)
Onluk Göksel Döngü: *tian-gan* (tyen-gan)
Orkide: *lan* (lan)
Orman: *lin* (lin)
Otuzaltı: *san-shi-liu* (san-şı-lyu)
Oyunlar: *youxi* (yoğşi)

Öküz (Inek): *niu* (ıuyu)
Ölümsüzlük Otu: *zhi* (cı)
Ölümsüzler: *xian* (şyen)
Ön/Arka: *qian-ou* (çyen-oğ)
Öpücük: *qin-zui* (çin-dzuiy)

Örümcek: *zhi-zhu* (cı-cu)
Ördek: *ya* (ya)

Panter: *bao* (bav)
Papağan: *ying-wu; ying-ge* (yiğ-vu;yiğ-ğı)
Para: *qian* (çyen)
Pasta: *gao* (gav)
Patlıcan: *quiez* (çyez)
Pembe: *fen-hong* (fın-hung)
Peng-zu (Pıng-dzu)
Periler: *xian mü* (şyen mü)
Pirinç: *tao; mi* (tav; mi)
Porsuk: *huan* (huan)
Portakal: *ju-z* (cü-z)
Pudra: *fen* (fın)

Rahibeler: *ni-gu* (ni-gu)
Rahip: *he-shang* (hğı-şang)
Rang (Rang)
Ren (Rın)
Ruh: *hu; po* (hu; po)
Ruhlar: *shen* (şın)
Rüya: *meng* (mıng)
Rüzgâr: *feng* (fıng)

Saç: *tou-fa* (toğ-fa)
Sagu Ağacı: *xi gu mi* (şi gu mi)
Sakal: *hu-z* (hu-z)
Saksağan: *qiao* (çyav)
Salıncak: *qiu-qian* (çyu-çyan)
Salon: *tang* (tang)
Sarı: *huang* (huang)
Sarı Asma Kuşu; Sarıcık: *ying* (ying)
Sarımsak: *suan* (suan)
Satranç: *xiang-qi* (çyang-çi)
Sayı Mistisizmi: *mishu* (mişu)
Sayvan: *gai* (gay)
Sazan: *li* (li)
Sekiz: *ba* (ba)
Seks: *se* (se)
Sepet: *lan* (lan)
Serçe: *ma-que* (ma-çüe)
Servi Ağacı: *bo* (bo)
Shan-xiao (Şan-şyav)
Sıçan: *da shu* (da şu)
Sırt Kaşıma Çubuğu: *sao-zhang* (sav-cang)
Sihirli İksir Şişesi: *hu-lu* (hu-lu)
Sineklik: *fu-zi* (fu-dzı)
Sirke: *cu* (tsu)
Siyah: *hei* (hey)
Soğan: *cong* (tsung)
Soğuk: *leng-qi* (lıng-çi)
Sol ve Sağ: *zuo-you* (dzuo-yoğ)
Söğüt Ağacı: *liu* (lyu)
Su: *shui* (şuiy)
Su (Su)
Sukabağı (Kavun): *gua* (gua)
Susamuru: *shui-ta* (şuiy-ta)
Sülün: *ye-ji* (ye-ci)
Sülfür: *liu huang* (lyu huang)
Süpürge: *sao* (sav)
Süt: *nai* (nay)

Şakayık: *mu-dan* (mu-dan)
Şans Tanrısı, Beş: *wu-fu* (vu-fu)
Şarap: *jiu* (cü)
Şeftali: *tao* (tav)
Şehir: *cheng* (çıng)
Şehriye: *mian-tiao* (myen-tyav)
Şemsiye: *yusan* (yüsan)
Şimşir: *huang-yang* (huang-yang)

Tabut: *guan* (guan)
Tai-ji (Tay-ci)
Tai-shan (Tay-şan)
Takımyıldızları: *xing* (şing)
Takvim: *li* (li)
Tao-tie (Tao-tye)
Tarçın Ağacı: *gui* (guiy)
Taraça: *tai* (tay)
Taş: *shi* (şı)

Tavşan: *tu-z* (tu-z)
Tavuk: *ji* (ci)
Tavuskuşu: *kong-que* (kunğ-çüe)
Tekboynuz: *qi-lin* (çi-lin)
Tekne (Kayık): *chuan* (çuan)
Tespih: *nian-zhu* (nyen-cu)
Tıp: *yao-xue* (yav-şüe)
Tırnakları: *zhi-jia* (cı-cya)
Tilki: *hu-li* (hu-li)
Tonlar (Müzik): *sheng-yin* (şınğ-yin)
Top: *qiu* (çyu)
Top: *pao* (pav)
Toprak Falı (Feng-shui): *feng-shui* (fıng-şu-iy)
Toz: *chen* (çın)
Tong (Yağı) Ağacı: *tong* (tunğ)
Turna kuşu: *he* (hığ)
Tükürmek: *kou-shui* (koğ-şuiy)
Tütün: *yan* (yen)
Tütsü: *xiang* (şyanğ)

Uçmak: *fei* (fey)
Uzun Ömür Tanrısı: *Shou-xing* (şoğ-şinğ)

Üç: *san* (san)
Üç Ayaklı Kap: *ding* (dinğ)
Üçgen: *san-jue* (san-cüe)

Vazo: *ping* (pinğ)
Vücut: *zhiti* (cıti)

Wu-tong (Vu-tunğ)

Xiao (Şyav)
Xiu-cai (Şyu-tsay)
Xi-wang-mu (Şi-vanğ-mu)

Yağ kazanı: *you-guo* (yoğ-guo)
Yağmur: *yu* (yü)
Yalıçapkını: *fei-cui* (fey-tsuiy)
Yang (Yanğ)
Yarasa: *pian-fu* (pyen-fu)
Yavşan Otu: *ai* (ay)
Yay: *gong* (gunğ)
Yedi: *qi* (çi)
Yelpaze: *shan zi* (şan-dzı)
Yengeç: *xia* (şya)
Yeni Yıl: *xin -nian* (şin-nyen)
Yeryüzü: *tu; di* (tu; di)
Yeşil: *lü* (lü)
Yeşim Taşı: *yu* (yü)
Yetmiş İki: *qi-shi-er* (çi-şı-ırğ)
Yıkanmak: *xi* (şi)
Yılan: *she* (şğı)
Yılanbalığı: *shan* (şan)
Yıldız Falı (Astroloji): *zhan xing xue* (can şinğ şüe)
Yin (Yin)
Yirmi Dört: *er-shi-si* (er-şı-sı)
Yiyecek: *yinshi* (yinşı)
Yiyecek Çubuğu: *kuaiz; zhu* (kuaiz; cu)
Yu'nun Dansı: *Yu bu* (Yü bu)
Yumuşaklık: *wen rou* (vın roğ)
Yumurta: *dan* (dan)
Yüz: *mian; lian* (myen; lyen)

Zambak: *bai-he* (bay-hığ)
Zamk: *jiao* (cyav)
Zararlı Yaratık, Beş: *wu-du* (vu-du)
Zencefil: *jiang* (cyanğ)
Zenginlik Tanrısı: *cai-shen* (tsay-şın)
Zeytin: *ganlan* (ganlan)
Zhang Guo-lao (Canğ Guo-lav)
Zhong-kui (Cunğ-kuiy)
Zhong-li Quan (Cunğ-li Çüan)
Zhu-ge Liang (Cu-ğı Lyanğ)
Zina: *yin* (yin)
Zincifre: *dan* (dan)